John Carter Brown.

N.

GVILLIELMI BVDAEI PARISIENSIS SE
cretarij Regij libri V. de Asse, & partib. eius post duas
Parisienses impressiones ab eodem ipso Budæo cast
gati, idq; authore IO. GROLIERIO
Lugdunensi Christianissimi Gallorũ Re
gis Secretario, et Galliarũ copia
rum Quæstore, cui etiam
ob nostrã in eum ob
seruantiã à no
bis illi di-
cantur.

M. D. XXII.

AL DVS

FRANCISCVS ASVLANVS IO. GROLIERIO CHRISTIANISS. GALLORVM REGIS SECRETARIO, ET GALLICARVM COPIARVM QVAESTORI. S. P. D.

T SI EA EST TVA IN OMNEIS HOMINES, & præsertim bonarum artium studiosos uoluntas, ut nullus ferè sit, qui non se tibi communis utilitatis causa plurimum debere & fateatur, & libenter prædicet: tamen in primis ego is sum: qui me tibi tantum debere profiteor: quantum quiuis persoluere nunquam posset. Non enim tu me solum, fratremq; meũ Fœdericum, sed etiá uniuersam domum nostrã singulari, atq; incredibili beneuolentia prosequeris. Tu Aldum sororium meum munificæ tua humanitate, & beneficentia complexus es: & sæpenumero ornasti. Tu Andream patrem semper dilexisti: & hodie cærum habes. Tu signa amoris, & beneuolentiæ in me maxima semper dedisti, nec unquam studium aut gratiam tuam desyderaui: quoties illa ad dignitatem meam tuendam opus fuit. Itaq; quemadmodum in tanta tuorum erga nos omneis meritorum magnitudine ingrati animi crimen effugere debeam, magnopere mihi esse elaborandum puto. non ut à me uelim aliqua ex parte Io. Grolierio in referenda gratia satisfieri, uni omnium Gallorum liberalissimo, & in ea ipsa liberalitate exercenda ipsius liberalitatis fructum maxime expetenti: sed ut me cæteris gratum & memorem, & tam excellentis hominis familiaritate & amore dignum præbeam. quod ut assequar, quoad eius fieri poterit, studiosissime enitar. hoc autem tempore ad te Budæi tui librum de Asse & eius partibus remittimus: quem tu ad me superiore anno ab eodem ipso authore diligentissime recognitum ac propè mutatum amantissime misisti. quo nomine quantum tibi & ego et studiosissimus quisq; debeat: ij existimare poterunt: qui eum aliquando in manus sument. Nos certe in eo informando atq; excudendo ea, qua solemus, diligentia usi sumus: ac indicem earum rerum copiosiorem adiunximus, quæ stu-

dio nobis digna uisa sunt: atque hæc omnia sub tuo nomine potissimum ex nostra officina emittere uoluimus: non solum ut literati omnes admirabiles animi tui uirtutes mecum colant, & admirentur: sed quod non parum illis gratiæ ob amplitudinem & authoritatem tuam accessurum uideo. Vale.

INDEX RERVM ET VOCABVLORVM INSIGNIVM.

A

Abdæmonus tyrius pag. 154
abducere fide mulitẽ qd sit 232
Acacus 9
achilles Homericus 18
acilius Stenelus 217
acradina insula Syracusarũ 207
actores Theatrici apud Gallos præstantissimi. 17
ad lotophagos hærere. 241
adagium græcum 134
addicere numo 32
adespota & res adespotæ 119
adytum in aula quid sit. 28
administrationis publicæ integritas ardua 246
admissionales qui sint 138
adrastia Nemesis 24
adumbrare placita principum quid sit 263
aduocatorum honorarium 210
ædes Ro. magnificæ 101
ædes Saturni 253
ædilitia munera 51
ægypti redditus 118
ægyptij Iudæos exosi ueritatem historiæ peruerterunt. 153
ægyptiorum opes 157
ægonychon 4
Aeolidæ translatiue. 139
æoli in aula. 253
ærarij Ro. copiæ 55
ærarium Ro. ex tribus reddituum generibus 117
ærarij sacrosanctæ pecuniæ 143
ærarium Ro. 253
æris millia & centum millia. 43
æruscatores qui sint. 244
æs alienum Cæsaris dictatoris. 65
æs alienũ Milonis et Curionis 110
æs alienum Curionis. 68
æsculanus deus et argenteus 239
æsopus Mimus. 72 Eius & Vitellij patina 46
æstimatio frumenti in Sicilia 162
æthiopiam Romana arma inuaserunt. 98
æthon. i. ardens 245
agere res alias. 28. 157. 244
agones epitaphij 247
agricolatio domini 231
aius locutius. 140
alastores dæmones 233
albati scurræ 247
alcinoi apologus 249
alecto irrequieta 244
aleurites 190
alexander magnus homeri studiosus. 26. quas opes Susis reppererit. 130. eius in nuptijs luxus. 131. Augustale & prætorium castrense. 131. Eiusdem uinositas 181
alexandrocolaces 131
alexander Polyhistor 150
alexicacus Hercules 226
alias res agere. uide agere.
aliptæ 230
alogistia. 228
amare à lenone 262
amasis qui Pharao 158

ambitus ro.ob commoda. 105
ambitus lex. 111
ambitionis amplexus 247
ambitiõe pditos in aula notat. 244
ambulationes basilicanæ. 262
amentatæ hastæ 263
amentum ibidem.
amymones 67
amphora. 161.172.173
amphoræ forma 162
amphora quinquagenaria 92
amussis alba 226
anadyomene apellis 62
anagnostæ 71.103
ἀναφορὰς. 7
ἀναφορὰ. 8
anantapodoton. 238
anatocismus antiquorum 213
androsphinx 257
angelus politianus 10.161
anginarium pyrum 234
anima & animus 12
animaduertenda ratiocinatio 67
annibalis putei. 121
annos ferentia uina. 229
anodyna medicamenta 253
antesignani christiani 241
anteus ab Hercule uictus. 141
anthypophora illis respõdens, qui literarum seculariũ studium damnant 237
anthropolatres 253
antigoni. 178
antipathian segetum miscere quid sit 243
antistites 240.257
antonius à Prato cancellarius Franciæ 259
antonius triumuir 94
apartilogia 89
aphrodisium 207
appion grammaticus 154
apirocalus 9
apirocalia 26
apitanus 9
apitij luxus 74
appiani locus 93
apocalypseos locus 124.196
apocalypsis parcarum est commentarium 243
apocatastasis. 261
apolides 224
aquæ Chrysulcæ uis 81
ara Lugdunen. 123
arbitri oculati 263
arbitrari ocularitèr ibidem.
arbores in quinquuncem digestæ. 13
archiplanus 249
argenteus quo Christus diuenditus. 201
argentifodinæ miræ 120
argentinus deus 239
argentum Parisinum 81
argentum cineraceum 81
argentum primo signari cœptum Romæ 203
argyraspides qui sint. 22
argumenta theatrica 232
arietes talentares in Betica 122
arimaspea carmina. 249
aristæas proconesius. 249
aristippea schola 246
aristippei Aristides. 252.253
aristotelis pro historia animalium ab Alexãdro præmiũ 61
arpennum 165
artes olim in precio habitæ

euiluerunt 60
Arura mensuræ nomen. 152
aschematiston 5
as & assis partes. I. & per to. rem omnem in assem, eiusq; partes diuidi. 4
as dupondius 13
as nummulus 13
as & hic assis 200
asses mille ualuerunt aureos centum. 111
asses sextantarij 202
assis partes hodiernæ. 211
asia proprie dicta 116
asinus CCCC. numis emptus 45. 46. Asina reatina ibidem.
aspectus uarij, ut quadrantalis. nonagenarius. trientalis. Triquetrus. sextans. sexagenarius. semissis. quadratus. tetragonus. hexagonus. 8
aspendius citharistes sibi & mu sis cecinit 21
assyriorum regnum 150
astes minerua 262
ata latine noxa. 187
ata homerica 187
atticus stater 221
athenien cēsus. 165. Redditus 167
athei philosophi 244
atlantes 230
atrienses serui 137
auaritia stupenda 121
augustale Alexandri 131
augustale quid sit 226
augusti genitura. 49. eius tēpo ra, et amicorū locupletatio 108
auletes 118
aulæ mala 28
aulæ assectarum conditio 240
aulicos sacerdotes taxat 240
aulicastri 139
aulicorum briareus 239
aulicam simulationem taxat 248
aulicarū rerū indigni actus 251
aulicæ uitæ elogium. 254
aulica conuentus crimina 254
aulica curia exordes homines facit 255
aulici rationem receptui canentem audire nolunt 256
aurea numismata expensa 78
aureum seculum 150
aureus centenis sestertijs æstimatus. 44
aureus 75
aureus atticus stater. 79
aurei æstimatio in iure. 240
auri precium. 80
auri ad argentū analogia 82. 83
auri summa nota et indicatura 81
auri libra Romana quanti æstimetur ibidem
aurum olim Romæ prarum 83
aurum duodeuicenarium & uicenarium & duo & uicenarium & undeuicenarium 84
auri mentio fuit apud priscos rara 108
auri metalla exhausta hoc tempore 122
aurum Tholossanum 121
aurifodinæ in Gallia. 121
auri & argenti talenta non æqualia fuerunt 148
auspicia maiora 248
auspicium solistimum 252
autolici & aristides 252

autopyros panis 188
autopyrum 190
axiomata auliceacademiæ 249

B

Babylonicorum triclinarium precia 57
babylonium talentum 113
baptismum innuit. 243
basilius magnus & Nazianzenus christianarum partium antesignani 241
batus 194
bellatores pontifices notat 230
beatorum insulæ 239
belus rex. 150
beroaldus 178
berossus 154
betica quæ et turdetania 120
bibliotheca Luculli 68
biongus Cic. filius 179
blattarum contubernium 250
blondus 201
borbonianus dux magister equitum 260
briareus aulicorũ & qui sit. 239
brochus. 195
bruta fulmina 135
budæo desuit præceptor 59
bulæa themis 241
busta Gallica 135

C

Caddus qui nobis cadus 183
cadus congiarius. 192
caij principis prodigentia inaudita 123
cælum & esse in cælo. 240
cæræ primæ hæredes. 229
cæsar corruptor animosissimus. 111
cæsaris æs alienum, uide Aes.
cæsar Augustus. uide Augustus
Calderinus 179
calendarium. 33
caligulæ cœna 127
caligulæ domus. 111
calix erroris. 233
callipidæ in aula uasa semp colligentes sed nunq̃ abeũtes. 247
cambyses despotes. 113
cancellarius Franciæ. 259
canon. 92
canon pensitationis 123
canones ecclesiastici. 233
carceres. i. repagula. 245
cardines mathematici. 8
cardiulcus 255
carolei gallici 196
castor & Pollux. 254
catasta obseruantiæ illiberalis quæ sit allegoricos. 23
catastrophe & quid sit. 23
catonis animo ferre & Ciceronis stomacho. 263
catorthomata. 250
catopotia medicamenta. 255
cauere capite 228
causia 247
celæno metaphoricæ. 226
celeusma. 234
cella. 262
cellulæ. lxx. in ægypto. 155
celsi locus. 190
census senatorius & equester Roma. 51. 58
census Maronis. 105. Athenien. 165. Romani 166
census primæ classis. 201
centauri. 247
centesima & menstrua usura 33

cæntum ſeſtertia & cænties ſeſtertium quid differant 36
cænties ſeſtertium compendioſa locutio. 40. & 51
cæntum æris millia 43
cæturia. 218
cæturiale aruum. 232
cæntuſſis. 200. 211
cæpio 122
cærœpes. 262
cærœpum hedra 262
cæramium 182
cæratum. 3. 81
cærnere hæreditatem. 228. 262
cæruical regis Perſarum. 132
chamæleontes aulici. 248
chalcus. 197
chares. 131
cheopina. 195
chiliades & myriades. 65
chirobij. 188
chœnix. 187.
chondrites 190
choragus & qd ſit. et qs Choroſtates et coryphæus 263
choragium. 238
choregia 168
chriſtus pauperum uindex & aſſertor 235
chreſtologi. 138
chryſammos. 115. chryſitis ibidem.
chryſoplyſium & chryſoplytes Pariſienſis 81
chryſomallæ oues. 141
chriſti dogma. 156
chriſtianæ res improbo à ſcriptoribus ſilẽtio trãſiguntur. 156
chriſti contemptores. 232
Chriſtus mercurius & Ianus geminus dici poteſt 243
chriſtus uerus fuit Hercules alexicacus. 250. 256
Chus. 181
cyathus, ad cyathũ ſtare. 177. 178
cyathiſſare quid ſit. 178
cyathi amicitiæ amoris ibidem.
cyathus ſecundum Heſichiũ. 178
cibarius panis 188
Cicero merito à græcis accuſatus 9
Humana ſcripſit Minerua uti Plinius. 13
Ciceronis dicta in Anatomicæ confutantur 12
ciceronis locus 42.
ciceronis domus 102
ciceróis caput q̃ti æſtimatũ ſit. 104
cicero prouinciã depoſuit. 106
ciceróis erratũ i catõe maiore. 176
cimeliarchium. 51
cynici et Mõi harpocrates fiũt 246
cypria gaza publicata. 107
circæ dædala. 246
cyzicænus Stater. 221
cynicos quos dicat. 246
circus maximus à Cæſare extructus. 109
ciſtophori 63
claſſis primæ cenſus 201
clauidenarum librarium 205
cleopatræ unio 51
cleopatræ luxus in conuiuio antoniano 95
clodij domus 110
cœci pretium 57
cochlea miranda 207
coctura 212
cœna mirabilis 95
cœna Caligulæ et Vitellij 126. 128

cœna recta 197
cænobiarcha q nunc abbas 227
cœlaces assentatores 131
cœllimare 213
cœllineatio. 213
cœlumbarum pretia. 47
cœlumellæ locus expenditur. 216
cõmentarios suos Plinius quanti uendere potuit 104
cœmœdiæ motoriæ et statariæ 263
cœmperẽdinari uadimonium 249
cõparatio diuitiarũ nostri tpis cum antiqua opulentia. 224
cõditio i aula præpotentium. 240
cœnfarreare. 233
cœnfectaria arg. 238
cœngialis fidelia. 193
cœngiaria Augusti. 98
cœngiarius cœdus. 192
cœngij diuersitas. 182. 192
cœncilij gallici authores taxat 240
cœnsilia Gallorum Priscorum memorabilia. 27
cœnspicilium 251
cœnsulare imperium 198
cœnsulũ & prætorũ Romanorũ q ductores erãt potestas. 105
cœnstitutio memorabilis. 160
cœntenti simus hoc Catone qd sit. 28
cœntignatio triginta cœnationũ cœpax, et reliqui apparatus nauis. 206
cœnturbare uerbũ iuris. 228
cœnuenæ 121
cœnuenæ in aula 254
cœntentus galliæ. 145
cœnuiuæ Alexandri magni & Persarum regum. 90
cœpiæ Ro. quantæ fuerint. 30
cœpiæ ærarij Ro. 55
cœraulus Scipio 138
cœrphæi qui sint. 230
cœrpus organicum. 10
cœrruptor audax 68
cœrus 194
cœturnata scelera. 226
cœthurni aulici 240. 255. 261
cœtulæ 172. 180
crassi diuitiæ. 53. Erant malæ partæ 65
crassus orator 101
cratetis i mãtica philosophari 256
critica seueritas 262
cræsus & Midas 238
crustulum sanctificum. 232
cubus & Thessera 161
culeus 192. 193
culei duplares 207
culeus trimodius 208
cunei in theatro 140
cuneus quos significet 240
cunei et i cuneos sipare qd sit 250
curia unde dicta 251
curionis æs alienum. 68. 110

D

Dactylotheca. 112
darij luxus. 91
darius cœpelus. 113
darius lõgimanus et ultimus 129
darius aureis cœmpedibus uinctus & trucidatus 132
darius alexandro filiam cum dote opima obtulit 132
dauid ditissimus regum omniũ fuisse dicitur 146. Eius & Solomonis opes et imperiũ. 151
decies sestertium. 37. 200
dena sestertia. 38

decies centena 74
decuma frumenti in Sicilia. 163
decumanus. 235
decussis. 2.14
decussare. 2
dedere ob noxam 238
deiotarus. 106
de Iudæorum opulentia. 145
delumbare uerbum 139
demensum. 188
demissus animus. 236
demetrij profusio 205
demetrij. 205
demosthenes magno silentium uendidit. 167
demosthenis oratio de muneribus trierarchiæ. 167
demosthenis facultates. 170
demosthe. locus explicatus. 171. bis.
denarius. 13.
den. sestertius. 31. quaternis sestertijs ualuit. 35
dēarius argēteus 43. diurnus 200
denarij & sestertij æstimatio 52
denarius gallicanus. 211
denariolus q græce chalcus 211
deprecatio ad lectores & iudices huius operis. 185
desultoria amicitia. 250
deus æsculanus et argentinus. 239
dij selecti. 230
dianome. i. diuisio. 200
dibapha purpura. 57
dicæodotes. 119
dicendi facultas Gallis olim fuit uernacula. 15
dicere sacramento. 143
dichalcum. 197
dictum memorabile. 94
didrachmum. 63. 197. 220
diem manibus dicere. 211
dies comitiales. 143
diffundi uina. 193
digitus. 3. 119
dimeron. 4
dinamis. 10.
diobolaris homo. 197
dionysiocolaces. 131
dioscorides an sit à Plinio lectus 182
dioscuri 254
diosporon 4
dipondium 13
dipondius 200
diras imprecari. 263
disceptator supremus. 233
diuitiæ Crassi. 53. 65
diuitiæ Pythij. 200
diuitias eleuat. 238
diuitiæ sint præ studio sapientiæ contemnendæ. 244
diuos inter relati. 227
dodrans 13
dolium quadragenarium. 192
domus aurea Neronis. 226
donatiua uenialia. 21. 263
donatiuum Cæsaris et congiarium memorabile. 93
dotes Massilien. 200
drachma 3. 34. 36
drachma est merces diurna. 220
dramaticum opus. 5
ducenarij iudices. 85
duces paludati. togati. insulati. 263
duella. 3
duracina. 45

E

Echeneis pisces. 246

edictum perpetuum. 228
eiurare & in manum manci pari 142. Veniæ petitionē. 186
ἔκτος & ἡμίεκτον. 183
elogium uitæ aulicæ. 254
eloquētia. 238. Est ignaris iuui sa. 241. publicæ necessaria. 248
emblemata. 109
emendata Plinij loca. 59
emeritastipendia 186
encyclopædia. 238
energia. 10
ἐντελέχεια. 8.9.10.12
enthusiasmos 26
ἐπαναφορὰ 8
ἐφεκτικοὶ. 8.139
ephestionis funus. 131
ἐπικταφορὰ. 8
epidecatum fœnus. 35
epilogus operis. 223
episcopi taxantur 142.233
epitaphij agones 247
epistates. 188
epobelia 171
ergastulum 245.246
esaias prophetarū Homerus. 232 242.
eschematismenos. 5
esse in cælo 240
etholodulia. 245
ethologiæ 140
eumelia 230
euthymia. 236. 244. 248
eustochia 213
euthanasia 248
ἐξάπλου. 1
exclamatio in tempora. 250
exegematicum opus 5
exegetes 119
eximere numeris mīlites. 262
exolui religione 231
expeditionis tertiæ in Italiam præsagium 28
expensare, & Expensum ferre. 137.227
extispices. 248

F

Fascinantium more laudare. 252
feras in plebē immutere. 231.239
feræ cinctæ indagine. 241
ferociam præferentes excussis uultus sordibus 263
fertilitates miræ. 216
fertilitas soli Luteciani. 219
fidelia 193. 196
fidem bonam agnoscere 230
fide mea esse iubeo. 238
fides pro auxilio 250
fiducia in iure 226
fiduciaria sacerdotia 229
figura & Figuratæ laudes. 5
Figuræ scenicorum. 140
flos frugiperdus 252
fœdera anniuersaria. 134
fœnus epidicatum. 35
fomentum allegoricos 142
formula indulgentior. 229
franciæ bona. 136
franciæ sumen & ager. 164
franci pitharchici 92
francisci primus. 251
Salutatur rex calen. Ianu. 259
franciscus deloinus. 252
francomastix 186
frigere in aula 240
frugiperdæ arbores. 186
frumenti siculi æstimatio. 162
fucum uerborum quare res

ſacræ reſpuant. 242
fucum facere ordinibus 263
Fulmen prodigioſum. 252
& ſequenti.
furta Verris. 29

G

Galeripetæ. 134
galeri purpurei. 248
galliarum felicitas. 122
galli olim dicendi periti. 16
galli philhellenes. i. græcæ lin
guæ cupidi 25
gallorum opes 133
galli & Hiſpani priſcis hiſto
rias ignotiſſimi. 153
geodæſia & Geodætes. 4
geruli. 188
geryones tergeminus. 250
gigantes terrigenæ. 225.230
gloria uera huius uitæ. 238
gloria uera & expreſſa. 248
gomor. 187
gradus. 240
gramma. 3
grammata 3
græcæ linguæ præſtantia. 10
græcorum recentia ſcripta 154
græcorum & latinorum pri
ſcorum ignorantia magna. 155
gregorius Nazianzenus 242
groſſus 49
guido a' rupeforti. 139.259

H

Harpocrates fiunt qui Cynici
& momi erant 246
hebræorum inuenta alijs aſſi
gnata ſunt 153
hecatombæum 197
hecatombæa arma Homero. 63
hellanodicæ 252
helcyarij. 188
hemimneon, ideſt ſelibra 36
heminæ 172
hercules alexicacus 226
hermæon 92
hermolaus Barbarus. 114
hermolai Barbari laus 174
eius de uſuris locus. 32
herodotus & alij antiquiſſimi
ſcriptores 152
heſtaſis 168
heteroplus 35
hexapeda 164
hexagonus aſpectus 8
hybreas orator 94
hieremias 242
hieroduli 106.226
hieroglyphica. 26
hieronis liberalitas 194
hieronomi 234
hieroſolyma 152
hilaria quid ſit 251
hypophetæ qui ſint 243
hippotrophium mirum 148
hiſpania opulenta 120
hiſtoriam animalium quanti
redemerit Alexander 61
hiſtoriæ antiquiſſimæ nõ ſunt
a' græcis repetendæ 154
hiſtoricorum quorundam ma
leuolentia. 155
honorarium iſodion. 107
hypomnematographus. 119
horoſcopus. 8
humilitas 136

I

Iam uero. 54
idios logos. 243

illa uero 54
imperium Augusti. 97
imperij Rom. ratio. 97
imperij Ro. magnitudo. 93
116. terminus. 116
in ordinibus sedere. 250
indicare rem. 226. 227
indictio. 92
indignitas insignis in aulicis rerum actibus. 251
ineptus græce 9
inire nexum. 227
innocens græce. 9
insignis locus ex Cic. 39
institutum Persarum mirum. 133
interpollis humanitas. 235
intestinum medium 12
intra quam. 69. Infra q̃. 69
ioannes seruus receptitius. 243
iosephi in Appionem libri.
iromus rex Tyri. 146. Solomoni amicissimus 154
irudo sanguisuga. 137
isodion & isodos. 107
isonomia 141
isphora. 168
italia bonarum literarum magistra. 213
italia omnium gentium magistra. 224
iucundus Veronen. 191
iudææ terræ solum 152
iudæi commerciorum ignari & ideo ignoti. 153
iudæi & eorum opes græcis & latinis inxogniti. 152
iugerum. 3. 164
iugerum Parisinum 164
iugerum Romanum. 219
iulium secundum taxat. 135
iuuenalis 190
iuno 247
ius prætorium 199
ius summum. 249
Ius aulæ moribus constitutum 239
iustinus martyr 155
iuuenalis locus enarratus. 193
ixionidæ. 247

L

Lactes. 13
lætis auibus renunciari 230
lagæna. 195
lanista. 134
laoplanus dæmon. 245
lar deus. 247
latifundium. 231
latina lingua discipula est linguæ græcæ. 9
laudare authorem. 232
laudare more fascinantium 252
laudes figuratæ. 5
laurentij Vallen. laus. 174
Erratum. 184
lectio sacrosancta. 242
legatio pronuba in Angliam 28
leges sumptuariæ. 199
legiones. xliij. sub Augusto fuerunt Rom. 99
lentuli auguris opes memorabiles. 108. 224
leo decimus. 230. 231.
Eius prænonium. 235
lesbiæ structuræ canones. 233
lex de ambitu 111
lex Centussis. 199
lex cinthia 240
lex trierarchica 170
libella 31

libra & pondo 2
libra Romana eadem fuit cum mina græca 49
libra Pariſina. 49
libra zygoſtatica et numularia 49
libra pondo & mina pro eodem ponuntur 36
libra numaria centum drachmas ualet 48
libra auri 194
libra auri in iure 209
libri duo refutatorij de antiquitate Iudæorum. 154
libripendes. 32
liburnicæ cedrinæ. C. Cæſaris 208
licita quantitas 210
lyſanias comes 256
litare ſamijs uaſis 241
literæ unciales 5
literæ iacent nobilium culpa damnoſæ ſunt in Gallia. 18 61
literarũ ſtudijs ſe totos dedẽtes 240
liturgiæ. 168
lituus. 229
liuij locus 64. 83. 87
logos filius dei 243
loca in euangelio 200
locos Plinij, uide Plinij & aliorum in ſuis uocabulis
locorum uocabula in ſacris literis poſita ſunt ſæpe ab aliis ſcriptoribus ignota 150
locus Catonis emendatus 191
locus Plinij 53
locus Lampridij. 42
locus plutarchi anxie explicitus 39
locus Tranquilli emendatus. 58
locus Tranquilli explicatus. 84
locus memorabilis. uideatur memorabilis locus.
locus animaduertendus 257
locus explicatus in Matthæi euangelio 220
locus in epiſtola Caſſij ad Cic. 220
logodædalus proteus 89
longolij commendatio. 209
lucullus. 68. eius bibliotheca 68
luxus. 68. otium. 106
ludouici. xii. tempora ultima ſignificantur 251
ludouicum. xii. notat. 251
Eius mors ibidem.
luerius Aruernus 122
luxuria Romanorum 70
luxuria Romam demum inuaſit Aſia deuicta. 96
luxus pontificum. 227
luxus fide maior. 127

M

Macaron inſulæ. 239
macrobij locus memorabilis. 156
magiſtratus et qui ad eos pro mouent indignos 238
magiſtratus urbanos ſe aulicis uenditantes notat. 246
magiſtratus minores maioribus faſces demittebant Ro. 242
magni reges Perſarum 150
mamurra 68
mancipes ſocietatum 262
mancipiorum pretia 71
mancipium quid notet 243
manethon hiſtoricus 153
margarita Cleopatræ 67
Seruiliæ eodem.
mariani muli 229
mathẽaticorũ demoſtrãdi mos 60
mediaſtini ſerui 238

medicorum olim ſtipendium Romæ. 58. 61
medimnũ & medimnus 162. 163
megalia dotata. 200
memnonia regia. 129
memorabile dictum Eſaiæ 249
memorabile nauigium. 205
memorabilis locus. 26. 156. 253
menſorum uocabula. 3
menſuræ Pariſinæ. 193
retinent uocabula antiqua. 195
menſtruæ uſuræ 33
mercurius inſtitor. 225
mercurius Chriſtus. 243
meroë. 149
meſenterium unde. 12
μεσυράνιον καὶ μεσυρανῆμα. 8
metalla auri quondã in Gallia fuiſſe. 121. Eorum uectigal. ibidem.
metella Syllæ uxor. 112
metreta. 183
micton. 5
midas cur aſininis auribus uſus 238
mille numũ q̃ti æſtimari debeat 50
millia æris. 43. 45
millies centena millia. 124
milonis debita. 110
milonis uoracitas 181
mimetico. 5
mimi 240
minerua quæ & Pallas. 26
minerua in Athenæo non in lario colenda. 246
myriades. 65
miſopatrides. 224
Mythiſtoria. 152
modius. 172. 174
modius Pariſinus. 207
moduli. 231
μονάδες. 2
monetæ imminutio. 203
mos loquendi ueterum. 41
motorij actus. 263
mulcta Demoſtheni dicta. 199
mulctarum modus. 198
mulli piſcis pretium Romæ 75
munera ædilitia. 51
muſæum. 262

N

Nabuchodonoſor. 150
narciſſi diuitiæ 66
naſſam ingreſſi piſces. 246
nauclerus nauis. 251
naues Philadelphi. 206
naues onerariæ. 208
nauium magnitudo mira. 205
nauis magnitudo ac uaſtitas ſtupenda. 207
naZianZenus. 241
nequam. 77
neronis domus. 111
nero Caij æmulus. 125
Magiæ ſtudioſus. 125
neronis prodiga liberalitate bis & uicies millies ſeſtertium effuſum eſt. 126
Exactio à ſenatu. ibidem.
nero quadringentis in punctum ſeſtertijs aleã luſit. 126
nicolai Perotti erratum. 48
noctuam Athenas. 197
nodus Gordij. 239
nomadum more uiuere. 246
nomi, ideſt præfecturæ. 113
nomiſmatũ priſcorũ recenſio. 48
nomiſma Ciceronis ibidem.
nomiſmatum æſtimatio. 50

nomiſmata aurea expenſa & æſtimata 78
nomiſmata franciæ priſca. 209
nomiſma extenuatum. 209
nomiſmata antiqua peſſimo inſtituto noſtro tempore ali quandiu abrogata. 211
nomophylacium 259
nonagenarius aſpectus 7
numerandi mos priſcus. 124
numeri apud Pli. mendoſi. 54
numeri deprauandi ratio. 56
numerorum maiorum uocabula Chiliades & myriades. 65
numerorum notæ antiquæ. 76
numiſmata ſeu nomiſmata aurea & priſca. 78
numariam rem tractat. 79
numariæ reiró apud græcos. 197
numo ſeſtertio mancipio dare & numo addicere. 32
numus & ſeſtertius idem 32.69
nuptiarum Alexandri magni luxus. 131
nus. 11

O

Oblationes regni. 92
obnunciare 234
obolus atticus. 197
obſeruare de cælo. 235
obuenire uitium 262
octantes. 2
odyſſea errorum. 228
œnophorus 195
officina ditis. 143
οἶνος 171 in fine
ὁλκὴ 36
onomatotheres 187
oracula allegoricos. 228
orca 193
orcheſtra. 140. 240
ordo authoritatis gemmarum. 67
ordines. 140
opertanea ſacra 238
opobalſami precium. 214
optimus maximus. 232
optiones 262
opulẽtia publica priuataq; Romanorũ cũ maxime florerẽt. 51
opum profligatio mira. 123
otacuſtæ Midæ. 238
oxybaphus. 173

P

Pagina utraq; rationum. 229
palæ. Palacæ 120
palimpſeſtos 62
pallas ter mille ſeſtertium poſſedit Craſſo ditior 66
panes Iulij Pon. maximi qui & quanti habiti. 190
panificium Pariſieñ. 188
panis tria genera eodem
panes græcanici 190
paraſanga. 129
parthi. 98
paſtinare quid ſit. 217
paſtophori 22. 241
paſtos & paſtophorus. 263
patina æſopi 46.127
patina uitellij. 127
paulus hypophetes ſapientiæ quare dicatur. 243
paulus Vranognomon. 244
pauonum pretia 69
pauper qui. 210
pauptas priſcorũ Romanorũ 200
pax genialis. 134
pecuniæ ſignatæ uocabula 13

pecuniæ à Pompeio in ærarium illatæ summa. 92
pedis diuisio. 3
pelta. 147
pentamæren. 4
pensitationum tria genera 123
persarum regnum. 113. Euersum est. 129. Via regia ibidem.
perotti erratum. 48
persarum opes. & opum ab Alexandro captarum summa. 128. 130
persarum regis cæruical & Scamnum suppedaneum 132
persarũ institutum animaduersione dignum. 133
persarum reges magni. 150
persepolis 129
persica duracina 45
persicus stater 211
perscribere quid sit. 96
petrus Cothardus. 138
pharao à Mose uexatus 155
phæaces metaphoricè. 249
phileleutherus. 253
philologia. 186. 235
philosophari i mãtica cratetis 256
philosophia cordatus facit. 255
philosophia homini necessaria 249
philosophia uera 244
philosophia proprie dicta 253
philosophia dicitur uranophron & psychagogos. 254
philosophia loco & tempore ad res gerendas prodire ex umbraculis debet. 256
philosophorum usus 250
philopatoris. hieronis. 206
philoplutos carpit. 235
picturæ æstimatio 61
picturæ honor 62
pinnæ. 178
pinta 195
pyrrhica. 230
pscinæ. & Piscinarij. 69
pitharchia frana. 92
pythij Bithynij diuitiæ. 220. 238
pyxides argyrocopiorum. 82
planipedes. 240. 261
planus. 245
platanus aurea. 132
plinius interdum memoria defectus uidetur. 6
plinij erratum. 6
plinius humana scripsit Minerua itaq; errare potuit. 13
plinius locus expositus. 1. 2. 6. 7. 29. 32. 44. 47. 52. 54. 58. 59. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 76. 80. 86. 93. 101 112. 120. 127. 128. 151. 166. 173. 190. 212. 216. 217. 218.
plutarchi locus. 39. 87
plutarchi locus in Antonio & Pompeio. 201
plutacademica proloquia. & plutos 249
podargus 245
pæon & Pœonia manus. 234
poëmatis genera tria. 5
poëtarum & rhetorum annua salaria. 60
poëtæ græcorũ antiquissimi. 152
polyhistor appion. 154
polytropus 241
pollis & flos 189
pomœria & intra pomœria nati. 140

pomorum mira Ro. pretia. 45
pompeius quantum pecuniæ in ærarium Ro. intulit 92
pomponius atticus Ciceronis familiarissimus. 103
pondera terræ inertia. 232
pondo & libra. 249
pontificatus maximus 66
poppeæ cædes & luxus. 126
porcus Troianus. 70
posthumæ rónes quæ sint. 238
potestas consulum & prætorũ Romanorum 105
pragmatica sanctio 227
prærogatiua tribus. 263
prærogatiuum suffragium. 262
præstites dij 262
præsul. 263
præterire & præteriti. 262
prætexta & prætextati. 246
pretia columbarum. 47
pretium purpuræ & Cocci 57
pretia tabellarum pictarum. 61
pretia mancipiorum. 71
prytanæum. 137.166
primigenia noxa. 231
principes Romani regio nomine abstinuerunt. 117
proaum 262
processibus suis inimicus 43
prodigentia. C. principis. 123
proletarij. 250
proludere 252
promouentes indignos. 239
pronæa 241
pronuba legatio. 28
propædeumata quæ sint. 241
proreta. 244
proscenium 140
proteas uinosus 281
proteus 84. 89
prouerbium 198
prouidentia quæ & sapiẽtia. 241
prouinciæ po. & cæsaris. 97
prouinciarum sub Augusto administratio 119
psegma 114
pseudocatones 245
pseudophilosophia. 243
psychagogos philosophia. 254
purpura ignota nobis 57
purpura insigne imperatorum Romanorum accipitur pro magistratu summo. 58
purpura dibapha. 248
purum probum aurum 251
putei ab Annibale inchoati. 121

Q

Quadragies sestertio. 42
sestertium. 51
quadragies millies sestertiũ 128
quadrantalis & quadratus aspectus. 7. 8
quadrantal. 191
quadrans numus. 13
quadrans. 44
quadringenta sestertia & quadringenta millia 36
quadringentis in punctum sestertijs aleam lusit Nero. 126
quantum biberit Augustus 179
quartarius. 194
quæstores qui sint. 239
quinarius. 44
quincuncialis herba. 4
quinquuncialis ordinũ ratio et arbores in qnquuncem digestæ. 13

quincunx 14
quingenties ſeſtertium. 39
quis tenor ſtudiorũ tenẽdus ſit. 241
quirito. 75

R

receptitius ſeruus 243
recocti aulici 239
redditus regni francorum. 92
redimitus metaphoricè 251
regnorum in prouincias reda
ctio quomodo fiebat 119
reijcere ex albo. 262
relati in album æternæ pro
uidentiæ 228.250
remora piſcis. 246
remorum lõgitudo mira. 206
renunciare magiſtratum. 141
reſtibile uinetum. 231
res tuas tibi habe 143
res ſacræ quare reſpuant uer
borum fucum 242
riuales qui ſint. 247
romani impij ratio, cuius arma
in æthiopiã penetrarunt. 97
romæ aquæductus & cæteri
ornatus 112
roſcius mimus. 72
eius ſalarium ibidem
roſcij qui ſint 245
rude donati. 136

S

Saba regina. 149
ſacerdotes aulicos taxat. 227
ſacerdotum opimum in ponto 106
ſacerdotia fiduciaria. 229
ſacerdotiorum competitores ta
xantur 247
ſacramento dicere. 143.232
ſacrarium ueritatis 243
ſacroſancti liticines. 135
ſacroſancta ſcripta. 242
ſalaria ſenatoribus poëtis. &
rhetoribus conſtituta. 60
ſalarium Neronis. 60
ſalinator unde dictus 117
ſalomon uide Solomon.
ſammaurianum prædium. 14
ſapiẽtiæ libri interpretis errata 235
ſarcta tecta. 231
ſardanapali pyra & opes. 145
Exitus ibidem.
ſatana apud hebræos. 187
ſatyriſcorum ioci. 245
ſcarus piſcis 126
ſcauri magnificentia portenti-
fica. 111
ſchemata. 5
ſcenæ decus 144
ſcotina ſcripta heracliti quare
ſint dicta 242
ſcriptura ſacra uſurpat uoca-
bula locorum alijs ſcripto
ribus ignota 150
ſcrupulum 3
ſcrupulus pro denario galli=
cano. 49
ſcurræ albati. 247
ſecare uiam 227
ſectæ philoſophorum 237
ſectores metaphoricæ 248
ſeculum aureum 150
ſecularia. 232
ſedere inter cuneos 144
ſelecti dij 230
ſelibra panis 188
ſemidalis 190
ſemidalites panis. 190
ſemiobolus 3

ſemiſſis aſpectus. 8
ſemuncia. 3
ſemuncia uenire bona. 111
ſemuncia num. 111
ſeneca prædiues dictus. 219
ſeneca philoſophus 224
ſenecæ locus explicatus 193
ſeptuaginta cellulæ in ægypto 155
ſequeſtres intra ſepta. 143
ſeria. 192.196
ſermo interior et exterior ab Ariſtotele poſitus. 249
ſeruare de cælo. 262
ſeruiliæ unio. 67
ſeſcuns & ſeſcunx 1
ſeſcuplum. 1
ſeſcuyxes apud Plinium. 1
ſeſqui. 1
ſeſquipedalia tigni. 1
ſeſquiculeare dolium. 193
ſeſoſtris rex ſuperbus. 151.157
ſeſtans numus. 13
ſeſtertius 13
ſeſtertius denarius. 31
ſeſtertius & numus idem ſunt 32
ſeſtertio numo mancipio dare quid ſit. 32
ſeſtertia ſingula millia ſingula numorum ſignificant. 36
ſeſtertia centũ qd differãt ab eo quod eſt centies ſeſtertium 36
ſeſtertium quingenties. 39
ſeſtertio. 41. ſeſtertij 41
ſeſtertio quadragies. 42
ſeſtertium. 42
ſeſtertij quadringenti in una erant libra, centum ſeſtertij in uno aureo. 44
ſeſtertius quinarium dimidium pendebat. 44
ſeſtertijs centenis aureus unus æſtimatus. 44
ſeſtertius nunquã æreus fuit. 44
ſeſtertium duodecies. 50
ſeſtertij nota. 72
ſeſtertium nouies millies. 127
ſeſtertium quadragies millies quot aureos faciat. 128
ſeſtertij & denarij æſtimatio. 52
ſeſtertij ualor. 163
ſeſtertium decies. 200
ſeſtius niger 180
ſexagenarius aſpectus. 8
ſextans 197
ſextarius. 172
ſextarius Romanus 175
ſextula. 3
ſiclus. 146
ſiclus apud Plinium. 157
ſiliquum 3
ſiliqua ibidem
ſiderati qui ſint. 251
ſilẽtium improbum apud ſcriptores de Chriſtianis. 156
ſiligo quid 190
ſylla uiginti millia talentum imperauit Aſiæ. 93
ſymbola 242
ſimulago & ſimulia 189
ſymmoriæ. 167
ſymmoritæ. i. tribules. 169
ſympoſiacus mos 177
ſimulationem aulicam carpit 248
ſynolon 10
ſynclides 121
ſyncomiſto. 190
ſyria terrarum maxima. 151
ſiſyphidæ qui ſint. 245

ſitometrium. 188
ſolidus 149. 209
ſolomonis epiſtola ad Vaphrẽ Aegypti regem, & reſpon ſio Vaphris. 146
ſolomonis philoſophia. 157
ſolomon. 235
ſolomon triſmegiſtus. 243
ſolomon encyclopædiã nouit. 237
ſolonis drachma & menſuris utuntur Pariſieñ. 195
ſophophilos. 246
ſordes 239
ſordes reorum innuit. 27
ſoricæ prætorij allegoricos 61
ſpes ambitioſorum fallax. 248
ſpintriæ qui ſint. 244
ſpithame. 3
ſportula. i. centum quadrantes 196
ſtatariæ comœdiæ. 263
ſtater. 3. 79. 149
ſtateres Alexandrei, Darici et Philippei. 221
ſtater aureus atticus. 221
ſtater quem chriſtus ſoluit. 220
ſtathmumaſiones. 129
ſtatiua habere. 262
ſtatumina. 231
ſtylo exigere 262
ſtipendium medicorum olim Romæ. 61
ſtipendia facere Mineruæ qui dicantur. 185
ſtipendia emerita. ibidem.
ſtipendium militare. 222
ſtipendia implere. 244
ſtomachus proprie dictus qui & ubi ſit. 195 in fine
ſtomacho Cicæ. ferre. 263
ſtrabo & eius locus. 25
ſtrabo quis & quando. 97
ſtudia inſtituendi ratio. 237
ſubſiciuum. 3
ſuetonij locus uide. Tranquilli.
ſuetonij alius locus. 128
ſuetonij locus enarratus. 190
ſuffiamen quid ſit. 245
ſumma tributorum po. Ro. ex Plutarcho. 91
ſumma pecuniæ à Pompeio in ærarium Ro. illatæ. 92
ſummum bonum 237
ſumma perſicarum opum. 128
ſupra quàm 69 in fine
ſuſa & theſauri ibidem 129

T

Tabellarum pictarum pretia miranda 61
tacape. 219
tacitus ſcriptorũ uæcordiſſimus 55
talentum 62. Euboicum. 63
Magnum 64
talenti ære noſtro æſtimatio. 65
talenta omnia ad formulam unam redacta 114
talentum Babylonium. 113
talentum Atticum. 114
talentum pro ſiclo 146
talentum non unum tm̃ apud hebræos habitum. 148
talentum auri & argenti non æquale fuit. 148
talẽtum numariũ et põderale 149
talentum hebraicum. 157
talenta pariſina. 207
talthybiadæ, qui ſint 22
talthybius, ideſt præco domini. Eſaias. 150

tectorium opus. 245
tele quæ sint munera. 168
telephium uulnus 28
teletarches Christus sacrarum cerimoniarum author. 226
templum solomonis. 243
templum solomonis incredibili sumptu extructum. 147
teruncius. 44.196
tessera & cubus. 161
tesseræ hospitales. 233
tesseræ ueniales 233
testamentum Augusti 100
testamentum domini. 228
τετραπμόριον 7
tetradracnum 63.220
tetragonus & quadratus aspectus 8
tetrobolum 197
thalamegos nauis fluvialis Philopatoris 208
tharseis insula. 149
theatrum translatue. 140
themis Bulæa. 241
theatrica argumenta. 232
theoria flatus 232
theramenes aulica. 255
theriotrophium. 70
thesauri Susis ab Alexandro reperti 129
thesea amicitia 246
threnodiæ 232
thucydides ab exilio reuocatus ob historiam quam condidit. 60. in fine.
thucididis locus expositus 204
tibicines ædificiorum. 231
tympana publicæ famæ pulsare 145
tiresias humanitatis sexum uicissim habuit. 235
tiridates rex & eius Romam aduentus 125
togati duces. 263
tollenones 77
torquatus triongus. 179
tranquilli locus. 38.41
tranqlli locus de cēsu senatorio. 38
tranquilli locus explicatus 84
tranquillus de Christianis. 155
tranquillitas animi 244
translatiuum. 263
trecena pondo romana. 121
tribunitia potestas. 198
et proconsulare impium ibidē
tribus prærogatiua. 262
tribules 169
tributum Iudaicum. 220
triclinaria Babylonia & eorum precia. 57
triongus. M. Cicero filius. 179
triens & quadrans 13
trientalis. Triquetrus. Tetragonus aspectus. 8
tripatinum. 127
triobolum 197
trioboli homo 197
tripudium. 252
triremes & quinqueremes et ulteriora uocabula 205
τριτὼς 183
tritici fertilitas in aphri. 216
triumuiralis partitio. 95
triuncis. 44
tropus multiplex orationis. 233
turdetania eadem et Betica 120
turdus uocalis 47
tutelares regni uirtutes 260

V

Vades locupletes. 211
uadimonium fati. 244
uaphris ægypti regis ad Solonem responsa. 146
uariana clades 99
uasarium quid sit. 107
ucalegon allegoricos. 140
uectores 253
uelites Velitari. 263
uenationes Ro. 51
uenditare fumos 138
uenialia donatiua 263
uentriculus 196
ueritas historiæ ab Aegyptijs & Chaldæis requirenda. 154
ueritas apud Iudæos sedē habuit ante aduētum domini. 156
ueritas antiquis ignota 157
ueritas contubernalis. 232
ueritatis sacrarium. 243
uerris furta. 29
uersuris authorare obæratos. 143
ueruactum. 165
uespasianus tributis & uectigalibus grauis. 128.
Eius liberalitates notādæ. 128
ueterani 222
uia regia Persarum. 129
uicies & septies sestertium. 123
uictimæ inauratæ. 248
uincula uulcani. 245
uinearum pretium. 217
uinea domini. 231
uinum opimianum. 211
uini pretium apud antiquos. 214
uirgiliani uersus aurei 104
uirgilij census ibidem.
uitellianus luxus. 127
uitem tenentes. 225
uitis aurea. 132
uitium obuenire. 262
uitium cultura. 215
Earū incōmoda Parisijs. ibidē.
uitruij locus castigatus 202
ulpiani tempora 210
uncia. 162
unciales literæ. 5
unciaria stips. 197
uncialis altitudo apud Plinium. 212
uociferatus confusus. 144
uolones 239
uranognomon. 244
uranoscopus. 253
uranophron ibidem.
uranopolis. 241
urbis Romæ exornatio. 112
usura centesima & menstrua quæ sit. 33. Sesquicentesima. 33
usuræ species. 35

X

Xenagogi 253
xenomania. 136
xerxis classis. 205

Y

Υ'πόγεωι. 8

Z

Zoroastres aut Zoastres. 154

Finis.

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS, LIBER PRIMVS.

ASSIS PARTES SVNT QVADRANS, triens, semis, bes, & dodrans, & aliæ enumeratæ in lege seruum in titulo de hæredibus instituendis, libro duodetricesimo Pandectarum, quo in loco male sexcuns legitur per x in priore syllaba, & per s in posteriore, inuersa orthographia, cum uicæuersa sescunx & sescuncia unciam significet & unciæ dimidium, qui error etiam in sescuplo inualuit, pro quo uocabulo sexcuplum per x plerunq; legitur in exemplaribus, errore haud contemnendo. est enim sexcuplum, quod sexies id capit, ad quod relationem habet, quod græce hexaplum appellatur, ut senarius sexcuplus est singularis numeri. at sescuplum per s scriptum, quod & sesquiplum dicitur, numerum hemiolium significat, qui latine etiam sesquialter dicitur, ut cum dicimus senarium sesquiplum esse quaternarij. continet enim eum totum, & insuper dimidiam eius partem. Eadem ratione sescunx & sescuncia hemoliam rationem ad unciam habet, & sesquipes ad pedem. Hæc autem omnia uocabula ab uncia declinata per x in fine scribenda sunt, ut quincunx, septunx, deunx. licet hoc perraro à librarijs obseruatum sit. Hoc autem ex hoc intelligimus, quod x recti casus in genituum per c exire solet, ut phœnix phœnicis, felix felicis. Sic igitur deuncis & septuncis genitui deunx & septunx rectos suos exposcunt. Porro sesqui uocabulum in appositione inuentum pro hemiolio accipiendum est, quod perinde est, ac si dicas, tantundem & semis. Cicero in libro de Oratore perfecto. Pes (inquit) qui adhibetur ad numeros partitur in tria, ut necesse sit partem pedis, aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto, aut sesquimaiorem, ita fit æqualis dactylus, duplus iambus, sesqui pæon. sesqui appellauit pæona, quia pes omnis pæon longa una syllaba & breuibus tribus constat. at longa syllaba in temporum metricorum ratione duas breues æquare dicitur. ita fit, ut tres breues longam unam dimidio superent. nam ternarius ad binarium relatus, sesquialteram proportionem habet. quo modo igitur dactylus æqualibus partibus constat, quia prima longa duabus breuibus æqualis est, sic pæon alteram partem dimidio maiorem habet, iambus

etiam altero tanto maiorem, hoc est duplam. breuis enim syllaba longa est dimidiata. In compositione autem sesqui itidem dimidio maius significat, quod græco uocabulo hemolium à nostris etiam appellatur, ut sesquipes. sesquicubitus. sesquidigitus. sesquiiugerum. unde sesquipedalia tigna apud Cæsarem. hoc est pedis unius & dimidiati; quod ad crassitudinem referendum est. & apud Horatium, sesquipedalia uerba. & sesquimensis, mensis & semis. Hoc autem sesqui significat siue cum uocabulo componatur mensuram aut numeri aut temporis aut modi significante, siue etiam cum alio quocunque uocabulo, ut sesquiopera apud Columellam. & sesquiplaga apud Plautum & Tacitum. & sesculyxes in præfatione Plinij quo uerbo si recte emendatum est (nam eius uerbi uestigium nullum in antiquis exemplaribus Plinij extat) ego hominem summe astutum & ueteratorem planè expolitum intelligo. fit eius uocabuli mentio apud Nonium. Tacitus libro. XV. Et ille multum tremens cum uix duobus ictibus caput amputauisset, sæuitiam apud Neronem iactauit, sesquiplaga interfectum à se dicendo. Plautus in captiuis: Inde porro ibis in latomias lapidarias, ibi cum alij octonos lapides effodiunt, nisi quotidianus sesquipius effeceris, sexcentoplago nomen indetur tibi. hoc est nisi tu duodenos effoderis. Sesqui græci non habent quo modo uno uocabulo significent. nec ideo minus eleganter id exprimunt, hoc modo loquentes, ut Demosthenes κατὰ θεοφίνυ. ἐν τῇ τὸ ἀριστομάχυ οἰνία ἐδόθη τρία ἡμιμναῖα τύτῳ τῷ ἀδωροδοκήτῳ. Cum sesquiminam dicere uellet τρία ἡμιμναῖα dixit, hoc est, tres semminas. Sic Xenophon τρία ἡμιδαρεικὰ pro sesquidarico dixit. τοῖς στρατιώτας ἐποίησεν ἡμιόλιον τὸν μισθὸν ἀντὶ δαρεικῦ τρία ἡμιδαρεικά. Militibus sesquistipendium dedit, uel sesquiplum stipendium, & pro darico sesquidaricum pependit, & in Oeconomico. τριημιπόδιον sesquipes ab eo dicitur. ut πενθημιπόδιον dipondium & semis hoc est quinque semisses. Cæterum sesquitertium. sesquiquartum. sesquioctaum, & alia quæ in proportionibus significandis usurpantur, & antehac non modo à mathematicis, sed etiam à doctissimis uiris frequentata sunt & prolata, recte nec ne, & latine dicta sint an secus, alterius esse instituti nunc duximus. Scio enim esse qui improbent haud leui authoritate. nos tamen alio in opere quod hoc opus (ut spero) non longe subsequetur, de his non nihil dicemus. Verum (ut diximus) ut sesquunx sic etiam sesquuncia dicitur, & deunx & deuncis in recto, & as & assis, & semis & semissis, bes & bessis. Varro libro

primo

primo de lingua latina assem ab ære dictum esse putat, as enim et libra & pondo idem significant. unde assipondium & dupondius, ab asse fiunt, tressis. quadrassis. nonussis. & decussis, pro tribus. quatuor. nouem, & decem assibus. & rursus pro binis decussibus uicessis, & tricessis pro tribus. hoc est tricenis assibus, & centussis pro denis decussibus. quo maius aeris apud antiques uocabulum nullum fuit, Persius.

Et centum Graecos curto centusse licetur.

Idest centum assibus. Decussem Vitruuius pro decade accipit lib. III. his uerbis. Platoni placuit denarium numerum ea re perfectum, quod ex singularibus rebus, quae monades apud graecos dicuntur, perficitur decussis, quae simul ac undecim aut duodecim sunt factae, quot superauerint non possunt esse perfectae donec ad alterum decussim peruenerint. alibi pro decussatione accipit libro. X. quo in loco de cochlea. idest organo loquens sic inquit. Ita quo loci describuntur lineae, quae sunt in longitudine spectantes, faciendae decussationes, & in decussationibus finita puncta. his ita emendate descriptis sumitur saligna tenuis, aut de uitice secta regula, quae uncta liquida pice figitur in primo decussis puncto, deinde traijcitur oblique ad incedentes longitudines & circuitiones decussium. Decusses & decussationes Vitruuius uocat rectas & exactas diuisiones complanatorum capitum tigni & exasceatorum, quae decussatio fit ductis lineis quatuor ad centrum complanati tigni sese intersecantibus, quae lineae areolas octo faciunt trigonas, quas uulgo faces appellamus. ob id octantes ab eodem authore dicuntur. Hoc autem facile est intelligere, siquis per ambitum teretis materiae, & in duobus summis capitibus leuigatae complanatæq; , iisdem spatijs octo puncta adnotet, & a' puncto ad punctum obuersarium perpetuam lineam ducat, sic enim fit, ut omnes lineae per centrum planitiei transeant, & similitudinem stellae reddant. Plinius libro decimooctauo, de uentorum obseruatione loquens. Obseruato solis ortu quocunque libeat die stantibus hora diei sexta sic ut ortum eum a' sinistro humero habeant, contra mediam faciē meridies, a' uertice septentrio erit, qui ita limes per agrum currit, cardo appellatur. Circumagi deinde melius est, ut umbram suam quisq; cernat, alioqn post hominem erit. ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei a' dextro humero fiat, occasus a' sinistro, tunc erit ora sexta cum minima umbra contra medium fiat hominem, per huius mediam longitudinem duci sarculo sulcum uel cinere lineam, uerbi gratia pedū. XX.

» conueniet, mediamq; mensuram hoc est in decimo pede circunscribi
» circulo paruo, qui uocetur umbilicus, per hunc medium transuersa
» currat alia linea, hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æqui-
» noctialem, & limes qui ita secabit agrum decumanus uocabitur. du-
» cantur deinde aliæ duæ lineæ in decussis obliquæ, ita ut a' septen-
» trionis dextera lænaq; ad austri dextram lænamq; descendat, omnes
» per eundem currant umbilicum, omnes inter se pares sint, omnium
» paria interualla. Qui hunc locum Plinij intelligit, quid sit decus-
sare optime nouit. Quod si quis Plinium eo in loco non facile intelli-
git, uideat Vitruuium libr. pri. & octogonum schema apud eum
decussatum, Quo in loco de colligendis uentorum flatibus loquitur.
Verum quandoquidem eum in locum Plinij incidimus, obiter duo
eius uerba emendanda duximus, id quod in hoc opere sæpenumero
faciemus, sic enim fert instituti operis ratio, ut non contemnendū ope-
ræpretium facturi uideamur, si in huiusmodi diuerticula castigatio-
num modicæ euagemur, nec si id facere aut nolimus aut nequeamus,
cursum inoffensum tenere tractatus hic noster possit. Quandoqui-
dem igitur in eam necessitatem incurrimus nonnunquam librorū
castigandi, & eodem legentium utilitas non parua nec sine quadam
oblectatione competitura uidetur, Age uideamus an ab hoc loco haud
absurde auspicaturi uideamur, qui ut silentio præteriri sine præua-
ricationis nota potuit sic ita obtuliſſe se uidetur, ut uitio uerti nobis
non possit quasi occasionem eius quæsierimus. sequitur enim uerba
» Plinij supradicta continuo hic uersus. Quæ ratio semel in quoque
» agro ineunda erit uel sæpius si libeat, ita uitæ ligno faciendā regu-
» lis paribus in tympanum exiguum sed circinatum adactis. Sic in
omnibus impressis libris legitur, conniuente etiam Hermolao, ego ex
antiquis sic restituendum puto, uel sæpius si libeat uti, è ligno facien
da regulis paribus. quorum uerborum apertus est sensus. Decussis
significationem Columella quoq; clare significat lib. IIII. de iugata
» uinea loquens. Fere' autem prædicta ætas læto solo truncoq; tres ma
» terias, raro quatuor desiderat, quæ per totidem partes ab alligato-
» re diuidi debet, nihil enim refert iugum in stellam decussari atq;
» diduci, nisi & palmites adiugentur. Decussare proprie per me-
dium secare significat, quod ostendit Cicer. in lib. de uniuersita-
» te cum inquit. Hanc igitur omnem coniunctionem duplicem in
» longitudinem diffidit, mediæq; accommodans mediam quasi de-
» cussauit. Martianus de coluris loquens in. VIII. Alij a' cardine
» meridiano incohamenta circuli perhibentes, eundem per arcticum

uerticem

» uerticem unde ortus est, denuo retulerunt, qui quidem alium ab or
» tu circulum decussantes, in quatuor quadras mundi ambitum discre
» uerunt. Et decussatim apud eundē in pri. Hinc rosis decussatim uin=
culatis sertata contextio. Post unciam sequuntur partes unciæ, ut se
muncia, idest dimidium unciæ. & sextula, sexta pars unciæ, uerbum
» etiam in testamentis usurpatum. Cicæ. pro Cecinna. Testamento facto
» mulier moritur, facit hæc hæredē ex deunce & semuncia Cecinnā,
» ex duabus sextulis M. Fulcinium libertum superioris uiri, Ebutio
» sextulam aspergit. Hæreditatem idest assem his uerbis Cicæ. in deū-
cem, semunciam, & tres sextulas diuisit. ex quo liquet sextulam ter
tiam esse partem semunciæ, & unciæ sextam. duas sextulas Cicero
dixit pro tertia parte unciæ, cum tamen aliud uocabulum latinum
haberet, duellam scilicet. nam duæ sextulæ duellam faciunt, quæ ter
tia pars est unciæ. hoc est sexta & tricesima totius assis. Post hæc se
quitur drachma octaua pars unciæ, quæ ipsa geminata siliquum
efficit, assis duodequinquagesimam. drachma in terna scrupula distri
buitur, quæ à Græcis γράμματα, idest literæ ideo dicuntur, q̄ qua
tuor & uiginti literas Græci in alphabeto suo habent, quot uncia
scrupulos capit, & dies ciuilis horas. Scrupulum rursus in binos
obolos diuiditur, ut obolus in binos semiobolos. ultra has minutias
nullum est uocabulum facile Latinis usurpatum. Itaq; mensores post
mensuras maiores (de quibus ipsis satis late in Annotationibus no-
stris diximus) ad pedem descendentes & palmum, nec habentes quo
modo palmum commode diuiderent (ut author est Boëtius) id quod
inter palmum & digitum medium erat unciam uocare instituerūt.
secundo loco digitum. tertio staterem. idest semiunciam. quarto qua-
drantem, quinto drachmam. sexto scrupulum. septimo obolum. octa
uo semiobolum, quem Græci ἡμιωβέλιον uocant. nono siliquam. deci=
mo loco punctum. undecimo minutum. duodecimo momentum posue
runt. alij siliquam latine putant esse id quod Græci ἡμιωβέλιον dicūt.
hoc est siliquæ fructus granum. siliqua in Italia nascitur hodie quoq;
longitudine digitali latitudine pollicari, ut author est Plini. intus
habet grana, quæ sena singula scrupula pendent. hoc est diobo-
lum. Pes igitur in duodenas uncias partitur, dicimusq; semissem pro
sex pollicibus ut nostrates loquuntur, idest octo digitis. Σπιθαμὴ
græco uocabulo dicitur mensura digitorum. XII. hāc nostri dodran
tem appellare solent. palmus quaternos digitos significat, & alio
nomine quadrans uocatur. eademq; ratio in reliquis seruatur, ut
in triente & besse, quorum ratio facilius pollicum usu quàm di-

gitorum iniri poteſt, ut triens quaternos pollices ſignificet, et bes octonos. & itidem in minutijs. eſt enim pollex medius inter palmum & digitum, quam unciam Boëtius à menſoribus uocitatam eſſe dicit. Varro libro primo rerum ruſticarum. Iugeri inquit pars minima dicitur ſcrupulum. ideſt decem pedes, & longitudine & latitudine quadratum. ab hoc principio menſores nonnunquam dicunt in ſubaſiuum eſſe unciam agri aut ſextantem. Hoc pugnare uidebitur cum præcedentibus, niſi intelligamus unciam agri duodecimam partem iugeri intelligi, unciæ autem quartam & uicesimam ſcrupulum eſſe. hoc eſt drachmæ tertiam. qua ratione fit, ut ducenta octoginta octo ſcrupula ſint in iugero, quæ ſi centenario multiplicentur (hoc eſt denis quoquouerſus pedibus, ex ſententia Varronis ſupradicta) duodetriginta pedum quadratorum millia, & octingenti pedes fient, quæ eſt menſura iugeri. Varronis igitur uerba ita intelligenda ſunt, ut ab uncia agri ad ultimam minutiam deſcendatur, quã uult eſſe ſcrupulum. hoc eſt ducenteſimam & octogeſimam centeſimam partem iugeri, & iugerum ducenteſimam partem centuriæ. Rurſuſq; à ſcrupulo quaſi metiendi initio ad unciam perueniri & ſextantem & alia menſurarum maiorum uocabula. Subaſiuum autem uerbum eſt menſorum ut alia permulta, quorum Boëtius in geometria meminit, Columella uero libro ſexto, iugeri partitionem faciens minutias à dimidiato ſcrupulo inchoandas eſſe cenſet. ſic enim inquit. Vt à minima autem parte iugeri, ideſt ab dimidio ſcrupulo incipiam, pars CCLXXXVIII. pedes efficit quinquaginta. ideſt iugeri dimidium ſcrupulum. Verum numerus eo in loco corruptus eſt. non enim pars. CCLXXXVIII. ſed pars CCCCC LXXVI. legendum eſt, ſic enim recta calculatio expoſcit, & facile eſt ex Varrone intelligere, & ex ijs quæ apud eundem Columellam ſequuntur, quanquam & ipſa corruptiſſima ſunt. ſed hoc modo emendata totus locus ille ſic legendus. ut à minima parte, ideſt à dimidio ſcrupulo incipiamus. pars DLXXVI. pedes efficit L. ideſt iugeri dimidium ſcrupulum. pars CCLXXXVIII. pedes C. hoc eſt ſcrupulum. pars CXLIIII. pedes CC. hoc eſt ſcrupula duo. pars LXXII. pedes CCCC. hoc eſt ſextulam in qua ſunt ſcrupula quatuor. pars XLVIII. pedes DC. hoc eſt ſiliquum in quo ſunt ſcrupula ſex. Reliqua quæ ſequuntur eo in loco emendata ferè ſunt. Columella igitur minutias à ſemiſcrupulo inchoandas eſſe cenſet. nam ulteriores (inquit) perſequi ſupernacuum eſt pro quibus nihil dependitur mercedis, ſed ſuperiores tantum partes ca-

dunt

» dunt in æſtimationem facti operis, de mercede foſſorum & agri-
cultorum intelligens. Ordo igitur huiuſmodi eſt, ut à dimidio ſcru
puli ad ſcrupulum tranſeat, à ſcrupulo ad ſextulam, in qua
ſunt ſcrupula quatuor. idem eſt enim ſcrupulum quod gram--
ma, quarta & uicęſima pars unciæ, & ſextula ſexta pars. Por-
rò à ſextula tranſitum facit ad ſiciliquum ideſt ſcrupula ſena.
nam drachma geminata ſiciliquum efficit. quare ſiciliquus quar
ta pars eſt unciæ, à ſiciliquo ad ſemunciam progreditur, in qua
ſcrupula duodecim. ita ad unciam & ab ea ad ſextantem, de-
inceps ad quadrantem trientemq; & quincuncem, uſque dum ad
aſſem ideſt iugerum perueniat. hic eſt eorum uerborum ordo ſur-
ſum uerſus, & uicęuerſa deorſum, ideſt ab aſſe ad ſemiſcrupu-
lum. Vncia autem à Boëtio non pro duodecima iugeri parte, ſed
pro digito ac triente digiti accipitur, quem pollicem noſtri uocăt.
huiuſmodi autem uncia pedem habet pro aſſe. & eam non agri-
colæ ſed menſores & geodætæ ſecuti ſunt, quorum olim apud
Romanos ars fuit celebrata, & uocabula artis propria. quan-
quam ea ſit alioquin ratio horum uocabulorum ut omne corpus
& res omnis denique in aſſem eiuſque partes diuidi poſſit. ſiqui-
dem Vitruuius libro tertio architecturæ, ſenarium numerum in
» has partes diuiſit, his uerbis, mathematici uero contra diſputan-
» tes, ea re perfectum eſſe dixerunt numerum qui ſex dicitur, quod
» is numerus habet partitiones eorum rationibus ſex numero con-
» uenientes. ſic ſextantem unum. trientem duo. ſemiſſem tria, beſ-
» ſem quem ἡμίσειον dicunt, quatuor. quintarium, quem πεν-
» τάμοιρον dicunt, quinque. perfectum ſex. Ne autem ſcrupulo-
ſa hæc magis quà neceſſaria horum uerborum enarratio uideatur,
ueniamus ad exempla, ut ex ijs intelligatur citra huius rei ex-
planationem authores linguæ latinæ perfecte intelligi non poſſe.
» Columella libro decimotertio. Ad prædictum autem modum mu-
» ſti adijci debent hi odores, myrrhæ quincunx, calami pondo libra,
» caſſiæ ſelibra, amomi pondo quadrans, croci quincunx. Plinius li-
» bro decimotertio de citrinis menſis loquens. qua in re non omit-
» tendum uidetur Tyberio principi menſam quatuor pedes ſextante
» & ſiciliquo excedentem, tota uero craſſitudine ſeſcunciali, operi-
» mento conchylij & laminæ per medium ueſtitam fuiſſe. Qui-
bus uerbis Plinius menſam eam quatuor pedes longitudinis ha-
buiſſe ſignificauit, & duos præterea pollices, & pollicis qua--
drantem. craſſitudine uero ſeſquipollicem æquauiſſe. Idem ibi-

» dem magnitudo ampliſſima adhuc fuit unius commiſſæ ex orbibus
» dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum &
» ſemipedis ꝑ medium ambitum craſſitudine quadrantali. Maiuſq; mi
» raculum in ea eſt artis latente iunctura q̃ potuiſſet eſſe natura ſoli-
» dæ, à Nomio Tiberij Cæſaris liberto cognomen trahentis, tribus ſici-
» licis infra quatuor pedes totidemq; infra ſemipedem craſſitudinis.
Plinius craſſitudinem quadrantalem dixit, quæ quatuor eſſet digi-
torum. longitudini autem quaternum pedũ tres pollicis partes id eſt
dodrantem pollicis de fuiſſe ſignificat & tantundem ſemipedali craſ-
» ſitudini. Idem lib. XXVII. Aſplenon ſunt qui Hemionium uocant, fo
» liis trientalibus multis, radicæ limoſa. & rurſus eodem libro. Inter
» omnes herbas lithoſpermo nihil eſt mirabilius, alij ἀιζόνυχον uo-
» cant, alij διόσπορον. herba quincuncialis ferè, foliis duplo maiori-
» bus q̃ rutæ. Quincuncialem herbam appellauit minorem ſempe-
» de, & ſeptenũm ferme digitorum, ſequitur enim poſt paulo, iacere
» eam atq; humi ſerpere authores tradunt. Idem libr. XXXIII. de
» lapide lydio loquens, Sunt autem modici quaternas uncias longitudi-
» nis binaſq; latitudinis non excedentes. Vitruuius lib. III. Craſſitudi
» nes autẽ graduũ ita finiẽdas cenſeo, ut neq; craſſiores dextante, neq;
» tenuiores dodrante ſint collocatæ, ſic. n. durus non erit aſcenſus. Do-
» drantẽ appellauit XII. digites. dextantem decem pollices. Idẽ libro
» qnto. Superq; laterculis beſſalibus pilæ ſtruantur, ita diſpoſitæ uti bi-
» pedales tegulæ poſſint ſupra eſſe collocatæ. Beſſales dixit tegulas quæ
» octo pollicum longitudinem habent Liuius libr. V. ab urbe condita,
» Terna iugera & ſeptunces uiritim diuiſerunt. Septunces dixit pro
dimidiato iugero & duodecima parte iugeri. Tertij regum ſeptimo.
Craſſitudo autem luteris trium unciarum erat. Pro quo ſecundi pa-
ralipo. quarto legitur. Porro uaſtitas eius habebat menſuram pal-
mi. Palmus autem ut alibi diximus quatuor digitorum eſt, & qua-
drans appellatur. licet palmus pro dodrante interdum uſurpetur.
Hoc gloſſularij illorum librorum diuinaſſe magis q̃ intellexiſſe ui-
dentur. quippe cum diuus Hieronymus in præfatione libri Iob, ita
» ſcripſiſſet. Habeant qui uolunt ueteres libros uel in membranis
» auro argentoq; deſcriptos, uel uncialibus, ut uulgo aiunt, literis one
» ra magis exarata q̃ codices, Hæc inquam cum enarraret inter-
» pres, unciales literas eſſe dixit auri unciam appendentes, uel auri
uncia conſtantes, ignarus uidelicet horum uocabulorum ſignificatio-
nis, unciales enim literas Hieronymus intelligi uoluit pollicis craſ-
ſitudine exaratas. Pari ignorantia & illa eiuſdem præfationis uer

ba imperiti transmittunt. Obliquus enim, inquit ille, etiam apud hebræos liber hic fertur, & lubricus, &, quod græci rhetores uocant, ἐσχηματισμένος, dum qui aliud loquitur aliud agit. Quod uerbum primæ literæ aphæresi acephalum factum est. uulgo enim ἐ præcisa schematismenos in exemplaribus lectitatur. Nicolaus liranus huguitionis authoritate frætus mirificæ hoc uerbum enarrauit. ueritas tamen hoc habet ut ἐσχηματισμένος liber Iob ab eo authore eleganter dictus sit, qui figuris uerborum sententiarumq; uariatus, & quodammodo uelatus, atq; adeo uestitus sit. Schemata.n.i. figuræ duorum sunt generum.i. dictionis & sententiæ, sed quæ sententiarum sunt maxime in oratorio sunt instrumento. σχήματα autem ἀ græcis dicuntur quasi gestus quidam & configurationes habitusq; orationis, quæ omnia propémodum Cicero in.III. de oratore enumerauit, sed simplici contentus nomenclatura, ut qui oratoris magis personam q̃ rhetoris & sophistæ in ijs libris suscepisset, quomodo & in libro de oratore perfecto. quapropter Fabius quasi Ciceronis enarrator, luculenter & copiose ex Ciceronis præscripto de figuris disseruit. Ex cuius uerbis lib.IX. quid sit schema discere facile poterimus, sed si habitus quidam (inquit ille) & quasi gestus
» sic appellandi sunt, id demum hoc loco schema dici oportebit, quod
» sit ἀ simplici ac in promptu posito dicendi modo poëticæ uel oratorie
» immutatum. sic enim uerũ erit aliam esse orationem ἄσχημάτιστον.
» i. carentẽ figuris, qđ uitiũ nõ inter minima est, aliã ἐσχηματισμένην
» id est figuratam. hactenus Fabius. Ex cuius uerbis intelligimus diuum Hieronymum ut literarum bonarum non ignarum, sic plerunque non dissimulatorem, librum illum Εσχηματισμένον ideſt figuratum appellasse q̃ non simplici ac uulgari sensu res diuinas & in uera germanaq; philosophia reconditas posteritati tradiderit, sed figurato stylo atque ἀ sensu communi alieno & abhorrente, ut mirari non debeamus si arcanæ abditæq; doctrinæ sensum quilibet non capiat, quem Hieronymus obliquum ac lubricum appellat ob dialogorum ambagem. Cum autem sint Poëmatis genera tria, ut fere authores tradunt, δραματικὸν ideſt actiuum uel actuosum, ἐξηγηματικὸν ideſt enunciatiuum, & quod est inter utrunque ancæps μικτὸν ideſt ex utroque mixtum, Dramaticum est in quo personæ agunt solæ absque ulla poëtæ ipsius & authoris interlocutione, cuiusmodi tragœdiæ sunt & comœdiæ & quædam Vergilij bucolica. Exegematicum autem genus est in quo poëta omnia narrat sine ulla personarum interlocutione. In hoc

omnia didascalico more & simplici traduntur, ut georgica eiusdem Maronis. Is igitur liber qui Iob inscribitur, uel id poëma potius, ut author est Hieronymus, dramatico & μιμητικῷ. idest imitatiuo charactere conscriptus est. siquidem in eo personarum actus uidemus uelut in scenam quandam prodeuntium, non popularibus oculis sed philosophicis inseruientem. Porrò cum schemata exornandis poëmatis & orationibus inuenta sint, eum etiam præbent usum, q̃ magis ijs multo afficimur & permouemur quæ figurate nobis q̃ quæ simpliciter & communi sensu traduntur. propter quod fabius de ui figuratæ orationis loquens, nam si frons, inquit, oculi, manus, multum ad motum animorum ualent, quanto plus orationis ipsius uultus ad id quod intendimus conficere compositus? Est enim figura sicut nomine ipso apparet, conformatio quædam orationis remota à communi & primum se offerente ratione. Tranquil. in Vespas. amicorum libertatem, causidicorum figuras, ac philosophorum contumaciam leuissime tulit. Figuras tranquillus appellat obliqua dicta, quæ non recta & simplici sententia, sed obliqua prætextaq; imperatorem ipsum taxabant. Idem in Domiti. Hermogenem tarsensem occidit propter quasdam in historia figuras, librarijs etiam qui eam descripserant crucifixis. Ruffinus contra Hier. scribens, nam & sanctum (inquit) Ambrosium episcopum qualibus figuris lacæret, qualibus obtrectationibus secet, in ijs ipsis in quibus laudet Origenem, ex præfationibus eius edocebo. & Hiero. Ad Ruffinum. Iam tuæ moderationis est & tuorum nullam occasionem impatientibus dare, ne non omnes simules mei inuenias qui possint figuratis laudibus delectari. Et apud eundem figuratæ controuersiæ in eundem sensum intelligendæ. Martialis libro tertio epigrã.

Schemate nec dubio, sed aperte nonunat illam
Quam recipit sexto mense superba uenus.

Vt ad rem longuscule digressi redeamus, res omnis in assis partes facile diuiditur. Plin. libro secundo, lunam haud dubium est lucere dodrantes semuncias horarum ab secunda adijcientem ad plenum orbem, detrahentemq; in diminutionem. Cuius dicti subobscuri huiusœmodi sensus est. lunam cum à coitu, quod interluniũ dicitur, emergit, id quod fit secunda statim die, lucere primum tres partes unius horæ nocturnæ, & insuper quartam & uicesimam horæ partem. seu mauis undeuigintiuicesimas quartas horæ, à secunda deinceps ad pleniluniũ die quolibet tantundem in-

crementi lucendo adijcere. Et rursus à plenilunio eadem ratione eodemq; modo decrementi lucere minus minusque quotidie usque ad intermestrem lunam, quo tempore cum sole coit. Idem lib. XVIII. de eadem luna loquens. Supra terras autem erit quandiu & sol interlunio & prima tota die, secunda horæ noctis unius dextante siciliquo ac deinde tertia usque ad quintamdecimam multiplicatis horarum ijsdem portionibus. Quintadecima tota supra terras noctu erit, eademq; sub terris tota die, decimasexta ad primæ horæ nocturnæ dextantem siciliquum sub terra aget. easdem potiones horarum per singulos dies adijcit usque ad interlunium: & quantum primis partibus noctis detraxerit q̃ sub terris agat, tantundem nouissimus ex die adijciet super terram. Dextantem & siciliquum decem esse uncias cum quarta parte unciæ nimo est qui ignoret. ita quod Plinius libro secundo undeuiginti quartas & uicesimas horæ dixerat crescenti lunæ quotidie accrescere amplius deinceps ampliusque lucendo, & uicissim decrescenti ratione eadem moduloque eodem decedere, libro. XVIII. quasi eorum immemor quæ secundo uolumine dixerat, uiginti quartas & uicesimas & semis præterea dixit, id est unam quadragesimam octauam. dextans enim uiginti uicesimas quartas ualet, & siciliquus unam duodequinquagesimam. ut suspicari subeat Plinium utrobique non eundem authorem eandemq; obseruationem secutum. quanquam in nonnullis alijs quoque locis uel amanuensium culpa uel propria hallucinatione, ut fit in uaria ac multiplici lectione, lapsus est. tametsi id fidem excedere uidetur, uirum usq; adeo & ingenio acrem & industria accuratum apertis interdum in rebus lapsum esse. ac ne id quidem modo, sed eidem etiam obliuionem antedictorum obrepsisse. præsertim cum ad principem scriberet, & obseruari præterea se acribus obtrectatorum oculis captariq; non nesciret. id quod facile intelligimus ex librorum præfationibus interdum amarulentis. Proinde apologiam Plinij licet quis meditetur qui hæc & huiusmodi diluere se posse speret, Ego (quod ad me attinet) non usqueadeo sacrosanctam Plinij authoritatem, ac ne cuiusquam quidem antiquorum, debere esse censeo, ut non præsentissimum ueritatis numen fuisse semper apud æquos bonosque iudices meminerimus. cuius ut sacerdotes multi olim fuerunt, sic Plinius ipse antistes mihi fuisse uidetur. non enim tantum maioribus ipse tribuisse comperietur, ut eorum quaque in parte culpam obruendam silentio censuerit

posteritati dispendioso, nedum ut cuiusquam errata quo iure quaq; iniuria tueri institerit. In quo mihi nostræ memoriæ homines doctissimi absurdula quadam religione obstrinxisse æqualium suorũ & posterorum iudicia uidentur, qui quidem eorum exemplo antiquitatis nomen nudum, uenerandum esse numinis instar putant. Ego antiquos quoque illos homines ut nos fuisse puto, & aliqua etiam scripsisse quæ parum intelligerent. nec ita annosi æui prærogatiuam sequor, ut non in opus hoc Plinianum eximium omnino & rerum propè omnium ut digestione consertum, sic uarietate distinctum, errores quosdam irrepsisse affirmare præfidenter ausim, quos nemo quantumuis acer modo non impudens sit, defendẽdos recipere libens uelit. siquidem (ut nunc mittam ea quæ in stirpibus, quæ in hærbis, quæ in medicinis, ex Dioscoride & Theophrasto docti quidam & diligentes harum rerũ obseruatores adnotauerunt, in quibus sæpe Plin. nunc exemplarium uitio, nunc æquiuocatione falsus est, dum uel opus immensum lectionisq; multiplicis urgeret, uel iudicium ipse certum ijs rebus describendis adhibere nequiret quæ oculis non subiecerat, aut non satis meminerat. Vt igitur illa mittam quæ culpæ magis quàm crimini dari possunt, neminem esse arbitror eorum, qui Plinij studiosi sunt, qui Plinio patrocinari in eo
» uelit quod lib. IIII. de hyperboreis dixit. Ponè eos (inquit) montes
» ultraq; aquilonem gens felix (si credimus) quos hyperboreos appel
» lauere, annoso degit æuo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi cre-
» duntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus, semes
» stri lucæ & una die solis auersi, non (ut imperiti dixere) ab æqui
» noctio uerno in autumnum. semel in anno solstitio oriuntur ijs so
» les, brumaq; semel occidunt. & lib. II. In Britannia lucidæ noctes
» haud dubie repromittunt id quod cogit ratio credi, solstitialibus die
» bus accedente sole propius uerticem mundi, angusto lucis ambitu sub
» iectæ terræ, continuos dies haberi senis mensibus, noctesq; è diuer
» so ad brumam remoto. quod fieri in insula Thyle Pytheas massi-
» lien. prodidit. Quæro quonammodo hoc dictum tueri possemus etiam si ab Eudoxo dictum esset, cum ratio sphæricæ haud dubie deprehendat eos qui polum arcticum pro uerticæ habent, etiam æquinoctialem habere pro circulo finitore? Atqui qui æquinoctialem pro finitore habent, eos necesse est nullam noctem habere, sed diem perpetuum quoad sol fertur per signa septentrionalia, id quod fit ab ariete ad libram, idest ab æquinoctio uerno ad alterum æquinoctium. & uicissim perpetuam noctem, quoad sol

per signa australia uiam facit. i. à libra ad arietem, ita ut illis annus uertens semestri luce & æquali nocte transigatur, unico per annum ortu & occasu solis. At hoc Pli. non ab æquinoctio uerno ad autumnum, sed à solstitio ad brumam fieri locis dictis contendit. qui rursus lib. IIII. quasi parum sibi in ea re constans ita inquit. Vltima omnium quæ memorantur Thyle, in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus cancri signum sole transeunte, nulloſq; contra per brumam dies. hæc quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Ex quibus uerbis conijcio Plinium quod Pytheas Massilieñ. de solstitio & bruma dixerat. i. de duobus tantum diebus, de senis mensibus dixisse, propterea q sspherici authores rationibus id demonstrant. quare Plinius in hoc hallucinatus uidetur, qui quod ab æquinoctio in æquinoctium fit, à solstitio ad solstitium fieri scripsit. Strabo libro septimo de sauromatis loquens q & sarmatæ dicuntur.

» διὰ δὲ τὴν ἄγνοιαν τῶν τόπων τούτων, οἱ τὰ ῥιπαῖα ὄρη καὶ τοὺς ὑπερβορέους μυθοποιοῦντες, λόγου ἠξίωνται. καὶ πυθέας ὁ μασσαλιώτης κατεψεύσατο ταῦτα τὰ τῆς παρωκεανίτιδος. προσχήματι χρώμενος τῇ περὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ μαθηματικὰ ἱστορίᾳ. Propter horum autem (inquit) locorum ignorantiam ij qui riphæos montes & populos hyperboreos fabulati sunt, in hominum existimationem uenerunt. & ipse Pytheas massiliensis mendaciter hæc scripsit quæ ad Oceani littus pertinent, illo usus prætextu q cælestium & mathematicarum rerum historiam scriberet. Martianus (quod miror) Plinium in hoc sequutus est his uerbis in sexto. In Britannia (inquit) noctes decem & septem horarum, solstitiali uero tempore cum cœli uerticem sol inuectus subiectas læuorsum terras perpetui diei continuatione colluſtrat, Itemq; brumali descensu semiannuam facit horrere noctem. quod in insula Thyle compertũ Pytheas Massilieñ. asseruit. Pomponius Mella de his loquens lib. III. ita inquit. In Asiatico littore primi hiperborei super aquilonem riphæoſq; montes sub ipso siderum cardine iacent. ubi sol non quotidie ut nobis, sed primum uerno æquinoctio exortus, autumnali demum occidit. & ideo sex mensibus dies, & totidem alijs nox uſq; continua est. Si uerum est Plinij dictum necesse est ut Mella author probatissimus ignarus sphericæ rationis fuerit, & unus eorum quos Pli. imperitos appellauit. Enimuero in supradictis lapsum esse Pli. per rerum mathematicarum ignorantiam, ut persuadere mihi nolim, sic nequeam si uelim. non enim rudimenta tantum mathematicarum artium perdidicisse Plinius uidetur, id est sphericæ disciplinæ rationem, quam

necessariam esse de situ orbis scribentibus Strabo nobilis geographus libro primo docuit, Sed etiam astronomiam ipsam non leuiter attigisse, eiusq; assecla dioptricam nam absq; harum rerum peritia quonammodo stellarum erraticarum circulos, cursus, stationes, retrogressus, accessus terræ citimos, recessusq; ultimos, res omnino pplexas explicare inaudita breuitate quiret? adde triplicem umbrarum rationem luculenter ab eo sciteq; expeditam, nam solis lunæq; magnitudinem & eorum deliquia ecquis enarrare expeditius aut docere potuit? ambages certe lunares, & desultorij sideris mirificas uicissitudines nec elegantius quisquam priscorum nec explanatius totidem uerbis complecti potuisset. tametsi rursus in magnitudine lunæ etiam suo sibi testimonio reprehenditur, cum mucrone umbræ terræ luna in deliquio obscuretur eodem ipso authore, & ipse tamen lunam maiorem esse terra dixerit. quæ duo dicta colliduntur inuicem. sed sic sunt res mathematicæ. Neque uero legitimam ipsam harum rerum scientiam nouisse tantum Plinius uidetur, sed etiam genethliologorum commenta non ignorasse. id quod ex libro eius septimo intelligere possumus, quo in loco de spatijs uitæ longissimis loquens, poscere (inquit) uidetur locus ipse sideralis scientiæ sententiam Epigenes CXXII. annos impleri negauit posse, Berosus excedi. CXVII. durat & ea ratio quam Petosyris & Mecepsos tradiderunt, & trimorion appellant a trium signorum portione, qua posse in Italiæ tractu. CXXVI. annos uitæ contingere apparet. negauere illi quenquam nonaginta partium exortiuam mensuram. quod anaphoras uocant transgredi, & eas ipsas incidi occursu maleficorum siderum. Quo in loco non trimorion ut male emendatum est sed tetartemorion lego, ex antiquis exemplaribus in qbus artemorion legitur. Est autem tetartemorion græce qui latine quadrans dicitur, id est quarta pars signiferi circuli, hoc est tria signa. Ad cuius rei intelligentiam sciendum q numerus duodenarius & astronomicis & genethliacis familiaris et accommodatus est. unde & aspectus quadrantales obseruant & trientales sextantesq;, hos duos extremos trinos & sextiles uulgo uocant. Quadrantalis aspectus qui quadratus etiam appellatur, fit per trium signorum interstitium, & gradus nonaginta. ob id nonagenarius appellatus. Plinius libro secundo. Martis (inquit) stella ut propior etiam ex quadrato sentit radios ab nonaginta partibus, unde & nomen accepit. is motus primus & secundus nonagenarius dictus ab utroque exortu. Trientalis est aspectus qui in quatuor fit signis hoc est in ter-

tia parte ſigniferi quæ conſtat centum & uiginti gradibus. Hunc triquetrum Pli. uocat. Sextans autem fit in ſexta parte ſigniferi hoc eſt. LX. gradibus & ſignis duobus. ob id ſexagenarius dictus. Semiſſis aſpectus eſt qui fit per diametrum, id eſt per lineam circuli dimetientem. Hanc radiationem mathematici, id eſt Chaldæi minacem malignamq; eſſe dicunt, hæc fit à ſigno uno ad aliud ſignum quod ab eo ordine ſit ſeptimum, ut ab ariete ad libram. Triquetrus aſpectus id eſt trigonus qui trientem ſigniferi capit, quinto ſigno fit. ut (uerbi gratia) in duobus ſignis quæ tantum inter ſe diſtent quantum aries & leo. huiuſmodi radiatio læta felixq; eſſe dictitatur. Tetragonus id eſt quadratus fit in quarto ab eo à quo inchoatur, id eſt ab horoſcopo, ut ab leone in ſcorpium. Hanc radiationem triſtem putant. Hexagona eſt quam ſextantem diximus, quæ fit in tertio ſigno, eadem benignitate cum trigona prædita. Propterea Pli. de ſexagenario aſpectu loquens, hic numerus (inquit) ſexangulas mundi efficit formas. Prædictis quatuor genethliaci etiam cardines quatuor addunt, ortum ſcilicet & occaſum, & meſuranium quod & meſuranema dicitur (uocabulum ubique in Firmico deprauatum) hoc eſt locus medij cœli, & huic oppoſitum locum quod hypogeon dicitur, hoc eſt punctum ſubterraneum inter ortum occaſumq; medium. Vt autem as ipſe mathematicus impleatur, & omnes ſuas partes habeat, addunt & alia quatuor loca, quæ pigra deiectaq; eſſe dicunt, q̃ nullo fermè radiationis fœdere cum ortu id eſt cum horoſcopo coniungantur. Hæc ſunt in. II. VI. VIII. & XII. ab horoſcopo ſigno. Horoſcopus eſt ea pars cœli quæ genituræ tempore ab orientali parte cœli emergit in hemiſpherium noſtrum, & ortus appellatur. Huic pars per diametrum oppoſita in. VII. (ut diximus) ſigno in occidua cœli parte, occaſus appellatur. Ea autem pars cœli quæ triginta partibus ab horoſcopo diſtat, in ſecundo ſigno exiſtens ab eo in quo horoſcopus inchoatur, anaphora appellatur & interdum epanaphora. quaſi pars iamiam emerſura. Quæ autem pars ſigniferi totidem partibus in demerſu occiduum punctum ſigniferi præceſſerit, quot partibus in emerſu anaphora ab horoſcopo relinquitur, ea pars cœli à mathematicis epicataphora dicitur, quod ſignificat præcipitem locum cœli in. VIII. ab horoſcopo ſigno. reliqua duo loca nomina habent malæ fortunæ & cacodæmonis. Hæc tametſi uaniſſime à mathematicis diſputantur, ideo tamen utilia ſunt cognitu, quot & aſpectuum

radiationum'que adnotatio, astronomiæ etiam cum genethliologia communis est. Vt autem ex prædictis apparet, non trimorion, quod nihil (ut arbitror) apud græcos significat, (trimœron enim græcum est non trimorion) sed tetartemorium legendum est, ita uerba illa Plinij supradicta intelligere me non potuisse fateor, negauere illi quẽquam nonagnta partium exortuam mensurã quod anaphoras uocant, transgredi. Hermolaus Barbarus neutrum hulcus attigit. Proinde cum Plinius huiusœmodi multa & scite & concinne de rebus mathematicis scripserit, nec candidi profecto est nec recti iudicij ob unum & alterum incommodius dictum, dicam ipsi imperitiæ uelut ad tribunal Rhadamanti scribere, aut quãuis aliam formulam intendere quæ tantæ authoritati ignominiosa esse possit. petita tamen uenia cum eo agere præscriptis uerbis honorẽ præfantibus licet, ne iure nostro cedamus asserendæ ueritatis, cui nec temporis spatio, nec authoritate cuiusquam nominis præscribitur. Nec enim ætati nostræ hanc legem promulgauerim, quod Plinius quod prisci, quod primi meriti scriptores, dixerint, scripserint, quãrem cunque inter monimenta sua reliquerint, eiusce rei æterna ac sacrosancta authoritas esto. qui huic uelut consecratæ sententiæ derogauerit, abrogauerit, obrogauerit, ob eam rem intestabilis, & sacer esto. hunc literati omnes ex conuentu certatim exigunto. Illam enim potius legem suaserim, qui discendi cupidi sint, iuratissimi cuiusque scriptoris maiestatem comiter conseruanto. quod secus (ut sunt humana) dictum in eorum cuiusque libros irrepserit, obrepserit, fefellerit, qui de eo dicto indagandæ ueritatis ergo addubitet, addubitauerit, quæstionem referat, retulerit, quod eorum absque dolo malo aut liuore animi factum sit, eius rei multa ne sit, nec bonorum offensio, quod instar est extremi supplicij. Proinde adnotatis locis hærendum esse censeo, ut eorum more philosophorum qui ephectici dicuntur (nos cunctatores appellare possumus) iudicium sustineamus, potiusquam ut quicquam arrogantia critica statuamus de classicis authoribus & citra controuersiam receptæ authoritatis. Sunt qui Plinium multa in mathematicis non intellexisse affirmant, quæ quidem ex græcis transcripserit. quale est illud quod de signifero dicit cap. XVI. secundi lib. quod omnino explanatius dici debuit etiam si uere dictum esse uidetur & acute. id quod uix mihi persuaserim. Eiusdem notæ cum superioribus est illa entelechia Ciceronis, cuius hæc sunt uerba in
» pri. Thusculanarum. Aristoteles longe omnibus (Platonem semper excipio)

excipio) præstans & ingenio & diligentia, cum quatuor illa genera principiorum esset complexus e' quibus omnia orirentur, quintam quandam naturam censet esse e' qua sit mens. cogitare enim & prouidere & discere & docere & inuenire aliquid & tam multa memminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari, hæc & similia eorum, in horum quatuor generum nullo inesse putat. Quintum genus adhibet uacans nomine, & sic ipsum animum entelechiam appellat, nouo nomine quasi quandam continuatam motionẽ & perennem. Entelechiam Cicero continuum motum intellexit, quasi Aristoteles endelechiam per d literam scripserit. i. continuationem, & non entelechiam potius, q̃ actum & perfectionem doctissimi græcorum interpretantur. ob id Ciceronem a' græcis accusatum non magnopere miror, utpote quos & orationibus suis exagitare non desinit, q̃q̃ ab ipsis præclara illa ingenij ornamenta philosophiam & oratoriam facultatem accepisse se nó dissimulat. Quare si uerum fateri uolumus, eloquentiæ latinæ princeps parensq; a' Plinio iure ac merito dictus, diserti nonnunquam magis uiri q̃ oratoris officio functus esse iudicandus est, Si qdẽ eius ipsius authoritati credimus, oratorem eum esse non posse qui non idem uir bonus sit, Viri autem boni esse persuadere mihi nequeo, non modo græcos uiros, sed etiam græcam ipsam linguam latinæ eloquentiæ authorem, ut inopem & ieiunam conuiciose uocitare, & latinæ linguæ ueluti exuberantem copiam præillius inopia admirari, nisi uero credimus Ciceronem recta fretum conscientia, & ex animi sui sententia id dixisse, & non plane' auræ populari Romanorum suorum inseruijsse, cuius populi gratia nullum unq̃ numen præsentius esse credidit. Calumniæ igitur Ciceroexcusari non potest, quasi ita existimauerit. nam præterq̃ p græcam omnem facundiam pernouerat, ut uel eo nomine græcis ipsis æqualibus admirandus esset, Si cui etiã eloquentiæ græcæ elogia ex eius scriptis colligere uacet, et libeat, eum aliter censuisse haud dubie iudicabit. Fabius lib. X. de comparatione Demosthenis & Ciceronis loquens, cedendum uero in hoc, inquit, p & ille prior fuit, & ex magna parte Ciceronem quãtus est fecit. Nam mihi uidetur. M. Tullius cum se totum ad imitationem græcorum contulisset, effinxisse uim Demosthenis, copiam Platonis, iucunditatem Isocratis. Idem lib. XII. Latina mihi facundia, ut inuentione, dispositione, consilio, cæteris q; huius generis artibus simlis græcæ ac prorsus discipula eius uidetur, ita circa rationem eloquendi uix habere imitationis locum. Si igitur teste Fabio, id est altero Ciceronelingua

latina discipula & imitatrix linguæ græcæ, cum se totam ad præscriptum parentis suæ componere effingereq; instituisset, in ea parte artis oratoriæ à qua eloquentia nomen accepit, imitationem implere non potuit, id est in eloquendi magnificentia & sublimitate, quonam modo præferendam hanc illi M. Tullius utriusque peritissimus existimare potuit? Ceu uero si quam Protogenes tabulam ex nobili illa Apellis Anadyomene effingere statuisset, omniaq; liniamenta ad præscriptum ducere, tuq; id apographum, præstantius esse exemplari suo contenderes, non aut improbus esse aut ridiculus uiderere? At enim Venere nos græci & uerborum suauitate non etiam copia superauerunt. Hoc rursus iudicandum ad Fabium reijciamus. apud quem libro eodem sic legitur. Itaq; tanto est sermo græcus latino iucundior, ut nostri poëtæ quoties dulce carmen esse uoluerunt, illorum id nominibus exornent. His illa potentiora quod res plurimæ carent appellationibus, ut eas necesse sit transferre aut circumire. & iam in ijs quæ denominata sunt, summa paupertas in eadem nos frequentissime reuoluit. at illis non uerborum modo, sed linguarum etiam inter se differentium copia. Quare qui à latinis exigit illam gratiam sermonis attici, det mihi in loquendo eandem iucunditatem & parem copiam. quod si negatum est, sententias aptabimus ijs uocibus quas habemus. Quam pugnantia sint hæc uerba Fabij cum uerbis Ciceronis, nemo non uidet. qui etiam, si dijs placet, alibi uociferatur omnia per se melius Romanos & sapientius q̃ græcos inuenisse, aut ab eis accepta melio
» ra fecisse. Et rursus, ut omnia, inquit, græcorum perquiras, quid sit
» ineptus non inuenies. & innocentiæ uerbum græce dici non potest.
» equidem apirocalum apud illos tam significans esse puto q̃ apud nos ineptum. nec minus fortasse apithanum. & innocentem non meliorem accio esse iudico. quo uerbo areopagita & literæ sacræ utuntur. Atque etiam Demosthe. in oratione κατὰ σὐέργ. his uerbis.
» καὶ προσποιούμενος ἄκακος εἶναι ἐξηπάτησε τοὺς δικαστάς. Et rursus.
» εἴτις ἀγνοήσας τοῦτο, ἄκακος ἂν γένοιτο καὶ ἀπράγμονας εἶναι. &
» κατὰ νεανίας. ἐλεήσαιτ' αὐτὸν ἡ βουλὴ διὰ τὴν ἀκακίαν τοῦ τρόπου.
Nisi si scrupulose ita discernentes dicamus ἄκακον simplicem et fraudis nescium significare, innocentem autem eum qui cum secus agere possit, intra fines tamen æquitatis se continuerit. Nam ἄκακος apud Demosthenem circumscribendi ignarum significat, & cui impostura non ægre fieri possit. Verum esto ut accios ad uerbum magis innocenti quàm ad significationem respondeat, ἀγνώμων

&

& ἐπιεικὴς & κακοήθης innocentis significationem non implebunt? atqui ego hæc plenius aliquid & exuperantius innocentia significare puto. Meliora etiam bis alia Cicero *apud græcos inueniſſet, ſi græcorum partes tuendas ſuſcepiſſet.* Has ob *cauſas & alias huiuſcemodi uiuus adhuc, ut author eſt* Fabius, *obtrectatorum ſermonibus ſæpe exagitatus fuit.* Ingrati profecto eſt animi *cum græcia latinos non modo diſciplinis, ſed etiam ſuis uerbis locupletauerit, eáq; adhuc teneant, nec beneficium, nec debitum agnoſcere. præſertim cum græcia id nunquam repetitura ſit mutuum quod uſu diuturno noſtrum fecimus.* Mihi *autem uidetur, ingenue enim proloquar, lingua græca ad latinam relata, poetæ id eſt tragici authoris aut comici rationem habere.* Latina *autem actoris tantum ſcenici, qui fabulam à poeta inuentam & emodulate ſcriptam, artifici ac numeroſa pronuntiatione in theatralem conſeſſum profert. Quid enim aliud & poetæ & oratores noſtri quàm poeſi & orationi ciuitatem, ut ita dicam,* Romanam *dederunt? A Græcis igitur neotericis entelechiæ interpretatio Ciceroni criminoſe obiecta eſt, idq; meritiſſimo. cuius defenſionem* Politianus *ad ſui magis oſtentationem ſuſcepiſſe mihi uidetur, quàm diluendi criminis fiduciam habuiſſe.* Nam *ut in omnia ſeſe uerſet* Politianus, *cauſam haud dicere poterit, quin ſi* Cicero *ita uerba ſcripta reliquit, ut nunc in exemplaribus leguntur, non ille longe ab* Ariſtotelis *ſententia aberrauerit. quod ut intelligatur,* Ariſtotelem *ipſum authorem entelechiæ teſtem dicti noſtri futurum laudabimus. qui in principio ſtatim ſecundi uoluminis de anima ita*

» *inquit* λέγομεν δὴ ἔντι γένος τῶν ὄντων τὴν οὐσίαν. ταύτης δὲ τὸ
» μὲν ὡς ὕλη, ὃ καθ' αὐτὸ μὲν οὐκ ἔστι τόδε τι. ἕτερον δὲ μορφὴν καὶ
» εἶδος. καθ' ἣν ἤδη λέγεται τόδε τι, καὶ ἧττον, τὸ ἐκ τούτων. ἔστι δὲ ἡ
» μὲν ὕλη δύναμις. τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια. *id eſt.* Dicimus *igitur*
» *unum genus entium eſſe ſubſtantiam, hæc autem partim materia eſt, quæ per ſe quidem ipſa non eſt hoc aliquid. altera pars*
» *eius forma & ſpecies, ſecundum quam iam dicitur hoc aliquid.*
» *ab his tertium eſt quod ex ambobus conſit.* Porro *materia potentia eſt, forma autem entelechia.* Idem *libro eodem oſtendere clarius uolens quid ſit anima.* διὸ ψυχὴ ἂν εἴη, ἐντελέχεια ἡ
» πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἐχόντος δυνάμει. τοιοῦτον δὲ ὃ ἂν εἰη
» ὀργανικόν. *ideo anima eſt entelechia prima corporis naturalis*
» *uitam habentis poteſtate. tale autem eſt quodcunque organicum*
» *eſt.* Poteſtate *uitam habens appellat, quod actu uitam non*

habet,ut dormiens qui habitum tantum habet.plus est enim actu
» habere,qualis est uigilans.& paulo inferius εἰ δέ τι κοινὸν ἐπὶ πά-
» σης ψυχῆς δεῖ λέγειν,εἴη ἂν ἡ πρώτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ ὀρ-
» γανικοῦ. Quod si commune aliqd in omni anima dicere oportet,erit quidem prima corporis entelechia corporis naturalis organici. Entelechiam ubiq; pro perfectione & actu ponit.duo enim sunt in rebus,actus.i.entelechia,quæ etiam interdum ab eo ἐνέργεια appellatur,& δύναμις, id est potentia.Organicum appellat corpus qđ ad aliquid conditum est,ut oculus ad uisum, & auris ad auditum. naturale autem dixit ad differentiam opificialis & manu facti.Summa igitur prædictorum hæc est ut ex Themistio Aristotelis clarissimo paraphraste intelligi facile potest, animam primam esse perfectionem corporis. i.entelechiam, quod quidem corpus potestate in actum prodeunte uitam habeat. atq; id quod ex duobus conditum est & concretum,iam integrum factum,animal est.forma enim id est entelechia,licet in materia edatur,non tamen materiæ forma est, sed'eius forma est quod græce σύνολον dicitur, id est ex ambobus concretum.omne enim tale simul atq; in aliquam speciẽ formatum est,hoc aliquid esse cœpit.id ut facilius intelligeretur,hoc inqt Aristoteles speculari partium exemplo conuenit. Esto igitur ut oculus sit animal.animam eius esse,id est entelechiam,aspectum oportebit, cum sit uisus sua oculis substantiæ ratio, id est forma & perfectio.
» sic enim appellare solet rationem substantiæ. εἰ γὰρ εἴη ὁ ὀφθαλ-
» μὸς ζῶον,ψυχὴ ἂν αὐτῷ ἦν ἡ ὄψις.αὐτὴ γὰρ οὐσία ὀφθαλμοῦ ἡ κατὰ λό-
» γον. at uero oculus materia est uisus.quo defectus oculus, iam non
» est oculus nisi æquiuoce,quomodo oculus lapideus aut pictus ὁ δ' ὀφ
» θαλμὸς ὕλη ὄψεως.ἧς ἀπολιπούσης οὐκ ἔστιν ὀφθαλμὸς, πλὴν ὁμωνύμως.
Proinde Aristotelis entelechia perfectio est & forma,cũ corpus naturale a' potestate id est a' materia nuda in actum prodijt,& animal esse cœpit,uel uiuum esse.quare entelechia etiam brutorum est & etiam stirpium & eorum corporum quæ uegetabilia sunt.estq; entelechia non continua motio,sed perfecti corporis comprehensio, id est τὸ ἐντελοῦς συνοχή. Hoc enim etymum eius uerbi significat. Quare liquido,ut arbitror,constat uerba illa Ciceronis de animo humano non esse consentanea cum entelechia Aristotelis.Quid illa quæ alio loco eiusdem libri subdidit,diuinitatem animis humanis
» asserere uolens.sinautem est, inquit, quinta quædam natura ab
» Aristotele inducta, primum hæc & deorum est & animorum.
» Hanc nos sententiam secuti his uerbis in consolatione hæc expressimus.

» ſimus. animorum nulla in terris origo inueniri poteſt. nihil eſt enim
» in animis mixtum atque concretum. aut quod ex terra natum atq;
» fictum eſſe uideatur, nihil'ue aut humidum quidem aut flabile aut
» igneum. His enim in naturis nihil ineſt quod uim memoriæ, men-
» tis, cogitationis habeat. quod & præterita teneat, & complecti po
» ſit præſentia. quæ ſola diuina ſint. nec inuenietur unquam unde
» ad hominem uenire poſſit niſi à deo. Singularis eſt igitur quædam
» natura atque uis animi ſeiuncta ab his uſitatis notisq; naturis. Ita
» quicquid eſt illud quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget,
» cœleſte & diuinum eſt, ob eamq; rem æternum ſit neceſſe eſt. Hæc
ut præclare dicta ſunt à Cicerone de immortalitate animæ, ita re
ferri nequeunt ad ea quæ Ariſtoteles de anima dixit quam entele
chiam appellat, Sed ad ea potius quæ de intellectu uel mente Ari
ſtoteles mirificè diſſerit in. III. de anima. quæ mens ab eo non ente
lechia, ſed nus dicitur. Entelechiam enim ſuam, id eſt animam Ari=
ſtoteles interituram eſſe credidit. Quapropter Iuſtinus philoſophus
idem & martyr, in parænetico loquens de placitis philoſophorum,
» ita inquit. καὶ ὁ μὲν πλάτων ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος εἶναι λέγων. Ἀρι
» στοτέλης δὲ ἐντελέχειαν αὐτὴν ὀνομάζων, οὐκ ἀθάνατον ἀλλὰ θνητὴν αὐ-
» τὴν εἶναι βούλεται. καὶ ὁ μὲν ἀκίνητον αὐτὴν εἶναι λέγει. Ἀριστοτέλης δὲ
» ἀκίνητον αὐτὴν εἶναι φησὶ, πάσης κινήσεως προηγουμένην. & Pla=
» to quidem animam omnem immortalem eſſe non tam dicit q̃ cla-
» mitat. Ariſtoteles autem entelechiam ipſam nominans, non immor
» talem ſed mortalem ipſam eſſe uult. Rurſus ille nunquam non mo
» bilem eam eſſe tradit, Ariſtoteles etiam immobilem, licet ad omnẽ
» motum præeuntem. Plutarchus in quarto placitorum. Πλάτων
» ἀκίνητον μὲν ψυχὴν, νοῦν δὲ νοερῶν ἀκίνητον τῆς μεταβατικῆς κινήσεως.
» Ἀριστοτέλης ἀκίνητον μὲν ψυχὴν πάσης κινήσεως προηγουμένην. τῆς δὲ
» κατὰ συμβεβηκὸς μετέχειν καθάπερ τὰ εἴδη τῶν σωμάτων. Plato,
» inquit, nunquam non mouentem animam exiſtimauit. intellectum
» autem immotum dúntaxat tranſgreſſili motu. Ariſtoteles immobi-
» lem animam eſſe cenſuit, & eandem motus omnis authorem, &
» motionis tamen accidẽtariæ non exortem, quo modo & formas cor
» porum. Eum librum cum uerteremus aliter hunc locum traduxi-
» mus aliud exemplar ſecuti. Verum his authoribus planum fit, il-
lud Ciceronis dictum non poſſe ad Ariſtotelem referri, qui entele-
chiam pro anima & forma, non pro mente & animo intellexit,
nec entelechiam perpetem quandam motionem ſignificare, cum
Ariſtoteles immobilem entelechiam eſſe dixerit motu ſuo & pro-

prio. Idem Plutar. eodem in libro hoc uerbum exponens ab Aristo
» tele de anima prolatum ita subdit. πλὼ δὲ ἐντελέχειαν ἀκουστέον ἀντὶ
» τῆς ἐνεργείας. Entelechiam autem pro actu exaudire oportet. de
» quinta autem natura ab Aristotele inducta, Laërtius ita inquit.
» εἶναι δὲ παρὰ τὰ τέτταρα στοιχεῖα καὶ ἄλλο πεμπτὸν ἐξ οὗ τὰ αἰθέρια συνε
» στάναι. ἀλλοίαν δ' αὐτῶ πλὼ κίνησιν εἶναι. κυκλοφορικὴν γάρ. καὶ πλὼ ψυχὴν
» δὲ ἀσώματον, ἐντελέχειαν οὖσαν πλὼ πρώτην σώματος φυσικοῦ καὶ ὀργα-
» νικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. Esse autem præter quatuor elementa & aliud quintum censuit, ex quo ætheria omnia constituta sint.
» Sed & eius alium esse motum utpote circularem. Animam etiam
» incorpoream esse uoluit, & entelechiam primam corporis naturalis organici potestate uitam habentis. Ex quibus uerbis apparet entelechiam non esse ab Aristotele in quinta natura positam. Id autem de intellectu & mente censuisse Aristotelem melius dici posset. de quo cum multifarie ac subtiliter Aristoteles & Themistius disseruerint, unum ex utroque locum assumam qui id planum fieri possit. ne si iusta disputatione id probare conemur, in tedium abeat
» longior hæc multo digressio quàm initio destinaueramus. ἐπεὶ δὲ
» ὥσπερ ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει ἐστί τι, τὸ μὲν, ὕλη ἑκάστῳ γένει. τοῦτο δὲ ὅτι
» πάντα δυνάμει ἐκείνα. ἕτερον δὲ τὸ αἴτιον καὶ ποιητικὸν, τῷ ποιεῖν πάν
» τα, οἷον ἡ τέχνη πρὸς πλὼ ὕλην πέπονθεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ. ὑπάρ-
» χειν ταύτας τὰς διαφοράς. καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῷ πάντα γίνε-
» σθαι. ὁ δὲ, τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις, οἷον τὸ φῶς. τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ
» φῶς ποιεῖ τὰ δυνάμει ὄντα χρώματα, ἐνεργείᾳ χρώματα καὶ ὅτως ὁ νοῦς
» χωριστὸς καὶ ἀμιγὴς καὶ ἀπαθὴς, τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια. Locus hic unus
» est eorum quos Aristoteles offusa caligine obscurasse dictus est, ut
» à suis tantum intelligi posset. nos tamen quàm poterimus explanatissime uertemus. Quoniam uero (inquit ille) ut in uniuersitate naturæ est aliquid, cuius altera pars unicuique generi materia sit.
» eáq; idcirco sic est, quod omnia illa est dũtaxat potentia. altera pars
» est, quæ causa est & effectrix, ut quæ omnia faciat, cuius modi ratio
» nem ars ad materiam obtinet, necesse est in anima quoque has
» differentias esse. estq; intellectus quidam huiusmodi ut omnia sit.
» alter uero ut omnia faciat, qui uelut habitus aliquis est, perinde ac
» lumen. Siquidem modo quodam lumen actu colores efficit, qui po
» tentia colores sunt. & sic intellectus abstractus. & nulla concretione permixtus impatibilisq;, substantia sua actus existens. & paulo
» inferius. ἀλλ' ὅτε μὲν νοεῖ. ὁτὲ δὲ ὃ νοεῖ. χωρισθεὶς δὲ ἔστι μόνον τοῦθ'
» ὅπερ ἔστι. καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον. Sed nec interdum intelligit,

» telligit, & interdum non intelligit. Separatus uero, id est demũ quod
» est, & hoc solum immortale est & æternum. Hæc uerba paraphra
» stice enarrans Themistius lib. eodem ita inquit. Cum enim statuisset
» Aristoteles in omni natura alterum pro materia haberi, alterũ pro
» forma mouente perficientéq; necesse, inquit, est easdem differẽtias in
» anima reperiri, & talem aliquem intellectum adesse qui pars ani
» mæ rationalis præstantissima sit. Atq; hoc quoq; ex illis uerbis cla-
» rissime innotescit quorum paulo ante mentionem fecimus. de intelle-
» ctu, inquit, & ui ea quæ commentatur contemplatuŕq;, nihil adhuc
» liquet. Sed uidetur diuersum animæ genus esse. sóluḿq; id abiungi
» & separari contingere, tanq̃ perpetuum à mortalino cáducóq;. Ha-
» ctenus Themistius. hoc ultimum dictum ideo addidimus, primum ut
planum fieret, id quod Cicero entelechiæ tribuit, Aristotelem non
animæ, quã formam. i. substantiæ rationem esse uult, sed intellectui
tribuisse, dũtaxat agenti, qui ab intellectu potentiæ differt, ut ars à
materia. & hunc impatibilem esse immortaleḿq;, animam autem
mortalẽ. siue Aristoteles intellectum & mentem, partem esse animæ
diuinam præstantissimaḿq; intellexerit, siue aliud ab anima forma
lem rationem obtinente quã entelechiam uocat. Prisci enim differẽ-
» tiam inter animum & animam posuerunt. Animus est, inqt Noni-
» us, quo sapimus, anima qua uiuimus. Sine animo anima est debilis.
» Varro. In reliquo cõrpore ab hoc fonte diffusa est anima huic ani-
» mus ad intelligentiã tributus. Plin. lib. XXII. de iracundia loquẽs.
» Ergo & animi asperitas seu potius animæ, dulciore succo mitigatur.
Sed maior illa quæstio exístit utrum intellectum illum singulorum
esse hominum ita existimauerit, ut homo post obitum suũ immorta
lis futurus sit, an unum uniuersorum. Ita enim hoc implicuisse dis-
putationum ambage existimatur, ut ingenia sui studiosorũ torserit po-
tius, quàm certum aliquid fixuḿq; reliquerit. Sunt tamen nihi-
lo secius qui existiment entelechiam duplicem esse. unam illam
quam diximus ex sententia Themistij, Laërtij & Plutarchi, quæ
nomen est animæ, non modo irrationalis, sed etiam physicæ. &
hæc à corpore naturali organico inseparabilis est. alteram dixe-
runt à corpore ita separabilem, ut à naui nautam, animam. s. ra-
tionalem. quæ cum aliud sit à corpore, nec corporis forma, corpus
ipsum, id est subiectum componit & moderatur, perficit́q;. et ita re
» git ut nauem nauta. ἥτις ἐντελέχεια ἐξωθεν ὅσα σωτάιρει καὶ διανο-
» σμεῖ καὶ τελεῖοι τὸ ὑποκείμενον. ὅταν δὲ λέγητις τὴν λοιπὴν ψυχὴν ἐντε
» λέχειαν, τὸ μεχωρισμένο εἶδος τοῦ σώματος λέγει. Secundũ hoc nónulla

ex parte Ciceronis dictum defendi posset. qui fortasse quod apud ali quem philosophum legerat de entelechia, hoc Aristoteli tribuit eius nominis authori, ut surrepere solet scribentibus obliuio. utcunq; quidquid potius comminisci par est, q̃ ut inter reos, eius nomen authoris a nobis recipiatur, qui extra omnem ingenij aleam. i. extra omne discrimen iudiciorum Plinij sententia positus est, iudicis ingeniorum summi. Addam & alium locum admonendi gratia. Idem Cicero in secundo de natura deorum. fabricam humani corporis non modo felici & perspicua, sed etiam accurata & artifici facundia describens. Ex intestinis autem inquit & aluo secretus a reliquo cibo succus is quo alimur, permeat ad iecur per uenas quasdam a medio intestino usq; ad portas iecoris. Sic enim appellant ductas & directas uias quæ pertinent ad iecur, eiq; adhærent. Medium intestinũ Cicero dixit, quod græci mesenterion appellauerunt, & in primis Aristoteles, quod tamen intestinum nó est, ut ex Aristotele apparet. qui de ea parte ita inquit. ὑπὲρ δὲ τῶν ἐντέρων τὸ μεσεντέριόν ἐστιν. ὑμενῶδες δ' ἐστὶ τοῦτο καὶ πλατύ, καὶ πῖον γίνεται. Supra intestina autẽ mesenterium est, membranaceum latumq; & pingueſcens. Mesenterium ad uerbum Cicero medium intestinum transtulisse uidetur, cũ græce ex eo ut puto dicatur q̃ media intestina complectitur. Ab eo autem uenæ & fibræ permultæ sursum deorsumq; ad interestinorum posituram ferunt, cum ipsum principibus uenis maiori & aortæ adnexum sit, ut Aristoteles tradidit. id quod Cicero significare haud dubie uoluit. Nam portarum iecoris appellationem Cicero ab eodem authore mutuatus est, qui pylas hepatos uocat his uerbis. προσπέφυκε δὲ τῇ μεγάλῃ φλεβὶ τὸ ἧπαρ. τῇ δ' ἀορτῇ οὐ προσπέφυκεν. διὰ γὰρ τὸ ἧπατος διέχῃ ἀπὸ τῆς μεγάλης φλεβὸς φλέψ, ᾗ ἅπτεται καλοῦμεναι εἰσὶ τὸ ἧπατος. Adhæret enim magnæ uenæ iecur nulla parte aortæ communicans. Siquidẽ uena illa quæ a magna proficiscitur, per medium iecur pertendit ea parte qua portæ iecoris situm habent. Proinde Cicero medium intestinum pro mesenterio dixit, in ea etiam parte elegantissimi libri in qua Aristotelem ipsum exquisita descriptione superasse uidetur. Theodorus Gaza uir non modo latine doctissimus, sed etiam medicus, lactes pro mesenterio dixit. quo nomine ab Hermolao barbaro & alijs reprehensus est, quasi eo in loco hallucinatus uel in eo potius uerbo. At ego consulto eum id fecisse censeo, ut qui in eo uerbo Plinij authoritatem sequi nollet. Lactes enim non tam intestina significant q̃ pingue illud quod ambit intestina. Tranquil. de patina Vitelliana, In hac inqt

sacrorum

ſacrorum iecinora, phaſianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterorum, murenarum lacres commiſcuit. Quare immerito Hermolaus hoc uerbum ut licenter uſurpatum in ſpartiano notauit. Noſtrates in piſcibus lactantias appellant. Verum ut notæ & Ciceronem & Plinium eximimus, idq; meritiſſimo, ſic humana Minerua ſcripſiſſe eos meminiſſe debemus, non numine inſtinctos, ne muſas in ſectatus eſſe uideatur, qui eius notæ authores ſemel, atque iterum ad diſquiſitionem conſultorum candido propoſito reuocauerit. nec mihi ob id uideor litem meam facere, q̃ controuerſiam tanta authore intentatam ueritatis indagandæ ſtudio commemoraui, cum mihi Angelus Politianus uir egregie doctus obtuliſſe ſe liti haud magna cauſæ fiducia uiſus eſſet. Sed redeamus tandem ad inſtitutum opus. His nominibus antiqui non ſolum uſq; ad aſſem, ſed etiam ultra uſi ſunt. Columel. li. IIII. auarius quidam dipondio & dodrante altum ſulcum latum pedum quinq; faciunt. dipondium & dodrantem dixit pro pedibus duobus & digitis. XII. Et lib. III. Ab ipſo arboris crure pedale ſpatium intermittito, deinde ſulcum in quatuor pedes longum, in tres altum, in dipondium ſemiſſem latum cum feceris, patiere minime duobus menſibus eum tempeſtatibus uerberari. Vtuntur etiam hiſtorici. ut Liuius lib. VIII. ab urbe condita. Latinus ager & Falernus qui populi Campani fuerat, uſque ad Vulturnum flumen plebi Romanæ diuiduntur. bina in latio iugera, ita ut dodrantem ex priuernati complerent data, terna in falerno, quadrantibus etiam pro longinquitate adiectis. Col. lib. II. Sed iugerum talis agri quatuor operis expeditur. nam commode proſcinditur duabus. una iteratur, tertiatur dodrante. in liram ſtatim redigitur quadrante operæ. Dodrantem operæ pro tribus partibus diei artificialis dixit. ut quadrantem pro quarta hoc eſt pro nouem horis & pro tribus. Pli. lib. XVIII. iuſtum eſt proſcindi ſulco dodrantali iugerum uno die, iterari ſeſquiiugerum, ſi ſit facultas ſoli. ſi minus, proſcindi ſemiſſem, iterari aſſem, quando & animalium labori natura leges ſtatuit. quadrantem græci τεταρτημόριον dicunt, & τριτημόριον trientem δίμοιρον beſſem. dodrantem τρίμοιρον. Sunt & hæc uocabula ſignatæ pecuniæ nomina, ut docet Varro. As numus erat libralis, dupondius numus bilibris. ſeſtertius numus duarum & ſemis librarum dictus quaſi ſemiſtertius, græcorum imitatione qui τρίτον ἡμιδραχμον dicunt duas drachmas et ſemis. & ἕβδομον ἡμιτάλαντον pro talentis ſex & ſemis. Herod. in

» pri. ἓλκων ταθμὸν ἑβδομον ἡμιτάλαντον. Pollux. τρίτον ἡμιδραχμιον
» ἀξ δύο ἡμισεῖαν δραχμὰν, ideſt pendens ſex talenta & ſemiſſem. &
» apud eundem τέταρτον ἡμιτάλαντον. i. quartum ſemitalentum pro
eo quod eſt tria & ſemis talenta. Denariis decem librarum numus
erat, cuius quarta pars ſeſtertius, eò tempore ſcilicet quo denarius
decuſſis ualebat. erat autem denarius argenteus numus quatuor &
» uiginti ſiliquas pendens. Apud Priſcianum ita legitur. Siliquæ tres
» obolum faciunt. duo autem oboli ſcrupulũ. tria ſcrupula drachmã.
» ita duodeuiginti ſiliquæ in drachma. ſic quatuor drachmæ in tri-
» bus denarijs, hoc eſt duæ & ſeptuaginta ſiliquæ. Hactenus apud Pri
ſcianum legitur. Quadrans etiã numus erat ut apud Iuuenalem.
» Cædere ſyluano porcum, quadrante lauare. & centum
quadrantes ſæpe apud Martialem. ſic etiam ſextans numus erat,
cum populus Romanus in funere Menenij ſextantes contuliſſe dica-
» tur a Valerio & Pli. Sunt & uaſorum nomina, ut apud Perſium,
» calidumq; trientem excutit e manibus. ſunt & ponderum Pli. lib.
» XXVII. Bibitur ad dolorem uuluæ & uitia macerari oportet in
» ſextarijs tribus quadrantem radicis tuſæ per noctem & diem. &
» lib. XXVIII. ad tuſſim ueterem recens decoquitur quadrantis pon
» dere, in uini ſextarijs tribus. Idem. ad hoc uitium immittitur buty-
» rum heminis quatuor cum rheſinæ terebinthinæ ſextante. Nec im-
rum eſt tam late uerborum iſtorum ſignificationem patere, cum co
gnata ſit & connexa ponderum ratio cum menſurarum ac nume-
rorum rationibus. & ut aiunt illa carmina quæ Fauini eſſe dicun-
tur, ſi pondus menſuræ componimus, eadem eſt pars cyathi in ſexta-
rio quæ eſt in libra uncia. & ut in ponderum minutijs ad ſcrupu-
lum peruenimus. ſic in menſuris ad cochlear. Quinquuncialis au-
tem ordinum ratio in arbuſtis & uineis & in quinquuncem arbo
res diſpoſitæ cur dicantur, comminiſci non potui, quid tamen ſit ex
» Fabio facile intelligimus, apud quem hæc uerba lib. VIII. leguntur.
» Nullus ne etiam frugiferis adhibendus decor? Quis negat? nam
» & in ordinem certaq; interualla redigam eas arbores. Quid illo
» quinquunce ſpecioſius? qui in quancũq; partem ſpectaueris rectus
» eſt. Sed protinus in id quoq; prodeſt ut terræ ſuctum æqualiter tra
» hant. Cicero in Catone. Cum autem miraretur Lyſander & procæ
» ritatem arborum & directos in quinquunce ordines, & humum
» ſubactam atq; puram & ſuauitatem odorum qui afflarentur è flo
» ribus, tum eum dixiſſe mirari ſe non modo diligentiam, ſed etiam ſo
» lertiã eius. Col. IIII. lib. hæc in quinquuncem uinearũ metatio ex-

» peditissima ratione conficitur. Hoc Demosthenes in ea oratione quæ
» πρὸς νικόστρατον inscribitur, ita expressit καὶ τὰς ἀναδενδράδας ἐξέ-
» κοψε, καὶ φυτευτήρια ἐλαιῶν περισοίχων κατέπλασε. Arbustiuas uites
excidit, & oliueta in uersus quoquouersum digesta confregit. Quod
uerbum Suidas assequi non potuit. Xenophon ipse ex quo Cicero
» transtulit, ita scripsit. ἐπεὶ δὲ ἐθαύμαζεν αὐτὸν ὁ λύσανδρος, ὡς καλαὶ
» μὲν τὰ δένδρα εἴη, δι' ἴσου δὲ τὰ πεφυτευμένα, ὀρθοὶ δὲ οἱ σίχοι τῶν
» δένδρων, εὐγώνια δὲ πάντα καλῶς εἴη. Cum autem locum consitum
» miraretur Lysander, q decore essent arbores, & stirpium consita-
» rum æquabilis series, ita in uersus directos configurata uideretur,
» ut ad angulos rectos pulchre exacta essent omnia. Ex quibus uer-
bis cum Ciceronis collatis conijcere statim possumus quid sit quincun-
cialis ordo, etiam si nondum intelligimus cur ita appellatus sit. For-
tasse autem antiqui sic quinquuncem appellauerunt exactam plan
tarum metationem, ut decussem exactam spatij diuisionem. Theodo-
rus Gaza Ciceronis interpres directos in quinquuncem ordines
» græce ita expressit. καὶ τὰς ὀρθοὺς εἰς πεντάδα εὐγώνιον σίχους. ob-
seruato scilicet Xenophonte Ciceronis uerba uertens. Eo anno quo
hæc scripsi uineam habebam sterilem & multis iam annis deco-
ctricem. Huic cum auctionem diu ut fit munitatus essem nisi in poste
rum saltem paria cum expensorum ratione faceret, nec impensio-
rem ipsa culturam sentire uideretur, proscripta etiam emptorem
non inueniret (male enim audire cœperat, quasi non damnosam ui
neam nunq̃ emancipaturus essem) ad extremũ eousq; damnatæ suc-
censui, ut in hortum eã transformare meditarer arboribus consitũ,
nondũ tamen extirpatam. Hoc cũ primum in mentem mihi ueniss-
set, arboribusq; eam ad soli naturã accommodatis conseruissem fru-
gi me hominẽ existimabam, omniq; religione, ac superstitione solutũ.
nam ultimi anni calamitate pulsus tot superiorũ annorum sterili
tatem excipiente, tẽperare mihi nõ potuerã, quin præcipiti iuramen-
to negarẽ unq̃ me postea teruncium in eius uineæ culturã impensu-
rum. Quo iuramento satis me defungi posse interpretabar, si hortũ
eã magis factam, q̃ adhuc uineam colerem. præsertim cũ nullus in
ueniretur tam aduerso Mercurio natus, q sibi eam indicari peteret.
Sic autẽ rationẽ impensæ subduxerã, uix ut uiginti francicis eã mi-
hi rẽ staturã existimarem. sed consitoris solertia quæstuosa eo me sen
sim pduxit nona in dies cõminiscendo, uisendũq; operis absoluti de-
corẽ speciem q; pollicẽdo, ut à tenui illo et simplici primordio iustũ
tãdẽ pomariũ insituerim iugerũ paulo minus quatuor. In quo mihi

ita euenit, ut q auctionẽ facere prius prædij mei meditabar, & nu-
mo propemodum addicere paratus eram, idem subinde licẽri ma
gno cogerer particulas confinium agrorum, ne instituti pomarij mo
dulatio ambulationumq; metatio aliquo loco non quadraret. Intra
id uillam ædificabam simul & ipsum muro undenũm plus minus
pedum cingebam crassitudine in summo sesquipedali, in medio atq;
imo pro portione emodulata. Hoc sammaurianum prædium mihi
futurum instar amœni cuiuspiam tusculani sperabam, quarto ab
urbe lapide situm, in quo liberiores solutioresq; congressus cum di-
lectissima mihi philosophia exercens, mecum ipse sæpius commodi-
usq; uiuerem. Hoc faciens didici duplicem quinquuncialis ordinis
rationem esse, alteram nostrates scacariam quasi alueolatam ap-
pellant. Sumpsit enim formam a postica parte aluei in quo scru-
pos hodie lusitantes promouent & reducunt. altera ratio reticula-
ta dici potest, non in quadras ut prior, sed in rhombos conformata,
ea forma qua specularia apud nos plerunq; uidentur in fenestris
lumen uitro trãsmittentibus. Ego quadris usus sum pedũ quo quouer
sus quaternum denũm. Huiusmodi ordinum obseruatio Normannis
solẽnis est instituendis pomarijs. quorũ arboratores e seminarijs plã
tulas transferẽtes, ita stellatim decussare norunt ordines, ut in quã-
cunq; partem te uerses, rectam semper seriem uideas nusquam ob-
liquante prospectu in lõginquum. Hæc habui de his uocabulis quæ
strictim primum dicerem, quæq; uelut proœmium huius operis
esse uolumus. Itaq; quando de integro sermonem instauraturi hac
eadem de re sumus, ut eorum uocabulorum usum magna ex parte
obsoletum latinitati reddamus. Sic enim futurum spero, facturum
me operæpretium existimaui, si non modo rem hanc totam, latis p
se satis finibus patentem prosequerer, sed etiã si disputationem ali-
am ad hunc locum non nihil pertinentem & ueluti cognatam ad-
iungerem, tametsi iã alto situ obscuritatis erroris q; squalentem, uix
ut nitorem pristinum lingua latina hac in parte receptura uidere-
tur. Cum. n. de asse & libra pondoq; & rei numariæ uocabulis mul
ta ab enarratoribus neotericis dicta sint, antiquorumq; monumen-
ta hisdem uocabulis scateant, nõdum, quod sciam, a quoq; scriptorũ
nostræ aut auorum memoriæ deprehendi potuit, quem modum pe
cuniæ his uerbis statuere debeamus. Proinde ita tulit animus, ut
rem per se subobscuram, & cum multa ambage authoritatum im-
plicitam, tum uero glossematariorum errore perplexiorem fa-
ctam, simul corruptis exemplaribus propemodum comploratam,

explicare nihilo secius improbo labore aggrederer. siquidem scitum illud comici poëtæ memineram, nihil tam difficile esse, quin quærendo inuestigari possit. & dignam rem prorsus existimabam, in quam toto pectore incumberem. Atqui cum ad hanc ætatem ex quo post tenebricosa secula literis sensim lux affulgere cœpit, eo iam profectus labores eruditorum hominum euaserint, ut ad linguæ latinæ instaurationem perpaucæ desiderentur, nemo tamen utspero inficiabitur hanc operam adhuc desideratam esse. Planum .n. facturum me confido neminem intra octingentos annos, ac plures fortasse recte hæc uocabula intellexisse, dütaxat eorum qui commentarios ediderunt, qui in uulgus emanarint. An autem id assecutus sim quod anxie perquisiui, lectorum erit iudicium. Verum enimuero eam à me suspicionem longe amoliri uelim, quasi aut ingenij singulari quodam acumine fretus, aut reconditæ doctrinæ fiducia eam rem totam susceperim, quam uiri tot doctissimi ne primoribus quidem digitis sine noxa tractauerunt, id quod mox apparebit, Sed ut inter eximios locum mihi non arrogem, sic in ordinem studiosorum redigi me postulem, quibus aliquando ipsis liceat post emerita audiendi uel legendi potius stipendia, (non enim tam fortunatus fui, ut uocatlem præceptorem in Gallia saltem haberem) stilo specimen sui facere. Proinde cum aliorum scriptis his in rebus adiutus sim, quas ipse per me assequi non potuissem, & in id uideam literatos ferè conspirasse, ut uelut symbolam quisq; q̃ posset lautissimam in medium conferret, quasiq; in musæo donarium aliquod posteritati uisendũ consecraret, commotus & ipse sum & æmulationis stimulis usq; adeo exagitatus neq; nunc primum ut impensiore studio eum locum inter scribentes tenere posse non diffiderem, quẽ multi aut ingenij præstantia freti, aut ingenti aliquo studiorum adminiculo subnixi, certatim sibi asserere quotidie uidebantur. Itaq; alteram iam aleam iacimus, quandoquidem prior illa de annotationibus nostris loquor non incommodissime cecidit. tametsi incursura ipsa in primorũ ordinum offensionem uidebatur. Quippe rem per se inuidiosam, ferocius, q̃ par erat in iudicium quasi in theatrum adduximus. id quod tum demum sensimus cum iam opere edito quod domi simul nostræ. & in officina chalcographaria cudebatur qui inferbuerat animus paulatim deflagrauit. & hactenus tamen impune ferre nobis contigit ab ijs etiam ad quos ea res maxime pertinebat, nedum ab illis hominibus quisquam nec æquitudo nobis humaniorum nomine literarum intercedit. q̃q̃ impunitatem mihi stolide fortasse promit-

terem, nisi etiam gratiam me iniisse iisdem ab ipsis iuris peritissimis experimento didicissem usq; adeo quod candido atq; ingenuo proposito susceperis, etiam si in eo transigendo ut est humana conditio secus non nihil imprudens admiseris, non solet id ferè non bene tandem uertere. nisi si forsan id est ueritatis numen, ut rem principio inusam, & obstrepero rumore explosam, ad extremum etiam popularem reddere plausibilemq; potuerit. Quorum enim hominum odiũ inexpiabile contraxisse musteo adhuc opere uidebar eorum nunc cursum uix fero, de pollicitatione reliqui uoluminis conuiciose me appellantium. Quorum authoritati tantum tribuo, ut rẽ depositam nescio an abiectam retractare denuo coactus sim. In qua ipsa cum occupatus essem, animi causa (ut fit) uocamentum quærentis, parergon hoc arripui, initio quidem modulis diuerticuli destinatum, Sed rerum serie perpetua aliam atq; aliam deinceps commentationem ingerente, eo usq; progressum me esse sensi, ut ex parergo id est operis instituti diuerticulo plenum opus factum sit, ut græci dicunt ὥσε καὶ τὸ πάρεργον ἔργον γένοτο. Hæc satis ad exteros, Italos & alios ubicunq; gentium literatos, quibuscum sacris iisdem initiati sumus. Quibus quidem ipsis in musæi cella contigit incubare, non etiam qui ex pronao ut aiunt musas salutauere. Eorum enim nullũ ex albo reijcimus, quando id fieri non posse putamus, ut qui literarum humaniorum studio sint expoliti, non ijdem quoq; sint iudices æqui. Ab nostris autem metuendum nihil erat, nisi quosdam homines primariæ authoritatis aut dictitare, aut mussitare comperissem, cum unum tantum genus hominum literarum bonarũ studio aptũ atq; etiam natum esse, tum uero nos operam & oleum perdere qui in eo uitæ instituto ingenia exerceamus, non aliter ac lienosos qui instituantur ad cursum. Hoc cum nostratium quidam rescissent, primum mirari authores, deinde eo magis succensere, postremo re plane intellecta fremere. Sed reliqua ut arbitror silentio nunc premenda, ut omnia in potestate habeamus si forte resipiscant. nisi uero obscurum esse possit, cur homines franci exotica ingenia sese exosculari dictitent, & stomachi sui literatos in Gallia non uidisse. Quos si ueritati inseruire potius, q̃ animo suo indulgere existimarem, aut ea esse eruditione ut latine loquentes intelligere sine magistri opera possent, facile nisi fallor ostenderem cur adhuc factum sit, ut dicendi facultas olim uernacula Galliarum, literis iãdiu in Italia illustratis, in Galliam non reuersa sit, transalpinarum ipsam rerum plus q̃ par est cupidam. Qua (malum) opinione fallere se in re tam clara

hominum iudicium credunt, qui ne in ijs quidem fefellerunt quæ integumentis omnibus compositi uultus & speciosi sermonis egerunt? Vsque adeo enim omnes hominum sensus innotuere in uulgus, ut fidem quidam non faciant uel si aram utrinq; tenentes ausi sint sanctissime deierare. Ita ne uero si franci qdam homines aut male obsequiosi, aut ex ingenio suo uiuentes, nec per istorum genium iurare didicerunt, nec solitis hac ætate lenocinijs eorum se potentiæ uendita re, satis digna causa fuit quamobrem calcata caritate patriæ odio transuersi aut liuore raperentur? mihi certe non uidetur. Atqui si ingeniorum ipsi & doctrinæ quæ nos quoq; in externis agnoscimus admiratores ueros credi sese uolebant, benigne igitur uel exteris facerent, idq; eo nomine, ut intelligeretur, cur uiros ipsi doctos præmijs asciscerent. Sic enim eloquentiam & poëticam & literas elegantiores patriæ dicerentur uel dedisse, uel reddidisse. Nunc cum id non faciunt, uideant quæso ne externis uerba dare potius, q̃ nobis facundiam optare uideantur, immo ut plane loquar ne subdolam mentem prodant, aut certe maleuolã, qui priuato uel studio uel odio instincti, suggillationem patriæ inurere non timeant. De qua q̃ bene alioqui sint meriti publica fama uiderit. Sed criticam seueritatem cognoscere pretiũ est operæ, Galli omnino homines nec ad poëticam artem nec ad oratoriam nati. Quis hoc iudicium facit? homines germana in francia nati, in sinu francæ aliti, & educati, & nunc in gremio eiusdem hoc dictitantes. Qua igitur tandem fiducia hoc iudicare præsumunt? quid tum postea? Qui a patria honestissimum quodq; decus meriti, immeriti tulerunt. egregios ciues et patriæ amãtissimos. Audiamus porro, solis hominum Italis hæc studia capesse re licet, Sic.n. fert cœli soliq; natura ut infantes etiam illic diserte, numeroseq; uagiant. O acre iudicium hominum, quibus tamen ipsis inter classica recitantes Italos exaudire tantũ uacauit. Sicine francos homines pituitosum fel habere iræ putant, ut crassa quoq; studio præcordia, ut eorum stomachum ultro prouocare gaudeant? q̃q̃ latius patet hæc contumelia, q̃ ut in literarũ studiosis consumatur. Ad eos enim etiam pertinet qui literarum ipsi imperiti, ingeniosos tamẽ liberos & spei magnæ genuisse arbitrantur. Porro etiam patet. Solis.n. Italis doctos licet ac disertos per nostros iudices esse, musarum credo & Apollinis sanctissimos antistites. Qui ea fiducia utriusq; facultatis atq; etiam linguæ utriusque iudicium præsumunt, q, ut Ascræus olim poëta factus ad fontem pegaseium creditur, sic se anno uno aut altero cũ doctis super mensam loquitando uberẽ ha-

rum rerum ſcientiam hauſiſſe credi uolunt. Quippe qui naſci in Italia doctos non ſtudio fieri annorum triginta putent. En quibus te approbes, ſi muneruæ ſuffragio doctus haberi uelis. Heu miſeram conditionem noſtrã, qui intabeſcimus literis, haſq; indignitates exorbere cogimur, concoctu ſanè difficiles ſtomachis bilioſis. Eo magis q̃ ius nobis non eſt ad primores aut principem prouocandi, quorum iſti ignorantiæ impoſturam ex animi ſui ſententia factitant. Illa autem illa ſingularis eſſet temeritas uel amentia, obtrectationis ut ita dicam tragulas in uniuerſos intorquere, ſi quoſdam forte priuatim incommodos obſtinaris ferire. Illi ne ut irato animo tantum indulgendum putent eſſe, ut propter unum aut alterum expungendos a' caluo ut dicitur ad caluum e' numeris eximant? uel q̃ quidam eorum huius calumniæ architecti aiunt. ſe cum omnia ſtudioſorum diuerſoria luſtrarint, adhuc tamen quod quærunt extra illã gentem deſiderare. Ecquod igitur capitalius uerbum ullum hoc uerbo eſſe poteſt? Quaſi uero quiſq̃ ignoret ſic eos bonos doctoſq; cis alpes inquirere, ut qui diuerſiſſima uia congredi cum hoſtibus feſtinant. Deus te perdat ſimultas, quæ ſic oculis clauſis in hominum obtrectationem impingis, & uelut mente capta propoſitum maleuolũ prodis. Tu ut tuorum ingenia damnes, quorum partim nec periculum feceris, nec alium feciſſe quẽq̃ noris? partim ne facere quidem tu animo offirmaris, nec faciendum curare, cum tu id ſi uelis, facere fortaſſe non poſſis? tum deinde exteros ſi dijs placet commendatione inani quaſſaq; proſequare, ut licentiore calumnia poſſis in quos uelis deſæuire? Hic hic nigræ ſuccus loliginis ut perlepidus inquit Poëta. Cedo igitur cui unq̃ doctrinæ nomine benigne tu feceris, aut cui tu omnino non tua cauſa bene tantum cupiueris? Heu candor mecœnatum eorum quos & uidere nobis & obſeruare contigit, q̃ ſimul & ſtudioſis ſunt & reipublicæ deſiderati, inſigni ad poſteros inclinatione rerum. Superi immortales quantum inter animos hominum intereſſe dicemus? Illos ut heroicis annis editos, quid aliud q̃ uiſcera caritatis appelles? Ita uniuerſas cogitationes ſuas ad homines noſtros iuuandos contulerant. Iſti huiuſmodi animum rebus noſtris exhibent, ut ad delendum francici nominis ſplendorem incubuiſſe uideantur, quos tamen & ipſos non adeo liuidos eſſe crediderim, ut niſi tranſalpinis rebus oculos cupidius adieciſſent, premendi noſtrorum gratia in cœlum Italos laudibus ferrent. Quid enim conſilij eos cepiſſe dicam? an ut eloquentiæ gloriam deſperare nos cogant? quid id eorum refert? quandoquidem huius ætati

decreto

decreto nihil cum literis aulæ-an ut gratiam ab Italis ineant? Sed quo inter Gallos ab Italis gratiam? Reſtat igitur ut aut priuatis ſtudijs indulſerint, aut non modo proterui, ſed etiam propemodum amentes iudicentur. Equidem libens ab ipſis audierim, utrum ne ſtudia literarum bonarum hodie ſi agrantiſſima q̃libet iniquo tempore, reſtinguere illa ſua obtrectatione ſperarint, an oblectandi ſui gratia potius ingenia prouocarint. Illud certe obtinere nulla authoritate poſſunt, ut oratorum uel poëtarum & hiſtoricorum libros nobis e manibus ut prophanis excutiant, quas bonis iãdudum authoribus contrectandis inauguratas habemus. Nam qui famæ dudum per ora hominum iure uel iniuria obſtrepenti moderari nequierunt, quominus in circulis, in ambulationibus & ſobrijs & baſilicanis, pro caſtris, pro concione, deniq; nuſquam non actus eorum obtrectaret, non cauillabunde modo ſed etiam tumultuoſe, ecquid ſe illi iuris habituros putant in eorum mineruam q literas didicerũt? ſcilicet hoc illud eſt, hominibus uenuſtis cupido incæſſit gallicum ſtilũ prouocandi, à quo ſibi metuendum nihil putant, ut quem hebetem eſſe & plumbeum dictitent. Nempe hac fiducia illudunt, francicãq; mineruam, ut infantem nec ægide terribilem deſpicantur. At ego ut Italos noſtris ingeniorum acumine præſtare nunc inficiari nolim, ſic nõ facile concæſſerim, ut præſtent etiam docilitate. Quippe ut primis omnium latinorum Italis poſt annos cẽtum licuit ſtilum ſuum ad cotem priſcæ uenæ exacutum, ſcribendo dicendóq; explorare, ſic noſtris obuium eſt. ut omnibus, & antiquos & recentiores ſcribendo authores æmulari. nam ſalem eodẽ nobis pretio quo Italis præberi, docere iſtos potuerunt actores theatrici, qui ſatyricis ſalibus totos ſæpe perfricant, quis acriores non puto ultra alpem aut pyrenem inueniri. At enim innocentia ſuccinctis omnium rerum ſecuris eſſe licet. Equidem hoc fatebor, ſi intra id uallum ſtatua ſe ſemper habuiſſe rebus auſpicijs ſuis gerendis ductúq; contenderint. Dicere igitur hoc audeant & ego illis ordines omneis iudices feram, ut ne ad populum quidem prouocare audeant. Quare ego ſuaſerim eis potius, ſi me authorem non reſpuant, ut infenſo animo uel alioq male affecto, uſqueadeo ne obſequantur, quin ſeſe ſuumq; etiam faſtigium reſpiciant, rationẽ anteactæ uitæ habeant, nec in extremo ſummóq; actu ſub perſona primarum partium indecorum aliquid aut proloquantur, aut agant. Etenim cum ſint eorum nonnulli præteriti temporis continentia & grauitate ita obſtricti, ut peccare ne tantulum q̃dem ſine crimine maximo nequeant, ij meminiſſe debent ui-

tæ ſuæ curſum non ad amuſſim popularem exigu, ſed ad eam quã ſibi ipſi in mediocri fortuna præſtituiſſe credũtur ut ſi à priſtinæ probitatis & integritatis orbita ingreſſum quoquo modo detorquere uideantur, quicquid recte ac præclare ante fecerunt, protinus non uirtutis fuiſſe, ſed ambitionis exiſtimetur. Nam qui aliis moribus uiuere prouecta iam ætate, & ad inſtituta tranſire uidentur utilitati ſeruientium, ultimum utiq; ſalutaſſe recta conſilia atq; honeſta dicuntur. perinde atq; ij ſolent qui ad temporariam modeſtiam belliſſime compoſiti, ſimulac ſe euaſiſſe ad res ſecundas ſentiunt, tanq; emeritis ſimulationis ſtipendijs, ambitum & cupiditatem profiteri, ſtricta fronte non uerentur. Aut igitur ſibi poſthac imperent ſtudioſos Galliæ non odiſſe, procul ambitione ſummotos, aut ſi male loqui pergant, & utcunq; doctis incommodare, quoſdam etiam expectent iuſto dolori tandem obſecuturos, nec ſibi eo nomine blandiantur, quaſi in ſinu Ionis poſiti male audire nequeant, aut quaſi dolorem animo quantumuis iniuſtum Gallica ingenia ſtolo exigere non poſſint. Qui enim architectos ſe orationis latinæ intulerũt, cum minime ipſi eſſe didiciſſent artifices dicendi, Gallicæ fortaſſe doctrinæ, Italiæ diſcipulæ, extremam propediẽ manũ accæſiſſe ſentient, cum ex atrio libertatis ſuis ipſi maledictis reſpõdentes audient. Neq; enim ex uno aut altero opere debuerunt omne genus ſtructuræ, omniumq; æſtimare. Sed quid hoc crimen perſequor, cum ijdem ipſi qui literas Gallis adimunt, non iam ſcientiam nobis elegantiorum artium, ſed etiam prudentiam omnino quaſi ſenſum cõem abſtulerint? Quæ contumelia non ad unum tantum, eundẽq; neglectum ordinem, ſed ad ſingulos uniuerſosq; ptinet. Notum eſt enim q̃ eius ſocietatis mancipes, quos minime decebat, nihil penſi habere dicuntur, quo minus erratã ſua luculẽta clauo admiſſa ductitando, ignominia patriæ obliterare nitantur. Pro ſupreme ſeruator! nonne ſatius erat nos culpã agnoſcere quæ negari non poteſt, q̃ clauum, ut dicitur, clauo protrudere, & culpam crimine expungere? Antiq Romani dixerunt maieſtatem in populo, authoritatem in ſenatu eſſe, inde crimina maieſtatis appellata læſæ aut imminutæ, at nunc inuenti eſſe dicuntur qui non contenti R. emp. non iuuiſſe, imminuere etiam maieſtatem gentis clariſſimæ uelint, & q̃ cum doctos poſſe Gallos fieri negauerint, inſuper prudentes in Gallia nec reperiri contendant nec inueniri. Qui cũ hæc dicunt, inexpiabili ſe inuidia flagrare nõ animaduertunt. Quaſi uero cuiq̃ perſuaderi poſſit quæſtionem decretam de uiris bonis & prudentibus hoc tempore fuiſſe, quos uelut optiones

ſibi

ſibi rebus ipſi tranſigendis cooptarent. Verum hos pauliſper mut-
tamus quibuſcum ex æquo non licet hãc iniuriam expoſtulare, ac
uideamus cuiuſmodi Homerus poetarum ſapiẽtiſſimus Achillem ſu
um finxerit, ut ex eo ſcire poſſimus an res noſtra publica recte atq;
ordine hoc tempore conſtituta ſit, & mirari homines deſinant, q̃ per
hoſce annos primum hominibus Frãcis animus cum re ſimul concidi
ſe uiſus eſt. Ille igitur rerum humanarũ ꝓſpicaciſſimus æſtimator, cũ
ſub Achillis ꝓſona fortem acſtrenuum militem eundẽq; ducem for
mare ſtatuiſſet, deã illi Mineruã inſtantem idẽtidem finxit, quaſiq;
condocefacientem monitione poſtica, nonnunq̃ cæſarie reprehenſan-
tem cum præcipitem eum ferri ſenſum ira excandeſcente. Achillem
autem inducit inter iram & ratiocinationem alternantem, Miner-
uæ tandem monitis obtemperantem, atq; etiam ſtrictum enſem in
uaginam recondentem. Videre eſt illam qdem imperioſe uetantem,
hunc autem iram obſequioſe prementem. Illa ni pareat ipſe numi-
ni, uindictam interminatur, hic ponit uim animi, ne non paruiſſe di
catur. Memorabile figmentum, ac memoria etiã atq; etiam tenendũ,
quo quid aliud poetam ſignificaſſe arbitremur, q̃ animæ duas par-
tes iram & rationem? ſiqdem ille iræ furorem, ac ferociam animi,
ratus circa præcordia graſſari, rationis principatum, ac moderamen
animi in parte ſumma capitis ſedere cenſuit, uelut ſpeculatorẽ à na
tura præfectum, qui omnia circũſpectaret, & ut auriga quadrigis,
ſic feruori animi, atq; alacritati moderaretur. Proinde cum ille poẽ
ta fons ingeniorum dictus, talem ſtrenuum militem, eundemq; du
cem fortiſſimum inducat, ut nuſquã ita deſtitutus, ita deprehẽſus ſit,
quin præſto conſilium & rationem habeat, hoc eſt enim Mineruam
uelut præſtitem habere uel aſtitem, planum fit utiq; qui ſapiẽtia &
prudentia careant, res ab ijs maximas nec bello nec pace geri poſſe.
Porrò prudentia ipſa aut ſumma dote naturæ datur, aut literarum
cognitione cũ ſapientia cõparatur, at utrunq; nobis adimunt q̃ nos
nec natura imbui nec ſtudio inſtitui concedunt. Caput uero erroris
eſt, ꝙ nobilium natio indecoram eſſe literarũ cognitionẽ claris pena
tibus ortis ſemper exiſtimauit. Hac enim opinione effectum eſt, ut
rerum noſtrarum ſumma in tenebris plerunq; denſiſſimis agatur.
Nam cum primores procerum ignorantiam literarum percupide
ſibi uendicent, ac nihil ſui muneris eſſe in pacis artibus putent, eue
nit ut plurima aulæ conſultæ paucorum commodo fiant, qui in rem
ipſi ſuam ſuarumq; neceſſitudinum concipere edicta principis ac
temperare norunt. Sic fit ut regio nomine paucorũ regimẽ obum-

bretur, nomen olim inuisum apud eos qui respublicas in populis & ciuitatibus condiderunt. At enim quosdam regibus subseruire necesse est, qui ijs muneribus fungantur, quæ per se reges obire iam nequeunt, quis negat? Sed si eo amplius legitimum iam & regiũ esse cœpit illis omnia credere quibus ab latere & ob aure principibus esse contigit, sint sanè omnium potentes, quando eo delitiarũ uentum est, sed sint eiusmodi qui optimates uocari & capiant, & debeant, quíq; latus principis cingentes maiestatem eius augustiorem faciant. Nec dicatur unum omnium Regem maximum, solo corporum stipatu, non animorum uirtute ac scientia niti. Delectum modo hominum principes habere instituant, literisq; & ingenijs & industriæ fauere, sic fiet ut nec doctorum Francia, nec prudentium inops reperiatur. Sed enim eo tempore doctos & sapientes necesse est latere, quo tempore dissimles ijs homines in lucem prodiere. Huius igitur mali causa est nobilium institutum, qui res consentaneas, & mutua ope nixas, generis claritatem & literarum peritiam, collidi inter se & dissidere putant? Quo errore factum ut disciplinæ olim ingenuæ appellatæ ad plebem iandiu transierint, non tantum à nobilibus sed etiam ó maiores perditos à sacricolis repudiatæ, ne non satis generosus esse ordo antistitum & præsulum putaretur. Inde autem illa extitit indignitas, non tantum incommoda, sed memoria nostra etiam ferè dira, q̃ principes natura boni, sed blandimentis inuriæ capti cui à pueris insueuerunt, authoritatem regiam recte perperam, digne indigne factis accommodant, quando semel omnia amicis permisere. Qui si literas scirent ipsi gentilesq; sceptrorum, nec sacrosancta nomina inuidiæ sic opponerentur, nec tam licenter ob oculos principales cercopum præstigiæ ludificari pergerent, quarũ semper impunitas moribus nostris fuit uel à iurisdictione summa. Adde, q̃ Senatus ille selectorum, castrensis interpres principis placitorum, paucis sæpe uel uiris uel hominibus constare uisus est, partim literarum nescijs, partim iuris sui magis q̃ publici consultis, unde uisi sunt aliquando turbines ex caligine densa consiliorum oborti, late spes hominum percellere, nequicq̃ superum hominumq; fidem populo implorante. Quid illud quale est? q̃ cum omnia pro potestate arbitrentur, cum comitijs nostris ita præsint, ut sine eorum auspicijs pauci renuncientur, non satis eorum quidam habuisse dicantur, meritos & graues permultos, & secundo rumore commendatos, aut aliquo uirtutis specimine cognitos præterire, nisi etiam proterua conniuentia transmissos, aut ignominia afficere

conarentur,

conarentur, aut huiusmodi omnino scire se inficiari? Præteriisse di co? Quid si etiam obnunciasse constat, quasi latens aliquod uitium obueniisset? siue id simultati datum est, siue ut ij tantum præficerentur, quos eis commodum fuit. Qui si de cœlo seruassent, ut existimari uolunt, perniciosas sæpe renunciationes disturbare potuissent. Quantam autem indignitatem homines haurire coguntur, cum certo certius sit nihil sapere principi posse qđ his præguſtatoribus non ante placitum sit? Quin igitur urgemus, ut confessionem ab inuitis exprimamus? necesse est enim ut uel hebetem linguam palatuḿq; se habere fateantur, uel certe amori odióq; seruientia, qui insulsos a` sapientibus internoscere uel nolint uel nequeant. tametsi huiusmodi hominum conatum non magis improbum esse q̄ irritum puto, siquidem studij ardorem restinguere premendo, aut secundæ famæ splendorem obscurare nituntur. Nam ut palma arbor in pondus attolli dictitatur, sic uirtus suppressa studio maiore erigetur. Opinionem autem non uanis rumuſculis collectam, sed claris industriæ documentis emanantem quis inhibere potest? Splendet enim splendet solidæ, & expressæ uirtutis existimatio, etiam relictæ in umbraculis, aut procul ab ambitu remotæ, ut uicæuersa in quibusdam fulgor adumbratæ uirtutis aut sapientiæ obruitur plena lucæ, cum summo magistratu gerendo tanquam ad radios solis aut ad faces admouentur. Equidem, ut ad eos redeam quos interim omiseram, libens ipse suaserim, aut etiam postularim, si qui sunt ex ea secta Philoxeni superstites, qui rerum Gallicarum transactores ideo in Italiam petendos esse duxit, ut nostrates homines rerum actu suminoueret, non q̄ eorum solertiam præ nostrorum admiraretur, commodis ipsi ut immodicis cumuler ornamentiśq; perfruentes, quæ nostrarum rerum clade quæsita nullus est qui non norit, externos ita suauientur si placent, ut Francos non despuant, satius id esse cenſeo quàm offirmata iniqtate eorum abrumpere patientiam qui res tacendas effari stentorea uoce possint. Neque uero negauerim sæpe è re Gallica fuisse, in rebus transalpinis externorum operam experiri. Quosdam enim ascititios nouimus nó modo industrios, sed & exploratæ fidei, qui egregiam & singularem operam & quietis consilijs & bellicis rebus nauauisse dicuntur. Sed si in rebus domesticis non modo externo milite ut iam fieri cœpit, sed etiam in omni parte Reipub. externorum operam ascisœndam putabimus, magis id adeo ut paucorum commodis seruiant, quàm ut publicæ prosint, quæ tandem nostrorum erit fun-

cho, aut quando suæ tutelæ Francia restituenda dicetur? O' tempora? o' mores? Francia quæ olim sibi, alijsq; & summæ rei christianæ superesse uisa est, nunc degener & infans, ne suis quidem rebus satis est, uel agendis uel eloquendis. Rem suapte natura indignam, authores eius etiam fecerunt atrocem, indigni omnino ipsi qui uel intra uerba peccarent, nedum ut uiris studiosis omni ope incommodarent, quos suffragio suo, ut scimus, prærogatiuo subleuare debebant. Quod si homines innocenter industrios testimonio suo fraudasse, uiri boni existimatur officio non conuenire, quid causæ est, quin magnum in sese dedecus admisisse uideantur. qui etiam cupide fecerunt ut odisse crederentur? Vtinam autem fieri posset, ut sese nostræ querelæ in eos tantum impingerent, qui culpæ authores aut affines esse dicuntur, liberius omnino nobis destomachari liceret, nunc autem uereri subinde mihi succurrit, ne aberrante hominũ coniectura in eos uis doloris incumbat quos minime uellemus. Sunt enim in quibus ne guttam quidem criminis huius hærere uelim, tametsi eorum culpa tolerabilior fuisset. sed & eiusmodi non nulli feruntur, ut si stomachum rursus mouerint, patientiam omnino tibi imperare non possis. Næ ego satis admirari nequeo quorundam hominum amentiam, qui in rebus ipsis secundis famæ suæ consulere uel negligunt uel nesciunt. Nos tres uiros uidimus, qui ad magnos honores assumpti, cœlum nostrum impleuerunt nominum suorum celebritate. Quorum duo tum æquales, tum simul in actu summo rerum nostrarum fuerunt. Hos ita inter se iunctos diceres ut aërem, & ætherem. Quicquid enim potentiæ alterutri accedebat, alteri id omnino decessisse uidebatur, ut inter illa duo elementa ea est uicissitudo, quicquid alteri deperit, in alterum ut inferne superneq; transeat. Verum ætherus ille summa quæq; sibi uendicans, & ad cœlum uoce hominum elatus, tam proxime etiam olympum euaserat, ut quicquid Iunoni Iupiter inter suauia diceret, latere eum omnino non putaretur. Cum autem ille alter fastigio fortunæ inferior, libramento tantum suo staret, doctrina scilicet & industria summo paribus magistratui, hic ui maiore fatorum supra omnium aspectum sublime ferebatur. Qui cum uotis tantummodo suis parcarum fusos conuolui existimaret, arrectissimam quãq; ceruicem submitti sibi uolebat. Sed cum ille alter eruditione Varro, animo irrequieto & uersatili Porcius, & libertate non obnoxia Cato, superioris magis illius succumberet impotentiæ, quam animo satis æquo cedere uideretur, id ad huius felicitatem fortunæ

deesse

deesse uisum est, ut ille uelut obex è medio tolleretur. Id quod decimo magistratus anno cum obitu eius contigisset, satis iam haud dubie nobis male cogitantibus, ibi ille Seianus gaudio immodico perfusus, quod alacritate futili & gestiente prodebat cum suo comitatu, omnia iam infra, supra, nutu uerti suo uolens, sufficit statim in locum demortui, quem iamdiu designatum inter iuratissimos amicorum habebat, quo facto cum in omneis sese partes libere uersare cœpisset, (nullum enim Catonem esse superstitem sciebat cuius supercilium suprema sors aulæ uereretur) inde iam aperte domus eius cupiditatis et ambitionis diuersorium fuit. Cernere erat omnium ordinum non colluuionem, nam id tolerabile esset, sed quicquid penè in quoq; ordine decoris esse uidebatur, certatim sese addicentes aut spei alicuius certæ, aut representati præmij authoramento, aut postremo noxæ metu, quæ, ut minima numero, ita potissima pars erat. Nam qui omnia in potestate habebat quæ tunc erant amplissima, is unus omnibus sufficere posse merito uidebatur. Quem autem plus iure ac legibus homines posse non dubie uidebant, extra eius præsidia agenti securo uix esse hominum opinione fas erat. Quin eo usq; inualuit hominum opinio, ut huius impotentia & illius obitu, aculei seueritatis, summæ etiam iurisditioni excussi uiderentur. Habuit pro cohorte prætoria non modo candidatos principis, sed etiam miniatos, quorum stipatu se maxime mirabatur, fremente ipso Ioue hominum eorum miniatore, qui sibi has operas exprimi ægerrime ferebat: id quod eum ipse uidi audiu.q; in urbe dictitantem, cum apud eum essem. quæ res in exitium penè domnicæ familiæ uertit, euentu quidem primordijs congruo. quis enim nescit uelamenta illa beata non tam cocco imbuta quàm cruore fuisse? o caram semper franciæ mercem, & bellorum pretijs comparatam & sic quoque nunc licemur? Verum in eo eius & in reliquo comitatu literatum nullum agnouisses, nisi si quis erat forte unus inter externas clientelas. tam procul enim id genus hominum ab eius uestibulo summouebatur, quàm ipse longe aberat ab eruditione liberali. Et alioqui nullus ei fermè eorum cordi erat, quos ille de medio sublatus fouisse uisus erat. Quippe ut ille uirtutis & doctrinæ columen, ijs fauerat præcipue qui aut ceruicem non obnoxiam, aut indolem ingenij præ se ferre uidebantur, Ita hic interioris aulæ manceps in delitijs nunquam uisus est habere quos meritorum prærogatiua magis, quàm suffragio aulicæ obseruantiæ fretos esse suspicabatur. Etenim

cum prostitutæ frontis homines in fidem ferè recipiebat, sicut amare à lenone sunt qui iucundus esse putant, tum omnia beneficentiæ suæ accepta ferri uolebat, uir cætera egregius & in primis commendabilis animi sublimitate, tum sordibus auaritiæ, tum omni obscœna uoluptate maiore dignus, qui uiam ueram intelligeret assequendæ gloriæ, cæterum soliuagus accipiter, ut est in hominum nostratium prouerbio, & qui in rerum actu parem ferre non posset, nam qui genesim summam habere se arbitrabatur, nullum non fastigium sibi secundum esse censuit. hic cum fortunam perpeti sibi fauore aspirantem multum iam fatigasset, tandem grandioribus incœptis obrutus, q̃ quibus par esse posset & neminem solitarius rerum arbiter in consortium admittebat, Ipse quoq; fato concessit. Vnus ut arbitror omnium quos ætas nostra meminit, æstu perpetuo iactatus inusitatæ felicitatis, ut præter omnium fermè opinionem acciderit, q̃ ei fortuna summam manum negauit, destituta, tot hominum spe, & præsertim cohortis miniatulæ iam ad comitia honorum fastigij properantis, quæ longius ipsa expectatione hominum protracta sunt. Tantæ autem potentiæ non unum, aut alterũ sed complures successores reliquit ex sinu tamen suo ante mortem productos. Nullus enim adhuc posthumus successor mortuo agnatus est. uerum eorum unus fortunæ se litasse confidens cuius alũnus erat, uelut solus summæ rerum creuisset hæreditatem, tantos repente spiritus sustulisse uisus est, ut præter insolentiam in uultu eminentem, ferociam quoque territantem loquendo exhalaret. Is in summo magistratu dissimillimus sui factus, usq; adeo omnia sibi suscipere permisit, & ad extremum tueri quicquid ipse suscepisset, ut dignos indignos, quos sibi morigeros semel expertus esset, in omni parte reipub. præficiendos curarit. moratos uero iuxta ac morosos inutiles reip. putans, q̃ potuit longissime in secessus ablegauit, utrisq; enim iratos superos esse credebat. Videlicet fortunæ indulgentia corruptus, & immemor personæ quam gerebat, quod uirtuti debebatur, illiberali obsequi dandum esse censuit. Ex quo factum ut quam existimationem primis et secundis uitiæ actibus collegerat, eam in ultimo eodeḿq; summo totam effudisse uideatur. Aliquandiu autem grassatus assectis suis promouendis, cum orbis formam nouam mundo stupente cœpisset architectari, subita manus iniectione uim parcarum expertus est, uir omnes arbitrantur summo magistratu dignus, si summum semper magistratum speraſſet ac nunquam adeptus esset, usqueadeo in secunda ei sorte consensisse præstabat. Sed qui fortunæ omnia tribueret,

bueret, cuius præsentissimum numen in rebus humanis esse existimabat, ne extremum quidem fortunæ obsequium remittendum esse cœnsuis. Hic est fere eorum exitus qui modum non nouerunt adhibere felicitati. Verum ille quoq; mortuus est, cum summi honoris conuulsa maiestate, tum uero summæ curiæ lacessita seueritate, seminibus earum rerum iactis quæ insigni nostrarum rerum clade postea expiatæ sunt, & ea tamen morte felix existimatus. Horum uero omnium obitus ut successorum gaudio, ita secundi & ultimi risu & cauillis omnium excæptus est, ueluti ludos sibi fortuna nobisq; faciente. Nam primus ille & summus uita suo non nostro tempore excædens, orbam non dubie rempublicam nostram reliquit. alios uix statuas, utrum ex rebus ipsorum prosperis raptos, an potius dedecori impendenti exemptos esse dicas. Tametsi secundus eo nomine desiderium sui non modicum reliquit q eam rerum inclinationem quæ secuta est morari uidebatur, etiam si ipsum eius fundamenta primum iecisse concusso orbe notum erat. eo enim ueluti tibicine fultas res nostras quamuis inclinatas impulsasq; tamẽ nondum collapsuras fuisse. Accedit q grandiora incepta sic reliquisse uidebatur, ut Apelles Venerem, quæ manum non inuenit operis inchoati præscriptum excæpturam. O fluxam rerum humanarum memoriam! hic cum totum occidentem nominis sui uel gloria uel strepitu impleuisset, sic anima repente concidit exhalata, ut nullius propémodum nũc in ore uersetur. In quo ipse mihi post hoc regnum conditum maxime falsus esse opinione uisus est. Nam qui cedrina familiæ suæ stẽmata quæsiuisse sperabat, ne sui quidem memoriam nisi exilem atq; fugacem reliquit. Sed scilicet communi principum primorumq; galliæ errore in quærendæ ueræ gloriæ curriculo lapsus est. Nam qui beneficentia & suffragatione ingenia literatorum excitare debebat, & ad omnia publicæ commoda honestaq; toto pectore incumbere, ut rerum præclare gestarum gradibus uelut in cælũ id quod exoptabat hominum ore ferretur, monumentisq; æternis scriptorum conderetur, is ut Aspendius ille citharistes, qui omnia sibi intus cecinisse dicitur, in libera rerum amplissimarum dispensatione sibi ac suis prolixissime frangens, publicæ opulentiæ dispendio se suosq; augendos esse cum cohorte amicorum assclarumq; ratus est. At etiam o stultum hominem libens fecit, ut ornandis assentatoribus, & supprimendis doctis & grauibus, authoritatem, & extruendis insanis prætorijs opulentiam uanissime consumeret, illam quidem si superis placet ex donatiuis uenialibus coactam prætextu belliſ-

simo. eorum non absimilis qui ex materia cariosa & uermiculante statuas sibi erigentes, prorogare ijs sese in æuum arbitrantur. Sic bagoarum apud persas immodica potentia, nihil post obitum eorum præter memoriam solam eunuchorum relinquebat. Deus immortalis quantum interest inter hominũ cogitationes & actus? Primus ille tot ingenij dotibus instructus, in muneribus obeundis remissus & compositus nisi si iracunda seueritas uitio ei data est ita se in magistratu gessit, ut in eius funere summi honoris maiestas, & Francici nominis splendor & claritas elata fuisse credantur, cuius rei opinionem auxit secuta rerum inclinatio. At contra secundus incitatus & uibrans, Tertius eo amplius præceps, eo maxime nomine memoriã sui rebus gallicis inusserе, ꝙ felicitati & gloriæ francicæ funus indixisse dicuntur Hæc est enim omniũ opinio, hic sermo quem fama tumultuose hisce annis circũtulit. Cui opinioni etsi iudiciũ meum nó interpono, me tamen ipsorum miseret, qui cũ essent in loco præcelsò positi, in sese non inquisiuerunt, nec obseruari se omnium oculis meminisse potuerunt. Viri alioqui cómendabiles, si ferendo ipsi oneri prægrandis fati fuissent. Certe alter eorum qua erat animi præstantia errore magis, q̃ proposito mihi lapsus uidetur. præclarum enim sibi uir literarum nescius existimauit cohorte millenaria futilium hominum stipato, ultro per alpes citroq; commeare, quos partim annuis congiarijs a` rationario principali donare instituerat, partim optimo quoq; præmio uirtutis sacro profanóq; ornare. Quisi memoriã sui ꝑpetuam esse cupiebat, monumentis utiq; præclare rerũ gestarũ eam fulcire debebat. Ad ea autem monumenta condenda architectorum manus adhibendas esse intellexisset, nisi planè` nescius liberalis doctrinæ atq; elegantis fuisset. Heu uana hominum opinio, q eorũ sortem suspiciũt ut beatam qui rerũ potiuntur in aula strepitu plausibili, cum nullam ipsi sui relinquant memoriã post unum aut alterum q̃ moriuntur diẽ. Ego quidem uel miserabiles esse puto, præsertim cum inclinationes temporũ & momenta rerũ uelut Tantali saxum capiti fortunisq; eorum impendeant. Quin & imperium ipsum quid est quod tantopere admiremur, ut numeris omnibus felicitatis statum coagmentatũ, nisi principes ipsi memoriæ posteritatis inseruiendũ esse censeant? cum postridie funeris inter regem uerũ perpetuumq;, & diurnum ludicrumq; nihil interest putem, quales sunt aut ꝑsonati reges, aut qui in peruigilio epiphaniæ regnũ fabæ lusu ad sesquihoram sortiuntur. Refert igitur nón quantũ quisq; potentiæ assecutus sit, aut q̃ numerosis cultus sit clientelis, sed quid in ui

ta memorabile gessisse, quos mores, quos homines fouisse ac promouisse prodatur. Enimuero si & principes & rerum potentes hoc intelligerent, tantum interesse inter utrunq; fungendi uel principatus uel honoris institutum, atq; si per uitæ agendæ curriculum hos quadrigis albis sublimes, atq; ingenti plausu uectos fuisse, illos plebeia & humili rheda nec secundo populo cursum peregisse diceremus, credo ut est gallorum animus gloriæ cupidissimus, nihil utique antiquius habituros fuisse, q̃ ut bonorum & grauium existimationi approbare se possent, & posteritati in alia, atq; alia secula ostentare, quæ hominum ipsa iudicium nec per sordes facere nec per ambitionem solet. Ecquem enim esse uel principem, uel à principe proximum aut secundum putamus, qui si germanæ gloriæ speciem intueri ac perspicere posset, eamq; regni uel potentiæ præmium unicũ in hac uita propositum esse intelligeret, in sexu uel ætatis, uel inclinationum rerum quoquo modo hæreret, & non ad extremam metam sibi semper instaret? Eqdẽ nullũ nec regũ esse arbitror, nec in aula præpotentiũ, dũtaxat eorũ q̃ simules sunt animo iam dictorũ. Age uero si id quoq; scirent rerum gestarum præmium solidũ perpetuumq; esse non posse, nisi ab ijs decretum qui dicendi præconio laudes ducum pronunciare didicerunt, num etiam tum Galliã literatis fuisse cariturам putamus? Ego certe ita existimo nostros nihil nó assequi posse, si semel cœperint assequi uelle Et rerum suarũ præcones Franciam, non quoslibet, sed etiam Talthybiadas edituram si modo hoc principes intellexerint priscorũ regum clarissima gesta ideo in obscuro iacere, q̃ initiatos eloquentiæ scriptores non inuenerint ipsi nec æquales nec posteros. cum autem p̃ literarũ ignorantiam iniuriamq; hoc principibus scire uel intelligere non liceat, fit ut q̃libet sublimes & erecti, hoc præstare nequeant, quin à recto cursu felicitatis, gloriæq; exorbitent. Siqdem cum habenas fere ignaris rectoribus committant, illiq; in temonem peritos admittere raro in animum inducant, q̃ fieri potest, ut inoffenso cursu ad metam perueniant? simul illa res alioqui illustres infuscat indignitas, q̃ in currũ sæpe assumptos huiusmodi uidemus, q̃ si res recte atq; ordine procederẽt pedites ad frenos obambulare deberẽt. Vtinã autẽ ex eius officina quẽ superius diximus, ut olim ex equo troiano primores omnes uiri heroicis animis uisendi prodijssent. Quidam. n. eorũ arduos eius spiritus et liuore auaritiaq; maiores, aliasq; eius uirtutes nó æmulati, ut ẽ natura humana docilis in siniſtra, uitiũ illud eiusdẽ imitati sunt. Etenim uir ille animi nimus, admiratiõe summi api-

cis captus, cum externarum tribuum suffragia immensis pollicitationibus liceri instituisset, irudines illas bellorum ærario nostro admouisse compertus est, quæ exanguem rei francicæ opulentiam suctu iugi reddiderunt. Olim autem elusus cum peteret, ut Cæsaris candidatus, didicit uti foro ut tempora tum ferebant. Quã cupiditatem nulli non notam, ut tamen prætextu aliquo obtegeret uel perlucente, cũ emissarios emerẽdis centurijs ad capita classium dimittere statuisset, tum demum externos admirari, & præmijs ascitos præferre nostris omni ope instituit. Ex quibus internuncios, & sponsionum sequestres præpropere delegit, quosdam ita futiles ut qui strophis maxime inclaruissent, eos ipse appositissimos transigendis negotijs arbitraretur. Nec nunc fando audita narramus. oculis enim hanc indignitatem in Italia & in urbe haurire mihi contigit, cum minime uidere putarer quod nulli non oculato patebat. & præterea irridẽtes uidebam gallicam simplicitatem homines ꝑacutos, qui hominum delectum habere non nossemus, cum copia etiam ingeniorum domestica non careremus. et nos miramur iterũ nos repulsam uerticis honorũ tulisse? Ex eo iam tempore motorios omnes actus, atq; etiã turbulentos uidimus. O beatam futurã te Frãcia, si intra te tantum felix esse uoluisses. Nam ex quo tpe extra fines auitos prosilire tibi uisum est, cum carissima pignora lógissime amandasti, ab te nunq̃ reditura, tum uelut abdicatis tuis, alienis sinum pãdere destinasti. Quod si in rẽ, atq; existimationẽ tuam futurũ uidebatur, ut ad te aut gente, aut cognatione ꝑtinẽtes omni ope reposceres, idq; quando nisi Marte disceptante consequi nullo modo posses, uirium tuarũ specimen facere extra fines oportebat, oportuerit sanè, qñquidem arduũ est rebus tempare prosperis. Sed qs te supum infensus ita præposteram egit, ut choragis pastophoris pyrrichã saltare uelles? uidelicet nundum intelligebas nec rei, nec famæ tuæ ita rationẽ habituros, qn, quo iure, quaq; iniuria corollariũ illud belli asseq conniterentur, primũ uenerabilissimũ, et ad extremũ beatissimũ. nullisq; cancellis iudiciorum ambitionẽ ꝑditam cœrceri in ijs hoibus posse, quos fretos uertice sacrosancto uidemus iudices prouocare digitis argutulis. Verũ ille primore impetu retroactus, cũ ui maiore rem aggredi statuisset, oẽsq; iam tribus aut laturus, aut ablaturus uideretur, (et erat Argyraspidum cohorti succinctus, præter alas obeqtantes) ibi tũ repẽte. (ó lubricum gradũ felicitatis) à fortuna destitutus, uel ijs potius plagis indutus (ut ẽ mens cæca mortaliũ) quas ipse texuerat, anxietati animi par esse nõ potuit, ut multi opinantur. deprehẽsa. n. felicitas cito curis

grauioribus, angentibusq; ſuccubuit, quarum inſolens erat. Hic & alter immatura morte rapti hoc lucri feciſſe dicuntur, ne actuum ſuorum Cataſtrophen uiderent patriæ luctuoſam. Vtinam autem eius ſequaces, quorũ ad ſtomachũ gallica non facit oratio, non magis Italiam q̃ Italos amarent, aut certe Italicam doctrinam cũ Italia. literæ ut opinor, bonæ ex Italia non modo ad nos ueniſſent, ſed etiã propémodũ in Franciã cõmigraſſent, & iam Franci homines eſſent capaces eloquentiæ. ſed quoto cuiq; unq̃ in Francia ſtipendiũ datum eſt dũtaxat nõ pudendũ? amicos ipſe ex Italia habui, a' qbus non ſine lachrymis diuulſus ſum, cũ prouincia paucorũ crimine ingrata fæceſſere ſe dicerent. Neq; uero, neq; inquam Gallorũ ingenia ad literas p̃diſcendas ſunt inepta, ſed quia literæ lautiores nihil ad rem ampliandã hodie pertinere noſcuntur, elegantiæ ſuæ frugem hominibus quæſtuarijs, atq; ambitioſis approbare nequeunt. Rem autem facere q̃ res gerere, aut geſtas res ſcribere maioris multo artificij apud nos eſſe creditur. Quo igitur tantopere Italos ſi nõ ad erudi-tionem Gallorũ? At res ipſa clamitare uidetur nõ Italicam doctrinam ex Italia, ſed cõmoda, ſed ornamenta, ſed quod dicere nũc muſ-ſito paucis hominibus quæri, quorũ hianti cupiditati fortuna quãuis proſuſa ſatisfacere nequit. Habeant illi ſane' ſibi omnia, quod abſq; captione noſtra fiat, abſtineant modo uerborũ contumelia, & aliũ prætextum conſilijs ſuis inueniant. Sed q̃ præclare natura, quæ ſimulationi ſedem in fronte, ſermoni in ore dedit ut conſpicuo in loco diu fallere ne poſſent? fit. n. perraro frons ut ita ſermoni ſubſeruiat, aut uerba fronti congruant, quin male conſcia mens quoquo modo prodatur. Scitum etiam illud aiunt, diu neminem perſonam ferre poſſe. Verũenimuero quando ad cardinem huius cauſæ pueniſſe me ſentio, quod in aliud tempus reſeruandũ eſſe duxi, uela iam querelæ mihi contrahenda ſunt. Qua de re. n. agitur explicare amplius nõ ſtatui. Ignoſci autem dolori, cui non nihil datum eſſe non nego, ab omnibus æquum eſt, qui uel patriæ iuſta caritate ducuntur, uel quos omnino non pœnitet quantum in literis diſcendo profecerint, uel certe qui ingenioſos liberos ſeſe genuiſſe ſperant. Ego' ne ut patriæ quæ me genuit, quæ me aluit, quæ me utcũq; docuit, deniq; cui obſides liberos dedi, ignominia affectæ non condoleſcerem? non ijs natalibus ortus ſum, calumniam paſſæ non patrocinium qualecũq; præſtarẽ? Haud ita ad hæc ſtudia incubuiſſe uiſus ſum. immo uero cum in patria literas didicerim, non in actione populari potiſſimum experirer, an uſui patriæ & ciuibus eſſe poſſem? Ecquæ autem tandem

popularior esse potest actio, q̃ quæ suum populi ius tuetur? quæ ignominiam popularem singulorumq; propulsat? Equidem sic contendo: qui ingenuis ipse parentibus natus sit, auumq; ac proauum ciere non ignobilissimos possit, nec se in seruitutem aliquando abduci à plagarijs passus sit, ut inter uenalitios in cataſta illiberalis obseruantiæ indicaretur, idemq; ijs ornamentis, quæ nec uirtute, nec ingenio, sed potentibus in aula supparasitando quæruntur, literarũ studium antiquius duxerit si nec aduersa Minerua hoc se facere confidat, dicendiq; stipendia non grauetur implere, illustrandi quoquo modo nominis sui ius ei esse debere, siquid ipse fortasse in medium comminisci & prosequi stilo possit, neq; ea spe prohiberi citra iniuriam posse. Hoc ius sit sanè Italorum cuile aut proprium, modo ut nobis eo translatitio liceat uti. q̃q̃ reliquæ ferè gentes melius de se meritæ, id ius non magis Italicum esse q̃ prouinciale contendunt. At Italorũ extant opera, quæ priscam literarũ elegãtiã instaurasse credũtur. Quid tum? num p eos, qui iã scripserunt consumptum omne argumẽtũ ostentãdi ingeniorũ putamus? aut si Itali primi hoc certamen instituerunt, num ideo solis eis gloriã hanc sperare licet? Ego quod ad hoc pertinet sic cẽseo Italos hactenus meruisse, ut iure, ut ita dicam, suo literis lautioribus studere uideantur. neq; inuitus fecerim ut Italiæ alumnis, uelut maiorum gentium scriptoribus sedendi in orchestra ius tribuam. Sed quis omni gradu, & in quintã classem deiectos Gallos esse patiatur? aut quis est eorum, qui edicto quidem ignaui metus non prohibeantur postulare, & iniuriarum possint reos uel tyrocinio quoquo modo postulare, qui libens hoc cõmittat, ut ad se delatam certis authoribus contumeliam, transmittens silentio, socordi etiam animo remisisse uideatur? tametsi, quod ad me pertinet, absit ut quẽq̃ ea de re rerum deferre uelim, eorum quidem, quos alijs nominibus & uenero, & probo, siquando secum agi ciuili animo pati possint. nec nunc eos mihi uideor postulare, sed insignem iniuriam apud eos ipsos expostulare, si tamen audire uacat, & exaudire possint. Verum esto (quod tamen pace dictum aliarũ prouinciarum uelim) Itali hominum soli hactenus hoc nomine in cœlo esse dicuntur, hoc est. n Italos omnium ore celebrari. sed si Herculem, & Liberum & Castores in cœlum meritã subuexisse creditur, non possint & alij scribendi industria, parem & similẽ Italis laudem mereri, atq; adeo ius ipsum sperare Quiritium? neque enim maiorum illi dij gentium quos etiam selectos antiqui uocauere, conscriptos illos deos meritorum suffragijs in cœlum admisere,

Itali in doctorum ordinem laudemq; adoptare grauabuntur, qui ingenij, aut doctrinæ commendatione uidebuntur inclaruisse. sed etiam mediusfidius etiamq; uereor ne ineptire uidear, qui tanquã ad palum magno sudore depugnem. Quis enim aut Italus, aut alius quẽq; unquam aut Gallum, aut alium ex iure manu conser-tum uocauit ob id, q hanc spem laudis usurpasse diceretur, quasi in alienam possessionem temerarius imuasisset? Nostrum est hoc crimen, qui etiam nullo uindicante, ius omnibus commune. Francis ab iudicamus. etenim externisq; nostris iustioribus utimur. quos tamẽ ut iudices iniquos, ita minime infestos aduersarios experiemur, ut spero. nam quibus ingenia nostra probare non possumus, si in certamen di cendi ueniretur, ne uelitari quidem, nedum pugnare sustinerent. nisi si eorum fortasse quispiam irritatior hastas, ut dicitur, amentatas ex comitatu mutuaretur. quo minus nobis anxie hæc causa agenda fuit. Apud hos enim siquid uel scitum dixeris, uel non insulsum, fatuo palato deuoratur non regustatum. Enimuero hæc actio, etsi ita mihi competit quasi caput & fortunas meas, ut & omnium Gallorum, in ea agi putem, tamen ita occupaui non ut cupide ante-uerterim, sed ita res nata tulit primæ ut essent meæ partes. Erat & alioquin si cuiusquam certe meum, in hanc causam descendere, qui in his studijs bonam partem ætatis contriuissem, nullius spe auc-upij prouocatus. Proinde ita existimari ab omnibus uelim, inte-gram à me causam relictam esse, ut ne libatu quidem præflora-ta uideatur. nam neque mihi ipsi ita præscribi potest quasi omnem aquam meam dicendo consumpserim, ut si reos eosdem, aut alios repetere olim opus sit, non mihi multæ iterum horæ indulgeri debeant. cum enim sic agendum duxi, ne rei cardinem attingerem, tum uero sic temperandum fuit, ne iugulum causæ quoquo modo peterem. nam quos & merita, & fasces alioquin reuerendos fa-ciunt, eorum sartam ut aiunt, & tectam esse existimationem de-cebat. tametsi qui fieri potest ut stili modum teneas? qui etiam ho minum patientia irritati, nihil sibi reliqui fecisse dicuntur, in hac re qdem, quo nocentiores fiant? Quotus autem quisq; faceret, ut à quibus alioquin læsus publico etiã nomine iniuria affectus esset, nec se hilum profecisse modestia, ac silentio intellexisse, ab ijs gratiã inire turpi patiẽtia uelle? et iniuriã propulsare cum posset, cõmodius suis potius q̃ existimationi patriæ consulendũ esse duceret? Ego quidem certe eousq; Aristippeus esse non possim. proinde ut sit penes eos ar bitrium quo quisq; in numero in Francia esse debeat, malim tamen

non nescios literarum oderint, q̃ despiciant. Quid enim agas, ubi tibi aquam fluere noris, & aut crimen agnoscere, aut respondere cogaris? Atq; equidem propè est, ut dicam tanti esse in Gyarum ablegari, dum aculeo dimisso libertas intereat. qui si indignatione iusta orationis meæ uela implere uoluissem, rerum dicendarum copia facundum me fortasse, indignitas etiam reddere uehemẽtem potuisset. Quin & libertatis fines bono, & populari principe tam late patere q̃ ueritatis puto. Intra quos, sicut intra præscriptum expatiari licebat, nisi reorum magis q̃ rei rationem habendam esse memminissem. Nec uero fortuna q̃libet improba tanta se flagrare inuidia diutius sustinebit, ut tantam in magnis uiris iniquitatem fauore immodico prosequi non desinat, si illi in posterum incommodi esse pergant. aderit enim aderit uotis euocata Nemesis, cui animaduersionem eorum antiqui consecrantes, qui rebus secundis insolescunt, adrastiã cognomento quasi ineuitabilem uocauerunt. Interim nos æquitate animi fretos suaui secundarum rerum aduersaruḿq; condimento, deuoratas omneis indignitates concoquere oportet, nec à laudabili uitæ instituto hominum iniquitate, aut temporum absistere. Huiusmodi enim stomacho eos esse conuenit, qui ad literarum studia amore sapientiæ, non quæstus gratia incubuisse se dicunt. quippe huius uitæ in seipso uersatur institutum. nec aliud extra se inuitamentũ maius habere potest, quod quidem pendeat à fortuna. Is quidem certe studiosi nomine indignus est, qui sese frui in studio non arbitratur optabilius esse, q̃ se in ius, ditioneḿq; fortunæ per ambitum p̃mittere. Próinde hæc & huiusœmodi non Catonis animo, ut aiunt, sed Ciceronis stomacho ferenda sunt. Ita autem mihi supos omneis propitios esse uelim, nulla enim religione maiore astringere fidem mcã possum, ut rerum indignitate, non cuius q̃ odio incensus, hactenus stilo indulsi. Quare in primis eam mentem potentibus dari opto, u. in uniuersum prodesse uelint, ac singulis non obesse. nihil enim nec generosius uelle, nec innocentius possunt. Sin (quod absit) id fieri neqt, id nobis diuinitus dari, ut aut ne possint studijs nostris incommodare, aut certe incommodando ne possint nos ab æquanimitatis gradu quoquo modo deturbare, in quo hactenus securitate felices acquieuimus. Erit tamen aliquando (interim enim ariolari iuuat) principum prouidentiæ cauere, ne eorum nomina supprimantur factiose, qui publicæ aut honorifici, aut utiles esse possunt, & prudentiæ uidere, siquæ familiæ ciuile fastigium præpetes excesserint, ut in classes circunciis alis, in ordineśq; redigantur. Nunc perorationis loco

ingenia

ingenia Gallorum qualia ſint, antiquitatis authoritate docebimus, ſolertis æſtimatricis ingeniorum gentium. ne gallomaſtiges Franci nimium poſthac ſibi placeant, quaſi ſoli inter neſcios iudicio præditi. Quo citius autem hoc documento perfungar, unum tantum eius rei authorem laudabo, nec Italum ipſum nec Gallum, & claſſicum alioqui teſtem, ne à quoquam refelli tantum elogium poſſit. is erit potiſſimum Strabo, genere Cappadox, eruditione græcus, iudicio priſcus, conuerſatione, incolatúq; Romanus, terrarum multarum peragrator, ut ex geographia eius patet, in cuius lib. iiij. de Gallis loquens ita inquit. » τὸ δὲ σύμπαν φῦλον ὀργῇ καὶ γαλλικοῦντε καὶ γαλατικὸν καλοῦσιν, ἀρειμάνειοντέ ὄτι καὶ θυμικὸν καὶ ταχὺ πρὸς μάχην. ἄλλωστε ἁπλοῦν ἦ οὐ κακοήθες. διὰ τοῦτο ἐρεθισθέντες μὲν ἀθρόοι συνίασι πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ φανερῶς, καὶ οὐ μετὰ σκέψεως. *Vniuerſa autem, inquit, natio eorum hominum, qui Galli nunc et Galatæ appellantur, Martis ſtudio flagrans, animo eſt ſtrenuo, & celeri ad conſerenda prælia. alioqui mente candida & ſimplici, & ab improbis moribus abhorrente. Itaq; iniuria lacęſſiti conferti cœunt in certamina aperte, & nullo periculi adeundi reſpectu. eam obrem tractabiles ſe, moderatúq; faciles præbent primo cuiq; ducem ſe eorum imperatoremq; profeſſo. Quo in loco interpres Strabonis uir alioqui doctus lapſus eſt. Idem inferius.* » πλὴν βίᾳ καὶ τόλμης οὐδὲν ἔχοντες τὸ συναγωνιζόμενον. παραπεισθέντες δὲ οὐ μαρῶς ἐνδιδόασι πρὸς τὸ χρήσιμον. ὥστε καὶ παιδείας ἅπτεσθαι καὶ λόγων. *Præteruim, & præſentiam animi nihil ad certamina adhibentes. q; ſi quid temere ſuſcepe rint, facile utilitati cedunt. ob quod & doctrinæ inſtitutionem & literarum ſtudia capeſſunt. Et rurſus de gymnaſio Maſſilienſi.* » ἐνδὲ τῷ παρόντι καὶ τοὺς γνωριμοτάτους ῥωμαίων ἀντὶ τῆς εἰς ἀθήνας ἀποδημίας ἐκεῖσε ποιεῖσθαι φοιτᾶν φιλομαθεῖς ὄντας. ὁρῶντες δὲ τούτους οἱ γαλάται, καὶ ἅμα εἰρήνην ἄγοντες, πλὴν σχολὴν ἄγοντες πρὸς τοὺς τοιούτους διατίθενται βίους, οὐ κατ' ἄνδρα μόνον ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ. σοφιστὰς γοῦν ἀποδέχονται τοὺς μὲν ἰδίᾳ. τοὺς δὲ πόλις κοινῇ μισθούμενοι καθάπερ καὶ ἰατρούς. *Hæc autem, inquit, Maſſilienſium inſtitutio, Romanorum hodie nobiliſſimũ quẽq; pellexit, adeo ut pro peregrinatione, quam ſtudiorum cauſa Athenas pridem ſuſcipiebant diſciplinarum cupidi, nunc illuc ſe conferant. quorum æmulatio Gallos quoq; excitauit, ut pace per Galliam compoſita, ipſi totum à rebus bellicis amplectentes, ad diſcendi inſtitutum animum appellerent, non uiritim modo, ſed etiam uniuerſim per urbes. quippe qui dicendi magiſtros, quos ſophiſtas appellant, priuato publicoq; impendio oppidatim*

» ſuſcipiant, ſalarium illis ſtatuentes perinde ac medicis. Nec literas
» Gallis Strabo, nec animum ſtudijs liberalibus aptum promptumq; negat, etiam ſi eis ad prælia animos geſtientes tribuat. Quanto igitur noſtri maligniores, qui Francos in orbem Barbariæ redigentes, ſtudioſorum induſtriæ ſummiſſim obloquuntur? Fidem apud uulgus comitatus regij facientes, quod ne nomina quidem diſciplinarum unq; ſuſpicari potuit. Quod ſi olim Galli literis apti fuerunt, quæ tandem inuidia eſt nunc quoq; in Gallia literarum bonarum ſtudium cum ſucceſſu excitari, ſi quidem publicæ nunc honos facundiæ ut quondam habeatur? niſi uero Strabonis ætate quo tempore hominem deus induit, fieri id potuit, Gallis adhuc ſemferis, id nũc non poterit, quo tempore gens nulla moribus aut manſuetioribus aut elegantioribus uiuit. Quibus ſi ipſis diſciplinarum expolitio, & naturæ præſtantis condimentum adderetur, undiq; certe & lauti franci & perpoliti fuiſſent. Ex illo autem priſco Galliarũ inſtituto ema-
» nauit illud Satyrici poetæ, Gallia cauſidicos docuit facunda Bri-
» tannos. Notũ eſt etiam certamen græcæ latinæq; facundiæ Lugduni olim inſtitutum ad aram diuo Auguſto conſecratam, ad quam idẽ
» ſatyricus alludens, in prima ſatyra inquit, aut Lugdunenſem rhe-
» tor dicturus ad aram. Proinde nunc cum totus graias latiasq; habet orbis Athenas, digna tantum merces artibus ſtatuatur, et ſpondebo non modo oratoriam, & poëticam in Galliam, ſed etiam Gallo græciam poſtlimnio redituram, & iſtos futuros ridiculos, qui nullũ exemplum eſſe contendunt hominis franci in literis latinis, priſciſq; eruditi. Qui ſiquando quis exiſtat utraq; lingua ſe ſcire profitens, Anacharſin, ut opinor, in Scythia eſſe dicent, aut etiam prodigioſum & in dictis ſupplicationibus procurandum. Hos uix ſtatuas utrum ignorantiæ damnes an potius temeritatis, qui ſe nobis Ariſtarchos tam fidenter ingerant. Quis enim præter eos ignorat linguæ olim græcæ ſtudium tam ſolemne in gallia fuiſſe, q̃ nunc eſt linguæ latinæ? Cuius rei iterum eundem authorem citabimus, his uerbis de Maſſilia ſcribentem, καὶ φιλέλληνας κατεσκεύαζε τοὺς γαλάτας,
» ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια ἑλληνιστὶ γράφειν. eadem urbs Maſſilia Gallos
» linguæ græcæ ſtudioſos fecit, & eò uſq; amantes, ut contractus & conuenta apud eos græco ſermone concipiantur. Hæc Strabo author grauiſſimus de maioribus noſtris ſcripſit. Quod igitur nec eloquen-
» tia nec ſtudia elegantiora in Gallia hactenus celebrata magnopere
» fuerunt, nec cœlo imputari clementiſſimo, nec naturæ omnino gallicæ
» debet, ſed quorundam hominum ruſticitati, aut potius iniquitati, qui

primos

primos ordines in rerum nostrarum administratione duxerunt, eorumq; , qui hoc dicunt ignorantiæ, uel , ut græci appellant, apirocaliæ, quod uitium est eorum, qui nec bona sua nouerunt, nec eorum usu acquiescunt, qui seriis in rebus operam bonam ac strenuã nauare didicerunt. Neq; uero quo nomine appellem nunc habeo, quibus nihil non acersitum placet, nisi si mirari non debemus ijs omnia uernacula sordere, quos transalpina commercia nimium iuuare fama est, nec iuuare tantum sed etiam adiuuare. Habet omnino quippiam externorum admiratio, quod nec fronte promi uidetur, nec ore, quod utinam in rem tandem nostram atq; existimationem exeat. Cæterum illi mihi uehementer falli uidentur opinione, qui cordatos uiros in Gallia ideo desiderari putant, q innata in arma alacritas parum prudentiæ in consilijs agitandis habeat . Hoc cum uulgo nostrates homines dicunt , euenta rerum considerantes, tum dogma iam esse cœpit ab eadem secta cum superiore affirmatum, Vtrũq; enim astruere maxime refert eorum. quasi uero natura dissidiũ inter cor & manus ingenerasse credatur. Ego uero in utranq; partem uireis animorum ualere puto cum recte animi ipsi formantur doctrina & institutis, & præsertim in ijs gentibus , quæ naturæ plena dote præditæ , & corpora , & monteis ad omnia uersatiles habent. cuius rei cum Gallis Strabo testimonium præbet , tum usus ipse docet . Argumentum huius rei ualidissimum afferre possemus ex Græcorum Romanorumq; imperio , nam & Macedones inter Græcos adnumero, Vtrunq; autem imperium non minus animis excolendis , quàm corporibus exercendis quæsitum est, & retentum. quippe idem numen Palladis & Mineruæ & Martios animos pectoribus loricatis, et togatis præcordijs aut palliatis uim iudicandi, censendiq; inspirare creditum est. neq; id quidem modo , sed etiam studiosis uim illã numerosa solutaq; oratione dicendi. Quare antiqui Enthusiasmum appellauerunt uim dicendi scribendiq; diuinitus inferuefactam. Eodem id pertinet quod à Catullo & Virgilio dictum est , ciuitatum arces Palladi esse sacratas. urbeis enim prisci tam prudentia & literarum scientia, quàm robore & fortitudine capi retineriq; hoc figmento significare uoluerunt . Aegyptij uero in ijs , quæ Hieroglyphica apud eos dicebantur , (id est sacra quædam monumenta , non literis uocabula , sed scalptis rerum animaliumq; figuris significantia) Mineruam hemispherio cœli superiore, Iunonẽ inferiore intellexisse dicũtur. Macrobius etiã author est priscos summã ætheris, partem quam ætherem dicimus,

Mineruam appellasse, ex qua mundi parte solari uirtute homini prudentia ingenerari putatur. propter quod Palladem Iouis capite editam poëtæ fabulati sunt. Ex quo intelligimus prudentiam & sapientiam ueluti iure suo cæteris uel rebus uel hominibus emnere. Qui igitur fieri potest, ut imperia magna quæ etiam ultra modum ulnarum quibusdam complecti uidemur, quæri et retineri sine prudentia possint? Prudentia porrò, ut græci dicunt, est ἀκριβεία νοῦ, id est mentis consumatio, seu mentis exacta constitutio. Aristoteles. » ἡ μὲν γὰρ σοφία ἐστὶ περὶ τὰ μετ' ἀποδείξεως, καὶ ἀεὶ ὡσαύτος ὄντα. ἡ δὲ » φρόνησις οὐ περὶ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ὄντα. Sapientia » inquit uersatur in ijs, quæ demonstratione constant, & semper eodē » statu manent. Prudentia non item, sed in ijs, quæ uicissitudinem ad- » mittunt. Et rursus ἔστι δὲ χείρων φρόνησις τῆς σοφίας περὶ χείρω γὰρ » ὄντων. εἰ γὰρ καὶ τὸ σοφία περὶ τὰ ἀίδιον καὶ τὰ θεῖον. ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὸ συμ » φέρον ἀνθρώπω. Sapientia autem, inquit, præstantior est prudentia, » ut pote quæ circa æterna diuinaq; uersetur. cum prudentia circa » deteriora occupata sit, scilicet circa ea contemplanda, quæ homi- » ni commoda sunt. Et rursus. Αἱ γὰρ ἀρεταὶ πᾶσαι πρακτικαί εἰσιν. » ἡδὲ φρόνησις ὥσπερ ἀρχιτέκτων αὐτῶν ἐστιν. ὅπως γὰρ αὐτὴ προστάξει, » οὕτως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κατ' αὐτὰς πράττουσιν. Cum autem uirtutes om- » nes sint administratiuæ, prudentia illis architecti uicem præbet. nā » quo modo illa agendum iussit, sic ipsæ administrant, & qui secun- dum eas agunt. Ex prædictis satis liquet sapientiam, & prudentiā cognatas esse uirtutes, prudentiamq; aliarum uirtutum moderamen tenere. quo fit ut omnia nobis tollant qui ciuilium disciplinarū scien- tiam nobis cum iudicio utilitatis negant. Hoc est enim tollere sapien tiam, & prudentiam, quas ciuitatum conditores uno nomine com- plexi sunt eloquentiæ. Nisi uero nobiscum agere benigne putemus, q̄ uelut uecordi Galliæ manum gestientem cum gladio relinquant. Quid enim est aliud Gallos ad prælia promptos dictitare, sed bel- lis gerendis, aut opportune suscipiendis consilium non suppetere? Quod ipsum quid est aliud quàm hominem, ut dicitur, ex homi- ne tollere? Non'ne si animæ principem partem à corpore huma- no sustuleris, quæ remanebunt, communia cum simijs erunt? Equi- dem ut heroum olim gesta memorabilia non sine Theseo facta fuis- se dicuntur, id etiam apud græcos attestante prouerbio, ita sine sa- pientia & literarum peritia contenderim nullos unquam populos rerum potitos esse. siquidem nec Assyrij Chaldæis, nec Persæ magis, nec Macedones literis græcis, nec Alexander Aristotele præceptore

caruisse

caruisse memorătur. Qui etiam ipse Homero quasi puluino indormire gaudebat, cuius iliadem gloriæ armis assequendæ instrumentum esse dictitabat & uiaticum. Eant igitur illi, nec patriæ sese posthac imputent, qui humanarum rerum intelligentiam, & earú dicendo explicationem, regno Franciæ explodunt, ultra alpes & pyrenem proterue sumouentes, tanq; ferre cœlum nostrum nequeăt sacrarum literarum tantum studio accommodatum. hoc enim studium nobis homines benigni, religiosiq; largiuntur. Atqui, si uerum fateri licet, huiusmodi elogia Gallorum paucorum hominum crimine inualescunt, quorum maxime interfuit multa consulto non agi, quibus ut quidq; uisum est, ita pro disceptato consulto decreto atq; etiam transacto habitum est plerunq;. Est autem artis aulicæ ijs, quæ paucis placita sunt, imperiosa placita principum adumbrare. Ita fit ut quæ priuatim conducunt, regni totius ceruicibus licenter iniungantur. ut ne gemere qdĕ populo oneri succumbenti liceat. Hoc cum nunc omnes & sciant, & obscure non ferant (mos enim iam uoster & nostris & exteris innotescit) ridiculum est q̃ acuti quidam homines fucum se facere etiam ordinibus arbitrantur. Ego autem sic contendo, si acreis rerum consultos decretis aulicis faciendis adhiberi moris fuisset, et quidem bona fide adhiberi, non ut arbitri tantum oculati & spectatores essent rerum præiudicio sanctiore transactarum, id enim iam diu translatitium esse constat, haud dubie non magnopere consilio peregrino egeremus. Quod genus nonnulli homines graues festiue amplecti feruntur, rei magis suæ, ut dicitur, quàm publicæ prouidentes. quod tamen ipsa uiderit prouidentia, nunc enim earum rerum iudicium sustineo, nisi si quædam sunt, quæ ignorare citra cæcitatem non licet. Quanto uero deteriores priscis gallis nunc sumus, quorum tantum fuisse studium audiẽdi attente quicquid in medium consuleretur, author est idem Strabo, ut siquis censente alio commutteret ut interfari uel aliter obturbare uideretur, uiator illico magistratus, munitabundus ense stricto in eum insurgeret. ἴδιον δὲ τὸ ἐν τοῖς συνεδρίοις συμβαῖνον. ἂν γάρ τις θορυβῇ τὸν λέγοντα καὶ ὑποκρούσῃ, προσιὼν ὁ ὑπηρέτης, ἐσπασμένος τὸ ξίφος, ἀπειλεῖ μετ' ἀπειλῆς. Sed tunc apud Gallos in medium consilia agitabantur, sicut & non ita pridem homines consulti censere in consessu libere iubebantur, nunc mos inoleuisse fertur ita publica scita faciendi, ut in potentiorum sententiam omnes pedibus eant. Consilij, ut fertur, est una mens, & eadem sententia, tanta est inter homines concordia & charitas. In collegium enim nemo assumitur nisi a

collegis adoptatus, & in uerba collegarum adactus, uel salutator ferentarius, uel ui fati cuiusdam murifici admissus. Hoc siue uerum fortasse, siue, quod malim uideri, mendacio permistum est, indignum certe est q̄ famam id circunferentem ultra etiam alpeis & pyrenē, compescere negligimus, id enim referre rerum nostrarum puto. Sed enim illud, ut aiunt, muro præconio dignum, omniq; memoria prædicandum, q̄ paludatos duces uidimus & rerum belliçarum callentissimos imperia à togatis accipere coactos, qui nunq̄ castra ante uidissent. Togatis dico, quid si etiam ab infulatis? adeo martios omnes spiritus homines franci gerimus. Euge memorabile exemplum, et insignem in omne æuum memoriā huius seculi facturū. sed infensum Martis numen, ut exitu tandem patuit, præposterum ordinē rerum auersatum est, & tantam indignitatem secutæ euestigio clades expiauerunt. Ecquonā unq̄ tempore post uiuorum memoriam congruentius rerū euenta cœptis respondere uisa sunt? Vt enim nil non præposterē gestum est, ita nihil non exitum dirum habuit, unde æterna nota, quod refero mœrens, patriæ est inusta, fatis certe non nostris moribus imputanda, ut intemperijs actos tum fuisse nos putem, qui nec ius nec fas respiceremus, diraśq; imprecanteis oppressos obaudiremus. Eorum fortasse uicem dolere nos debemus, siqui sunt, qui in communi crimine insontes, aliena inuidia uel flagrarint, uel afflati sint. Sunt enim & mortui et superstites quos uarie fama premit eodē in reatu, ad posteros etiam non dubie transitura. Quo magis mirū esse potest, q̄ omnes nunc ultus nostri uelut sordibus excussis ferocem etiam præferunt securitatem, nec de ore famæ componendo laborare quoquomodo uidemur. Verum hoc tempus mittamus, q̄d tragicos pene' euentus omneis habuit, & humana fortasse prouidentia maiores, quod utinam ipsum eximi hominum memoriæ posset, ne tragœdias excitare libens rebus iam lætis uidear. Quod enim bene cœptum est agi spero deū approbaturum, quo hilarius etiam nūc uelut in portu naufragium commemoro, ut naufragi pileati solent, præterito facti periculo loquaciores. Vtinam igitur fatalibus minis semel defuncti simus, nec uersuram fecerimus, quod ominari nolim, mutato creditore. Qua in re si spes non fefellerit, & bene omnia eueniant, nullas mortalium parteis omnino fuisse credam, sed omnia prouidentiæ supernæ accepta referenda censebo, quæ priuata, ut arbitror, pietate non publica exorata, luxatam rerum nostrarū summam, molli, ut aiunt, & facili articulo tractatam, nec opinantibus nobis reposuit in sedem, admoto tempestiui laxamenti fomento,

ut tantiſper utriſq; partibus reſpirare, & quietis conſilijs animum intendere licæret. Hic ſunt qui obnixe & refractarie fortaſſe contendant res francicas non poſſe in eodem cardine uerſari gloriæ ac felicitatis, ſi ijſdem manibus uſura ſit reſurgens, quibus è gradu deiecta eſſe dictitatur. quod ſi omnibus itidem perſuaſum eſſet, adiurandos p chariſſima pignora quoſdam eſſe dixiſſem, ut pauliſper iſtinc facæſſentes, ualidiores manus ne dicã terſiores, habenas rerũ tenere paterentur, præſertim cum quorundã aut ætas, aut ratio uitæ receptui canere iandiu uideatur. Sed ſi eodem capitæ, ut ſperamus, ijſdemq; manibus dominus in gradũ nos reponat, erit omnino cur diuinum beneficium grandius exiſtimare poſſimus. Quare in eã ſpem ſigillatim concipere uota debemus, quandoquidem publicæ nuncupare non ſolemus & fortaſſe præſtat, quod aiebat Auguſtus, contentos eſſe hoc Catone, quandoquidem ſpes iam hilarior affulſit diuina benignitate. tanta eſt enim contagio in illo cærcopum conuenticulo, uix ut inuenias qui fidem bonam illic adoptatus agnoſcat, alios confeſtim eſſe credas, ita ſui diſſimiles fiunt homines triduo uerſipelles, & quaſi ad lethem biberint priſtinæ ſuæ ſortis omnino obliuiſcuntur, atq; adeo humanitatis ipſius atq; mortalitatis. O' ueneficorum atq; faſcinatorum conciliabulũ cauendũ, uſq; adeo ſenſus omneis humanos afficere aulica delinimenta cernuntur, quaſi uenena Circæia, partim ut honeſtatis et officij, partim ut actus omnis liberalis obliti eſſe uideantur. Quotus enim quiſq; eorum qui ad adytum ſemel illud beatum aſcenderit, ad familiaris poſtea & ciuilis amicitiæ officia, aut omnino ad æqui boniq; intelligentiam deſcendit, priuſq; præceps ruit, aut inde depulſus eſt? Tum demum autem placidos eos uideas & manſuetos, uitam execranteis aulicam, ſeq; ipſos deuouenteis ſi unq; impoſtrici pellaciſſimæ crediderint, cuius olim uiſendæ cupido ignaris inceſſerat uidelicet quaſi ab aula ſibi exiliũ conſciſcere præoptarint, q in ea conſeneſcere morũ atq; animorũ internicione, cũ ſciamus neminem adhuc eorum, qbus in eã naſſam ambitionis penitus inſinuaſſe contigit, ad quietem municipalem niſi retrogradum atq; identidem reſtitantem reuertiſſe. Vnde ioci circulares, conuiales q; in oppidis excitantur fabulæ, cum ij, quos excuriatos uocant, uelut ciuitate donati inter municipes cœpere profiteri. hos cernere eſt aulæ relictæ deſiderio uultuoſos, ut qui tabifico dolore ægreſcentes, ad extremam maciem perareſcant. Vtinam igitur ij magiſtratus, qui rebus iam actis in id tempus protracti ſunt, quo pacificatoriæ legationis, & pronubæ mentio, auſpicæ, ut ſpero, prouiden-

tia excitata est, (cordi enim id fœdus superis quoq; esse credendum est, qui omnia in unum congruentia tempus apposite temperarunt) utinam inquam ijs magistratibus instinctu quoq; diuino ueniat in mentem, nunc nobis omnia esse prona si ad pristinam concupimus reuolui felicitatem. hoc modo memnerint futuris benefactis præterita errata esse obliteranda, ut uelut intelephio uulnere fabulantur, sic in nostrarum rerum clade eadem manus uulnifica, medicáq; dicatur fuisse. Sic enim per me licebit eis coronam quoq; graminneam sperare, quo nullú honorificentius præmium esse potest. Est in antiquorú
» prouerbio serò Phryges sapere. nos igitur ab ijs, ut fertur, oriundi,
» serò saltem resipiscamus. Sed per deum, superosq; omneus inter cæsa, ut solemus, & porrecta alias res agere, aut nugari desinamus. Quisnam autem nostrum nouit an diuinæ satis miserecordiæ litatum sit? at nos reiuoti pariter & damnati existimatione nostra sumus, nec tamen exoluere animos religione in præteritum laboramus, tum hoc gallicum semper fuit, accinctos statim ut discinctos gloriari. Hic me interdum meticulus securum esse non sinit, ut quiscam ex propugnatoribus oppugnatores extituros. Verú ne odiosus esse uiar religiõe omnosa, præsertim cú maioribus auspicijs, ut famaest, et lustratione exercitu res geturi posthac simus, ad institutú cũ spe bona
» iã reuertar. Iuuenalis satyra quarta. -Mulú sex millibus emit,
» Aequantem sane` paribus sestertia libris,
id est, inquit, Merula, pendentem libras sex pro numero sestertiorum, nam mille numos sestertius ualebat. Scribit enim Plinius Asinium Celerem sestertijs octo mulum emisse, quod pretium fuisse octo milliũ numũm Macrobius tradit. Comprobari etiã hoc ab Horatio
» potest, illo in loco. Si quadringentis sex septem, millia desunt,
» Plebs eris.- Erat enim legitimus census equestris quadringentorũ millium. Merula in hoc lapsus, singulos sestertios mille numos esse dixit. Tranquillus in Cæsa. Annuam etiam habitationẽ Romæ usq; ad bina millia numũm. In Italia non ultra quingenos sestertios remisit. Sestertios quingenos pro quingentis numis posuit. Quo in loco
» Philippus Beroaldus, interdum, inquit, hæc obseruatio apud eruditos custoditur, ut sestertios genere masculino usurpent significantes mi
» nutulam summam, Sestertia uero neutro genere pro maioribus summis, ut quadringenta sestertia pro quadringentis millibus capiantur,
» quæ summa est census equestris. Sed hæc non semper ad regulam, inquit, sunt exigenda. Antonius uero Sabel. quantum eo in loco addubitauerit, facile intelliget qui eius commentarios legerit. Idem Tran-

quillus

» quillus in augusto, Senatorum cẽnsum ampliauit, ac pro octingento-
» rum millium summa duodecies sestertium taxauit, suppleuitq; non
» habentibus. Quo loco idem Sabel. sic omnes, inquit, Tranquilliani
» codices, quos uidimus habent. sed minuere id fuisset cẽnsum non au
» gere, si ex octingentis millibus nummũ ad duodecies sestertium contra
» xisset. Quare aut hæc nostra, aut nulla quod uideã alia quadra-
» re poterit lectio. Erit igitur uera lectio non duodecies sestertium, sed
» duodecies cẽties sestertium, ut ex parte tertia auctus sit cẽnsus, quod
» idem ualet, ac si dicas, uoluit Augustus ut singuli senatores qui octin-
» genta possederant sestertia mille & ducẽta possiderent. Habuit
» enim sestertium mille numos, hactenus ille. cuius uerba Beroaldus
» dissimulans duodecies cẽties legit, & itidem ut Sabel. interpretatur,
» ut sit sestertium pro mille numis. Hæc eius emendatio cuiusmodi sit,
» postea uiderimus. nunc ad reliquas authoritates pergamus. Idem
» Tranq. in Cæs. Ludis Decius Laberius eques Ro. mimum suum
» egit. donatusq; quingentis sestertijs, & annulo aureo sessum in qua
» tuordecim ex scena per Orchestrã transijt. quingenta sestertia haud
» dubie pro equestri cẽnsu posuit, sed qui iam auctus esset. Salustius
» in Catil. ad hoc si quis indicauisset de conuuratione quæ contra rẽp.
» facta erat, præmia decreuerunt seruo cẽtum sestertia & liberta-
» tem, libero impunitatem eius rei, et ducẽta millia sestertium. ubi in
» terpres Laurentius, ut arbitror, Vallẽ. sestertium duas libras &
» semis significare dixit. & nihil præterea addidit. Pli. lib. ix. duo fue
» re maxime uniones per omne æuum. utrunq; possedit Cleopatra Ae
» gypti reginarum nouissima, per manus orientis regũ sibi traditos.
» Hæc, cum exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo si
» mul ac procaci fastu, ut regina meretrix, lautitiam eius omnem
» apparatumq; obtrectans, quærente eo quid astrui magnificẽtiæ
» posset, respondit una se cœna cẽties sestertium absumpturam. cupie-
» bat discere Antonius, sed fieri non posse arbitrabatur. & paulo in-
» ferius. at illa absumpturam se ea in cœna taxationem confirmans,
» solamq; se cẽties sestertium cœnaturam, inferri mensam secundam
» iussit. ex præcepto ministri unum tantũ uas posuere ante eam acẽ-
» ti, cuius asperitas uisq; in tabem margaritas resoluit. gerebat auri-
» bus tum maxime singulare illud & uere unicum naturæ opus. Itaq;
» spectante Antonio quidnam esset actura, detractum alterum mer-
» sit, ac liquefactum absorbuit. Sic in omnibus exemplaribus legitur.
» Iam primum Pli. his uerbis significat cẽties sestertium immensam
» esse summam, ut quam imperator prodigentissimus Antonius una

cœna absumi posse non crederet, & quanti unio æstimatus sit toto orbe nobilissimus. Quomodo igitur credibile illud Tranquil. in Vitel. indicebat autem aliud alij prandium eadem die, nec cuiq; minus singuli apparatus quadringentis millibus numûm constiterunt. Sic enim ibi legitur non quadragenis, ut in Nerone. Quadringenis in
» punctum sestertijs aleam lusit. Pli. eodem libro Lolliam Paulinã,
» quæ fuit Caij principis matrona nec serio quidem, aut solemni cæ-
» rimoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium
» cœna uidi smaragdis margaritisq; opertam alterno textu, fulgenti-
» bus toto capite crinibus spiris collo monilibus digitisq;. quæ summa
» quadringenties sestertium colligebat, ipsam confestim paratam nun
» cupationem tabulis probare. nec dona prodigi principis fuerant,
» sed auitæ opes, prouinciarum scilicet spolijs partæ. Hic est rapina-
» rum exitus. hoc fuit quare. M. Lollius infamatus regum muneribus
» in toto oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio uene-
» num biberet, ut neptis eius quadringenties sestertio operta spectare-
» tur ad lucernas. Ego ex antiquis exemplaribus non nuncupatio-
nem, sed aucupationem lego, hoc censu, Lolliam paratam ex tabu-
lis domesticæ rationis aui sui probare, quo titulo Lollius unumquẽq;
lapillorum unionumq; comparasset. Aucupatio enim lucrum si-
gnificat. In atitiquis etiam libris non spiris, sed spira legitur. ideſt
» crinium conuolutorum orbe. Cicero in prætura urbana. dixi in pri-
» ma actione me planum esse facturum. C. Verrem sestertium qua-
» dringenties contra legem abstulisse. Atrocia autem furta Verris fu
» isse in Sicilia, quam rapinis propémodum exhausit, ex actionibus ip-
sis Verrinis licet plane conijcere. Quorum tamen summam Cicero
non ultra quadringenties taxauit, cum omnia oratorie augeret. quã
ti scilicet Plinius rapinas orientis in. M. Lollio æstimatas dixit. quod
omnino dissentaneum est ab eo, quod Tranquillus de cœnis Vitellia-
nis dixit & alea Neronis, si sestertium quadringenties & sestertia
quadringenta idem esse intelligamus ut Tranquilli enarratores uo-
» luerunt. Tranquil. de Claudio loquens anteq; ad principatum assu-
» meretur, postremo etiam sestertium octogies pro introitu noui sacer-
» dotij coactus impendere, ad eas rei familiaris angustias decidit, ut
» cum obligatam ærario fidem liberare non posset, in uacuum lege
» prædiatoria uenalis pependerit. Vix hoc conuenire potest cum eo,
quod Sallustius dicit de centum sestertijs quæ ex præmio indicij ser-
» uo decreta sunt publicè, ut ducenta libero. Quid illud? Eiusdem
» Pli. li. xxix. ubi de mediorum stipendijs loquitur. Quintus uero Ster

» tinius imputauit principibus, q̃ sestertijs quingenis annuis contentus
» esset, sexcena enim sibi quæstu urbis fuisse numeratis domibus osten-
» debat. par et fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est. Quin-
gena sestertia annuam mercedem fuisse dicit medicis sub Romanis
principibus, & quadringenties sestertium ut immensas rapinas in
Lollium crimnose extulit. Quid illud Tranq. de testamento Augu-
sti quonam modo explicari poterit? aut quid animi tandem eo in
» loco interpretes habuerunt? Legauit, inquit, populo Ro. quadringen
» ties, tribubus tricies quinquies sestertium, prætorianis militibus sin-
» gula millia numûm. Cohortibus urbanis quingenos, legionarijs tre-
» cenos numos. Ex hoc certe loco admoneri illi debuerunt. quomodo
enim populo Ro. satisfacere quadringenta sestertia potuissent, id est
tertia pars census senatorij. præsertim cum in singulos legionarios
trecenos sestertios legaret? Magnum autem militum numerum tunc
fuisse ex eiusdem authoris lectione nouimus, qui in eodem August.
» quodam loco sic inquit. Ex militaribus copijs legiones & auxilia
» prouinciatim distribuit, classem Miseni & alteram Rauennæ ad
» tutelam superi & inferi maris collocauit. Hunc principem Oro-
sius lib. VI. scribit quatuor & quadraginta legiones habuisse ad
tutamen orbis, ip est imperij Romani. Eusebius autem author est
censu sub Augusto acto Romanorum capitum, quadragies semel
centena millia censa fuisse. Age transeamus ad reliqua, quæ se-
» quuntur in eodem loco Tranquilli. Reliqua, inquit, legata uarie
» dedit, produxitq; quædam ad uicena sestertia. quibus soluendis
» annuam diem finijt excusata rei familiaris mediocritate. nec plus
» peruenturum ad hæredes suos, quàm millies & quingenties profes-
» sus, quamuis uiginti proximis annis quaterdecies millies ex te-
» testamentis amicorum percepisset. quod pene omne cum duo-
» bus paternis patrimonijs cæterisq; hæreditatibus in rempu. ab-
» sumpsisset. O dignum etiam atq; etiam locum, qui plane enar-
» retur, quod hactenus factum non est. Idem de Nerone. Di-
» uitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat quàm profu-
» sionem, sordidos ac deparcos esse, quibus ratio impensarum
» constaret. Laudabat mirabaturq; auunculum Caium nullo ma-
» gis nomine quàm quod ingentes à Tyberio relictas opes in bre-
» ui spatio prodegisset. Quare nec largiendi nec absumendi mo-
» dum tenuit. In Tiridatem, quod uix credibile uideatur, octin-
» genta numûm millia diurna erogauit, abeuntiq; super sestertium
» millies contulit. Quæro quonam modo consentaneum fuit Neronem

principem profusissimum Tiridati Armeniorum regi non plus q̄ mille sestertia dono dedisse, cum manenti diu in urbe octingenta
» diurna pensitaret? Idem de Caligula loquens, Nepotinis sumptibus omnium prodigorum ingenia superauit, in extructionibus
» prætoriorum atq; uillarum omni ratione posthabita nihil tam efficere concupiscebat, quàm quod effici posse negaretur. Et paulo in-
» fra. ac, ne singula enumerem, immensas opes totum'q; illud Tiberij
» Cæsaris uicies ac septies millies sestertium, non toto uertente anno absumpsit. Quo autem intelligere possimus immensam quandam pecuniæ congeriem his uerbis significari, addemus id quod idem de Ti-
» berio in uita eius scripsit. Procedente, inquit, demum tempore ad
» rapinas conuertit animum. Galliarum & Hispaniarum, Syriæ'q; & Græciæ principes confiscatos constat, ob tam impudens calumnia
» rum genus, ut quibusdam non aliud sit obiectum, quàm quod partem rei familiaris in pecunia haberent. quantæ uero pecuniæ ex
ijs confiscationibus exaggerari potuerint, uno patebit exemplo apud eundem in Caligula, qui Tiberij successor fuit. de quo in initio principatus cum optimum principem simularet, ita inquit. Siquibus re-
» gna restituit, adiecit & fructum omnium uectigaliorum & reddi-
» tuum medij temporis, ut Antiocho Comageno sestertium millies con-
» fiscatū, quæ quanta sit summa mox fortasse constabit. Age uero porrò etiā etiā'q; ꝑpamus, & authores alios linguæ latinæ ꝑpenseamus, ut & rei difficultas appareat, & huius suscepti laboris necessitas, ac pretium operæ, si diuina tandem benignitate propositi compos euaserim, & huius ærumnæ, ut ita dicam, umbratilis Herculeis. Iam-
» primum Tacitus li. xii. Fixum est ære publico senatusconsultum quo
» libertinus sestertij ter millies possessor, antiquæ parsimoniæ laudi-
» bus cumulabatur. de Pallante liberto Claudij principis loquens. Cu-
» ius immodicas opes intelligimus ex illo satyrici loco saty. prima,
» ego possideo plus Pallante & Licinis. & ex Tranquil. uerbis in
» Claud. Libertorum ante omnes suspexit Narcissum ab epistolis
» & Pallantem à rationibus. quos decreto quoq; senatus non præ-
» mijs modo ingentibus, sed & quæstorijs prætorijs'q; ornamen-
» tis ornari libenter passus est. Tantum præterea acquirere & rapere, ut quærente eò quondam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum abundaturum si à duobus libertis in consortium reciperetur. Eius autem senatusconsulti in pallantis gratiam à senatu expressi meminit Pli. iunior ad Montanum scribens his
» uerbis indignabundus. uidebis, deinde indignaberis, si legeris,

» quod nisi legeris non potest credere. est uia Tyburtina, intra primum
» lapidem, proxime adnotaui monumentum Pallantis ita scriptum.
» huic senatus ob fidem, pietatemq; erga patronos ornamenta præto-
» ria decreuit, & sestertium centies quinquagies, cuius honore con-
» tentus fuit. Equidem nunquam sum miratus quæ sæpius à fortu-
» na quàm à iudicio proficiscerentur, maxime tamen hic me titulus ad
» monuit, quam essent mimica & inepta quæ interdum in cœnum,
» in has sordes abijcerentur. Quæ deniq; ille furcifer & recipere au-
» sus est, & recusare. Trăq. rursus in Othone. Nec quicquă prius pro
» potestate subscripsit quàm quingenties sestertiũ ad peragendam au-
» ream domum. De aurea domo Neronis loquens, qui iam sese intere
» merate si, et in Galba. ad Neronis medium principatũ in secessu plu
» rimum uixit, ne ad gestandum quidem unquam aliter iter ingres-
» sus, quàm ut secum uehiculo proximo decies sestertium in auro ef-
» feret. Idem Tacitus libro itidem supradicto. eodem Nerone orato-
» re Bononiensi Coloniæ igni haustæ subuentum centies sestertij lar-
» gitione. Cicero in Pilippica illa nobili. ubi est septies millies sestertiũ,
» quod in tabulis, quæ sunt ad Opis petebatur? Funestæ quidem il-
» lius pecuniæ, sed tamen si ijs, quorum erat, non redderetur, quæ nos
» à tributis posset uendicare. Tu autem sestertium quadringenties,
» quod idibus martijs debuisti, quomodo ante calend. aprilis debere
» desijsti? Et rursus. syngrapha sestertij centies per legatos uiros bo-
» nos, sed timidos, & imperitos sine sua, sine reliquorum hospitum
» regis sententia facta in gynæceo. ex syngrapha qd sis acturus me-
» ditere censeo. & pro Flacco. uel quod ait Lucceius Lucium Flac. sibi
» dare cupisse, ut fide se abducęret, sestertium uicies, & eum tu accusas
» auaritiæ, quem dicis uicies uoluisse perdere? Tacitus lib. xiij. de Ne-
» rone loquens. Sed nobili familiæ honor auctus est, oblatis in singu-
» los annos quingenis sestertijs quibus Messala paupertatem innoxiă
» sustentaret. Aureo quoq; Cottæ, & Aetherio Antonio annuam pe
» cuniam statuit princeps, q̃q̃ per luxum habitas opes dissipassent.
» Quo in loco ne quinquagenis legendum putetur, Tranquillus de
» eodem, senatorum, inquit, nobilissimo cuiq; & à re famuliari desti-
» tuto annua salaria & quibusdam quingena constituit. & de Ves-
» pas. Expleuit censum senatorum consulares inopes quingenis sester
» tijs annuis sustentauit. Et rursus in Nerone. Pompeium Paulinum
» rectigalibus publicis præposuit cum insectatione priorum principũ,
» qui grauitate sumptuum iustos redditus anteissent. se annuum sexcẽ
» ties sestertium reip. largiri. Et rursus. cladem Lugdunensem qua-

» ſa urbi reponerent. & iterum. bis & uicies mille ſeſtertium dona=
» tionibus Nero effuderat. ubi non mille, ſed millies contra fidē exem
plarium lego. Verumenimuero quando quidem immenſa ac cali-
noſa authoritatum ſylua reſtat, apud iuratiſſimum quenq; autho-
rum linguæ latinæ ſparſarum, tempus iam uerſandi cardinem ip-
ſum obſcuritatis eſſe duco, & illud fortaſſe præfandi per parodian,
pandite nunc helicona deæ. ne ſi in denſiores ſenſim tenebras inſi-
nuemus, nulla, ut ſic dicam, faces explicationis prælucentem, interim
lectores magis in hallucinationem inducere, quam lucem aliquam
afferre tenebricoſis locis uidear. proinde ut rem obſcuram illuſtrare
quoquomodo poſſim, lucem ab ipſo capite rei accerſendam habeo.
As igitur, qui & aſſis dicitur, ut antea dictum eſt, libralis numulus
erat. quod nomen inditum eſt numo iam inde ab eo tempore quo
Romanus populus ære graui pro numo utebatur. Pli. lib. xxi. de
» Scipione cognomento Suarione loquens. nec ei fuit in bonis funeris im
» penſa. aſſes ergo contulit populus, ac funus elocauit, quáq; parte fe-
» rebatur, flores è proſpectu omni ſparſit. Tranq. in Auguſto. ex
nocturno uiſu ſtipem quotannis die certo emendicabat à populo, ca-
uam manum aſſes porrigentibus præbens. Idem numus libella dici-
tur, per diminutionem à libra, q̄q̄ libella argentea eſſet, ut author
» eſt Varro. Cicero in Verrem actu. iij. Ecquis Volcatio ſi ſua ſponte
» ueniſſet, unam libellam dediſſet. Libellam pro aſſe poſuit, ex eo
dictam quod libra æris ualebat ideſt aſſe. cum autem minimam
pecuniolam ſignificare uolebāt aſſem & libellam dicebant. Idem
» pro Roſcio comœdo de pena plus petentium loquens, ſi petie-
» rit ſeſter. liij. hic, niſi planum facit ſeſter. liij. ad libellam ſibi debe
» ri, cauſam perdit. id eſt ſi minimo quidem numo minus debitum
» fuit, ex formula plus petitionis cauſa cadit. Plautus in pſeud. ſiquidē
» hercle etiam ſuprem promptas theſauros Iouis, tibi libellam ar-
» genti nunq̄ credam. Simile illud Cicero. in Verrem acti. iij. Ecquis
» Volcatio, ſi ſua ſponte ueniſſet, unam libellam dediſſet? Libella autē
argenti ideo dicitur quod numulus erat argenteus, ut prædiximus.
Quin & ſignata ſtatim argentea pecunia conſtitutum, ut denarius.
numus libris decem æris ualeret, & ſeſtertius dipondio & ſemiſſe
qua ratione quaterni ſeſtertij denarium unum æquabant, ut au-
thor eſt Feſtus. Diu autem populus Romanus ære eo numo uſus eſt,
cuius rei teſtis Pli. lib. xxxiii. his uerbis, Argentum ſignatum eſt an-
no urbis quingenteſimo octogeſimo quinto. Q. Fabio conſule, quinq;
annis ante primum punicum bellum, & placuit denarius pro. x. li-

» bris, quinarius pro quinq; sestertium pro dipondio ac semisse. Idem.
» populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem
» deuictum usus est. Libralis unde etiam nunc libella dicitur, & di-
» pondius appendebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta, et ad-
» huc expensa in rationibus dicuntur, item impendia & pondera, qn
» & militum stipendiorum hoc est stipis ponderandæ pensatores li-
» bripendes dicuntur. qua consuetudine in ijs emptionibus quæ man=
» cupi sunt, etiam nunc libra interponitur. Hactenus Pli. Ego in uer=
bis supradictis ex antiquis exemplaribus duo uerba emendanda
censeo ut pro pondera depẽdere legatur, & pro mancupi mancipij.
quid autem sit dare & uendere mancipio, nos primi ut arbitror
docuimus in annotationibus in pandectas editis. Fuit autem hic or-
do rei numariæ, ut primum Romani ære graui ideſt numo rudi
& informi usi sint, postea ære signato, quod fiut sub sexto demum
rege, deinde argento signato anno urbis. ccccclxxxiiiij. authore Pli.
» his uerbis. Seruius rex primus signauit æs, antea rudi usos Romæ
» Remeus tradit. signatũ est nota pecudũ, unde & pecunia appellata,
Maximus census. Cx. millia assium fuit illo rege. et ideo hæc prima
classis. Numum autem & sestertium idem fuisse notius propẽ erat
quam ut probari deberet, nisi in hoc Merula uir doctus falsus esset
ut supra admonuimus. & Calderinus uir ingeniosus numum apud
» Iuue. satyra sexta denarium esse dixisset. Cic. in Ver. act. iiij.
» facta sponsio est sestertijs quinq;, cõegit Scandilius recuperatores
» aut iudicem postulare, & Paulo post. cõegit enim, inquit, Scan=
» dilium quinq; illa millia numum dare ac numerare Apronio.
» & rursus inferius. Cogit Scandilium Apronio ob singularem
» improbitatem, atq; audaciam prædationemq; nefariæ societatis se-
» stertia quinq; millia mercedis nomine ac præmij dare. qnq; sestertia,
quinq; millia sestertiũ, et quinq; millia numũ pro eodẽ dixit. Vitru-
uius lib. i. ab senatu populoq; Ro. petijt ut licęret transferre oppidũ
constituitq; mœnia, & areas diuisit numoq; sestertio singulis munici-
pibus mancipio dedit, id est sestertijs singulis areas ædificaturis ciui-
bus uendidit, quæ res instar donationis, imaginẽ uenditionis habet,
quomodo & numo addicere Suetonio in Cæsa. & Valerio lib. iiiij.
» M. inquit, Cornuto prætore funus Hircij et Pansæ iussu senatus locã
» te, q tunc libitinã exercębant, tũ rerum suarũ usum, tum ministeriũ
» suũ gratuitũ polliciti sunt. perseuerantiq; postulatione excuderunt
» ut exequiarũ apparatus sestertio numo ipsis præbẽtibus addicere-
» tur. Ab huiusmodi consuetudine emanauit illud Vlpiani in. l. siquis

» de acquirenda posse . si quis conduxerit , & rogauerit precario uti
» possideret, siquidem numo uno conduxit , nulla dubitatio est quin
» & precarium solum teneat. Col. lib. iij. uiniter licet sit emptus sex uel potius sestertijs octo millibus, cum ipsum solum septem iugerum totidem millibus numorum partum, uineásq; cum sua dote, ideſt cum pedamentis & uimnibus binis millibus in singula iugera positas duo, fit tum in assem consumatum precium sestertiorum. xxix. milliũ. Huc accedunt semisses usurarum sestertia tria millia & quadringenti octuaginta numi biennij temporis , quo uelut infantia uinearum cessat à fructu. fit in assem summa sortis. xxxii. miliũ quadringentorum octoginta numorum , quod quasi nomen si ut fœnerator cum debitore, ita rusticus cum uineis fecerit, eius summæ ut in perpetuum prædictam usuram semissium dominus constituat, percipere debet in ãnos singulos mille nõgentos quinquaginta sestertios. Mirũ uideri nõ debebat pro septem iugerum octo iugerũ apud Col. lectitari, nisi et apud Hermolaũ in altera editione itidẽ legeretur ea parte in quà castigationes condidit in librũ decimumquartũ Plinij, ubi hic locus citatur ad comprobationem eorum, quæ de usuris semissibus trientibusq; & centesimis ipse doctissime scripsit, Ita ut primus errorem non modo iurisperitorum, sed et omniũ neotericorum ostenderit. quem locum si ad calculum exigere uoluit, facile fuit animaduertere errorem exemplarium . quonam modo enim ex octo millibus, quod precium serui uinitoris Columella statuit , & altero tanto ideſt octo iugerum precio, & octies binis millibus (quæ summa pro pedanda uinciendáq; uitæ iugerum octo taxatur) confieri summa undetriginta millium possit? Quod si solum septem iugerum legatur, conueniet ratio. Id enim in promptu est uel in digitos calculum deducenti. Porrò cum in semissibus usuris millenarius quilibet sexagenarium pariat, & quingenarius tricenarium, ex uiginti millibus summa fit usuræ mille ducenti numi, & ex decem millibus sexcenti. ex quibus sexaginta ideo deducuntur, q̃ sors non triginta, sed undetriginta sit millium. quare semissis usuræ summa erit annua mille septingenti quadraginta numi, quæ in biennio duplicata, tria millia quadringentos octoginta numos sestertios efficit. Sic fit as sortis et usurarum triginta duo millia quadringenti octuaginta numi. Rursus si hanc summam sub semissibus usuris occupatam esse statuas, cum triginta millia ratione prædicta mille octingentos pariant, & duo millia centum & uiginti, id est mille & nongentos uiginti, & si quadringentos octuaginta pro quingentis intelligas, ut ex ijs tri=

centi numi annui, pariantur, fiet summa usurarum. M. nongenti nonaginta numi, alioqui si scrupulose exigas, quod Columella neglexit, tot numi huic summæ deerunt, quot uiginti in anno pariunt, id est unus & circiter quadrans unius, id quod ideo explicare uoluimus, quia Hermolaus inexplicitum reliquit, contentus admonuisse loci, nec aliquid præterea addidit quàm id quod sequitur. Ex his uerbis, inquit ille, euidentissime colligitur ex usuris semissibus non quinquagenos de centenis, sed senos dúntaxat in annum redire creditoribus, sicuti quaternos ex trientibus. hoc quoque ut arbitror addere debuit cur centesima usura diceretur, siquidem cum hæc ratio centesimæ duodenos numos annuos in singulos centenarios pariat & menstruos singulos, facile patet ideo centesimam dictam quod centesimo mense sortem æquet. usurarũ enim dies olim in singulos menses cedere existimabantur, ut hodie moribus huius urbis tertio quoque mense cedunt earum pensitationum dies, quæ pretio legitimo accepto prædijs imponuntur, & mancipio dantur, & citra uitium fœnoris instar habet. dicitur etiam centesima usũra, ideo qđ centesimus numus in mensem pro fœnore taxatus est. Quod autem menstruæ esse censerentur usuræ calendarium uocabulum docet, quo iurisconsulti utuntur. proinde cum centesima usura pro asse intelligatur, dimidiata semissis dicitur, & semis rursus dimidiatus, quadrans. Similiq; ratio in trientario fœnore statuitur, quod Antonius Pius R.O. princeps tanquam minimum exercuisse dicitur, ut patrimonio suo plurimos adiuuaret. Vidi homines iurisperitissimos, qui adhuc centesimam usuram cum Acursio intelligerent, nec Hermolao assentirentur, & ijs iurisconsultis, qui cum eo sentiunt, calculo, ut arbitror, offensi, quem non facile expediunt homines eius artis ignari. quæ causa fuit ut eum locum explanandum ducerem. ne tamen de hoc posthac dubitetur, locus est apud Plinium in epistolis ad Traianum his uerbis rẽ manifestans. pecuniæ publicæ domine prouidentia tua & ministerio nostro etiam exactæ sunt, & exiguntur, quæ uereor ne otiosæ iaceant, nam & prædiorum comparandorũ aut nulla aut rarissima occasio est, nec inueniuntur qui uelint debere Reip. præsertim duodenis assibus, quanti à priuatis inueniãtur. Dispice ergo domine nunquid minuendam usuram, ac per hoc idoneos debitores inuitandos putes. etsi nec sic reperiuntur, distribuendam inter Decuriones pecuniam ita ut recte reip. caueant. quod q̃q̃ inuitis & recusantibus, minus acerbum erit leuiore usura constituta. Duodenos asses appellat plenam centesimam, eo modo loquendi

quo nunc in ea re utimur, duodecimum denarium uel decimumgntum dicentes. Cicero in prætura urbana objicit Verri, q pecuniã sibi attributam ad cœmptionẽ ſumenti publici, apud publicanos relictã unde erat attributa, duabus cẽteſimis fœneratus ſit. duas cẽteſimas Cic. quatuor & uiginti aſſes in centenarios ſingulos dixit. Demoſthenes orator in ea oratione quã contra Aphobũ unũ ex tutoribus ſuis habuit, hoc aptiſſime docet, ait. n. patrẽ ſuũ Demoſthenem Aphobo, quẽ tutorẽ ſibi dederat, in teſtamento octogintа minas reliqſſe dotis nomine, ut uxorẽ ſuã Demoſthenis matrẽ, uxorẽ duceret, quas cum ille accepiſſet, matrem tamen uxorem non habuit. ſic igitur inquit.

» πλὼ μέν τοι πρῶικα τοῦτον ἦν φόρτον εἰ χελαβών. μὴ γήμαντος δὲ αὐτὸ πλὼ
» μητέρα πλὼ ἐμήν, ὁ μὲν νόμος κελεύει πλὼ πρῶικα ὀφείλειν ἐπ' ἐννέα ὀβο
» λοῖς. ἐγὼ δ' ἐπὶ δραχμῇ μόνον τίθημι. γίνεται δ' ἄν τις σωθῇ τὸ τεάρ-
» χαῖον κοὶ ὁ τῶν δώδεκα ἐτῶν, μάλιστα τρία τάλαντα. Verum iſte do
» tem huiuſcemodi pacto habuit. quare cum matrẽ meã uxorẽ nõ du
» xerit, lege qdem iubẽte debet dotem cũ uſuris nouenũm obclũm re
» ſtituere. ſed fac drachmales tm uſuras eũ debere, has ſi cum ſorte
» aliqs ſupputauerit, duodecim annorũ ſpatio tria large talẽta inue-
» niet. Ego cũ hãc rõnem inirẽ, ſic colligebã, octogintа minæ centena
riæ octo millia drachmarũ ualent ſiue octuagies centenas. Cũ aũt in centeſimis uſuris, qlibet centenarius, ſiue quælibet mina in anno duodenariũ pariat, ſi octuagies duodenas drachmas ducerẽ, futuras in ſumma drachmas nõgentas ſexagintа. quæ ſumma ſi duodecies ducatur, fient undecim millia drachmarũ et qngentæ præterea & uigintі. ex qbus centum et qndecim minæ fiunt, et uigintі drachmæ ſupant. qbus ſi octogintа. i. ſortem addas, fiunt nonagintа et qndecim. ita tria talẽta fiunt & qndecim minæ cum LX minæ talentum faciant, ut infra uidebimus. Propter quod Demoſthenes exacte ſummã colligere nolés, large uel prolixe tria talenta dixit pro tribus talẽtis & quadrãte. nouẽ autem obolos pro ſeſqdrachma poſuit, qua rõne ſeſqcenteſima uſura procederet, quã ipſe ut omnino aduerſario defenſiõis anſam præcideret, ad centeſimã retraxit. Vſuræ ſeſqcenteſimæ taxatæ erant ex lege decem tabularũ in rei uxoriæ

» actione, eodẽ authore in oratione κατὰ Νεαίρας. νόμος κελεύει ἐὰν
» ἀποπέμπῃ πλὼ γυναῖκα, ἀποδιδόναι πλὼ πρῶικα. ἐὰν δὲ μὴ, ἐπ' ἐννέ' ὀβο-
» λοῖς τοκοφορεῖν. Lex iubet eũ q uxorẽ repudiarit, dotem reſtituere.
» alioqui moræ tpe interuſuriũ pẽdere ſeſqdrachmale. Ea aũt actio
σίτυ δίκη uocata eſt a Solone, ut ex eodẽ oratore nouimus. Itidem
» alio loco ταύτας τοίνυν ἔχει τὰς διακοσίας μνᾶς ἀπὸ τῆς ἐργασηρίου. καὶ
τὸ ἔργον

» τὸ ἔργον αὐτῶν οὑπτὼ ἐτῶν. ὃ ἐὰν ἐπὶ δραχμῇ τις τιθῇ μόνον, ἄλλας ὀ-
» μοῦ ϛιάκοντα μνᾶς εὑρήσει, Has igitur, inquit, triginta minas habet
ab officina, & partum earū octo annorū, quē siqs drachmali usura
occupatū esse ponat, alteras pariter triginta minas inueniet. trigin=
ta minæ quotannis tricies duodenas drachmas pariunt. i. trecentas et
sexaginta, quæ octies ductæ duo millia & octingentas octuaginta
drachmas ualent. Hoc in loco orator numerū auxit mina una & q̄
qnta parte minæ, supiore aūt exēplo numerū diminuit, uel q̄a exa
cte calculandi tædiū uitare uolebat, uel ut summas potius rotundas
faceret, utrobiq; tñ clarum est eum drachmalē usurā dixisse, quā la
tini centesimam dicunt. Est. n. drachma centesima pars minæ. Sic fit
ut cētesima usura æquare sortē dicatur, q̄a centesimo mēse drachma
in minā euadit. ut. n. Romāi ab assibus usuras, sic græci à drachmis
denominarunt, ut nos à denarijs nostris. Quod autem menstruæ es
sent usuræ, apertius etiam ex oratione Aeschinis contra Ctheſiphō
tem ostendetur. criminose enim obijciens Demostheni q̄ pro quodā
Atheniensium plebiscito, quod græci psephisma appellant, à tribus
ciuitatibus, in quarum gratiam promulgatum erat, talenta tria da
ri sibi stipulatus esset, cum Oritæ, inquit, bello exhausti id dissolue-
» re non possent, fœnus ei talenti spoponderunt quoad talentum sol-
» uissent. ἀναγκαζόμενοι δ' οἱ ὠρεῖται καὶ οὐκ εὐποροῦντες, ὑπέθεσαν αὐ-
» τῷ τὰ τελούντα τὰς δημοσίας προσόδους. καὶ τόκον ἤνεγκαν δημοσθένει
» τὰ δωροδοκήματος δραχμὴν τὰ μηνὸς τῆς μνᾶς, ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέ-
» δωσαν. id est coacti autem oritæ cum pecuniæ inopia præmerentur,
» uectigalia publica in talēti summam ipsi oppigneraūere, & fœnus
» Demostheni scleratæ mercedis interim pependerunt, drachmas mē
» struas in singulas minas, quo ad sortem reddiderunt. Hoc unū exē
plum maius est q̄ut adminiculo egeat, q̄q̄ & alijs exemplis nō ca-
» remus. Cicero ad atticum li. VI. ei tñ sic nūc soluitur. tricesimo quoq;
» die talenta attica XXXIII. & hoc ex tributis. nec id satis efficitur
» in usuram menstruam. Simile est illud apud Athenæum circa fi-
» nem libri XIII. ex oratione Lysiæ. ὅτος ὦ ἄνδρες δικασταὶ ὀφεί-
» λων ἀργύριον ἐπὶ τροισὶ δραχμαῖς σωσίμῳ τῷ τραπεζίτῃ, προσελ-
» θὼν πρὸς ἐμέ, ἐδεῖτο μὴ περιδεῖν αὐτὸν διὰ τοὺς τόκους ἐν τῶν ὄν-
» των ἐκπεσόντα. καταστενάσομαι δ' ἔφη τέχνην μυριφικήν. ἀφορ
» μῆς δ' δέομαι. καὶ οἵσω δέ σοι ἑννέα ὀβολοὺς τῆς μνᾶς τόκους. Hic
» est iudices, qui cum uersuram fecisset à Sosimo trapezita ternis
» drachmis, ad me uenit, orans ut se fœnore obrutum, & facul=
» tatibus lapsum ne despicerem. Est mihi, inquit, in animo un-

» quentariam facitare, sed facultas non supperit. Si mihi mutuam pe
» cuniam dederis, nouenos tibi obolos in singulas minas pensitabo.
Hæc uerba ita intelligenda esse dico, ut ternas drachmas prius pro
tribus centesimis, & nouenos obolos pro sesquicentesima accipia-
mus. Qui enim querebatur se graui fœnore ad inopiam redactum
& ad pignorum distractionem, ab amico postulat ut dimidio leuio
re usura pecuniam sibi mutuet. ut cum officinam unguentariam in-
stituerit, liberare se eo quæstu ab ære alieno possit. Singulæ siqui-
dem drachmæ in singulas minas ac singulos menses pensitatæ cente-
simam unam faciunt, quæ centesimo mense sortem æquat. ita ternæ
drachmæ ternas centesimas faciunt Noueni autē oboli sesquidrach-
mam tantum ualent, cū drahma sex obolos penderet. Fœnoris autē
nautici exemplū est apud Demosthe. in oratione quæ πρὸς λακριτου
» παραγραφὴν dicitur, his uerbis. ἐδάνεισαν ἀνδροκλῆς καὶ ναυκράτης
» ἀρτεμωνι καὶ ἀπολλοδώρῳ φασηλίταις ἀργυρίου τριχιλίας δραχμὰς
» ἀθήνηθεν, εἰς μένδην καὶ ἐντεῦθεν εἰς βόσπορον. ἐάνδε βούλωνται τῆς
» ἐπαρισερὰ μέχρι βορυσθένους, καὶ πάλιν ἀθήναζε, ἐπὶ διακοσίαις ἑκα-
» σιπέντε τὰς χιλίας. ἐάνδε μετ' ἀρκτοῦρον ἐκπλεύσωσιν ἐκ τοῦ πόντου
» ἐφ' ἱερὸν, ἐπὶ τριακοσίαις τὰς χιλίας. Idest, Androcles & Naucra
tes pecuniam fœnerati sunt Artemoni & Apollodoro phaselitis ad
tria millia drachmarū, hoc est triginta minas. conuenitq; ut Athe-
nis pecuniam Mendan exportarent, indeq; in Bosphoron, aut etiā, si
placeret, sinistrorsum nauigare, ad Borysthenen usq;, et rursus Athe-
nas cum mercibus redire. Statutus autem modus fœnoris in millenas
drachmas ducentæuicenæquinæ drachmæ. Quod si post arcturum
portum exeant e' ponto ad sacrum promontorium nauigaturi, tre-
cenæ in millenas. Hoc perinde est ac si diceret in denas minas ter-
næ minæ uel binæ cum quadrante minæ. quæ ratio longe abest ab
illa centesima Actursianorum. Hoc enim conuento fœnus non in
mensem statutum intelligo, sed semel in maris commeatum remea-
tumq;, & in eius negociationis exitum. Hæc autem, quæ rettuli, uer
ba sunt syngraphæ nauticæ. Ipse Demosthenes in oratione quæ
παραγραφὴ πρὸς παραίνετον inscripta est, centum & quinq; muna-
tum totidem drachmas menstruas τὸν γιγνόμενον τόκον esse dicit,
hoc est iustam & legitimam usuram. μισθοῦται δ' οὗτος παρ' ἡμῶν
» τὸν γιγνομένου τόκου τῷ ἀργυρίῳ, πέντε καὶ ἑκατὸν δραχμῶν τοῦ μηνὸς
» ἑκάστου. Quibus uerbis circa principium eius orationis positis si-
gnificat, contractum illum nomine quidem conductionem fuisse,
sed re uera mutuum usurarium. Quem contractum nequis im-

probandum

censeret, addidit usuræ loco pensitationem menstruam se stipulatum, quantam scilicet usuram stipulari per leges licæret. Eam autem esse
» in singulas minas drachmas singulas. Idem ἐν τῷ πρὸς νικόστρατον,
» τίθημι ὧν τὴν συνοικίαν ἑπταίδεκα μνῶν παμβώτάδῃ, ὧν αὐτὸς ὅτος
» προεξένησεν, ἐπὶ ὀκτὼ ὀβολοῖς τὴν μνᾶν δανείσαντι τὸ μηνὸς ἑκάστου.
» Oppigneraui igitur diuersorium meum in sedecim minas Pambota de, qui eam pecuniam repræsentauit, in singulas minas octonis obo
» lis quolibet mense creditori fœnoris nomine constitutis, atq; hæc et
» hoc ipso interprete & proxeneta facta est constitutio. Hæc usura centesimam triente excedit. Vsura autem apud antiquos duplex fuit, terrestris et nautica, Terrestris menstrua erat, nautica iterum duplex fuit, una quæ in alteram tantum nauigationem statuebatur, hæc à græcis heteroplus dicitur, altera ita contrahebatur, ut non aliter deberetur, nec ipsa, nec sors eius, q̃ si nauis cum mercibus sospes domum rediisset. Hanc amphoteroplum dicunt, quasi in commeatum remeatumq; taxatam, de quo locutus est Modestinus in l. prima de nautico fœnore. Demosthe. πρὸς φορμίωνα. καὶ ὅτος μὲν
» ἐδάνεισεν αὐτῷ δισχιλίας δραχμὰς ἀμφοτερόπλουν, ὥστ' ἀπολαβεῖν ἀ-
» θήνησι δισχιλίας ἑξακοσίας δραχμάς. Et hic quidem, inquit, mu-
» tuo dedit duo millia drachmarum pecuniæ utrobiq; traiectitiæ, ut
» Athenis duo millia drachmarum & eo amplius sexcentas recipe ret. His uerbis liquet id, quod supra diximus, usuram nauticam non menstruam fuisse, sed una in omne tempus nauigationis & negotiationis constitutione taxatam. Fuit enim pecunia à Lampide nauclero Phormioni fœnerato mutuata Athenis in Pontum, & à Ponto Athenas. Et hæc ratio maior est sesquiquarta, & iure pandectarum non admissa. Nam legitima usura traiectitiæ pecuniæ non potest duplam centesimam excedere, ut author est Papinianus in l. nihil interest. A' græcis ephectos tocos uocatur. i. supersexta usura. Cuius exemplum luculentum est in supradicta Demosthenis oratione. Nouissimum exemplum addemus ex Isæo in oratione περὶ τοῦ ἀπολλοδώρου κλήρου. in qua bona cuiusdam defuncti recensens
» & nomina, ita inquit. χρέα δὲ ἐπὶ τόκοις ὀφειλόμενα περὶ τετρακι-
» σχιλίας. ὧν τὸ ἔργον ἐπ' ἐννέα ὀβολοῖς ἑπτακόσια καὶ εἴκοσι δραχμαὶ
» γίγνονται τοῦ ἐνιαυτοῦ. Nomina autem usuraria ad quatuor millia
» drachmarũ. cuius quæstus singulis annis septingentæ uiginti drach-
» mæ fiunt fœnore nouenũm obolorum. Post hæc uerba quis controuersiam referre audeat eorum quæ diximus? Cum enim centesima in singulos millenarios centum & uiginti annuas pariat, se-

quitur ut ſeſquicenteſima centum & octoginta pariat. qui numerus quadruplicatus ſeptingentas & uiginti efficit. Noſtra autem ratio hodie in penſitationibus & uectigalibus, quæ prædijs imponuntur, beſſales uſuras referre quodammodo uidetur. ſed qui innocentius ſtipulari uolunt religione obſtricti, aut ciuili fœnori detrahere aliquid, aut pretio addere ſolent. Vnciaria uſura eſt cum centenarius ſingulos parit, ut in. l. Titium de adminiſtratione tutorum. Qui autem religione ſoluti ſunt, & hodie Epidecatum probant, nos uectigal decimarium appellare poſſumus. quod nec boni uiri probant, & in cuile iam exiſtimatur, ex quo tempore Hermolaus rem uſurariam male eſſe intellectam à iuris enarratoribus docuit. Seſtertius igitur & numus idem apud authores ſignificant. quoniam quaterni denarium ualent. Itaque
» Cicero in Verrem acti. IIII. cum ita dixiſſet, nam cum ex Sicilia legibus frumentum in cellam ſumere licæret, idq; frumen-
» tum ſenatus ita æſtimaſſet quaternis ſeſtertijs tritici modium, bi-
» nis ordei, iſte numero ad ſummam tritici adiecto, tritici modios
» ſingulos cum aratoribus denarijs trinis æſtimauit. hæc uerba uelut
» exponens paulopoſt ita ſubdidit. uerumenimuero cum eſſet frumen-
» tum ſeſtertijs binis, aut etiam trinis quibuſuis in locis prouinciæ, duo
» denos ſeſtertios exegiſti. & itidem hoc declarat multis alijs in locis
» eiuſdem actionis. At uero denarius drachmæ pondus habebat dum
» taxat atticæ. Pli. lib. XXI. Drachma attica (ferè enim attica obſer-
» uatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus. Plutar in Syl
» la. potitus rerum Sylla cum multos occideret, & libertini generis ho
» mo quendam ex proſcriptis occultare conaretur, & proinde è ſaxo
» præcipitandus eſſet, obiecit Syllæ, q una ſimul in domo uitam egiſ-
» ſent, cum interim ipſe quidem pro ſuperiore habitaculo duo millia
» numûm, ille autem pro inferiore tria millia mercedem penderet.
» Itaque inter utriuſque fortunam mille numos interfuiſſe, qui drach
» mas atticas ducentas & quinquaginta ualebant. Idem in Bruto. Te
» ſtamento cum legaſſet Cæſar ciui cuilibet ſeptuagintaquinq; drach-
» mas, præterea reliquiſſet hortos, qui trans tyberim erant, ingens be-
» neuolentia & admirabile deſiderium omnes tenuit. de hoc apud
» Tranquil. in Cæſ. ita legimus. populo hortos circa tyberim publicæ
» et uiritim trecenos ſeſtertios legauit. ſi ſeptuagintaquinq; quater mul
» tiplices, trecentos efficies. qua ratione quinque & uiginti drachmæ
» centenos ſeſtertios ualent. Idem Plutarch. in Antonio. Caius Cæſar
» adoleſcens hæres à Cæſare ſcriptus ex Apollonia rediit, debebat

Roma-

» Romanorum cuique drachmas quinque & ſeptuaginta ex teſta-
» mento patris. Apud Appianum tamen in ſecundo bellorum ciui-
» lium ita legitur, populo horti trans tyberim præbiti, ſingulis Ro-
» manorum ciuibus, qui in urbe aderant, quinque & octuaginta
» drachmæ atticæ collatæ. ſed errorem eſſe numeri non dubie affir
mauerim, quippe idem Appianus ſeptuaginta quinque drachmas
pro trecenis numis dixit, ubi de Cæſaris liberalitate loquens, ſin-
» gulis, inquit, ex populo minam unam atticam dedit, de quo Tran-
» quillus. trecenos quoque numos quos pollicitus olim erat uiritim di
uiſit. quo ex loco probari uidetur minam atticam quinque & ſe-
ptuaginta drachmarum fuiſſe, id quod apud Priſcianum legitur,
quod tamen poſtea explicabimus, Sed interim centenariam minam
intelligere oportet. Nunc igitur cauſam tenemus cur ſeſtertia ſingu-
la mille numos ſeſtertios ſignificent. nam duæ libræ & ſelibra
ſeu, quod idem eſt, mnæ duæ & hemimnæon ducentas & quin-
quaginta drachmas ualent, quæ ſi quaternario multiplicentur, mil
le numos efficiunt. quomodo igitur ſeſtertij dicti ſunt num, q duos
aſſes & ſemiſſem ſinguli ualerent. i. dipondiũ et ſemiſſem, Ita ſeſter
tia ex eo dicta ſunt, q duas libras ſingula & ſelibrã argenti uale
rent. Ita factum ut quadringenta ſeſtertia et quadringẽta millia ſe
ſtertiũ numorũ antiq pro eodẽ ac ſine diſcrimine ſignificatus dice-
rent. uerum id adnotandũ q libram nunc & minam centenarias
intelligimus, indifferenter utentes, quod pondo etiam identidem ap-
» pellatur Plini libro XXI. mna quam noſtri minam uocant, pendet
» drachmas atticas centum. quo in loco Hermolaus mnam, inquit,
» libram, minam, pondo pro eodem noſtri dicunt, ut græci μνᾶν
» λίβραν ὁλκήν. quod dictum ut non uſquequaque uerum eſt, Ita
» in re numaria libram & minam pro eodem ferè uſurpari de-
prehendimus, uix ut differentiam animaduertere poſſis quamli-
bet obſerues accurate & latinos & græcos. idq; cum ex eo ui-
detur quod de ſeſtertijs diximus, tum uero ex ſequentibus magis
comprobabitur. ὁλκὴ autem interdum pondus ſignificat, ut cum
Dioſcorides dicit ὁλκὴ τριωβόλου, pondus trium denariorum,
aliquando drachmam, ut apud eundem Dioſcordes identidem.
Drachma igitur non modo pondus denarij Romani, ſed etiam
numum ſignificat eodem pondere percuſſum ab Athenienſibus:
quod præter authorum exempla etiam uerſus illi ſignificant,

In ſcrupulis ternis drachmam, quo pondere doctis
Argenti facilis ſignatur pondus Athenis.

Ventum iam esse ad locum præcipitem, horrore quodam animi sentio, instantis, & proximi periculi magnitudinem reputantis. hoc est enim caput eius rei, quam agimus, hic cardo totius operis, hæc deniq; alea ancipitis inœpti, ut ostendere aggrediamur, uel demonstrare potius quid inter sestertia centum & sestertium centies intersit. transitus omnino & lubricus, & abruptus, ut aut in baratrum quoddam errorum præcipitaturus sim, si in eo quicq̃ titubauerim, aut tenorem inoffensum seruare commentatio hæc nequeat, si inibi uel tantulum a' ueritate deflexerim. Cum alioqui ita sit hoc opus coagmentatum, ita in sese tractatus hic coibilis, ut nulla fere pars conuelli citra cópaginis ipsius labefactationem possit. Ac mihi quidem audendum omnino erat, & eorum exemplo periclitandũ, qui res magni discriminis antea susceperunt, si non etiam ea esset huius libri ratio, ut genium nullum, ut dicitur, habiturus sit, nisi superioris æui scriptorum placita deleuerit. ut si, quod abominor, propositi compos non euaserim, designatoris ridiculi opinionem subiturus sim. Sed quid agas ubi eo iam peruicaciæ uentum est, ut & moderari tibi nequeas, & consulere integrum non sit, cum eorum occursum uitare non possis, quibus hoc facturum te receperis, nisi si tibi publica interdixeris, id est nisi domesticum tibi conscisceris exilium? Agedũ ab stupore animi rursus inferuescamus, & stylum iam hærentem ad reliqua suscitemus. Audeamus deniq;, quãdo eo' uentum est, affirmare homines doctissimos, quibus omnia propémodum debemus, toto, ut aiunt, cœlo, id est centuplicato erraſſe. Iam primum Cicero in
» prætura urbana. Dio quidam fuit Calesinus, qui cum eius filio præ
» tore sacerdote hæreditas a' propinquo permagna uenisset, nihil ha
» buit tum neq; negotij, neq; controuersiæ. Verres simulac tetigit pro-
» uinciam, statim Messanam literas dedit Dionem euocauit. calumnia
» tores ex sinu suo apposuit, qui illam hæreditatem Veneri Erycinæ
» commissam esse dicerent. Hac de re ostendit seipsum cognituru. pos-
» sum deinceps totam rem expedire. deinde ad extremum id, quod
» acidit dicere, Dionem sestertium decies centena millia numerasse, ut
» causam certissimam obtineret. hoc cum dicat Cic. In prætura urb.
» quæ secunda est in Verrem actio. Idem in. III. actione hoc crimen
» repentes ita inquit simul atq; e' naui egressus est, dedit operam, ut
» Calesinus ad se Dio continuo ueniret. Hic est Dio iudices nunc bene-
» ficio Quinti Metelli ciuis Ro. factus. de quo multis uiris primarijs te
» stibus, multorumq; tabulis uobis priore actione satisfactum est sester
» tium undecies numeratum esse, ut eam causam, in qua ne tenuissima

quidem

» quidem dubitatio esset, isto cognoscente obtineret. ita sester. undecies.
» Q. Dionem q hæreditas ei obuenisset, nullamq; aliam ob causam
» perdidisse. Ex horum locorum collatione intelligimus quod decies
centena millia sestertium dixerat in secunda actione, hoc in. III.
undecies sestertium dixisse. q̃q̃ in illa nó decies centena sed undecies
legendum est, uel utrobiq; decies. Quare decies sestertium non decẽ
sestertia significat, sed mille potius, hoc est decies cẽtena millia, sum=
ma scilicet centuplicata. quod autem undecies sestertium amplior sit
summa q̃ quadringenta sestertia ex eadem oratione liquet. Sequi-
tur enim statim post illud Dionis crimen, & aliud quod his uerbis
» prosequitur. Accipite aliam in minore pecunia non minus impudẽ
» tem calumniam. Sosippus & Epicrates fratres sunt Agrigentenses.
» horum pater abhinc duo & uiginti annos mortuus est. In cuius te
» stamento quodam loco si commissum quid esset, multa erat Veneri.
» ipsos. XX. annos cum tot interea prætores, tot quæstores, tot calum=
» niatores in prouincia fuissent, hæreditas ab ijs Veneris nomine pe
» tita non est. causam Verres cognoscit. per Volcatium pecunias acce-
» pit fere ad sester. quadringenta millia ab duobus fratribus. Qua-
» dringenta sestertia Cicero minorem pecuniam decies uel undecies
» sestertio appellauit. Quare iam fere planum factum est decies ses-
» tertium quadraginta partibus plus esse decem millibus sestertium.
» Et rursus statim infra. quæ uis erat Volcatio tanta ut sester. qua-
» dringenta millia duobus hominibus auferret? Ecquis Volcatio si
» sua sponte uenisset unam libellam dedisset? at ego amplius dico, ses-
» tertium quadringenties accepisse te arguo contra leges. Ex his uer-
» bis liquido apparere potest quadringenties sestertium longe amplio
rem summam esse q̃ sestertia quadringenta. cum omnia Verris fur
ta quadringenties sestertium æstimauerit, quæ innumera & incredi=
bilia ab eo recensentur. ab uno. n. homine, uno nomine, uno furto
decies centena sestertia accepisse dicit, a tota autem Sicilia triennio & ua
rijs furtorum expilationum rapinarumq; nominibus quadrin=
genties sestertium, tanquam rem fidem excedentem, abstulisse ora-
rie uociferatur. tanti. n. æstimari uoluit litem repetundarum Verri
ob iurisdictionis furta, ob interuersas pecunias in frumento imperan
do, in locandis decimis frumenti, & ob expilationes publicas priua-
tasq; signorum æreorum, & uasorum argenteorum, quæ crimina
inusitata esse uidentur & fidem excedentia ijs, qui accusationes illas
perlegunt. Quare ipse Cicero primam accusationem ita claudit. di-
cimus. C. Verrem. cum multa libidinose, multa crudeliter in ciues

» Ro. atq; in ſocios, multa in deos homines q; nefarie fecerit, tum præte
» rea quadringentis ſeſtertium ex Sicilia contra leges abſtuliſſe. ſic. n.
lægit Aſconius Pedianus, q̃q̃ in exemplaribus. CCCC. ſeſtertia le-
» gatur etiam manu ſcriptis Quod autem in diuinatione legitur, Sici=
» lia tota ſi una uoce loqueretur, hoc dicæret, quod auri, quod argenti,
» quod ornamentorum in meis urbibus ſedibus delubris fuit, quod in
» unaquaq; re beneficio ſenatus populiq; Ro. iuris habui, id mihi tu
» C. Verres eripuiſti atq; abſtuli. quo nomine abs te ſeſtertium mil
» lies ex lege repeto. hoc, inquit Aſconius, per auxeſim dictum eſt. Ci
cero. n. poſtea hanc ſummam ad quadringenties contraxit, ut in mul
» tis locis repetit. Idem Cicero in eundem actu. III. Heraclius eſt Hie
» ronis filius Syracuſanus, homo in primis domi ſuæ nobilis. & ante
» hunc prætorem uel pecunioſiſſimus Syracuſanorũ nunc nulla alia
» calamitate niſi iſtius auaritia atq; iniuria pauperrimus. huic hære
» ditas facile ad ſeſtertium tricies uenit teſtamento propinqui ſui Hera
» clij. plena domus cælati argenti optimi, multæq; ſtragulæ ueſtis. præ-
» cioſiſſimorumq; mancipiorum. erat in ſermone magnam Heraclio
» pecuniam ueniſſe. non ſolum Heraclium diuitẽ, ſed etiam ornatum
» ſupellectile, argento, ueſte, mancipijs futurum. & inferius. poſteaq̃,
» inquit, damnatus eſt abſens Heraclius, non ſolum illius hæreditatis,
» de qua ambigebatur, que erat tricies ſeſtertium, ſed omnium bono-
» rum paternorum ipſius Heraclij, quæ non minor erat pecunia, pa
» læſtræ Syracuſanorũ hoc eſt Syracuſanis poſſeſſio traditur. & rur-
» ſus inferius. Verum eſt illud præclarum. Syracuſani, qui præfuerãt
» his Heraclij bonis uerbo redigendis, re diſpertiendis, reddebant eo=
» rum negotiorum rationem in ſenatu. dicebant ſcyphorum paria cõ-
» plura, hydrias argenteas, pretioſam ueſtem ſtragulam, multa man-
» cipia pretioſa Verri data eſſe. dicebant quantum cuiq; eius iuſſu nu-
» morum eſſet datum. gemebant Syracuſani, ſed tamen patiebantur.
» repente recitatur uno nomine ſeſtertium. CCL. millia iuſſu prætoris
» data. fit maximus clamor omnium. & paulo poſt de pecunia illa
» reddita à Verre loquens. Numerantur illa ducenta quinquaginta
» ſeſtertia Syracuſanis. Non'ne ex hoc loco patet clariſſime ducenta
quinquaginta ſeſtertia hoc eſt. CCL. millia ſeſtertium numorum
particulam unam eſſe tricies ſeſtertij? Quippe tricies ſeſtertium ſi-
gnificat tricies centena millia ſeſtertium numorum. Quomodo &
» illud Suetonij Tranquilli in Auguſto, ſenatorum cenſum ampliauit,
» ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertium taxa-
» uit, id eſt duodecies centena millia ſeſtertium. quod cum in omni=

bus exemplaribus legeretur, Antonius Sabellicus uir alioquin diligens & doctus, emendasse se gloriatur, ut supradictum est, & pro duodecies sestertium, duodecies centies legendum esse contendit, cui etiam astipulatus est Philippus Beroaldus itidem ipse doctus, ac multæ lectionis, ambo nihil in ea re uidentes. Hoc & ex eodē autho
» re alio loco ostendi potest in Othone. Sperauerat, inquit, fore, ut ado=
» ptaretur a Galba, idq; in dies expectabat. Sed poſ q̄ Pisone prælato
» spe decidit, ad uim conuersus est, instigante super eum dolorem etiam
» magnitudine æris alieni. neq; enim dissimulabat nisi principem se
» stare non posse, nihilq; referre ab hoste in acie, an foro sub creditō-
» ribus caderet. ante paucos dies seruo Cæsaris pro impetrata dispen
» satione decies sestertium expressérat, hoc subsidium tanti cœpti fuit,
» ac primo quinq; speculatoribus commissa est res, deinde decem alijs,
» quos singuli binos produxerant, omnibus dena sestertia represēta-
» ta, & quinquagena promissa, per hos solicitati reliqui. Insignis erat
ille locus ad animaduertendam differentiam inter dena sestertia & decies sestertium, & tamen ibi quoq; Sabellicus decies sestertium de-na sestertia interpretatus est, conniuente Beroaldo. Si.n. quindecim speculatoribus dena sestertia repræsentata, hoc est singulis decē, iam centum quinquaginta sestertia fiunt, et si quinquagena promissa hoc est singulis quinquaginta, septigenta quinquaginta in summa fiunt quæ simul iuncta nongenta millia sestertium faciunt. At Tranquillus dicit decies sestertium subsidium tanti cœpit fuisse, id est inuasionis imperij Romani. Iam igitur effectum habemus decies sestertium esse nō minu nongentis sestertijs. Martialis in pri epigram.

» Millia pro puero centum me mango poposcit.
» Risi ego, sed Phœbus protinus illa dedit.
Hoc dolet & queritur, dolet hoc mea mentula mecum.
» Laudaturq; meam Phœbus in inuidiam.
» Sed sestertiolum donauit mentula Phœbo
» Bis decies, hoc da tu mihi, pluris emā.

Calderinus uir ingeniosus bis decies sestertium. XX. sestertia interpretatur, corrupto sensu epigrāmatis. Cuius dubio procul huiusmodi sensus est, non mirum esse si Phœbus puerum centum sestertijs licitatus esset, quanti Martialis emere non potuerat, quippe qui uicies centena millia sestertiū ex quæstu collegisset, hoc est uicies tantum quāti puerum mercatus erat. alioquin sensus erit absurdissimus. Cicero. XIII. epistol. ad filiū scribēs. Titi Pinnij filio mire erudito studioso & modesto, pecuniā Nicæēses grandē debēt, ad sestertiū octogies, et

» ut audio in primis uolunt ei ſoluere. ibi interpres epiſtolarũ, ſeſter-
» tium, inquit, pro ſeſtertiorũ ponitur, & ſubauditur millia. i. ad octo
» ginta millia ſeſtertium. eleganter aũt in his ſermonibus ponũt ora-
» tores & poetæ aduerbia pro nominibus, ut debes decies ſeſtertium,
» quadragies ſeſtertium, & ſic in cæteris, & utuntur genitiuo ſyncopato
» pato in nominibus numorũ. dicimus etiam hoc ſeſtertium & hic ſe
» ſtertius, hactenus ille. Ego autem octogies ſeſtertium, octogies cente-
na millia ſeſtertium ſignificare affirmo, & grãdem ob id pecuniã
à Ciceronе dictam. Hoc etſi ex prædictis ſatis confirmatum uidetur,
non tñ ſcrupulo carebit ut uideo, ſi enim hoc uerum eſt, dicet aliqs
circunſpectus obſeruator, quonam modo intelligi illud poteſt, quod
» apud Tranqllum in Veſpaſi. legitur. ſed & in funere Fauo archi-
» mimus pſonam eius ferens, imitansq;, ut eſt mos, facta ac dicta ui-
» ri, interrogatis palàm procuratoribus quanti funus & pompa con
» ſtaret, ut audiuit ſeſtertiũ centies, exclamauit centũ ſibi ſeſtertia da
» rent, ac ſe uel in tyberim proiicerẽt. hic locus, ut arbitror, Tran-
quilli interpretes fefellit ut idẽ eſſe putarent ſeſtertiũ centies & ſe-
ſtertia centum, quẽ tamen corruptum eſſe neceſſe eſt intelligere ex ijs,
quæ ante demonſtrauimus. Vtrobiq; autem ſeſtertiũ centies legendũ
eſſe argumentis probari nó leuiſſimus poteſt. Nam præterq; q uerita
ti non congruit, ut funus imperatorũ centum ſeſtertijs æſtimaretur,
cum Nero imperatorum omniũ flagitioſiſſimus, q deſtitutione conter
ritus pugione ſeſe interemerat, furtim raptimq; à libertis ſepul-
tus, bis tantidem funeratus ſit, de quo idem Tranquillus, funeratus
eſt, inquit, impenſa ducentorum millium, ſtragulis albis auro in te-
xtis quibus uſus calendis Ianuarijs fuerat, reliquias Ecloge et Ale
xandria nutrices cum Acte concubina gentili domitiorum monu-
mento condiderunt. Cũ igitur id ſimile ueri nõ eſt ut poeta mimogra
phus Veſpaſiani funus ut deparci principis ita optimi, centum milli
bus numorum æſtimarit cum princeps nequiſſimus ante eum Nero
ducentis funeratus fuiſſet, tum uero ſapientis poetæ non fuiſſet, tam li
center illudere faſtigio principali, ut ob paruã pecuniam eo uſq; com
motum fingeret, ut uel in Tiberim ſe abijci præoptaret q tantula
pecunia funerari. eodẽ igitur errore apud Tranquil. centum procẽ
ties ſcriptum eſt librariorũ temporumq; uitio, quomodo apud Cic. in
act. pri. in Ver. quadringenta pro quadringenties ut ſupra dixi-
mus, & apud Pli. nõ ſemel idem error deprehẽditur, ut infra oſten
detur. Maioris eſt illud anxietatis, qđ apud Plutarchũ in Antonio
legitur his uerbis. Antonij munificẽtiæ unum exemplum narrabo.

» cuidam ex amicis dari iusserat millia uigintiquinq;. hoc Romani
» decies sestertium appellant, procuratore autem admirante, & ut
» magnitudinem donationis ostenderet, in conspectu eius pecuniam
» depromente, roguit Antonius quid hoc esset? illo autem respondẽte
» eam esse pecuniã, quam dono dari iussisset, conspicatus hominis im=
» probitatem, equidem, inquit, arbitrabar ampliorẽ pecuniam decies
» sestertium continere. hoc uero parũ est. Itaq; tantũdem superadde,

sic in Plutarcho latino facto legitur et ille locus uno in loco ab Antonio Sabellico citatur, & ab Roberto Vulturio in libro de re militari & ab alijs itidem, qui de re numaria scribentes locũ eum uere traductum existimauerunt, cuius tamen sensus pugnat cum eo, quod omnes de sestertijs cẽsuerunt, nam cum illi omnes concordi errore decies sestertium decem sestertia significare dixerint, Plutarchus si locus ille non mendosus est, uigintiquinq; significare dixit. Ego cum in eo, quod tuendum suscepi, pertinaciter hæream, possim fortasse si alium exitum rei non inueniam, uel in hanc præcipitem defensionem erumpere, ut dicam Plutarchum hominem græcum in Romanorum consuetudine falli non nihil potuisse. Sed cum ueritatem tueri alia uia possim, temerarium omnino esset & inscitiæ plenum, fultuli uti umbone & è medio sumpto, authoris tanti eleuata authoritate, præsertim cum eius testimonio ut graui & irrefutabili usurus sim in sequentibus. Proinde eum Plutarchi locum accurate mihi anxieq; uersanti, hoc etiam in mentem uenit, posse me & hoc quoq; eius dicto uti ad confirmandum id quod dixeram, & id, quod mihi obijci potest, in meam rem uertere. Primum igitur hoc dico consentaneum ueritati non esse uigintiquinq; millia numorum magnificam donationem à Plutarcho dictam esse, præsertim eius imperatoris, qui bonam partem imperij Ro. teneret, & in suos usus uerteret, ut infra ostendemus. paruam autem esse eam summam interim saltem ex eo liquebit, q̃ Martialis puerum Amasium centum millibus emptum esse in eo epigrãmate scribit quod supra rettulimus. Deinde hoc dico hunc errorem ex eo inualuisse, q̃ hæc uerba, q̃is mendosa, ueritati tamen magnopere alludunt. quo modo enim sestertius duos & semis asses ualet, & sestertia singula duas libras & selibram ut antea docuimus, sic illud genus tertium sestertij duo millia & quingentos numos ualere posse uidebatur. Quare pulchre ratio quadrare uidebatur, ut decies sestertium uicena quina millia ualeret. Ego autem cum dixerim eius generis sestertium centũ millia ualere, quod alijs singula millia ualere dixerũt, sed apud Plutar

chum tamen pro binis millibus & quingentis legi. sic enim inquit Sabellicus, Inuenienda ratio est & qdem huic loco cõsentanea, quæ hunc scrupulum lectori eximere planè possit, ut autem hoc fiat necesse est accedere in singulas sestertij huius unitates nonaginta septem millia & quingentos numos. hoc uero pulchre fiet, si ita apud Plutarchum legamus. cuidam ex amico dari iusserat uigintiquinq; myriadas drachmarum, singulæ myriades dena millia drachmarum, id est denariorum ualent. quæ quinquies & uicies multiplicata, ducenta quinquaginta millia denariorum faciunt. quæ summa rursus quater ducta, cum qlibet denarius quaternos sestertios ualeat, malle sestertia efficit, id est decies centena millia sestertium. sic à Plutarcho græce scriptum esse ne dubitem (uidere enim mihi eam uitam græce non contigit) facit mos Græcorum & ipsius Plutarchi, ipsáq; rei ueritas, quã consertis manibus retentanti mihi nec mendæ librariorum eripere nec errores interpretationum possunt. argumento erit ille locus eiusdẽ Plutarchi in Galba. δοκεῖ δὲ μὴδ' ἂν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις μόνον ἐλέσθαι τὸν Ὄθωνα κληρονόμον, ἀκόλαστον εἰδὼς καὶ πολυτελῆ καὶ πεντακισχιλίων μυριάδων ὀφλήμασι βεβαπτισμένον. Videtur autem Galba Othonem ne in priuato quidem patrimonio successorem sibi destinasse, ut quem sciret & uitæ incontinentia, luxúq; præditum & insuper ære alieno mersum ad quinq; millia myriadum hoc ut recte interpres quinquagies decies centena millia colligit, sic ego latine & usitate quingenties sestertium uerterem. quod genus loquendi assequi nemo Neotericorum potuit. quæ causa est ut in libris è græco uersis alias prorsus summas legamus q̃ in libris antiquis latinorum. ut apud Appianum identidem, & apud Orosium uno in loco mox uidebimus. qui cum supra mille annos fuerit, priscum tamen morem non tenuit. eum autem morem Græcorum fuisse, ut non per numerum numorum nec per sestertia, sed per myriadas drachmarum omnes summas pecuniæ memoriæ traderent, dũ taxat de Romanis scribentes, ex dicendis constabit cum eorum authoritatibus utemur. sed & de hoc more loquendi lib. III. uidebimus ex Demosthene. Quãq; autem per ea, quæ hactenus dicta sunt, satis demonstrasse uideri possim quid sestertium decies à sestertijs decẽ differat, et ea, quæ occurrere poterant dubia dissoluisse, iamq;, ut arbitror, lectores, cum ad hunc locum accurata intentione legendo puenerint, fidem dictis nostris accommodare non dubitaturi sint, ulteriorem q; nobis probationem remissuri, quod ad hoc quidem attinet, hanc tamen in me legem ultro ferre planéq; sancire hoc in opere statui, ut nunq; perfunctus pollicitatione uidear, nisi ita oia

perſpicua fecero, ut negare omnino quiſquam ea quæ demonſtrauero, citra improbitatem nequeat. ut hoc autem efficere poſſim, utar rurſus Ciceronis authoritate, qui in actione. III. in Verrem, cum multa Verri furta obiecisſet per totam eam orationem, ad extremum uelut ſummam criminum exaggerans, unius tantum oppidi furta ac paucorum menſium colligere ſtatuit, ut de uniuerſis pecunijs per iniuriam ablatis documentum coniecturamq; daret. ait igitur ſe publicanorum tabulas conquiſitas obſignaſſe, & ad iudicium illud Verris attuliſſe, ut ex perſcriptis ſub nomine prætoris nauium commeatibus, conſtare iudicibus ratio poſſet earum mercium, quas Verres tunc Siciliæ prætor in Italiam deportandas curaſſet. Eius igitur hæc uerba
» ſunt circa finem orationis. Cum hæc paucorum menſium ratio
» in his libellis ſit, facit ut uobis triennij totius ueniat in men-
» tem, ſic contendo, ex his paruis libellis apud unum magiſtrum ſo-
» cietatis repertis, uos iam coniectura aſſequi poſſe cuiuſmodi prædo
» iſte in illa prouincia fuit, q̃ multas cupiditates, q̃ uarias, q̃ infinitas
» habuerit, quantam pecuniam non ſolum numeratam, uerum etiam
» in huiuſcemodi rebus poſitam confecerit, quæ uobis alio loco planius
» explicabuntur, nunc hoc attendite. his exportationibus quæ reci-
» tatæ ſunt, ſcribit ſeſtertia. LX. ſocios perdidiſſe ex uicesima porto-
» rij Syracuſis. Pauculis igitur menſibus ut hi puſilli & contempti li
» belli indicant, furta prætoris quæ eſſent ſeſtertium duodecies ex
uno oppido ſolo exportata ſunt. Nego quemquam eſſe acutum ac perſpicacem lectorem, qui poſt hæc uerba Ciceronis dubitare potuerit de eo, quod aſtruimus. Quod ut omnibus etiam craſſioris mineruæ lectoribus planum fiat, paucis uerbis rem explicabo. Cum enim affirmet Cicero ſocietatem publicanorum ex uicesima portorij ſexaginta ſeſtertia id eſt ſexaginta numorum millia, ideo perdidiſſe, q̃ Verres immunes merces tanquam prætorias, nec tamen improfeſſas tranſportabat, & ex eo colligat furtiuas merces ad ſeſtertium duodecies ex uno oppido abſtuliſſe, certo iam certius habeo ſeſtertium duodecies mille ac ducenta ſeſtertia ſignificare. Si enim ſexagenarium uicenario multiplicaueris, mille ac ducenta fient in ſumma, atqui Cicero furtorum ſummam à portorio uicesimæ probare facile potuit. Si ergo uicesima pars ſeſtertij duodecies ſexaginta ſeſtertia eſſe ab eo dicitur, neceſſario ſeſtertiũ duodecies mille ac ducẽta ſeſtertia eodẽ authore erit. hoc etiam poſt Ciceronem Martialis lib. pri. epigrã. docere his uerbis potuit

» Si dederint superi decies mihi millia centum,
» Dicebas nondum Scæuola factus eques,
» Qualiter o uiuam quàm large quamq; beate?
» Riserunt faciles & tribuere dei.
» In ius o fallax, atque inficiator eamus,
Aut uiue, aut decies Scæuola redde deis. Sic enim & ipse & alij poëtæ loqui solent sine adiectione sestertij. ut idē ad Calenū,
» Non plenum modo uicies habebas,
» Sed tam prodigus, atque liberalis
» Et tam lautus eras Calene, ut omnes
» Optarent tibi centies amici. Vbique enim sestertium subintelligendum. & in tertio.
» Empta domus fuerat tibi Tongiliane ducentis,
» Abstulit hanc nimium casus in urbe frequens.
» Collatum est decies, rogo non potes ipse uideri
» Incendisse tuam Tongiliane domum?

Aperte docet decies sestertium maiorem multo pecuniam esse sestertijs ducentis, quo in loco Calderinus, non ducenta sestertia sed ducentos numos ridiculo errore intellexit, sic enim ducenta absolute dicuntur a Martiale, ut a Iuuenale quadrigenta in prima satyra. Sed quinq; tabernæ quadringenta parant, id est censum equestrem. & in quartadecima,

» Sume duos equites. fac tertia quadringenta.

Oratores plerunq; adijciunt sestertium. Rursus Martialis,

» Dederas Apicibis trecenties uentri,

Sed adhuc superat centies tibi laxū. quo in loco Calderinus Apitius, inquit, hēbat septingenta millia, sex consumpserat luxu, et cum adhuc centū supessent, ueritus ne nō posset explere gulā ea pecunia, uenenū bibit. centies ille pro centum millibus intellexit, centupliciato scilicet, ut alij oēs, falsus. Martialis enim centies centena millia intellexit, id est centies sestertium. ortus est enim apud antiquos ille loquēdi modus ex compendio sermonis. Nam cum primum dicerent centies centena millia sestertium numorum, postea usus obtinuit, ut compēdiose centies sestertium dicerent. quem loquendi modum nonnulli neoterici non percipientes, centies talentum protulerunt, quasi sestertium rectus, aut accusandi casus sit, & non potius genitiui. poëtæ autem & alij interdum scriptores compendium illud iterū contrahentes, non centies sestertium, sed centies tantum dicunt, ut in exemplis suprascriptis, subintelligi uolentes centena millia sestertium, ut

um,ut in illo Martialis epigrammate in secundo libro.

» Illa dives mortua est Secundilla,
» Centena decies quæ tibi dedit dotis. Decies enim centena millia intelligendum,ut apud Iuuenalem, Et ritu decies centena dabuntur antiquo.quam magnam esse pecuniam ex Horatio in primo sermonum intelligimus,
» Decies centena dedisses
» Huic parco paucis contento,quinq; diebus
» Nil erat in loculis. Asconius quodã in loco.Luscius notus centurio Syllanus,dives è uictoria factus,nã amplius centies possederat.Cæterum ex obseruatione antiquorum didici,nunq̃ infra denarium numerum sic esse eos locutos,ut dicerent septies uel octies uel nouies sestertium,sed intra denarium per millia uel sestertia loqui solitos.Ci
» cero.lib.I.Episto.ad Atticum, Lucio Cincio sestertia nongenta pro signis Megaricis,ut tu ad me scripseras,curaui,& pro Cluentio,Initio
» pmagnam pecuniam popposcit,post ad id puenit,quod confici potuit,
» & sester.sexcenta quadraginta millia deferri ad se domum iussit.
» Idem.Sedecim dico iudices,ut Oppianicus absolueretur,corrumpendos fuisse,ad stalenum sexcenta & quadraginta millia numûm esse
» delata.Et ad Rufum scribens in quinto epistol. nam de sestertijs nongentis millibus certe ita relatum est,ut tu,siue frater tuus referri uoluit.Supra decem per aduerbium & genitiuum antiqui ferè locuti sunt,ut in exẽplis omnibus superius adnotatis.Nó me latet apud Pli.lib.XXXVI.ad sestertia mille legi,& sestertijs mille ducentis, sed uetusta lectio non astipulatur impressis libris Tranquil.in Cæs.
» Seruiliam Bruti matrem ante alias dilexit,cui & proximo suo con
» sulatu sexagies sestertium Margaritam mercatus est. Sic Plin.libro nono de Lollio.Vt neptis eius quadringenties sestertium operta spectaretur ad lucernas.in quibusdã tamen exemplaribus sestertio legitur.Tranql.in Calig.nota res est Aponio Saturnino inter subsel-
» lia dormitante,monitum præconem ne prætorium uirum crebro capitis motu nutantem sibi,præteriret.nec dicendi finem factum quo-
» ad.XIII gladiatores sestertium nonagies ignoranti addicerentur. quo tamen in loco non dicendi sed licendi lego contra fidem exemplarium,id est licitandi in auctione.Verum sestertium in superioribus exemplis gignendi casu dicitur ut apud Cic. in Verrem.acti.
» pri.cognoscet ex me populus Ro.quid sit q̃ iudicijs ad senatorium ordinem translatis,sublataq; populi Romani in ununquẽq; nostrum
» potestati, Quintus Calidius damnatus dixerit,minoris sestertium

» tricies prætorium hominem honeste non posse damnari. quæ uerba licet notis scripta sint in libris impressis, Asconius tamen ita legit. In quo more loquendi, ut supradixi, aliquid subaudiendum facile intelligimus. ut sit integrum, hominem prætorium damnari minoris tricies centenis millibus sestertium. & quoad XIII. gladiatores nonagies centenis millibus sestertium addicerentur Saturnino dormitanti. sestertium enim per syncopam pro sestertiorum dicitur, ut author est Cic. in oratore perfecto. frequentius tamen per ablatiuum legitur, ut Tacitus libro XVI. cladem Ludunensem quadragies sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent. Pli.
» ad Caluisium libro III. episto. ut scias quanti uideantur posse emi,
» sestertio tricies, non quia non aliquando quinquagies fuerint. Ve
» rum ex hac penuria Colonorum & temporis iniquitate, ut red-
» ditus agrorum sic etiam pretium retro abijt. tricies sestertio pro tri
» cies centenis millibus dixit Pli. Valerius libro nono, de Cnæo Dom
» tio & L. Crasso loquens. quem cum continuo Crassus quanti ipse domum suam æstimaret, interrogaret, atque ut respondit sexagies sestertio, quo ergo eam, inquit, minoris fore æstimas, si decem arbusculas inde succidero? ipse tricies sestertio inquit Domitius. apud Ciceronem in Philip. II. sestertij in genitiuo legitur. Syngrapha sestertij centies per legatos uiros bonos, sed timidos & imperitos facta
» in gynæceo. sic apud Tacitum libro XII. fixum est ære publico se-
» natusco sul. quo Libertinus sestertij ter millies possessor antiquæ par
» simoniæ laudibus cumulabatur. Idem eodem oratore Bononiensi
» Coloniæ igni haustæ subuentum est centies sestertij largitione. In
» Tranquil. semel omnino legi ubi in Tiber. Sic inquit. publicæ mu-
» nificentiam bis omnino exhibuit, proposito millies sestertio gra-
» tuito in triennij tempus. Illud apud Tacitum aut mendosum est aut insolens, bis & uicies mille sestertiûm donationibus Nero effuderat, millies enim lego non mille. Liuius poëtarum more absolute dixit
» libro octauo de bello Macedo. in. l. inquit, Scipione malim equidem
» mendum quàm mendacium scriptoris esse in summa auri atque ar
» genti, & potius quadragies quàm ducenties quadragies litem æsti-
» matam. eo magis quod tantæ summæ rationem etiam ab ipso re-
» quisitam P. Scipione in senatu tradunt. librumq; rationis eius cum
» L. fratrem afferre iussisset, inspectante senatu suis ipsum manibus
» compressisse, indignatum quod cum bis millies in ærarium retulis-
» set, quadragies ratio ab se posceretur. ubi tamen non compressisse
» sed conterpsisse lego. sic Cicero in frumentaria. sic per triennium

» ad hanc frumenti emptionem centies & tricies erogatum est. Illud
» Plinij ad Caluisium in quinto epistο. An cui de meo sedecies contuli,
» ita lego. an cui de meo sestertium decies contuli, huic CCCC. millium
» paulo amplius tertiam partem ex aduentitio denegem? quadringenta enim sestertia tertia pars est duodecies sestertium. et paulo amplior tertia parte decies sestertiũm, idest mille sestertiorum. Fuit autem cum existimarem omnino ita loquẽdum esse, ut post aduerbium semper genitiuum pluralem subiungeremus, hoc modo qui supra relatus est, hominem prætorium minoris sestertiũm tricies damnari non posse, & sexagies sestertiũm margaritam mercatus est. quoniam sermo integer hoc poscæret, in quem contracta oratio sic resoluitur, sexagies centenis millibus sestertiũm numorum margaritam mercatus est. Quare illum loquendi modum quadragies sestertio solatus est, & Libertinus sestertij ter millies possessor, iudicabam errore legentium librariorumq; ignorantia in exemplaribus inualuisse. Aliter tamen nunc censeo. Cum huiuscemodi locutione etsi contra rationem recepta, tamen libri magnorum authorum scateant. Quale illud Ciceronis in Sallustium simile supradictis, ne causam diceret sestertio duodecies cum Censore paciscitur. uel cum Cæsare potius ut in antiquo legimus. Contra tot tantorũq; scriptorum authoritatem mouere nos non potest Lampridij dictum
» in Heliogabalo. nunquam minus sestertijs centum cœnauit, hoc est ar
» genti libris triginta. aliquando autem tribus millibus sestertijs cœ
» nauit omnibus supputatis, quæ impendit. Antiqui enim scriptores non tria millia sestertia, sed tricies sestertium dicebant. Inter classicos autem scriptores nec Lampridius, nec Spartianus, nec Capitolinus numerari meruerunt. ausim enim affirmare raro antiquos ultra mille sestertia scripsisse. ac nescio etiã an rarissime mille dixerint, quo nunq; aduerbijs usi sunt infra denarium numerum. alioq; ambiget sermo inter singulos millenosq; numos. quin minus intelligas his Lampridij uerbis Heliogabalum tribus millibus numũm cœnauisse q̃ter millies millibus. i. tricies centenis millibus? et tñ Lampridius plus omnino cẽtenis millibus dicere uoluit. i. centenis sestertijs. alioqn etiã parum latine dicitur tria millia sestertia & tribus millibus sestertijs, etiã si apud Ciceronem ita legatur pro Cluentio,
» uel in libris mẽbranaceis. Stalenus sestertia sexcenta quadraginta
» millia deferri ad se domũ iussit. & sæpe alibi apud Col. Pli. et alios, quæ mendosa esse facile conijcimus. nam & apud Ciceronẽ post alterã ab eo locο chartã sequitur. sexcenta et quadraginta numũm mil

» lia ad Stalenum esse delata. sic pro Fonteio. quid uociferabere decẽ
» millia talenta Gbinio esse promissa? ubi talentũm gignendi casu le=
go, quomodo legendum esse apud Curtium ex membranaceo codice
admonitus sum. hic enim error uolumina passim iam olim occupa-
uit errore librariorum, qui ea uerba numerorum, quæ notis scripta
erant, uel una aut altera syllaba dimidiata, integra transcripserũt,
nec numerandi rationem antiquam, nec latine loquendi tenentes. &
alioquin sestertius numus & sestertiũ genere neutro caliginem mul=
tam legentibus offuderunt. Nam ut pro numo sestertium in recto
dictum sit mihi persuadere non possum. etiam si apud Festum Pli-
niumq; semel legatur. sed ex collatione antiquorum uoluminum su
spectum locum Plinij animaduerti. ut autem usq; quaq; priscam ele-
gantiam, multa iam rubigine ignorãtiæ exesam, ita reddamus inter=
pollem ut ex pristino nitore desiderari nihil possit, unum tantum lo
cum Ciceronis ex prætura urbana citabimus, qui ad hoc ostenden-
dũ cum præcedentibus satis erit, in qua oratione de rationibus quæ
sturæ prouincialis relatis a' Verre loquens sic inquit, uerba ipsa ra
» tionum referens. Accepi uicies ducenta. XXXV. millia quadringen-
» tos. XVI. numos, dedi stipendio. frumento, legatis, proquæstori, cohorti
» prætoriæ sester. Mille sexcenta. XXXV. mil. quadringentos decem et
» septem numos, reliqui Arimini sestertiũm sexcenta millia. hoc est ra
» tiones referre? Hoc modo aut ego, aut tu Hortensi aut quisq; hominũ
» retulit? Quæ uerba ex collatione Asconij contra fidem exempla-
rium emendauimus, & nisi hoc modo legantur, ratio expensi acce=
ptiq; non quadrabit, quam necesse est quadrare si sensum Ciceronis
percipere uolumus. Siquidem ille Verrem Carbonis quæstorem pe=
cuniam publicam auertisse criminatur, falsis ac commentitijs ratio-
nibus ad ærarium relatis, eas autem commentitias hoc argumento
probat, q̃ acceptorum expensorumq; paginæ ad numum quadra-
rint, ita ut nihil superfuerit reliquamenti, quod fieri uix potuit nisi
in conflictis rationibus. Cum igitur pagina accepti uicies centena mil
lia & ducenta triginta quinq; millia & quadringentos decem &
septem numos habuisset, Verres sestertia, ut ita dicam, mille & sex-
centa. XXXV. quadringentos. XVII. numos, uarijs nominibus expẽ
sa reip. tulit, & sexcenta sestertia Arimini deposuisse sese ascripsit, ne
de residuis pecunijs teneri uideretur. Notandus est ergo loquendi mo
dus antiquorũ. accepi uicies & ducenta hoc est bis & uicies sester-
tiũ, quod Cicero uel Verres potius dixisset, nisi minores illas summas
addẽdas habuisset, id est. XXXV. millia quadringẽtos numos. No-

tandum

tandum tamen q̄ ſeſtertia mille ſexcenta dixit, quod ratum eſt. Cæterum illum Lampridij locum alioqui mendoſum eſſe ex ſequentibus apparebit, ut pro triginta libris .CCL. legi debeat, niſi fateri malim Lampridij tempore priſcum illum morem loquendi iam obſoletum fuiſſe, ut & ipſam linguā propè latinam. Interim tamen hoc uelim lectores ſibi perſuadeant, ita me omnia percepta, probata, cōprehenſa, perſpicua, indubitata, demonſtrata deniq; ac planè non cōtrouerſa relicturum, ut poſthac referri earum quæſtio ex ijs ſcriptoribus non poſſit, qui ſecula ſua ſtilo nobilitarunt. Verum eò iā progreſſa eſt commentatio, ut primus hic liber finem accipere commode poſſit. aſſis enim partiumq; eius ſignificatus, atq; eorum uerborum uſum q̄ latiſſime patentem apud antiquos expoſuimus, ita ut nihil addi ad prædicta, ut exiſtimo, poſſit, quin à nobis in ſequentibus expectandum ſit. Diximus quid ſit ſeſtertius, quid ſeſtertia, q̄d ſeſtertium cum aduerbijs numeralibus iunctum, uſumq; eorum uerborum oratoribus, & poëtis multipliciter uſurpatum addidimus, omniaq; , ut opinor, eodem pertinentia, citatis, enarratis, interdumq; emendatis ſcriptorum authoritatibus, quæ in ordinem dicendorum incurrere uidebantur. hac igitur fine librum primum claudemus, ut hoc uelut interſpiratu recolligere impetum ad ſecundum actum non minus argumentoſum poſſimus.

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS, LIBER SECVNDVS.

Eſtat pars immenſi laboris in hoc libro explicanda. etenim prima illa opera quaſiq; ærūna exantlata, demū quod actum erat parum uideri cœpit, niſi & altera lucubratio ei haud dubie connexa & uelut è ueſtigio ſequens inſtauraretur. ſiquidem exiſtimaui (ut eſt animus humanus nullo niſi ſuis numeris omnibus cumulato explebilis) qui à nobis hactenus dicta probaſſent, haud tamen ipſos ijſdem acquieturos, niſi ut antiqui pecuniæ calculi deprehenſa uocabula tenerem, ſic etiam eorum æſtimationem colligerem. Et enim quonam tandē pacto commertium iuſtum, plenumq; cum ætatis priſcæ monimentis habebimus, ſi eorum numiſmatis indicatio exactaq; æſtimatio nos fugerit? perinde atque ſiqui negotiatores in gentem exteram merces petant, quæ quanti ab ea gente indi

centur non percipiant, sed pro suo quisq; captu pretium ijs statuat. Quare omnino faciendum nobis est in hoc opere, ut nihil posthac memorabile apud quēquam latinorum, aut apud græcos historicos de rerum pretijs, aut de publicis priuatisq; opibus legatur, quin id à nobis ad numum ære nobis æquali æstimetur. ac ne id quidem modo, sed etiam ut atticum argentum Romano permutemus. ac porro etiam commentantes eousq; pergamus, ut uel corollarium pronũciatæ dicendarum rerum summæ addidisse iudicemur. Quod cum efficerimus (facturum enim omnino me recipio) quid iam causæ erit quin omnes libri græci in latinam linguam, aut latini in uernaculam uersi, hac omnino parte illustrati uideantur? Hoc autem ut assequamur ab integro rursus ordiendam rem habemus. Itaq; ut antea dictum est Seruius rex primus æs signauit. signatum est autem nota pecudum, unde & pecunia appellata, maximus autem census, inquit Plin. centum & decem millia assium illo rege fuit. & ideo hæc prima classis. Cum igitur apud antiquos millia æris legimus, mullia assium intelligere debemus. Liuius libro. V. ab urbe condita de
» Camilli exilio loquens, absens, inqt, quindecim millibus grauis æris
» damnatur. de hoc loquens Plutarch. in eodem Camillo ita inquit, Ille igitur quemadmodum olim Achilles imprecationes aduersus ciues fouens, absens damnatus est quindecim millibus assium, qui numerus ad argenti rationem colligit mille & quingentas drachmas,
» nam argenteus assis erat, & hic ex decem æreis denarius uocaba-
» tur. Hactenus in Plutarcho latino legitur. ex quo intelligimus denarium fuisse argenteum, & denis assibus ualuisse. assis autem à Plutar. pro æreo numo ponitur. nam Latini assem nunquam argenteum nomisma appellauerunt. Iam igitur habemus ex Plutarchi authoritate centum & decem millia æris, quæ olim prima classis, idest summis census fuit, undecim millia drachmarum ualuisse. & supra probatum est authoritate Plinij drachmam & denarium eodem põdere fuisse. ita iam constat, centum millia æris quadraginta sestertiũm millia ualere cum quaterni sestertij denos æris asses ualeant. Sic Camillus cum quindecim æris millia dissoluere nequiret, idest sex millia numiũm, exilij causa solũ uertit. Appellatione autem æris
» assem intelligi constat ex Tranquillo in Augusto. Caium, inqt, & Lu-
» cium adoptauit domi per assem & libram emptos à patre Agrip-
» pa Quod Tranquil. assem & libram dixit, lex. XII. tabularum
» per æs & libram dicebat. Quæ uerba in secundo libro institutionum Iustiniani leguntur in titulo de testamentis. Gel. lib. XIIII.

tertium

» tertium, inquit, testamentorum genus fiebat per familiæ emancipa-
» tionem, cui æs & libra adhibebatur. Sed de hoc nos copiose disse-
ruimus in annotationibus in Pandectas editis. As igitur æreus erat
& paruæ æstimationis, ut supra demonstrauimus, & ex Catullo
patet illis uersibus,
» Viuamus mea Lesbia atque amemus
» Rumoresq; senum seueriorum
» Omnes unius æstimemus assis. Denarius autem argenteus de-
cem libris æris ideſt assibus decem ualebat. Et quinarius quinq; hoc
est denarij dimidium, ut sestertius quinarium dimidiatum ualebat,
hoc est duos asses & semissem. Erat & quadrans, authore Plinio,
numulus, qui & triuncis uocatus est a' tribus uncijs. ut enim sester
tius quarta pars est denarij, ita quadrans quarta pars assis, hoc est
libræ æreæ, quæ cum erat argentea non assis argenteus, sed libel-
la dicebatur, ut supra docuimus. Fuit etiam triens numus tertia pars
assis. Cæterum quem quadrantem Pli. & triunæm appellat, Cice-
» ro teruncium appellauit lib. III. de finibus, his uerbis. Interit enim
» magnitudine maris ægei stilla maris, et in diuitijs Cræsi teruncij ac-
» cessio. & ad Atticum lib. V. Spero toto anno imperij nostri teruncī
» um sumptus in prouincia nullum fore. Varro, Teruncius, inquit, a'
» tribus uncijs dictus, q̄ sit libellæ quarta pars quomodo & qua-
» drans assis. Iam antea ostendimus libram & minam centum drach
marum ac totidem denariorum fuisse. qua ratione patet quadrin-
gentos sestertios in libra fuisse. nunc centum sestertios uno aureo ua
» luisse docebo. Tranquillus in Othone nullo igitur officij aut ambi-
» tionis in quenquam genere omisso, quoties cœna principem acci-
» peret, aureos excubanti cohorti uiritim diuidebat. Plutar. in eodē
» χρυσοῦν ἑκάστῳ δικνέμων dixit, ideſt aureum singulis distribuens. Ta
» citus de eodem lib. XVII. flagrantibus iam militum animis uelut fa
» ces addiderat Meuius Pudens e' proximis Tigillini. is nobilissimum
» quēq; ingenio, aut pecuniæ indigum, & in nouas cupiditates præci-
» pitem, alliciendo, eo' paulatim progressus est, ut per speciem comiuij
» quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti
» uiritim centenos numos diuideret. quam uelut publicam largitio-
» nem Otho secretioribus apud singulos præmijs intendebat. Aure-
um Tranquil. & Plutar. dixerunt quod Tacitus centenos numos di
xit. Ita tamen ut intelligamus Othonem non manu sua (ne in suspi
tionem affectati imperij ueniret apud Galbam.) Sed per Meui-
um Pudentem militibus dedisse. Sed quod aureus centum numus

ualuerit, facile ex sequentibus constabit. Cum hoc dicto pugnat id, quod à Iustiniano principe dicatur in institutione iuris titulo de succ=
» essione libertorum, his uerbis. Sed nostra constitutio ita causam dif=
» finiuit, ut siquidem libertus uel liberta minores centenarijs sint, id est
» minus centum aureis habeant substantiam (Sic enim legis Papiæ
» summam interpretati sumus, ac si pro mille sestertijs unus aureus
» computetur) nullum locum habeat patronus in eorum successione.
» nos unum aureũ centum sestertijs æstimamus, Iustinianus mille. Sed
huic obiectioni ita respondeo, æstimationem hoc in loco non iustam, & ut græci appellant argyrognomonicã esse, hoc est à collybo uel numulariorũ taberna petitam, sed pro arbitrio legẽ condentis factam. cui hoc placitum est de centenarijs libertis sancire, quod pridẽ lex Papia de mullenarijs statuerat id quod mihi satis indicare uidetur hæc particula, ac si. Si quis enim totum illum locum diligenter animaduertat, facile, ut opinor, iudicabit Iustinianum legi Papiæ nó in eo tantum derogasse, q̃ patronus olim liberto etiam liberis intra numerũ ternarium extantibus in quadrantem succedebat, sed etiã in eo, q̃ qui liberti olim centenarij dicebantur à centum sestertijs, nunc centenarij dicuntur à centum aureis, quæ multo minor est summa. Potuit & numerus corrumpi ut mille pro centum legatur errore ex notulis orto, ut infra uidebimus. Leges Papiæ multæ fuerunt, uel una fuit multiplex. Meminit Ci. pro Archia legis Papiæ. Tranquil. in Claud. Tertul. & Lactantius lib. pri. Mouere igitur dictum illud Iustiniani neminem debet contra tot tantorumq; scriptorum authoritates. sestertius enim nunquam æreus fuit. Sed ab initio statim duos asses & semissem ualuit. Assis uero æreus erat. Pli. de
» Ladano li. XII. Pretia sunt laudatissimo in libras asses. XL. & de Hammoniaco, pretium optimi in libras asses. XL. In antiquissimis tamen utrobiq; asses. XXX. legitur. quando autem non addit nomen numi quisnam intelligendus sit hæsito. Vt de Casia ibidem. pretia nulli diuersiora. optimæ in libras. XL. cæteris. XV. Sic enim in antiquis omnibus legitur. Vtrum'ne igitur asses, an sestertios, an denarios intelligamus? Et rursus ibidem de Myrobolano. pretium in libras. X. Sic enim in antiquis legitur, licet in impressis libras binas legatur. Sed obiter locus ille de Casia emendandus est, quisic in im-
» pressis libris legitur. Frutex & casia est, iuxtaq; cinnami campos na
» scitur. sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute, quem conteri,
» atq; in cinnamomo leuari, & exinaniri pretium est. Ego ex antiquorum obseruatione lego, quem contra atq; in cinnamomo labare

& exinaniri

& exinaniri pretium est. supra enim de cinnamomo loquens Plin.
» Vilissimum uirgulti, quod radicibus proximum, quoniam ibi mini-
» mum corticis, in quo summa gratia. Illud leuius erratum de Lada-
no supradicto. sunt qui hærbam in cypro, ex qua id fiat Ladam
appellent, etenim illi Ladanum uocant. In eo loco sæpe hæsi, anteq̃
ex antiquis Ledam & ledanum legendum esse deprehendi. Eodẽ
in libro de Bdellio. pretium syncero in libras decem tantum. In an-
tiquis non tantum, sed terni legitur, fortasse pro sestertij. notum est
enim sestertium duabus uirgulis erectis & semisse scribi solitum, ut
hodie in Verrinis Ciceronis legitur. quod notam ternarij numeri li
brarij esse putauerunt, quantum conijcere possum. Verum asses. XL.
Pli. pro quatuor denarijs dixit. asses enim Pli. æreos numos intelligit
æris grauis libra ualentes. Cornelius nepos de frugalitate Pomponij
» attici loquens. nec id, inquit, præteribo, q̃q̃ nonnullis leue uisum iri
» putem, Cum imprimis lautus esset eques Ro. & non parum libera-
» liter domum suam omnium ordinum homines inuitaret, scimus non
» amplius q̃ terna millia æris peræque in singulos menses ex epheme
» ride eum expensum sumptui ferre solitum. atq; hoc non auditum
» sed cognitum prædicamus. millia æris dixit ad differentiam milliũ
numum uel sestertiũm. Liuius li. ulti. de. II. bel. punico, de Scipione lo
» quens. Argenti tulit in ærarium pondo centum millia. militibus ex
» præda quadragenos æris diuisit. et li. II. de bel. Macedonico de triũ-
» pho Quintij. ducẽi quinquageni æris in pedites diuisi. & rursus
» li. prædicto bel. punici. legatis in singulos dona ne minus quinum mil
» lium, comitibus eorũ mille æris. Mille æris dixit pro centum drach-
mis, idest argenti libra. Sed genus numi dati exprimere uoluit. et li.
» IX. de bel. Maced. senatusconsultum factum est ut singulis centena
» millia æris quæstores urbani ex ærario darent. Hoc in loco qua-
dragena millia sestertiũm intelligendum dico. quod nisi æris addi-
disset, ego centum sestertia intelligerem, q̃q̃si exempla in mediũ affe
ram, uix controuersias expediam. Pli. li. XV. de copia olei loquens.
» Vrbis quidem anno quingentesimo quinto Appio Claudio Cæci ne-
» pote. L. Iunio consulibus olei libræ duodenæ assibus ueniere. et mox
» anno sexcentesimo octogesimo. M. Seruius ædilis curulis olei denas
» libras singulis assibus præstitit popu. Ro. per totum annum. Idem li.
» XVIII. de arborum frugiferarum pretijs loquens. nec minus mi-
» raculum in pomo est, multarum circa suburbana fructu annuo ad-
» dicto binis millibus numum, maiore singularũ redditu q̃ erat apud
» antiquos prædiorum. Fidem hoc dictum excedet, si uera sunt, quæ

diximus, ut numi appellatione ſeſtertium intelligere oporteat, & ſic arboris unius uſumfructum credamus in annos ſingulos duobus millibus ſeſtertium conductum à Propola, ut in eo quæſtum faceret, & in eadem urbe denas olei libras, aut etiam duodenas ſingulis aſſibus aliquando uenundatas, cum ſinguli ſeſtertij dipondium & ſemiſſem ualuerint. Primum hoc reſpondeo uilitatem illam olei ſemel aut iterum contigiſſe, q̃q̃ non tam negociationem, aut uenditionem fuiſſe puto q̃ largitionem ædilitiam ad plebeium fauorem emerendum, ut alibi dicetur. Poteſt etiam numerus deeſſe in ſuperiore loco Plinij, cum aſſibus tantum legatur, non ſingulis aſſibus ut in ſequenti. Poteſt etiam uilitas tanta fuiſſe aliquo anno, eo liquore exuberante, qui ultra annum non ſeruabatur, id quod Plinius ipſe
» his uerbis ſignificat. Vetuſtas oleo tædium affert non item ut ui-
» no. plurimumq; ætatis annuo eſt, prouida ſi libeat intelligere na-
» tura. quippe temulentiæ naſcentibus uinis uti neceſſe non eſt. quin
» immo inuitat ad ſeruandum blanda inueterati caries, oleo noluit
» pàrci, fecitq; ea neceſſitate promiſcuum & uulgo. Memoria noſtra Pariſiis uno anno tanta fuit uilitas uini, ut inopia uaſorum quidam donare uel effundere cogerentur, quidam qui grandioribus cuppis condiderunt, anno ſequente magno uendiderunt. Quod autem ad mercædem annuam ſingularum arborum attinet, non tam mirari id conuenit q̃ id quod ab eodem lib. XV. de perſicis duracinis dici
» tur, quod genus ætate Plinij inſitione repertum eſt, ætate, inquit ille,
» præcocia intra. XXX. annos reperta, & primo denarijs ſingulis
» uenundata. & paulo inferius, pretium, inquit, ſingulis iam tricẽni
» numi fuere, nullius maiore, quod miremur, Quia non aliud fu-
» gacius. longiſſima nanq; decerpto bidui mora eſt, cogitq; ſe uenun=
» dari. His uerbis planè ſignificat ſingula perſica ſeſtertijs primum quaternis uenundata, poſtea augeſcente gratia, ut fit, aliquando pretium ad tricenos numos euaſiſſe, quare non mirum eſt ſingulas arbores bina millia numum annuo reddita meruiſſe, cum ſeptem & ſexaginta poma hanc ſummam conficere potuerint tricenis numis ſingula uenundata. Cauſam autem aſſignans tanti pretij ſubdit Pli. undique pomum innocuum expetitur ægris, uel agris ut
» in antiquis legitur. huiuſmodi hodie duracina nomen retinent in
» Britannia aremorica. Tranſeamus ad reliqua. Idem Pli. li. VIII.
» Aſinum quadringentis numis emptum. Q. Aſio ſenatori, author eſt
» M. Varro. Haud ſcio an omnium pretio animalium uicto, opera
» ſine dubio geruli mirifica arando quoq;. Sed mularum maxime

progeneratione, patria etiam ſpectatur in ijs, arcadibus in Achaia, in Italia reatinis. Sicomnia habent exemplaria etiam antiquiſſima. Plinius admiratur aſinam reatinam quadringentis nummis emptam, tametſi gerulam & aratricem & prolificam, exiſtimatq; hoc pretium maius eſſe omnium animalium pretio nedum uterinorum, & pluris tamen Romæ perſica. XIIII. ueniſſe eodem authore affirmauimus. Vereor ne hæc Plinij ſalebra huius inuenti noſtri curſum hactenus, ut arbitror, inffenſum aut moretur, aut plane interpellet, et ſi quod ſequitur addam, ne commentarij noſtri proceſſus hæreat. quæſtus, inquit, ex ijs opima » prædia exuperat. notum eſt in celtiberia ſingulas quadragenis » millibus numorum emi ad mularum maxime partus. Si num ſemper ſeſtertij intelliguntur, quonam modo hæc loca duo conuenire poſſunt? Hic ſi dixero locum mendoſum eſſe, tranſiltare utique confragoſa loca, non æquabili greſſu pertranſire dicar. Quod tamen quia & alibi neceſſario mihi faciendum eſt, hic a lectoribus impetrare illud habeo, mihi quidem non iniquis, ut ſi hoc inſtitutum meum hoc in loco haud dubie inſigni, approbauero, ualeat in futura quoque, ſi qua forte authorum interitu deſtituentur teſtimonio. Audiamus igitur Varronem ipſum li. III. » rerum ruſt. quẽ Pli. dicti ſui authorem locupletiſſimum eſſe cen» ſuit, in cuius dialogis Appius Claudius Augur ad Axium ſenato» rem ita inquit. Quod ſi ea ædificia uillæ non ſunt, quæ aſinum » tuum, quem mihi quadraginta millibus emptum oſtendebas, apud te non habent, metuo ne pro uilla emam oſtiæ in littore Scianas ædes. Apud Plinium quadringentis nummis legitur, apud Varronem ipſum quadraginta millibus utrobique corrupte. ut enim nummis pro millibus illic legitur, ſic quadraginta hic pro quadringentis. tametſi uix intra fidem id ſtabit cum ad æſtimationem millium numorum uenerimus. Hoc tamen cum ex Plinio uidetur, qui prius hoc pretium Romæ admiratus, mox translatitium in Celtiberia eſſe tradidit, tum uero ex eodem Var. » lib. II. eiuſdem operis his uerbis. Qui non habent eum aſi» num, quem ſuppoſuerunt equæ, & aſinum admiſſarium ha» bere uolunt, de aſinis quenq; ampliſſimum, & formoſiſſimum q̃ » poſſunt eligunt, quiq; ſeminio natus ſit bono, arcadico, ut an» tiqui dicebant, ut nos experti ſumus reatino, ubi tricenis ac » quadringentis millibus admiſſarij aliquot uenierunt. quo in loco trecenis & quadringenis millibus lego. quanquam hic rurſus

» æſtuare neceſſe eſt. Idem enim Varro alibi de eligendo pecore lo-
» quens, primum inquit, ut bonum pares pecus, ſcire oportet qua æta
» te quamq; pecudem parare, habereq; expediat. altera pars cogni-
» tio formæ. tertia pars eſt quo ſemnio quærendum. hoc enim nomi
» ne aſini Arcadici in Græcia nobilitati, in Italia reatini, uſque eo ut
mea memoria aſinus uenierit ſeſtertijs millibus ſexaginta, & unæ
quadrigæ Romæ conſiterint quadringentis millibus. Semel iam te-
ſtati ſumus ubicunque apud antiquos ſeſtertijs & millibus coniun-
ctum dicitur, non ſeſtertijs ſed ſeſtertiũm legendum. quare hic ſeſter
tiũm non ſeſtertijs lego. Sed loca ſic citare neceſſe eſt, ut apud autho
res leguntur. quod in uniuerſum dictum eſſe uelim. Sed quod ad ré
pertinet, Varro in perſona Scrophæ miratur aſinum memoria ſua
emptum ſexaginta millibus, & aſinos quatuor iugales quadrin-
gentis. Quare dubius maneat hic locus Plinij neceſſe eſt, ita tamen
ut lotos quidem pedes ex maculoſo loco conflictatione nõ multa ex-
pedierim. Quanquam quis dubitet quadraginta millibus apud Pli
nium aſſerere, & tricenis quadragenis millibus apud Varronem,
ne fidem alioqui abnegare antiquis monimentis cogamur? Atq; ea-
dem opera locum Plinij inibi reſtituemus. quod enim in omnibus
» impreſſis libris legitur, nec niſi ſpatioſe incubant, aliâs atterun-
» tur. uaria nãq; ſomnio uiſa concipiunt, ictu pedum crebro, qui niſi p
» inane emicuerit, repulſu durioris materiæ clauditatem illico affert,
id ego ex antiquis exemplaribus lego, nec niſi ſpatioſa incubitant
laxitate, uaria nãq; & cætera. Illa enim duo uerba aliâs atterun-
tur, temere ab emendatoribus ſunt addita. quæ ſuperuacanea eſſe
ſatis ex eo apparet, q ſequitur, claudos illico fieri. Et hic Hermola
us Barbarus gloriabitur ſe Plinium emendaſſe? Altera etiam caſti-
» gatione repetitum? ſed pergamus porro. Idem Pli. libro. X. Maxime
» tamen inſignis eſt in hac memoria Clodij Aeſopi tragici hiſtrionis
» patina, ſexcentis ſeſtertijs taxata. In qua poſuit aues cantu ali-
» quo aut ſermone uocales, numis ſex ſingulas coëmptas. nulla a-
» lia inductus ſuauitate, niſi ut in ijs imitationem hominis mande-
» ret, ne quæſtus quidem ſuos reueritus illos opimos & uoce meri-
» tos. dignus prorſus filio à quo diximus deuoratas margaritas.
Ego antiquiſſimum exemplar habeo, in quo hoc uerbum numis
deletitio loco ſcriptum erat, ut conijciam non numis ſed milli-
bus prius ſcriptum fuiſſe, omnino enim ſic legendum eſt. cente-
nariam enim patinam Aeſopi fuiſſe intelligimus, ideſt centenis
milibus ſtructam, millibus ſenis coëmptis, ut in ſumma ſex--

» centa fierent seſtertia. de qua idem Plin. XXXV. nam nos, inquit,
» cum unam patinam Aesopi tragœdiarum histrionis in natura auiũ
» diceremus seſtertijs sexcentis stetisse, non dubito indignatos legentes.
Hæc & huiuscemodi alia incredibilia omnino primore sensu uidebuntur, sed cum omnia in discussionem uenerint, inuicem sibi fidem ut faciant, puincemus. opulentia enim Romana simul & luxuria intelligentur, quæ instar, ut arbitror, habebunt historiæ cuiusdã uariæ & admirandæ. Sic enim rem temperare oportuit, ut non magis in abaculo manus occuparetur, q̃ animus rerum intelligentia interim oblectaretur. Sed iam uideamus de columbis apud eundẽ Pli. li. X.
» Harum, inquit, amore insaniunt multi, ac super tecta exædificant
» turres ijs. nobilitatemq; singularum & origines narrant uetere iã
» exemplo. Laxius eques Ro. ante bellum ciuile Pompeianum denarijs quadringentis singula paria uendicauit, ut. M. Varro tradit. licet in omnibus exẽplaribus & laxius & uendicauit legatur, tamen & L. Axius & uenditauit lego. cum Varro de pullis earũ loquens
» ita dicat. Romæ si sunt formosi, bono colore integri, boni semunis, pa
» ria singula uulgo ueneunt ducenis numis. nec non eximia singulis
» millibus numũm. quas nuper cum mercator tanti emere uellet a'
» L. Axio equite Ro. minoris quadringentis denarijs daturum negauit. Hactenus Varro. Si ergo paria singula columbarum non semel, sed sæpe mille seſtertijs numis uendita sunt, aliquando etiam mille & sexcentis, ideſt quadringentis denarijs, cur non & aues humano sermone uocales sex millibus eadem in urbe uendi potuerunt? quas tamen apud Pli. sex numis emptas legimus, errore eorũ seculorum, quæ in rei numariæ uerbis prorsus nihil uiderunt. Huius rei irrefutabile argumentum ex eodem ipso authore referemus, qui libro
» eodem de luscinijs loquens ita inquit. Certant inter se, palamq; ani-
» mosa contentio est. uicta morte finit sæpe uitam, spiritu prius deficen
» te q̃ cantu. Meditantur aliæ iuniores, uersusq; quos imitentur accipiunt. Audit discipula intentione magna ac reddit, uicibusq; reticent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam reprehensio. Ergo seruorum illis pretia sunt, & quidem ampliora q̃ q-
» bus olim armigeri parabantur. Ex his uerbis significatur luscinia-
rum magna pretia fuisse, cum apud Columellam uinitor seruus octo millibus æstimatus sit, & pluris armiger uenire uinitore solitus sit, ut qui præsidium uitæ domino afferre posset. Quod si id quod sequitur statim apud Plinium emendari a' nobis potuisset, memorabile aliquod pretium in medium attulissemus eius luscinię albæ

» quæ Agrippinæ dono data est. Id quoniam fieri non potuit, inuicem
» eius locum alium eiusdem capitis in principio statim restituemus. No=
» ctuarum genus in Creta insula non est, & etiam siqua inuecta
» sit emoritur. Nam hæc quoq; mira naturæ differentia. alia alijs lo=
cis negat tanquam genera frugum fruticum'ue, sic & animalium nõ
nasci, translatitiorum'q; inuecta mori. Mirum quidem est illud unius
generis aliti aduersum. quæ'nam est ijs naturæ inuidia. Sic in omni-
bus impressis legitur, conniuente Hermolao, & hoc totum caput in-
tactum transmittente. Quæ uerba cum mihi corrupta inter legen=
dum uiderentur, tandem aditis antiquis exemplaribus ita restituen=
da duxi, ut post uerbum animalium distinctio fiat uelut sensu finito,
deinde ita inferamus, non nasci, translatitium. inuecta mori, mirũ.
Quid est enim unius generis saluti aduersum? Translatitium hic
pro solito & in multis usitato & cõmuni inter multos ponitur, quod
uerbum maxime Plinianum est. Ita patet in uno uersu Plinij qua-
tuor errata à castigatoribus relicta. De auiculis uocalibus. Plin. ali=
» bi. Agrippina coniux Claudij Cæsaris turdum habuit, quod nunq̃
» ante, imitantem sermones hominum. Cum hæc proderem habebant
» & Cæsares iuuenes sturnum, item luscinias græco atq; latino ser=
» mone dociles, præterea meditantes in diem, & assidue noua loquen
» tes longiore etiam contextu. In diem autem non in dies in omnibus
libris legitur, ex quo intelligimus doceri solitas ut diebus diuersis nõ
eadem, sed subinde nouum aliquid loquerentur. Summa igitur præ
dictorum est, mille sestertium & mille numum, duo millia ac quin
gentos æris ualere. & mille drachmas decẽ millia assium, & qua-
tuor. M. sestertiũm. porro centum drachmas unam munam argenti
efficere, quæ & libra & pondo dicitur. At uero libras duas argen
ti & semissem, seu ut ueteres dixerunt duapondo & semissem mil-
le numũm ualuisse. Hoc etsi satis antea confirmatum est, tamen &
auctarium hoc addemus, ne cuiquam non satisfaciamus in ea re, in
» qua ab omnibus dissentimus. Liuius libro. II. de bel. punico. In per=
» mutandis captiuis conuenerat inter duces Ro. Pœnumq;, ut quæ pars
» plus reciperet q̃ daret, argenti pondo bina & selibras in militem
» præstaret. de quo conuento Plutar. in Fabio loquens. Conuenerat,
» inquit, inter Ro. Pœnumq; ducem, ex captiuis uirum prouiro com-
» mutare. & qui plureis reciperet q̃ redderet, pro quolibet drachmas
» ducentas & quinquaginta solueret. Plutarchus quinquaginta
drachmas pro semipondio dixit. hic libens omiserim, si possim,
errorem Nicolai Perotti hominis de lingua latina bene meriti. qui

in commentarijs ſuis de hac re loquens ita inquit. Pondo licet aliquando pro libra inueniatur, proprie tamen ſignificat pondus duodecim librarum. huiusq; dicti authorem citat Liuium in loco ſupra dicto, quaſi Liuius pondo bina & ſex libras non ſelibras uocabulo compoſito dixerit, quaſiq; in capita ſtatuerint imperatores illi tricenas libras argenti, quod longe abeſt a' uero. q̃q̃ Perottus Homo elegantiarum obſeruantiſſimus uidere illud debuit, Liuium non pondo bina & ſex libras dicturum unquam fuiſſe, ſed ſenas potius libras. Hic nominare eos neceſſe non habui, qui eius errorem totidem uerbis in ſuos ipſi commentarios retulerunt. Idem Liuius libro. IX.
» de bello Macedon. de cenſura Catoniana loquens. In cenſibus quoq;
» accipiendis triſtis & aſpera in omneis ordines cenſura fuit. ornamenta, & ueſtem muliebrem, & uehicula, quæ pluris q̃ quindecim
» millium æris eſſent in cenſum referre uiatores iuſſit. Item mancipia
» minora annis uiginti, quæ poſt proximum luſtrum decem millibus
» æris, aut eo pluris ueniſſent, ut ea quoq; decies pluris q̃ quanti eſſent
» æſtimarentur. De hac item cenſura Plutar. in eodem Catone, ut igitur, inquit, in omneis animaduerteret, cœgit ueſtis, carpenti, mundi
» muliebris & domeſticæ ſupellectilis decuplum amplius in cenſum
» referri, q̃ earum rerum pretium ſineret ſi mille & quingentas
» drachmas excæſſiſſet. His authoritatibus fidem omnino facio centum drachmas mille æris ualere, & pondo ideſt libram centum drachmis, & mille æris par fuiſſe. at denarium & drachmam eundem fuiſſe numum, aut eiuſdem certe ponderis & æſtimationis authore Plinio demonſtratum eſt. & denarium quaternos ualuiſſe ſeſtertios. Quare in ſingula pondo & in ſingulas libras munasq; quadringentos ſeſtertios intelligere neceſſe eſt. Proinde operis inſtituti partem proſligatam habemus. uel materiem potius, ut Plautino uerbo loquar, exaſcæatam. Quam ſi coagmentare in inſtar operis abſoluti uolumus, omnia ſcriptorum dicta accommodare rebus iam explicatis neceſſe, ita ut in opere tot authoritatibus compactili nullus locus hiulcus, nulla commiſſura ſit conſpicua. Quod quanta uigilantia, q̃ acri intentione, quanto labore ſit effectum, quanto deniq; literarum amore ſuſceptum (nihil enim maius dicere de me poſſum,) ex operis ipſius compage apparebit. Ego cum hæc proderem, quo magis exacte omnia perpenderem, libellam & ponduſcula in conſpectu habui, nomiſmataq; antiqua aurea argenteaq; ſatis multa, iampridem ut minime in hunc uſum parata, ſic admiratione uiſendæ antiquitatis in delitijs habita. eorum

lectissimum quodq; expensare institi diligentia ut arbitror numulariorum æmula. Quippe adulterata quædam uisuntur, & ad exẽplar archetyporum fusim cusimq; ita effigiata, ut pro archetypis fallant, cuiusdam, ut aiunt, pigmenti affrictu uetustatem ementientia. Vt igitur ununquodq; certissimam prisci æui notam habere uidebatur charactere uel collybo detrito, uel uetustate fugienti, & æui situ obscuro, ita in libella a' me statuebatur. Inter argentea, ut auspicato exordiar, unum erat Ciceronis, una parte integrum in qua caput galeatum, decora facie plenaq; promissa cæsarie, & erecta e' cerui ce pendula. pone' caput unicum hoc uerbum, Roma, scriptum erat, nihil in ambitu. ex altera parte quæ semesa erat, currus triumphalis quadrigis trahebatur subter quem inscripta hæc duo uerba. M. Tul. supra hæc uerba X litera maiuscula, quam denariũ significare arbitrabar ex Valerio Probo. Alterum fuit Cæsaris dictatoris. in quo caput collecto ac redimito capillo, facie longiore, naso decore prominenti, oblongaq; ceruice. A' tergo sub charactere quodã obscuro Cæsaris nomen scriptum erat prænomine nullo. sed dictatoris faciem ex scalptura antiqua noscitare didici, quã Romæ uidi, cuius etiam exemplum scite effictum habebam in gemma. Erat etiam Augusti, ea facie quæ a' Suetonio describitur, crispo capillo solutoq;, inscriptine Cæsaris Augusti. à tergo simulachrum uestibuli ædis sacræ ternis altrinsecus his literis, MAR. VLT. uidelicet ob Martis ultoris ædem ab eo extructam. fuit et aliud eiusdem eadem inscriptione ijsdemq; liniamentis formæ, similiq; capillo. In quo adnotaui faciem læua mala prominentem contra aliorum nomismatum morem etiam eiusdem principis. ab altera parte erat stella radijs ad marginem usq; nomismatis expassis, crinito uno radio, transuersaria inscriptione diui Iulij. quod intelligimus percussum ab eo fuisse post ludos funebres Cæsari consecratos in honorem stellæ crinitæ, quæ septem diebus apparuit. tertij generis fuit etiã eiusdem, ijsdẽ liniamentis, habituq; eodem capitis. nisi q oculus dexter eminebat contra quàm in secundo, a' tergo animal erat hircanis cornibus ac uilloso mento, duobus tantum cruribus ijsdemq; bisulcis, quibus quasi brachijs orbem amplexabatur. omnino armorum tenus hircus, cætera pisces. cuidam rei incumbens quã agnoscere non potui. inscriptione unius nominis Augusti. Id fuit genus numi, quod Augustus syderis capricorni nota percutere instituit ob genituræ suæ honorem, quam ei olim Theogenes mathematicus Apolloniæ existenti uiuo adhuc Iulio Cæsare, prædixerat imperatoriam esse. Quare

cum

cum thema ſuum ideſt horoſcopi configurationem in uulgari uellet, huiuſmodi numum percuſſit, ut author eſt Sueto. habebam unum à M. Agrippa ob cõſulatum percuſſum, facie nec Iulij nec Auguſti, hac inſcriptione Cæſar diui Iulij. F. altera pars pura erat, in qua media hæc uerba ſcripta. M. Agrippa Cos. deſig. unum inſigne notaui Auguſti & Antonij in triũuiratu reip. conſtituendæ. ex altera parte Auguſti facies male expreſſa, hoc lemmate. Cæſar imp IIIVIR. R. P. C. in auerſa parte facies. M. Antonij ea plenitudine oris quæ à Plutarcho deſcribitur, & ex Cicerone intelligitur in ſecunda Antoniana, criſpo ſolutoq; capillo. ea ceruicis craſſitudine, ex qua illam firmitatem corporis conijcere poſſes, quam ei Cicero in ea oratione obij cit, hoc lemmate. Mar. Antonius. IIIVIR. R. P. C. reliqua legere non potui, nec coniectura aſſequi, quæ notis ſignificabantur. Cæterum ſcite expreſſa facies, & pulchrioribus literis circunſcripta q̃ ea pars, quæ Auguſto dicata erat. Verum, ut quod nunc agitur agamus, cum horum aliorumq; numorum pondus ad libellam exigerem, id eſſe uerum deprehendi quod authore Plinio diximus, & ex Plutarcho & Appiano comprobatur, drachmam ſcilicet atticam denarij Romani pondus habere. Quod ut docere poſſim rem ad pondera noſtra examinabo, ſed ita ut à nemine non intelligar. libram noſtrates duplicem habent. Zygoſtatica libra eſt, quæ regia dicitur, qua negociatores & pigmentarij aromatarijq; utuntur, omneſq; omnino, q̃ appenſas merces uenditant. Hæc ſemum denum unciarum eſt. eius ſemiſſem monetarij & aurifices & uaſcularij libram ſibi fecerunt, marcam eam uocantes. Hac libra nunc utemur ad id docendum q̃ ſuſcepimus. Libram igitur Romani in. XII. uncias diſtribuebant, & unciam in octo drachmas. Huius libræ beſſem, ſelibram noſtram regiam eſſe dico, cuius modus à Zygoſtate publico ſtatuitur Pariſijs. Huius muneris fit mentio in. l. altera de ponderatoribus lib. X. Codicis. hoc beſſe nunc utemur pro libra quam marcam uocitamus. eamq; in uncias octonas diſtribuemus, unciamq; rurſus in totidem drachmas, & drachmas ſingulas in terna ſcrupula, ita ut hemidrachmium ſeſqui ſcrupulum ualeat. Primum hoc dico drachmam Romanam & atticam à noſtris uocitari groſſum, & ſcrupulum denarium, & ſemigroſſum eſſe nobis ſemidrachmam atticam, quã drachmam noſtri ſterlinos duos & dimidiatum dictitant. qua ratione pondus noſtrum facile congruet cum antiquo, hoc modo teneamus libram noſtram cum latina libra comparatam ſubſeſquiplã proportionem habere, quam habet bes ad aſſem. quippe cum libra

noſtra(de octonaria ſemper loquor,quam marcam uocitari diximus)quatuor & ſexaginta groſſos capiat ideſt octies octo, ſi trientem addideris beſſi, ideſt duos & triginta groſſos, ſeu quaternas uncias,libram utique efficies plenam antiquam, ſex & nonaginta drachmis conſtantem,ut antea dictum eſt.qui numerus exit ex unciarum numero per drachmarum numerum multiplicato, hoc ē ex duodenario in octonarium ducto. Hæc eſt exacta libræ ratio,cui tamen ſemunciam addere nos oportet,cum libra in ratione numaria cum mina græca exequata ſit,& plane ſit centenaria. Erit ergo libra latina non modo ſeſquialtera noſtræ libræ ideſt ſeſqlibra noſtra, ſed etiam præterea quatuor drachmas habuiſſe intelligetur. Sed nihil hoc conturbare nos debet. Satis eſt enim ad facilem huius rei explicationem q̄ groſſus noſter cum drachma attica conuenit,et denarius cum ſcrupulo. groſſo autem uocabulo utar non uerecunde, cum latinum uerbum ſit,licet alio ſignificatu antiquis uſurpatum. Non me latet apud Plinium aliud de numero denariorum in libra lectitari, ſed illud mox uiderimus. nullam enim omnino aut prævaricationis ſuſpitionem aut conniuentiæ lectori relinquemus. omnia in diſq̄ſitionem uocabuntur,cum omnia diſſoluere poſſimus uel Herculis nodo perplexa, ſuſtineant tantū lectores iudicia quoad omnia perlegerint. Interim tamen hoc affirmamus in ſingulas libras centenas drachmas ſtatuendas eſſe, alioqui ſingula ſeſtertia contra omnium ſcriptorum authoritatem denarijs denis deficerentur, & ſingula millia quadragenis ſeſtertijs numis,cum Lucæ clarius oſtenſum ſit quaternos ſeſtertios in ſingulis denarijs drachmiſq; atticis fuiſſe. Verum enimuero cum nomiſmata prædicta cum alijs permultis exquiſita libra penſitarem, deprehendi tullianum illud & illud Auguſti Capricorno ſignatum aliaq; nonnulla, ita pendere drachmam ideſt groſſum noſtrum, ut lanx ex æquilibrio facile cū numiſmate uergeret,contra autem duo illa,quorum alterum Cæſaris dictatoris, & alterum Auguſti ſtellatum erat,tam maligne groſſum pendere quàm illa priora prolixe,ut tantundem illis peraūſſorum auaritia deceſſiſſe diceres, quantum illis acceſſiſſe benignitate ſeculorum. Triumuirale æquilibrium faciebat, quaſi ſeueris magis q̄ benignis authoribus. In Marci AGRIPPAE numo bilanx raptim ſidebat à ponduſculo, quæ in iuſto numiſmate etiam ſurrigi debet. In eo quarta & uiceſima pars, ut minimum, non detrita ſed detracta uidebatur,in alijs itidem permultis par ferè deceſſio, ut in eo Auguſti,qui à poſtica facie hanc inſcriptionem habet,ob ciues ſeruatos,

seruatos, quam ambit corona graminea, sed tamen ut quiuis facile iudicaret drachmæ pondere institutas eorum formas fuisse, eaq; ipsa tantidem oblocabilia. habebam & recentiorum temporum, ut Maximini imperatoris & aliorum principum, in quis & matris Alexandri. hoc lemmate. Iulia Mamea Aug. literis iam a' Romanis degenerantibus ac semibarbaris. Cæterum argento & pondere prædictis deteriora. Hæc sufficere arbitratus sum ad examinationem ponderis, quod non in meis tantum, sed etiam ni alienis numis exegi, quæ plurima & omnium prope' consulum, atq; principum uidi. Confectum igitur iam habemus libram Romanam centum grossos nostros habuisse. Quare si huius temporis æstimationem sequi uolumus, in singula pondo Romana decem & septem francicos tres solidos turoneos & nouem denariolos statuere necesse est. æstimationem nunc legitimam sequor & edictalem, non negociatoriam & uulgarem. edicto enim principali libra argenti undecim francicis æstimata est, licet passim duodecim iam ueneat. Cum enim, ut diximus, libra antiqua sesquiliplex fuerit nostræ, & præterea semunciam habeat, pro. XII. uncijs sedecim francicos & decem solidos numerabimus. pro semuncia. XIII. solidos & nouem denarios. Ita fit ut mille numi, idest singula sestertia, æstimari a' nobis duobus & quadraginta francicis undeuiginti solidis & quattuor denarijs debeant, uel (ut summa rotundetur, & minutiarum tædio liberemur) tribus & quadraginta francicis, hi ducatos duos & uiginti, & triginta quinque solidos turoneos faciunt. Quibus si duos solidos & semissem addas, fient ducati tres & uiginti. ducatos legitima æstimatione accipio, ut. XXX. solidis parisinis ualeant. i. solidis turoneis triginta septem et semisse. Hactenus igitur legitimã iustam'q; æstimationem in singula millia nomûm habemus, nisi p octo denariolos addidimus. i. bessem solidi. huic summæ ad uulgarẽ æstimationem argenti paulominus quatuor frãcici desunt, nam cum argenti libra octonaria uulgo duodenis frãcicis pmutetur pp argenti inopiã & nomismatis ieiunitatem, in singulas uncias ad legitimum pretium bini solidi & semis accedunt, quas uncias in sestertijs singulis tricenas singulas esse ostendimus, atq; eo amplius quadrantem unciæ. hi solidi paulo plus duobus ducatis ualent æstimatione ante dicta. qua róne fit ut in singula sestertia si extendere pretium uelis uulgari iudicio qnq; & uiginti ducatos statuere, aut certe totidem nostros solatos aureos possis. Ego tñ ad legitimam æstimationem nihil adderem, si commodũ aliquẽ numerũ in eo nactus essem, quo ueluti radice uti ad maiorũ sum

marum cumulationem posſem, id quoniam fieri nequit, quindecim tantum ſolidos adijciam, ut mille numum quinq; & uiginti aureis coronatis æſtimetur id eſt quadraginta tribus francicis & dodrante, ita ut coronatum quinq; & triginta ſolidis eſſe intelligamus, quanti ſcilicet locabatur ubere re numaria, ſolidos autem ſemper appello, qui duodenarij nunc dicuntur, in Italia non ignoti. Proinde tandē accedamus ad exempla, quaſiq; pedem cum rerum explicatione conferamus, & primum illud uideamus tranquilli in Aug. quod corruptum eſſe non emendatum ab enarratoribus diximus, ſenatorum cenſum ampliauit, ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertiū taxauit. Sic enim legit Blondus in Roma triumphante, Tametſi hoc tempore ea uerba intelligi non poſſe exiſtimauit. Nos duodecies ſeſtertium docuimus ſignificare duodecies centena millia ſeſtertiū numū, & in ſingula millia quinq; & uiginti coronatos taxandos conſtituimus. ſi igitur mille ac ducentos quinquies et uicies numeraueris, tringinta millia coronatorum cenſum ſenatorium fuiſſe comperies, te ex Tranquillo hoc noueris, Auguſtum cenſum ſenatorum ex uiginti millibus ad tringinta millia auxiſſe. Quo autem expeditius lector rationem eorum, quæ dicenda ſunt ineat, hoc tenere oportet, centum ſeſtertia duo millia & quingentos aureos coronatos ualere, hoc eſt centies uicenos quinos. ut autem ad hunc locū ægre & ſuſpicioſe euaſimus, ita ab hoc loco iam p̄ prona eademq; amœna aliquādiu euagari licebit. Idem Tranquil. in Cæſ. Ludis Decius
» Laberius eques Ro. mimum ſuum egit, donatusq; quingentis ſeſter=
» tijs & annulo, ſeſſum in quatuordecim ex ſcena per orcheſtrā tran
» ſijt. Laberius poëta donatus eſt cenſu equeſtri, ideſt coronatorum no
» ſtrorum. XII. millibus & quingentis. ſic enim loqui mihi per anti-
cipationem permittam quaſi iam tunc aurei noſtri fuerint, quo ex-
» peditius hoc munere defungar. Macrobius li. ſecundo Satur. Labe-
» rium aſperæ libertatis equitem Ro. Cæſar quingentis millibus inuita
uit, ut prodiret in ſcenam, & ipſe ageret mimos, quos ſcriptitabat, ſed poteſtas non ſolum ſi inuitet ſed etiamſi ſupplicet cogit, unde ſe Laberius à Cæſare coactum in prologo teſtatur his uerſibus. neceſſitas cuius curſus tranſuerſi impetum uoluerunt multi effugere, pauci potuerunt. & reliqua, Idem Publius mimographus Romæ productus per Cæſaris ludos, omnes qui tunc ſcripta & operas ſuas locauerant, prouocauit ut ſinguli ſecum poſita inuicem materia pro tempore contenderent, nec ullo recuſante ſuperauit omneis, in queis & Laberium, unde Cæſar arridens hoc modo pronunciauit, fa-

uente

uente tibi me uictus es laberi a' Syro, statimq; Publio palmam, & Laberio annulum aureum cum quingentis sestertijs dedit. Simile est apud eundem Tranquillus in Tiberio. Munus gladiatorium in memoriam patris, & alterum in aui Drusi dedit diuersis temporibus ac locis, primum in foro, secundum in amphitheatro, rudiarijs quoq; quibusdam reuocatis authoramento centum millium. Non miru Cæsarem mimographo poëtæ duodecim millia & quingentos aureos nostros dedisse, si Tiberius gladiatoribus, qui iam immunitatem & missionem gladiaturæ uel meruerant uel impetrarant, duo millia & quingentos dedit in singulos, ut iterum depugnarent spectante populo. De censu equestri Plin. li. XXXIII. Tiberij demum principatus nono anno in unitatem uenit equester ordo, annulorumq; authoritati forma constituta est, & paulo inferius, hac de causa constitutum ne cui ius annuli esset, nisi cui ingenuo ipsi patri auoq; paterno sestertia quadringenta census fuissent, et lege Iulia theatrali in. XIIII. ordinibus sedendi. Ex hoc dicto Tranquilli patet censum equestrem a' quingentis sestertijs ad quadringenta cotractum id est ad pristinam formam reductum. Recenseamus exempla, cladem Lugdunensem, inquit Tacitus, quadragies sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent. ego quadragies sestertiũm ære nostro centum millia aureorum fuisse dico, quam pecuniã Nero ad reparandum Lugdunum oppidum contulit, & apud Pli. Aesopi tragici histrionis patina sexcentis sestertijs taxata est, idest quindecim millibus coronatorum. quo in loco ne incredibile sit. quod supra diximus, aues centum canoras, aut hominis sermone uocales senis millibus singulas emptas, fidem faciet Macrobius qui lib. pri. Satur. de liberalitate Augusti loquens, Sublimis, inquit, actiaca uictoria reuertebatur, occurrit ei inter gratulantes coruum tenens, quem instituerat hoc dicere, aue Cæsar uictor imperator, miratus Cæsar officiosam auẽ. XX. millibus nummũm emit socius opificis, ad quẽ nihil ex illa liberalitate prouenerat, affirmauit Cæsari habere illum & alium coruum, quem ut afferre cogeret, rogauit, allatus uerba quæ didicerat expressit, aue Victor imperator Antoni, nihil exasperatus, satis duxit iubere illum diuidere donatiuum cum conturbernali. Coruum ergo loquacem Augustus uiginti sestertijs emit, idest quingentis aureis nostris & Cleopatra Aegypti regnarum nouissima lautitiam epularum Antonij omnemq; eius apparatum obtrectans, quærente eo quid asirui magnificentiæ posse, respondit una se cœna centies sestertiũm absumpturam. Cupiebat discere Antonius

ſed fieri poſſe nõ arbitrabatur. cẽties ſeſtertiũm æſtimatione prædicta ducẽta quinquaginta millia aureorum coronatorum ualet, & quadringenties ſeſtertiũm, decies centena millia aureorum, quanti idem Pli. æſtimauit ornatum Lolliæ Paulinæ, de qua ſupra diximus, & Cicero furta Verris in prouincia. Quoniam uero multa dicturi ſumus fidem propẽmodum excẽdentia, lectores præmonitos uelim, ne Romanas priſcaśq; diuitias, huius temporis opulentia publicã priuatá́q; metiantur. Vrbem enim Romã totius propẽ orbis ſpolijs locupletem fuiſſe, hiſtorica fide planum fieri poteſt ijs, qui latinos, græcośq; ſcriptores rerum geſtarum lectitarint. non modo enim ducẽs imperatoreśq; Romani ui aperta & bellica in hoſtico, ſed etiam proconſules prouinciaruḿq; præſides in pacato furtis rapiniśq; & expilationibus qua ſacrũ, qua prophanum graſſabantur. inde illud Satyrographi poëtæ.

» *Inde Dolobella eſt, atque inde Antonius, inde*
» *Sacrilegus Verres, referebant nauibus altis*
» *Occulta ſpolia & plures de pace triumphos.*

Equidem, quod ad me attinet, cum hæc, quæ in hoc opuſculum congeſſi animo reputarem, ea mihi ſpecies urbis Romæ animo obuerſabatur, quaſi arcem quandam expilatorum orbis uiderem, & ueluti commune gentium omnium cimeliarchium, ut uerbo Iuſtiniani principis utar, ideſt ſanctius conditorium rerum toto orbe eximiarũ.

» *Vidimus iam de Lollio uerba hæc Plinij, nec dona prodigi principis fuerant, ſed auitæ opes prouinciarum ſcilicet ſpolijs partæ. hic*
» *eſt rapinarum exitus, hoc fuit quare. M. Lollius infamatus regum*
» *muneribus in toto oriente, interdicta amicitia à. C. Cæſare Auguſti*
» *filio, uenenum biberet, ut neptis eius quadringenties ſeſtertium*
» *operta ſpectaretur ad lucernas. hactenus ille. Quantam igitur ſummam rapinarum Lollij fuiſſe exiſtimamus, cum decies centenis millibus aureorum æſtimarentur gemmæ quæ ad neptem eius peruenerunt? Vidimus & de Caio Verre cui Cicero quadringenties ſeſtertium litem æſtimandam eſſe contendit. Ingentia autem commoda Romanorum magiſtratuum etiam urbana fuiſſe, ex hoc conijcere licet, quod moris fuit ut finito magiſtratu ludos ederent magnificos, & uenationes ac munera darent, ideſt gladiatorum multa paria ad uulgi oculos oblectandos depugnatura, quam ueluti mercedem populus & pretium accipiebat collatorum ſuffragio ſuo magiſtratuum. quem morem commemorans Cicero in ſecundo officio*
» *rum ita inquit, quãquam intelligo in noſtra ciuitate inueteraſſe iam*

bonis

» bonis temporibus, ut ſplendor ædilitatũ ab optimis uiris poſtuletur.
» Itaque & publius Craſſus tum cognomine diues tum copijs, fun-
» ctus eſt ædilitio maximo munere. & paulum infra, hunc eſt Scau-
» rus imitatus. magnificentiſſima uero noſtri Pompeij munera ſecun-
» do conſulatu. in quibus omnibus quid mihi placeat uides, uitanda ta
» men eſt ſuſpitio auaritiæ. nam Mamerco homini ditiſſimo præter-
» miſſio ædilitatis conſulatus repulſam attulit. Quare etſi poſtulatur
» à populo, bonis uiris ſi non deſiderantibus, attamen approbantibus,
» faciendum eſt, modo pro facultatibus, ut nos ipſi fecimus. Etſi aliquan
» do res aliqua maior atque utilior populari largitione acquiritur,
» ut Horteſij nuper prandia in ſemitis nomine decimæ magno deco-
» ri fuerunt. Ne. M. quidem Scio id uitio datum eſt, quod in caritate
» annonæ aſſe modium populo dedit. Magna enim ſe & inueterata
» inuidia, nec turpi iactura, quando erat ædilis, nec maxima libe
» rauit. Pli. lib. VIII. de hoc loquens, leonum ſimul plurium pugnam
» Romæ primus dedit. Q. Scæuola. P. filius in curuli ædilitate.
» centum autem iubatorum primus omnium L. Sylla, qui poſtea di-
» ctator fuit, in prætura. Poſt eum Pompeius magnus in circo. DC. ac
» in ijs iubatorum. CCCXV. Cæſar dictator quadringentos. quãquam
in antiquis libris uerbum DC non legitur. ex quorum obſeruatione
locus ille mendoſus eſſe uidetur. Idem de uarijs ideſt pantheris lo-
» quens, ſenatuſconſultum fuit uetus, ne liceret Africanas in Italiam
» aduehere. contra hæc tulit ad populum Cn. Aufidius tribunus pl.
» permiſitq; Circenſium gratia importare. primus autem Scaurus ædi
» litate ſua uarias. CL. uniuerſas miſit. deinde Pompeius Magnus qua
» dringentas decem. diuus Auguſtus quadringentas uiginti. ibidẽ emẽ
» dandum unum uerbum cenſeo quãquam refragante antiquorum
exemplarium fide. ferunt, inquit Pli. colore earum mire ſolicitari
quadrupedes cunctas, ſed capitis toruitate terreri. quamobrem occul
tato eo reliqua dulcedine inuitatas corripiunt. Hoc Plinij dictum cũ
ex Ariſtotele trãslatitium eſſe liqueat, nimirum ex eo emendari de-
» bet. Is enim lib. nono de hiſtoria animalium. λέγουσι δὲ καὶ καταγε-
» νομένην τὴν πάρδαλιν, ὅτι τῇ ὀσμῇ αὐτῆς χαίρουσι τὰ θηρία, ἀποκρύ-
» πτουσαν ἑαυτὴν θηρεύειν, προσιέναι γὰρ ἐγγὺς καὶ λαμβάνειν. ὅτω καὶ τὰς
» ἐλάφους. Aiunt autem, inquit, pantheram intelligentem q odore ſui
» animantes gaudeant, occultare ſeſe & ita eas captare, quippe accedẽ
» tes propius rapere, in quibus & ceruam. Odore igitur non colore
apud Plinium legendum. quod ne à quoq; refelli poſſit, uel Plinio
ipſo iudice uincam. qui libro. XXI. de odoramentis loquẽs, animaliũ,

» *inquit, nullum odoratum, niſi de pantheris quicquã dictum eſt, ſi cre*
» *dimus.* Idem Plinius. *Annalibus notatum eſt. M. Piſone. M. Meſſala*
» *conſulibus domitum Aenobarbum ædilem curulem urſos Numi=*
» *dicos centum, & totidem uenatores Aethiopas in circo dediſſe.* Idẽ
» *lib. xxxiiij. In. M. Scauri ædilitate tria millia ſignorum in ſcena tã=*
» *tum fuere temporario theatro.* Et *rurſus lib.* XXXVI. *ccclx. colú=*
» *nas. M. Scauri ædilitate ad ſcenam temporarij theatri, & uix uno*
» *menſe futuri in uſu, uiderunt portari ſilentio legum. et rurſus alibi.*
» *Scaurus fecit in ædilitate ſua opus maximum omnium, quæ unquã*
» *fuere humana manu facta, non temporaria mora, uerum etiam*
» *æternitatis deſtinatione. Quibus uerbis ſignificat Scaurum in ædili=*
tate ſua ad populi oblectationem ſcenam temporariam & ſtatim
ludis factis diruendam, feciſſe, ſed quæ uincęret magnificentia clariſ=
ſimum opus omnium, quæ unquã facta ſunt etiam eo animo, ut per
petua eſſent. Vitruuius *in præfatione decimi libri ludorum & mu=*
nerũ huiuſcemodi meminit q priuato ſumptu fiebant. q etiam eorum
ſumma induſtria et machinatione apparandorũ, prætoribus ædili=
busq; neceſſitatẽ iniungit. Quanti autẽ ſtetiſſe Marco Seio *liberali=*
tatẽ putamus q in cæritate annonæ modiũ frumenti aſſe populo uen=
ditauit? quod Cicero *dixit in loco ſupradicto. aſſes deni in denario*
fuerũt, et ſeſtertij quaterni. Hic *æſtimatione à nobis inſtituta, tribus*
duodenarijs & ſemiſſe ualuiſſe deprehenditur, cũ libra decẽ aureis
æſtimetur. qua ratione ſeſtertius numus decẽ denariolis et ſemiſſe ideſt
obolo noſtro ualet. ſic aſſes ſinguli quaternis denariolis æſtimabun=
tur. quanti autem frumentum eſſet Romæ *ex* Cicerone *conijcere poſ=*
» *ſumus, qui in frumentaria actione ita inquit.* Frumentum *emere in*
» *Sicilia debuit* Verres *ex ſenatuſconſulto, & ex lege* Terentia *&*
» *&* Caſſia *frumentaria.* Emundi *duo genera fuerunt, unum cæte=*
» *rarum decimarum, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter*
» *eſſet diſtributum. illius decumani tantũ quantum ex primis decumis*
» *fuiſſet, tritici modiũ* DCCC. *millia. pretiũ autẽ conſtitutum decuma=*
» *no in modios ſingulos ſeſtertijs ternis, duodetricies. imperato ſeſter=*
» *tijs quaternis. Ita ut frumentum imperatum, ſeſtertium duodecies in*
» *annos ſingulos* Verri *decernebatur, quod aratoribus ſolueret, in al=*
» *teras decimas fermè ad nonagies. Sic per triennium ad hanc fru=*
» *menti emptionem ſicilienſem propè cencies & tricies erogatum eſt,*
» *hanc pecuniam tantam tibi ex ærario inopi atq; exhauſto, datam*
» *ad frumentum, datam ut ſiculis aratoribus, quibus tanta onera*
» *reſpu. imponeret, ſolueretur, abs te lacęratum ſic eſſe dico, ut poſſim*

illud

» illud probare si uelim, omnem hanc pecuniam domum tuam reuer
» tisse. Hunc locum Ciceronis qui longe aliter in exemplaribus legi-
tur, sic emendandum esse censui, quoad emendatiora reperiantur
exemplaria, & eius hunc sensum esse, ut intelligamus triplicem
frumentationem siculiensem fuisse. Primam uectigalem quæ decuma-
na erat. alteram itidem decumanam non etiam gratuitam, sed ut
aratores siculi alteram decumam darent, ternis sestertijs in modios
taxatam. has duas certas statiq; numeri frumenti fuisse, ideſt octin-
genum millium modium in singulas. tertiam non decumanam sed
incertam & pro necessitate reip. indici solitam æqualiter ciuitati-
bus. propterea igitur decumani nomine Cicero quotannis duodetri-
cies sestertium imputauit Verri, quippe cum frumenti modius trinis
sestertijs æstimatus esset, si ter octingenta millia numeres fiant uicies
quater centena millia numũ quotannis, quare potius. DCCCC. mil-
lia legendum uidetur, ut fiant septies & uicies centena millia nu-
mũm, quæ si ter rursus numeres, fiant semel et octogies centena mil
lia numũm in triẽnio, ut sit quod Cicero dixit fermè ad nonagies,
omnia augens oratorie. malim tamen locum mendosum relinque-
re, q̃ hanc sententiam asserere, præsertim cum duodetricies nõ qua-
dret in annos singulos. non nihil tamen adminiculatur hic locus ad
id, quod de sestertijs diximus, cum centies & tricies sestertium pro
tanta pecunia dixerit. Verum cum publica & æterna frumenti æsti
matio quaternum esset sestertiũ in Sicilia frumenti feracissima, quan-
ti putamus fuisse Romæ in caritate annonæ? Et quantum lucrum cõ
tempsisse eum, qui assibus uendiderit, si domi repositum habuit, aut
iacturam fecisse si in Siciliam aut Carthaginem petierit? Nam ut
in capita ciuium singulis modijs defunctus sit, quod credibile non est
ut postea intelliget ur, non minus q̃ trecenta millia hominum plebeio
rum fuerunt. Legimus apud Eusebium quo tempore Cicero Quin-
tium reum patrocinio suo defendit, censu Romæ acto inuenta esse ho
minum millia quadringenta sexagintatria millia. ut ergo trecenta
millia hominum fuerint tantum, & Seius tot modijs defunctus sit,
nec pluris Romæ frumentum in annonæ inopia q̃ apud Siculos in
solita ubertate fuerit, Seius in populum mille ac ducenta millia nu-
mũm. ideſt duodecies sestertium dilargitus est. Quodsi ad ueriſimile
exigere hoc uelis, minimum hæc summa duplicabitur. Itaq; merito
» Lactantius lib. VI. ita scribit. Quid enim dicendum est de ijs, qui
» populari leuitate ducti, uel magnis urbibus suffecturas opes exhi-
» bendis muneribus impendunt, nisi eos dementes ac furiosos, q̃ præ=

» ſtent id populo, quod & ipſi perdant, & nemo eorum quibus præ-
» ſtatur, accipiat. Et rurſus alibi. Quid prodeſt perditæ nequitiæ be-
» ſtiarios facere locupletes & inſtruere ad flagitia? Pli. li. XXXIII.
» Non erat apud antiquos numerus ultra centum millia, itaq; hic &
» hodie multiplicatur, ut decies centena millia aut ſæpius dicantur. Fœ-
» nus hoc fecit numuſq; percuſſus, & ſic quoq; æs alienum etiamnum
» appellatur, poſtea diuites cognominati, dummodo notum ſit eum, qui
» primus acceperit hoc nomen, decoxiſſe creditoribus ſuis. Ex eadem
» gente. M Craſſus negabat diuitem eſſe niſi qui redditu annuo le gio-
» nem tueri poſſet. In agris ſuis ſeſtertiũm uiginti millia poſſedit, qui-
» ritium poſt Syllam ditiſſimus, nec fuit ſatis niſi totum Parthorũ eſu-
» riſſet aurum, atq; ut nomen quidẽ optimum occupauerit (iuuat enim
» inſectari inexplebilem iſtam habendi cupiditatem) multos poſtea
» cognouimus ſeruitute liberatos opulentiores, pariterq; treis Claudij
» principatu. Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum. Atq; ut hi omittan
» tur tanquam adhuc rerum potiantur. C. aſinio Gallo. C. Martio Cy
» rino conſulibus ad. VI. calendas februarias. C. Cecilius Claudius
» Iſidorus teſtamento ſuo dixit, quamuis multa ciuili bello perdidiſſet,
» tamen relinquere ſeruorum quatuor millia centum ſedecim. Iuga
» boum tria millia ſexcenta, reliqui pecoris. CCL. ſeptem millia, in
» numerato pondo ſexcenta millia, qui funerari ſe iuſſit ſeſtertijs un-
» decim millibus. hæc uerba Plinij non modo ſic in impreſſis exem-
plaribus, ſed etiam in antiquis quibuſdam leguntur, quæ ſi uere le
guntur, nugatoria ſunt quæ diximus tametſi teſtatiſſima, in antiquiſ
ſimo exemplari legimus, in agris ⊦S. M. M. poſſedit, ita ut duæ. M. M.
ſimilitudinem haberent literæ poſtremæ in græcorum alphabeto,
ſed inuerſæ, cuiuſmodi & alibi in antiquis libris legimus. Lego igi-
tur in agris ſeſtertiũm bis mill es poſſedit. hoc eſt ære noſtro quin-
quagies centena millia aureorum coronatorum. Huius ſi uicesimam
partem pro redditu annuo ſtatuamus (ſiue in agris eum redditum,
ſiue in mancipijs artificibus ſiue in fœnore fuiſſe intelligamus) fient
ducenta quinquaginta millia, quæ ſi ita diſpenſemus, ut Gregarius
miles quaternos in menſem aureos accipiat, duodequinquagenos in
annum, decem cohortium quingentariarum legio ali potuit. Reſta
bunt decem millia, quorum quinq; millia in quinquaginta centu-
riones ſtatuimus pro duplicando ſtipendio, & quinq; altera pro ijs,
qui a' græcis ectachi id eſt ſuper ordinati, dicuntur, ut cornicines ſi-
gniferi, caduceatores, & fabri qui machinas faciunt. Quod ſi apud
Pli. uiginti millia ſeſtertium legamus, ſignificabuntur quingenti au-

rei, si uicies sestertium, quinquaginta millia, si uicies millies immensa summa. Errore igitur librariorum lubrico quidem ipse in notis numerorum uel summarum, ut postea uidebimus, factum est ut pro sestertium bis millies, sestertium uiginti mil. legeretur astipulante. s. tot ætatum ignorantia, præsertim quod ad hæc uerba pertinet. Cum hoc dicto pugnare uidetur id quod Seneca libro de uita beata his uerbis inquit. M. Cato cum laudaret Curium & Coruncanum & seculum illud, in quo crimen erat paucæ argenti armillæ, possidebat ipse quadragies sestertium, nimis sine dubio q̃ Crassus, plus q̃ Censorius Cato. maiore spatio prouinciam uicerat, q̃ à Crasso uinceretur. Si igitur quadragies hic recte legitur, oportet. M. Porcium minus octoginta sestertijs, hoc est duobus millibus aureum nostrorum in censu habuisse, cum quinquaginta partibus Crassus maiorem censum quadragies sestertio habuisse legatur, & tamen pluribus partibus quadragies sestertium maius fuisse censu Porciano dicatur à Seneca. Verum hoc esse falsum facile ex Plutarcho intelligimus, qui quæstu & parsimonia patrimonium auxisse Catonem seniorem testatur. Ideoq; iuniorem Catonem hæreditatibus locupletatum esse narrat. Hoc ideo diximus, nequid præterijsse consulto, aut oscitanter uideremur. Sed & in sequentibus nó nihil de Crassi diuitijs dicetur. Quod autem sequitur de Cecilio, in numerato pondo sexcenta millia. in antiquissimo li. HS. DC. legitur. obseruaui autem in antiquis. H. &. S. cum apice significare sester, apicem autem porrectum super quemcunq; numerum millia significare, ut DC. cum apice sexcenta millia. Sexcenta autem millia pondo argenti æstimantur à nobis sexagies centena millia aureorum. Quæ cum immensa sit pecunia, & maior censu Crassi, qui quiritium post Syllam ditissimus ab eodem Pli. fuisse dicitur, legendum puto sestertiũm sexcenties, quod signat quindecies centena millia coronatorum. Non enim memini me legisse ut Latini pondo aut libras de numerata pecunia dicerent, etiam si minus Græci in hac significatione utuntur. Nam quod Liuius argenti pondo bina & selibras in militem præstaret, dixit, ad argentum infectum retulisse mihi uidetur quo etiam loquendi modo nunc utimur. Nec tamen me latet, quod Plin. in mentione citrinarum dixit, qui locus in ordinem tandem incurret & explicabitur à nobis. Illud, quod sequitur qui funerari se iussit sestertijs. XI. lego sestertium undecies. Ne autem fide careat quod de Crasso diximus, citetur locus Plinij lib. XVIII. Apud quem de positio-

ne uillæ & modo agri colendi loquentem, sic in omnibus libris im
» pressis legitur. Modum agri in primis seruandum antiq putauere,
» quippe ita censebant, satius esse minus serere et melius arare. Qua
» in sententia & Virgilium fuisse uideo, uerumq; confitentibus lati-
» fundia prodidere Italiam. Iã uero & prouincias sex & semissem
» domini africæ possidebant cũ interfecit eos Nero princeps. Non frau
» dabo magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeium, qui nunq; agrũ mer
» catus est conterminum. Miror quid his uerbis significari Plinij emen-
» datores intellexerint. Ego ita restituẽdum locum affirmo. uerumq;
confitentibus latifundia pdidere Italiam, iam uero & prouincias,
deinde post distinctionem inferendum. Sex domini semissem Africæ
possidebant, cum interfecit eos Nero princeps. Nõ fraudãdo magni-
tudine hac quoq; sua Cn. Pompeio & reliqua. Iam uero pro iam eti-
am qnetiam locutio est Pliniana, ut illa uero, pro immo etiam, uel qn
immo illa. lib. XVI. cap. XXXIIII. & lib. XIII. cap. XXII. illi ue
ro & ueniẽtem, pro immo etiam. Sensus est igitur latifundia per-
didisse nõ modo Italiam, sed etiã prouincias, hoc est steriles reddidis
se, cum solum frugiferũ male cultum maligne quoq; fruges redde-
ret, & Africæ prope' dimidium ab hominibus sex opulentis obtine
batur, quo nomine a` Nerone principe rapacissimo confiscati, insup
& capite pœnas luerunt. Hoc autem tum contigisse existimo, cum Ne
ro spe destitutus quam de gaza antiqua Didonis conceperat in Afri=
ca eruẽda, ad rapinas improbissimas, & delationes excitandas ani
mum cõsceleratum intendit, ut author est Tranqllus. Vt autem scia-
mus q̃ sint numeri apud Pli. mendosi, age conferamus Pliniũ cum re
liqs authoribus, atq; etiam ipsum secum. Iamprimũ lib. supradicto
» ubi de ærario populi Ro. ut copioso loquitur & opulẽto, auri, inqt,
» in ærario populi Romani fuere. Sex. Iulio Lucio Aurelio Conss. se-
» ptem annis ante bellum punicum tertiũ, põdo. DCC. XXVI. argenti
» nonaginta duo millia, & extra numerũ. CCC. & LXXV. si priua
» tus homo Cæcilius Isidorus sexcenta millia pondo argenti habuit,
» quonãmodo ærariũ locuples existimabitur, quod centũ millia nõ ha
» buit? Idem paulo post, intulit & Aemilius Paulus Perseo rege Ma
» cedonico deuicto prædã pondo triũ millium, à quo tempore popu-
» lus Ro. tributũ pẽdere desyt. Plutarchus de triũpho Pauli loquẽs,
» Post armorũ currus tria uirorũ millia sequebantur, quæ numisma
» ta ferebant argentea uasis trecentis quinquaginta, uas erat quodli-
» bet trium talentorum, quatuor uiri singula uasa portabant, alij
» crateras argenteas & phialas, calicesq; ornatissimos, & ingen-

» tes certo ordine deferebant. & paulo inferius. Postea sequebantur
» qui aurea numismata gerebant in uasis trium talentorum, ut supra
de argenteis dictum dictum est. numerus uasorũ fuit tria & octo-
ginta. His uerbis Plutar. author est mille & quinquaginta talenta
argenti, & ducenta undequinquaginta auri in ærarium illata esse
præter uasa aurea argenteáq;. Plini tria millia pondo non addito
auri argenti ue. at ego dico uicies maiorem numerum apud Plutar.
esse q̃ apud Pli. id quod ex dicendis apparebit. alioqui quonam pa
cto Populus Ro. tributa pendere propter ærarij opulẽtiam desijsset?
» Sequitur rursus eodem Plinij loco. Sexto Iulio. L. Martio consulibus
» hoc est belli socialis initio, octingenta quadraginta sex auri pondo
» fuere in ærario. Cæsar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex
» ærario protulit laterum aureorum. XXVI. millia & numero pon-
» do trecenta. nec fuit alijs temporibus respublica locupletior. hacte-
nus ille. Quo modo memorabile Plinius existimauit in ærario Ro-
mano octingenta tunc auri pondo fuisse, cum Cæsar postea sex & ui
ginti aureorum laterum millia ex ærario abstulerit? de quo loquẽs
» Orosius lib. VI. ita inquit, Cæsar Romam uenit, negatamq; sibi ex
» ærario pecuniam fractis foribus inuasit, protulitq; ex eo auri pon-
» dera. IIII. M. C. XXXV. argenti pondera propè DCCCC. Orosij
numerus multo minor est Pliniano, ut utrobiq; corruptum esse appa
» reat. Ego in antiquissimo exemplari, ita primum illũ locũ legi, auri
» in ærario populi Ro. fuere Sex. Iulio. L. Aurelio coss. septem annis
» ante punicum bellum tertiũ pondo. XVI. DCCCX. argenti. XXII.
» LXX. & in numerato. LXII. LXXXV. CCCC. Sexto Iulio Martio
» coss. hoc est belli socialis initio auri. XVI. XX. DCCC. XXIX. C. Cæ
» sar primo introitu urbis ciuili bello suo ex ærario protulit laterum
» aureorũ. XV. argenteorũ. XXXV. et in numero ℍS. CCCC. nec fuit
» alijs temporibus resp. locupletior. Intulit et Aemilius Paulus Perseo
» rege uicto è Macedonica præda ℍS. II. III. à quo tempore po. Ro.
» tributum pendere desijt. hæc uerba inserenda huic operi duxi, ut le
gentibus iudiciũ integrum seruaretur. Siquid tamen cõmisceri licet,
hunc locũ sic restituere possumus ex uetusti exẽplaris, & aliorũ ob-
seruatione. Auri in ærario po. Ro. fuere septẽ annis ante bellũ puni
cum tertium pondo, septingenta millia uiginti sex. argẽti nonaginta
duo millia, & in numerato trecenties & septuagies quinquies.
Item Sexto Iulio, L. Martio Conss. hoc est belli socialis initio auri
» pondo octingenta millia. XLVI. & inferius. Intulit & Aemi-
» lius Paulus Perseo rege uicto è Macedonica præda sestertium ter

millies. In Cæsaris autem mentione locus mutilatus sic restituendus, protulit laterum aureorum quindecim, argenteorũ. XXXV. mil. & in numerato sestertium quadringenties. In harum summarum æstimatione ineunda in singula pondo cetenos aureos solatos statuendos esse arbitror, quia in tanta copia auri necesse est partem fuisse mediocris notæ, utpote quod esset conflatum è uasis, & supellectili, sic fit, ut singula centena millia centies centena millia aureorum ualuerint. ita septingenta millia septingenties centena millia ualuerunt. argenti autem nonaginta duo millia denario multiplicata, nongentis uiginti millibus coronatorum æstimantur, & trecenties & septuagies quinquies sestertium nongentis quadraginta circiter millibus. Sex uix ueri simile est septies plus auri q̃ argenti fuisse. Quod si uetustum exemplar uerum esse aliquis existimauerit, sic legendum erit fortasse. pondo sedecies septingenta, argenti nonagies bis octuaginta quinq; millia (q̃q̃ in uetusto, uicies bis. LXX. CCCC. legatur) & in numerato sexagies bis octuaginta quinq;. hæc summa immensa est omnino, quippe sedecies centena millia & septingenta pondo intelligo. quæ centies multiplicata millies & sexcenties centena millia aureorum ualent. argenti autem summa nonagies bis, decies multiplicata, noningenties uicies centena, præter numeratam pecuniam. Quæ utrum ad sestertia, an ad aureos referẽda sit, mihi non liquet. quare nihil statuo, si tamen uetusti numeros sequi placeat, non uideo quomodo. XXII. LXX. CCCC. aliter legere possimus q̃ uicies bis septuaginta millia quadringenta, quæ summa argenti ad numum relata ducenties uicies septies centena & quatuor millia coronatorum efficit. Idemq; censeo de eo, quod sequitur. Belli socialis initio auri pondo. XVI. XX. DCCC. XXIX. quod si nõ mendose legitur, utiq; sic interpretandũ est. Sedecies uiginti millia octingenta undetriginta, hoc est sedecies centena uiginti millia. Centena enim antiqui subintelligenda relinquere solebant, eo modo quo in his uerbis quadringenties sestertiũm pro quadringenties centena millia sestertiũm, ut docuimus, & debere ducenties. hoc more sæpe locutum Pli. docebimus li. IIII. cum locus occurrerit. Cic. in prætura urbana, accepi, inquit Verres, uicies ducenta triginta quinq; millia quadringentos quindecim numos. hoc perinde est ac si dixisset Cicero, uicies bis centena. XXXV. millia, ut manifeste ex sequentibus patet, & ex. Asconio Pædiano. ut autem legamus. XVI. millia pondo ut in eo uetusto legitur, ridiculum est, cum apud Suetoniũ legamus Augustum una donatione in Cællam capitolini Iouis sedecim millia

pondo auri et quingenties ſeſtertiũm cõtuliſſe. Quare lectionis fides ſit penes uetuſta exemplaria, ſi uſquam eſſe poteſt hodie, uerborum autem interpretatio ſit penes antiquitatis ſtudioſos. Admirari nunc Plinium ſubit, ſæpéq; in hoc opere ſubibit, qui res tot memorabiles omnis æui memoriæ prodere concupiuit, ſi per tot ſeculorum cariem, incuriam, ignorantiam, & compendiariæ ſcriptionis diſcrimina pertinax exemplarium fides ad nos euadere potuiſſet. ut ſiquando nullis adnitentibus, & inuentis uetuſtioribus libris reſtitui potuerit, unũ eum authorem ſtudioſi harum literarum habeant, cui totius propè uetuſtatis cognitionẽ explicatam acceptam referre poſſint, utiq; quod ad eas res pertinet, quis inter ſcribendam rerum geſtarũ hiſtoriam locus eſſe non ſolet. Cuius rei reputatio magnum mihi negocium in hac commentatione exhibuit, cum res partim conclamatas, partim etiam elatas tot doctorum hominum præiudicio, ſemianimes à rogo referri poſſe, atq; etiam à tumulo non diffiderem. Nequid autem comminiſci uidear, penes me futura antiqua exemplaria profiteor, ut nulli non adire liceat quem quidem initiatum his ſacris eſſe ſenſero. Credibiles fortaſſe has ſummas, at etiã omnino credibiles facit locus Suetonij in Veſpaſiano his uerbis, Sunt contra qui opinentur ad manubias, & rapinas neceſſitate compulſum ſumma ærarij, fiſciq; inopia, de qua teſtificatus ſit initio ſtatim principatus, profeſſus quadringenties millies opus eſſe, ut reſp. ſtare poſſet. ſi enim Veſpaſianus ſperauit ſe quadringenties millies ſeſtertiũm cogere poſſe, ad inſtaurandam dignitatem imperij Ro. quæ à Nerone & ſucceſſoribus per luxus inuſitatos exhauſto ærario, conciderat, ſimillimum ueri eſſe poteſt eo tempore, quo imperiũ Ro. in ſenatus authoritate, et populi poteſtate ſitum erat, potuiſſe ex Orientis Aphricæq; ſpolijs, et uectigaliũ reſiduis, quartã eius ſummæ partem in ærario coactam eſſe. maxima enim ſuperiorũ ſumma nõ excedit centies millies ſeſtertiũm, ideſt bis millies & quingenties centena millia aureorũ noſtrorum. Hæc adnotauiſſe nõ abre fuit, ut arbitror, & ſi nihil habui, quod hoc in loco ſtatuerẽ. exiſtet. n. fortaſſe aliquis, q uetuſtis exẽplaribus diligẽter euolutis, uel ueriſimiliora inueniet, uel cõmentationi noſtræ faſtigiũ imponet, admonitõe hac noſtra extimulatus. Magnã autẽ eſſe ſummã pecuniæ, quã Cæſar ex ærario protulit ex calculo intelligere licet. Si. n. XV. mil. laterũ aureorũ fuerunt nõ dubito centum et qnquaginta millia pondo auri fuiſſe, cũ qlibet lateculus decẽ pondo minimũ fuerit, qua ratiõe fiũt aureorũ ſolatorũ cẽties qnquagies cẽtena millia. Si autẽ huic ſummæ argẽti æſtimatio addatur

cum eo, quod in numerato fuit, immensa fiet summa. quod uero in uulgatis exemplaribus & quibusdam antiquis legitur, & numero pondo trecenta, omnino corruptum est, numeratam enim pecuniã non libris, sed sesterijs significabant antiqui. Appianus in secundo

» bellorum Ciuilium, thesauros, inquit, à nemine contactos usque in il
» lum diem mulitibus rapere concessit, quos olim execratione propo
» sita conditos fuisse memorant, ut nisi in tumultu belli celtici nõ pro-
» merentur. Ex quibus uerbis intelligimus Cæsarem usque ad fecem ærarium exhausisse. quãquam Pli. dicat tunc ærarium locupletissimum fuisse, sed intelligimus prælibatum à Pompeio & senatu. Tranqllus & Plutar. de hoc siluerunt, ut & ipse Cæsar in cõmentarijs suis. Lucanus in tertio Pharsaliæ de hoc loquens, ita inquit.

» -Tunc conditus imo
» Eruitur templo multis intactus ab annis
» Romani census populi, quem punica bella,
» Quem dederat Perses, quem uicti præda philippi.
» Quicquid parcorum mores seruastis auorum,
» Quod dites Asiæ populi misere tributum,
» Victoriq; dedit munoia Creta Metello,
» Quod Cato longinqua uexit super æquora Cypro.
» Tunc orientis opes, captorumq; ultima regum
» Quæ Pompeianis prælata est gaza triumphis
» Egeritur, tristi spoliantur templa rapina,
» Pauperiorq; fuit tunc primum Cæsare Roma.

Quibus uerbis magna uis auri argentiq; significatur. Sic autem hic Plinium locutum esse credo coniecturam ex alijs authoribus faciens, & ex alijs ipsius locis, argumento erunt etiam ea, quæ postea dicentur à nobis, siquis diligenter animaduertat. Hanc autem deprauationem exemplarium induxit antiquorum librariorum institutum, qui numeros, & summas sua quanque notula scribebant, aliter enim sestertios numos, aliter sestertia, aliter sestertium gignendi casu notabant, aliter libram, & talentum, aliter & denarium, & mille et millies non eodem modo. Quare per tot secula ueri rerum numeri alijs, atque alijs subinde traducibus exemplarium inserti, ad nostram auorumq; memoriam peruenire non potuerunt, præsertim accedente librariorum culpa. qui pleraque oculis solis, pauca etiam mente transigunt. Age quis illud libri octaui tueri possit? Metellus Scipioni Triclinaria Babylonica octingentis millibus uenisse iam tunc posuit in capitalibus criminibus

minibus, quæ Neroni principi quadringentis millibus sestertiũm nuper stetere. si stragula Babylonica octingentis millibus ab homine priuato comparata sunt, quonammodo memorabile est Neroni principi profusissimo quadringentis millibus stetisse? In antiquis duobus exemplaribus quadringenties sestertiũm legimus, in uno antiquissimo quadringentis, sed ita ut conspicue deletilem membranæ locum cerneres, & quadringenties principio fuisse intelligeres. est alioquin locus non uno, aut altero uerbo corruptus, in antiquorum enim nullo capitalibus criminibus legitur, sed uel in Catonis uel in capitonis. nec posuit, sed ponit, nec Scipioni, sed Scipio in recto. locus igitur sic restituendus. Metellus Scipio triclinaria Babylonica sestertiũm octingentis millibus ueniisse iam tunc, ponit in capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadringenties sestertiũm nuper stetere. hoc sensu, ut Metellus Scipio Capitonem accusauerit, & ei obiecerit quod triclinares tapetas, quibus triclinia uel sternebantur, uel obtendebantur, uiginti millibus aureorum nostrorum parare ausus esset. quæ tamen postea Nero deciens centenis millibus parauisset ad ornatum aureæ domus. Capitonis cossutiani meminit Tacitus lib. XVI. Crimina, inquit, obliterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animum ad flagitia præcipitem inimicus Thraseæ, quod authoritate eius concidisset, iuuantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant. cuius accusationis meminit etiam Iuuenalis satyra octaua, Capitonem cilicum piratam uocans. sed de hoc Capitone intelligi dictum Plinianum non potest, quia et is Thraseam Petum reum peregit sub Nerone, quo nomine quinquagies sestertiũm præmij loco tulit, accusatoribus, inquit Tacitus, Eprio & Cossutiano quinquagies sestertiũm singulis, Ostorio duodecies & quæstoria insignia tribuuntur. Quo ex loco intelligere possumus quàm ille sceleratissimus princeps etiam perditus luxu, & prodigentia fuerit, qui duobus calumniatoribus ad accusandum uirum egregium subornatis ducenta quinquaginta millia coronatorum dederit, idest centies sestertiũm. semel in uniuersum testatus sum me ita in hoc tempore locuturum, quasi iam olim coronate nostri percussi fuerint, ut expeditius transigere hoc negocium possim. Capitonis Fonteij meminit Horatius in primo sermonum æqualis Mecœnatis. Hunc igitur uel patrem eius Metellus hoc nomine accusasse uidetur. Capitalem autem luxum Romæ fuisse nõ comperimus ne exilio quidem multatum, tametsi probrose obijci solitum, ut de Lucio Crasso uidebimus. Quare Tranquillus de Cæsare adhuc priua-

to loquens. Tabulas operis antiqui semper animosissime comparasse eũ multi prodiderunt. seruitia recentiora, politioraq; immenso præ tio, & cuius etiam ipsum puderet, sic ut rationibus uetaret inferri. Quo modo igitur capitalibus uerbum apud Plnium congruere potest? Vtinam autem eo in loco Plinius per omnia emendari posset, ut
» in eo, quod sequitur in eodem capite, Vidimus iam & bidentium
» uellera purpura cocco conchylio sesquipedalibus libris infecta, uelut
» illa sic nasci cogente luxuria. Ego ut uiuentium non bidentium lego sic sensu exposcente, ita sesquipedales libras non intelligo. Quod si labris legamus tamen sesquipedalibus non congruit. Potius igitur ses= quipondialibus legendum censuerim. eo sensu fortasse, ut libræ pur= puræ & conchylij centenis & quinquagenis drachmis constarent.
» Nam de pretio purpuræ loquens lib. ix. ita inquit. Nepos cornelius,
» qui diui augusti principatu obijt. me, inquit, iuuene uiolacea purpu-
» ra uigebat, cuius libra denarijs centum ueniebat. nec multo post ru-
» bra tarentina. huic successit dibapha tyria, quæ in libras denarijs
» mille non poterat emi, hac Lentulus Spinter ædilis curulis pri-
» mus in prætexta usus improbabatur. qua purpura quis non iam,
» inquit, triclinaria facit? Spinter ædilis fuit Ciceronе consule. Di-
baphatunc dicebatur, quæ bis tincta esset, uelutimagnifico impen-
dio, qualiter nunc omnes pene commodiores purpuræ tinguntur.
» Quod sequitur corruptum est, In conchyliata ueste cætera eadem si-
» ne buccino, præterq; ius temperaturæ æquæ pro indiuiso humani
» potus excremento dimidia & medicamina adduntur. Vbi sic legen-
dum censeo. Vis temperatur aqua. Sed ex uerbis Plinij purpuræ et conchylij pretia magna apparet fuisse. Coccus autem quo hodie uti= mur in laneis uestibus, non excedit in libras singulas nostras binos aureos, quod uero in serica ueste cramesinum appellant non absi= mile est cocco, radicibus adhærens cuiusdam herbæ in Germania, nec excedit quaternos ducatos in libras, ut negociatores nostri aiunt. Ex quo apparet multo pretiosiores, & maioris luxus uestes antiquorum fuisse. Purpura hodie negociatoribus ignota est, etiam si Damasci in usu esse quidam autumant, sed pretium antiquis pretijs non respondet. Athenæus libro. xij. dipnosophiston de luxu Ionum
» loquens, Theopompus autem, inquit, libro. XV. author est mille
» uiros Colophoniorum per urbem errantes uideri solitos in ueste pur
» purea. quod regibus tum rarum erat, & magno studio affectatum.
» purpura enim argento rependebatur. ὅπερ καὶ βασιλεῦσι σπάνιον τὸ
» τὴν καὶ περισπούδαστον. ἰσοστάσιος γὰρ ἦν ἡ πορφύρα πρὸς ἀργύριον ἐξε-

» ταζομένη. Cicero in Philippica secunda. Conchyliatis Cn. Pompeij
» peristromatis seruorum in cœllis lectos stratos uideres. Quamobrẽ
» desinite mirari hæc tam celeriter esse consumpta. non modo unius
» patrimonium quamuis amplum, ut illud fuit, sed & urbes, & re-
» gna tanta nequitia deuorare potuisset. Tranquil. in Nerone. Et cum
» interdixisset usum amethystini, ac tyrij coloris, summisissetq; qui
» nundinarum die pauculas uncias uenderet, præcluſit cunctos nego-
» ciatores. Quo in loco perculit lego ideſt fortunis euertit. De hac Pli-
» nius ita inquit libro supra dicto. Non est satis abstulisse gemmæ no-
» men amethystum, rursum absolutus inebriatur tyrio, ut sit ex utroq;
» nomen improbum tyriamethystus. Olim etiam purpura ideſt
sanguis piscículi cum cocco, quo nunc utimur, miscebatur. id quod
» idem author testatur his uerbis. Quin & terrena miscere, coctóq;
» tinctum tyrio tingere ut fieret his bissinum. ubi prisca his schymum
» habent, quare hysginum lego. ex eodem Plinio libro. XXXV. in men
» tione purpurissi, & ex Vitruuio libro. VIII. his uerbis. Fiunt etiã
» purpurei colores infecta creta rubiæ radicę & hysgino. Purpura
» insigne Romanorum imperatorum fuit. Plutarchus in Crasso, Fer-
» tur eo die Crassum non purpureum, ut Romanorum imperato-
» rum mos erat, sed atrum paludamentum indutum ad milites pro-
» cęsisse. Quapropter purpura pro summo magistratu ponitur à Plinio
» libro. x. cap. xxi. de gallis loquẽte. Vt planè dignæ aliti tantum ho-
» noris tribuat Romana purpura. Et ideo imperio Romano ad mo-
narchiam deducto principes ipsi, qui etiam, ut olim, imperatores dicębantur, quoniam regum nomen Romæ infaustum inui-
sumq; erat, purpuram pro insigni imperatorio seruauerunt, ut au-
thor est Capitolinus in Maximinis & in Gordia. Pli. li. xxij. palu-
» damentum imperatorium cocco tinctum fuisse dicit his uerbis. Iam
» uero infici uestes scimus admirabili succo. atq; ut sileamus Galatiæ,
» Aphricæ, Lusitaniæ granis coctum imperatoris dicatum paludamẽ
» tis, trãsalpina Gallia herbis tyriũ, ac cõchyliũ tingit, omnesq; alios
» colores. nec quærit in profundis muricęs, sese obijciẽdo dũ præripit
escam belluis marinus. In titulo de uestibus holobryzis uel holoseris
nũc murex nunc conchylium, nunc purpura uocatur qua solus prin
cęps utitur. Hæc obiter dicta sint propter uerbum sesquipedalibus.
quod in Plinio corruptum esse apparet. Sesquipondium autem sic
latinum est, ut dipondium & centipondium, seu centumpondium
apud. M. Catonem & Plautum. Est & aliud ibidem ulcus quod
quia persanare non poterã, ne attingere quidẽ potius esse duxi. Cæ-

terum quod de censu senatorio & equestri diximus, non mirum uideri debet, ut Romæ senator esse non potuerit, qui minorem censum triginta millibus coronatorum in censu habuerit. hoc enim statutum eo demum tempore fuisse uidetur, in quo imperium Ro. in Asiam transijt, aut certe extra Italiam promotum est. Quare Pli. lib. xiiij. luxuriam posteriorum temporum, & rerum honestarum
» inuriam insectans, Reges, inquit, innumeri honore artium colebantur, & in ostentatione has præferebant, opem & immortalitatem sibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant &
» præmia, & operæ uitæ, posteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, postquã senator censu legi cœptus, iudex fieri censu. magistratum ducẽq; nil magis exornare quàm census, postquã cœpere orbitas in authoritate summa & potentia esse, captatio in quæ
» stu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo, pessum iere uitæ pretia, omnesq; à maximo bono liberales dictæ artes in contrarium cæ-
» cidere, ac seruitute sola profici cœptum, eodem tamen habendi, quo
» eat spes omnium tendente uoto. Sic enim legendum censeo ex uetustæ lectionis obseruatione, licet in exemplaribus, quæ circumferuntur, aliter extremum membrum legatur. Iudicem autem fieri censu Pli. ideo dixit, q equites etiam iudices uocabantur, propter equitum
» decurias, quæ ex equestri ordine erant. Idem lib. xxxiij. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, post Carthaginem euersam primo inaurata sunt in capitolio censura L. Numij.
» Inde transiere in cameras, parietes quoq;, qui iam & ipsi tanquam
» nasa inaurantur, cum sua ætas uaria de catulo existimauerit, q tegulas æreas capitolij inauraſſet primus. Idem paulo superius. &
» nos fecimus quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar, qui postea dictator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri, omni apparatu arenæ argenteo usus est, ferasq; argenteis nasis incessere tũ primum uisum, mox, quod etiam in municipijs æmulantur, Caius Antonius ludos scena argentea fecit. Idem Lucius Murena. Item paulo
» inferius. Claudij successor Nero Pompeij Theatrum operuit auro in
» unum diem, quo Tiridati Armeniæ regi ostenderet. & quota
» pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem? Idem Pli.
» lib. xxix. de medicis loquens. Multos prætereo medicos, celeberrimosq; ex ijs Cassios, Carpetanos, Aruncios, Albutios, Rubricos. ccl. sestertia annua mercede ijs fuere apud principes. Quin-
» tus uero Stertinius imputauit principibus, quod sestertijs quingenis annuis contentus esset. Sexcena enim sibi quæstu urbis numeratis

» ratis domibus ostendebat . ducenta & quinquaginta sestertia idest
sex millia ducentos quinquaginta aureos annua mercede celebres
multos medicos Romæ à principibus habuisse dicit . Stertinium uero
etiam summam altero tanto maiorem.hoc est duodena millia quin-
gentenos,cũ priuato quæstu & urbico denaquina millia cogere pos=
set.Quapropter hoc etiam imputabat principibus,q̃ centum sester-
tia quæ,tus eorum gratia contemneret. Sequitur apud Plinium.par
» & fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est. cẽnsuśq; q̃q̃ ex=
» haustis opibus Neapoli exornata ita auctus,ut hæredi sestertia.ccc.
» relinqueret,quadringena Aruncius solus.sic locum legit Hermo-
laus Barbarus quibusdam uerbis contra fidem exemplarium ad-
ditis,quod diuinare est, non emendare.Ego ex uetustæ lectionis ob-
seruatiõe sic legendum cẽseo,cẽsuśq; q̃q̃ exhausti operibus Neapoli
exornata,hæredi sestertium trecenties reliquere, quantum Athena
idest Aruncius solus,ut intelligamus Aruncium cognomento Athe-
nam dictum.sensus est autem non qualis ab Hermolao ponitur, ut
trecenta duo fratres reliquerint hæredi, quod Pli. pro re prædi-
canda posuit,sed trecenties,quæ centuplicato maior est pecunia, hoc
est septingenta quinquaginta quinq; millia . In quo insignis fuit &
concors Neotericorum omnium hallucinatio,ut antea dictum est,qui
nescio quo fato uelut iure quodam sic errore recepto,omnes uniuer=
síq; pedibus ierunt in eius sententiam,quem primum horum uerbo
rum intelligentia fefellit . quanquam partim eorum rem egregie
latinam multis in partibus gesserint, partim græcorum penetra-
lia, atq; etiã adyta reserarint, ut acriore ui animi, atq; ingenij
quàm ego,sic maiore operæ pretio.Quo nomine simul eorum me-
moriam & colo & ueneror,simul eorum monumentis acceptum fe=
ro quicquid literarum studio doctrinæ,quantula in me est cunq;,asse-
cutus sum.id quod eo magis ex animi sententia dico, q̃ nullius do
cti uiri quicq̃ eo nomine uoci debeo, quod quidem à prælegente ac-
ceperim,ut Phemius ille Homericus,qui sese autodidacton uocat.Alio
quin & doctorum obseruantissimus,& omnia eorum causa cupiens.
Sed sic fuit fatum meum, ut mihi tantum & libris operam satis
multam,præceptoribus longe rariorem q̃ tonsoribus dederim.Cuius
sortis & si magnopere me pœnitet,interdum etiam suppudet, quod
tamen celare plerosq; non possum,palàm omnibus fateri non eru=
besco,utiq; cum ea re commemoranda argumentum mihi ueniæ præ-
stuere uidear.Iuuat igitur doctissimorum hominum luculentam cul=
pam in rebus arduis meminisse;non quod uendibilius inuentum me=

um ea re fieri ſperem, ſed quo mihi iure etiam optimo ueniam erratorum haud dubiam ſpondeam, præſertim ſi nec inauſpicato conatu, nec irrito in cõmunem ſtudioſorum cauſam incubuiſſe inueniar.

» *Sequitur eodem loco Plinij, tum Crinas Maſſilienſis, arte gemmata ut*
» *cautior religioſiorq́; ad ſiderum motus ex ephemeride mathematicæ*
» *cibos dando, horaſq́; obſeruando, authoritate eum præceſſit, nuperq́;*
» *ſeſtertia cẽtũ reliqt muris patriæ, mœnibus quoq; alijs pene non mi-*
» *nori ſumma extructis. ſeſtertiũ nõ ſeſtertia lego, ut ſit ſeſtertiũ centies*
nõ ſine uetuſtæ lectionis aſtipulatu, aliogn quonammodo cẽtũ ſeſtertia ſufficere mœnibus Maſſiliæ poſſent? aut cur Pli. magnam hanc ſum
» *mam eſſe diceret? Sequitur ex eodem cap. per quæ effectum eſt, ut*
» *nihil magis prodeſſe uideretur, quàm multitudo graſſantium, neq;*
» *enim pudoris æmuli pretia ſummittunt, notum eſt ab eodem Char-*
» *mide unum ægrum ex prouincialibus ſeſtertijs ducentis conductum,*
» *Archontio uulnerum medico ſeſtertijs centum condemnato ademiſſe*
» *Claudium principem, eidemq́; in Gallia exulanti, & deinde reſtitu*
» *to acquiſitum non minus intra paucos annos. lego, neq; enim pudor,*
ſed æmuli pretia ſummittunt, & Archontio uulnerum medico ſeſtertiũm centies Claudium ademiſſe, bonis eius confiſcatis. Sententia enim Plinij hæc eſt. quanquã medici Romæ multa nefarie admitterent artis ſuæ licentia, potius tamen eſſe cœpiſſe ut plures eſſent quá pauci, quia olim cum pauci eſſent, pretia immodica aut ſtipulabantur ab ægris, aut quouis modo exprimebant, nullo enim pudore deterrebantur ut immenſis mercedibus abſtinerent. ſed mutua, ut fit, æmulatione minoris operas ſuas addicere tunc cœperunt, cum multi extitere medici. Cum autem uellet Pli. impudentiam flagitantium docere, Charmidis facinus tanquam exemplum improbitatis medicæ commemorauit, qui ægrum unum prouincialem ſanandum, quinq;, ut ita dicam, millibus coronatorum conduxit. ut autem doceret quàm quæ, tuoſa tunc medicina eſſet, uulnerarium Archontium dixit ducẽtis quinquaginta millibus aureorũ confiſcatione amiſſis, intra paucos annos totidem in exilio quæſiuiſſe. Huius dicti firmamentum erit id, quod ab eodẽ authore lib. XXVI. dicitur, ubi de lichenibus loquitur.

» *Siquidem, inquit, certum eſt Manilium Cornutum ex prætorijs, lega-*
» *tum aquitanicæ prouinciæ ſeſter. ducentis elocaſſe in eo morbo curã=*
» *dum ſeſe. Sic enim legi debet ille locus etiamſi aliter in chartaceis*
libris legatur. Præter loca ſupradicta etiam alium eodem Cap. in
» *tranſitu emendabimus, ubi enim legitur. Itaq; Hercule in hac arti=*
» *um ſola euenit, ut cuicunq; medicum ſe profitenti ſtatim credatur,*

cum ſit

» cum ſit periculum in nullo mendacio maius, nõ tamen illud intuemur,
» adeo blanda eſt ſpirandi per ſe cuíq; dulcedo. lego ſperandi pro ſe, nõ
ſpirandi per ſe. Hæc quæ de mediorum mercede ex hoc Plinij loco
dicta ſunt à me, fide fortaſſe maiora nonullis uidebuntur, ut pote ab
hodierno non modo cenſu, ſed etiam ſenſu abhorrentia. Itaq; cum
hæc ſcribere cœpiſſem, in mentem mihi uenit, eam me rationem in
his commentarijs ſequi eſſe neceſſe, quam geometræ, & mathematici
in demonſtrandis ſpeculamentis ſuis inſtituerunt. Quomodo enim il
li ex primis probant ordine ſequentia, et ſimul atq; theorema quod-
dam compererunt, illi ſtatim ut confecto adnectunt aſſuunt'q; aliud,
& illi rurſus aliud atq; aliud ſerie perpetua, cum ſequentia conſi-
ſtere ſine antegreſſis nequeant. Nam abſq; hoc foret, res ipſi in com
munem ſenſum haud incurrentes rudibus adhuc animis approbare
demonſtrare'q; non poſſent, minutis'q; eos aſſenſionibus uſq; adeo ob-
ſtringere, ut cum pregreſſa pro compertis habere ſe faterentur, ſub-
euntia quoq; inficiari nequirerent, cum hæc ex illis neceſſario con-
ficiant. Vt igitur Mathematicis neceſſe eſt primum quodq; deinceps
theorema, ita ei quicum diſputant approbare, ut omnem fatendi ter-
guerſationem, atq; etiã dubitationem eximant, ſic nos præcedentia,
ut arbitror, ueluti propoſitiones quaſdam plane' demonſtratas tene-
mus, ex quibus hæc, quæ nunc agimus, ratione nõ ſolũ probabili, ſed
etiam propémodũ neceſſaria aſtruere poſſumus. Verũenimuero quã
do in lectorum animis q̃libet perſuaſis (de meo enim coniecturam
facio) identidẽ, ut ita loquar, rebellaturã hæſitationẽ uideo, non com-
mittam ut hactenus conteſtatis acquieſcens, non omnino compos pro
poſiti euadam. Spe enim decidiſſe uidebor, ſi re in iudicium homi-
num deducta, nõ protinus ſecundum nos ab omnibus pronuncietur.
Equidem ut Caſtor & Pollux iudiciorum præſides obſtare mihi
contendant, plures tamen tribus ingeniorum feram. proinde libens
facio ut re q̃q̃ probata, rurſus authoribus ampliſſimis denunciem te-
ſtimonium. atq; interim argumentis ualidiſſimis cauſam meam ita
affirmem, ut omnem ambigentibus animis dubitationem abſtergã.
Interea exempla ad id, quod agebamus, citabuntur. Tacitus lib. xiij.
» de Nerone nondum deterrimo principe loquens. ſed nobili fami-
» liæ honor auctus eſt, oblatis in ſingulos annos quingenis ſeſtertijs,
» quibus Meſſala paupertatem innoxiam ſiſtentaret. Aureo quoq;
» Cottæ, & Atherio Antonino annuam pecuniam ſtatuit princeps,
» q̃q̃ per luxum habitas opes diſſipaſſent. de eodem Tranq. nobi-
» liſſimo, inquit, cuiq; ſed à re familiari deſtituto annua ſalaria &

quibuſdam quingena conſtituit. & de Veſpaſiano. Expleuit cenſum ſenatorium, conſulares inopes quingenis ſeſtertijs annuis ſuſtentauit. ſi ergo ſenatores quidam Romani iam conſulares facti duodecim millia & quingentos aureos annuo ſtipendio à principibus habuerunt, cur incredibile ſit id, quod de medicis dictum eſt? Artes autem hoc tempore pene' dixerim damnoſas, olim non modo Romæ, ſed etiam in Aſia quæſtuoſas uel locupletatrices potius fuiſſe authoritatibus docebo. Iam primum idem Tranquillus de Veſpeſiano principe auaritia infamat, & ſi cætera pene' optimo. Ingenia, inquit, & artes uel maxime fouit. primus è fiſco latinis græciſq; rhetoribus annua centena conſtituit, præſtantes poëtas, necnon artifices coëmit. annua centena non minus duobus millibus & quingentis aureis fuerunt. quæ ſi nunc in breuiario principis anniuerſario legerentur, non dico uni nomini expenſa, ſed in uniuerſum literatorum genus, prodigij inſtar eſſe crederetur, ab ijs quidem magnis uiris, qui ærarium noſtrum libero pene' arbitrio expenſant. Ex quo intelligere licet unde Fabius Quintilianus ſaltus illos coëmerit, qui à ſatyrico celebrantur. primus enim Romæ ex Hiſpania ueniens ſtipendium è fiſco accepiſſe dicitur ab Euſebio ſub Domitiano. quod tamen non eſſe uerum ex dicto loco Trăquilli deprehenditur. Huius ætatis aliud eſt iudicium, præſertim in Gallia, ſuo ſibi ſuffragio à ludo poëtico oratorioq; exploſa, ut antea dictum eſt. Viginti talentis unam orationem Iſocrates uendidit ut author eſt Pli. in. VII. ideſt aureorum noſtrorum duodecim millibus. Idem lib. xxxiij. Hominum primus & auream ſtatuam & ſolidam Gorgias Leontinus Delphis in templo ſibi poſuit, ſeptuageſima circiter olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæſtus. O' tempora, o' mores! Iſocrates Athenis ideſt in urbe eruditiſſima orationem unam tanti uendere olim potuit, quanti nunc Gallia prouinciarum locupletiſſima eadem & doctorũ hominum egentiſſima ſi ſeſe ipſa noſſet, nec latias nec græcas Athenas æſtimandas eſſe putat. & nos mirabimur ab omnibus nobis uerba dari quibuſcum negotium habemus, cum literas ipſi neſciamus, nec imperio obtinendo conferre quicq̃ aut conducere putemus? Thucydidem imperatorem Athenienſes, inquit idem Pli. in exilium egere, rerũ conditorem reuocauere, eloquentiã mirati, cuius uirtutem damnauerant. Thucydides ab exilio publico decreto reuocatus eſt, ut hiſtoriam ſcriberet, quæ nunc extat. nunc uero, Quis dabit hiſtorico quantum daret acta legenti? ut inquit ille ſatyrographus. Vnde fit ut res à maioribus noſtris geſtas tam commemorare poſſimus, quã

qui terra

qui terra editi auos citare nequeunt. Quanquam non magnopere refert noſtri temporis res geſtas obliuione tranſmitti, qui nihil laude dignum geſſimus, certe multa ſilentio nobis prætereunda ſunt. Quominus mirum eſt ſummos rerum noſtrarum geſtores nullo in numero beneficiariorum habere literatos homines, qui res geſtas prodere æternæ memoriæ poſſint. Alexander magnus inter ſpolia Darij Perſarum regis unguentorum ſcrinio capto, quod erat auro gemmiſq; ac margaritis pretioſum, uarios eius uſus amicis demonſtrantibus, quando tedebat unguenti bellatorem et militia ſordidum, immo Hercule, inquit, librorum Homeri cuſtodiæ detur, ut precioſſimum humani animi opus, quàm maxime diuiti opere ſeruaretur. Idem Pindari uatis familiæ penatibusq; iuſſit parci cum Thebas caperet. Ariſtotelis philoſophi patriam condidit, tantæq; rerum claritati tam benignum teſtimonium miſcuit. author idem Pli. Diu addubitaui an id, quod ſequitur adderem. Veritus ſum enim, ne temporum noſtrorum iniquitas fidem hiſtoriæ derogaret, in cachinnoſq; tandem res memorabiles abirent. ad extremum tamen literarum amor, & ueri admiratio peruicit, ut ſubſcriberem. Apud Athenæum lib. ix. dipnoſophiſtarũ Laurentius uir Romanus unus eorum ita inquit, de tetracæ aue loquens. νομίζων δὲ κἀγὼ παρὰ τῷ ἀριστοτέλει μνήμης ἠξιῶσθαι τὸ ζῶον ἐν τῇ πολυταλάντῳ πραγματεία (ὀκτακόσια γὰρ εἰληφέναι τάλαντα παρ' Αλεξάνδρου τὸν σατραπεύσαντα λόγος ἔχει εἰς πᾶν περὶ τῶν ζώων ἱστορίας) οὐδὲν οὖρον περὶ αὐτοῦ λεγόμενον. Ego autem exiſtimans uirum doctiſſimum Ariſtotelem dignam hanc auem putaſſe, de qua mentionem faceret, cum tractatum illum eius tot talentis æſtimatum adiiſſem, (nam Stagiriten ipſum octingenta, talenta ab Alexandro accepiſſe fama eſt ob hiſtoriã animalium) nihil quicquã in eo de ea aue inueni. His Athenæi uerbis elogium habemus ſummi regis Alexandri in doctrinæ literarũ indicaturam. qui unum tractatum Ariſtotelis præceptoris ſui quadringentis & octoginta millibus aureorum noſtri temporis æſtimauit ac redemit. De hoc loquens Plinius lib. octauo ita inquit. Ariſtotelem in his magna ſecuturus in parte, præfandum reor, Alexandro magno rege inflammato cupidine animalium naturas noſcendi, delegataq; commentatione Ariſtoteli ſummo in omni ſcientia uiro, aliquot millia hominum in totius Aſiæ, Græciæq; tractu parere iuſſa omnium, quos uenatus aucupia piſcatusq; alebant, quibuſq; uiuaria, armenta, aluearia in cura erant, neqnid uſquam genitum ignoraretur ab eo, quos percunctando quinquaginta fermè uolu-

mina illa præclara de animalibus condidit. Si quinquaginta uolumina recte legitur apud Plinium, non omnia ad nos peruenerunt. nostræ tamen ætati gratulandum q̃ libri de anima eorum præstantissimi non interciderunt. nam innumera propémodum uolumina eum scripsisse ex Laertio nouimus. Quàm male autem cum promis condis ærarij nostri ageretur, si eius regis æmulos principes haberemus? q̃ longe autem abigerentur ab aula soricες illi prætoriani diuisorum assectæ, qui nobis sericati ob oculos murrunt arroso argento principali tumidi. O mirificam officinam quæ q̃is sordidos homines, sesquimense politos ad unguem nobis reddat. O mania, o ingrata, o pudenda deniq; literarum studia, quibus aduersis fatis nequicq̃ intabescimus. quos isti non sapientiæ amore captos, sed mente potius putant. Verũ ut quod instat agamus, idem Pli. li. supradicto, medicinæ scientiam, inquit, in Theombroto Ptolemæus rex Me-
» galensibus sacris donauit centum talentis seruato Antiocho rege, &
» lib. xxix. Erasistratus Chrysippi discipulus Aristotelis filia genitus,
» Antiocho rege sanato, centum talentis donatus est a rege Ptolemæo fi-
» lio eius, ut incipiamus & præmia artis ostendere. Erasistratum & Theombrotum uel eundem fuisse intelligimus, uel Pli. non eundem authorem utrobiq; secutum. centum talenta sexaginta millia aureorum ualuisse post paulo docebimus. Idem lib. VII. Aristidis Thebani pictoris unam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus est.
» octoginta emit duas Cæsar dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in templo Veneris genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi
» picturam Magnetum exitij haud mediocris pari rependit auro. In antiquis legitur medio crispanti. quare sic legendum censeo. mediocris spatij rependit auro. nam rependere pari auro nunquã a Plinio dictum est. & alioqui. Pli. mediocri magnitudine tabulæ pretij magnitudinem significare uoluit. rependere auro plena est locutio. Cicero
» de orat. Cui pro Gracchi capite aurum erat repensum. quod Pli-
» nius ipse libro. xxxiij. imitatus est his uerbis. Hæc paulatim exar
» sit rabie quadam non iam auaritia, sed fames auri. ut pote cum Sep-
» timuleius. C. Gracchi familiaris auro repensum caput eius excisum
» ad Opimiũ tulerit. Quanta autem authoritas artibus olim fuerit, etiam ex eo conijcere possumus, quod idem lib. XXXV. inquit de
» Pamphilo pictore loquens. docuit neminem minoris talento annis de
» cem, quam mercedem Apelles & Melanthius ei dedere, & huius
» authoritate effectum est Sicyone primum, deinde & in tota Græ-
» cia, ut pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est picturam in bu-

xo docerentur, reciperetuŕq; ars ea in primum gradum liberaliũ. In uetustis tamen omnibus legitur, ut pueri ingenui omnia antigraphicen, licet hoc Hermolaus ex uetustis restituisse se dicat. quare suspicor sic Plinium scriptum reliquisse. ingenui omnia ante graphicẽ. quasi hæc fastigium doctrinæ puerili imponeret. quod tamen admonendi animo dictum à me existimari uelim. non enim facile mutandam esse structuram ueterem cẽseo. non nihil hanc opinionẽ meam intendit id, quod sequitur. semper quidem honos ei fuit, ut ingenui eam exercerent, mox ut honesti, perpetuo interdicto ne seruitia docerentur. cæterum quod hic dicitur neminem docuisse minoris talento annis decem, non consentaneum mihi uisum est, ut cum tanta pretia tabularum legeremus apud Pli. idem tamen docendi pretium tam paruum poneret, atq; ita poneret, ut admirari nos uellet. Quare cum exemplaria antiqua adirem, reperi non annis, sed annuis legendum, nec decem sed xl. ut sit, docuit neminem minoris talẽtis annuis quadraginta, quanquã in antiquissimo scriptum erat quingenta, in pagella quidem, sed in margine quadraginta. ut minimum autem annuis decem legendum, hoc est aureorum sex millibus. quod longissime abest ab eo sensu, qui ex impressis percipitur, absurdissimo illo qdẽ, cum etiam pluris hodie pictores instituantur. Atq ne decoxisse doctrinam eam Apelli putemus, qui tanti picturã dicidit, Idem author de eo loquens aliquanto post ita inquit. Pinxit & Alexandrum Magnum fulmen tenentem in templo Ephesiæ Dianæ uiginti talentis auri. digiti eminere uidentur, & fulmen extra tabulam esse. Immane tabulæ pretium accepit aureos mensura non numero. uel ut ex uetustissimo lego tabulæ pretium in numo accepit aureo mensura non numero. uiginti auri talenta ut minimũ centũ ac uiginti millia aureorum coronatorum ualent. qđ tamẽ exquisitius postea uiderimus. Strabo li. xiiij. de Co insula loquẽs, & urbe eius cognomini, In suburbano est Aesculapij tẽplũ ualde nobile, simulachris multis refertũ. in quens est Apellis Antigonus. fuit etiã pridẽ Venus è mari emergens, quæ nũc diuo Iulio Cæsari dicata est Romæ, q̃ Augustus honori patris cõsecrauit, ut generis authorẽ. Fama ẽ Cois pro tabula cẽtũ talẽta ex i. pato tributo remissa esse. φασὶ δὲ τοῖς Κώοις ἀντὶ τῆς γραφῆς ἑκατὸν τάλαντων ἄφεσιν γενέσθαι τοῦ προσαχθέντος φόρου. Interpres eo in loco lapsus Anadyomenen. i. emergentẽ Venerem, nudam transtulit quasi apodyomenen. est enim ἀναδύσεως emersus, cui opponitur καταδύσεως, q̃q̃ & aliud significat. Pli. li. supra dicto, Venerem exeuntẽ è mari diuus Augustus dicauit in delubro

» patris Cæsaris, quæ anadyomene uocatur. uersibus græcis tali ope-
re dum laudatur uicto, sed illustrato. Huius enim inferiorem partem
qui reficeret non poterat inueniri. Ego tamen ex uetustis melius pos-
se legi puto. uersibus græcis tali opere dum laudatur uicto. sed per
tot lustra huius inferiorem partem corruptam qui reficeret non
potuit inueniri. Per lustra autem censores olim sarcta tecta ædium
sacrarum tuenda locare solitos esse notum est. Romanorum igitur res
numaria ita prope modũ constituta fuit. græci drachmis, minis et ta-
lentis usi sunt. Talentum multiplex fuit authore Festo, Atticum au-
tem sex millium denariorum fuisse dicit. τάλαντον, inquit Suidas,
» μυῶν ἐστὶν ἑξήκοντα. ἡ δὲ μνᾶ δραχμῶν ἑκατόν. Talentum inquit mu-
» narum est sexaginta. mina autem drachmarum centum. hoc etiam
legimus in uersibus illis, qui apud Priscianum leguntur, & Fauini
esse dicitantur,
» Cecropium supereſt post hæc docuisse talentum,
» Sexaginta minas seu uix sex milla drachmas.
» Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis
» Priscianus de ponderibus. scrupulus inquit sex siliquæ. drachma
scrupuli tres. uncia drachmæ octo. scrupuli. xxiiij. unciæ. xij. libra.
libra uel mina attica drachmæ. LXXV. Libra uel mina graia dra
chmæ. XCVI. talentum Atheniense paruum minæ sexaginta. ma-
gnũ minæ. lxxxiij. & unciæ quatuor. ad hoc probandũ citat Liuiũ,
sed quoniã uerba Liuij apud Priscianum corrupta sunt, ab authore
ipso repetenda sunt, q̃ lib. iij. de bel. Macæ. de Tito Quintio loquens
» Græciæ liberatore, ingens, inq̃t, numerus erat bello punico captorũ,
» quos Annibal cum à suis non redimerentur, uenundederat. multitu-
» dinis eorum argumentum est q̃ Polybius scribit centum talentis eã
» rem Achæis stetisse, cum quingentos denerios pretium in capita
» quod redderetur dominis statuissent. mille enim ducentos Achaia
» ea regione habuit. Hactenus Liuius. Ex cuius uerbis intelligimus
in centum talentis millies ac ducenties quingentos denarios esse, hoc
est sexcẽties mille. quod perinde est, ac si dicas centies sex millia de
nariorũ. Ita planum fit in quolibet talento sex millia denariorũ fu
isse, cum centesima pars eius summæ sint sex millia. Rem per se odio
sam quàm potui facillime explicui, sicq; ubiq; facturum me compa-
raui, ne qui hunc librum in manus sumpserint, identidẽ necesse ha-
beãt eo tantisper deposito palimpsestũ sumere, sic apellant tabellã
deletilem, qua calculatores utuntur. addit hoc Priscianus, denarios
eo tempore numos argenteos fuisse siliquarum pondere uicenarum

quaternarum, id quod Liuius in eo libro ostendit de triumpho eiusdem Quintij loquens his uerbis. Signati argenti octoginta quatuor millia fuere atticorum, tatrachiam uocant, trium fere denariorum in singulis argenti est pondus. quo in loco Liuij non tetrarchiam, sed tetradrachmum lego, non ex Prisciano, apud quem inanis areola pro hoc uerbo relicta est, sed ex Cicerone & Pollucę libro nono de uocabulis rerum ad Commodum Cæsarem. qui author didrachmũ tridrachmum & tetradrachmum nomismata olim fuisse tradit. cumq; numum ab Athenienſibus bouem appellatum esse ab eius pecudis nota, indeq; ficta ab Homero arma Hecatombœa et Enneabœa. Id etiam ex Prisciano satis intelligi potest, qui numos illos atticos fuisse scribit duarum & septuaginta siliquarum. Idem Liuius, inquit ille, ostendit lib. XXXVII. ab urbe cond. magnũ talentum atticum octoginta habere libras & paulo plus, cum supradictorum computatio manifestet octoginta tres libras et quatuor uncias habere talentum, quod est denariorum sex millium Liuij uerba hæc citat. talentum ne minus pondo. lxxx. Romanis ponderibus pendat. uel sic decreuit senatus, ut nõ plus quàm ternæ libræ, et quaternæ unciæ singulis talentis desint. hactenus Priscianus. Cuius coputationẽ sic accipio (nihil enim aliud addidit) Cum unumquodq; talentum sex millia denariorum penderet, octo quoq; millia drachmarum pepẽdisse ratione prædicta. Hæc octo millia si in centenarios partiaris, octoginta utiq; libras centenarias habebis. atqui cum libra antiqua, quam Liuius secutus est, drachmarum fuerit sex & nonaginta, supererunt quater octoginta drachmæ, idest trecentæ & uiginti, ex quibus ratione prædicta tres libræ conficiuntur, & insuper tertia pars libræ, idest duæ & triginta drachmæ. Ita in talenta singula ternæ libræ cum triente tribuuntur ultra octoginta libras. Sciendum autem, inquit ille, q; secundum Liuij computationem centum minæ atticæ, quarum singulæ. lxxiiij. drachmas habent, faciunt talentum magnum. minus autem talentum sexaginta minæ secundũ Dardanũ faciunt. maius autem & minus fuisse docet Terentius in Phor. cum inquit. Siquis daret talentum magnum. Italica autem mina drachmas habet, ut supra dictum est, nonaginta sex, quæ libra est. xii. unciarum hoc est denarij. lxxij. Qua computatione. lxxxiij. libræ Romanæ & quatuor unciæ, quod magnum talentum esse diximus, centum minas atticas faciunt. Seneca in. x. epistolarum ad Nouatũ. xxiiij. sestertia, inquit, idest talentum atticum paruum. xxiiij. enim sestertia sexaginta libras habent. Hactenus apud Priscianum legi-

tur. Quo dicto Priſcianus ipſe ſibi contrarius eſt. Hac enim ratione talentum magnum ſeptem millia & quingentas tantum drachmas habuiſſe probatur, quod Liuij ſupradicta ratione octo millia habebat. quippe cum ſingula tetradrachma, ideſt quaternarũ drachmarum numos ternis denarijs æſtimauerit, ſena quoq; millia denariorum octonis millibus drachmarum æſtimauit, at hoc quàm ſit conſentaneum cum poſtremo dicto uideamus. In promptu eſt enim unicuiq; uidere cum centum libræ centenariæ decẽ millia drachmarum ualeant, ſi inde quartam partem eximamus, ut libræ iã ſint ſeptuaginta quinq; drachmarum, non plus q̃ ſeptem millia & quingentas drachmas talentum ualiturum, quod tamen Liuiana computatione octo millia ualuit. Iam uero octoginta tres libras per numerum drachmarum ideſt nonagies ſexies multiplicemus, fient in ſumma ſeptem millia nongentæ ſexaginta octo drachmæ. his ſi trientem prædictum, ideſt duas & triginta drachmas addiderimus, quæ ex quaternis illis exuberantibus uncijs fiunt, numerum omnino octo millium habebimus. Quare manifeſta eſt hallucinatio in calculo prædicto. Quem Priſciani eſſe ideo non credo q; in tribus libris antiquis, quos uidi tractatus ille non uiſitur, uno etiã antiquiſſimo. Centum igitur minæ atticæ talentum magnum ut fecerint, non id talentum erit, cuius Liuius loco ſupradicto meminit, ſed euboicũ fortaſſe. de quo idem Liuius lib. eodem ſic inquit, de pace loquens,

» cum Antiocho facta. Europa abſtinete Aſiáq; omni, quæ cis Taurũ
» montem eſt decedite. pro impenſis deinde in bellum factis. XV. millia
» talentum euboicum dabitis. quingenta præſentia. duo millia et quin-
» genta, cum ſenatus populuſq; Romanus pacem comprobauerit. mille
» deinde talenta per duodecim annos. Quid ſit autem euboicum ta-
» lentum docet Feſtus his uerbis. Euboicum talentum numo græco ſe-
» ptem millium & quingentorum ciſtophorum eſt, noſtro quatuor mil
» lium denariorum. Ciſtophororum autem crebra eſt mentio apud
» Liuiũ, ut libro eodẽ in trumpho. L. Scipionis. tulit in triumpho argen
» ti pondo. CXXXVII millia & paulo ſuperius de nauali triumpho.
» L. Aemilij. pecunia translata nequaquã tanta pro ſpecie regij tri-
» umphi. tetracina attica. ccxxxiij. millia. Ciſtophori. cccxxxij. mil. In
ſuperiore exẽplo non tetracinum & ciſtophori lego, ſed tetradrachmum & ciſtophorum genituo caſu. In hoc autem tetradrachma & ciſtophori, & ubiq; apud Liuium ſic emendandum cenſeo. Tetracinum enim quid ſit, nemo ut arbitror nouit. Nec tamen dictum Feſti conuenit cum ratione Liuiana, quæ talentum ſex millium denariũ

facit. nisi etiã corruptũ numerũ apud Festum aliquis suspicari malit. ꝙꝙ alioqn Festus ipse sibi nõ constat. ꝙ alibi talẽtũ atticum sex milliũ denariũ facit, rhodiũ ciſtophorũ quatuor milliũ. alia etiã genera ponens nihil adrẽ ptinentia. quare potius adducor ut talentũ apud Liuiũ sit octogenariũ & proportionẽ epitrion habeat. i. sesquitertiam, uel ut alij loquuntur tertiariã, ad talentũ atticũ minus, quod sexagenariũ est. Sic enim ratio quadrabit, ut ꝙ proportionẽ denarius ad drachmã habuisse dicitur, eandẽ Liuianum talentũ ad uulgare idest ad atticũ habeat. libras nunc centenarias intelligi uolo. nã qđ apud Priscianũ legitur, ut talentũ minus sexagenariũ sit, & libræ eius septuaginta quinq; drachmarũ, nullo authore confirmari potest. cum enim Suidas, Pollux, Festus, græci et latini talentum atticũ sex milliũ drachmarũ esse dicãt & sexaginta minarũ, necesse est ut. lx. minas nõ atticas, sed græcas intelligamus et centenarias, quæ atticas octoginta faciunt. Talenti magni meminit Plautus in Mostel. his uerbis. Si hercle nunc ferat sex talenta magna argenti pro istis præsentaria, nunq̃ accipiet. Locus autem ille Liuij, qui apud Priscianum citatur, non li. XXXVII. legitur, sed tricesimo octauo, his uerbis. argenti probi. xij. millia attica talẽta dato intra. xij. annos pensionibus æquis. Talentũ ne minus põdo. lxxx. Romanis ponderibus pẽdeat. ubi tamen ordinẽ uerborũ puersum esse credo. nõ enim latine. xij. millia talenta, sed talentũ dicitur, quomodo & alibi et in locosupradicto locutus est Liuius. Quare hic Liuium scripsisse puto, argenti probi attica talenta xij. millia. uel atticum talentum. Quod si de talento dicere ulterius pergam, exitũ res non inueniet, usq; adeo de talẽto diuersa produntur, & uaria ab authoribus. Suidas & Hesichius talentum apud quosdam centum & uiginti quinq; librarũ fuisse tradunt. apud nõnullos genus fuisse nomismatis. Non omittendum id, quod Pollux inquit, talentum atticum apud Athenienses atticas drachmas capere numero sex millia. apud alios eundem numerum, sed suarum cuiusq; loci drachmarum. Id quod eo` pertinere potest quod de talento Liuiano dictum est, siue euboicum, siue aliud fuerit, ut quomodo Athenis, & alibi talentum sex millia drachmarum habuit uernacularũ cuiusq; loci, sic Romæ sex millia denariorũ habuerit, quæ tamen æquauerint pondere octo millia drachmarũ. Vitruuius li. x. de testudine Agetoris Byzantij loquẽs. Erigebatur autẽ machina in altitudinẽ ad disiciẽdũ murũ circiter pedes cẽtũ. Itẽ à latere dextra ac sinistra procurrẽdo pstringebat nõ minus pedes centũ. Gubernabant eam homines centum, habẽtem pondus talentũ quatuor milliũ,

» quod fit quadringenta octoginta millia pondo. His uerbis si emendate leguntur, author est Vitruuius talentum centum & uiginti pondo Romana continere. quod genus proxime accedit ad illud talentum, quod Suidas & Hesichius posuerunt. In alijs libris quadringenta nonaginta mil. legitur. qua ratione talentum centum & uiginti pondo & semissis fuit. quod ipsum ego non argenti talentum fuisse, sed negociatorium & mercimoniale puto, quod duplicem fortasse ad talentum argenti proportionem habebat, ut hodie libra argentaria & aurificum subdupla est zygostaticæ. & sic singuli homines quina paulominus millia pondo Romana mouebant machinali libramento, nostra circiter tria millia & sexcenta. usqueadeo diuersa authores de talento scripserunt. Nihilo tamen secius constituere omnino habeo quid sit talentum, quantumq; sit ad Romanum numum relatum, siquidem ad ulteriora progredi ordine instituto uolo. Obseruauit igitur Romanos non ante talenti uocabulo uti cœpisse, quàm imperij fines ad eas usq; gentes prorogauerunt, quæ hoc uocabulo signati argenti utebantur. tunc autem eos ueriſimile est eodem genere talenti uti solitos, quo genere utebantur ij quibuscum commercia aut belli, aut pacis habuerunt. nisi siquando certis uerbis concepta fœdera aliud genus induxerunt, ut in Antiochi fœdere prædicto factum est, quo cautum est de talenti quantitate. Ferè autem talentorum uocabulo usi sunt in rebus Græciæ & Asiæ. quare cum Græciæ & Asiatici populi sena millia drachmarum & sexagenas minas tribuant, ego in colligendis summis hanc rationem ut potissimam sequar. malo enim extenuasse res uideri quàm in maius auxisse. atqui nemo talentum apud scriptores rerum in Græcia aut Asia à Romanis gestarum, minus fuisse libris sexaginta contenderit, ut arbitror. Denarij autem & drachmæ promiscuam appellationem habebo authoritate fretus Plutarchi & Plinij. & scribentium concordia. nec me deterrebit locus ille Liuianus, in quo pro trium fortasse quatuor legendum est, quanquam & inter antiquum denarium & drachmam Athenienſem potuit aliqua esse differentia. quod tamen non probo. Habeo enim antiquissimum in honorem Romuli & Remi percussum, quibus infantibus lupa sub ficu ubera præbet. literæ exesæ uetustatem præferunt. Pondus idem quod reliquis, qui drachmales sunt. ab altera parte. x. litera denarium significare uidetur. sed potuit tetradrachmus numus maligne percussus esse in difficultate reipublicæ Athenienſium, ut aliquando Romæ factum esse docebimus, ita ut quatuor drachmarum numus non multo plus

tridrahmoc

» tridrachmo ualeret, id est denarijs tribus. τάλαντον, inquit Sui-
» das, μνῶν ἑξήκοντα ἐστίν. ἡ δὲ μνᾶ δραχμῶν ρ'. ἡ δὲ δραχμὴ ὀβολῶν ἕξ.
Talentum, inquit ille, minarum de sexaginta, mina autem drachma
rum centum. drachma obolorum sex. sed de minutis postea uideri=
mus, ne quid indubitatum relinquatur. nunc talentum æstimabimus
sexcentis coronatis nostris. hoc est sexagies denis. de nos enim aure
os in libras constituimus. Hac ratione centum talenta centies sexcen-
tos aureos ualent, hoc est sexaginta millia. quod promptum est colli=
gere in digitos tantum calculũ deducenti. centies enim quingenti, qn=
quaginta millia efficiunt, & centies centum decem millia. eadem ra
tione decem talenta sex millia coronatorum ualent. & uiginti duo-
decim, triginta decem & octo. quadraginta quatuor & uiginti. qn-
quaginta autem triginta. & mille sexcenta millia. Quod semel di
cendum duxi ne lectores posthac æstimandis summis hæreant. Ita
fit, ut quod græci quinquaginta talenta argenti dicunt, Romani duo
decies sestertiũm dicant, quæ summa census est senatorij, quod ita po
stea probabimus, ut nemo in posterum ambigat. Veniamus ad histo-
» ricorum loca. Plutarchus in Cæsare. Circa Pharmacusam insulam
» a' piratis capitur. qui per idem tempus naubus magnis & immen=
» sis classibus mare occupauerant. a' quibus cum pro eo redimendo ui
» ginti poscerentur talenta, derisit q̃ qualem cepissent uirum igno ra-
» rent. Proinde quinquaginta se daturum pollicitus est. Tranquil. in
» eodem Cæsare. Numeratis deinde quinquaginta talentis expositis
» in litore, non distulit quin e' uestigio classe deducta, persequeretur
» abeuntes. quinquaginta talenta triginta millibus coronatorum æsti
» mo. Idẽ Plutar. Cæsar ex prætura prouinciam sortitus Hispaniam,
» cum proficiscenti creditores magnis clamoribus impedimento essent,
» confugit ad Crassum, qui Romanorum ditissimus, aduersus Pompeij
» in Rep. potentiam acri Cæsaris ingenio ac feruore simul egebat.
» Crasso igitur contra inexorabiles maxime, ac importunos credi-
» tores octingentorum & triginta talentorum sponsione interueniente,
» Cæsar in prouinciam abijt. hoc perinde est ac si dicam quadringen
ta et nonaginta octo millia aureorum, quæ Cæsar debebat Crassum
» fide sua esse iussisse. de quo idem Tranquil. ex prætura ulteriorem
» sortitus Hispaniam, retinentes creditores interuentu sponsorum remo
» uit. Appianus in II. bel. ciuilium. Cæsar deinde in Hiberiam dele-
» ctus prætor cum magnam facultatum partem ob ambitum ære alie
» no deuinxisset, huiusmodi uerbis usus esse dicitur. bis millies & quin
» genties cẽtena millia sibi adesse oportere ut nihil haberet. Hæc sum=

» mia ære noſtro maior eſt bis & ſexagies centenis millibus aureorũ.
Græci hunc numerum ſexcentas & uiginties myriadas appellant.
lingua noſtra millionem uocat decies centena millia. hoc ſi imitari uo
lumus chiliada chiliadum, ut græci dicere poterimus, hoc eſt mille
millenarios uel millies mille. græca rurſus myriadem uocant decem
millia, ergo decies centena millia, centum myriadas dicunt, & mille
myriadas centies centena millia. quod ideo præfandum duximus,
ne legentes conturbentur ſi uel ijs uocabulis aliquando utamur, uel
» eos authores citemus, q̃ ea uſurparunt. Plutarchus in Craſſo. Apud
» Romanos omneis conſtat uirtutes, quas plurimas Craſſus habuit,
» unius auaritiæ ſordibus obſcuratas fuiſſe. Cuius uitijs clariſſimum te
» ſtimonium præbet magnitudo diuitiarum, quas breui admodum tem
» pore ſibi comparauit. nam cum trecenta ſolum talenta ex paterna
» hæreditate accepiſſet, priuſquã aduerſus Parthos exercitum ducæret,
» ſeptem millium et centum talentorum ſummam coëgiſſe traditur. cũ
» etiam decimam facultatum ſuarũ partem Herculi conſecraſſet, &
» publicum epulum dediſſet populo. ac treis minas in ſingula ciuium
» capita contuliſſet. Harum diuitiarum maximam partem, ſi uerum
» proferre licet, ex ciuilibus bellis, atq; incendijs comparauit, calami-
» tatibus publicis ad priuatas utilitates abutens. & paulo poſt enume
» ratis prædijs, quæ & in urbe, & ruri ſectionibus quæſiuerat. ſer-
» uos præterea, inquit, circiter quingentos emit fabrilis artis, & archi
» tecturæ peritos nec ijs tantum ad propriæ domus extructionẽ uſus
» eſt, ſed ciuibus ædificare uolentibus eorum operas mercede locabat.
» ac ſimul areæ ſpatium cuicunq; pro arbitrio ſuo ad ædificandũ uen
» debat. Cumq; ſignati argenti maximam copiam, & agros mirificæ
» cultos, in ijsq; cultorũ ingentem numerum poſſideret, minimũ tñ hæc
» omnia facienda uidebantur præ maxima turba ſeruorũ, quos uarijs
» artibus inſtructos hẽbat, lectores, ſcribas, pictores, argentarios, pro-
» curatores, menſarios, quos ipſemet ſumma diligentia curare, diſcenti-
» bus aſſiſtere, pleroſq; etiam docere conſueuerat. aiebat enim præci-
» puam domini curam circa ſeruos eſſe oportere, cum ſint rei familia-
» ris tanq̃ animata inſtrumenta. Septem millia & centum talenta bis
& quadragies centena millia aureorum noſtrorum ualent, & ſe-
xaginta præterea. quam ſummam ſi Craſſus poſt decimatas facultates ſuas, et largitionẽ populare habuit, q̃d exiſtimamus eum integris facultatibus habuiſſe? q̃d ſi uerũ eſt eum in ſingula capita ciuiũ Romanorum ternas minas dediſſe, ut centum millia ciuium fuerint ad donatiuum nomina ſua dantium, minoris trecentis myriadibus,

ideſt

ideſt tricies centenis millibus defungi largitione non potuit. Quare hũc locum ſuſpectum habeo, quod ad minas pertinet, præſertim cũ circa hæc tempora cenſu Romæ acto inuenta ſint quadringẽta ſexaginta millia paulo ante proſcriptionem Syllanam. diximus ſupra apud Plin. legẽdũ eſſe de eodẽ Craſſo in agris ſeſtertiũm bis millies poſſedit, Quiritiũ poſt Syllã ditiſſimus. Siqdẽ bis millies qnquagies cẽtena millia aureorũ ualet. quare Claudij libertus Pallas, q à Cornelio Tacito ſeſtertij ter millies poſſeſſor dicitur, uicies et qnqes centenis millibus Craſſo fuiſſe ditior phibetur, qđ etiã Plin. ſatis ſignificauit
» his uerbis. multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos opulentiores
» pariterq; tres Claudij principatu Pallãtẽ, Calliſtũ, et Narciſſum. Diuitiæ aũt Narciſſi in prouerbiũ ueniſſe uidentur, cũ Iuuenalis dicat.
» Nec Crœſi fortuna unquam nec Perſica regna
» Sufficient animo, nec diuitiæ Narciſſi
» Indulſit Cæſar cui Claudius omnia. –
Magis id mirum forſitan uideri poſſit quonammodo Demetrius Põpeij libertus unius ciuis Ro. qui priuatum faſtigium aut certe ciuile non excæſſit, tantas opes parare potuerit. de quo Plutarchus in Pompeio ita inquit. Demetrij coniugem qui Pompeij libertus plurimum
» apud ipſum potuerat, quiq; cenſum trium millium talentorum reli
» querat, Pompeius præter naturæ ſuæ mores nec humane nec libera
» liter habuit. De eius liberti inſolentia, & faſtu, & opibus multa ab eodem authore alio loco dicuntur. Sed quod de Cæſare ex Appiano diximus, id uero uidendum eſt, fidem enim excedere uideretur, ut ciuis Ro. i. ante dictaturam bis millies et quingenties æris alieni habuerit. Iã primũ Plutar. de eo ita inqt, ad impenſas autem profuſi-
» or, breuẽ, ac moëmtaneã ſibi gloriã tam magnis opibus pmutare uidebatur, cum tñ re uera paruis ampliſſima cõpararet. antea uero
» q̃ ullum iniſſet magiſtratum, mille ac trecentorũ talẽtũ conflaſſe æs
» alienũ dicitur, mandata deinde illi Appiæ uiæ cura, ingentes prode
» git pecunias. ædilis. CCC. & XX. paria gladiatorũ exhibuit. circa
» ſpectacula põpas, atq; epulas profuſiſſimis ſumptibus uſus, uniuerſas
» ſuperiorũ munificẽtias obliterauit. quas ob res affectã ſibi plebẽ reddidit, ut certatim honores excogitarẽt, qbus paria cũ illo facerẽt. Iterã
» gl. de eo loquẽs, Depoſita prouinciæ ſpe põtificatũ maximũ petijt nõ
» ſine profuſiſſima largitõe. In qua reputãs magnitudinẽ æris alieni,
» cũ mane ad comitia deſcẽderet, prædixiſſe matri oſculanti fertur do
» mum ſe niſi põtificem non reuerſurũ. Plutar. aũt author eſt dixiſſe
» eum matri aut pontificem hodie uidebis filiũ aut exulem. quanta

autem ſummi pontificatus eſſet dignatio, & q̃ opimus eius redditus
» ex eo conijci poteſt, q̃ Tranq. ĩ Claudio inqt. Poſtremo etiã ſeſtertiũm
» octogies pro introitu noui ſacerdotij coactus impendere, ad eas rei
» familiaris angustias decidit, ut cum obligatam ærario fidem libera-
» re non poſſet, in uacuũ lege prædiatoria uenalis pepẽderit. Si enim
pro ſacerdotio uno Claudius tantum conferre non dubitauit, qd exi-
ſtimamus de pontificatu maximo, qui caput erat omniũ ut eſt hodie,
& quem principes ipſi aſſumere ſolebant, ut ex nomiſmatis appa-
» ret. Idem Tranquil. in Cæſare. Craſſum Pompeiumq; in urbẽ pro-
» uinciæ ſuæ extractos, compulit ut detrudendi Domitij cauſa conſula
» tum alterum peterent, perfecitq; per utrunq; ut in quinquennium
» ſibi imperiũ prorogaretur. Qua fidutia ad legiones quas à repub.
» acceperat, alias priuato, alias publico ſumptu addidit. Idem alibi,
» Egit cũ tribunis plebis collegã ſe pompeio deſtinantibus, id potius ad
» populum ferrent, ut abſenti ſibi & quãdocũq; imperij tempus ex
» pleri cœpiſſet, petitio ſecundi conſulatus daretur, ne ea cauſa matu-
» rius, & imperfecto adhuc bello decederet. Quod ut adeptus eſt, al-
» tiora iam meditans & ſpei plenus, nullũ largitionis, aut officiorum
» in quẽq; genus publicæ priuatimq; omiſit, forũ de manubijs inchoa-
» uit, cuius area ſuper ſeſtertiũm millies conſtitit, munus populo epu-
» lumq; pronũciauit ĩ filiæ memoriã, quod ante eũ nemo fecit. Quorũ
» ut q̃ maxima expectatio eſſet, ea quæ ad epulũ pertinerent, q̃uis ma
» cellarijs oblocata, etiam domeſticatim apparabat. Et paulo inferius,
» legionibus ſtipendiũ in perpetuum duplicauit. frumentũ quoties co-
» pia eſſet, etiam ſine modo, copiaq; præbuit, ac ſingula interdũ manci
» pia & prædia uiritim dedit. & rurſus inferius, tum reorũ aut ob-
» æratorũ, aut prodigæ iuuentutis ſubſidiũ unicũ, ac potentiſſimũ erat.
Hæc & huiuſcemodi alia etiã ſi poſt præturam Hiſpanienſem conti
gerunt. tamen eo ptinent, ut intelligamus Cæſarem ingenio admo-
dum profuſo ac magnifico fuiſſe, et quod non niſi ſumma appeteret.
Hæc etiã eadem facere fidẽ uidentur ternis minis uiritim à Craſſo
diſtributis multo enim maius eſt mancipia & prædia uiritim q̃ ter-
nas minas donare. Eiuſdem generis ſunt, quæ ſequuntur apud eundẽ
» authorem. nundinariũ, lautitiarumq; ſtudioſiſſimum multi prodide-
» runt, uillam in Nemorenſi à fundamentis inchoatam, q̃ non tota
» ad animum ei reſponderat, totã diruiſſe, q̃q̃ tenuẽ adhuc & obæra-
» tum. et iterũ alibi, ante alias dilexit Marci Bruti matrẽ Seruiliã, cui
» & primo ſuo conſulatu ſexagies ſeſtertiũm Margaritã mercatus eſt.
» Quod hic dicitur de Margarita ſexagies ſeſtertiũm empta, fidẽ facit

dicto

dicto Pliniano de Margarita Cleopatræ centies sestertium æsti mata. i. aureis ducentis qnquaginta millibus. Ego cum inqrerem an id uerum esse potuerit, sic rationem ducebam, dotem oẽm Margaritarum, ut Plin. inqt & gemmarij nostri cõfirmant, in candore, in magnitudine, in orbiculari forma, in læuore & põdere esse scimus, candorem nostri nitorem indicum intelligunt, Quare in unionum indicatione omnia hæc obseruant. Cum hæc proderem percunctatus sum a' gemmario quodam primi nominis mihi familiari, quem uidisset unq̃ pretiosissimum unionem, quantum pẽdere meminisset. Cũ de hoc uerba facerem us, & ille tricenarios se uidisse respõdisset, idq; ut memorabile in præcipua bonitate commemoraret, super sermonem aduenit gemmarius alter, q̃ dixit pridie se unum tenuisse quadraginta ceratia pendentem. hoc enim uerbo in gemmas appendẽdis utuntur, quod infra a' nobis exponetur. Is igitur cum rei pernoscendæ cupidum me uideret, ait se postridie mihi eum ostensurũ in manibus includoris, aut uascularij, q̃ illigandum eum monili conduxerat. ea die ad constitutam horã non affui, tertio die cum uenissem ad eum, comperi ab includore redditum, cæterum eum esse in dactyl otheca principali, tribus aureorũ millibus emptum, Auellanæ magnitudine, orbiculatum, eximiæ pulchritudinis, pondere, ut dixi, quadragenarium. ab alio gemmario audiui, quo etiam familiariter utebar, unam se Margaritam tenuisse, exq̃sita bonitate, pondere tricenariam, quatuor millibus aureorũ emptam a' ducæ Borboniana Ludouici regis undecimi filia, uiragine cordatissima eadem & magnificentissima, socru ducis Borboniani, q̃ hodie in eo genere principum censetur, quos sapientissime Homerus Amymonas appellabat. Significare uolens ita omni reprehensione maiores, ut ne nasuti qdem homines rhonchos liuoris improbi plenos exhalare soliti, & ipse deniq; monus aliquid in eis improbarent. Sed Plin. de unionibus loquens, pondus, inqt, ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis excesse re, hoc pondus sex et octoginta ceratia & bessem ceratij æquat, cum in uncia centum et sexaginta sint ceratia, & uiginti in drachma. Non mirum est igitur si unio omnis æui maximus & omni dote bonitatis præstantissimus, tanti ea ætate æstimatus est, quo mundus auro, & argento exuberabat, ut ex sequentibus liquido docebitur.

» Plin. lib. XXXVII. de adamante loquẽs, ita inquit, proximum apud
» nos indicis arabicisq; Margaritis pretium est, tertia authoritas sma
» ragdis perhibetur pluribus de causis. hactenus Plin. Ex cuius uerbis intelligimus Margaritam in ordine gemmarum adamanti tan-

tum cedere, licet hoc tempore uix quartæ sit authoritatis. Idem tamẽ
» lib. IX. Principium ergo, inquit, culmenq; omnium rerũ pretij Mar
» garitæ tenent, indicus has mittit Oceanus. Ergo cum eo tempore unio
num inter gemmas prima aut certe secunda esset indicatura, tuncq;
rerũ pretia ad summũ licitationis excreuissent, & ille Cleopatræ
unio pondere altero tanto præstaret, quẽ pretiosissimum memoriæ
nostræ unionem gẽmarum institores meminerunt, atq; eo amplius
scrupulo, non abhorrere à fide puto tanti æstimatum esse, simul q̃ o-
mnibus numeris commendationis absolutus erat, simul q̃ ad culmen
probationis, & prima tum puenerat, & ita inclaruerat fama, ut na
turæ specimen sui feciſſe in duabus Margaritis existimaretur, ut ex
Plinio apparet. Huius pretij ratio sic arbitror iniri potest. cũ ex il
lo gemmario quærerem gti ex formula æstimaretur plurimo Mar
garita, quæ pondere quaternaria, & bonitate prima esset, triginta,
inquit, aureis eiusmodi emptam uidimus. Quid octonariã, inquam,
eiusdem notæ gti æstimares? ait minimũ ducentis. Cũ ulterius rogi
tando per accessiones pergerem, Ita respondit ut intelligerem acces-
sionem pretij deinceps expondere non numero, sed proportione fie
ri, ut quomodo duplicando pondere supradicto octonoria Margari
ta septuplex quaternariæ æstimatione facta esset, sic in duodenaria
& uicenaria & ulterioribus maiore deinceps maioreq; sursum uer
sus incremento pretium augesceret. Qua ratione si pretium Plinia-
næ illi statuamus, in immensum quoddã pretũ abibit taxatio. Ma
ius fortasse miraculum sit Cæsarem centum quinquaginta millibus
unionem unũ emisse, ut adulteræ donaret. de quo Trãq. ita scribit, ut
» ad rem redeamus. In primo consulatu tria millia pondo auri fura-
» tus è capitolio tantundẽ inaurati æris reposuit, societates ac regna
» pretio dedit, ut qui uni Ptolemæo propè sex millia talentorum suo
» Põpeijq; nomine abstulerit. hæc Tranq. authoritas fidem facere po
test ijs, quæ à nobis paulo ante dicta sunt. Plutarchus de eodem lo-
» quens, inter hæc, inquit, res gallica maxime Cæsarẽ extulit, q̃ in re-
» motissimis locis cum esset, bellaq; aduersus Belgas Britannosq; con-
» fereret, aurũ argentumq; spolia cæteraq; diuitias ex hostibus par
» tas (tanta horum aderat copia) magno numero Romam misit, horũ
» deinde largitionibus animos ciuium tentans, ædilibusq; ad specta-
» cula tribuens, prætoribusq; atque consulibus eorumq; uxoribus do
» nans, multos sibi allexit. Quare in reditu superatis alpibus cum ad
» ciuitatem Lucanam hybernaret, uirorum & matronarum magnũ
» numerum eò accessisse memorant, cum plausu lætitiaq; ingenti seſe

offeren-

» offerentium. Consulares uiri eò profecti sunt ducenti, inter quos Pom
» peius, & Crassus fuere, proconsulum quoq; ac prætorum centum et
» uiginti fasces ante Cæsaris fores inspecti, alios autem omnes spe do=
» nisq; repletos Cæsar dimisit, cum Crasso autem, & Pompeio fœdus
» iniit. Idem in Pompeio, de initijs ciuilis belli loquens. Cæsar, inquit,
» ualidius tum rebus imminebat. Qui cum nondum longe Italiam
» attigisset, sedulo ad urbem destinabat milites ut comitijs adessent,
» multos illic tum ciues pecunijs alliciens, multos etiam primorum mu
» neribus demulcens. inter quos Paulus consul ob mille & quingen-
» talenta mutatus est, & Curio tribunus plebis ingenti ære alieno libe
» ratus est. hactenus ille. Ecquis est igitur qui animo concipere possit
tantam corruptoris munificentiam, qui alterius tantum consulis fa-
uorem nongentis millibus aureorum redimere non dubitarit? quã-
quam maior illa fuit Curionis merces, qui sexcenties sestertiũm æris
» alieni habuit ut author est Valerius lib. nono. Ob illas rapinas
» Gallicas emanauit illud trimetrum iambicum Catulli,
» Quis hoc potest uidere, quis potest pati
» Mamurram habere quod comata Gallia
» Habebat, & uncta ultima Britannia?
» Eóne nomine imperator unice,
» Fuisti in ultima occidentis insula,
» Vt ista uestra dissutata mentula
» Ducenties comesset, aut trecenties?
Quo ex loco satis conijcere est ingentem esse summam trecenties se
stertiũm, quo Catullus Mamurram præfectum Fabrum Cæsa-
ris locupletatum esse à Cæsare spoliata Gallia & Britannia con-
» queritur. de quo Plinius libro. XXXVI. sic inquit. Primum Ro-
» mæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in cælio
» monte Cornelius nepos tradit Mamurram Formijs natum præ-
» fectum fabrum Caij Cæsaris in Gallia. neque indignatio sit ta-
» li authore inuenta re. hic nanque est Mamurra Catulli Veronen=
» sis carminibus proscissus, Quem ut res est, domus ipsius clarius
» quàm Catullus dixit habere quicquid habuisset comata Gallia.
» quibus uerbis Plinius ingentem luxum ædificij significauit.
quod Cæsaris & Mamurræ rapinas non modo præ se ferre,
sed etiam clamitare uidebatur uoce late exaudibili. Age quid
de Luculli diuitijs existimare possumus, qui cum Reipub. infen-
sus priuatæ uitæ se dedisset, ædibus & prætorijs extruendis, hor
tis & cœnationibus amœnissimis incredibili sumptu paratis,

& bibliotheca insigni utriusq; linguæ libris referta, atq; omnibus obuia & patenti, opes bello quæsitas conterere non potuit, cum interim quotidiano epularum apparatu in prouerbium propè uenerit? Vnum de eo dictum Plutarchi referemus, quod est in hanc fermè sententiam, Quodam die, inquit, cum Cicero & Pompeius Lucullum in foro sedentem ociosumq; offendissent, eo salutato dixerunt sese apud eum eo die cœnaturos, ea demum conditione, ut nihil ad solitam cœnam eorum causa adderet. quo primũ recusante, cœnamq; in diem posterũ reijciente, illi sese dicere neq; diem alium constituturos, ac ne potestatem quidem illi facturos, ut seruis aliquid in aurem imperaret. Hic Lucullus deprehensum se uidens, id tandẽ orare eos instituit, ut uel eorum uenia sibi licæret palàm uni ex seruis dicere ad Apollinis eo die se cœnaturum, erat autem Apollo triclinij, aut cœnationis nomen, & ordinatas ille ita cœnationes habebat, ut taxata cœnarum summa unicuiq; loco esset. eo igitur audito famuli qd agi ille uellet gnari, cœnam continuo appararunt impendio quinquaginta milliũ, tanta celeritate, & lautitia epularum, ut Pompeius, & Cicero obstupescerent. Quinquaginta millia, mille ac ducentos quinquaginta aureos ualent. Huiusmodi multa à Plutarcho referuntur, fidẽ omnino excedentia si ex præsenti seculo æstimentur. Athenæus lib. XII. de ijs loquens q luxu et delitijs olim celebres fuerunt.

νικόλαος δ' ὁ περιπατητικὸς ἐν τῇ δεκάτῃ καὶ εἰκοστῇ τῶν ἱστοριῶν, λεύκουλόν φησιν ἀφικόμενον εἰς ῥώμην καὶ θριαμβεύσαντα, λόγοντε ἀποδόντα τῶ πρὸς μιθριδάτην πολέμου, ἐξοικεῖλαι εἰς πολυτελῆ διαγωγὴν ἐκ τῆς παλαιᾶς σωφροσύνης. τρυφῆς τε πρῶτον εἰς ἅπαν ῥωμαίοις ἡγεμόνα γενέσθαι, κεκτησάμενον δυεῖν βασιλείοιν πλοῦτον μιθριδάτου καὶ τιγράνου.

Nicolaus, inquit, peripateticus in decimo & in uicesimo historiarũ tradit, Lucullũ cum Romam post expeditionem ponticam redijsset & ex eo bello triumphasset, rationes ad ærarium retulisse ob eius pecuniæ administrationem. quo facto se abrupta licentia ad uitam sumptuosam & elegantem ex ciuili & prisca frugalitate Romanorum contulisse. id'q; exemplum Romanis prodidisse, utpote qui duorum regum opulentiam in cænsum suum uertisset, publica uictoria ex Mithridate ac Tigrane parta ad priuata commoda usus. Ex quibus uerbis intelligimus ut & ex locis pluribus Ciceronis orationum, imperatores Romanos rationes quidem speciosas ad ærarium referre solitos, sed ita tamen, ut reliquorũ luculenta fragmenta apud se retinerent. Ne nimũ igitur gallicarum rerũ dispensatoribus tanq; uiris ingeniosis & solertibus, publica fama plaudat, semper enim

huiusœmodi

huiuſcemodi fuerunt qui ex publicis actibus immodicæ creſcerent. ut Athenis Pericles & Phalereus. Varro li. III. de re ruſt. de Piſcinis
» Luculli loquens. Contra ad Neapolim. L. Lucullus poſtq̃ prſo diſſet
» montem, ac maritimum flumen immiſiſſet in Piſcinas, quæ reciprocæ
» fuere, ipſe Neptuno nõ cæderet de piſcatu. In baiano aut Ardeæ tan
» ta ardebat cura, ut Architecto permiſerit ut ſuã pecuniã conſume-
» ret, dũmodo produceret ſpecus è piſcinis in mare, obiectaculo quo
» æſtus quotidie ab ortu lunæ ad nonã proximam introire ac redire
» rurſus in mare poſſet, ac refrigerare piſcinas. Columel. li. IX. Attamẽ
» ijſdem tẽporibus, q̃bus hanc memorabat Varro luxuriẽ, maxime
» laudatur ſeueritas Catonis, q̃ nihilominus et ipſe tutor Luculli, grã-
» di ære ſeſtertiũm milliũ quadringentorũ piſcinas pupilli ſui uendi-
» tabat. Tum. n. cælebres erant delitiæ popinales, cũ ad mare defere-
» bantur uiuaria, quorũ ſtudioſiſſimi uelut ante deuictarũ gentiũ Nu-
» mantinus & Iſauricus, ita Sergius Aurata & Licinius Murena ca
» ptorum piſciũ lætabantur uocabulis. Macrob li. III. Satur. Piſcinas
» autẽ q̃ refertas habuerint pretioſiſſimis piſcibus Romani illi nobi-
» liſſimi principes. L. Philippus & Hortenſius, quos Cicero piſcinarios
» appellat, etiam illud indicii eſt, q̃ Marcus Var. in li. de agricultu-
» ra refert. M. Catonem, q̃ poſt Vticæ periit, cũ hæres teſtamẽto Lu-
» culli eſſet relictus, piſces de piſcina eius quadraginta millibus uen-
» didiſſe. Locus autẽ Ciceronis à Macrobio ſignificatus legitur li. pri.
» ad Atticum his uerbis. Sed poſteaq̃ primũ Clodij abſolutione leuita
» tem infirmitatemq; iudiciorũ perſpexi, tum autẽ beatos homines (hos
» piſcinarios dico tuos) non obſcure nobis inuidere, putaui mihi maio
» res quaſdã opes, & firmiora præſidia eſſe quærenda. Pli. li. IX. Ea
» dem ætate prior. L. Murena reliquorũ piſciũ uiuaria inuenit. cuius
» deinde exẽplũ nobilitas ſecuta eſt, Philippus, Hortenſius, Lucullus,
» exciſo etiam monte iuxta Neapolim maiore impẽdio q̃ uillam ædi
» ficauerat, Euripũ et maria admiſit. qua de cauſa Magnus Pompeius
» Xerxem togatum eũ appellabat. quadraginta ipſius piſcinæ à de-
» functo illo ueniere piſces. Ex antiquo tamẽ melius legitur. XL. ſeſter
» tijs è piſcina defuncto illo ueniere piſces. quare apud Columel. non
» milliũ quadringentorũ, ſed quadraginta legendum uidetur, quod ta
» men idem author grande æs appellauit. nos mille aureis eã ſummã
» taxamus. Idem Pli. lib. eodem. Murenarũ uiuarium priuatim excо-
» gitauit. C. Hirius ante alios. qui cœnis triũphalibus Cæſaris dictato
» ris ſex millia numero Murenarum mutua appendit, nam permuta
» re quidem pretio noluit, aliaue mercæ. Huius uillam inter q̃ modi-

cum.XL.millibus pſcinæ uendiderũt.hoc dictum Plinij eo ꝑtinet quod ſupra diximus de magnificentia Cæſaris.quantum.n.æſtimamus reliquarũ epularũ apparatũ fuiſſe,cũ Murenæ ſex millia numero fuerint,q̃is uenales tot reperiri nõ poſſent? Verum ille locus Plinij emendandus eſt,partim ex uetuſtis,in q̃bus ita legitur, huius uillã intra q̃ modicum.XL.piſcinæ uendiderũt(mille autẽ adiectitium uerbũ eſt)partim ex Varrone & Macrobio. Varro li.ſupradicto.Illæ autẽ maritimæ piſcinæ nobiliũ potius exinaniunt marſupium q̃ replent.Primũ.n.ædificantur magno, ſecundo, implentur magno,tertio,aluntur magno.Hirius circũ piſcinas ſuas ex ædificijs duodena millia ſeſtertiũ capiebat.eã omnem mercedẽ eſcis,quas dabat piſcibus conſumebat,nec mirũ.uno tempore.n.memini hũc Cæſari ſex millia murenarũ mutua dediſſe in pondus,& propter piſcium multitudinẽ quadragies ſeſtertio uillam ueniſſe. duodena ſeſtertia Varro magnũ ſumptũ uocauit,nos trecẽtis aureis æſtimamus. ſic igitur locum Plinij lego.Huius uillã intra q̃ modicã quadragies pſcinæ uendiderunt,ideſt centũ aureorũ millibus uillam intra q̃modicam intelligo nunorem etiam mediocri. Hoc.n.modica ſignificat quod notius eſt q̃ ut exempla requirantur.Verũ huius emendationis Macrobium authorẽ habeo,cuius hæc uerba tranſcribenda duxi ex libro ſupradicto.author eſt Pli.C.Cæſarem dictatorẽ cũ triũphales cœnas populo daret, ſex millia murenarũ a Caio Hirio ad pondus accepiſſe.huius Hirij uillam q̃is non amplã aut latam,conſtat propter uiuaria quæ habuit quadragies ſeſtertiũm uenundatam.ſic autem intra q̃ a Plinio dictum eſt,ut ſupra q̃ & extra q̃ dicuntur ab authoribus & infra q̃.Cicero. Stomachi autẽ partes,quæ ſunt infra q̃ cibus deuoratur, dilatantur. & arteria aſpera oſtium habet adiunctum linguæ radicibus paulo ſupra q̃ ad linguã ſtomachus adnectitur.Hic locus admonere nos debet q̃ Plinius corruptus ſit in huiuſmodi rerũ deſcriptione,ut antea diximus.Subiungã nunc aliqua eodẽ ꝑtinentia quo illa præcedẽtia.Pli.li.X.Pauonẽ cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortenſius adijciali cœna ſacerdotij.ſaginare primus inſtituit circa nouiſſimum piraticũ bellum M.Aufidius Lurcho,ex q̃; eo quæſtu redditus is ſexagena millia ſeſtertiũm habuit. Varro li.ſupradicto. Ex pauonibus. M. Aufidius Lurcho ſupra ſexagena millia numũm in anno dicitur capere. Quod Varro numũ Pli.ſeſtertiũm dixit,ne de hoc poſtea dubitetur, quod antea diximus,numũ & ſeſtertiũ idẽ fuiſſe Romanis.quonam modo autem uillatica paſtio ſexagena millia quotannis reddere uno

» nomine, ideſt pauonum ſagina potuerit, docet Varro his uerbis. Pri-
» mus hos Quintus Hortenſius augurali adiiciali cœna poſuiſſe dici-
» tur, quem multi ſecuti cito pretia eorũ extulerunt. ita ut oua eorum
» denarijs quinis ueneant, ipſi facile quinquagenis, grex centenarius fa
» cile quadragena millia ſeſtertiũm reddat, ut qdem Albutius aiebat,
» ſi in ſingulos ternos exigeret pullos, perfici ſexagena poſſe. Idẽ pau-
» lo ſuperius. hi ad conſtituẽdos greges parantur bona ætate, & bona
» forma, paſcuntur omne genus obiecto frumento maxime hordeo Itaq;
» Seius his dat in menſes ſingulos hordei modios ſingulos. Ita ut fœtura
» det uberius & anteq̃ ſalire incipiant. hic à procuratore ternos pul
» los exigit, eoſq; cum creuerint, quinquagenis denarijs uendit, ut nul
» la ouis hunc aſſequatur fructum. Sexagena ſeſtertia quinadena mil
» lia denariorũ ualent, ut diximus, ſi ergo in ſingula capita centenarij
» gregis ternos pauones redditus annui ſtatuas, trecentos pullos habe-
» bis, quos ſi grandiores factos, & ſaginatos quinquagenis denarijs ue
» nundatos intelligas, quina dena millia denariorũ in ſumma erunt,
» id eſt qnquagies trecentena. Rurſus ſexagena millia ſeſtertiũm æſti-
» matione noſtra mille ac quingentos aureos ualent, & quinquaginta
» denarios, ideſt ſelibram argenti quinq; coronatis æſtimare ſolemus,
» Si igitur trecenties quinos uel quinquies trecentenos aureos multipli
» ces, mille ac qngentos in ſumma inuenies, ita ad numũ cõuenit, quod
» de numo, ac denario ſeſtertijſq; diximus. Apud Varronẽ mendoſe le
» gitur, itaq; ſenis his dant. pro Seius his dat. Seianæ. n. uillæ apud eũ
» fit mentio, & alioqn modius ſex pauonibus in menſem nõ ſufficæ-
» ret, q uix uni ſufficit, ut poſtea docebimus. Idẽ alibi de uillatica pa
» ſtione Seij loquẽs, Certe, inquit, Merula ibi uidi greges magnos anſe-
» rum, gallinarũ, columbarũ, gruũ, pauonũ, necnõ gliriũ, piſciũ, aprorũ,
» cæteræq; uenationis, ex quibus rebus ſcriba librarius eius in annos
» ſingulos plus qnquaginta mil. eũ uilla capere dicebat. Axio admiran
» te, certe noſti, inqt, materteræ meæ fundũ in Sabinis, q eſt ad uigeſimũ
» quartũ lapidẽ uia ſalaria à Roma. qd ni inqt? atq in hac uilla, q
» eſt ornithon, ex eo uno qnq; millia ſcio ueniſſe turdorũ denarijs ter-
» nis, ut. LX. millia ea pars reddiderit eo anno uillæ, bis tantũ q̃ tuus
» fundus. CC. iugerũ reate reddit. Quid. LX. inqt Axius. LX. LX. de
» rides? LX. inq̃. Sed ut ad hũc bolũ pueniaſ opus erit tibi aut epulũ,
» aut triũphus alicuius, ut tũc fuit Sapiõis Metelli, aut collegiorũ cœnæ,
» q̃ nũc innumerabiles excãdefaciũt annonã macelli. reliqs annis oĩbus
» et hãc expectabis ſummã. Quotus. n. qſq; eſt annus quo nõ uideas epu
» lũ, aut triũphũ, aut collegia cœpulari? q nũc innumerabiles ĩtendunt

» annonam. Non'ne item. L. Albutius homo, ut ſcitis, apprime doctus,
» dicebat in Albano fundum ſuum paſtionibus ſempuinci à uilla?
» agrum. n. minus dena millia reddere, uillam plus uicena. Idē ſecun
» dum mare quo loco uellet, ſi paraſſet uillam, ſe ſupra centum millia
» uilla recepturum. Age non Mar. Cato nuper cum Luculli accepiſſet
» tutelam e piſcinis eius. XL. millibus ſeſtertiū uendidit piſces? Ter
nis denarijs ideſt duodenis numis turdos ueniſſe ad epulum adiciale
dicit. ideſt ære noſtro denis ſolidis turonicis & ſemiſſe. ſi igitur quin
quies duodena millia uel duodecies quina numeres cum quinq; tur=
dorum millia fuerint. LX. millia numorum efficies. turdi apud nos
hyeme non altiles, ſed aucupio capti & continuo occiſi, ueneunt ſum
mum ſenis denariolis, ideſt ſolidi ſemiſſe. Florentiæ altiles auiculas
comedi adipe omnino obeſas, magnitudine alaudæ, ſapore admodū
ſuaui, quæ tribus ſolidis noſtris emptitari dicebantur, ſæpe etiā plu
ris. uerum hoc adnotandum q̄ ager ducentorum iugerum triginta
millia reddere non poterat, cum uillatica paſtio. LX. millia uno no
mine redderet. triginta millia ære noſtro ſeptingentos quinquagin=
ta aureos ualent. Romanæ luxuriæ rationē inire in uniuerſum ex
» Plinij uerbis poſſumus, qui lib. VIII. de ſuibus loquens ita inqt. Et
» adhibetur ars iecori fœminarū, ſicut anſerū. inuentum Marci Api
» tij ficu arida ſaginatis, uel, ut in recentioribus libris, carica, à ſatie=
» tate necatis, repente mulſi potu dato. Neq; alio ex animali numeroſi=
» or materia gancæ. qnquaginta propè ſapores, cum cæteris ſinguli.
» Hinc cenſoriarum legum paginæ, interdictáq; cœnis abdomina, glā
» dia, teſticuli, uuluæ, ſincipita uerrina. Placuere aūt et ſeri uenicæ. Ca
» tonis cenſoris orationes aprinum exprobrant callum. in treis tamen
» partes diuiſo apro, media ponebant lumbos aprinos appellata. So
» lidum aprum Romanorum primus in epulis appoſuit. P. Seruilius
» Rullus, pater eius Rulli, q̄ Ciceronis in cōſulatu legem agrariā pro
» mulgauit. tam propinqua origo nūc quotidianæ rei eſt. & hoc anna
les notarunt. Ex his uerbis intelligimus Plinij tempore ſolitum fuiſſe
ſolidos apros inter fercula epularū apponere, etiam in quotidianis
» luxurioſum epulis. quod etiā Seneca atteſtatur. Sed nihil maius eſt, q̄
» ficis aridis ſues ſaginare, & mulſum ijs obijcere. Huiuſmodi ſues ex
» uinarijs petebantur, quæ theriotrophia dicuntur, quale fuiſſe in lau
» rentina uilla Hortenſij oratoris apud Varronem legimus. Eodem
» pertinet porcus troianus, cuius in lege Fannia ſumptuaria mentio
» facta eſt, qui menſis inferebatur alijs animalibus farctus, ut olim
» equus ille troianus armatis incluſis grauidus in urbem troia-

nam illatus esse dicitur. Sed in uerbis Plinij suprascriptis ego duo uerba emendanda sic cænseo, ut legamus placuere autẽ & feri sues. Iam Catonis &c. ex uetusti obseruatione, in quo legitur & feris uesicã. nullibi. n. ut arbitror, uesicæ aprinæ fit mentio inter ferc̃ula antiquæ
» luxuriæ. Videamus de mancipijs Romanis. Pli. li. VII. Pretiũ homi-
» nis in seruitio geniti maximũ ad hanc diem, quod eqdem cõperi-
» rim fuit grãmaticæ artis Daphnidis Cn Pisaurense uendente, &. M.
» Scauro principe ciuitatis. III. M. DCC. sestertijs licente. excæssere hoc
» in nostro æuo, nec modicæ histriones, sed libertatem suã mercati. qppe cum iam apud maiores Roscius histrio. III. M. D. Anniam mercasse prodatur. Sic in omnibus impressis exẽplaribus legitur, in ijs etiã, quos Hermolaus castigando Plinio obseruasse se dicit. quo magis murũ est Hermolaũ conniuẽtibus oculis hæc uerba prætermisisse, cũ tamen eodem capite unũ uerbum mutauerit contra fidẽ uetustæ lectionis, in quo ego ei nõ assentior. Quomodo autem summũ pretium hominis serui esse potest tria millia & septingenti sestertij, cum Columel. lib. quarto dicat, de uinitore seruo loquens. sed ego plurimorum opinioni dissentiens pretiosum uinitorem in primis esse cænseo. isq; licet sit emptus sex uel potius sestertiũm octo millibus, cum ipsum solum septem iugerũ totidem millibus numorum partum sit. Quodsi apud Pli. sestertia genere neutro intelligas, immane erit pretium, etiã præterq; qp latine loquentium consuetudo refragatur, ut alibi diximus.
» Plutar. in Catone maiore. Cũ Babylonia supellex hæreditate ei ob-
» ueni, set, ut qprimum uenundaretur curauit. nullam eius uillã te-
» ctorium habuisse, nec ullum mancipium ultra mille & quingentas
» drachmas emisse dicit. quasi nõ delicatius & formosis, sed colonis ac
» robustis stabularijs & bubulcis sibi opus esset. mille & quingentæ
» drachmæ sex millia numorũ ualent. Quod conuenit cũ dicto Columellæ, qui sex uel potius octo millibus uult emi uinitorẽ, qué prætiosum uocat, idest centum quinquaginta uel ducẽtis aureis nostris emptum. Liuius li. IX. de bel. Macedonico de cænsura eiusdẽ Catonis
» loquẽs. In cænsibus quoq; accipiendis tristis, & aspera in omnes or-
» dines cænsura fuit. ornamenta & uestem muliebrem, & uehicula,
» quæ pluris qꝫ quindecim milliũ æris essent, in cænsum referre uiato
» res iussit. Item mancipia minora annis. XX. quæ post proximũ lu-
» strum decẽ millibus æris aut eo pluris uenissent, uti ea quoq; decies
» pluris qꝫ quanti essent, æstimarẽtur, et his rebus oĩbus terni in millia
» æris attribuerentur. hæc æstimatio maior est tribus millibus septin
» gentis sestertijt, uerum ex Liuij loco intelligimus non impune olim

ideſt cẽſuræ tempore fuiſſe ijs, qui pretiarerum ultra modum intendiſſent. propter quod emanauit dictum illud Plinij in loco ſupradicto eodem capite ſtatim poſt uerba prædicta. niſi ſiquis in hoc loco deſiderat Armeniaci belli paulo ante propter Tyridatem geſti diſpenſatorem, quem Nero. III. C. XXX. manumiſit. ſed hoc pretium belli non hominis fuit. tam Herculeſ q̃ libidinis non formæ Paronetimi Spadonis Seiano. III. M. D. mercante à ſutorio priſco. quam quidem iniuriam lucrifecit ille, mercatus in luctu ciuitatis, quoniam arguere nulli uacabat. quo in loco Peronetomi libentius legerim q̃ paronetemi, quod quid ſignificare poſſit non uideo. περονήτομος fortaſſe nomen ſpadoni accommodatum quaſi exectis genitalibus etiam infibulatus. Legimus apud Senecam in epiſt. ad Lucillium lib. quarto ſeruos anagnoſtas id eſt lectores literarum peritos centum millibus numorum emptos. quod tum maximum habebatur pretium. Caluiſius, inquit, Sabinus memoria noſtra fuit diues. hic eruditus uideri uolebat. Hanc itaq; compendiariam doctrinam excogitauit, magna ſumma emit ſeruos, unum, qui Homerum teneret, alterum, qui Heſiodũ. nomen præterea lyricis ſingulos aſſignauit. Poſtq̃ hæc familia illi comparata eſt, ſuaſit illi Satellius ſtultorũ diuitum arroſor, & quod ſequitur arriſor, ut grãmaticos haberet analectos. cũ dixiſſet Sabinus centenis millibus ſibi cõſtare ſingulos ſeruos, minoris, inqt, totidẽ ſcrinia emiſſes. Quin et apud Pliniũ ipſum eodẽ in libro de exẽplis ſimilitudinũ loquentẽ ita legitur. Toranius. M. Antonio iã triũuiro eximios forma pueros, alterũ in Aſia genitũ, alterũ trans alpes, ut geminos uẽdidit, tãta unitas erat. Poſtq̃ deinde ſermone puerorũ detecta fraude à furẽte increpitus Antonio eſt, inter alia magnitudinem pretij reqrẽte, (nã ducentis mercatus erat ſeſtertijs) reſpondit uerſutus ingenij mango ob id ipſum ſe tanti uẽdidiſſe, quoniã nõ eſſet mira ſimilitudo in ullis eodẽ utero editis. Tranq. de Cæſare. Seruitia recentiora politioráq; imenſo pretio comparauit, et cuius etiã ipſum puderet, ſic ut rationibus uetaret inferri. Proinde uel refragãte exẽplariũ fide hũc locũ ita lego. M. Scauro principe ciuitatis CCC. millibus. DCC. ſeſtertijs licente. excæſſere hoc in noſtro æuo nec modicæ hiſtriones, ſed libertatem ſuam mercati. quippe cum iam apud maiores Roſcius hiſtrio. CCC. L. annua meritaſſe prodatur, uel potius, ſeſtertia quingenta annua meritaſſe. nota enim ſeſtertij potuit immutari in aliam notam ut alibi ſæpe. meritaſſe autem uerbum non ſine admonitione uetuſti unius exemplaris lego. quod autem ſequitur. niſi ſiquis in hoc loco deſiderat Armeniaci belli paulo ante propter Ty-

ridatem gesti dispensatorem, quem Nero. III. CXXX. manumsit, suspectum mendi habeo, ut fortasse centies uicies legendum sit hoc modo, quem Nero sester. centies uicies manumsit. nam in uetusto. III. C. XX. legitur. Sestertium. n. antiqui longuriolis binis & semisse notabant, quam notam facile fuit in tria iota decidere. Omnino statuendum est nonnulla etiam contra fidem quantumuis uetustæ lectionis emendare, cum argumentis ad hoc ualidis impellimur, ut alibi in eodem libro ubi Plinius exempla numerosæ sobolis penit. Extat, inquit, in monumentis etiam mediocrum, & quibus talia consectari curæ fuit, uno abortu duo puerperia egesta. in omnibus libris sic legi, præterquam in uno uetustissimo ubi duo dicit puerperia legi cũ anxie obseruarem propter Aristotelem q duodecim dicit lib. VII. de hist. animalium. ἤδη γὰρ γενομένης διαφθορᾶς καὶ δέκα συνέβη καὶ δωδέκα ἐκτεσεῖν τὰ ἐπικυηθέντα. Iam contigit corruptione in locis muliebribus facta, & decem & duodecim superfœtatos partus egeri. Illud eodem in loco magis suspectum habeo q̃ emendare ausim, quarto partu Dacorum nota in brachio redditur. Aristoteles. ἤδη δὲ ἀπέδωκε τῶν τοιούτωνι καὶ διὰ χιῶν ὅιον ἔχοντός τινος σίγμα ἐν τῷ βραχίονι, ὁ μὲν υἱὸς, οὐκ ἐγένετο. ὁ δ' ὑιωνὸς ἔχων ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ συνεχυμένον μέλαν. Iam tale quid aliquando & in tertiam prolem redijt siquidem habentis inusti puncti notam in brachio, filius sine ea nota natus est, ex eo uero nepos eodem in loco brachij nigritiem quandam confusam retulit. Plinium autem eo in loco Aristotelẽ esse secutũ facile est utriusq; authoris collatione iudicare, ut fortasse nó Dacorũ sed uel decorũ uel dedecorũ legẽdũ sit, pro eo quod Aristoteles stigma dixit. Verũtamen emendationẽ illã superiorẽ insigni aliqua authoritate cófirmare oportet ne dubitãdi argumẽtũ cuiq relinquamus. Audiamus igitur Macrobiũ li. III. Satur. de saltatione histrionica et histrionibus ita loquẽtẽ. Cæterũ histriones nõ inter turpes habitos Cicero testimonio est. Quẽ nullus ignorat Roscio et Aesopo histrionibus tã familiariter usum, ut res rationesq; eorũ sua solertia tueretur. et certe satis cõstat cótẽdere eum cũ ipso histrione solitũ, utrũ ille sæpius eãdẽ sentẽtiã uarijs gestibus efficeret, an ipse p eloquẽtiæ copiã sermone diuerso pronũciaret. Is est Roscius, q etiã Lucio Syllæ cariſſimus fuit, et annulo aureo ab eodẽ dictatore donatus est. Tãta autem fuit gratia, et gloria, ut mercedẽ diurnã de publico mille denarios sine gregalibus solus acceperit. Aesopũ uero ex pari arte ducenties sestertiũm reliquisse filio cõstat. Hactenus ille. mille denarij quatuor millia numũ ualẽt, idest cẽtũ aureos nostros. quã mercedẽ si per

singulos dies anni accepisse Roscium itelligeremus, fieret summa annuæ mercedis triginta sex millia et qngenti. quæ cõputatione Romana sestertiũm quater decies et sexaginta millia dicitur. at ea summa tribus partibus maior est ea, quã Plin. posuit, idest trecentis & qnquagenis millibus. Quare mille denarios diurnos suspicari pessimus Macrobium intellexisse ludorum tantum diebus accepisse R scium. Cicero in ea oratione quam pro Roscio habuit, mercedem publicam Roscium
» resse uisse dicit his uerbis. Roscio cur tanti fuerit ut socium fraudaret
» causam requiro. egebat? immo locuples erat. debebat? immo in su
» is summis uersabatur. auarus erat? immo etiam antequã locuples,
» semper liberalissimus munificentissimusq; fuit. Pro' deũm hominũq;
» fidem qui. LLS. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. quæstus facere no
» luit, nam certe. LLS. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. merere & po
» tuit, & debuit, is per summã fraudẽ, & malitiam, & perfidiam.
» LLS. LIII. appetit? & illa fuit pecunia immanis, hæc parvula. il
» la honesta, hæc sordida. illa iucunda, hæc acerba. Cur hi numeri ter
legantur non intelligo. sed CCCL. M. legendũ puto, ut ex tribus. i. fi
at. M. Est autem alioqn oratio illa uel orationis fragmentum potius
& mutilatum & in numeris suspectum. magnam tamen fuisse mer
cedem Roscij ex eo intelligimus, quod eodẽ in loco orationis sequtur,
» X. his annis proximis, inquit, sestertiũm sexagies honestissime conse
» qui potuit. noluit, laborem quæstus recepit, quæstum laboris reie-
» cit, populo Romano adhuc seruire non destitit, sibi seruire iampri-
» dem destitit. hoc tu unq Fanni faceres? sed si hos quæstus recipere
» posses, nó eodẽ tempore & gestum & animam ageres? dic nunc te
» ab Roscio. LLS. L. III. tribus circũscriptum esse, q tantas, & tam in=
» finitas pecunias non propter inertiam laboris, sed propter magnifi-
» centiam liberalitatis repudiarit. infinitas pecunias Cicero sexagi=
es sestertium appellat, nec mirum cum centum & quinquaginta au
reorum nostrorũ millia esse iam docuerimus. Ergo singulis annis sex
centa sestertia hoc est quindecim aureorũ millia Roscius merere re
cusauit. Quod tum intelligimus factum fuisse, cum diues esse cœpit,
cum etiam ad extremum annulo aureo. i. equestri ordine donatus sit
à Sylla. Re autem acrius pensitata, Plinij dictum de annuis trecen
tis & quinquaginta sestertijs uel de quingentis potius, intelligo de
Roscij mercede in seruitute existente, siqdem in eadem oratione Ci-
ceronis legimus Panurgum seruum comœdum tanti operas suas lo
casse, q Panurgus Roscij fuerat seruus. Sunt hæc uerba ex oratione
» trãscripta. Panurgum tu Saturi propriũ Fannij dicis fuisse, at ego to=

tum

tum Roſcij fuiſſe contendo. quod erat enim Fannij corpus eſt, quod erat Roſcij, diſciplina. facies non erat, ars erat pretioſa. nemo enim illum ex truncо corporis ſpectabat, ſed ex artificio comico æſtimabat. Illa membra merere per ſe non amplius poterant .XII. æris, diſciplinaq; erat ab hoc tradita, locabat ſe non minus. LLS. CCCLIII. Nihil autem certi conſtitui poteſt ex illa oratiоe quam non niſi impreſſam uidimus. in uolumine autem antiquo orationum Ciceronis quod legere nobis contigit, illa oratio cum duabus alijs deerat. Quãtum tamen ex illo fragmento colligi poteſt, Panurgus ille comœdus, qui communis inter Roſcium, & Fanniũ erat, à Flauio quodam interfectus fuit. qui iudicio damni iniuriæ conuentus, lite trãſactione deciſa, CCCL. ſeſtertia Roſcio dedit pro parte ſua, quare cũ Fãnius partem à Roſcio auferre uellet tanq̃ in rem communẽ Roſcius tranſegiſſet, Cicero primũ actionem Fãnij depellere uolens, Roſciũ ait pro media tantum parte decidiſſe, quippe qui ampluus nemunem eo nomine petiturum non ſpopondiſſet, deinde etiam contendit Fannium alterum tantum à Flauio abſtuliſſe eodem nomine, propter quod Plin. non fruſtra dixit. Excęſſere hoc in noſtro æuo nec modicæ hiſtriones, ſed libertatem ſuam mercati, aucto enim in immẽſum peculio hiſtrionicis mercedibus, facile libertatem quãtumuis magno emebant. Quod ſiquis apud Macrobium non mille denarios, ſed mille numos legat, erit ſumma annuæ mercedis paulo, ideſt quindecim tantum millibus maior quàm apud Plinũ. Vt autem denarios mille etiam quotidianos per annum totum meruiſſe Roſcium credã, & nihil in Macrobio mutandum cenſeam, facit id, quod ſequitur, Aeſopum ex pari arte ducenties ſeſterũm reliquiſſe filio. Vt enim triginta tantum annua aureorum noſtrorum millia mereret, oportuit eum duodeuiginti annis ut minimum artem exercuiſſe, ut ducenties ſeſtertiũm hæredi relinqueret. plus autem quotannis meruiſſe ex eo coniecturam facio, q uix annis duodeuiginti uox perdurare potuit ad actus fabularum, deinde, quod maius eſt argumentum, inuſitato luxu uitam tranſegiſſe dicitur, quare ut tantum luxuriæ reſtaret, oportuit eum maiora multo ſtipendia ac magis opima feciſſe, de quo elogium illud extat Plinij libro decimo his uerbis, Maxime tamen inſignis eſt in hac memoria Clodij Aeſopi tragici hiſtrionis patina ſexcentis ſeſtertijs taxata, in qua poſuit aues cantu aliquo, aut humano ſermone uocales numiũm ſex millibus ſingulas cõemptas, dignus prorſus filio, à quo diximus deuoratas margaritas. De filio autem libro nono locutus eſt his uerbis, cum Antonij &

» Cleopatræ mentionem faceret. Non ferent tamen, inquit, hanc pal-
» mam, spoliabunturq; etiam luxuriæ gloria. prior id fecerat Romæ
» in unionibus magnæ taxationis Clodius Aesopi tragœdi filius, reli-
» ctus ab eo in amplis opibus hæres. (ne triũphatu suo nimis superbi-
» at Antonius penè histrioni cõparatus) et qdẽ nulla spõsione ad hoc
» productus, quo id magis regiũ erat. sed ut expiretur in gloria pa-
» lati, qd sapent margaritæ. atq; ut mire placuere, ne solus hoc sciret,
» singulos uniones cõuiuis ad sorbẽdum dedit. quo in loco non trium
phatu, sed triũuiratu lego ex uetusto libro. Docuimus supra hanc pa
tinam Aesopi patris qndecim millibus cœronatorũ nostrorũ stetisse.
Pli. dicit unones magnæ taxationis filium cõuiuis singulis sorbẽdos
dedisse. Quod si ducenties sestertiũm ad id sufficere potuit, coniectu
ra assq possumus immanem esse summã ducenties sestertiũm, præ-
sertim cum Cicero sexagies sestertiũ infinitam pecuniã appellaue-
rit. Athenæus lib. XIIII. de quodã Amœbeo citharœdo loquens, ita
» inqt. Mihi uero nihilo inferior esse uidetur antiquo illo Amœbeo,
» quẽ Aristeas in libro de citharœdis scribit Athenis habitasse, do-
» mumq; propè theatrũ habuisse. cũq; in theatrum cantaturus prodi
» ret, talẽtum unum atticum, in dies singulos merere solitum esse. ὃν
» φησιν ἀριστέας ἐν τῷ περὶ κιθαρῳδῶν, ἐν ἀθήναις κατοικοῦντα, καὶ πλησίον
» τὸ θεάτρον οἰκοῦντα, ὅτε εἰς ἐξέλθοι ἀσόμενος, τάλαντον ἀπὸ τῆς ἡμέ-
» ρας λαμβάνειν. Qui hoc de citharœdo Athenis merente credere
sibi persuaserit, quid de Aesopo, & Roscio Romæ credere hæsita-
bit? cum talentum atticum sexcentis aureis nostris ualuerit. Restat
igitur, ut credamus Roscii non minus sex & triginta millibus au-
reorum nostrorũ meruisse annua mercede, dũtaxat publica, ut in lu
dis Romanis, et Megalensibus compitalitijs secularibus, & alijs, qui
publico sumptu fiebant. nam & priuatis ludis ut funebribus, &
alijs, q a magistratibus priuato apparatu fiebãt, multas etiam pecu-
nias meruisse eos intelligimus. de publicis meminit Iuuenalis saty. VI.
» Si gaudet cantu nullius fibula durat
» Vocem uendentis prætoribus. -
» Exemplum priuatorũ est apud Trãq. in Cæs. Edidit spectacula ua-
» rij generis, munus gladiatoriũ et ludos etiã regionatim urbe tota, et
» qdem p omnes linguarum histriones ludis Decius Laberius eques
» Romanus mimum suum egit, donatusq; est qngentis sestertijs & annulo
» aureo. Inde illud Iuuenalis. VIII. satyra.
» Consumptis opibus uocem Damasippe locasti
» Sippario, clamosum ageres ut phasma Catulli. Idem Trangl
lus in

» lus in Augusto. Feciſſe ludos ſe ait ſuo noie quater, pro alijs magiſtra
» tibus, q̃ aut abeſſent aut nõ ſufficerent, ter et uicies, fecitq; nõnunq̃
» uicatim ac pluribus ſcenis p̃ omniũ linguarũ hiſtriones. et poſt pau-
» lum. Ad ſcenicas quoq; et gladiatorias op̃as, et eq̃tibus Ro. aliqñ uſus
» eſt. ſpectandi uoluptate teneri ſe neq; diſſimulauit unq̃, & ſæpe inge
» nue profeſſus eſt. Itaq; corollaria & præmia alienis quoq; muneri-
» bus ac ludis, et crebra, et grãdia de ſuo offerebat. Idem in Veſpaſ.
» Ludis p̃ quos ſcena Marcelliani theatri reſtituta dedicabatur, uetera
» quoq; acroamata reuocauerat, Apollinari tragœdo quadringenta,
» Tarpeio Diodoroq; citharœdis ducẽta, nõnullis centena, q̃bus mini-
» mum quadragena ſeſtertia ſup̃ plurimas coronas aureas dedit. Ex
prædictis liq̃do apparet unde Aeſopus tantæ luxuriæ ſufficere po
tuerit, q̃q̃ ante hæc t̃pa fuerit. ſed q̃bus erat nõ minus ſtudiũ artis
hiſtrionicæ, et maius fortaſſe, quo magis primores urbis Romæ popu
lum hmõi ſpectaculis conciliare ſibi conabantur, eo t̃pe, quo oĩa in
populi erant pt̃ate. q̃tam n. eſſe eam munificentiã putamus, quæ uni
co hiſtrioni una donatiõe decẽ millia aureorũ dederit? q̃q̃ Cæſar La
berio quarta parte plus dedit. Hanc tñ Aeſopi prodigentiã Apici-
us nepotinis helluationibus exuperaſſe dicitur, ob quod in prouerbi
um Apicianæ cœnæ uenerunt. de quo Martialis in. V. epigram.
» Dederas apici bis trecenties uentri,
» Sed adhuc ſupererat centies tibi laxum.
» Hoc tu grauatus, ne famem & ſitim ferres,
» Summa uenenum potione duxiſti. Quod pinde eſt ac ſi dice
ret, Apici ſexcenties ſeſtertiũm. i. qndecies centena aureorũ millia (de
noſtris ſemp̃ loquor, ijſq; coronatis) inexplebili illa inglunie hellua
tus, cum poſſes adhuc ducentis quinquaginta millibus, quod centies la
xũ appellat, uitam lauto, & eleganti uictu producere, tñ uenenum
miſer hauſiſti, ne patrimonio tanto ſup̃eſſes, quod iamiam te deſertu-
rum uidebatur. Lõge aũt falſus ẽ in hoc Calderinus, q bis trecẽties
pro ſex millibus uel ſexcentis millibus intellexit, cũ ſeptingenties cen
tena millia Martialis ſignificauerit. quõ & alibi in ſecundo epig.
» Illa illa diues mortua eſt ſecundilla
» Centena decies quæ tibi dedit dotis. Millia enim ſubaudiendum.
ut apud Iuuenalem.
» -Et ritu decies centena dabuntur Antiquo-
Quo modo idem alibi.
» Optima ſed quare cæſonia teſte marito?
» Bis quingenta dedit, tanti uocat ille pudicam.

» ideſt decies centena millia, quod decies ſeſtertiũm dicitur. Plini=
» us propterea Apicium nepotum omnium altiſſimum gurgitem ap=
» pellat lib. X. Phœnicopteri linguam præcipui ſaporis eſſe Api=
» cius docuit, nepotum omnium altiſſimus gurges. & in. IX. M. Api=
» cius ad omne luxus ingeniũ mirus. Suidas. ἀπίκιος μάρκος οὗ διαρκεῖ
» μυρίον ὄνομα ἐπί τε ἀσωτίᾳ καὶ φολυτελείᾳ, ἱκανὰς μυριάδας ἀργυρίου
» καταναλώσας εἰς τὴν γαστέρα. Apicius Marcus, cuius adhuc nomen
» perdurat in luxũ & inuſitatos ſumptus inſigne, multas argenti my
» riadas in uentrem abſumpſit. Martialis ex Senecæ ſumpſiſſe id ui=
» detur, qui libro de conſolatione ad matrem Albinam ita inquit. Api
» cius noſtra memoria uixit. qui in ea urbe, ex qua aliquando philo
» ſophi uelut corruptores iuuentutis abire iuſſi ſunt, ſcientiã popinæ
» profeſſus, diſciplina ſua ſeculũ infecit, cuius exitũ noſſe opre ræpretiũ
» eſt, cum ſeſtertiũm millies in culinã congeſſiſſet, cũ tot congiaria prin
» cipum & ingens capitolij uectigal ſingulis comeſſationibus hauſiſſet,
» ære alieno oppreſſus, rationes ſuas tunc primũ coactus inſpexit, ſu=
» perfuturũ ſibi ſeſtertiũm centies cõputauit, & uelut in ultima fame
» uicturus in ſeſtertio cẽties ſi uixiſſet, ueneno uitã finiuit. Quanta lu
» xuria erat, cui ſeſtertiũm centies egeſtas fuit, immo cũ putat pecu=
» niæ modũ ad rem pertinere? (Sic enim lego) Seſtertiũm centies ali=
» quis extimuit, & quod alij uoto petunt, ueneno fugit. Hactenus Se=
neca, quem ſi ſecutus eſt Martialis, ut mihi uidetur, apud Martialẽ
nó bis trecenties ſed ter trecenties legi debet. Is Apicius Tyberij tem
pore fuit, ut ex nonageſima epiſtola eiuſdẽ Senecæ ad Lucilliũ patet
» his uerbis. Mullii ingentis formæ Tiberius Cæſar miſſum ſibi, cũ in
» macellũ deferri, & uenire iuſſiſſet, amici, inquit, omnia me fallũt, niſi
» iſtum mullũ aut Apicius emerit, aut Publius Octauius. ultra ſpem
» illi cõiectura proceſſit, licitati ſunt, uicit Octauius, & ingentem con
» ſecutus eſt inter ſuos gloriã, cũ quinq; ſeſtertijs emiſſet piſcem, quem
» Cæſar uendiderat, ne Apicius quidem emerat. Idem Martialis in
eodem quinto.
» Infuſum ſibi nuper à patrono
» Plenum maxime centies ſyriſcus,
» In ſellarioli uagus popinis
» Circa balnea quatuor peregit.
» O quanta eſt gula centies comeſſe? Admiratur gulam, quæ du
centa & quinquaginta millia aureorum uorare potuerit. Non omit
tendum uidetur id, quod à Plinio eodem loco dicitur. ſed quia locus
ille uulgo corrupte legitur, ideo eum ex animi mei ſententia obſer=

uatis

» uatis ueteribus libris referam. Asinius, inquit, Celer è consularibus
» hoc piſce prodigus Claudio principe, unum mercatus ſeſter. octo milli
» bus. quæ reputatio aufert tranſuerſum animum ad contemplationẽ
» eorum, qui in conqueſtione luxus coquos emi ſingulos pluris quàm
» equos quiritabant. at nunc coci triumphorum pretijs parantur &
» cocorum piſces. nullusq; propè iam mortalis æſtimatur pluris quàm
» qui peritiſſime cænſum domini mergit. Meminit Liuius lib. IX. de
» bello Macedonico, de triumpho Manlij loquens. epulæ quoque ipſæ
» & cura & ſumptu maiori apparari cœptæ. tum cocus uiliſſimum
» antiquis mancipium & æſtimatione, & uſu, in pretio eſſe, & quod
» miniſterium fuerat ars haberi cœpta. uix tamen illa, quæ tum con-
» ſpiciebantur, ſemina erant futuræ luxuriæ. Hæc uerba congruunt
cum Pliniano dicto, qui triumphorum pretijs cocos emptitatos prin
cipum Romanorum temporibus admiratur, cum olim Cato & alij
ſeueriores urbis magiſtratus conciones queribundas ad populum ha
berent, (quod quiritare à crebra quiritium appellatione uocatur)
ob id quod ineunte luxuria coci iam equorum pretijs pararentur.
octo millia numûm ducentos aureos æſtimare ſolemus, uerum apud
» Macrobium non octo millia legitur, ſed ſeptem. Aſinius, inquit, Ce=
» ler uir conſularis, ut Samonicus refert, mullum unum ſeptem milli
» bus numum mercatus eſt. In qua re luxuriam illius ſeculi licet æſti
» mare, quod Plinius ſecundus temporibus ſuis negat facile mullum
» repertum, qui duas pondo libras excederet, at nunc & maioris põ
» deris paſſim uidemus, & pretia hæc inſana neſcimus. Hactenus Ma
» crobius. Iuuenalis de hoc dubitans ſaty. IIII. ita inquit,
» -Mullum ſex millibus emit
» Aequantem ſanè paribus ſeſtertia libris,
» Vt perhibent qui de magnis maiora loquuntur.
Ita in controuerſia apud authores duo millia manent. Cocum igi-
tur Plinius antiqua æſtimatione non pluris æſtimauit quàm ducen=
tis aureis, quanti Columella uinitorem uult emi, non igitur pretium
hominis maximum tria millia & ſeptingenti ſunt ſeſtertij, ut
ſupra docuimus. Multa huiuſce generis reſtabant niſi hic liber iu-
ſta iam magnitudine excreuiſſet. Quare hactenus de numo ære o
argenteóq; dictum ſit, quorum explicationem aurea, ut ita dicam,
commentatio excipiet, ampliore ipſa orſu, ac teretiore filo præ-
dictis attexenda.

LIBER
DE ASSE ET PARTIBVS EIVS, LIBER TERTIVS.

Ongum iam iter emensis partim remigio, partim uelificatu, cum scopulos omneis præteruectis uideremur, Plinius nobis manus improuisus iniecit, ac consistere coactos, etiam propémodum retro conuersis uelis inhibuit. apud quem libro XXXIII. sic legitur. Aureus numus post annos LXII. percussus est q̃ argenteus, ita ut scrupulũ ualeret sestertios uicenos, quod efficit in libras ratione sestertij, qui tũc erat sestertios nongentos. post hæc placuit. XL. millia signari ex auri libris, paulatiḿq; principes imminuere põdus, minutissime uero ad. XLV. millia. Si enim hæc uerba emendata sunt, causam haud dico, quin stilum uertere cogar, omniáq; retexere, quæ magno cum labore adhuc comprobasse uideor. etenim cum duodenæ sint unciæ in libra Romana, & in uncia quaterna et uicena scrupula, fiunt in asse scrupula ducenta octoginta octo, est enim scrupulum ducentesima octogesima octaua pars assis, ut inquit Col. si ergo scrupulum auri uicenos sestertios ualet, et uicenario numerũ illum multiplicemus, fiet summa q̃nq; millia septingenti sexaginta sestertij, q̃bus si semunciã addamus, ut sit libra centenaria, quã ante instituimus, fient sex millia sestertiũm, siq̃dem quatuor drachmæ. i. semuncia. XII. scrupula ualent, quæ uicies multiplicata ducentos quadraginta efficiunt, ita fiunt sestertij sex millia, uel denarij mille & q̃ngenti in auri libra, quæ ratio prorsus cũ Pliniano dicto discrepat. Deinde quod sequitur.

» Post hæc placuit. XL. millia signari ex auri libris, quonãmodo explicari põt? nam si nongenti sestertij in libra, quonãmodo. XL. millia? q̃ si millia æris intelligere libeat, non ideo magis negotiũ procedet, cum. XL. millia æris sedecim millia numũm ualeant. & ea ratio qua sequimur. XV. millia æris auri librã ualere deprehẽdit, siq̃dem auri scrupulum uicenis sestertijs ualet. In hoc nodo dissoluendo cum diu æstuarim nihil comminisci potui, quo locum hũc certo restituerem. Morem aũt antiquis fuisse nouimus, ut nõ modo numeros notulis significarent exarandi cõpendia sectantes, ut nos quoq; facimus, sed ẽt ut denarios & sestertios & sestertia proprijs quodq; notis scriberent. Prscianus etiam illas in Verrinis Ciceronis ad tempora sua extitisse testatur. qnãquam Prisciani opusculum illud de numeris & ponderibus esse non putem, ut antea dixi. lubricam

autem

autem scribendi rationem illam notulariam fuisse ex eo conijcere possumus, quod mille per .M. puram scribebant. & per eandem literam singulis apostrophis hinc & inde circũscriptam, decem millia. eaq; rursus sic multiplicabant per apostrophos, ut centum millia significare uolẽtes. i. literam unitatis notam ternis utrinq; apostrophis cingerent. Apostrophus autem dextera, similis est omnino literæ .c. quæ tertia est in alphabeto. qua numerus centenarius ut nunc sic olim notabatur. ita facile fuit uel duas, uel treis apostrophos pro duobus aut tribus .c. Fallere id est pro ducentis & trecentis, apud eos quidem qui rationem numerorum antiquariam ignorarent. q̄q̄ & is author siue Priscianus, siue alius fuit, parum sibi constare uideatur in ijs notulis declarandis. Iam apud Valerium Probum .x. litera, quæ tertia est a̓ fine alphabeti nostri, nota est denarij numi, addita tamen a̓ dextro latere uirgula transuersa. eadẽq; litera pura, idest sine uirgula, nota est decem milliũ. apud Priscianum autem utrinq; apostropho circũscripta. idem Probus addit quãlibet numerorum figuram, si ei præponatur linea ex trãsuerso directa, tot significare millenarios, quot per se ac pura unitatum nota est. ut uerbi gratia. i. mille & .v. quinq; millia & .x. decem millia, et itidẽ alias literas. Id quod mihi tractũ a̓ Græcorũ more uidetur. quare simile ueri est numeros antiquorũ authorũ ad nostram ætatem magna ex parte corruptos peruenisse, q̄ q̄dẽ notis scripti fuerunt. Librariorũ. n. ignorantiæ & sæpius incuriæ accessit emendatorũ uel temeritas uel hallucinatio, qualis est illa apud Trãquil. de censu senatorio, quam antea adnotauimus. Multos apud Pli. locos hmõi deprehẽdimus, quorum partim explicati sunt, partim post explicabuntur. de asino uidimus quadringentis sestertijs empto apud Varronẽ, apud Pli. mumis totidẽ, et itidem de auiculis uocalibus. notabo nũc etiã alios duos, interea dum & alij in ordinem suũ reijciuntur. apud Pli. igitur
» lib. XIII. de citrinis mensis ita legitur. Extant hodie .M. Ciceronis, in
» illa pauperate, & q̄d magis mirũ est illo æuo, emptæ libris .XI. cũ his
» memorantur & Galli Asinij, quæ libris .XI. uenũdatæ sunt. et duæ
» a̓ Iuba rege uendente, quarũ alteri pretium fuit libris .XV. alteri
» paulo minus. Interijt nup incendio quam Cethegus decedens libris.
» XIIII. permutauerat, lati fundi taxatione sigs prædia tanti mercari
malit. sic q̄dẽ legitur in codicibus Venetæ impressionis ẽt antiquæ, quã Hermolaus secutum se esse testatus est. q̄ tantum ipse admonito latifundij pro lati fundi legendũ eẽ, nihil præterea dixit. Ego impressos codices cũ antiqs conferẽs, ita in duobus legi. & quod magis mirũ

est illo æuo emptæ his memoratur & Galli Asinij .XI. uenundatæ, & rursus incendio, ac tegus descendēs his permutati lati fundi taxatione. his autem pro sestertijs legi facile est conijcere, quod uerbum antiqui interdū per aspirationem et .s. literā sic scribebant .Hs. quod duas libras et semis significabat, aspiratio autem ex duplici .l. constat. Hunc locum igitur sic restituendum puto ex uetustæ lectionis obser-

» *uatione, extant hodie .M. Ciceronis in illa paupertate, &, quod ma-*
» *gis mirum est, illo æuo, emptæ sestertijs .XI. memorantur & Galli*
» *Asinij sestertijs .XI uenundatæ, sunt & duæ a' Iuba rege pendētes,*
» *quarū alteri pretiū fuit sester .XII. alteri paulo minus, interijt nu-*
» *per incendio attegijs descēdens sestertijs .XIIII. ꝑmutata latifundij*
» *taxatione. In mentione autem Ciceronis antiqui codices sestertijs tan-*
tum habēt sine numeri adiectione. Cæterū uidere est pauculis in uer-
sibus quot errata fuerint, attegijs autem legendū puto pro maurorū
cæsulis, quod non sine stomacho a' Pli. dictum est, ut ex supellectili ru-
sticæ domunculæ mensa sestertijs .XIIII. parata sit, idest trecentis qn-
quaginta aureis, quod Pli. pretium appellat latifundij, idest agri la-
tepatentis. Iuuena. saty .XIIII.

» *Dirue maurorum attegias.*
» *Apud eundē Pliniū li .XIX. in prædictis exēplaribus ita legitur,*
» *ubi hortorū meminit. etiam'ne in herbis discrimen inuētū est? oluſq;*
» *differentiam facere, in cibo etiam uno asse uenali? & in his aliqua*
» *quoq; sibi nasci tribus negant, caule in tātū signato, ut pauperis men-*
» *sa nō capiat. sylueſtres fecerat natura horridos, ut quisq; demeteret*
» *passim, ecce altiles spectantur asparagi, & Rauenna ternis libris re-*
» *pendit. hæc uerba Hermolaus, & q ante eum Pli. emendauere, pari*
conniuentia transmiserūt, cū tamen quædā ex antiquis exēplaribus
emendari potuerint, qbus obseruatis sic legere locum hunc instituī.
Etiam'ne in herbis discrimen inuentū est? opeſq; differentiā fecere
in cibo etiam uno asse uenali? & in his aliqua quoq; sibi nasci tri-
bus negāt, caule in tantū saginato ut pauperis mensa nō capiat. Sylue-
stres fecerat natura corrudas, ut qſq; demeteret passim, ecce altiles
spectantur asparagi. Saginatum caulem dixit Pli. non signatū, ut alti-
les uerbum satis significat, antiqua autem exēplaria horridas non
horridos habent, et opus nō olus & fecere nō facere in uetustissimo

» *legimus. Pli. ipse alio loco eodē in libro. Hortorū iudicauimus corru-*
» *dam, hunc intelligimus sylueſtrē asparagum. ex his uerbis satis ap-*
» *paret Pli. loco superiore corrudas nō horridos scripsisse. Idē. Omniū*
» *hortensiorū laudatissima cura asparagis, de origine eorum in sylue-*

stribus

» ſtribus curis abunde dictum eſt, & aliud genus inculti⁹ aſparago,
» mitius corruda, paſſim etiã in montibus naſcens, refertis ſuperioris
» Germaniæ campis, nõ inſcito Tiberij Cæſaris dicto, herbã ibi quan
» dam naſci ſimillimam Aſparago, uel, ut in antiquis codicibus, nõ in-
ficeto Ti. Cæſaris dicto. Cæterũ quod ſequitur in ſuperiore loco, &
Rauenna ternis libris rependit, haud ſcio an ternis ſeſtertijs repen-
» dit legi debeat, uel ternis numis. Pli. alibi. nullũ gratius ijs ſolum q̃
» rauennatium. Quod ſi ternis libris legamus, ad pondus referendum
eſt, propterea q̃ ſaginatos, & altiles appellauit. ſed illud non con-
» uenit, propter uerba, quæ ſequuntur. Heu prodigia uentris, mirum
» eſſet non licere cærduis pecori ueſci, nõ licet plebei. Vt autem libris
pro aſſibus intelligam adduci non poſſum, cũ legiſſe me non memi-
nerim, nec id pretiũ eſſet quod plebem à macello arceret. Eiuſdem
autem annonæ fuit duracina perſica tricenis numis, aut uicenis ueni
re, & aſparagos ſingulos ternis numis. In eodem capite obiter et alia
» emendabimus, aues ultra Phaſidem amnem peti, nec fabuloſo q̃dem
» terrore tutas, immo ſic pretioſiores, alias in Numidia, atq; Aethiopiæ
» in ſepulchris aucupari, aut pugnare cũ feris, mandi ab eo cupientẽ,
» quod mandat alius. lego ex antiquis alias in Numidiæ atq; Aethio
piæ ſepulchra, aut depugnare cum feris mandiq; capientem quod
mandat alius. ſic enim ſenſus argutior & magis Plinianus. Ibidem.
» hortorum Cato prædicat caules, hinc primum Agricolæ exiſtima-
» bantur priſci. & ſic ſtatim faciebant iudicium num quæ eſſet in do-
» mo materfamilias (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) ubi indili-
» gens eſſet hortus. Lego ex antiquis, & ſic ſtatim faciebant iudiciũ
nequam eſſe in domo matremfamilias, ideſt parum frugi, nec ad rẽ
augendam acrem, hoc enim nequam ſignificat, ut ſeruos nequam
» dicebant qui bonæ frugi non eſſent. & paulo inferius. nam carnis
» deſideria etiam erant in exprobratione, legendum gari, ideſt liqua-
minis. reſpondet enim præcedenti membro, damnantes pulmentaria,
» quæ alio egerent pulmentario. & rurſus inferius, hortos uillæ iun-
» gendos non eſt dubiũ, riuoſq; maxime habendos ſi contingat profluo
» amne. Si minus è puteo pertica organis'ue pneumaticis tollendo non
» hauſtu rigando. Lego. Si contingat præfluo amne, ſi minus è puteo
pertica organis'ue pneumaticis uel tollenonum hauſtu rigando. Li-
uius libro. VIII. de bello Macedonico principium, collectis rurſus
animis in arietes tollenonibus libramenta plumbi, aut ſaxorum ſti-
pites robuſtos incutiebant. huiuſmodi tollenonum meminit Vegetius
libro quarto, dicuntur et tollones à quibuſdam à tollendis rebus uel

hominibus, hic autem a Plinio pro eo hauſtorio accipitur, quod a græcis œloneum dicitur. In uetuſto codice tollon nouũ legitur, in alijs uel tollendo non, ex quibus facile erat conijcere tollenonum eſſe legendum. ſunt & alia in eodem capite mendoſa, quæ intacta ideo relinquenda duxi, quia cóminiſci nihil potui, aliqua etiam uix digna quæ attingantur, ut illud, in quo Hermolaus conflictatus eſt, in remedio Saturnica ſigna, ubi ſaturica ex uetuſtiſſimo lego pro Satyrica more antiquo. quod autem ſequitur, tot generibus uſq; ad infimam plebem deſcendente anima, legendum mihi uidetur annona, etiam ſi nulla authoritate exemplaris ducar. Hæc autem ideo commemoranda duxi, ut labefactatam eſſe exemplarium Plinianorum fidem lectores merito iudicare poſſint, qui hæc & huiuſcemodi alia toto hoc opere ſparſa, accurate perpenderint, nec uiius aut alterius loci authoritate rebus conteſtatiſſimis fidem derogandam eſſe, quanquam dictum Plinij ſupradictum huiuſmodi eſt, ut res ipſa & mutilatum & corruptum eſſe locum clamitet, cum eius loci membra mutuo collidantur. Si enim auri ſcrupulum uicenis ſeſtertijs ualuit, quonam tandem modo in libra ſeſtertij tantum nongenti? ſed ſint ſane nongenti in libra ſeſtertij, qui igitur fieri poteſt, ut à nongentis ad. XL. millia peruentum ſit? Quare relinquetur ut Plinius hoc in loco ſuo ſibi teſtimonio refellatur & concidat. In uno uenerandæ uetuſtatis libro ita legebatur, quod efficit in libras ratione ſeſtertij, qui tunc erant. D. nongenti, poſt hæc placuit. X. XL. ſignari ex auri libris, ex quo conijcio non millia. XL. ſed numos Pli. reliquiſſe ſcriptum, & locum mutilatum poſt uerbum ſeſtertij. in omnibus enim libris antiquis erant pluraliter legitur, & .XL. ſignari non. XL. millia. q̃ autẽ ancipites notæ fuerint inter numos & millia patuit ex ſupradictis. Nec eo tamen pertinet longa hæc diſputatio, ut ueritatis aſſertionẽ in hoc loco poſitã putẽ, aleamq; huius operis in hoc uno cardine uerti. Nec enim uſqueadeo exilibus argumentis nixus ſum, ut ſi Pli. ipſe reuiſeat, & hunc locũ agnoſcere uelit, ita ut lectitatur, aut ſi dies olim forte authographum Plinij, aut eius ætatis uolumen æquale protulerit, ut id fieri poſſe credamus, non ipſi etiam Plinio iudicem ferre auſim uniuerſum antiquitatem, ni hoc perperam ac falſo ſcriptum ſit, ut & alia quædam quæ poſtea dicentur. Dixi ſupra argentea me nomiſmata Romanorum diligenter expendiſſe, ut id, quod ratiocinatione, & authoritate uetuſta colligebam, reapſe quoq; comprobarem. in auro itidem faciendum cum ſtatuiſſem, quatuor & uiginti

nomiſmata tot enim aurea eoq; plura habebam in altera lancę po ſui. & ex aduerſo ſex uncias noſtras ſtatui. Quo facto cum leuius aurum eſſe inuenirem, groſſulorum duorum additamento cum pau culis minutijs rem ad æquilibrium perduxi. has minutias noſtrates grana uocant. Nos momenta latine appellare poſſumus. Hæc quatuor & uiginti ſunt in denario noſtro, quod ſcrupulum latine uocitatur. Quomodo enim in uncia latina quatuor & uiginti ſunt ſcrupula, ſic in noſtra quatuor & uiginti denarij. & ut drachma tria ſcrupula pendet, ſic groſſus treis denarios. uerum hæc nomiſmata cum ſigillatim penſitarem, in ijs fuerunt Tiberij Auguſti duo, in quibus effigies parum iconicæ uidebantur, unum hac inſcriptione, Tib. Cæſar. diui Augu. Auguſtus, & in auerſa facie Pontif. max. ubiſimulachrum ſedens. alterum utrinq; effigiem habebat, ut eodem habitu, ſic ſibi diſſimilem, cum hoc elogio notis ſcripto. Tiberius Cæſar Auguſtus tribunitiæ poteſtatis quindecies, & in altera parte, Tiberius Cæſar diui filius. Singulorum pondus erat didrachmum, ideſt denarij bini argentei quadrigati, de quibus ante diximus. alterum fuit male effigiatum, ſed quod Auguſti fuiſſe ex indicę cognouimus, qui fuit eiuſmodi quatenus legi per uetuſtatem potuit. Cæſar Auguſtus pater patriæ. & in poſtica facie. Cæſar Auguſto. hoc q̃q̃ attritũ, grauiſſimũ tamẽ inuenimus, ut bina argentea traheret. aliud eiuſdẽ principis erat iconica effigie, qualis uulgo agnoſcitur, à poſtica parte quadrigatũ, lemmate tetragrãmato in infimo margine. S.P.Q.R. ſignificante ſenatum populumq; Romanum, & in auerſa parte nomen principis ipſius erat. Hoc iuſto pondere leuius erat circiter granulis duobus. Sed ita ut detritum dicęres quod ponderi deerat. Erat unum eiuſdem Auguſti et Antonij in triũuiratu percuſſum, utrinq; effigiatum, ijſdem elogijs, quibus & argenteum illud cuius inter argentea meminimus, nec decoris characteribus, & cætera inſcite effigiatum, pondere non detrito, ſed iniquo, immmuto ſex momentis. Incidit in manus meas & aliud, in quo erat Auguſti effigies pulchre expreſſa. hoc titulo. S.P.Q.R.o. Cæſari Auguſto Cos. xi. trib. Pot. vi. & in tergo. ciuib. & ſign. Milit. à Part. Recup. Percuſſum in memoriam ſignorum, quæ cum Craſſo amiſſa erant, & poſtea Auguſto à Parthis remiſſa ſunt. Appendi & aliorum principum, in quers & Tiberij Claudij Auguſti, eleganter percuſſum. hoc lemmate. Ty. Claud. Cæſ. Ger. IM. TR. P. iconicum. cuius imaginem ex Tranquillo agnoſcęres, à tergo hoc elogio, Conſtantiæ Auguſti, quod quanquam detritum, pondus tamen iuſtum aſſerua-

uerat. Appendi & Neronis Cæsaris et iconica & scite percussa hoc indice. Nero Cæsar. Aug. Imp. In postica facie spicea erat corona, intus quatuor habens literas ex. S. C. significanteis decretam ei coronã. ambiente extrorsus hoc elogio. Pót. f. Max. TR. PO. VI. Cos. IIII. iusto põdere aliquanto leuiora. unum præterea Galbæ Neronis successoris iconice effictum, cum corona spicea ambiente margynem. in auersa facie octo literarum elogio hoc significante. Senatus po. q; Romanus ob ciueis seruatos. leuius etiam aliquanto Neronianis. Habui tum & Vespasiani supercilioſa fronte, & nitentis uultu. Habui & Neruæ & Traiani Hadrianiq; principum, eleganter qdem expressa, sed pondere leuiuscula, octonis circiter detractis minutijs. suus uniq; index erat, prædictis titulosior. ut in Neruæ. Imp. Cæsar, Nerua Traian. Aug. germ. P. M. TR. PO. Cos. II. p. p. Imperator Cæsar Nerua Traianus. Augustus Germanicus. Pót. fex maximus. tribunitiæ potestatis. consul iterũ. pater patriæ. et in Traiani itidẽ, nisi q Dacici titulus accesserat. In cuius postica facie statua equestris erat hasta intorquës, accurate expressa, equo uehens incitato, cum honorifico hoc elogio. S. P. Q. R. optimo principi. Hoc nomisma omniũ, quæ uidi pulcherrimum erat, & facie augustissima. secundum quod Hadriani successoris eius nomisma principalem dignationem, atq; authoritatem augustam præferre maxime uidebatur. quod etiã ipsum equestrem statuam habebat, equo non pugnaci, sed uiatorio insidẽtem. Cernere erat asturconem tollutim gradientem, & uelut a lõgis itineribus strigosum. credo ut princeps terrarum peragrator intelligeretur. sic enim appellatus est. Appendi etiam Antonini pij. M. Antonini cognomento philosophi, Aurelij & Seueri, immutatione sensim pondere. In quibusdam a tergo est pro elogio liberalitas Augusti. In Aureliano hilaritas. In Seueriano æternitas imperij. & in Lucij Veri uictoria Augusti alata. M. Antonini philosophi huiusmodi lemma habebat. M. Aurelius Cæsar Augu. Pij filius. tribunitiæ potestatis tertium, consul iterum. & in auersa facie concordiæ simulachrum, brachijs leniter expassis. cuius latera altrinsecus angebant chamæteræ pusillæ singulæ, inuicem auersantes. quibus utraque manu lacinias stolæ porrigere concordia uisebatur. Hic M. philosophus, qui Verus ab Eusebio appellatur, & ab Eutropio, Aurelius etiam dictus est Antonini pij adoptione, ut author est Capitolinus, qui etiam Faustinæ uxoris nomine numum percussit, hoc indice. Faustina Augusta, Pij Augusti filia. Hæc ideo enarraui uerboſe fortasse, quod hodie

huiuſmodi multa circũferuntur nomiſmata, ex quibus iudicium fieri uolo ſi quid aut falſò, aut temere cœnſuiſſe uiſus ſim, neq; enim de meis tantummodo iudicio facto acquieui. Aureum autem Romanum attici numi inſtar percuſſum fuiſſe exiſtimare debemus coniectura ab argenteo numo ſumpta, de quo ante dictum eſt. at aureus atticus, qui ſtater ab eis appellatur, pondere didrachmus erat, ut author eſt Pollux li. IIII. de uocabulis rerum. ὁ δὲ χρυσοῦς στατὴρ δύο εἶχε δραχμὰς ἀττικάς. Aureus, inquit, numus duas drachmas atticas habebat. de quo etiam infra nonnihil dicetur. Quare cum denarium Romanum drachmali pondere fuiſſe conſtet, aureum quoq; Romanũ didrachmum, ideſt duorum denariorũ pondere percuſſum fuiſſe merito iudicare debemus, q̃q̃ quid opus eſt argumentis, cum numi ipſi extent, uetuſtatis ſymbola aſſeruantes, ne imponere nobis nouitij pro ueteranis poſſint? proinde cum libra Romana ſex & nonaginta drachmarũ fuerit, duodequinquaginta numi didrachmi ex ea fiebant ab principio, qbus ſi ſemuncias addideris, ideſt quatuor drachmas, ut ex libra fiat plena mina (cum libram & minam in re numaria idem fuiſſe docuerimus) erunt in libra quinquaginta omnino nomiſmata, ut apud Pli. quinquaginta potius q̃ quadraginta legendum ſit. Siquidem, ut dixi, cum illa nomiſmata uniuerſa quatuor & uiginti expenſarem, & unius numi loco ponduſculum didrachmum (groſſum nunc appellamus) adderem, minimo minus ſex uncias in æquilibrio tenebam. hoc eſt libræ noſtræ argentariæ dodrantem. ex quo intelligimus quinquagenos olim aureos in ſingulis libris fuiſſe, dũtaxat iuſti, ac legitimi nomiſmatis. uetuſtos autem numos extare præter ea, quæ dicta ſunt, etiam Pomponius iuriſconſultus admonere nos poteſt, qui li. VII. digeſtorum in titulo de uſufructu ſic inqt, Numiſmatũ aureorũ uel argẽteorũ ueterũ, qbus pro gẽmis uti ſolent, uſufructus legari poteſt. Auaritia autem principũ uel tẽporum iniquitate immunutio ponderis poſtea inualuit. id quod hodie apud nos q̃q̃ obmurmurante hominum ſermone nihilominus factitatur. In aureis enim noſtris binum ternumq; momentorũ intertrimentum lege quoq; admittitur, remediũ uiri monetales appellant. id quod primum clementia edictali numulariorũ mancipibus indultum, ne cui fraudi eſſet, ſiquis numus ex multis leuiuſculus fefelliſſet, auaritia pro iure ſuo ſumpſit, ita ut nulli iam iuſto priſcoq; ponderi ſignentur, & qui priſcorũ extant, aut oſtentationis gratia in deliciis habeantur, aut prius aciſi demum in commercia & ad collybum prodeant, hinc fit ut coronati, qui cruciati cognominãtur, iam com-

merciales non ſint, ut ſuperpondiales. Quod ſi tam animoſe principes immunutæ monetæ crimina exercerent, q̃ immunutæ maieſtatis exercent, melius cum rebus humanis ageretur, & minus fallerent adulteratores numi, quorum iam ipſorum crimen multitudine reorum et interdũ potentia atrox eſſe deſijt. ſed ſic eſt ferè in omni parte ſui reſp. noſtra, ut primorum arbitrio, ne dicam libidine, non legũ præſcripto gubernetur, quarũ legũ nulla tot, tantis, tamq; terrificis uinculis aſtricta unq̃ memoria noſtra fuit ſanctio, ut non quilibet in aula ordines ductantium, aut reſoluere aut reſcindere aut abrumpere non toto anno uertente potuerit. & nos imperia noſtra exteras gentes ſic quoq; accepturas ſperabimus? Romani autem numi immunutionem ſic colligo. In uncia, ut dixi, noſtrates groſſulos octo ponunt, ut Romani octo drachmas, & ternos in groſſulo denarios, qui latine ſcrupuli dicuntur. In ſingulis autem denarijs uicena quaterna grana momentáue, pro quibus & ulterioribus minutijs uerbum latinum aſſignare non poſſumus. In uncia igitur quatuor & uiginti denarios ponimus, & granula ſeu momenta quingenta ſeptuaginta ſex. i. quater & uicies quatuor & uiginti, atqui Romani quaternos aureos in uncias ſignabant, & argenteos octonos, ſiquidem argentei bini ſingulos aureos æquant pondere. Ita quater duodenos in libras ſignaſſe deprehenduntur. i. in duodecim uncias, & binos ex ſenuncia, quæ minæ. i. libræ argentariæ accedit. Sic numerus quinquagenarius in libram impleri deprehenditur. Agedũ igitur fac ex quolibet numo in argyrocopio. i. in officina argentaria detracta eſſe octo granula (quandoquidem hanc decæſſionem in recentioribus ferè deprehendimus) detrimenti ſcrupulum unum in ternis numis inuenies, & in denis octonis ſcrupula ſex, ideſt aureum unum, & duos aureos in tricenis ſenis. & in quadragenis quinis duos aureos & ſemiſſem, & in quinquagenis eo amplius aurei quadrantem. Quod ſi ſeſquiplam huius detractionem poſueris, ut in ſingulos numos duodena granula decæſſerint, in libras qnquageni quaterni numi ſignari potuerunt, ita ut eo amplius ſextantes lucrifierent. huiuſmodi autem ætate Plinij ſignatos fuiſſe affirmare non dubitem, quippe cum Tiberianis & Claudianis ut grauiſſimis aliorũ principum numos opponerem, non anteq̃ decimum granum addidi prægrauare illi Veſpaſiani numum deſiterunt, cum interim collybo detritus non uideretur, quod ne comminiſci uidear, à tergo in eo numo annonam eſſe dico. q̃q̃ in numo Domitiani nihil didrachmo, ideſt ponderi iuſto deerat, ſaito quidem ipſo & in quo multiſam faciem

agnoſceres, Veſpaſianum genitorem liniamentis omnibus referentem. Illud auguſtale ob parthica ſigna percuſſum, duo amplius grana auctarij habebat. In Neruæ & Aurelij leuiter quidem detritis undecim demum ponduſculi additamento examen neutro propenſum ſtabat. Hadrianici autem octo circiter granorum detractionem habebant. ſunt enim eiuſcemodi qui in poſteriore parte non equeſtrem ſtatuam, ſed ſalutem Auguſti habent, in. ii. conſulatu eius ſignati, in antica parte imago eſt liniamenta prioris illius male referens. Fortaſſe igitur apud Pli. legi poſſet. poſt hæc placuit. L. numos ſignari ex auri libris, paulatimq; principes imminuere pondus, minutiſſime uero ad. LV. numos, nam ne millia legatur ratio omnino refragatur, ut antea diximus. Sed eo maxime q̃ millia argenti ſignari ex auro non potuerunt, nec auri pondere imminuto ex. XL. millibus. XLV. millia fieri, niſi argentei numi pondus imminutum intelligamus, quod conſentaneum huic loco non uidetur. utcunq; locus ille corruptiſſime legitur. nec nos in eo fallimur, quod dictum eſt. re enim comprobatur. Romanis nomiſmatibus pares omnino pondere ſunt anglici numi, qui nobiles appellantur, dũtaxat eduardei & roſati, pondere ſenum ſcrupulorum. hoc cum ex actis uirorum monetalium & ex numulariorũ monimentis comperimus, tum uero examinali experimento probare uoluimus. hoc tantum intereſt, q̃ roſati pondere pares, auri bonitate cedunt. Eduardei inſtar omnifariũ habent, in prima enim nota auri bonitatis cenſentur. Quæ tamen ipſa à puritate exacta & obryza quadrante ſcrupuli diſſtat. aiunt enim nullum numum ad plenam puritatem exactum eſſe. Sed iam illud uidendum quonammodo auri ſcrupulus uicenos ſeſtertios ualere potuerit. quod antequam explico hoc præfandum habeo, me Plinij locum ita legere inſtituiſſi quoad aliud inuenero ita ut ſcrupulum ualeret ſeſtertios duodenos, quod efficit in libra ratione ſeſtertiorum, qui tunc erant denarios nongentos. & inferius. Paulatimq; principes imminuere pondus, minutiſſime Nero ad quinquagintaquinq; numos, ut intelligamus Neronem nomiſma extenuaſſe eo tempore, quo donationibus immodicis & prodigis impendijs exhauſtus, à ſenatu centies ſeſtertium annuum exigere cœpit. Verum eſto ut recte apud Pli. ſeſtertijs uicenis legatur, Auri nunc uncia ad puritatẽ excocti æſtimatione principali ſedecim francicis & quadrante & eo amplius denarijs quinq; ualet. hanc æſtimationem finitimarum gentium commercia intenderunt, pluris enim aurei noſtri permutantur q̃ per edictum liceat, cõniuentia, tamen principali approbante, quod

temporum difficultate constitui non potest, id quod experimento uno & altero cognitum est, fremente nequicquam homine uno primario, qui id se effecturum per omnia numina deierarat, præconia libus interdictis aliis super alia personantibus, quæ quamlibet minacia & ab homine iræ impotentissimæ manantia (cuius tunc ferociæ recta & utilia consilia cedebant) publicum tamen consensum pp uincere non potuerunt. Nos autem ratione in argento instituta neutram harum æstimationum sequemur. sed mediocrem, & eam quã mercuriali, ut ita dicam, arbitratu approbare, idest negociatorũ opinione possimus, id enim genus hominũ auri argentiq; rationem callere maxime mihi uidetur, uidelicet commertijs id assequẽtes, etenim quanti unumquodq; sit nomisma externarum gentium iudicio condi sunt, quippe quæ aurum, argentumq; nostrum nullo respectu characteris, exploratum tantum appensumq; æstimant. & ut auri argentiq; grauis rationem euariare cum numularia & consistere necesse est, sic æquandæ rei arbitramentum, in conciliabulis & emporijs recte atq; ordine fieri existimatur. Auri igitur unciæ sedecim francicos, & octo solidos & semissem pretium statuemus, & pro ea summa nouem nostros solatos taxabimus, ratione ducta quasi singuli solati sex & triginta solidis & semisse ualeant, etsi cum hæc proderem duodequadraginta solidis oblocarentur. Qua ratione libra Romana centum & duodecim aureos solatos & semissem uale bit, tantidem enim nec pluris singula pondo æstimabimus Romanis & Asiaticis opibus æstimandis, ut extenuasse magis rerum miracula q̃ auxisse uideamur. Tametsi poteramus citra reprehensionem aurum argentumq; ex temporis huius conditione æstimare. præsertim cum Italia, & omnes penè prouinciæ prolixius ista æstimare quàm Gallia solitæ sint. Cuius rei luculenta testimonia proferre possem, si quorundam nostratium hominum quæstus immodicos commemorare uellem ex collybo factitatos. dum in Italia res gessimus, aureis tunc nostris uiæ mercis exportatis. Tanti igitur nomismata Romana æstimare poteram quanti aurum argentumq; infectum nunc permutatur, modo ne nota uetustatis in pretium cederet. Sit igitur auri uncia primæ indicaturæ sedecim francicis & octo duo denarijs & semisse, quali nota percussi sunt Eduardei prædicti, & galliæ quondam uernaculi, qui pecude uillosa signati sunt, nunc inuentu rari, ut pleriq; antiqui aiunt eos numularij nulli numo bonitate secundos esse. quod ut intelligatur, scire hoc oportet, auri bonitatem in quatuor & uiginti caractis indicaturæ consumari, ultra id

nihil

nihil exq̃ri posse. Indicatura est quam lingua nostra legem uocat, ideſt notam graduiq; bonitatis. eadem lingua charactas a' cerato uerbo græco uulgari inscitia deflexit. Est enim ceratium minuti põderis uocabulum, a' grano siliquæ ductum qui fructus est arboris Italicæ prædulcis, digitorũ hominis longitudine, & pollicis latitudine, nos hac in urbe importatum uidimus. intus sunt grana, quæ ceratia dicuntur nomine cum fructu cõmunicato. Theophrastus tamẽ aliter appellat, propterea Colu. lib. III. siliquam, inquit, græcam q= dam ceratium uocant. Vtitur eo uocabulo Dioscorides. Aiunt Genuæ carubam uocitari. Ex quo factum esse arbitror, ut nostri põduſculi certam minutiam eo nomine appellent. Tradunt enim numulariorum placita quatuor & uiginti ceratia in auri libra esse, & in singulis ceratijs uicena quaterna grana. & in his rursus singulis uicenas quaternas carubas, & postremo in carubis totidem minutula. Sed hic ceratium non ad põdus, sed ad indicaturam referendũ est. Ceratio enim ponderali gemmarij tantum utuntur, nõ aurifices, nec numularij. Antiq scrupuli appellatione in ea re utebantur. Plin. lib. XXXIII. de lapide Lydio loquẽs. his coticulis periti cum e' lima ra puerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti, uel æris, scrupulari differentia mirabili ratione non fallente. scrupulum dixit quod charactam nostri dicunt. Aurũ itaq; numarium prædictum, licet nõ sit exacta probitate, in primã tamen notam cedet, quod quadrãte tantum ceratij a' primario absit, q̃q̃ rariſſimum sit primariũ inuenire. huius semuncia octonis erit francicis & quaternis solidis & quadrãte solidi æstimatione nostra, & quadrãs unciæ, ideſt binæ drachmæ, quaternis frãcicis & binis solidis i. duodenarijs. Qua ratione scrupulum. i. tertia pars drachmæ quod denariũ a' nostris dicitur, ternis denis solidis & besse ualet. Est autem ea ratio argenti, ut quo purius inueniri non possit, id cineraceũ & pariſinum uocetur, Pariſijs ad summã bonitatem exactum. Apud nos enim non pridem, uir quidem obscuræ sortis chrysoplysium instituit, ideſt lauandi auri officinã, rem omnino quæstuosam, sed pauciſſimis hominibus cognitam. huius est id artificium, ut ui aquæ medicatæ, quam Chryſulcam appellant, quantulãcunq; auri partem argento, aut cuiuis metallo illitam, aut confuſam, nullo dispendio abstrahat, ita ut inauraturis nihil iam depereat mundo, niſi quod uſu interteritur. Res omnino stupenda auri argentiq; quotamcunq; portionẽ ex ære eximere, etiam, quod magis mireris, manente uaſculi forma quaſſa interdum & inani, ueluti quadã idea à ma-

teria abstracta. Is moriens filio artem cum patrimonio non mediocri reliquit, qui nũc unus Chrysoplytæ appellatione dignus esse existimatur, usqueadeo ea in arte præstat, alioquin à paucis tentata, cæterum ualetudini noxia, fumus enim bullientis eius aquæ haustus uitalia tabefacere dictitatur, & eum artificem magna uigilantia sata gere circa aquam necesse est, & occasiones horarum identidem obseruare, & temperaturæ modũ nosse, quapropter in ea functione alieno sæpe ministerio utitur emunus ipse respectans. In primis iam locuples eo artificio factus, ac secunda etiam fama celeber, Cointus appellatur. Quæ autem aqua uim habet Chrysulcam, ideſt auri ab argento abstrahendi, in ea aurum sidit cum aqua deferbuit, argentum autem aquæ confusum uisitur, & demum auro exempto alio artificio ab aqua elicitur & eluitur. Argentum igitur cineraceum & parisimum in prima indicatione censetur. Tametsi à summa puritate sex granis absit. i. quadrante denarij. hoc argentum uulgo granalium dictum, in fusta formatur similia ramentis ligni à terebra conuolutis, quam formam accipere dicitur cum excoctum et feruẽs in aquam demittitur, sensim. n. cæsitando & pessum eundo, in lemniscos plerũq; uel in clauiculas configuratur, q̃q̃ & alias temerarias accipit formas, est etiam cineraceum è Germania aduẽtitium, quod in pastillos, uel quadras formatur leuiter pustulosas, & nostro bonitate secundum est. huiusmodi ab antiquis pustulatum, ut arbitror, dictum est. Est autem ea ratio indicaturæ in auro argentóq; communis, ut quod excoctissimum sit uel aurum, uel argentum, in eo alieni metalli pars omnino decoqui non possit, ut uerbigratia in auro sexta & nonagesima pars cuiuscunque massæ. in argento octaua & quadragesima. Siquidem non eadem est formula in auri argentíq; exploratione. nam omne corpus aureum in quatuor & uiginti ceratia patiuntur, & pro modo temperaturæ uarias notas auri faciunt. summa aũt nota auri in quarto & uicesimo est ceratio ad quadrantem absoluto. i. ut quadrans tantum ceratij in tota massa æreus sit, aut argenteus. argenteã autem massam in duodena denaria partiuntur, quæ latine duodena sunt scrupula. culmen igitur bonitatis in. XI. scrupulis & duodeuiginti granulis esse aiunt. Hæ igitur notæ non reapse primæ sunt, sed pro prima nota cedunt, quãdoq̃dem experimento cognitum esse fertur Chrysurgicam diligentiam progredi porrò non posse, etiam si uulgo aurum & argentum omnibus numeris absolutum appelletur. præfecti tamẽ numulariorum, quos pro uiris monetalibus habemus, affirmant aurum non ad ultimum modo qua-

do quadrãtem excoqui posse, sed etiam eo amplius ad ultimi quadrantis quadrantem, ita ut ad bonitatem numeris omnibus absolutam nihil præter quadrãtis quadrãtem desit, quem ipsi appellant sextamdecimã caractæ, eum.n.quadrantem, q deest exquisitæ auri, uel argenti probitati, quartam ceratij appellantes, in octauas binas partiuntur, & octauam rursus unã in binas sextasdecimas. decoqui igitur aiunt octauam, & alteram sextamdecimam summa industria posse, alterã sextamdecimam non posse. argentum uero ita decoqui posse, ut nihil præter merum argentum supersit, & huiusce modi in hac urbe fuisse dicebant, cum hæc scriberem. uerum lege cautum olim fuisse, ne cui mancipi fraudi esset, qui numum percuteret, si auri quod primæ notæ ascriberetur ultimi ceratij dodrans tantum aureus esset, uidelicet id prouidente legislatore ne auri excoquendi difficultate nomulariorum mancipes in multam inciderent, & numi ipsi sæpe in publicum committerentur, eam tamen mentem fuisse ut plerique num exacta indicatura signarentur. sed anaritia eorum factum, ut omnibus omnino numis quadrans ille decederet, dum passim remissione summi iuris mancipes quasi iure suo uti cœperunt, & id, quod intra spem ueniæ relictum erat, ab omnibus & semper pro iure usurpatum est. Huius rei argumentum esse q quadrantale illud subsidium non lucro redemptorum cedere, sed principum solitum sit, quibus hoc lucrum refundere monetarij redemptores publico nomine sæpissime coacti sunt uirorum monetalium seueritate, hodieq; ita factitari aiebant licet in alio genere, ut si mancipes, idest argyrocopiorum conductores, quos magistros numulariorum uocant, relatis pyxidibus deteriora aliquanto fecisse nomismata iudicentur, quod notæ præstitutæ deest, id resarcire principi populi nomine cogantur. Pyxidas appellant uascula, in quibus nomismatis cuiusq; officinæ specimina conduntur. Reliquum est, ut colligamus qualis fuerit argenti ad aurum analogia. Diximus in uncia octonas esse drachmas, et in drachma terna scrupula. hac ratione scrupulus sestertiũ unum et triẽtem capit, cum drachma et denarius quaternis sestertijs ualeant. Si igitur scrupulum auri uicenos sestertios ualuit, ut ex Plinio didicimus, auri ad argentũ ea fuit proportio, quæ est qndecim ad unũ, cum uiginti sestertios qndecim argenti scrupula ualuerint quot scilicet unum auri scrupulum ualuit. hoc autẽ tpe ea ferè est auri ad argentum analogia, quæ est duodecim ad unum, paulo tm̃ minor, siqdem cum uncia auri edicto regio sedecim frãcigis et quadrãte taxata sit, et argenti, uiginti septẽ so-

lidis & semisse, si undecies hanc summam solidorum numeres, fient quindecim francia & duo solidi & semis, & minor erit summa. q si duodecies multiplices fient sedecim francia & semis, & paulo summa exuberabit. Quod si æstimationem à me institutam spectes, eadem erit ratio, hoc est si analogiam duodetriginta solidorũ (tanti enim unciam argenti æstimaui) & sedecim francicorum & octo solidorum spectaueris, quanti aurũ primarium æstimandũ censui, sex enim solidis tantũ exuberabit summa, ut prior illa quinq;. Vt autẽ quindecuplex esset auri ad argentum olim analogia, fieri potuit propter auri pœnuriam, quã Romæ tunc fuisse Plinio authori credẽ
» dum est. qui li. XXXIII. sic inquit. Romæ qdem non fuit aurũ nisi
» admodum exiguũ longo tempore, certe cũ à Gallis capta urbe pax
» emeretur, non plus q̃ mille pondo effici potuere, nec ignoro. M. Cras-
» sum duo millia pondo auri rapuisse suo & Pompeij tertio consulatu
» è capitolini Iouis solio à Camillo ibi condita. & ideo à pleriſq; exi-
» stimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit ex Gallorũ præ-
» da fuit. & paulo inferius. ergo, ut maxime, duo tantũ. M. pondo cum
» capta est Roma anno trecentesimo. LXIIII. fuere. cum iam capitũ li
» berorum censa essent. CLII. Mil. & rursus infra. Frequentior autem
» usus annulorũ non ante Cn. Flauium Annij filiũ deprehenditur, hic
» nanq; publicatis diebus fastis tantam gratiã plebis adeptus est, alio-
» quin libertino patre genitus, ut ædilis curulis crearetur, præteritis
» C. Petilio & Domitio, quorum patres consules fuerant. quo facto tan
» ta senatus indignatione exarsit, ut annulos ab eo abiectos fuisse in
» antiquissimis reperiatur annalibus. Hoc primũ annulorum uestigium extat. promiscui autem usus alterum secundo punico bello. neq; enim aliter potuissent trimodia illa annulorum Carthaginem ab
» Annibale mitti. Idem inferius, nullosq; omnino annulos maior pars
» gentium hominumq; etiã, qui sub imperio nostro degunt, hodie ha-
» bet, ne, signat oriens, aut Aegyptus etiam nunc, literis contenta solis.
» multis hoc modis, ut cætera omnia luxuria uariauit, gẽmas addẽdo
» exquisiti fulgoris, censuq; opimo digitos onerando, mox etiã effigies
» uarias cælando, ut alibi ars, alibi materia esset in pretio. alias deinde
» gẽmas uiolari nefas putauit. ac nequis signandi causa in annulis esse
» intelligeret, solidas induit. contra uero multi nullas admittunt gem-
» mas, auroq; ipso signant, ut Claudij Cæsaris principatu repertũ. Ex
» his uerbis Plinij intelligimus annulos aureos nõ ornamẽti causa, sed
» signãdi institutos siue aurea pala, siue gemmea, id, quod satis ex libris
» iuris ciuilis intelligitur in mentione obsignandorum testamentorum.

De iure

» De iure autem annulorum aureorum nos alibi diximus. Tiberio au
» tem principe, inqt idem author, anno ab urbe condita. DCCLXXV.
» annulorũ authoritati forma constituta est. quo tpe statutũ, ne cui ius
» esset annuli aurei gestandi nisi cui ingenuo ipsi patri auoq; paterno
» sestertia. CCCC. cẽsus fuisset, et lege iulia theatrali in quatuorde-
» cim ordinibus sedẽdi. Romæ aũt argentum magis q̃ aurũ olim abũ
» dasse ex eo conijcere possumus, qđ idẽ author alibi eodẽ lib. inqt his
» uerbis, sed præter alia eqdẽ miror populũ Ro. uictis gentibus in tri
» buto semp argentum impasse, non aurũ, sicut Carthagini cum An=
» nibale uictæ argenti pondo annua in qnquaginta annos, nihil au=
» ri. Nec potest uideri penuria mundi id euenisse, nam Midas et Cræ
» sus in infinitum possederant. quo in loco numerus põdo deest in o-
omnibus libris, ex Liuio restituendus, q pacem factam ea conditione
inqt, ut decem millia talentũm descripta pensionibus æquis in an-
nos quinquaginta soluerent. Aut igitur Plinium numerum omisisse
calculandi tædio dicendum est, aut locum sic restituendum, Argenti
põdo annua sedecim millia in quinquaginta annos. hoc autem sic
colligo. si decem millia talentũm in quinquaginta annos pẽsionibus
æquis distributa sunt, oportuit ducenta singulis annis pensitari. at ta
lentum octogenariũ accipio. i. uel euboicum uel ægyptium, quare ex
ducenario numero p octogenarium ducto summã sedecim millium
pondo colligo. Non me latet Hermolaũ Barbarũ in loco Plinij supra
dicto pro illis uerbis, sed præter alia, legere sed spartaci, ita ut ad
præcedentia referatur. Cui lectioni antiqua exẽplaria astipulantur.
Quod siquis sequi malit, sñia à uerbo eqdem incipienda erit, & il
la duo uerba, sed spartaci in superiore sententia includenda. Pli. Ta=
lentum autem Aegyptium põdo octoginta patere Varro tradit. ubi
fortasse cæpere Plinius scripsit, quod postea literis transpositis corru-
ptum est. De euboico testimoniũ est apud Liuiũ lib. VII. de bello Ma
cedonico de pace cum Antiocho facta loquẽtem. Pro impensis in bel
lum factis. XV. millia talentũm euboicorum dabitis, quingenta præ
sentia, duo millia & qngenta cum senatus po. q; Romanus pacem cõ
probauerint. mille deinde talenta in. XII. annos. ubi non mille sed
millena lego. & lib. sequenti ubi de confirmatione eius pacis loqui-
tur. Argenti probi. XII. millia attica talenta dato intra. XII. annos
pẽsionibus æquis. talẽtum ne minus põdo octoginta Romanis põderi
bus pendat. quo in loco non attica talenta, sed euboicorum talẽtũm
lego. nisi intelligamus atticũ magnũ & euboicum idẽ fuisse, ut utrũq;
Liuius pro eodẽ usurpauerit. Penuria igitur auri fieri potuit, ut auri

ad argentum quindecuplex proportio priſcis tẽporibus fuerit, ideo ſcilicet, q̃ Romani ſtudioſiores argenti q̃ auri tunc fuerunt. Pollux libro. IX. de uocabulis ad Cómodum Cæſarem, aurum ad argentum
» decuplam proportionem habuiſſe his uerbis affirmat. τὸ δὲ χρυσίον
» ὅτι τὸ ἐνεχυρίον δεκαπλάσιον ἦν, σαφῶς ἄντις ἐκ τῆς μενάνδρου παρα-
» καταθήκης μάθοι. Quod autem aurũ decuplum argenti eſſet, non
» obſcure ex Menandri cõmœdia, quæ ſponſio uel pignus dicitur, uel
» depoſitum apud argentariũ potius, intelligere quis poſſit. Cũ enim
quodam in loco talẽti aurei põdus dixiſſet, alio loco de eodẽ loquẽs, decatalantum dixit. i. talentis decem æſtimabile. Herodotus aurum τρισκαιδεκαπλάσιον dixit. i. terdecies argento æſtimabile, uel terdecies argento rependẽdum, ut infra dicetur. Eæ aũt rurſus aliud, aliudq; occurſaculum. Si. n. ea fuit auri analogia ad argentum, quam prædiximus, quonãmodo ſtare illud Tranquilli dictum poterit in Cæſa
» re. In Gallia fana templáq; deũm donis referta expilauit. urbes di
» ruit ſæpius ob prædam q̃ ob delictum. unde factum ut auro abun
» daret, terniſq; millibus nummũm in libras premercale in Italia pro
» uinciiſq; diuenderet. Multis iam teſtimoniis docuimus abſoluta nummi appellatione ſeſtertium numum intelligi, ſeſtertiumq; quartam tantum ptem denarij fuiſſe, quare etiã drachmæ, cum denarius drachmali põderi fuerit. Porro` etiam ratione & experimento. i. libra docente didicimus binos denarios aureis ſingulis rependi. & centenos in libram, quæ duodenarum unciarum eſt & ſemunciæ, ſignari ſolitos. Cui conſequens eſt, ut in libras ſingulas quadringentos numos adnumerare debeamus. Qua ratione tria nummũm millia ſeptem libras & ſelibrã conficiunt. Ita apud Tranq. auri ad argentum analogia dimidio minor eſt, q̃ eſſe ex Plinij lectiõe collegerim, & quarta parte minor, q̃ Pollux eſſe dixerit. Ita q̃quid hactenus aſtruximus, corruat in ſeſe neceſſe eſt. Age non'ne Plinius quodã loco libri
» tricęſimitertij ita inqt. muſcuit denario triũuir Antonius ferrum, mi
» ſcuit æri falſæ monetæ. alij e` pondere ſubtrahunt, cum ſit iuſtum.
» LXXXIIII. e` libris ſignari. Quo in loco notandũ, q̃ idem author
» inqt. legem latam a` Mario Gratidiano, ut ludus Romæ inſtituere-
» tur probandi nomiſmatis, ut ægre fallere poſſent adulteratores nu-
» mi. Igitur, inquit Plinius, ars facta denarios probare, tam iucunda
» e` lege plebe uti Mario Gratidiano uicatim totas ſtatuas dicauerit.
» rumq; in hac artium ſola uitia diſcuntur, et falſum denarij ſpecta-
» tur exemplar, pluribusq; ueris denarijs adulterinus emitur. ubi tñ
non iucunda e` lege plebe, ſed iucunda lege plebi lego, admonitus

ab anti-

ab antiquis exemplaribus. alioquin absurda erit locutio. sic supra, non muscuit æri falsæ monetæ. sed muscentur æra. uerum si hoc uerum est, quod Pli. dixit, nos luculẽto errore lapsi sumus. uel Plutarchus potius, & Appianus cæteriq; q centenos denarios in libra statuunt, cum Pli. eo minus sedecim statuerit. q ẽt lib. VI. de publicano rubri maris loquens, q ad Taprobanen tempestate delatus pcontanti
» regi enarrauit Romanos & Cæsarem. rex aũt, inqt, mirum in modum inter audita iustitiam Romanam suspexit, q pares põdere denarij essent in captiua pecunia, cum diuersæ imagines indicarent a
» pluribus factos. & hoc maxime solicitatus, ad amicitiã legatos misit. hoc dictum Plinij pugnare uidetur cum eo, quod Pli. lib. XXXIII. dixit de imminutione ponderis. Sed hoc Claudij tempore contigisse a Plinio dicitur. & de denario dictum est non de numo aureo. Quare prius ad illud Tranquilli rñdeo, et olim id potuisse & hodie fieri posse, ut libra auri nõ pluris q̃ septem libris & semisse argenti ueneat. fac ut aurum obryzum decuplex q̃ argentum fuerit purum, id quod Pollux inqt, potuit Cæsar aurũ ex donarijs templorũ & priuatis expilationibus congestum ita conflãdum, temperãdũq; curasse, immo ut non hoc affectauerit Cæsar, potuit aurũ ex omnibus notis conflatum simul & colliquefactum in eã indicaturam redijsse, quæ uno quadrante a primaria distat. id hodie nostri duodeuicenariũ uocant. uasa enim raro ex auro tenuissimo & mollissimo fiunt, ideo q illud aurum usurã non fert sine magno intertrimento. Quare aurum uascularium, & usuale fere uicenarium aurifices esse dicunt. q̃q̃ & deterius multo repitur consulto etiã temperatum non modo fortuitum. Pleriq; tñ Parisijs cælatores, & inclusores in sigillis, & catenis & mundo muliebri duo & uicenario utuntur, qd duodecima parte a purissimo distat. Est etiã in usu undeuicenariũ qd coticulariũ uulgo uocant. Qui aũt splẽdidiora gestamina habere uolunt auro nomismatico utuntur, quo aurei nostri percussi sunt. quorũ legitima & iusta nota uno tm ceratio indicaturæ deficitur. Nõ pridẽ aurifices in aureolis gestaminibus solo undeuicenario utebantur, qd coticularium ideo uocatur, q infra eam notam aurũ cælare lege municipali uetitum est. Supiores aũt notæ nunc passim in officinarũ usu sunt usq; ad nomismaticã. Extant hodie numi in Germania signati ex auro dodrãtali. i. duodeuicenario, in quo quarta pars æris uel argenti mista est. uisuntur etiam hodie Philippei, & Guillielmei Hollãdini ex auro ferè septunciali. i. cui sesquadrans æris mistus est. quos quindecim ceratijs temperatos appellãt. aurum

primarium æſtimatione quàm nunc ſequimur, ualet in uncias ſenis denis libris & octonis ſolidis & ſemiſſe. qua ratione ceratiũ. XIII. ſolidis & octo denariolis ualet. Eſto igitur, uerbi gratia, proportio auri ad argentũ, quæ eſt duodecim ad unũ, hac ratione libra auri Romana, dũtaxat ſummæ notæ quaternis millibus & octingentis numis uenalis eſſe debuit, & auri uicenarij quaternis millibus, & duodeuicenarij tribus millibus & ſexcentis. eademq; ratio eſt in cæteris temperaturis, accedente decedenteq; ſemper auri portione pro eo quantum eſt æris, quod in auro remanſit. Fieri igitur potuit, ut Cæſar aurum promercale tribus numũm millibus in libras habuerit, tũ ob auri abundantiam, tum ob craſſitudinẽ, etſi maiorẽ decupla proportionem auri ad argentũ ſtatuas. Chryſurgorũ tamen placita auri appellatione non dignantur, quod infra dodrantẽ deſcendit. fortaſſe etiã ternis millibus pro quaternis apud Suetoniũ legitur. mihi. n. antiquum uidere nõ contigit. ſed eo ſuſpectos numeros habeo,

» q̃ in Tiberio ita legitur. Corinthiorũ autẽ uaſorum pretia in im-
» mẽſum excreuiſſe, treisq; mullos. XXX. millibus numũm ueniſſe gra
» uiter conqueſtus eſt. Si enim hoc uerũ eſſet, quonã modo aut Pli. hoc tacuiſſet, q̃ prodigum appellat Aſiniũ Celerẽ, q̃ mullũ unũ Claudio principe octo millibus numũm emerit? Aut Iuuenalis q̃ ſex millibus emptũ mullũ ſatyricæ exclamauit? Præterea qs credat treis piſceis decem auri libris emptos? Tanti. n. empti ſunt ſi aurum tribus millibus ueniũt. et piſceis eos, q̃ Plinio authore binas libras ponderis raro admodũ exuperant, ut author eſt Pli. R. eſtat nũc ille ſcrupulus, uel ſcopulus potius de denariorũ numero in libra teſtimonio Plinij, cõtraq̃ toto hoc opere cẽſuimus. quẽ ſi eximere, uel amoliri quoquo mõ poſſim, rurſus ille alter exiſtet de millenis ſeſtertijs, quæ lib. III. de inſtitutione iuris a` Iuſtiniano principe pro uno aureo accipiũtur, ut antea diximus. Eqdem tot difficultatibus offenſus hanc noſtrã cõmentationem ſubinde interpellantibus, marinũ illum deũ Protei nomine a` poëtis decantatum, retentare mihi uiſus ſum. Protei autẽ nomine uetuſtatem adumbratã in præſentia interpretabor. etenim ſenex ille fingitur, ad id etiã nomine accommodato. is cũ omnia nouerit, quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur, ſiquando è ſpecu emergẽs, & in littore apricans de rerum ueritate conſulitur, omnia transformat ſeſe in miracula rerũ. nec prius in ſeſe redire dicitur, q̃ omni ope omnibusq;, ut aiunt, unguis corraptus, manibus uinclisq; tenetur. nã ſine ui non ulla præcepta dabit, neq; illũ orando flectes. uim duram, ac uincula capto injcias neceſſe eſt, ſi ueritatis

documentum

documentum ab eo elicere uelis. Hunc Proteum non modo ego nunc captare, sed etiam uincire iam uideor, necdū tamen satis arctis nexibus retinere, siquidem ueritatem rerū nunc in uasto quodā sinu uetustatis abstrusam, nunc in mendis exemplariū uelut in alto quodā gurgite obscuritatis obrutā, in lucē ac solē elicere conor, haud intempestiue, ut arbitror. quippe eo demum tempore, quo lingua Romana maiorū æqualiumq; nostrorū diligentia propemodum reddita sibi creditur. ut si hæc ætas paucarū adhuc rerū caliginem dispulerit, prisca omnino lux oborta nobis iudicari possit. Veritatem igitur adhuc attigisse magis, atq; etiā nunc palpare, q̄ in potestate habere mihi uideor. idq; adeo eo magis q̄ numerosa quædā cohors antiquorum scriptorū enarratrix ex aduerso stare mihi uidetur, & Proteū ipsum altrinsecus retentare. Proinde renouato impetu rursus eodē incumbendū, quandoquidem forte, ut spero, fortuna ex alterius operis diuerticulo, quod in manibus erat, in parergon huiuscemodi transuersum me rapuit impetus animi inconsultus. Verū multitudine rerum obuiam sese ingerente longissime digressus, institutum cursum, quem magnopere urgebam, non modo differre, ut speraueram, sed etiam destituere, atq; obliuisci coactus sum. excreuit enim opus quadruplo iā amplius q̄ pro destinatis modulis. In quo iā in altum iterum iterumq; raptus sum, haud sine mea culpa. ut qui expansis uelis puicaciæ in altum magis quo res cunq; tulisset, q̄ in litus quoddam certum uela facerem. Quare ultro citroq; iactatus emansisse tandē me sensi, cum cœlum undiq;, & undiq; pontus esset. uidelicet in eo culpa fuit, q̄ inexplorata, improuisaq; rei absoluendæ difficultate strenue magis q̄ considerate has mihi uices depoposci. cū enim hoc opus mensēs abhinc circiter decē locaretur, digito statim sublato me obstrinxi. Itaq; cū renunciare eam redemptionem nequeā, & præsides annotationes meas, & omnem industriam meā, atq; etiā existimationem dederim, & identidem appeller quasi iam dies & cesserit, & uenerit, omnino uetustati ipsi, ut uenerandæ q̄dē, sic maligne ueritatem promenti, nec mihi unquā ueritatis dispēdio sacrosanctæ, manus iniicienda. Quam. n. interdū ueritatem ad manū etiā aspiciendam porrexit, rursus in tenebras ac caligine condit. & cum rē profligatam speramus & ad lucem nos peuenisse, tum uariæ illudūt species, ut nūc in summa manu imponēda labor prope omnis effusus sit. atqui certum est nihil eorū, quæ dicta sunt antea & cōprobata interlinere. Quid igitur? Proteo uim adhibere cū flecti oratione nō poterit, et planē affirmare corrupta esse exēplaria aut siquid

eo facinoroſius erit, cuius tamen inuidiam laudatis authoribus ſummis amoliri a' me poſſim. quandoquidē nó noſtrum id exēplum eſt, & magnos in hoc uiros imitabimur. Iā primum ad Iuſtiniani dictū ſatis iam reſponſum eſt, Centenarij etiā olim dicti ſunt, nō q̄ centū ſeſtertia poſſidebant, ſed q̄ centū millibus æris cēnſi erant, ut ex Liuio apparet in claſſiū deſcriptione, & ex Pli. li. XXXIII. his uerbis. maximus cēnſus. CX. millia aſſiū fuit illo rege, & ideo hæc prima claſſis. Quod ſi lex Papia poſt numū argenteū ſignatū lata ſit, centenarij etiā dici potuerūt, q̄ ſeſtertia centū in cēnſu habebāt. quomodo ducenarij iudices dicti ſunt eqtes Romani, qui dimidiatū cēnſum equeſtrem habebant. de q̄bus Tranq. in Augu. ad treis, inquit, iudicū decurias quartam addidit, quæ ducenariorū uocaretur, iudicārentq; de leuioribus ſummis. ij autem iis annulorū nō habebant. authore Pli. his uerbis, diuo Auguſto decurias ordinante maior pars iudicū in ferreo annulo fuit, ijq; non eqtes, ſed iudices uocabantur. ut autem pro nalle ſeſtertijs unus aureus haberetur, nulla authoritate antiqua defendi poteſt. etenim docuimus ſupra aureū unū pro centū ſeſtertijs cēſſiſſe Galbæ tēpore, qua ratione quinq; millia ſeſtertiū in auri libra fuerunt. & auri ad argentū proportio ea fuit, quæ eſt duodecim et ſemiſſis ad unū. Reſtat locus ille Plinij, de quatuor & octoginta denarijs. & alter lib. XXXV. longe nos retro agens, quo in loco ſic legitur. Timomachus Byzantius Cæſaris dictatoris ætate Aiacem ei pinxit, & Medeā, ab eo in Veneris genitricis æde poſitas, octoginta talentis uemundatas. talentū autē atticū, ut ait Varro. XV. ſeſtertijs taxatur. nos talentū atticū ſexcentis coronatis taxauimus. & ſingula ſeſtertia quinis & uicenis. qua ratione fit, ut talentū quatuor et uiginti ſeſtertia ualeat, quod Pli. ſedecim ualuiſſe dicit. Ita fit, ut aut in his uadis hærere neceſſe ſit, aut aliqd non uulgare, nec mediocre cōmiſci, quandoquidē certum eſt retroactu non defungi. Quod ad prius igitur illud ptinet, alij e' ponere ſubtrahunt, cū ſit iuſtum. LXXXIIII. e' libris ſignari, hoc affirmare nō dubitauerim quod Hermolaus in gloſſematis ſuis ſuſpicatus eſt eo loco, ubi talenti meminit, Plinium non. LXXXIIII. ſed XCVI. ſcriptum reliquiſſe. Ita enim fateri ſcriptorum authoritas cogit. cui ut aſtipulatur id, quod apud Priſcianum legitur libram duodenarum unciarū ſex & nonaginta drachmas habere, ita Plinianæ lectioni refragatur in libra eadē Romana denarios duos & ſeptuaginta fuiſſe, id enim ibidem legitur. alioquin piaculi inſtar eſſe non putem Plinio in hoc non aſſentiri, qui de re numaria, et au-

ri argentiq; temperatura parum accurate scripsit, nec pro eo quanta eius esse solet cæteris in rebus tradendis diligentia. Quod nõ magnopere mirandum est. quotus enim quisq; hodie eorũ, qui literas didicerunt, disertus in ea re inuenitur? ut uel numerum numorũ in libram nostram statuere certò possit, nedum rationem indicaturæ tenere? Nihil tamen de Plinio i. de ingenio rerũ omnium capaci temere affirmare uelim, nisi aut eum non semper idem de codẽ dixisse, aut quod uerius est, corruptum eius permultis in locis librũ esse. » Iam primum libro XXI. drachma, inquit, attica (fere enim attica » obseruatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus, eademq; » sex obolos pondere efficit. nos autem supra docuimus in scrupulo binos esse obolos, & in drachma terna scrupula, quod cum Plinij dicto congruit. docuimus ex Plutarcho idem esse denarium et drachmam. si Plutarchi testimonium non satis est, audiamus Strabonem, q » libro quinto geographiæ circa finem sic inquit. Casilinum oppidum » situm est ad flumen uulturnum. In eo prænestini uiri quingenti & » XL. cum Annibale tunc florente usqueadeo restitere, ut urgente fa» me medimnus frumenti ducentis drachmis ueniret, eo euentu, ut uen» ditor fame mortuus sit, emptor incolumis euaserit. ὥστ' ὑπὸ λιμοῦ » δισχιλίων δραχμῶν πραθέντος μεδίμνου, ὁ μὲν πωλήσας ἀπέθανεν, » ἐσώθη δ' ὁ πριάμενος. Valerius de hoc loquens lib. VIII. non me» dimnum, sed murẽ fuisse dicit his uerbis. In illa obsidione, & fide » cum trecenti Prænestini permanerent, euenit ut quidam murẽ captũ » ducentis potius denarijs uendere q̃ ipse leniendæ famis gratia consu» mere mallet. Sed credo deorũ prouidentia effectum, ut & uenditori & emptori quem uterq; merebatur exitum attribuerint. Valer. denarios latine dixit, quod Strabo græce drachmas. Pli. li. VIII. numos ducentos dixit nõ denarios. uenisse murẽ ducẽtis numis Casilinum obsidẽte Annibale, eumq;, qui uendiderat, fame interijsse, emptorem uixisse, annales tradũt. Vsq; adeo uel uaria antiqui de re cadẽ tradiderũt, uel numis apud Plinium pro denarijs legitur. Rursus Plinius eodẽ in loco libri uicesimi primi. Mna quã nostri minã uocant pẽdet drachmas atticas centũ. Idem li XII. de thure loquẽs. Micas concussu elisas mãnam uocamus. etiã tamen inueniuntur guttæ. quæ tertiam partẽ mnæ hoc est. XXXIX. denariorũ pondus æquẽt. In uetusto exẽplari nõ. XXXIX. sed. XXIX. idest undetriginta legitur. in duobus alijs manu scriptis. XXVIII. legitur si. xxxix. Probamus ut oia ĩpressa habẽt exẽplaria, mina centũ et decẽ et septẽ denarios habet. si. XIX. septẽ et octoginta. si. XXVIII. quatuor et octo

gnta, & conuenit cum dicto Plinij lib. XXXIII. nisi q illic de libra dicitur. hic de mina. Quod si admittamus, Plinius secum ipse pugnabit. Ad illud alterum de talento attico quod ex Varronis authoritate à Plinio sedecim sestertijs taxatur, idest quadragnta libris, dico in antiquis omnibus codicibus nō. XVI. sestertijs legi, sed sedecim alijs, quod quomodo restituendum sit nescio. sed q̄ dubia sit fides numerorum summarumq; in Plinio & pecuniæ uocabulorum multis iam exemplis docuimus, q̄bus tamen & unum aut alterum addemus ex eodem. XXXV. libro. quo enim in loco de parethonio loqui-
» tur, sic habent impressi codices. pretium optimo in pondo sex libra-
» rum, ubi manuscripti habent, pretium optimo in pōdo. C. XI. dena-
» rij. unus uetustissimus sic, in pōdo. C. XI. & denarij uerbum addi-
» tum erat lectoris manu, & .C. loco deleti scriptum. & paulo infe-
» rius de usta in impressis libris, optima nunc asiatica habetur, preti-
» um eius in libras æris quini. in manu autem scriptis, pretium eius
» in libras. XVI. denarij. et paulo superius de. L. Nūmio. nam cum in
» præda uendēda rex Attalus sex millibus sestertiūm emisset Aristi-
» dis tabulam Liberum patrem continētem, pretium miratus, suspica-
» tus aliquid in ea uirtutis, quod ipse nesciret, reuocauit tabulā Attalo
» multum querente. in reliqs non sex millibus sester. sed sedecim li-
» bris legitur, pro sedecim talētis, ut arbitror. Græci enim sestertij uo
cabulum nō nouerunt, & alioquin sex millia sestertiūm non erat pretium, quod Nummius Corintho expugnata miraretur, & ob id addictam tabulā reuocaret. Strabo lib. VIII. de Corinthi euersione loquens, hanc tabulā Romæ se uidisse affirmat in æde Cereris cōsecratam, opus omnino spectosum. propter quod etiam emanauit prouerbium apud græcos. οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον. idest nihil ad Liberum patrem. hoc est nihil hoc præ Aristidis Libero patre. q̄d prouerbium usurpari solet quoties res impares componuntur. Talentū autem atticum nemo minus dixit esse. LX. minis centenarū drachmarū, ut supra docuimus. Suidas oīno. LX. minarum esse affirmat, & minas centenarias esse. Quare apud Pli. sic fortasse legendū est. Talētum aūt atticum, ut ait Varro, denariorū. VI. millibus taxatur. antiqui. n. denarium. X. nota significabant ut prædictum est à nobis. Quod cum. VI. iūctum pro. XVI. exauditū est, et millibus pro sestertijs, quorū uerborū eadē sæpe significatio ē, ut præcedētibus appet. Hæc etsi abūde sufficiūt cū ijs, quæ antea tot authoritatibus authorū cōprobata sunt, hæsitatiūculā tn manere scrupulosis mētibus nolo, Protogenisq; pictoris exēplo tabulas idētidē respectās, tollere manū

nequeo, urgeo memet ipſe, ſcriptorumq; meorum calumniator fio, nec mihi ſatisfacio, niſi omnia tam clara q̃ lucem reddo. Itaq; ut ſemel hanc diſputationem finiam, recitanda ſunt ea teſtimonia, quæ controuerſiam q̃libet ambiguã decernere ita poſſint, ut ultra referri quæſtio nequeat. Iam primum (ut mittam quod apud Prſcianũ legitur, Senecam ad Nouatum ſcribentẽm, talentũ paruum atticum dixiſſe quatuor & uiginti ſeſtertiorum fuiſſe, quæ ſexaginta libras ualent) Plutarchus in Fabio. progreſſus, inquit, dictator ad plebem uouit dijs omnia eiuis anni caprarum, ouium, ſuũ, atq; boum fœta, quæ Italiæ montes planicieſq; ac flumina parataq; ea in regione educarent, ſe mactaturum fore, & trecenta triginta tria ſeſtertia, totidemq; denarios pro Megaleſiacis ſpectaculis faciendis in impenſam ſe collaturum, tertiamq; partem additurum. hoc caput eſt octo myriades, & tria millia quingentæ octoginta tres drachmæ, & oboli duo. Hæc uerba Plutarchi cum calculo proſequerer, nec numerus reſponderet ad rationem, quam hactenus tenendam affirmaui, errore id factum interpretis intellexi, qui quod tranſtulit non percepit. id quod facile calculo explanabitur. trecenta ſeſtertia ſeptingentas ac quinquaginta libras ualent. & triginta tria ſeſtertia, octoginta duas libras & ſelibram, cum in ſingula ſeſtertia dipondium & ſemuſſem intelligamus fiunt hæc in ſumma octingenta triginta duo pondo & ſelibra. Si igitur in ſingula pondo centenas drachmas numeres, ideoq; eum numerũ centenario multiplices, facile drachmas octoginta tria millia & ducentas in ſumma inuenies, & præterea pro ſelibra quinquaginta. huic ſummæ ſi pro trecentis triginta tribus denarijs, totidem drachmas adieceris, fient in aſſem octoginta tria millia quingentæ octoginta tres drachmæ. huic iterũ ſummæ ſi tertiam partem addideris neſcio quid ſummæ habiturus ſis. non. n. id conuenit, ut tertiam partẽ addas huius ingentis ſummæ, cũ duo oboli tantum reſtent ex ſumma à Plutarcho poſita. Si autem trientẽ adieceris, ideſt duos obolos (denarius. n. ſenis obolis cõſtat,) ſumma adamuſſim quadrabit. Interpres Plutarchi tritemorion, ideſt trientẽ pro trito morio ideſt tertia parte errore ductus accepit. Trientem enim Plutarchus pro triente denarij intelligi uoluit. nõ pro tertia parte ſummæ. Hoc ex Liuio probari poteſt libro ſecundo de bel. punico, qui de Fabiano uoto loquens, in quo omnia ternario numero nuncupata ſunt, ita poſt alia uerba ſubdit. eiuſdem rei cauſa ludi magni uoti, æris CCCXXXIII. millibus triente. Præterea bubus trecentis. niſi tamen error eſt apud Liuium Plutarchus alium authorem ſecutus eſt. Li-

uius enim pro.CCC.millibus numm̃.i.totidē ſeſtertijs, millia æris dicit, & de denarijs tacuit.trientem autem tertiam partem aſſis intellexit, qui genus numi fuit, ut poſtea uidebitur.ſatis tamen patet ex uerbis Plutarchi denarium & drachmam pro eodem accipi, & centenos fuiſſe in libris.Idem Liuius li.VIII.de bello Macēd.de.L.Scipione loquens qui poſt triumphum Aſiaticum accuſantibus tribunis peculatus damnatus eſſe dicitur ob ſuppreſſam manubiarū partem.

» de Scipione, inquit ille, iudicium factum, quo cōmodior pax antiocho
» daretur Scipionem ſex millia pondo auri, quadringenta octoginta
» argenti plus accepiſſe q̄ in ærarium retulerat.& paulo inferius de
» ſumma damnationis loquens.In.L.Scipione malim eqdem librarij
» mendum q̄ mendacium ſcriptoris eſſe in ſumma auri atq; argenti.
» ſimilius enim ueri eſt argenti q̄ auri maius pondus fuiſſe, & potius
» quadragies, q̄ ducenties quadragies litem æſtimatam.eo magis q̄ tan
» tæ ſummæ rationem etiam ab ipſo requiſitam Publio Scipione in ſe
» natu tradunt.librumq; rationis eius cum.L.fratrem afferre iuſſiſ
» ſet, inſpectante ſenatu ſuis ipſum manibus concerpſiſſe, indignatum q̄
» cum bis millies in ærarium retuliſſet, quadragies ab ſe ratio poſce-
» retur.hactenus Liuius. Sex millia pondo auri æſtimatione a nobis
inſtituta ſexcenta ſeptuaginta quinq; millia ſolatorum ualēt, cum in ſingula pondo centum & duodecim aureos et ſemiſſem numeremus, ideſt nouenos in uncias.& quadringenta octuaginta argenti pondo, quatuor millia octingentos coronatos. Porro ſi aureos ſolatos ad coronatos redigere uolumus, in ſingulos ſolatos deducere ſolidum & ſemiſſem oportebit.ſic enim ſingulas auri libras centum & duodecim ſolatis & ſemiſſe taxauimus, ut ſolati ſinguli triginta ſex ſolidis & ſemiſſe ualerent, quare ex ſexcentis ſeptuaginta-quinque millibus decies centena &. XII. millia quingenti ſolidi decedant neceſſe eſt, quæ ſumma ad quinquaginta millia & ſexcentos uiginti quinque francicos contracta, circiter undetriginta millia aureorum coronatorum ualet. Nihil enim refert exacte hoc colligere.fit ſumma ſeptingenta & octo millia octingenti aurei.tanti æſtimamus peculatum.L.Scipioni obiectum.& tamen lis ei æſtimata fuit ducēties quadragies ſeſtertiū̃m.quod nos æſtimare ſolemus ſexcenta millia coronatorū̃.ita centū̃ & octo millia octingenti exuberāt in priore ſumma, Si tanti damnatus eſt, quanta fuit petitio.Sed ſi decuplex tantū̃ fuit auri ad argentū̃ proportio, ut Pollucī credere nūc uelimus, ſexta ferè pars hinc decedere debet.Ego enim hoc aurū̃ ita æſtimaui, ut auri libra paulominus duodecim li-

bris argenti ualuerit. Hæc ſexta pars centũ decẽ & octo millia & paulo aliqd ampliꝰ efficit. adamuſſim autem quadrare numerus non poteſt propter auri ad argentũ analogiã hodiernã, quæ paulo minor eſt duodenaria, ut antea docuimus, et ego ita nũc deduxi quaſi plane duodecuplex eſſet. nõ dubito autem tanti Scipioni litem æſtimatam eſſe, quantũ iudicatũ fuit eũ auri, atq; argenti interuertiſſe, ideſt in lite æſtimanda nihil ei remiſſum eſſe, ſed iudices decuplicem æſtimationem ſecutos quæ cõmunis erat. præſertim in auro nõ plane obryzo. Hæc ratio etſi odioſa eſt propter ſupputandi tædiũ, eo tamẽ ptinet, ut intelligatur ducẽties & quadragies ſeſtertiũm ingentẽ pecuniam fuiſſe, nec abſurdã me rationem iniuiſſe in auri atq; argenti æſtimatione facienda. nunc uero cõpendiariã rationẽ ineamus, cẽties ſeſtertiũm ſignificat cẽties centena millia numũm, ideſt centies ducenas, & qnquagenas libras, quæ ſunt quinq; & uiginti millia pondo argenti. Sic ducenties & quadragies ſeſtertiũm ſexaginta millia argenti pondo ualet. Huius decima pars eſt ſex millia, & illa eſt proportio auri ad argentũ ex Polluce. quare ad numum ratio quadrabit ut ducẽties & quadragies ſeſtertiũm, & ſexaginta millia pondo argenti, uel auri ſex millia, ſexcentis millibus aureorũ noſtrorũ æſtimari debeãt. id tantum excurret, quod pro quadringentis octuaginta libris argenti taxauimus, ideſt quatuor millia & octingenti aurei. Intelligere autem debemus uel argenti in lite æſtimanda nullam habitã eſſe rationem prout erat auri ſumma. uel annaliũ ſcriptores eam ſummã præterm̃iſſe, quæ extra rotundũ numerũ excurrebat. Parum. n. expeditum erat ſic loqui, ut dicerent ducenties & quadragies ſemel & aliquot præterea ſeſtertijs litẽ ei æſtimatam Hoc autẽ ex eodẽ libro Liuij confirmari poteſt. qui de cõditionibus pacis Aetolis datæ ita inquit. De pecuniæ ſumma quam penderent, penſionibuſq; eius, nihil de eo, quod cũ conſule conuenerat, mutatũ. pro argento ſi aurum dare mallent, dare conuenit, dũ pro argenteis decẽ aureus unus ualeret. Hæc ratio etſi pulchre quadrare mihi uiſa eſt, ſola tamen nequit ita hominũ arbitriũ aſtringere, ut nõ libere negare poſſint nos ad ueritatis ipſius, ut ita dicam, cubile peueniſſe, etiã ſi multa eius ueſtigia luculenta atq; expreſſa deprehendimus. Vlteriore igitur indagine lectorem eo pducemus, ubi uel ab inuito confeſſio exprimatur ſe iam ueritatem non modo uidere, ſed etiam palpare. Primus locus eſt apud Demoſthenem in oratione quæ κατὰ ἀφόβου inſcribitur. in qua orator enumerans fraudes tutorum ſuorum, & oſtendere uolens tribus propẽmodum talentis uno

» nomine se ab eis circumscriptum, ita inquit. σκέψασθε τοίνυν ὅσον ἀργύριον οὗτοι παρὰ τοὺς κλινοποιοὺς κλέπτουσι. τεσσαράκοντα μὲν μνᾶς
» αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον. δέκα δὲ ἐτῶν τὸ ἔργον αὐτῶν δύο τάλαντα. δώδεκα γὰρ
» μνᾶς ἑκάστου τοῦ ἐνιαυτοῦ τὴν πρόσοδον αὐτῶν ἐλάμβανον. Cõsiderate
» igitur quantam isti pecuniam ex lectiarijs fabris interuertunt. pri
» mum pro sorte quadraginta minas pono. deinde pro quæstu decen=
» nij eorum opificij duo talenta. siquidem duodenas minas quotannis
» accipiebant eius mercædis nomine, quam serui meruerunt. His uer=
bis apparet decies duodenas minas duo talenta ualere. Qua ratio=
ne sexaginta minæ centenariæ talẽtum atticum faciunt. Eodẽ perti
net locus a' nobis in primo libro citatus, cum de usuris centesimis lo=
queremur. His enim exemplis & alijs permultis eiusdem orationis,
quæ citare nunc lógum esset, planum fit quicquid aliqui scripserint
de nuna attica, minam in atticam semper centenariam intelligi, &
huiusmodi minas sexaginta talentum efficere. Demosthenes enim nó
modo Athenis, & ad Athenienses orationem illam habuit, sed eti=
» am atticissime locutus est, ut alibi in eadem. ὅτις γὰρ ἐκ τεττάρων τα
» λάντων καὶ τρισχιλίων, τοῖς μὲν τρία τάλαντα καὶ δισχιλίας προῖκα δέ
» δωκε, τῷ δ' ἑβδομήκοντα μνᾶς κτᾶσθαι, φανερὸν δήπου πᾶσιν ὅτι
» οὐκ ἀπὸ μικρᾶς οὐσίας, ἀλλὰ πλέον ἢ διπλασίας ἧς ἐμοὶ κατέλιπε, ταῦ
» τα ἀφεῖλεν. Verba sunt Demosthenis argumentantis ex uerbis te=
» stamenti patris sui, quæ uerba sic uerti latine possunt. Qui enim ex
» quatuor talentis & tribus millibus, his quidem tria talenta & bis
» millena doti dedit, illi uero septuaginta minarum usufructum reli=
» quit, nimirum hunc clarum est apud omnes non a' tenuibus fortu
» nis ea legata decerpsisse, sed a' summa altero tanto maiore atque eo
etiam pleniore, quam mihi reliquerat. Quam autem summam his
uerbis orator intellexerit, ex narratiõe eius orationis appet his uer
» bis. Θηριππίδη μὲν ἔδωκεν ἐκ τῶν ἐμῶν ἑβδομήκοντα μνᾶς κτησάσ
» θαι τοσοῦτον χρόνον ἕως ἂν ἐγὼ ἀνὴρ εἶναι δοκιμασθείην, Δημοφῶντι
» δὲ τῷ ἐμὴν ἀδελφήν, καὶ δύο τάλαντα οὐδὲν ἔδωκεν ἔχειν. αὐτῷ δὲ
» τούτῳ τῷ μητέρα καὶ προῖκα ὀγδοήκοντα μνᾶς. Therippidæ quidem
» usufructum ex bonis meis septuaginta minarum dedit, quoad ego
» inter uiros censerer, idest quoad tutelæ meæ factus essem, Demophon
» tem autẽ uoluit apud se sororem meã habere cum duobus talentis.
» Huic aũt ipsi, cum ago, matrem meã uxorẽ ducendã cum dote octo
» ginta minarũ reliqt. Hactenus Demosthenes. Ex cuius uerbis intelli
gimus duo talẽta octoginta minas & septuaginta. i. centũ & qnqua
ginta minas tantum ualere q̃tum quatuor talenta & ter millenas.

ubi

ubi ſubintelligo drachmas. ſic fit ut talẽtum ſexaginta ſit minarũ et mina centum drachmarum, minam enim atticam ad centum drachmas auxiſſe Solonem Plutarchus in eius uita tradidit. utq; ubi Græci millia dicunt ex ſua perſona, drachmarum ſemper intelligere debeamus. quod eo pertinet, quod legitur apud Plutarchũ in Pompeio de uectigalibus Romani imperij, & in Antonio de decies ſeſtertio, ubi interpretes male ſeſtertios intellexerũt, ut ſupra adnotauimus. q̃ multus autem Demoſthenes in eo loquendi modo fuerit, licet ex eadem oratione plecta intelligere, cuius loca uertere neceſſe nunc nó habui. Alter eſt locus Ciceronis, ubi uelut cubile eſſe ipſius ueritatis, quam quærimus exiſtimaui. is eſt autem in oratiõe pro Rabirio, in qua oratione de Gabinio loquẽs, qui ob Ptolemæi reductionem in Aegyptũ, & peculatum inſignem in ea re admiſſum, decem millibus talentũm damnatus eſt, ita inqt. Redeo igitur ad crimen, & accuſationẽ tuam. Quid uociferabare decem millia talenta Gabinio eſſe promiſſa? huic uidelicet perblandus reperiũdus fuit, q̃ hominem, ut tu uis, auariſſimum exoraret. ſeſtertiũm bis millies, ſed quadringenties magnopere contemneret. Ad intelligentiam horũ uerborum hoc præfari habemus. Gabinium decem millibus talentũm dãnatum eſſe, nec prædes tantæ ſummæ dare, nec ex bonis eius auctione addictis eã ſummã ſeruari potuiſſe. quare cum Rabirius Poſthumus eius criminis affinis uideretur, accuſatus & ipſe fuit, quaſi impulſu eius Gabinius Ptolemæum in regnum reduxiſſet, & quaſi pars peculatus ad eum peueniſſet, ut quod eius pecuniæ à Gabinio ſeruari non potuerat, à Rabyrio damnato exigeretur. Hũc igitur Cicero patrocinio ſuo defendit. cuius oratio & corrupta & mutilata lectitatur, nec eã in uetuſto libro orationum Ciceronis reperi. Ea autem uerba ſic legenda cenſeo. Quid uociferabare decem millia talentũm Gabinio eſſe promiſſa? huic uidelicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu uis, auariſſimum exoraret. ſeſtertiũm bis millies ſcilicet & quadringenties magnopere contemneret. hoc ſenſu. pugnat ſecum accuſatio tua, tu Gabinium auariſſimum hominem fuiſſe criminabaris, & ut regem reducęret, talentis decem millibus conductũ eſſe, nunc Rabirij impulſu feciſſe dicis, ut regem reducęret, & ob id Rabirium in crimen uocas. Quonammodo conuenit hominem auariſſimum, ut tu uis, Gabinium pollicitatione bis millies & quadringenties ſeſtertiũm adduci ad facinus non potuiſſe, niſi & ſuaſore Rabirio impelleretur? Cæterum nos ſingula talenta ſexcentis coronatis aureis, & ſexaginta libris centenarijs æſtimare inſtituimus, ſin-

gulas autem libras denis aureis, ſexagies enim deni aurei ſexcenti in ſumma fiunt. hac ratione centum talenta ſexaginta millia aureorum ualent, ideſt centies ſexcentos. hæc ſumma decies multiplicata ſexcenta millia aureorum efficit, tot enim coronatorum millia mille talentum ualet. Sic fit, ut decem millia talentũm, ſexagies centena millia aureorum ualeãt, hoc eſt decies ſexcentena millia. Rurſus æſtimatione noſtra quadringenties ſeſtertiũm millies mille aureos noſtros ualet, hoc eſt decies centena millia. Qua ratione bis millies & quadringenties ſexagies centena millia ualet. et ita ad numum ſumma latina cum ſumma græca conuenit, & eſt ea, quã græci aparti logiam uocant. Lingua noſtra uernacula latinæ linguæ imitatione rotundam rationem uocat. Horat. lib. primo epiſto.

» Mille talenta rotundentur, totidem altera, porro
» Tertia ſuccedant.— Nego igitur quẽquam eſſe tam hæſitatorem, qui modo hæc uerba & ſupputationem intellexerit (quotus autem quiſque etiam citra calculum non intelliget?) ut de hoc, quod hactenus egimus, ultra addubitare poſſit, ideſt de ſeſtertiũm et talentorum & reliquorum uerborum intellectu, & ſummarum auri argentiq; æſtimatione. nam de auri proportione ad argentum nõdum plane ſtatuo. Ita Proteus ille Logodædalus, ideſt uerborum uarietate fallax, & diu exemplarium mendis ueluti formarum deſultoria uiciſſitudine ludificatus, in ſeſe tandem redijt, peruicaci noſtro propoſito uictus ueritatis inueſtigandæ. Exoratum autem primum quẽq; lectorem uelim, aut certe candidiſſimũ, ut mihi uitio ne uertatur, q monimenta antiquitatis hactenus ſancta, atq; intacta temerare auſus ſim, homo inter literatos nouus, nulliſq; maiorum imaginibus fretus. A quo enim tandem literarium ſtemma, ingenijq; cõmendationem francus homo duceret? tametſi in hodierna literarũ claritate nihil obſtat, quo minus in poſterum nonnulli ubiq; gentiũ imagines ſibi gentilitatesq; comparent, a quibus poſteritas fiduciam authoritatemq; uendicet. quos etſi ipſos ingenio & doctrina longe me ſuperaturos non dubito, magni tamen meriti inſtar erit unum me ex ijs eſſe, qui præclaræ rei exẽplum patriæ prodiderunt. Cedere autem nuhi in compenſationem poſtulo quod immutata haud ita pridem quædam loca nunc ſibi reſtituerim, ut paria feciſſe iudicari poſſim cum eo, quod magnorum authorum laudatione fretus, commouere quædam non dubitaui trabali, ut aiunt, clauo fixa. Hæc & alia contra ius receptum non ſine exemplo admiſſa, per philologiæ numen multis hodie mortalibus uenerandum, ignoſci ita mihi poſtulo,

postulo, si etiam sponsione perfunctus corollarium addidero. Gellius libro quinto noctium atticarum. Equus Alexandri regis & capite & nomine Bucephalas fuit. Emptum Chares scripsit talentis XIII. & regi Philippo donatum, æris nostri summa est sestertia trecenta & .XII. Hactenus Gellius · talenta decem sex millia aureorum ualent, & tria talenta mille & octingentos. fiunt septem millia octingenti aurei. Centum sestertia duobus millibus & quingentis ualent, ea ratione, qua in singula pondo denos aureos taxamus. sic trecenta sestertia septem millia & quingentos coronatos ualent & .XII. trecentos, hoc est triginta libras argenti. Quare ad numũ conuenit inter utranque summam. De hoc Plinius. Eidem Alexandro, & equi magna raritas contigit. Bucephalum eum uocauerunt siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. sedecim talentis ferunt ex Philonici Pharsalij grege emptum etiam tum puero capto eius decore. Recte tamen apud Gelli. XIII. legi ex Plutarcho patet in Alexand. qui tredecim talentis à Philonico Thessalo emptum dicit, ut forte apud Plinium. XVI. pro. XIII. legatur. Idem Gelli. lib. III. Aristotelem quoque traditum est libros pauculos Speusippi philosophi post mortem eius emisse talentis atticis tribus, ea summa fit numi nostri duo & septuaginta millia. hactenus Gelli. nos diximus talentum. LX. librarum esse, qua ratione tria talenta centum ac nonaginta libras ualent, q numerus ex duobus & septuaginta millibus confit, si in singula millia, bina pondo & selibram numeremus. Rursus tria talenta mille & octingentis aureis æstimatione nostra taxantur, & eadẽ summa conficitur ex septuaginta duobus sestertijs si sestertia singula quinq; & uiginti aureis æstimentur. Quare planum facimus & talenta nos, & sestertia iusta æstimatione taxasse. Apud eundem Gelli. lib. primo emendandum unum uerbum huic dicto contrarium, ubi de Laide scorto Corintho loquitur. ad hanc, inquit, Demosthenes clanculum adit, & ut sui copiam faceret, petit, at Lais myrias drachmas, ideſt decem drachmarum millia poscit. hoc facit numi nostratis denarium decem millia · tali petulantia mulieris, atque pecuniæ magnitudine ictus, expauidusq; Demosthenes auertitur, & discedens, ego, inquit, pœnitere tanti non emo. Sed græca ipsa, quæ fertur dixisse, lepidiora sunt. οὐ μετανῶ μαι, inquit, μυρίων δραχμῶν μεταμέλειαν. ideſt, non emo centũ sestertijs pœnitentiã. Ex his uerbis testimoniũ locupletissimũ habemus authoris antiq, q Hadriani principis tpibus scripsit, drachmã et denarium eodẽ pondere fuisse. sed q decẽ millia denariorũ centũ sestertijs

ualuerint, falsum est, tantum enim quadraginta ualent, minis ergo
» *pro sestertijs legendũ est. Athenæus lib. quarto dipnosophistarũ* ὁ δὲ
» μέγας ἀλέξανδρος δεῖπνῶν ἑκάστοτε μετὰ τῶν φίλων, ὡς ἱστορεῖ ἔφιππος
» ὁ ὀλύνθιος ἐν τῷ περὶ τῆς ἀλεξάνδρου καὶ ἡφαιστίωνος μεταλλαγῆς, ἀνη-
» λισκε τῆς ἡμέρας μνᾶς ἑκατὸν, δεῖπνούντων ἴσως ἑξήκοντα, ἢ ἑβδομή-
» κοντα φίλων. ὁ δὲ περσῶν βασιλεὺς, ὥς φησι κτησίας καὶ δείνων ἐν τοῖς
» περσικοῖς, ἐδειπνᾳ μετὰ ἀνδρῶν μυρίων πεντακισχιλίων. καὶ ἀνηλίσ-
» κετο εἰς τὸ δεῖπνον τάλαντα τετρακόσια. γίνεται δὲ ταῦτα ἰταλικῆ νο-
» μίσματος ἐν μυριάσι διακοσίαις τεσσαράκοντα. αὗται δὲ εἰς μυρίους πεν-
» τακισχιλίους μεριζόμεναι, ἑκάστῳ ἀνδρὶ γίνονται ἀνὰ ἑκατὸν ἑξήκοντα
» ἰταλικῆ νομίσματος. ὡς εἰς ἴσον καθίστασθαι τῷ τὸ ἀλεξάνδρου ἀναλώ-
» ματι, ἑκατὸν γὰρ μνᾶς ἀνήλισκεν ὡς ἔφιππος ἱστόρησεν. Magnus autẽ,
» *inquit, Alexander cœnans semper et ubiq; cum amicis, ut Ephippus*
» *Olynthius in eo uolumine prodidit, quod de Alexandri obitu &*
» *Ephæstionis scripsit, centenas minas in dies expensas cœnæ ferebat,*
» *cum ad sexagenos aut summum septuagenos ad cœnam adhiberet.*
» *At uero Persarum rex, ut authores sunt Ctesias & Dinon in histo-*
» *rijs Persicis, ad cœnam suam quindecim hominum millia accipie-*
» *bat, in easq; cœnas quadringena talenta expensabat. Fiunt hæc Ita-*
» *lico nomismatæ myriades ducentæ & quadraginta. Porro hæ in*
» *quindecim millia hominũ distributæ, fiunt in singulos centum et se-*
» *xaginta Italici nomismatis. Quare hic sumptus superiorem illum*
» *Alexandrinum æquat. quippe cũ Alexander centenas minas in dies*
expenderet. Hæc uerba Athenæi cum ad calculum reuocarẽ, sic ra
tionem inibã. ducentæ & quadraginta myriades. i. ducenties et qua-
dragies dena millia, more Romano uicies & quater centena millia
dicuntur. Cum igitur cõpendio sermonis quater & uicies sestertiũm
dici soleat ab antiquis, ut nos in superioribus docuimus, si numos
hic sestertios intelligamus, & ad aureos nostros redigamus, fient se-
xaginta millia coronatorum. ideſt duplex census senatorius. At qua-
dringenta talenta more a nobis instituto æstimata fiunt ducenta &
quadraginta millia coronatorum, cum centum talenta sexagenis mil
libus semper antea æstimauerim. Quare talentorum æstimatio qua-
druplex erit nomismatis Italici contra sententiam Athenæi, q ignо-
rare hoc non potuit, cũ Romæ sub Adriano scripserit, ut ex lectio-
ne eius intelligimus. Quod si ut antea apud Plutarchum fecimus, nõ
sestertios numos, sed denarios. i. drachmas intelligamus, summa ad
numum quadrabit. Sexaginta enim aureorum millia quater multi-
plicata ducenta & quadraginta millia fient, & quater & uicies

sestertiũm

ſeſtertiũm nonagies ſexies ſeſtertiũm fiet, cum ſinguli denarij quaternos numos ualeant. Græci enim uidentes denarios Romanos æquales eſſe ſuis drachmis, cum myriadas dicerent, denariorũ intelligi uolebant, quandoqdem ſic Attici numerabant. Quos alij omnes ſecuti ſunt ſcriptores. Hic locus colophonem, ut aiunt, diſputationi noſtræ & demonſtrationibus imponit. Age exigamus rem ad calculũ. ducentæ & qnadraginta myriades drachmarum uel denariorũ, ideſt uicies quater cẽtena millia, ad minas contracta centenarias quatuor & uiginti millia fiunt, ideſt quadringenties ſexagenæ minæ, at eandem ſummam quadringenta talenta ſexagenaria efficiunt. ita ratio conuenit. alioqui ſi numos ſeſtertios aliquis improbior Athenæum intellexiſſe dixerit, talentum atticum qndecim neceſſario minarum erit, quod nemo unquam ſcripſit. Sed pergamus porrò, & quatuor & uiginti millia minarum in qndecim millia conuiuarum diuidamus, fient in capita ſeſquimina & denæ drachmæ. ut'pote cum quindecies millies ſeſquimina, uicena bina millia et quingenas efficiat. ita reſtant mille & quingentæ minæ ex numero ſupradicto, quæ centena quinquagena millia denariorum ualent, in quindecim partes diuidenda propter quindecim cœnãtium millia. Atqui numerus hic partiens denarius eſt numerus, cum in centum & qnquaginta millibus decies quindecim millia inueniantur, & decies quinquies decem millia. ita fit, ut in ſingula millia conuiuarum dena millia denariorum accedant, & in ſingula capita denarij deni. ſic fiunt centeni & ſexageni denarij in capita, id quod Athenæus dixit. Et totidem denarios nos ſedecim aureis noſtris æſtimare inſtituimus. qui numerus, ſi per numerum conuiuarum multiplicetur, ut quindecies ſenadena millia uel ſedecies quinadena millia multiplicemus, fient ducenta quadragena aureorum millia, quanti quadringena talenta æſtimanda contendimus. Porrò cum Alexander in ſexaginta conuiuas centenas minas impenderet. i. dena denariorum millia, hac ratione in capita ſeſquiminam & ſextantem minæ conſumebat, hoc eſt centũ & ſexaginta ſex denarios & beſſem. quæ ſumma ſex denarijs in capita excedit. Quod ſi in ſeptuaginta conuiuas rationem ineamus, in capita ſingula minus erit ſeſquimina. Ita obiter locum Athenæi explicuimus, & extremã manum operi addidimus, quod ad hoc qdem pertinet. Sed ne mirum, aut incredibile potius uideatur tanti cœnas perſicas conſtare regibus potuiſſe, hic mihi in mentem uenit, ut adderem id, quod memoriæ proditum eſt de uaſis & ſupellectile & inſtrumento, ut ita dicam, luxuriæ perſicæ. Poſt

uictum igitur Darium apud Issum in Cilicia, cum Alexander Darium fugientem secuturus, Parmenionem Damascum misisset, ubi uelut sedem eius belli Darius esse statuerat, comportatis illic pecuniis omniq; splendore instrumenti uiatorij tam regij quàm procerum, Damasco iam in potestatem redacta Parmenio ad regem Alexandrum scribēs de thesauris repertis, & impedimentorum copias enumerans, inter alia luxus castrensis ministerium hoc catalogo recensuit. παλλακὶδας οὗρον μὲ σὺρτὸς τὲ βασιλέως, χιλιοσίας εἰκοσιεννέα, ἄνδρας στεφανοπλόκους ἐξ καὶ τεσσαράκοντα. ὀψοπιοὺς διακοσίους ἑβδομήκοντα ἑπτά. χυτρεψοὺς εἰκοσιεννέα. χαλκουργοὺς τρεῖς καὶ δέκα. ποτιμητοποιοὺς ἑπτὰ καὶ δέκα. οἰνοθηκὰς ἑβδομήκοντα, μυροποιοὺς τεσσαράκοντα. Pallacas, inquit, inueni canendi peritas, & musicæ uariæ artifices, ad regis oblectationem intentas numero trecentas untrigintà. uiros coronamentorum artifices sex & quadraginta. coquos ducentos & septuaginta septem. Figulos ad culinariū instrumentum in castris fingendū, undetrigintà. lactarios pistores tredecim. potionum temperatores, concinnatoresq; liquorū decem et septem. et præter hos homines septuaginta, q a' sacellandis uinis erant, & olo condiendis, unguētarios insup quadraginta. Si tantus igitur splēdor fuit, tamq; copiosus instructus apparatus, qtum concipere animo possumus, eum fuisse apparatum, q Babylone, aut Susis aut Persepoli fuit? Hoc igitur tandē confecto, quod uix absolui posse sperabamus, uideamus quonāmodo intelligi possit id, quod apud Plutarchū legitur de tertio Pompeij triumpho loquētem, quē de Asia subacta egisse dicitur, ex prænotatis, inquit, literis clare cognoscebatur, ex quo genere gentium triumpharet. Erant qppe regiones hæ, Pontus, Armenia, Cappadocia, Paphlagonia, Media, Colchis, Iberia, Albania, Syria, Cilicia, Mesopotamia. Præterea ij qui circa Phœniciam & Palæstinen incolunt, Iudæi, Arabes, piratarum etiā quotquot genera terra mariq; debellata erant. Inter hæc notabantur castella haud pauciora q mille capta, ciuitates fermè noningentæ, piraticæ naues octingentæ, urbes præsidijs Romanis firmatas esse undequadraginta. his quoq; addebatur uniuersa Romanæ urbis tributa ante id bellum quinquagies decies centena millia fuisse. cum ijs uero, quæ populo Romano ipse quæsiuit octuagies quinquies decies centena millia. in ærarium præterea uasa aurū argentum'q; signatum ad uiginti' millia talentorum præter ea, quæ militibus diuisa sunt, quorum q minimum accepit, mille & quingentos æris tulit. hæc uerba significant tributa Po. Ro. ante Mithridatem uictum, quingenties sestertiūm fuisse, &

se,& ex tertia expeditione Pompeij trecenties qnquagies accessionis factum esse. Hæc summa ære nostro uicies semel centena & uiginti= qnq; millia aureorum ualet. Intra quã summã si coarctare uelimus imperij Romani redditum, ridebimur ab ijs, q nouerunt regni nostri tributa. Quo anno hæc prodidi princeps noster tantam fermẽ pecuniam ex ditione gallica pcepit. Quod ne cõminisci uidear, scire licet apud nos tria esse pẽsitationum genera, ex qbus ærarium nostrũ constat, canonem, oblationem, & indictionem. In Canone censentur ea, quæ sceptris ita hærent, ut cum sceptris nata nec sine ijs interitura uideãtur, qualia sunt portoria & Isagogica, uel exagogica. quæ in introitu, uel exitu urbium, uel locorũ aliorum pensitantur. & in uniuersum uectigalia, quæ multis nominibus accepta feruntur in ratiociniis principalibus. & possessiones prædiáq; quorũ etiam mancipium proprium est diadematis francici. nec in commercio hominum esse putatur, duntaxat ut ppetuo emancipari possessiones possint. huc accedunt regaliorũ clientelarumq; iura, idest iura quædã certarum pceptionum in eas possessiones ascripta, quæ in fide sunt diadematis. accedunt & cõmissa omnia & aduẽtitia, quæ assertorẽ non habent, Albana uulgo dicuntur, hermæa fortasse dici possunt uerbo græco. Eodem ptinent uno uerbo omnia in fiscum cedentia, ut caducorũ iura in externorum hominum hæreditates, q ius ciuilitatis, aut prouinciæ a principe non impetrarunt. In secundo genere sunt, quæ oblationes dicuntur, uicesima & octaua & quarta in qbusdã locis in res promercales statutæ, & salarium uectigal, & exoticum, omnia a popularibus olim principibus delata, unde nomen oblatio apud priscos accepit. Horum duorũ generum ut æstimationem certam facere nequeo, sic ad sexcenta aureorũ millia, hoc nomine accepta referri haud incerta rõcinatione colligo. Tertiũ genus indictio appellatur. hoc caput statam plerũq; habet summã paulo plus octinge na & qnquagena aureorũ millia. ita ut urbes insignes stipẽdiariæ nõ sint. Indictio ob id appellata q anniuersarijs diplomatis indicitur, ex quo tñ trãs alpes res gessimus, accessionibus, quas supindictiões appellant, identidẽ aucta est. Sic. n. sunt galli homines, ut prout qdq; principi aut collibuit aut collibuisse dicitetur, id pinde ius fasq; esse credatur, omnium haud dubie mortalium q qdem barbari nõ sint, maxime, ut græce dicitur, Pitharchici. i. principalibus edictis æquo animo obsequentes, nec ideo tñ minus libertatem loquẽdi uiuẽdiq; usurpãtes principibus etiam haud inuitis. Sic. n. fert huius regni genius nobis a deo omnipotente christianissimi nominis, ut arbitror,

commendatione concessus, ut & obsequiosa alacritate seruiamus, & qui nobis imperant, liberos nos esse non nolint. uerum quo anno hæc prodidi uno edicto princeps ter & tricies centena millia franciorũ imperauit. Quibus accedit haud contemnenda summa, quam cuiusuis non est intelligere, neotericorum inuento hominum in æraria officina ꝑpolitorum factũ est, ut dies pensitationum ita cedãt, ut insequentis anni quadrãs primus in ultimũ præcedẽtis incurrat. Sicq; quinq; quadrantes in uno asse reperiãtur. nouo etiã aucupio triẽtes ex quadrantibus facti, quo ꝑplexioribus inuolucris res argentaria intricaretur. hoc nomine dicere possem quantũ accessionis hoc biennio factũ sit, populo ita deuorante strophas argentarias, ut nihil nũ concoxerit, id, quod eo᷑ pertinet, quod dixi de æquanimitate populi in accipiẽdis, obeundisq; imperijs. In quo utinã etiã felicitatem suã, ac benignitatẽ diuinam principes agnoscerent, nec fallere nos ij homines existimarent, ꝙ huiuscemodi cõmentis deũ & superos omneis aut accõmodare conniuentiã, aut arridere credũt. Verum, ut ad rẽ redeamus, hoc affirmare ausim. Indictionũ capiti principẽ quo anno hæc prodidi nõ minus acceptum retulisse, supputata cũ sorte prædicta repræsentatione, ꝙ quanta sit æstimatio illa octingenties sestertij. Quare apud Plutarchũ legendũ puto ꝙnquagies decies centena millia drachmarũ, græci nanq; per sestertiũm millia numeros colligere solent, sed ꝑ myriadas chiliadasq; drachmarũ, ut paulo ante diximus. hac ratione summa illa redditus Romani quadruplicato augetur, & fit ter millies et quadringenties sestertiũm, idest octuagies ꝙnquies centena millia aureorũ nostrorũ. Summa autẽ pecuniæ in ærariũ relata ab eodẽ Pompeio, centies & uicies centena millia aureorum. quod nos duodecies millies mille aureos lingua uernacula dicimus, Græci mille ac ducentas myriadas appellant. myrias nanq; numerum decies millenariũ significat. si præter hoc æstimemus in capita singula militum sesquilibram argenti, idest mille & quingentos æris, æstimatio in immensum abibit. et tamen corruptũ id esse apud Plutarchum interpretis culpa facile ostẽdemus ex Appiano, ꝙ in eo
» libro, ꝙ Mithridaticus dicitur, de hoc loquens ita inqt, finiente hyeme
» Pompeius præmia militibus exhibuit, uiritim mille & quingentas
» drachmas atticas. ducibus eorũ cõdigna pariter impendit, quorum
» summa decies sexagies mille talenta attigisse creditur. hoc membrũ extremum qd significet non intelligo, nec emendari certò potest nisi uiso Appiano græco. Huiusmodi corruptos numeros non semel apud eum authorem latinũ factum offendi. sed ex his uerbis intelligimus

non mille

non mille & quingentos æris ut interpres existimauit, sed mille & quingentas drachmas, ideſt denas quinas libras argenti hoc eſt centenos qnquagenos aureos ſingulis militibus dator. Pli. lib. XXXVII. hunc triũphum magnificæ deſcripſit. Sed adeo cõrruptus ad nos pꝝuenit, ut ſatis habuerim locum notare, quẽ transcribere non poterã. Qui tamen locum illũ legerit, Plutarchum mirabitur uiginti tantũ millibus talentum æſtimaſſe prædam in ærariũ illatam. Apud Plinium in eius triũphi deſcriptione ad ultimũ ita legitur in cõdicibus omnibus impreſſis. Cætera triũphi eiuſdem q̃ ueriſſime ſubijciam. reip. datũ mille talentum, legatis & quæſtoribus, q̃ oras maris defendiſſent ſeſtertia bina millia, cõmilitibus ſingulis qnquaginta. hoc prorſus non cõuenit nec cũ Appiano, nec cum Plutarcho. bina. n. millia ſeſtertiũm quinas libras argenti ualent, & qnquaginta ſeſtertij uiginti drachmas. Præterea quis credat Plinium poſt bina millia dixiſſe quinquaginta? ſaltẽ qnquagena emendatores ſcriberent. In antiquis, quos uidi, ſic legitur. cætera triũphi eiuſdẽ q̃ uirilia reip. & quæſtoribus qui oras maris defendiſſent datum mille talentũm. militibus ſingulis ſena millia ſeſtertiũm. & hactenus legitur fortaſſe autẽ ſic legi debet, cætera triũphi eiuſdẽ q̃ uirilia (ut hoc referatur ad ſuperiora, in qbus Pli. mollitiẽ & delitias reprehendit) præfectis & quæſtoribus, qui oras maris defendiſſent, datũ mille talentũm, militibus ſingulis ſena millia ſeſtertiũm, cõmitibus ſingulis qnquagena. ut intelligamus comites, eos, qui ſponte Pompeiũ ſecuti ſunt. ſena millia ſeſtertiũm millenas & quinquagenas drachmas ſignificant, quod cõuenit cum Appiani hiſtoria. Quapropter admirari ſubit uel emendatorũ licentiam uel librariorum incuriam, qui hunc locũ ita corruperunt, ex quo coniecturã in uniuerſam Plinij emendationem facere licet. Appianus author eſt in exercitu Pompeij ab initio ſtatim peditum uiginti millia, et equitum quatuor fuiſſe, & legatos ei quinq; & uiginti à ſenatu decretos. Vt ergo in ſingulos pedites mille & quingentas drachmas dederit & tria millia in eqtes, ſic enim fieri ſolitũ, ut eqtes uel duplex uel triplex donatiuũ acciperent & duplex centuriones, Pompeius ultra mille talenta legatis et præfectis data, nõ potuit minoris quadringentis & uiginti millibus argenti libris defungi. fiunt in ſumma cũ mille talentũ quadringenta octuaginta millia pondo. quæ ære noſtro duodequinquagies centenis millibus aureorũ æſtimantur. in ſingula enim pondo denos aureos numeramus. atq; in hoc rationem nullã habeo centurionatus, nec auxilaris militis & euocati, & prouinciatim cõlecti. Appianus

latinus, ut diximus, ſummas argenti nó modo incredibiles, ſed etiã abſurdas refert, apud quem legitur, in eam largitionem Pompeium decies ſexagies mille talenta impendiſſe. ego autem ſexdecies interpretem ſcripſiſſe autumo pro ſedecim talentorũ millibus. quæ ære noſtro ſexies & nonagies centena millia aureorũ dici poſſunt. hoc donatiuum Pompeianũ non modo credibile, ſed etiam contemnendum, nec memorabile fecerũt illa, quæ poſtea ſecuta ſunt, ad bella ciuilia legiones authorantia, ut poſthac oſtẽdemus. Nunc uero ſi Romani imperij magnitudinẽ non dico oſtendere, ſed argumentis tantũ conijcien dum relinquere uelim, longus de integro inſtaurandus erit ſermo. Plinius lib. VII. de trophæis triũphiſq; Pompeianis loquens, ita inquit. Triumphi uero quem deduxit Pompeius ad tertium Calendas octobris, præfatio hæc fuit. cũ oram maritimam à prædonibus liberaſſet, & imperiũ maris Ro. Po. reſtituiſſet, ex Aſia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Idæis, Albanis, Iberia inſula, Creta, Baſternis, et ſuper hæc de regibus Mithridate, atq; Tigrane triũphauit. ſumma ſummarũ in illo gloria fuit, ut ipſe in concione dixit, cũ de rebus ſuis diſſereret, Aſiam ultimam prouinciarum accepiſſe, eãdemq; mediã patriæ reddidiſſe. Si quis ecõtrario ſimuli modo uelit pẽnſere Cæſaris res, q̃ maior illo apparuit, totum profecto terrarũ orbẽ enumeret. quod infinitũ eſſe conueniet. Aſiam hoc in loco Plinius pro peninſula Aſiæ accipit, quod regnum olim Lydiorũ dictum eſt. Tranq. in Cæſ. Geſſit autẽ nouẽ annis, q̃bus cũ imperio fuit hæc ferẽ. omnem Galliam, quæ à ſaltu pyrenæo alpibuſq; & monte Gebenna, fluminibus Rheno & Rhodano continetur, patetq; circuitu ad bis & tricies centũ millia paſſuum, præter ſocias ac bene meritas ciuitates in prouinciæ formã redegit, eiq; in ſingulos annos ſtipẽdij nomen impoſuit. ab his duobus ducibus Romana res magnopere creuit. quanta autẽ peninſulæ Aſiæ fuerit accẽſſio, quæ Aſia proprio ac priuato nomine dicta eſt, ut author eſt Plinius, ex eo conijcere datur, q̃ Plutarchus in Lucullo ſcribit Syllam cũ fœdere icto cũ Mithridate Aſiã recepiſſet, uiginti millia talentũ multæ nomine Aſiæ imperaſſe, eiq; pecuniæ colligendæ Lucullũ, q̃ ſecũ militauerat præfeciſſe, ut inde pecuniã ſignaret. q̃ta autẽ ſit pecunia nos ſupra docuimus. Appianus in ſecundo de bel. ciuilibus, de Cæſare dictatore loquens. Statim poſt triũphũ quæcunq; exercitu pollicitus fuerat ampliore adhuc pecunia exoluit. militi drachmas atticas q̃nq; millia. Turmæ ductori bis totidẽ. tribunis militum eq̃tibuſq; duplo maius. ad hæc ſingulis ex populo minã unam atticã. Apud Tranq.

» locus mutilatus est. Veteranis, inquit, legionibus prædæ nomine in
» pedites singulos super bina sestertia, quæ initio ciuilis tumultus nume
» rauerat, in equites uicena quaterna millia numûm dedit. populo
» præter frumenti denos modios ac totidem olei libras, trecenos quoq;
» numos, quos pollicitus olim erat, uiritim diuisit, & hoc amplius cen
tenos pro mora. annuam etiã habitationẽ Romæ usq; ad bina millia
numûm. in Italia non ultra quingenos sestertios. quadringentos se-
stertios dedisse uiritim populo Tranquillus dicit, & Appianus minã
atticam, quod idẽ est, quo cõprobatur id, quod semper diximus, li-
bram fuisse centenorũ denariorum, & soluitur obiectum superius
factum ex Prisciano. Sed hic quina millia drachmarũ data dicit in
singulos milites, & in eqtes singulos multo maiorem summam, ille in
equites uicena quaterna millia numûm, id est sena millia drachma-
rum, quare locũ mutilatũ esse oportet. Eusebius author est eo tempo-
re, quo Sylla dictaturam inuasit censu Romæ acto, inuenta esse ho-
minum quadringenta sexaginta tria millia. Appianus autem tradit
censu post triũphum Cæsaris acto inuentum esse dimidio penè mino
rem numerũ ciuium q̃ q̃tus ante bellũ ciuile fuisset. Esto igitur, ut Ro
mæ ducenta & uiginti millia hominũ fuerint eo tẽpore, quo Cæsar
centenas drachmas in populũ diuisit, id Congiarium bis & uicies cen
tenis millibus aureorũ nostrorũ æstimabitur. Age esto ut uiginti mil-
lia ueteranorum fuerint (tot enim minimũ esse oportuit, ut ex Hircio
nouimus in cõmentario de bello Aphrico) si quina millia drachma
rũ. i. quinquaginta argenti põdo in singulos diuisit, decies millies mille
aureis nostris id donatiuũ constitit, idest centies centenis millibus. ad-
de nunc augmentum pro centurione & equite & tribuno. & habi
tationes illas gratuitas Romæ et in Italia datas, certe in immensum
res abibit si omnia æstimentur. Appianus de triumphis eius loquẽs
quos diebus quatuor instaurauit post omnia bella confecta, pecuniã-
rum, inquit, in triumphis illatarum summã ad sexaginta quinq; ta
lentum millia fuisse ferunt. & coronas ex auro fuisse addit duo mil
lia & octingenta, quæ pondo amplius uiginti millia penderent. ex
quibus exercitui promissa præmia cum fœnore propemodũ exoluit.
summa talentorum æstimatione nostra undequadragies millies mil
le aureos nostros ualet. uiginti millia pondo auri, ut minimum,
uicies centena millia superiori addit summæ, ut sint semel &
quadragies millies mille aureorum coronatorum, hoc est quadrin-
genties semel centena millia. Cuius summæ bonam partem Cæ-
sar ex Gallorum spolijs cõegit. Præterea ea, quæ impendit

in emerendo fauore plebis & potentium Romæ, ut Pauli & Curionis & aliorum ut supra dictum est. Omnia.n. illa ante bellum ciuile contigerãt. Sed triumphi ducti sunt post bella ciuilia confecta. Antonius autem triumuir post mortem Cæsaris bellum Philippense pariter cum Cæsare, q̃ postea Augustus dictus est gessit cum Cæsaris interfectoribus, quo confecto morte Cassij & Bruti, cum Cæsar Octauius Romã rediisset, ipse Antonius in Græciã se contulit, ut illic de donatiuo statueret, quod militi antea pollicitus fuerat. quodq;, ut Plutarchus inquit, quinum milliũ drachmarũ in singula capita fuerat. i. uicenum milliũ numũm. quantus autẽ fuerit exercitus eius ex eodem authore alio loco nouimus, q̃ de altero dissidio Cæsaris & Antonij loquens, & de bello Mutinensi, quo tpe Antonius Lepidi castra ingressus esse dicitur, Munaciumq; sibi adiunxisse, his rebus, inquit ille, elatus Antonius castra Lepidi ingressus quodam ex compotoribus suis cum sex legionibus in præsidio Galliæ relicto, ipse in Italiam rediit, decem millia equitum & decem & septem legiões peditum secum agens, quo tempore Cicero a Cæsare destitutus cum Antonio iterum in gratiam rediit. Vt autem omnia extenuare potius q̃ augere uideamur, ponamus eqtum peditumq; octuaginta millia capitum fuisse, plenæ enim raro legiones erant, equites etiã et centuriones in ordinem redigamus, ut in singula militum capita simplex donatiuum procedat. i. quingenti aurei, ad eã largitionem quadringenties centena millia aureorum nostrorum taxanda sunt æstimatione prædicta, ut promptum est colligere. Quod an credibile sit ex ijs, quæ infra dicentur, apparebit. Eodẽ tempore Antonius cũ Ephesum in Asiam ex Græcia uenisset, & eo reges reginæq; orientis ad eum salutandum confluerent, sese suaq; ultro illi offerentes, ut author est Plutarchus, diu illic per luxum inusitatum debacchatus, cũ de primoribus uiris pro arbitrio suo statuisset, prædictarũ rerũ impendijs exhaustus, altera tandẽ uectigalia Asiaticis populis imparare instituit. Ibi Hybreas qdã orator nobilis, q̃ causam gentiũ Asiaticarũ agendã recepat, huiusmodi oratione usus esse dicitur, memorabili certe ac nostris qbusdã hominibus ẽt atq; etiã animaduertenda. si ipsis ab aulico fastu feriari paulisper uacaret, & animũ aduertere huiusœmodi acroamatis. Sed quando id fieri non potest, proximum est, ut optemus p ora id hominum ferri tandiu quoadusq; ad principes
» pmanarit. Verũ ille orator, si potes, inqt, o Anteni alterũ uectigal
» eodẽ anno exigere, illud ẽt præstare te æquũ est binas ut eodẽ anno
» æstates, binosq; ẽt autumnos hẽamus. ducẽta tibi talẽtũm millia Asia

iam pependit. hæc tanta pecunia si ad te omnis peruenit, & cõsumpta est, corradenda nobis nimirũ & altera, quando spes omnis alia præcisa est. sin ad te omnis nõ puenit, quin eã ab ijs repetis, q à nobis exigẽdam cogendamq; curarunt? Hac oratione pmotus Antonius ingrere in eos instituit, qui pecunias suas interuertisse dictitabantur. Erat. n. ingenio simplici, ac minime solicito, & maleficia suorũ nõ facile intelligẽs, ubi tamen intellexerat excãdescens, & seuere uindicans, celsi alioqn & munifici admodũ animi, & ad præmia profusi. digna omnino historia, quæ in regiæ cõspicuo loco sesquipedalibus literis proscriberetur, uel in es incideretur potius. ut & principes nostri meminissent, qd sui sit officij, & qui rei argẽtariæ apud nos summã tenẽt, innocẽtius, & cautius obirẽt sua munera in posterũ. hic est ille M. Antonius, q Cleopatræ ultimæ Aegypti reginæ Phœniciam Syriã Cyprũ & Ciliciæ bonã partẽ, Iudæã Balsamferã & Nabathæorũ Arabiã in stupri mercedẽ dedit. qui Antigonũ regem securi pcussit. Qui expeditionẽ in Parthos cũ centũ millibus peditum eqtumq; suscepit. cui deniq; nobilis illa cœna portẽtosi luxus cõdicta est à Cleopatra, in qua cẽties sestertiũm. i. ducẽta & qnquaginta millia aureorũ uno ferculo secũdæ mẽsæ cõsumpta sunt. De hac re Athenæus in quarto dipnosophistarũ ita propemodũ inqt, uerbis ex Rhodio Socrate transcriptis, q bellũ ciuile Cæsaris et Antonij scripsi. cum autẽ Cleopatra obuiã processisset Antonio in Ciliciam, ibi cõuiuium regũ opiparumq; instruxit. In quo aulicũ omne instrumentũ aureũ erat, gẽmis etiã cõsertũ singulari uascularioru opificio. Erãt etiã parietes purpureis aureisq; peripetasmatis obtenti. Duodecim igitur ad hũc modum triclinijs cõstratis & instructis, Antoniũ ad cõuiuiũ illud Cleopatra, quosdãq; primorũ uocauit, quos ei uisum fuit. Ibi Antonio apparatus magnificentiã cũ stupore admirante, renidẽs Cleopatra oia se illi dono dare respondit. & subinde in diẽ posterũ cœnã ei cõdixit. ad quã ille postridie cũ uenisset, comitatus amicis & proceribus, eo splẽdore Cleopatra atq; ea opulẽtia conuiuiũ instruxit, ut hesternus apparatus despicabilis præ eo uideretur. ac nihilo secius pacto conuiuio oia itidem donauit, uisenda sanè munificẽtia, cum unicuiq; conuiuarũ pmitteretur rotalia & lectum, in quo accubuisset, et uasa aurea præterea auferre, ita ut cuiq; lectisternio cesserant. His pactis sub ingressum Antonij comites prout dignitate aliqua præcellebant, ita partim lecticas gestatorias cũ seruis lectiariis, partim equos instratos argenteis ephippijs referebãt. queis omnibus regina eo amplius facẽ prælucentes assectas digre-

» dientibus repreſentauit. καὶ εἰς ἄυριον παρεκάλῃ συνδρᾶπῆσαι, πάλιν
» ἥκοντα μετὰ τῶν φίλων καὶ τῶν ἡγεμόνων. ὅτε καὶ πολλῷ μειῖονον διακο=
» σμήσασα τὸ συμπόσιον, ἐποίησε φαρῆναι τὰ πρῶτα μικρά. καὶ πάλιν
» καὶ ταῦτα ἐδωρήσατο. τῶν δ' ἡγεμόνων ἐφ' ἧ ἕκαστος κατέκειτο κλίνη, καὶ
» τὰ κυλίκια καθὼς ταῖς στρώμναις ἐμεμέρισο, ἐκάστῳ φέρειν ἐπέταξε. καὶ
» κατὰ τὴν ἄφορον τοῖς μὲν ἐν ἀξιώμασι φορεῖα σὺν τοῖς κομίζουσι, τοῖς
» πλείοσι δὲ καταρρύτοις σκηναῖς κεκοσμημένους ἵππους. πᾶσι δὲ λαμ-
» πτηροφόρους παῖδας ἀιθίοπας παρέσησε. Mirabitur forſan quiſpiã quonã modo ducenta millia talentũm uno anno Antonius ex Aſia auferre potuerit. Aſiam hic intelligere oportet oriẽtale Po. Ro. imperium, quod quantum fuerit ex partitione illa triũuirali intelligere licet, quæ mihi inſtar fuiſſe uidetur Homericæ regnorũ diuiſionis inter Iouem Neptunũ & Plutonẽ, quæ ad phyſiologiam ipſa refertur triũ elemẽtorũ. In ea partitione omnis ad oriẽtẽ tractus Antonio, ad Heſperiã Cæſari hoc eſt Octauio cõceſſis. utriuſq; autem imperij cõfiniũ Ioniũ mare factum. Lepido Aphrica ceſſit. Ita ditio noſtra omniũ citra mare longe hodie clariſſima, portiũcula prope dixerim fuit nõ dico Romani imperij, ſed tertiæ partis eius. Poſtea autẽ ſublato Lepido cũ triũuiratus ad duũuiratũ rediſſet, quãtæ fuerint Romani imperij uires æſtimare datur ex utriuſq; copijs. ſiqdẽ in Actiaco bello Antonius peditũ cẽtũ millia, eqtum duo & uiginti, & naues bellicas nõ pauciores qngentis habuit. & ſex reges in comitatu ſuo. Cæſar autẽ naues bello aptas ducẽtas & qnquaginta, peditum octoginta millia, & eqtum parẽ Antonio numerũ. quo tẽpore, ut diximus, Lepido de medio ſublato Antonius ab Euphrate, et Armenia ad Ioniũ mare & Illiricũ, Cæſar ab Illirico ad Heſperiũ oceanũ, et ab oceano ad tyrrhenũ ſiculũq; mare. Libyæ uero q̃tũ Italiæ Galliæq; et Hiſpaniæ obiectũ eſt ad Herculeas colũnas obtinebat, Antonius uero a Cyrene ad Aethiopiã. Appianus autẽ libro qnto bel. ciuiliũ Marcũ Antoniũ inducit Epheſi ad Græcas Aſiaticasq; gentes orationẽ habẽtẽ, dicẽtẽq; ſibi duodetriginta legiões eſſe, quæ cũ auxiliaribus cẽtũ et ſeptuaginta peditũ millia implerẽt, eqtibus nõ adnumeratis. quas legiões reliqas eſſe dictitabat triũ & quadraginta legionũ, quas Mutinæ habuiſſet cũ Cæſare et Lepido cõmunes. Itaq; cũ præmia ijs reddere opus eſſet, et oriẽtales populi ita de eo et Cæſare meriti eſſent, ut digni maximi multa uiderẽtur, ob pecunias Caſſio et Bruto Cæſaris iterfectoribus, collatas, ſe multæ eis noie decẽ annorũ tributa iperare cõtinuo ꝓſoluẽda, qñqdẽ tot ãnorũ ipſi tributa Bruto et Caſſio biẽnio proximo pẽſitaſſent, ad extremũq; Græcos et

Asiaticos multis lachrymis impetrasse, ut nouem annorum tributū biennio persoluerent. sicq; factum, ut & populi & dynastæ Asiæ cō ferre cogerētur. Ducēta igitur millia talentūm, quæ Plutarchus exacta esse ab Antonio dixit, ex ea collatione fuerūt, quæ uno & altero anno in nouē annos indicta est. Hæc summa nomismate nostro centies & uicies millies mille aureos ualet. Græci duodecies millenas myriadas dicunt, uel centies & uicies centenas myriadas. hac summa maiorem nullam, ut arbitror, dicturi sumus uno tēpore congestam. Maiores summæ in ærario fuisse uidentur, ut apparet ex ijs, quæ li. superiore adnotata sunt. Pli. li. XXXIII. Messala orator prodidit Antoniū triūuirū aureis usum uasis in oībus obscœnis desiderijs, pudendo etiā crimine Cleopatræ. & paulo inferius. Antonius in cōtumeliā naturæ uilitatē auro fecit, opus proscriptionæ prodigū. Idē author est luxū tū primū Romanū populū inuasisse, cū Asia deuicta est. Asia, inquit, primū deuicta luxuriam misit in Italiam, siquidē. L. Scipio transtulit in triūpho argenti pondo millia quadringenta quinquaginta, & uasorū aureorū pondo centū millia. Anno urbis conditæ quingentesimo sexagesimo quinto, eadem Asia domita multo etiā grauius afflixit mores, inutiliorq; uictoria illa, hæreditas Attalo rege mortuo fuit. tum enim hæc emēdi Romæ in auctionibus regijs uerecundia exēpta est, urbis anno. DC. XXVI. medijs LVII. annis erudita ciuitate amare etiā & non solū admirari opulentiam externam. Immenso & Achaicæ uictoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipsa hoc interuallo anno urbis. DC. VIII. Parthica signa & tabulas pictas inuexit, nequid deesset. pariterq; luxuria nata est & Carthago sublata, ita congruentibus fatis ut liberet amplecti uicia, & licēret peccare ex dignatione. In qbusdam impressis libris legitur & uasorū aureorum pondo ducenta millia duplicato auri numero. in antiquis oībus pondo mille qngenta, adeo fluxa fides est exēplariū in numeris tradēdis. Apud Liuiū nó millia, sed mille utrobiq; legitur, quod luculentā facit discrepantiam, in quibusdā antiquis mille legitur, in alijs per notas scriptū est, ut ad mille & millia ambiguū sit. Sic autem, inquit Liuius lib. septimo de bello Macēd. Tulit in trūpho uasorū argenteorū, omnia cælata erāt, mille pondo, & .CCCCXXIIII. aureorū mille pondo & XXIIII. Præter hæc etiā duo uerba in prædicto loco corrupta esse intelligo ex obseruatione uetustæ lectionis. neq; n. Asia domita lego, sed donata. Scimus enim Attalū regem Asiæ populū Ro. hæredē instituisse authore Trogo lib. XXXVI. deuictam igitur Asiam Plin. prius dixit lu=

xuriam misisse in Italiam, quod fuit Antiochi tempore, postea etiam donatam, quod fuit Attalo rege hæreditatem populo Romano relinquente. Parthica autem signa corruptum esse satis scio, sed quomodo restituendum sit affirmare non ausim. dicerem Corinthiaca, nisi in uetusto partha legissem, ut uictoriam partam intelligamus. i. ut parta uictoria statuas, & tabulas inuexerit Romam ex Achaia. Neq; uero ex Asiaticis tantum tributis Antonius infinitam uim auri argentiq; collegit, & prodegit, sed etiam ex hæreditate Cæsaris pecuniam auertisse traditur. Plutarchus enim author est interfecto statim Cæsare Calsurniam Cæsaris uxorem quatuor millia talẽtũm ad Antonium transportanda curasse. maximam tamen pecuniã Cæsarem reliquisse ex secunda Antoniana intelligimus, quo in loco Cicero ita inqt. ubi est septies millies sestertiũm, quod in tabulis, quæ
» sunt ad Opis petebatur, funestæ quidem illius pecuniæ, sed tamen si
» ijs, quorum erat non redderetur, quæ nos à tributis posset uindica-
» re. tu autem sastertiũm quadringenties quod idibus Martijs debui-
» sti, quodãmodo ante calendas Aprilis debere desijsti. Et rursus Phi
» lip. V. Illa uero dissipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo est,
» per quam septies millies falsis donationibus, perscriptionibusq; uer
» tit. ut portento simile uideatur tantam pecuniã populi Ro. tam breui
» tpe pire potuisse. Perscribere Cæro uocat quod lingua nostra regi
strare appellat. Pli. lib. XXXIII. Cæsar primo introitu urbis in ciui
li bello suo ex ærario protulit laterum aureorũ. XXVI. millia & numero pondo trecenta. nec fuit alijs tpibus Respub. locupletior. sic & in impressis codicibus & in duobus antiquis legi. In uno autem
» uenerandæ antiquitatis, q in rebus meis erat, ita legitur. Laterum
» aureorum. XV. argenteorum. XXXV. & in numero. HS. CCCC. qđ
» ego interpretor sestertiũm quadringenties. locum aũt mutilatum es-
» se in uulgatis exemplaribus ex illo uetusto coniecio & ex Orosio hi
» storico, qui lib. VI. sic inqt. Cæsar Romam uenit, negatam q; sibi ex
» ærario pecuniã fractis foribus inuasit, protulitq; ex eo auri pondo.
» IIII. M. C. XXXV. argenti pondo prope. DCCCC. numeros tamen
Orosij corruptos esse facile ex Plinio coniicimus, & alioquin quis credat. Cæsarẽ ad bellum ciuile contra senatum eundem locupletissimum ærariũ primoribus, ut inquit Plautus, digitis delibasse. usque adeo numeri per omnia in omnibus authoribus mendosi sunt, antiquitatis culpa, quæ notarum compendijs nimium gauisa est. Verum opulentissimum illud seculum Augusti principatus excepit, sub quo principe latissime patuisse Romanum imperium demonstrabimus,

& prima-

& priuatim, publicéq; locupletissimum fuisse. licet postea Germaniæ populi multi aliíq; ad arcton uergentes accesserint, a' qbus principes Romani cognomina sumpserunt. Strabo enim græcus author, qui Romæ diu uersatus est Augusti Tiberiíq; temporibus, libro decimo septimo circa finem, ita inquit. ἐπεὶ δ' οἱ ῥωμαῖοι πλῶ δρίσαν τῆς οἰκουμένης καὶ γνωριμωτάτην κατέχουσιν, ἅπαντας ὑπερβεβληκότες τοὺς πρότερον ἡγεμόνας ὧν μνήμην ἴσμεν, ἄξιον καὶ διὰ βραχέων τὰ τούτων εἰπεῖν. Quoniã uero Romani terræ habitabilis optimam quãq; regionem, ac celeberrimam obtinent, omnes ante se populis imperitantes supergressi, duntaxat quorum memoriã norimus, dignum esse duxi, ut de eorum statu breuibus disseramus. & post paulum. πλὼ μὲν δὴ ὅσῳ δ' ἀνθρώπων κεδόντι πᾶσαν ἔχουσιν, πλὴν τῆς ἐξω τὸ ἴστρου, καὶ τῶν μεταξὺ τό τε ῥῆνου καὶ τὸ τάναϊδος παρωκεανιτῶν. τῆς δὲ λιβύης ἡ κατ' ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑποχείριός ἐστί. ἡ δὲ ἄλλη ἀοίκητός ἐστιν, ἢ λυπηρῶς καὶ νομαδικῶς οἰκεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ τῆς ἀσίας ἡ κατ' ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑποχείριός ἐστίν. Europam igitur fermè omnem tenent, præter eam eius partem, quæ ultra Danubium protenditur, & eas gentes litorales, quæ inter Rhenum & Tanaim ad oceanum uergunt. Africæ autem ora, quæ nobis obuersa est, omnino eis paret. Reliqua autem Africæ, uel ægre habitantur, uel Nomadum more incoluntur. simliter & Asiæ omnis ora, quæ in nos uergit, ab eis imperia accipit. nisi siquis Achæorum, & Zygorum, & Eniochorum rationem habendam putat, aut eorum regiones in numero aliquo habendas cenſet, qui & latrocinia exercent, & Nomadum uitam degunt. At uero mediterranea & interiora partim Romani obtinent, partim Parthi, & qui supra eos sunt Barbari septentrionem & orientem uersus ut Indi, Bactrij & Scythæ, inde Arabes & Aethiopes. a' quibus Romani semper sensim aliquid adimunt, ditioni suæ adiungentes. προσίενται δὲ ἀεί τι παρ' ἐκείνων αὐτοῖς. his uerbis apparet quàm late patuerit imperium Romanum sub Augusto. ex sequentibus autem qualis fuerit status eius, & cuiusmodi imperitandi ratio. ταύτης δὲ τῆς συμπάσης χώρας τῆς ὑπὸ ῥωμαίων, ἡ μὲν βασιλεύεται. ἣν δ' ἔχουσιν αὐτοὶ καλέσαντες ἐπαρχίαν. καὶ πέμπουσιν ἡγεμόνας καὶ φορολόγους. εἰσὶ δέ τινες καὶ ἐλευθέραι πόλεις, αἱ μὲν ἐξ ἀρχῆς κατὰ φιλίαν προσελθοῦσαι, τὰς δ' ἠλευθέρωσαν αὐτοὶ κατὰ τιμήν. εἰσὶ δὲ καὶ δυνάσαι τινὲς καὶ φύλαρχοι καὶ ἱερεῖς ὑπ' αὐτοῖς. ὅτι μέντοι ζῶσι κατὰ τινὰς πατρίους νόμους. Vniuersæ autem, inquit, huius regionis, quæ Romanis paret, partim a' regibus tenetur, partim Romani ipsi tenent & prouincias appellant. in quas

» & præſides & quæſtores mittunt, qui tributa exigant. In queis ta
» men liberæ quædam ſunt ciuitates, quarum nonnullæ in Romanorũ
» amicitiam ea lege uenerunt. nonnullis & ipſi poſtea honorem ha-
» bentes libertate eas donauere. ſunt & Dynaſtæ quidam ſub eis. i. po
» tentatus nomine dominantes, & Phylarchi. i. gentium principes, &
» ſacerdotia obtinentes, hi quidem ipſi legibus quibuſdam ſuis uiuen-
» tes. αἱ δ' ἐπαρχίαι διήρηνται μὲν ἄλλοτε ἄλλως. ἐν δὲ τῷ παρόντι ὧς
» καῖσαρ ὁ σεβαστὸς διέταξεν. ἐπειδὴ δὲ ἡ παροῦσα ἐπέσχεν αὐτῷ πρὸ
» σασίαν τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης κρατεῖν κύριος διὰ βίου,
» διὰ τοῦτο διεῖλε πᾶσαν πρὸς χώραν, καὶ πρὸς λαὸν ἀπέδειξεν ἑαυτῷ, πρὸς δὲ τῷ
» δήμῳ. Prouinciæ uero alias aliter nec ſemper ijſdem finibus diui-
» ſæ ſunt. nunc autem eam diuiſionis rationem tenent, quã Cæſar Au
» guſtus arbitratus eſt. Sigdem poſtq̃ ei à patria imperij ſumma, &
» pacis belliq; arbitrium ꝑpetuum delata ſunt, in duas partes uni-
» uerſam ditionem partitus eſt, quarum unã ſibi, alterã populo attri-
buit. & ſibi qdẽ quæcunq; militari præſidio egent, retinuit, ut regio
nes barbaras, et gentibus nõdũ ſubactis finitimas. populo aũt eam
partem cõceſſit, quæ paci acqeſcẽs facile ſine præſidio in officio conti
netur. Rurſus utrãq; partem in prouincias cõplures diſtribuit, qua
rũ alteræ Cæſaris, alteræ populi dicuntur. et paulo inferius enume
ratis populi prouincijs, in quas populus cõſules uel prætores mitte-
» bat, ita ſubdit. τὰς δ' ἄλλας ἐπαρχίας ἔχει καῖσαρ. ὧν εἰς μὲν πέμ
» πει τοὺς ἐπιμελησομένους ὑπατικοὺς ἄνδρας. εἰς ἃς δὲ στρατηγικούς. εἰς
» ἃς δὲ καὶ ἱππικούς. καὶ βασιλεῖς δὲ καὶ δυνάμεις καὶ δυναρχίαι τῆς ἐκεί
» νου μερίδος καὶ εἰσὶν καὶ ὑπῆρξαν ἀεί. alias aũt prouincias Cæſar
» obtinet. ad quas regendas partim conſulares, partim prætorios mit-
» tit, in quaſdã etiã equeſtris ordinis uiros. Huius portionis reges, &
» potentatus, & decarchiæ. i. decemprimatus, & ſunt nũc & ſemꝑ ali
» qs fuerũt. Ex prædictis forma impij Romani, et ueluti incunabula
principatus monarchiæ ineuntis habentur, quæ mihi magno pe ꝑti
nere uiſa ſunt ad intelligendã rõnem Romani principatus. Nullus. n.
author, quod meminerim, tam apte hæc tradidit. muliusq; ex ijs
» Tranquilli locus in eodẽ aug. intelligetur. prouincias ualidiores, &
» quas annuis magiſtratuũ impijs regi nec facile, nec tutum erat, ipſe
» ſuſcepit. cæteras procõſulibus ſorti to ꝑmiſit. & in nõnullas cõmuta-
» uit interdũ atq; ex utroq; genere, pleraſq; ſæpius adijt. urbiũ quaſ-
» dã fœderatas, ſed ad exitum licentia præcipites libertate priuauit.
» alias aut ære alieno laborantes leuauit, aut terræ motu ſubuerſas
» denuo cõdidit, aut merita erga rẽp. allegantes latinitate uel ciuitate

donauit

» donauit.& paulo post.Regna qbus belli iure potitus est,præter pau
» ca,aut ijsdem,quibus ademerat,reddidit,aut alienigenis contribuit.
» reges socios etiã inter semetipsos necessitudinibus iũxit mutuis,prom
» ptissimus affinitatis cuiusq;,atq; amicitiæ conciliator,et fautor.nec ali
» ter uniuersos q̃ mẽbra,parteisq; impij curæ habuit.rectorẽ quoq;
» solitus apponere ætate paruis,aut mente lapsis donec adolescerent,
» aut resipiscerent,ac plurimorũ liberos & educauit simul cũ suis,&
» instituit.hactenus Tranq.Hic idẽ Augustus Aegyptum post Antoniũ
uictum & Cleopatrã captam in prouinciæ formã redegit,ut au
thor est Strabo.cuius etiã arma Petronio ducæ in Aethiopiã pene-
» trauerunt.Pli.lib.VI.de Aethiopia loquens. Intrauere aũt & eo
» arma Romana diui Augusti temporibus ducæ.P.Petronio et ipso eque
» stris ordinis præfecto Aegyptijs.oppida eorum expugnauit,quæ so
» la inuenerat quo dicemus ordine.sic enim legendum est, q̃q̃ in o-
mnibus exemplaribus legatur non Aegyptijs,sed Aegyptus Aethio
piam expugnauit,nõ Petronius Aegyptijs præfectus.nota est histo-
ria ex Strabone.Aelius etiã Gallus ab eodẽ principe in Arabiã fe
licem Augusto iubẽte expeditionem sumpsit.et nulta ibi oppida ex-
pugnauit.Quã tñ non subegit deceptus à Syleo ducæ quodã Naba
thæorũ primario uiro,q̃ diuturna ludificatione Gallũ p̃ deserta fru
stratus est exercitu interim penè consumpto, ob quã causam postea
Syleus ab augusto securi p̃cussus est,ut author est Strabo lib.XVI.
Nabathæi tamen,& Sabæi felicis Arabiæ incolæ Romanis tum pa
rebant,ut idem author est his uerbis, πρῶτοι δὲ ὑπὲρ τῆς συρίας
ναβαταῖοι.καὶ βαβαῖοι πλὴν εὐδαίμονος ἀραβίας νέμονται.καὶ πολλάκις κα
τέσχον αὐτῆς πρὶν ῥωμαίων γενέσθαι.νῦν δὲ κἀκεῖνοι ῥωμαίοις εἰσὶν
ὑπήκοοι. Metropolis aũt Nabathæorũ urbs est Petra à situ loci di
cta.domuit idẽ Augustus partim ductu,partim auspicijs suis Canta
briam,Aqtaniã,Pannoniam,Dalmatiã cum Illyrico omni.Item Rhe
tiam & Vindelicos ac Salassos gentes alpinas cœrcuit,et Dacorũ
incursiones,tribus eorũ ducibus cũ magna copia cæsis, Germanosq;
ultra Albim fluuiũ summouit,ex qbus Sueuos,Sicambrosq; deden-
tes se traduxit in Galliã,atq; in proximis Rheno agris collocauit.
nec ulli genti sine iustis,& necessarijs causis bellũ intulit.Virtutis au
tem moderationisq; fama Indos etiã ac Scythas auditu modo cogni
tos pellexit ad amicitiã suam populiq; Ro.ultro p̃ legatos petendã.
Parthi quoq; Armeniam uendicanti facile cesserunt,& signa muli-
taria, quæ M.Crasso ademerant, reposcenti reddiderunt, obsi-
desq; insuper obtulerunt. In cuius rei memoriam signatus est ille

numus, cuius supra mentio facta est. Deniq; pluribus quondam de regno concertantibus non nisi ab ipso electum cõprobauerunt. author
» Tranquillus. Strabo autem de Syria loquẽs in .XVI. Parthi, inquit,
» primum qdem amicitiã Romanorũ exoptantes, Crassum eos ultro
» lacessentẽ bello ulti sunt. nec minorẽ & ipsi cladẽ retulerunt, cum
» idẽ ausi essent Pacoro in Asiam cũ exercitu misso. Antonius autem
» hortatore Armenio usus, proditus infeliciter rẽ gessit. Pacori autẽ suc-
» cessor Phraates usq; adeo Cæsaris Augusti amicitiæ cupidus fuit, ut
» trophæa ei remitteret, quæ de Crasso Parthi pridem statuerãt, &
» euocato ad colloquiũ Titio tunc Syriæ præfecto quatuor ei legitimos
» liberos obsides daret. ὁ δ' ἐπιτιμῶν δικαιεξάμενος φραάτης τοσοῦτον
» ἐσπούδασε περὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς καίσαρα τὸν σεβαστὸν, ὥστε καὶ τὰ
» βρόπαια ἐπεμψεν ἃ κατὰ τῶν ῥωμαίων ἀνέσησαν παρθυαῖοι. καὶ καλέσας
» εἰς σύλλογον τίτιον τὸν ἐπισατοῦντα τῆς συρίας. δ'. παῖδας γνησίους ἐνε-
» χείρισεν ὁμήρους αὐτῷ. Post Actiacam autẽ uictoriã quantũ opes Ro
» manæ creuerint ex Tranquilli uerbis intelligere licet. Inuecta, inqt
» ille, urbi Alexandrino triumpho regia gaza tantã copiam rei nu-
» mariæ effecit, ut fœnore diminuto plurimũ agrorũ pretijs accesse-
» rit. senatorũ censum ampliauit, ac pro octingentorũ milliũ summa
» duodecies sestertiũm taxauit, suppleuitq; nõ habentibus. Congiaria
» populo frequẽter dedit, sed diuersæ ferè summæ, modo quadrage-
» nos, modo tricenos, nonnũq; ducenos qnquagenosq; numos. ac ne mi
» nores qdem pueros præterijt, quis nõ nisi ab undecimo ætatis anno
» accipere cõsueuissent. frumentũ quoq; in Annonæ difficultatibus sæpe
» leuissimo, interdũ nullo pretio uiritim admensus est. Hic si reputare
» uelim qti cõgiariũ unũ ducenorũ numorũ cõstiterit illi principi, ue
reor ne fidẽ detrahã historiæ. Legitur autẽ apud Eusebiũ in chro-
nicis post triũphũ Actiacum Romæ censu acto inuenta esse Roma-
norum ciuiũ quadragies semel centena & sexaginta millia. Domino
autẽ nostro iam nato & adolescente Augustũ cũ Tiberio, quẽ sibi in
filiũ adoptauerat, censum Romæ egisse, et inuenisse capitũ Romano
rũ ter & nonagies centena & septuaginta millia. facit igitur, ut oĩa
intra fidem statuã, uicies centena millia ciuiũ fuisse ad congiarũ no-
mina dantiũ, quod ipsum ducenũ tantũ numũm fuerit, idest qnqua-
ginta denariorum, seu selibræ Romanæ, oportuit decies centena mil-
lia pondo argenti congiarium constituisse, quod nos centies centenis mil
libus æstimare solemus. qsi ducenum quinquagenũ numũm congia-
rium statuamus, uicies et quinquies centena millia aureorũ ad sum-
mam illam accedent. Perge porrò, & fac quadragies centena millia

ciuium

ciuium fuisse, & ducenties quinquagies centenis millibus id congiarium necessario æstimabis. Orosius libro. VI. Augustum post legiones in Sicilia à Pompeio receptas. XXX. millia seruorum dominis restituisse tradit, & quatuor & quadraginta legiones ad tutelam imperij per prouincias instituisse. Tranquillus de hoc ita scribit. ex militaribus copijs legiones & auxilia prouinciatim distribuit. classem Miseni & alteram Rauennæ ad tutelam superi & inferi maris collocauit. & post aliquot uersus. Quicquid autem, inquit, ubiq; militum esset, ad certam stipẽdiorum præmiorumq; formulã astrinxit, definitis pro gradu cuiusque & temporibus militiæ & commodis missionum, ne aut ætate & inopia post missionem solicitari ad res nouas possent. utq; perpetuo ac sine difficultate sumptus ad tuendos eos prosequendosq; suppeteret, ærarium militare cum uectigalibus nouis constituit. Strabo libro. XVI. de Beryto loquens, quæ est in Syria. αὕτη κατεσπάσθη μὲν ὑπὸ τυφῶνος, ἀνελήφθη δὲ νῦν ὑπὸ ῥωμαίων, δεξαμένη δύο τάγματα, οὓς ἵδρυσεν ἀγρίππας ἐνταῦθα. Hæc euersa à Tryphone nunc à Romanis restituta est, duas legiones admittens, quas in ea Agrippa collocauit. illa est Berytus Colonia cuius meminit Vlpianus in pandectis titulo de censibus in principio. Apud Strabonem latinum barutus ubique legitur. credo quia sic hodie uocitatur. Idem lib. XVII. de Aegypto loquens in prouinciã redacta. ἔστι δὲ καὶ στρατιωτικὸν. γ'. τάγματα. ὧν τὸ μὲν κατὰ πόλιν ἵδρυται. τὰ δ' ἄλλα ἐν τῇ χώρᾳ. χωρὶς δὲ τούτων ἐννέα μέν εἰσι σπεῖραι ῥωμαίων. τρεῖς ἐν τῇ πόλει. τρεῖς ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς αἰθιοπίας ἐν συήνῃ πρὸς τοῖς πρὸς. τρεῖς δὲ κατὰ πόλιν ἄλλην χώραν. εἰσὶ δὲ καὶ ἵππαρχίαι τρεῖς. Copiarum autem militarium tres sunt legiones, quarum una in urbe collocata, reliquæ duæ per regionem dispositæ. & præter has nouem cohortes Romanæ. ternæ in urbe. ternæ in finibus Aethiopiæ ad Syenem pro locorum præsidio. & tres per regionẽ sparsæ. & insuper tres equitum turmæ opportunis locis dispositæ. Libro autem quarto in mentione Britaniæ pacatam illam prouinciam una tantum legione contineri in officio dicit, & paruo equitatu. τυλάχιστον μὲν γὰρ ἑνὸς τάγματος κρίζοι ἂν καὶ ἱππικοῦ τινός. lib. III. de Hispania loquens, Bæticæ, inquit, plebi attributa est. ad quã prætor mittitur, qui legatum habet & quæstorem ἔχων πρεσβευτὴν τε καὶ ταμίαν. & post aliquanto. ἡ λοιπὴ δέ, αὕτη δ' ἐστὶν ἡ πλείστη τῆς ἰβηρίας ὑπὸ τῶν ὑπατικῶν ἡγεμόνι στρατίαν ἔχοντι ἀξιόλογον τριῶν που ταγμάτων. Reliqua autem Iberiæ pars, hæc autem est plurima, à consulari uiro regitur, memorabilem exercitum habente, ad treis

» circiter legiones. In Germania non mediocres fuisse copias oportuit,
cum Tranquillus dicat Varium cum tribus legionibus & auxilijs
in Germania cæsum unde Variana clades dicta. de qua Pli. i. VII.
» Iuxta hæc & Variana clades, & maiestatis eius fœda suggillatio.
Strabo in Cheruscis hoc contigisse tradit. Ex prædictis coniectura
facienda in uniuersam Ro. imperij amplitudinem. Huic principi re
ges amici, & socij populi Ro. singuli in suo quisq; regno Cæsareas ur
bes condiderunt, ut author est Tranquillus, & cuncti simul ædem
Iouis Olympici Athenis antiquitus inchoatam perficere communi
sumptu destinauerunt, genioq; eius dedicare. ac sæpe regnis relictis,
non Romæ modo, sed prouincias peragranti quotidiana officia toga
ti ac sine regio insigni more clientum præstiterunt. Quo quid posset
honorificentius homini contingere non uideo, a' rebus quidem hu-
» manis. Ad extremum moriens legauit Po. Ro. quadringenties, tribu-
» bus tricies quinquies, idest unicuiq; tribui centena sestertia (quinque
» enim & triginta tribus erant Romanæ, ut ex Cicerone nouimus de
» lege agraria contra Rullum.) prætorianis militibus singula millia
» numûm. cohortibus urbanis quingenos, legionarijs trecenos numos.
» Quam summam representari iussit. nam & confiscatam sem p re
» positam'q; habuerat. reliqua legata uarie dedit, produxit'q; quæda
» ad uicies sestertiûm. quibus soluendis annuum diem finijt. nec plus
» peruenturum ad hæredes suos q̃ millies & quingenties professus,
» q̃is. XX. proximis annis quaterdecies millies ex testamentis amico-
» rum pœpisset, quod pene' omne cum duobus paternis patrimonijs,
» cæteris'q; hæreditatibus in remp. absumpsisse author Tranq. Dixi-
mus supra authoritate Orosij quatuor & quadraginta legionibus
Augustum rem Romanã tueri instituisse, id'q; argumentis haud leui
bus credendum esse collegimus. Si plenæ igitur legiones fuerunt. i.
denis cohortibus constantes, quarum prima millenaria, reliquæ qn=
genariæ esse solebant, præter equitum alas, quantum numerum ho
minum in tot legionibus fuisse dicemus? nam eas non plenas fuisse
sub mortem Augusti Christo domino nostro recens e' uirgine nato
credibile non est, cum omnia pene' pacata essent, & in locum de-
mortuorum succenturiari facile posset, præsertim sub eo principe, qui
rem militarem seuerissime rexit, & copiarum militarium breuia=
rium, quod & pyctacium dicitur apud sese habuisse dicitur. Sed fue
rint sane' legiones quatuor & quadraginta, non iustæ plenæq;, sed
quaternum tantum millium singulæ, ut legionariorũ peditum centum
& septuaginta sex millia fuerint, ut trecenos numos singuli acce-
rint,

rint, hæredibus hoc legatum centum & triginta duobus millibus pondo argenti stetit. hoc est tredecies centenis ac uiginti millibus aureorum. quibus si nunc addamus prætorianas & urbanas cohortes & equitatum, nescio q̃ magna summa accessura sit. legatum autem populo & tribubus factum paulo minus undecies centenis millibus nalet. quod ad hæredes peruenit, tricies septies centenis & quinquaginta millibus æstimari debet. In uaria legata non dubito ingentem summam absumptam. præter congiaria autem quæ supra retulimus in uita sæpe dedisse, (nam frumentationes ternas in anno quaternorum mensium, ne plebs frumentandi causa ab urbe & negocijs auocaretur, ex ærario publico institutas esse existimo.) præter largitiones inquam prædictas etiam opera publica plurima & magnifica extruxit, in quibus priuatas propriasq; opes absumpsisse se elogio ultimo testatus est. ex ijs præcipua sunt forum cum æde Martis ultoris in honorem confecti pharsalici belli, ob ultionem cædis Cæsarianæ suscepti, quo nomine etiam numus percussus usitur. ædes tonantis Iouis in Capitolio. templum Apollinis ea parte palatinæ domus excitatum, quam fulmine ictam desiderari a deo aruspices pronunciarant. addita porticus cum bibliotheca latina, græcaq;. quo loco iam senior sæpe etiam senatum habuit, decuriasq; iudicum recognouit. Quædam etiam opera sub nomine alieno nepotum scilicet & uxoris sororisq; fecit, ut porticum basilicamq; Lucij & Caij. Item porticus Liuiæ & Octauiæ theatrumq; Marcelli. sed & cæteros principes uiros, ut pro facultate quisque uel monimentis uel nouis uel refectis & excultis urbem adornarent, adhortatus est, multaq; a multis extructa sunt, sicut a Martio Philippo ædes Herculis musarum. a L. Cornificio ædes Dianæ. Ab Asinio Pollione artium libertatis. a Munacio Planco ædes Saturni. a Cornelio Balbo theatrum, a Statilio Tauro amphitheatrum. a Marco uero Agrippa complura & egregia. Idem princeps aduersus incendia excubias nocturnas uigiliasq; commentus est. ad coërcendas inundationes alueum Tiberis laxauit, ac repurgauit, completum olim ruderibus & ædificiorum prolapsionibus coarctatum. Quo autem facilius undique urbs ardiretur, desumpta sibi Flaminia uia Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus uiris ex manubiali pecunia sternendas distribuit. ædes sacras uetustate collapsas aut incendio absumptas refecit, easq; & cæteras opulentissimis donis adornauit, ut pote qui in cellam Capitolini Iouis sedecim millia pondo auri gemmasq; & margaritas quingenties sester-

tium una donatione contulerit. quæ omnia authore Tranquillo nomus. sexdecim millia pondo auri æstimatione nostra (quæ est centum duodecim aureorum & semissis in singula pondo) duodeuicies centena aureorum millia ualent. & quingenties sestertiũm duodecies centena & quinquaginta millia. fit in summa huius donationis triecies centena & quinquaginta millia aureorum. Cum hæc & multo plura feciſſet, paulominus, ut diximus, quadragies centena millia hæredibus reliquit, cum tanta etiam legata reliquerit. cum interim, quod mireris, ærarium publicũ non attigerit. quod non suum, ut plerique sequentium principum, sed populi esse uoluit. Tria enim uolumina cũ testamento suo reliquit. unum, in quo mandata de funere suo cõplexus est, alterum indicem rerũ à se gestarũ. tertium breuiariũ totius imperij, quantum militum sub signis ubiq; esset, quantũ pecuniæ in ærario & fiscis & uectigaliorũ reſiduis, & eorũ seruorũ libertorumq; nomina à quibus ratio exigi posset, ut author est Tranquillus. Hic nescias utrum magis mirere, potentiam'ne & opulentiã Romani imperij hac ætate inauditam & incredibilẽ, an principis frugalitatem, & diligentiam, q tanta opera efficere, tot sumptus tolerare, tantisq; summis testari potuerit. Spartianus author est Adrianum anteq̃ Antoniũ Pium adoptaſſet, Ceionium Cõmodum adoptaſſe. ob cuius adoptionẽ Circenſes ludos dedit, & donatiuũ populo ac militibus. Quem cõsulẽ designatũ cũ minus sanũ uideret, sæpiſſime dictitabat, in caducum parietẽ nos inclinauimus, & pdidimus quater millies sestertiũm, quod populo et militibus pro adoptione Cõmodi dedimus. Hæc summa à nobis centies centena millia aureũm nostrorũ æstimatur. Is princeps cũ magnificentiſſimus uideri uellet, & à nullo magnificentia superari, cum Phraſmeni Iberorum regi ingentia dona dediſſet, & ipse uiciſſim ab eo uiſenda acceptiſſet, & inter alia auratas chlamydes, ipse irridendis eius regis donis, trecentos noxios cum auratis itidem chlamydibus in arenã miſit cũ feris depugnaturos, aut à feris laniandos. Idem Spartianus alio libro de ſupradicto Cõmodo loquens, qui Aelius Verus poſt adoptionẽ dictus est, pro
» eius, inqt adoptione infinitam pecuniã populo & militibus Adria-
» nus dedit. Sed cũ eum uideret homo argutior ægerrimæ ualitudinis,
» ita ut ſcutũ ſolidius iactare nõ posſet, dixiſſe fertur, ter millies pdidi-
» mus quod exercitui populoq; pro eo dependimus. Sed quater, ut arbitror, hic ut ſupra legendum est. Quin & illud mirari magnopere quis poſſit, q Auguſtus testamento ſuo inſeruit, ſe uiginti annis proximis quaterdecies millies ex testamentis amicorum percepiſſe.

quam

quam ſummam non minorem quinquies & tricies centenis myriadibus aureorũ coronatorum eſſe autumo. hoc eſt trecenties & quinquagies centenis millibus. hæc. n. & huiuſcemodi credi nõ poſſunt ab ijs, qui Romanorum opes publicas priuatasq; animo non concepervt. Quotus autem quiſq; intra annos octingentos concepiſſe dici poteſt? Multa iam diximus de Craſſo. de Pompeio. de Cæſare, & alijs pmultis, qui ciuile faſtigium non excæſſerunt. Vidimus etiã quibus Romanorum uictorijs luxuria Aſiatica admiſſa ſit in urbem & Italiam. Pli. igitur li. XXXIII. de copia argenti loquens ita inquit. Scimus lectos mulierum iampridem totos operiri argento, & triclinia quædã. quibus argentum addidiſſe primus traditur Follio eques Romanus, nõ ut operiret aut deliacã ſpecie faceret, ſed punicã. Idem & aureos fecit. nec multo poſt argentei deliacos imitati ſunt. quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllanum. Paulo enim ante hæc facta ſunt. lancesq; centenis libris argenti, quas tunc ſuper quingentas numero Romæ fuiſſe conſtat, multosq; ob eas proſcriptos dolo concupiſcentium. Erubeſcant annales, qui bellũ talibus uitijs imputauere. noſtra ætas fortior fuit Claudij principatu. ſeruus eius Druſillanus nomine Rotundus, diſpenſator Hiſpaniæ citerioris, quinquagenariã lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat, & comites eius octingentas quinquaginta octo librarum. quinquagenariã in omnibus libris legitur, ſed tamen quingenariam lego. ſenſus. n. omnino ita poſcit. Idem. Delphinos quinis millibus ſeſtertiũm in libras emptos. C. Gracchus habuit. L. uero Craſſus orator duos ſcyphos Mentoris artificis manu cælatos ſeſtertijs centũ. confeſſus eſt tamen nunq̃ ſe ijs uti propter uerecundiam auſum. ſicut eundem ſex millibus ſeſtertiũm in libras uaſa empta habuiſſe. ſeſtertia centum duobus millibus & quingentis aureis a nobis æſtimantur. magnificam autem æſtimatricem cælaturæ eam ætatẽ eſſe oportet, quæ uaſa cælata in ſingulas libras ſenis ſeſtertijs emeret, ideſt centũ & quinquaginta aureis noſtris. Idem lib. XXXVI. de luxuria Romanarum ædium loquitur, quã repente inuaſiſſe urbem ſignificare uolens, parua ſunt, inquit, cuncta quæ diximus, & omnia uni cõparãda miraculo anteq̃ noua attingam. M. Lepido. Q. Catulo Conſ. ut conſtat inter diligentiſſimos authores domus pulchrior non fuit Romæ q̃ Lepidi ipſius, at Hercule intra annos. XXXV. eadem centeſimum locum non obtinuit. Computet nunc in hac æſtimatione, qui uolet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cũ pulcherrima laudatiſſimaq; certantes centum domos, poſteaq; eas

» *ab innumerabilibus alijs in hunc diem uictas.* Idem lib. XVII. No
» *bilissimarum gentium ambo* Crassus *atq;* Domitius *censuram post*
» *consulatum simul gessere, anno conditæ urbis sexcentesimo sexagesi-*
» *mo secundo, frequentem iurgijs propter dissimilitudinem morum.*
» *Tũc* Cn. Domitius, *ut erat uehemens natura, præterea accensus odio*
» *quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti cen so-*
» *rem habitare, pro domo eius millia numorum identidem promit-*
» *tens. at* Crassus, *ut præsens ingenio semper & faceto lepore solers,*
» *concedere se respondit exceptis sex arboribus. at ne uno quidem de-*
» *nario, si adimerentur, emptam uolente* Domitio, Crassus, *utrum'ne*
» *igitur ego sum, inquit, quæsõ* Domiti *exemplo graui, & ab ipsa cen-*
» *sura mea notandus, qui in domo, quæ mihi hæreditate obuenit, co-*
» *miter habitem? an tu, qui sex arbores æstimes? eæ fuere loti, patu-*
» *la ramorũ opacitate lasciuæ.* Valerius lib. IX. Cn. Domitius. L. Cras
» *so collegæ suo altercatione orta obiecit, q̃ columnas* Hymettias *in por*
» *tico domus haberet, quem cum continuo* Crassus *quanti ipse domum*
» *suam æstimaret, interrogaret, atq; ut respondit sexagies sestertio,*
» *quo ergo, inquit, minoris fore æstimas, si decem arbusculas inde suc-*
» *cidero? ipse tricies sestertio inquit* Domitius. Tunc ait Crassus, *uter*
» *igitur luxuriosior est. ego'ne, qui decem columnas centum millibus nu-*
» *mũm emi, an tu, qui decem arbusculariim umbram triecies sester-*
» *tiũm summa compensas?* Tricies *sestertium* Omnibonus *pro.* XXX.
sestertijs intellexit cum aperte sensus refragetur. Ex *his uerbis* Va-
lerij intelligimus numerum in Plinio *deesse.* Valerius *enim ante*
» Plin. *fuit.* In *antiquissimo codice sic scriptum inueni, pro domo eius*
» HS *promittens. quod significat sestertiũm, sed numerus deest, quem*
numerum cum librarij uel emendatores non perciperent millia nu-
morum subdiderunt. In *eodem codice non concedere, sed addice-*
re legitur, quod mihi placuit. Verum *eas columnas hymettias* Pli.
lib. XXXVI. *duobus in locis non decem, sed sex fuisse dicit. q̃ si do-*
mus Crassi *sexagies sestertiũm æstimata fuit ab inimico, ita ut ne*
tanti quidem Crassus *addicere uoluerit, quin arbores inde tolleret,*
quid existimabimus de alijs, quæ postea factæ fuerunt? siquidem
L. Crassus *æqualis.* Q. Catuli *fuit, cuius paulo ante mentio facta*
est ex Plinio. *hoc autem ex uerbis* Plinij *intelligimus in eodẽ.* XVII.
» Crassus, *inquit, orator fuit in primis nominis* Romani, *domus ei*
» *magnifica. sed aliquanto præstantior in eodem palatio.* Q. Catuli
» *qui Cimbros cum* Mario *fudit, multo uero pulcherrima consensu*
» *omnium ætate ea in colle uiminali.* C. Aquilij *equitis* Romani, cla-

» rioris etiam tum iuris ciuilis ſcientia, cum tamen obiecta Craſſo
» ſua eſt. hactenus Pli. Si ergo Craſſus cenſor ipſe centum & quinqua-
ginta millibus aureorum noſtrorum habitauit, (tanti enim ſexa-
gies ſeſtertiũm eſſe dico) nec tamen pulcherrimam tum habuit, &
quæ tunc pulcherrima domus fuit Romæ, poſt. XXXV. annos cen-
teſimam pulchritudinis notam non obtinuit, quantam magnificen
tiam ædium Romanarum luxuriæ tempore concipiemus, cum nul
la iam cenſura timeretur? Is enim eſt Craſſus dialogis Ciceronis
de oratore nobilitatus, quem Cicero meminiſſe potuit non uidiſſe,
& qui uaſa argentea ſenis ſeſtertijs in libras empta habuit. Cice-
ro autem ipſe non minoris quinquaginta millibus aureorum coro-
natorum habitauit. Gellius lib undecimo. Cicero cum emere uellet
in palatio domum, & pecuniam in præſens non haberet, à Pu-
blio Sylla, qui tum reus erat mutuo ſeſtertiũm uicies tacite accepit.
ea res tamen priuſquam emeret prodita in uulgus exiuit, obie-
ctumq; ei eſt q pecuniam domus emendæ cauſa à reo accepiſſet.
Tum Cicero inopinata opprobratione permotus, accepiſſe ſe nega-
uit, ac domum quoque ſe empturum negauit, atque adeo, inquit,
uerum ſit accepiſſe me pecuniam, ſi domum emero. ſed cum poſtea
emiſſet, & hoc mendacium in ſenatu ei ab inimicis obijceretur,
riſit ſatis, atq; interridendum, ignoratis, inquit, prudentis, & cau-
ti patris fa. eſſe quod emere uelit, empturum ſeſe negare propter com
petitores emptionis. hactenus Gel. Tanti autem æſtimatam fuiſſe ſe-
natus etiam decreto Cicero ipſe teſtis eſt ſcribens ad Atticum li. IIII.
& de euentu actionis eius loquens quam pro domo ſua habuit, quæ
hodie inter alias orationes extat. Secuta eſt, inquit, contentio de do-
mo. Diximus apud pontifices, acta res eſt accurate à nobis, & ſi
unquam in dicendo fuimus aliquid, tum profecto doloris magnitu-
do uim quandam nobis dicẽdi dedit. ſenatuſconſ. factum eſt id, quod
ad te miſi, nobis ſuperficiem ædium conſules de conſilij ſententia
æſtimarunt ſeſtertiũm uicies, cætera in re ualde liberaliter. tu-
ſculanam uillam quingentis millibus. Formianum ſeſter. ducen-
tis quinquaginta millibus. quæ æſtimatio non modo uehementer
ab optimo quoque, ſed etiam à plebe reprehenditur. Dices quid
cauſæ fuit? dicunt illi quidem pudorem meum, q neque ne-
garim, neque uehementius poſtularim. Sed non eſt id. nam
hoc quidem etiam profuiſſet. uerum ijdem mi Tite Pomponi,
ijdem inquam illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pen-
nas inciderant, nolunt eaſdem renaſci. His uerbis apparet do-

mus ſuperficiem uicies ſeſtertiũm Ciceroni æſtimatam etiã ab ijs ho
minibus, qui Ciceronem creſcere nolebant. ea autem æſtimatio facta
eſt propter P. Clodium, q̃ plebiſcito obtinuerat cum tribunus plebis
eſſet, ut Cicero in exiliũ pelleretur, & bona eius publicarentur, quo
facto diſturbanda ædificia & ad ſolum diruẽda curauit. Cicero au
tem reuerſus obtinuit, ut publicæ dãnum illud ſarciretur. huic æſtima
tioni fidem facit Salluſtius in inuectiua oratione, quã in Ciceronẽ ha
» buit, his uerbis. Domum ipſam tuã ui, & rapinis funeſtam tibi, ac
» tuis comparaſti, uidelicet ut nos commonefacias q̃ conuerſa reſpubli-
» ca ſit, cum in ea domo habitaris homo flagitioſiſſime, quæ P. Craſſi
» uiri clariſſimi fuit. & poſt paulum ita ſubdit. Sed, ut opinor, illa te
» magis extollunt, quæ poſt conſulatum cũ uxore de repub. conſuluiſti.
» cum legis Plauciæ iudicia domi faciebatis, ex coniuratis alios pecu-
» niæ condemnabas, cum tibi alius Thuſculanam, alius Põpeianam
» uillam ædificabat, alius domũ emebat. q̃ uero nihil poterat, hic erat
» calumniæ proximus. hic oppugnatum domũ tuam uenerat, aut inſi
» dias ſenatui fecerat. deniq; de eo tibi comptum erat. Quæ ſi tibi fal
» ſa obijcio, redde rationem q̃tum patrimonij acceperis, q̃d tibi litibus
» accreuerit, qua ex pecunia domũ paraueris, Thuſculanũ & Pom-
» peianũ infinito ſumptu exædificaueris, aut ſi retices, cui dubiũ poteſt
» eſſe, q̃n opulentiã iſtam ex ſanguine, & miſerijs ciuium paraueris?
Ex his uerbis ſatis apparet uicies ſeſtertiũm magnã pecuniã fuiſſe,
nec imerito Ciceronẽ cõqueſtum apud Atticum, q̃ Thuſculanũ ſuũ
ædificiũ q̃ngentis ſeſtertijs æſtimatũ eſſet, quæ nos. XII. millia et q̃n
gentos aureos eſſe dicimus. Salluſtius. n. infinito ſumptu ædificatũ eſſe
obiecit. Blõdus lib. IX. Romæ triũphantis, in quo libro urbis Romæ
Romanorũq; magnificẽtiã diligenter magis q̃ docte oñdiſſe uidetur,
ait obſeruaſſe in epiſtolis Ciceronis Ciceronẽ uillas duodeuiginti nu
mero habuiſſe, in quers præcipuas thuſculanã, formanã, arpinatẽ,
ancanam & Põpeianam. quas tamen eum ſimul poſſediſſe non cre-
» do, nec ipſe Blondus affirmat. Cicero in oratione pro M. Cælio. ſum-
» ptus unius generis obiectus eſt habitationis. XXX. millibus dixi-
» ſtis eum habitare. ex hoc loco conijci poteſt magnam eſſe pecuniam
XXX. ſeſtertia, & præterea exemplum habemus, quanti domus
locarentur anniuerſaria mercede. XXX. ſeſtertia ego ſeptingen-
tos quinquaginta aureos noſtros eſſe dico. Ipſe in oratione pro do-
» mo ſua quodam in loco ita inquit. nihil erat latum de me, non
» adeſſe eram iuſſus, non citatus affueram, eram etiam tuo iudi-
» cio ciuis incolumis. cuius domus in Palatio, uilla in Thuſculano,

» altera ad alterum consulem transferebatur, senatus consules uoca-
» bat, columnæ marmoreæ ex ædibus meis inspectante populo Ro. ad
» socerũ consulis portabantur. Sed emendandus locus in quinto epistо
» larum, ubi ad P. Sestiũ scribens ita inquit. Ego tua gratulatione com
» motus, quod ad me pridẽ scripseras uelle te bene euenire, quod de
» Crasso domum emissem. emi eam ipsam domum millibus nummũm
» XXXV. aliquanto post tuã gratulationẽ. Itaq; nũc me scito tantũ ha
» bere æris alieni, ut cupiã coniurare si quisq̃ recipiat. Huiusœmodi
» mẽda est in. xi. in epistola Decimi Bruti ad Ciceronẽ. Cum ad rẽp.
» liberandã accessi. mihi fuit sestertiũm quatuor millibus amplius, se-
» ptenum legionũ numerũ alo, qua difficultate tu arbitrare. Verũ illic
tricies quinquies sestertiũm legendũ puto. si. n. superficies uicies æsti-
mata est, potuit area quindecies addere ad pretium. huiusmodi ædi-
ficia damnosa ambitione exædificata taxans Sallust. in Catil. ita
» inquit. Operæpretium est cum domos atque uillas cognouerit in
» urbium modum ædificatas, uisere templa deorum quæ nostri ma-
» iores religiosissimi mortales fecere. Ciceronem autem tanti domum
» emere potuisse argumentum est id, quod ipse in secunda Antonia-
» na dicit. Hæreditatem mihi negasti obuenisse, utinam hoc tuum ue-
» rum crimen esset. Ego enim amplius sestertiũm ducenties acceptum
» hæreditatibus retuli. q̃q̃ in hoc genere fateor feliciorem esse te. me ne-
» mo nisi amicus fecit hæredẽ, ut cum illo cõmodo, quod erat, animi q-
» dem dolor iungeretur. te is quem nunq̃ uidisti. L. Rubrius Cassinas
fecit hæredẽ. Quibus uerbis Antoniũ, ut testamentariũ taxat. quan
ta autem sit pecunia ducenties sestertiũm ex eo coniiciendũ relinqui-
» tur, quod Cornelius Nepos in uita Pomponij Attici scribit his uerbis.
» Habebat auunculũ Cæciliũ eqtem Ro. familiarem. L. Lucilli. diui-
» tem. difficillima natura. cuius sic asperitatem ueritus est, ut quẽ nemo
» ferre posset, huius sine offensione retinuerit beneuolentiam. quo facto
» tulit pietatis fructum. Cæcilius enim moriens testamento adoptauit
» eum, fecitq; hæredem ex dodrante. ex qua hæreditate accepit circiter
» centies sestertiũm. et infra. Cum tanta, inquit, pecuniæ facta esset ac-
» cessio, nihil de quotidiano uictu mutauit. nihil de uitæ consuetudine.
» tantaq; usus est moderatione, ut neq; in sestertiũm uicies, quod à pa-
» tre acceperat, parum se splendide gesserit, neq; in sestertium centies
» affluentius uixerit q̃ instituerat, pariq; fastigio steterit in utraq; for-
» tuna. nullos habuerit hortos, nullam suburbanam, aut maritimam
» sumptuosam uillam. neq; in Italia, præter ardeatinum, & Nomen-
» tanum rusticum prædium, omnisq; eius pecuniæ redditus constabat

» *in epiroticis & urbanis possessionibus, ex quo cognosci potest eum*
» *usum pecuniæ non magnitudine, sed ratione meriti solitum.* Hic est
Pomponius Atticus Ciceronis *familiarissimus, ita ut Quintus frater*
ei charior non fuerit, cui rei (ut eiusdem Cornelij *uerbis loquar) in-*
dicio sunt uolumina multa epistolarũ à consulatu eius usq; ad extre
mum tempus ad Atticum *missarum. quæ qui legerit, non multum*
desiderabit historiam contextam eorum temporum. Qui Ciceroni
in omnibus eius periculis singularem fidem præbuit. Cui ex patria
fugienti sestertia ducenta & quinquaginta donauit, quæ nos sex mil
libus & ducentis quinquaginta aureis nostris æstimamus. Ex præ-
dictis luculentum mihi documentum sumi posse usum est ad ea, quæ
agimus intelligenda. Si enim eques Ro. *splendide uixit in uicies sester-*
tiũm, ita ut in prædiorum tantum fructu non etiam fœnore reddi-
tum pecuniæ constitueret, oportet omnino magnam fuisse pecuniam
uicies sestertiũm, præsertim cum is una donatione in Ciceronem *tan-*
tam pecuniam contulerit. eodem pertinet id, quod ab eodem autho-
re dicitur, nec id, inquit, præteribo, q̃q̃ leue usum iri putem. cum in
primis lautus esset eques Ro. *& non parum liberaliter domũ suã*
omniũ ordinum homines inuitaret, scimus non amplius q̃ terna mil
lia æris peræque in singulos menses ex ephemeride eum expensum
sumptui ferre solitum. atq; hoc non auditũ, sed cognitum prædica-
mus. sæpe enim propter familiaritatẽ domesticas rebus interfuimus.
terna millia æris mille ac ducentos sestertios numos ualent, ideſt ære
nostro triginta aureos. Sic in dies singulos Pomponius *aureum unũ*
nostrũ in sumptu domestico impendebat. quod intelligo de pulmen-
tario sumptu, quippe elegans ille fuisse dicitur, etsi non magnificus,
splendidus, etsi non sumptuosus. usus est enim, ut inqt idẽ Cornelius,
familia si utilitate iudicandũ est, optima. si forma, uix mediocri. nãq;
in ea erant pueri literatissimi anagnostæ, optimi & plurimi libra-
rij, ut ne pedisequus quidem quisq̃ esset, qui non utrunq; horũ pul-
chre facere posset. pari modo artifices cæteri, quos cultus domesticus
desiderat, apprime boni. Anagnostas Cornelius *appellat pueros le-*
gendi peritos, q̃bus Pomponius *super conuiuium utebatur, ut pleriq;*
» Romanorũ *nemo, inquit, in eius conuiuio aliud acroama q̃ ana-*
» *gnosten audiuit. Verum ex prædictis apparet fructuosam* Ciceroni
atq; etiam auriferam eloquentiã fuisse, omnes. n. artes olim magno
cum splendore exercebãtur. Non erattendũ illud, quod caput ampu-
tatum parenti eloquentiæ Romanæ, *decies sestertiũm ab* Antonio
triũuiro æstimatum est, ideſt quinq; & uiginti millibus aureorum

nostrorum.authorem enim Appianum habemus in iiij.ciuiliũ bel. qui ducenta & quinquaginta millia drachmarũ Popilio lænæ pro capite Ciceronis Antonium dedisse scripsit.tanti caput eloquentiæ ab inimico æstimatum est.diximus supra Isocratem dicendi præceptorem orationem unam talentis uiginti uendidisse. Theombrotum medicum Antiochum regem talentis centum sanasse. Apellem pictorem sed literarum peritum Alexandrum regem uiginti auri talentis pinxisse,quanti hodie ducatus nõ mediocris emi possit.Singula enim talenta auri non minus senis millibus septingenis & quinquagenis solatis nostris ualuerunt.Aristoteles Speusippi paculos libros tribus talentis emit,ut author est Gel.Quanti igitur emptos existimamus libros Aristotelis & Theophrasti, quos Strabo lib. XIII.ab Appellicone Teio magno aegento redemptos esse tradidit,tineis iam & situ corruptos, utqui iandiu in terram obruti fuerant. Plinius auunculus collectanea sua quadringentis sestertijs uendere noluit, ut author est Pli.Iunior libro.III.epistolarum his uerbis. Perire enim omne tempus arbitrabatur, quod studijs non impartiretur. Hac intentione tot ista uolumina peregit.eclectorumq; commentarios.C.X.mihi reliquit,opisthographos quidem & minutissime scriptos.qua ratione multiplicatur hic numerus.referebat ipse potuisse se,cum procuraret in Hispania, uendere hos commentarios Largio Licinio.CCCC.millibus numũm. & tunc aliquanto pauciores erãt. Quis nunc regum emere bibliothecam confertissimam decem aureorũ millibus uelit,quanti à Plinio ciuis unus priuatus regesta quædam extemporanea licitari ausus est? Et Pli.tamen tanti addicere noluit.Plinium autem iuniorem diuitem fuisse multa eius epistolarum loca declarant.Iamprimum in. VII. epistolarum ad Coreliam scribens,ita inquit,Tu quidem honestissime,q̃ tam impense & rogas & exigis,ut accipi à te iubeam pretium agrorum non ex septingentis millibus,quanti illos à liberto meo,sed ex nongentis,quanti à publicanis partem uigesimam emisti. Inuicem ego & rogo & exigo,ut non solũ quid te,uerum etiam quid me deceat aspicias. Et ex his uerbis & ex epistola paulo superiore,quam ad Fabatũ scribit,apparet eum ducenta millia numũm pro accessione pretij contempsisse,emptrice etiam hoc petente,ne ratum non habere uideretur quod à liberto suo gestum erat. Idem ad Caninium. Equidem commodius nihil inuenio,q̃ quod ipse feci.nam pro quingentis millibus numũm,quæ in alimenta ingenuorum ingenuarumq; promiseram,agrũ ex meis longe pluris actori publico publice mancipaui,

» eundem uectigali impoſito recepi, tricena annua millia daturus. per
» hoc enim & Reipub. ſors in tuto, nec redditus incertus, & ipſe ager
» propter id, quod uectigali longe ſupercurrit, ſemp dominum a' quo
» exercæatur inueniet. ex his uerbis apparet Plin. patriæ ſuæ do-
naſſe annua ſeſtertia tricena, quæ a' nobis ſeptingentis & quinqua
ginta aureis æſtimantur, pro quingentis ſeſtertijs in numerato, quæ
pollicitatione patriæ facta debebat, ideſt duodecim millibus & qn
gentis aureis. qua ratione paulo plus ſedecim millibus & quingen-
» tis ſingula millia annua æſtimauit. Idem libro. V. Saturninus, qui
» nos reliquit hæredes, quadrantem Reipub. noſtræ, deinde pro qua-
» drante præceptionem quadringentorũ millium dedit. hoc ſi ius aſpi
» cias, irritum, ſi defuncti uoluntatem, ratum & firmum eſt, mihi au-
» tem defuncti uoluntas antiquior iure eſt. utiq; in eo, quod ad commu
» nem patriam uoluit peruenire. an cui de meo ſeſtertiũm decies con-
» tuli, huic quadringentorum millium paulo amplius tertiam partem
» ex aduẽtitio denegem? His uerbis ſignificat decies centena millia nu
mũm Reip. ſuæ antea dediſſe, & tum quadraginta millia condona
re ppræceptionem a' ſe hærede relicta, quæ ſtricto iure cogi non
poſſet ſoluere, quæ duæ ſummæ. XXXV. millia aureorum noſtro-
rum ualent. Apud eundem epiſtola quarta ad Traianum libera-
litatem ſeſtertij quadringenties pro quadragies legitur. magnã enim
eſſe pecuniã ex eo oſtenditur, quod epiſtola alia ad eundẽ legitur.
» theatrum dominæ niceæ maxima iam parte conſtructum, imper-
» fectum tamen, ſeſtertiũm, ut audio, amplius centies hauſit. Seruius
grammaticus author eſt Virgilium poëtam treis libros æneidis ſuæ
Auguſto recitaſſe, ſecundum quartum & ſextum. ſed ſextum maxi-
me ob Octauiam Auguſti ſororem Marcelli matrem, quem Marcellũ
Auguſtus ſibi adoptauerat, qui periit anno decimo octauo ualetudi-
ne correptus. hæc igitur Octauia cum recitationi intereſſet, & Virgi
lius ad carmina illa ueniſſet circa finem ſexti libri, quæ Marcelli lu
ctum deſcribunt, defeciſſe illa dicitur, cum ad illud uentum eſt,
» Heu miſerande puer ſiqua fata aſpera rumpas
» Tu Marcellus eris.- Aegre autem reſocillata Octauia
ſilentium Virgilio imperaſſe dicitur, & dena ſeſtertia pro ſingu-
lis uerſibus dari iuſſiſſe, qui numero ſunt unus & uiginti. quod
ſi eſt uerum, Virgilius paucis uerſibus ſupra quinque millia aureo-
rum meruit. de hoc poëta ita inquit Seruius, aut quicunque fuit,
» qui eius uitam ſcripſit, Bona autem cuiuſdam exulantis non ſuſti-
» nuit accipere, poſſedit propè centies ſeſtertiũm ex liberalitatibus

amicorum,

amicorum, habuitq; domum Romæ in æsquilijs, quãquam secessu Campaniæ Siciliæq; plurimum uteretur. quæcunque ab Augusto petijt repulsam nunquam tulit. parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos iam grandis amsit. hæredem autem fecit ex quadrante Augustum. centies sestertiũm ducenta quinquaginta aureorum millia ualet. quare non frustra Iuuenalis eius meminit ut copiosi in satyra septima. Qui autem diligenter reputauerit commoda magistratuum non modo in prouincijs, sed etiam in urbe, is non mirabitur, tam diuites quosdam fuisse. Argumentum eius rei ingens mihi uidetur ambitus Romæ flagrantissimus. Cuius unum exemplum sat erit ex Cicerone sumere libro secundo epistolarum ad Quintum fratrem. Sic enim scribit. Ambitus rediit immanis. nunquam fuit par. non dico hyperbolas, uel sestertiũm centies constituunt in prærogatiuam pronunciare. res ardet inuidia. tribunitij candidati compromiserunt sestertijs. CCCC. in singulos apud Mar. Catonem depositis petere eius arbitratu. ut qui contra fecisset, ab eo condemnaretur. hic locus in impressis pridem libris corruptissime legebatur, in quibus etiam numerus sestertiorum deerat. in recens impressis, ne restitutus quidem satis est, quare a' me citari integer non potuit. male tamen sester. CCCC. legi ex eo apparet, quod idem Cicero libro quarto ad Atticum ita scribit de his comitijs loquens. Sequere nunc me in campum. ardet ambitus. fœnus ex triente idibus Quintil. factum erat bessibus. & post aliquot uersus. Pompeius fremit. Queritur. Scauro studet. Sed utrum fronte, an mente dubitatur. exoche in nullo est. pecunia omnium dignitatem exæquat. Messala languet. non quo animus desit, aut amicis careat. Sed coitio. Cos. & Pompeius obsunt. Candidati iurarunt se arbitrio Catonis petituros. apud eum sestertia quingena deposuerunt, ut qui a' Catone damnatus esset, id perderet, & competitoribus tribueretur. si locus hic non mendosus est, supra quingentis uel quingenis potius legi debet. sed si Plutarchus uerum dixit, utrobique corruptum est. Sic enim ab eo refertur historia in Catone minore. Hi uero, qui magistratum petebant, cum singuli a' largitionibus deterriti essent, in unum conuenerunt, contuleruntq; singuli duodecim millia & semis drachmarum argenti, facta sponsione, ut qui ex eis per largitionem peteret, id argentum perderet. arbitrumq; ad eam rem Catonem delegerunt & reliqua. duodecim millia & quingentæ drachmæ, quinquaginta sestertia faciunt non quingenta. Existimo autem Plutarchum

ab aliquo exemplari decæptum quinquaginta pro quingenta intellexisse, nisi myriadas cum duodecim non millia scripsisse arbitremur ut singuli duodenas myriadas & qna millia deponerent, idest cætenauicænaquina millia. ut ratio quadret ad numum. Ciceroni enim potius credendum est. & alioqui parum fuisset in tanto ambitu tantulum deponere. Hanc historiam tetigit Plinius in præfatione. Cum
» apud Catonem, inquit, ambitus hostem, & repulsis tanquam honoribus ineptis gaudentem pecunias flagrantibus comitijs deponerent
» candidati, hoc se facere pro innocentia (quod in rebus humanis summum esset) profitebantur. Verumenimuero ex uerbis Ciceronis apparet, animosum illum fuisse ambitum, cum in tribum prærogatiuam centies sestertium pronunciare candidati non dubitarent. oportuit enim proportione & alijs tribubus aliquid diuidi, quæ numero quinq; & triginta erant, aut certe tot tribubus, quæ ad renunciationem magistratus sufficerent. hoc ne falsum putetur tametsi creditu difficile, Cicero præfatuncula fidem sibi præstruit, non dico,
» inquit, hyperbolas uel hyperbolos, hoc est hyperbolicæ. utroque enim
» modo legitur. argumentum etiam ingentis summæ est, quod Cicero
» ambitum fœnus intendisse dicit & dimidio maius fecisse, hoc est ex
» triente bessale. Diximus in præcedentibus moris fuisse apud Romanos, ut ædiles & alij magistratus ludos uel munera magnifica facerent & ederent in theatro uel circo uel amphitheatro, quasi populo uniuersam quandam mercedem soluentes ob lata suffragia. dedimus & magnificentiæ exempla, indicia omnino ualida ad eam rem, quam nunc ago probandam. oportet enim magna fuisse commoda eius honoris, qui tanti æstimetur. Nunc quanta fuerit potestas imperatorum in bello, & proconsulum, prætorumq; in prouincijs suis, demonstrandum est. Iamprimum Strabo libro. XII.
» de Cappadocia & Paphlagonia loquens à Pompeio certis finibus
» terminatis, ita inquit. ὕστερον δὲ οἱ τῶν ῥωμαίων ἡγεμόνες ἄλλους
» καὶ ἄλλους ἐποίησαν μερισμούς, βασιλέας τε καὶ δυνάστας καθιστάντες. καὶ
» πόλεις τὰς μὲν ἐλευθερώντες. τὰς δὲ ἐγχειρίζοντες τοῖς δυνάσταις. τὰς δ'
» ὑπὸ τῷ δήμῳ τῶν ῥωμαίων ἐώντες. Postea autem Romanorum duces alias atque alias contributiones fecerunt, reges & dynastas con-
» stituentes, ciuitatumq; partim immunitate donarunt, partim potentatibus attribuerunt, partim etiam sub ditione Romana reliquerunt. Ex his uerbis intelligimus non modo Pompeium post ponticam uictoriam hoc iuris usurpasse, sed etiam alios imperatores pro arbitrio suo statuere solitos de ijs prouincijs, quas armis domuerant.

exẽplum

exemplum eius rei luculentum est eodem libro. de quadam enim regione loquens campestri, & feraci, & pecore copiosa, ita inquit. » Huius regionis partem Amasini obtinent, partem Pompeius Deiotaro dedit. ut Pharnaciæ, & Trapezuntiæ adiacentia usque in » Colchidem & minorem Armeniam, horumq; locorum regem eum » creauit, cum alias haberet hæreditariam à patre tetrarchiam » Galatarum, qui Tolistobogi dicuntur. καὶ τούτων ἀπέδειξεν αὐτὸν » βασιλέα, ἔχοντα καὶ τὴν πατρώαν τετραρχίαν, regem, inquit, horum eum creauit. hic idem Pompeius Tigranem Armeniæ regem potentissimum, sed uictoria Pompeij fractum, ad se uenientem, & diadema suum ad pedes eius demittentem, & genibus aduolutum diadema resumere iussit, & in sella regia sedere, multa sex millium talentûm irrogata, ut Plutarchus author est, ut Appianus sex millibus talentûm ab eo dono acceptis. Strabo rursus post aliquot chartas de Commanis ponticis loquens, quod sacerdotium Dianæ dicatum erat. παραλαβὼν δὲ πομπήιος τὴν ἐξουσίαν ἀρχιέρεα ἔστησεν ἱερέα, καὶ προσώρισεν αὐτῷ χώραν δίσχοινον κύκλῳ. τοῦτο δ' ἐστὶν ἑξήκοντα σταδίοις πρὸς τῇ ἱερᾷ, προστάξας τοῖς ἐνοικοῦσι πειθαρχεῖν αὐτῷ. accepto autem imperio Pompeius Archelaum sacerdotio præfecit, & regionem ei attribuit duorum schœnorum in circuitu, quæ sexaginta sunt stadia sacram urbem ambientia. iussitq; eius incolas imperio eius parere. Sic enim eum locum uertendum puto, licet interpres tantundem agri sacerdotio accreuisse Pompeij beneficio intellexit. quale autem fuerit, aut quàm locuples sacerdotium ex eo intelligitur, quod idem author ait his uerbis. regum ponticorum tempore diebus festis qui Dianæ sacri erant, sacerdos Commanorum diadema regium gestabat, & secundum regem honori habebatur. Commana autem urbs imperio eius suberat cum sacris seruis, qui Hieroduli dicebantur, numero non pauciores sex millibus. in quos omnimodam potestatem habebat, præterquam uendendi. Cicero autem hoc docet in. L. agraria contra Rullum, cum dicit, non licere decemuiris à populo creatis statuere de agro pontico & Mithridatico à Pompeio capto. Ita'ne uero, inquit, hos agros regios Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, cum adhuc imperator in bello uersetur, in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum sit, eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium, et potestas more maiorum debet esse, decemuiri uendent? Eodẽ ptinent ea, quæ apud Lucanũ Põpeius ipse

gloriatur in secundo Pharsaliæ. cum auxilia undiq; euocanda dissẽrit, filio ob id allegato. Hoc tamen uerũ est, q̃ ea, quæ ab his imperatoribus statuebantur, necesse erat senatusconsulto confirmari. id, quod

» eodẽ in loco Strabo docet his uerbis. διαφλεμήσας δὲ καὶ ἐπανελθὼν
» οἴκαδε, ἐξενίκησεν ὥστε τὰς τιμὰς, ἃς ὑπέσχετο ὁ λούκουλλος τῶν ποντικῶν
» τισὶ, μὴ κυρῶσαι τῷ συνόλῳ. confecto autẽ bello Romam reuer-
» sus Pompeius, peruicit ne ea præmia, quæ Lucullus quibusdam pon
» ticis primoribus pollicitus fuerat, a senatu confirmarentur. ἄδικον
» γὰρ εἶναι κατορθώσαντος ἄλλου τὸν πόλεμον, τὰ βραβεῖα ἐπ' ἄλλῳ γενέ=
» σθαι καὶ τὴν τῶν ἀριστείων διανομήν. Iniquum enim esse bello eo ab
» alio confecto, in alterius arbitrio belli præmia, & decorum militarium collationem manere. nemo autem ignorat ponticum bellum Lucullum bona ex parte gessisse. sed cum ei Pompeius ante diem successisset, conficere non potuisse. & Pompeium ex rebus gestis Lucilli triumphasse fortunæ iniquitate, quæ Lucullum summo fauore euectum repente destituit, ut uidere est Plutarchum in Lucullo legentibus. Causam tamen præbuit Cicero, qui orationem pro Pompeio habuit ad populũ cum præturam ipse gereret, quæ oratio pro lege Manilia inscribitur. Ob hoc Lucullus reip. infensus in ociũ se contulit, & singulari lautitia, & splendore sumptuũ uitam p̃ omnem uiuendi amœnitatẽ traduxit, ex ea prouincia summis opibus auctus. tamen triũphi sui die aureũ simulacrũ Mithridatis sex pedum longitudinis, clypeumq; gemmis consertum, cũ immani summa auri, & argenti facti signatiq; in ærariũ intulisset. Cicero in Pisonem præcla

» ri facinoris loco ponit q̃ prouinciam contempserit. Ego Antoniũ, in-
» quit, collegam cupidũ prouinciæ, multa in repu. molientem, patientia
» atq; obsequio meo mitigaui. ego prouinciam Galliam senatus autho
» ritate exercitu, & pecunia instructam, & ornatam, quam cum Anto
» nio communicaui, q̃ ita existimabam tempora reip. ferre, in concione
» deposui reclamãte Po. Ro. Idem cũ prouinciam Ciliciã obtineret, ad
» Atticum scribens de uitæ suæ integritate, ipse inqt in Asiam profectus sum Tharsononis Ianuarijs. non me Hercule dici potest qua ad miratione Ciliciæ ciuitatum, maximeq; Tharsensium. postea uero q̃ Taurũ transgressus sum, mirifica expectatio Asiæ nostrarũ diœcesum, quæ sex mensibus imperij mei nullas meas acceperat literas, nunq̃ hospitẽ uiderat. Illud autẽ tempus ante me fuerat in hoc quæstu. ciuitates locupletes ne in hybernis milites reciperẽt, magnas pecunias dabãt. Cyprij talenta attica. CC. qua ex insula (nõ hyberbolicos loquor) nummus nullus me obtinente erogabitur. ob hæc beneficia quibus illi

» bus illi obstupescunt, nullos honores mihi nisi uerborum decerni sino.
si hic numerus. CC. talenta uere apud Ciceronem legitur, (ut uere le
gi puto,) centum & uiginti millia aureorum nostrorum eo nomine
lucri facere potuit, si famam contempsisset. opulentam autem Cyprũ
olim fuisse ex eo conijcimus, q̃ Ptolemæo Cypri rege confiscato, Cato
qui Clodij factione ad colligendam eius gazam ablegatus est, septem
millia talentũm Romam deportauit ex auctione gazæ, ut author est
Plutarchus, q̃q̃ maior ob id pecunia fuisse uidetur, q̃ Cato aliquando
in altercatióe Pópeio obiecit se ex Cypro plus auri atq; argenti nul
lo exercitu detulisse, q̃ Pompeius ex omnibus triumphis concusso ter
rarum orbe, ipse instructus ingentibus copijs, intulisset in ærariũ.
quo tempore Cyprus in prouinciam prætoriam redacta est factio-
ne eiusdem Publij Clodij pulchr. Ptolemæo infensi ob negatam ei pe
cuniam ad redemptionis pretium cum a' piratis interceptus esset.
quæ historia a' Strabone narratur in fine libri decimiquarti. Idem
» Cicero pro. L. Manilia. Difficile est dictu Quirites quãto in odio si-
» mus apud exteras nationes propter eorum, quos ad eas hoc anno
» cum imperio misimus, iniurias ac libidines. quod enim fanum pu-
» tatis in illis terris uestris magistratibus religiosum? quam ciuitatem
» sanctam? quam domum satis clausam, ac munitam fuisse? urbes iam
» locupletes & copiosæ requiruntur, quibus causa belli propter diri-
» piendi cupiditatem inferatur. Idem Pisoni obiecit, q̃ perfidiã. CCC.
» talentis uendidisset, his uerbis. Idem'q; tu Rabocentum Bessicæ gen-
» tis principem, cum trecentis talentis regi Cotto uẽdidisses, securi per-
» cussisti, cum ille ad te legatus in castra uenisset, & tibi magna præ-
» sidia & auxilia a' Bessis equitum, peditum'q; pollicereturs. & paulo
» inferius. non'ne sestertiũm centies & octogies, quod quasi uasarij no
» mine in uẽditione mei capitis ascripseras, ex ærario tibi attributum
» Romæ in quæstu reliquisti? non'ne cum ducenta talenta tibi Apol-
» loniatæ Romæ dedissent, ne pecunias creditas soluerent, ultro Suffi
» dium equitem Romanum hominem ornatissimum, creditorem debi-
» toribus suis addixisti. Vasarium Cicero appellat id, quod publice
dabatur magistratibus ut muli, equi, & uasa & reliqua, quæ ma-
gistratus instrumentum implerent, id, quod patet ex eo, quod idem
dicat in. l. agraria contra Rullum, de decemuiris loquẽs, quos Rullus
creandos esse censuerat ad agros diuidendos, diuẽdendos'q; per pro-
uincias, dat, inquit, potestatem uerbo prætoriam, reuera regiam. defi
nit in quinquennium, facit sempiternam, tantis enim confirmat opi
bus & copijs, ut inuitis eripi nullo modo possit. deinde ornat ap-

» paritoribus ſcribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis
» tabernaculis centurijs ſupellectili. ſumptum haurit ex ærario, ſup-
» peditat à ſocijs. Intelligimus ergo uaſarij nomine pecuniam publicæ
dari ſolitam magiſtratibus euntibus in prouincias, ex qua ſibi neceſ
ſaria compararent, id quod poſtea Auguſti tempore ſenatuſconſulto
conſtitutum eſt, Tranq. in Augu. author & aliarum rerum fuit, in
queis, ne acta ſenatus publicarentur, ne magiſtratus depoſito honore
ſtatim in prouincias mitterentur, ut proconſulibus ad mulos, & ta-
bernacula, quæ publicè locari ſolebant, certa pecunia conſtitueretur.
Memnit eius moris Cicero in quinta in Verrem actione. & Lam
pridius in Alexandro, his uerbis. Iudices cum promoueret, exem-
plo ueterum, ut & Cicero docet, & argento & neceſſarijs inſtrue-
bat. ita ut præſides prouinciarum acciperent argenti pondo uicena,
mulos & equos binos, ueſtes forenſes binas, domeſticas ſingulas, bal
neares ſingulas, aureos centenos, coquos ſingulos, & ſi uxores non
haberent, ſingulas concubinas, q; ſine ijs eſſe non poſſint. reddituri
depoſita adminiſtratione mulas, mulos, equos, muliones, & coquos,
cætera ſibi habituri ſi bene geſſiſſent. Sed illa fuit priſcæ ſeueritatis
imitatio, qualis in legibus ſumptuarijs intelligitur. de quibus in-
fra dicturi ſumus. Cicero igitur Piſoni obijcit, q; eo tempore, quo Ci-
cero exilio multatus fuit, Piſo & Gabinius prouinciarum pactione
cum Clodio Pulchro tribunopl. Ciceronis inimico conſpirarint. ſicq;
factum, ut per tribunumpl. prouincias obtinuerint, Gabinius Syri-
am, Piſo Macedoniam, & Piſoni centies & octogies ſeſtertium ua
ſarij nomine decretum ſit, quam totam pecuniam fœnore Romæ
occupauit, quæ non minor fuit quadringentis & quinquaginta
millibus aureorum noſtrorum. Sunt & alia nomina pecuniæ im
perandæ ciuitatibus, quam magiſtratus in rem ſuam uertebant,
» quæ Cicero eadem in oratione in Piſonem perſequitur. qui mo-
» dus, inquit, tibi fuit frumenti æſtimandi? qui honorarij? ſiquidem
» poteſt ui & metu extortum honorarium nominari, quod cum per-
» æque omnes tum acerbiſſime Bœotij & Byzantij Cheronenſes,
» Theſſalonicæ ſenſit. frumentum æſtimandum intelligo id frumen-
tum, quod in cellam prætoris, uel conſulis imperatur. Pro quo pe
cuniam imperabant quantam collibuerat. Honorarium appello
quod græci iſodium & iſodon, ideſt xenium aduentitium, quod da-
tur ingredienti quamq; urbem magiſtratui, ut hodie principibus
noſtris, cum primum urbes pompaticè ingrediuntur. ſequitur in
» eadem oratione, mitto aurum coronarium, quod te diutiſſime tor-
ſit, cum

» *ſit, cum modo uelles modo nolles.* Lex *enim generi tui & decerni,*
» *& te accipere uetabat, niſi decreto triumpho. his accedit, q̃* Ro-
mani imperatores ciuitatem Romanam *dare poterant, ut author eſt*
» *idem* Cicero *in oratione pro* Cornelio Balbo *his uerbis, audebo eti*
» *am hoc contendere nunquam eſſe condemnatum quem conſtaret*
» *ab imperatore noſtro ciuitate donatum. his igitur & huiuſcemo-*
di cauſis Romani *ſenatores diteſcere in immenſum poterant.* Augu-
ſti autem tempore mirum in modum auctum eſt faſtigium Roma-
num non modo publicum, ſed etiam priuatum, licet luxus uitæ di-
minutus eſſet, exemplum prodente principe, mittebat enim in pro-
uincias conſulares & prætorios & equeſtris ordinis uiros quoſcunq;
honore dignos iudicabat, qui etiam quo plures, ut Tranquilli *uerbis*
loquar, partem adminiſtrandæ reip. caperent, noua officia excogi-
tauit, curam operum publicorum, uiarum & aquarum, aluei tybe-
ris, frumenti populo diuidendi, præfecturam urbis, triumuiratum
legendi ſenatus, & alterum recognoſcendi turmas equitum quoti-
eſcunq; opus eſſet, cenſores creari deſitos longo interuallo creauit, nu-
merum prætorum auxit, exegit etiam ut quotieſcunque conſulatus
ſibi daretur, binos pro ſingulis collegas haberet. ab ijs igitur, quos
locupletes nouerat ipſe, exigebat ut urbem monumento aliquo inſi-
gni ornarent. hunc morem tenuerunt & alij principes, ut uidere
» *eſt apud hiſtoricos, &* Pli. *in epiſto. lib.* II. Firmnus, *inquit, indu-*
» *ctus in ſenatum reſpondit crimini noto. ſecutæ ſunt diuerſæ ſenten*
» *tiæ conſulum deſignatorum.* Cornutus Tertullus *cenſuit ordine mo-*
» *uendum.* Acutius Nerua *in ſortitione prouinciæ rationem eius non*
» *habendam, quæ ſententia tanquam mitior uicit, cum ſit alioqui duri*
» *or, triſtiorq; quid enim miſerius q̃ exectum & exemptum honori-*
bus ſenatorijs, laboribus & moleſtia non carere? & reliqua quæ
longius proſequitur. Cæterum *præterq̃ quod ſupra ex* Tranq. *dixi*
mus Auguſtum *inuecta urbi ægyptia gaza tantam rei numariæ co*
piam effeciſſe, ut multum pretij prædijs accreuerit, ex eo conijcere
licet homines Romanos *inuſitatis opibus affluẽtes fuiſſe, q̃ intra.* XX.
annos ſeſtertiũm quaterdecies millies ex amicorum teſtamentis acce
piſſe ſeſe teſtatus eſt. Huic *dicto fidem arrogat, id, quod apud* Senecã
lib. II. *de beneficijs ſcriptum eſt his uerbis.* Lentulus *augur diuitia-*
rum maximum exemplum antequam illum libertini pauperem fa-
cerent, quater millies ſeſtertiũm ſuum uidit. hic cum omnia incremẽ
ta ſua diuo Auguſto *deberet, ad quem attulerat paupertatem ſub*
onere nobilitatis laborãtem, princeps iã ciuitatis, & pecunia et gra-

tia, subinde Augusto solebat quæri dicens à studijs se abductum. quater millies sestertiũm dico non minorem esse pecuniam centies centenis millibus aureorum coronatorum, ne frustra putemus eum diuitiarum maximum exemplum appellatum à Senecâ homine ipso prædiuite, ut à Iuuenale appellatur, & ipse fatetur apud Tacitum li. XIIII. in oratione ad Neronem habita. Quem Tigillinus & alij eius inimici uarijs criminationibus apud Neronem adorti sunt tanq̃ ingentes, & priuatum supra modum euectas opes adhuc augeret, hortorum quoq; amœnitate, & uillarum magnificentia quasi principem supergrederetur. Tranq. Lentuli his uerbis meminit in Tib. Satis constat Cn. Lentulum augurem cui maximus census fuit, metu et angore ad fastidium uitæ ab eo actum, & ut nequo nisi hærede moreretur. Verumenimuero hoc animaduersione dignum, raram auri mentionem apud antiquos reperiri, non modo pro eo quantæ prisci ævi opes celebrantur ab authoribus, sed rariorem etiam q̃ pro nostri temporis opulentia, & contra q̃ hodie loquendi mos inoleuerit. Quotus enim quisque in commemorandis opibus hodie præsertim ingentibus argenti mentionem facit? Nam in uotis temerarijs, quibus surdum numen fortunam identidem fatigamus, primo quoq; uerbo aurum nuncupari solet, tametsi apud nos in rationibus publicis ac priuatis argenteis summus omnia transiguntur. alioquin, & sponsionibus factitandis, & pignoribus deponendis, & circularibus fabulamentis aurum plerunq; per ora hominum fertur. at uero apud antiquos argentum hominum sermone celebratius fuit. Sed præter alia, inquit Pli. equitem miror populum Romanum uictis gentibus in tributo semper argentum imperasse, non aurum, sicut Carthagini cum Annibale uictæ argenti pondo annua in quinquaginta annos, nec potest uideri penuria mundi id euenisse, nã Midas & Crœsus in infinitum possederant. Eodem pertinere uidetur et illud eiusdem Plinij dictum eodem libro, mirum in auro cælando inclaruisse neminem, argento multos, maxime tamen laudatus est Mentor, de quo supradiximus. Quatuor paria deniq; ab eo omnino facta sunt, ac iam nullum extare dicitur, proximi Acragas & Boethus & Mys fuere. Magna fama post hos celebratus est antipater. quíq; Satyrum in phiala grauatum somno collocauisse uerius q̃ cælasse dictus est Stratonicus. Laudatur & Zopyrus, qui areopagitas & iudicium Orestis in duobus scyphis pondo. XII. æstimatis. in uetustissimo non pondo, sed ℍS, ideſt sestertiũm legitur, quod ego interpretor sestertiũm duodecies, ideſt censu senatorio. nam paulo supra dixerat,

nec copia

nec copia tantum argenti fuerat uitæ, sed ualidius pœnæ metu pretium, idq; iampridem, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinis millibus sestertiũm in libras emptos. C. Gracchus habuit. L. uero Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertijs centum, confessus est tamen nunquam se ijs uti propter uerecundiam ausum. sicut eundem sex millibus sestertiũm in singulas libras uasa empta habuisse. in quibusdam antiquis utrobiq; pondo pro sestertijs legitur, sed male, sestertijs enim in uetustissimo legitur, quomodo & in impressis libris. sequitur apud Plinium. loco superiore. fuit dein Pytheas, cuius duæ unciæ. XX uenierunt. Vlyxes & Dionedes erant in phialæ emblemate Palladium surripientes. fecit idem & cocos Magiresia appellatos paruulis potorijs, è quibus ne exemplaria quidem licet exprimere, tam opportuna iniuriæ subtilitas erat. habuit & Teucer crustarius famam, subitóq; hæc ars ita exoleuit, ut sola iam uetustate cænseatur. In uetusto exemplari non uiginti sed decem legitur, utrobiq; tamen deesse summa uidetur. Oportet autem opus pretiosum fuisse, in quo tale fuit emplema. Magiresia etiã corruptum est pro magiriscia, cum magiriscus diminutiue cocum significet apud Græcos. in antiquis etiam libris crustarius non legitur, sed sic. habuit & Teucer famam. Verum hoc dictum Plinij credibile facit id, quod supra de Graccho & Crasso dictum est, qui cænsuræ tempore pœnæ metu deterreri non potuerunt, quin pretium argenti fabrefacti & cælati eousq; intenderent, ut operis æstimatio decuplo materiam argenti excederet. hoc enim illa uerba Plinij significant. pretiosa autem uasa esse omnino oportuit quæ ea arte fabrefacta essent, quæ iam interijsset propter subtilitatem. De emblematis in annotationibus in libros iuris editis dicere me memini, cuiusmodi artis exempla hodie non uisuntur. nam & ante Plinij ætatem ars iandiu exoleuerat. Officinæ Parisienses maxime auro & argento fabrefacto hodie nobiles sunt, priuatim etiam uno uico aurificibus dicato. Et tamen uasa hodie pondere & inauratura cænsentur, & interdum pictura. in ijs enim rebus & in fabrica uascularij artem consumunt. Cælatores sigillis & aureolis gestaminibus, & mundo muliebri occupati sunt, quibus omnibus rebus ars inclarescere nequit. Quare hodie ars accessionis uicem habet, olim autem pretia huiusmodi rerũ ex arte non ex materia statuebantur. Inde illud Plinij dictum libro. XXXIIII. Quondam æs confuse auro, argentóq; miscebatur, & tamen ars pretiosior erat. nunc incertum est peior hæc sit an materia. murumq; cum ad infinitum operũ

» pretia hæc creuerint, authoritas artis extincta est. Quæstus enim
» causa ut omnia, exercæri cœpta est, quæ gloriæ solebat, adeoq; exo-
» leuit fundendi æris pretiosi ratio, ut iandiu ne fortuna quidem in
» ære ius artis habeat. Quoniam uero iam multa de opibus Roma-
nis, de primoribus uiris & eorum magnificentia & immani etiam
quorundam luxu diximus, & eousq; summas consumptarum opum
auximus, ut fidem omnino facturi non uideamur, utemur nunc &
alio testimonio Plinij, ut ueri simlia saltem dixisse uideamur ijs qui-
dem lectoribus, qui res priscas modulis nostræ, auorumq; memoriæ
metientes, hactenus fidem historiæ accommodare possunt, quatenus
pusilla animi sensa æstimare eos sinunt. Is igitur author rerũ omniũ
memorabilium & æstimator acutus, & admirator disertus, lib.
XXXVI. post enumerata opera externa, de rebus tandem Romanis
» dicere ita orsus est. Verum & ad urbis nostræ miracula transire
» conuenit, nongentorumq; annorum dociles scrutari uiros, et sic quoq;
» terrarum orbem uictum ostendere, quod accidisse toties pene quot
» referentur miracula apparebit, uniuersitate uero aceruata, & in
» quendam unum cumulũ coniecta, non alia magnitudo exurget, q̃ si
» mundus alius qdam in uno loco narretur. nam ut circũ maximum
» à Cæsare dictatore extructum longitudine stadiorum triũ, latitu-
» dine unius, sed cum ædificijs iugerum quaternum ad sedem ducento
» rum. LX. millium, inter magna opera dicamus, non ne inter magni
» fica basilicam Pauli, forumq; diui Augusti, templum pacis diui Ve-
» spasiani imperatoris Augusti pulcherrima operũ quæ unquã. Lego
ex uetusto exemplari uires dociles non uiros. Basilicæ Pauli meminit
» Plutarchus his uerbis in Cæsare. Cæsar uberrimas gallorũ diuitias
» p omneis passim magistratus hauriẽdas pmittens, Curionẽ tribunũ
» plebis grandi fœnore obstrictũ liberauit, Paulo quoq; consuli mille
» & quingenta sestertia præbuit. ex quibus nobilissimam ille in foro
» basilicam Fuluiæ dicatam extruxit. Quo in loco non sestertia, sed ta
» lenta lego. Ex Appiano lib. II. Bel. ciuilium. Paulum, inquit, Cæsar
» mille & quingentis talentis beneuolum sibi reddidit, ut neq; pro illo
» quicq̃ ageret, neq; contra eum quicq̃ moliretur. Curionẽ autẽ ut pro
» eo omnia ageret, plurimo ære alieno obrutum facile adegit. Paulus
» basilicam admodũ splendidam suo nomine ex ea pecunia extruxit.
Plutarchus ipse in Pompeio talenta non sestertia dixit his uerbis.
» Cæsar multos ciues pecunijs sibi allexit. multos etiam primorũ mune
» ribus placauit, inter quos Paulus consul ob mille et quingenta talen
» ta mutatus est. & Curio tribunus ple. ingenti ære alieno liberatur. Di

ximus alibi hanc ſummam nongenta millia aureorum noſtrorum ualere, ne miremur eam baſilicam à Plinio inter opera magnificentiſſima cenſeri. Idem Plinius. Pyramidas regum miramur opera, cũ ſolum tantum foro extruendo ſeſtertijs mille ducentis Cæſar dictator emerit, & ſiquidem impenſæ mouent captos auaritia animos. P. Clodius, quẽ Milo occidit, ſeſtertij. CXLVIII. millibus domo empta habitauerit, quod equidẽ non ſecus ac regum inſaniam miror. Itaq; & ipſum Milonem ſeſtertia ſeptingenta millia æris alieni debuiſſe inter prodigia humani animi duco. hæc uerba tot, tantisq; mendis ſcatent, uix ut reſtitui poſſe confidam. primum ſeſtertijs mille & ducentis pro duodecies ſeſtertio rarus fuit antiquis ſermo, ut alibi dixi, deinde in antiquis quibuſdam numerus corruptus eſt, ut omnino nihil elici poſſit. in uetuſtiſſimo HS. li. legitur. Poſtremo Trăq. in Auguſto de hoc ita ſcribit. nullum largitionis, aut officiorũ in quenq; genus publicæ, priuatimq; omiſit, forum de manubijs inchoauit, cuius area ſuper ſeſtertiũm millies conſtitit. de Clodiana autem domo ridiculum eſt pretium, cum Lucij Craſſi domus, cuius Pli. meminit, ut mediocris, tricies pluris uendi potuerit. Milonem autem hominem egregie profuſum ſeptingenta millia æris alieni debuiſſe non erat admiratione dignum, quæ ſumma multo minor eſt decies ſeſtertio. Macrobius i. II. Satur. Auguſtus delata ad ſe magnitudine æris alieni, quam quidam eques Romanus dum uixit, excedentem ducenties cælauerat, culcitram emi cubicularem in eius auctione ſibi iuſſit, et præceptum mirantibus hanc rationẽ reddidit. habenda eſt ad ſomnum culcitra, in qua ille cum tantum deberet, dormire potuit. Planum fit igitur locum mendoſum eſſe. In duobus antiquis libris, quos uidi, talenta. DCC. legitur, quod non probo, quia hæc ſumma minor eſt ducenties ſeſtertio, at Curionem ſexcenties ſeſtertiũm debuiſſe author eſt Valerius lib. IX. his uerbis. Conſimilis mutatio in domo Curionum extitit. Siquidem forum noſtrum & patris grauiſſimum ſupercilium, & filij ſexcenties ſeſtertium æris alieni aſpexit, contractum famoſa iniuria nobilium iuuenum. Publium autem Clodium perdita acuecordi luxuria fuiſſe ex eodẽ Valerio nouimus his uerbis de eo eodem in loco dicente. Publij autem Clodij iudicium quanta luxuria, & libidine abundauit? In quo ut euidenter inæſti crimine nocens reus abſolueretur, noctes matronarum, & adoleſcentum nobilium magna ſumma emptæ, mercedis loco iudicibus erogatæ ſunt. Cicero ad Atticum li. primo de eo iudicis loquens, ita inquit, Caluus per unum ſeruũ, & qdem ex gladiatorio ludo confecit totum

» negocium, acersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam uero o', diꝫ
» boni, rem perditam, etiam noctes certarum mulierum, atq; adolescen
» tulorum nobilium introductiones non nullis iudicibus pro mercedis
» cumulo fuerunt. ita summo dissensu bonorum, pleno foro seruorum
» XXV. iudices ita fortes tum fuerunt, ut summo proposito periculo uel
» perire maluerint, q̃ perdere omnia. XXXI. fuerunt quos fames ma
» gis, q̃ fama commouit. De eo iudicio iterum loquens, eodem libro. af=
» flicta, inquit, resp. empto constupratoq; iudicio. omnino igitur oportet
magnas has esse summas, quas Pli. ob insignem nequitiam insaniæ re
gum ægypti comparandas duxerit, qui pyramidas mundi miracu-
la construxerunt. Vidi tria exemplaria, ut supradixi manu scripta,
in quibus ita legitur, talentis ducentis. XL. VII. emit locum quo ha
bitauit, sensu etiam immutato quasi aream tanti emerit. Sæpe supra
testati sumus exemplaria Pliniana fluxam fidem habere, quod ad
numeros quidem, & summas pecuniæ pertinet, quid enim simile
habet talentum cum sestertio? q̃q̃ & in omnibus authoribus id ge-
nus erroris inualuit ut multis exemplis docuimus. Rursus ut sesterti=
um millies legam apud Tranq. adduci non possum, cum ea summa
fidem omnino excessura sit. si superficiem operis pro portione areæ
æstimandam relinquamus, potusq; sestertia mille, et apud Plini. se-
stertijs mille & ducentis probarim, si alterum eligere cogar, & si
omnino minor summa est q̃ ut Plinius inter mirãda poneret. Qua-
re nihil constituo nisi hoc tantum, q̃ hic locus corruptus est. Reliqua
uero ex uetustissimæ lectionis obseruatione sic legenda contenderim,
Et si quidem impensæ mouent captos auaritia animos. P. Clodius
quem Milo occidit, sestertium centies & quadragies octies domo em
pta habitauerit, quod equidem non secus ac regum insaniam miror.
Itaq; & ipsum Milonem sestertium septingenties æris alieni debu-
isse inter prodigia animi humani duco. uidimus supra Curionem grã
di ære alieno liberatum esse à Cæsare, & à mercede remp. pro=
didisse. hoc æs alienum Valerius sexcenties sestertium taxauit. ego
mille & quingentis millibus aureorum nostrorum taxo. i. quindeci=
es centenis millibus. Milo ultra hanc summam ducenta & quin-
quaginta millia aureorum debuit. Ne miremur Plinium id inter
prodigia humanarum mentium posuisse. tanti hominem obstringere
se creditoribus in animum induxisse, ea lege ut pecunijs non dissolu
tis solũ uertendũ esset, aut nexum ineundum. nõdum. n. scripta erat
lex ob alienum, quæ est in cod. Iustiniani in titulo de actionibus &
obligationibus. Donum aũt illã Clodius ante paucos menses q̃ à Mi=

lone occideretur, de Marco Scauro emerat in palatio, ut author est Asconius in Ciceronis Milonianam. Ne autē miremur Milonem tantum æs alienum conflasse, idem Asconius refert Milonem eo tempore consulatus candidatum cum P. Plaucio & Q. Metello Scipione fuisse, cum ipsi candidati non solum largitione profusa certatim popularе studium emereri contenderent, sed etiam armatis factionibus succincti palàm uiderentur. Mense autem intercalari interfecto iam Clodio, Milonem aduersariorū inuidia recreatum, qui curiā incenderant, integrato impetu consulatum solito etiam enixius & audacius petere cœpisse, ita ut aperte tributim in singulos millia assiū dederit ad fauorem conciliandū. Ex quibus uerbis conijcere licet immensam quandam summam in eum ambitū effudisse, cū præter magistratum summum, quē uiuo etiam Clodio petebat, accusationē etiā instantem de cæde Clodiana carenunciatione redimere populi fauore conaretur. A quaspe cū decidisset, ipse in exiliū abijt. Mille asses decem aureis nostris ualebant, quam mercēdē suffragij uiritim representare Milo non dubitauit. Nunc siquis parcus æstimator in singulis tribus, quæ. XXXV. fuerunt, millenos redemptos suffragatores colligat, ad trecenta quinquaginta millia hoc nomine sumptus euadet. Ob cuius rei infamiam lex statim de ambitu a Pompeio noua, & seuerior lata est. De eo Asconius ita inquit, Milo damnatus in exiliū Massiliam intra paucissimos dies profectus est. Bona eius propter alieni æris magnitudinē semuncia uenierunt. Semuncia uenire bona sic dictum est, ut addicere numo, de quo ante diximus, quod perinde est ac si gratuito addicerentur. Semuncia enim hoc in loco quartam & uicesimam partem assis num significat, quæ stipe nostrate trientem Turonici denarioli ualet. Mirari hic rursus subit animosum corruptorem, ut supra diximus, Cæsarē dictatorem, qui Paulum consulem aureorū nongentorū millium æstimatione redimere non dubitarit, atq; ea demum lege nequid commodaret ei, modo nequid incōmodaret. Curionē tribunum etiam quindecies centenum millium, sed eo pacto ut in omnia se addicēret, ne sexcentis millibus aureorū pluris sese indicasse tribunū q̄ consulem miremur. profecto non uideo ad hanc seu magnificentiā, seu uæcordiam aliquid addi posse. Cæsar enim tum ciuis tantū Romanus erat, necdum dictatura assumpta & sublato Pompeio animos maiores priuato fastigio sustulerat, nam quæ post dictaturam & triumphos destinauerat, ut author est Tranquillus, si mors eum non occupasset æquare potuissent Alexandri magni incepta. Idem Plinius loco supradicto, de Roma-

» nis domibus loquens, computet, inquit, in hac æstimatione qui uolet,
» marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cũ pul-
» cherrima laudatissimáq; certantes centum domos, posteaq; eas ab in-
» numerabilibus alijs in hunc diem uictas. profecto incendia puniunt
» luxum, nec tamen effici potest ut mores aliquid ipso homine morta-
» lius esse intelligant. uel moralius ut in antiquis. sed eas omneis duæ
» domus uicerunt. bis uidimus urbem totam cingi domibus principũ
» Caij & Neronis, & huius quidem nequid deesset aurea. & paulo
» inferius. Non patiemur duos Caios uel duos Nerones ne hac quidem
» gloria famæ frui. docebimusq; etiam insaniam eorum uictam priua
» tis operibus. M. Scauri. cuius nescio an ædilitas maxime prostrauerit
» mores ciuileis, maiusq; sit Syllæ malum tanta priuigni potentia, q̃
» proscriptio tot millium. hic fecit in ædilitate sua opus maximum
» omnium, quæ unquam fuere humana manu facta, non temporaria
» mora, uerum etiam æternitatis destinatione. theatrum hoc fuit, scena
» ei triplex altitudine, trecentarum. LX. columnarum, in ea ciuitate,
» quæ sex hymettias non tulerat sine probro ciuis amplissimi. Iam
» pars scenæ e' marmore fuit, media e' uitro, inaudito etiam postea ge
» nere luxuriæ, summæ tabulis inauratis columnæ, ut diximus, imæ
» duodequadragenũ pedũ. signa ærea inter colũnas, ut indicauimus,
» fuerunt tria millia numero. cauea ipsa cepit hominum. LXXX. mil
» lia, cum Pompeij amphitheatri, toties multiplicata urbe, tantoq; ma-
» iore populo, sufficiat large. XL. millia sedere. Reliquus apparatus
» tantus attalica uesta, tabulis pictis cæteraq; cura fuit, ut in tuscula-
» nam uillam reportatis quæ superfluebant quotidiani usus delitijs,
» incensa uilla ab iratis seruis concremarentur ad sestertia. M. In anti-
quis nonnullis bina millia sestertia legitur. & Hermol. concrema-
rentur bina millia sestertia legit ex antiquis, quod miror cum sester
tium in genitiuo legi debeat, uel præcedere bina millia, si in recto le
gatur. in antiquissimo concremaretur ad HS. M. quod ego interpretor
sestertiũm millies uel bis millies potius, concremaretur enim singu-
lari numero legitur, admiratio autem Plinij in eo consistit incendio,
» ut ex uerbis sequentibus apparet. quando hoc, inquit, certe incendij
» illius præmium habuit conuectis ex orbe terrarum rebus ut nemo
» postea par esset insaniæ illi, sed ne ipse quidem Scaurus comparari
» sibi posset. ex his enim intelligimus incensa uilla colliquefacta signa
ærea, & arsisse tabulas pictas immensi pretij, & attalicas uestes,
idest tapetas pretiosissimos, quales aliquando Neroni quadringenties
sestertiũm constiterunt ad triclinium ornandum, ut supra docuimus

ex eodem Plinio. sensus est igitur eo incendio factum, ut res eximiæ ex omni parte imperij Romani conuectæ igne haurirentur. Ita ut nemo postea imitari exemplũ tanti spectaculi posset, ac ne ipse quidem Scaurus iterum edere tale posset. hoc enim significant uerba illa Plinij. omnino igitur sestertiũm millies legendum est, idest uicies & quinquies centena millia aureorum nostrorum. uel bis millies potius ex plerisq; libris id est quinquagies centena. alioquin ridiculus esset Plinius, qui Scaurum superasse Caium & Neronem ingenia luxu & prodigentia monstrificæ dixit. de quibus postea dicemus nonnihil, si locus incurrerit. uerum ubi legitur, reliquus apparatus tantus Attalicæ ueste, tabulis pictis cæteráq; cura fuit, legendũ censeo cæteróq; choragio fuit. admonitus ab antiquis, in quibus tum uorago legitur, tum corago, & à Valerio libro secundo. Cuius hæc uerba sunt. Claudius Pulcher scænam uarietate colorum adumbrauit uacuis ante pictura tabulis extentam. quam totam argento. C. Antonius auro Petreius, ebore Quintus Catullus prætexuit. uersatilem fecerunt Lucius & Cinna locum, quem argentatis choragijs Publius Lentulus spinter adornauit, translatũ antea phœniceis indutum tunicis. M. Scaurus exquisito genere uestis cultum induxit. cæterum ubi legitur. iam pars scænæ è marmore fuit. lego ima pars licet exẽplaria refragentur. ipse Pli. alibi eodem libro. M. Scauri ædilitate ad scænam theatri temporarij, et uix uno mense futuri in usu, uiderunt portari silentio legum. & post duos uersus, uerum esto indulserint publicis uoluptatibus, etiam ne tacuerunt maximas earũ atque adeo duodequadragenum pedũ Lucullei marmoris in atrio Scaurio collocari? nec clam illud, occulteq; factum est. satisdari sibi damni infecti egit redemptor cloacarum cum in palatium extraherentur. Ex his uerbis intelligimus dissoluto theatro, quod ad unius circiter mensis tempus factum erat, ideſt quoad ludi finirentur, columnas grandissimas in atrium domus Scauri, quæ erat in palatio, translatas. atria enim peristylijs constant, ut uidere est apud Vitruuium li. VI. sicut & cæua ædium. addit hæc plinius, Nec potest uideri Scaurus rudi et huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse quodam uitæ rudimento. Iam enim Lucium Crassum oratorem illum, qui peregrini marmoris columnas habuit in eodem atrio, hymettias tamen nec plures sex aut longiores duodenum pedum, Marcus Brutus in iurgijs ob id Palatinam Venerem appellauerat. Idem alibi rursus de ijs loquens, qui marmora in domibus habuerunt, inter hos, inquit, primum, ut arbitror, marmoreos pa-

» rietes habuit ſcena Marci Scauri, non facile dixerim ſectos, an ſo-
» lidis glebis politos. ſicut eſt hodie Iouis tonantis ædes in capitolio.
» Idem libro.XXXVII. Gemmas plureis, quod peregrino appellant
» nomine dactylothecam, primus omnium habuit Romæ priuignus
» Syllæ Scaurus. diuq; nulla alia fuit, donec Pompeius magnus eam,
» quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in capitolio dicaret, ut
» M. Varro alijq; eiuſdē ætatis authores confirmant, multum præla-
» tam Scauri. hoc exēplo Cæſar dictator ſex dactylothecas in æde Ve
» neris genitricis conſecrauit. et rurſus lib.XXXIIII. In M. Scauri ædi
» litate tria millia ſignorū in ſcena tm̄ fuere temporario theatro. Ex
prædictis conijcere licet non mirabilem, ſed ſtupēdā, nō magnificen
tiā, ſed luxuriā, et portentoſa impendia in apparatu ludorū prædi
ctorum, quorum uix iniri ratio poteſt præ magnitudine. Fuit autem
Scauro, ut eiuſdem Plinij uerbis loquar, uitricus Sylla, & Metellæ
mater proſcriptionum ſectrix & M. Scaurus pater toties princeps
ciuitatis, & Marianis ſodalitijs rapinarum prouincialium ſimus.
uel, ut in antiquo legitur, Mariani ſodalitij, rapinarumq; pro-
uincialium ſinus. Metella uxor fuit Syllæ ut author eſt Plutarchus,
quam ſectricem proſcriptionum, Plinius uocat, quaſi impetratricem
redemptricemq; proſcriptionum quæ ſub Sylla factæ ſunt. Cui ta
men morbo languenti Sylla repudium miſit ne felicitas ſua luctu
uxoris contaminaretur. cum interim ipſe epulum magnificentiſſi-
mum populo inſtauraret decima rapinarum & proſcriptionum
Herculi pollucenda. Quoniam autem hic liber iuſtam iam magni-
tudinem accepit, & multa nos tranſmittere neceſſe eſt, hac ueluti
coronide ex Strabone ſumpta libro quinto finem ei imponemus.
Is enim author de urbe Roma loquens & de Cæſaris Auguſti pro-
uidentia circa eam conſtituendam, tanta autem inquit, aquæ co-
pia per aquæ ductus in urbem inuehitur, ut amnes per medi-
am urbem, & per cuniculos influant. omnes'que ferme' urbis
ædes ciſternas ſipunculos & ſalientes habeant redundantes. qui-
bus in rebus conficiendis Marcus Agrippa operam bona ex par-
te nauauit. qui etiam multis alijs operibus urbem Romam ador-
nauit. ad ſummam priſci illi Romani urbis decorem neglexe-
runt, uidelicet in alijs rebus maioribus, & neceſſarijs magis oc-
cupati. Recentiores autem, & maxime qui memoria noſtra fue-
runt, ne illis quidem ea in cura ceſſerunt. ſed & urbem monimen
tis permultis & ſpecioſis impleuerunt. ſiquidem Pompeius, &
diuus Cæſar, & Auguſtus, & eius liberi amici, & uxor, ſororq;

omne

omne ſtudium in urbe extructis operibus ornanda ſumptumq; ſu-
» pergreſſi ſunt. quorum operum pleraq; habet Campus Martius.
» ὡς δ' εἰπεῖν οἱ παλαιοὶ μὲν τοῦ κάλλους τῆς ῥώμης ὠλιγώρουν, πρὸς ἄλ-
» λοις μείζοσι καὶ ἀναγκαιοτέροις ὄντες, οἱ δ' ὕστερον καὶ μάλιστα οἱ καθ' ἡ-
» μᾶς, οὐδὲ τούτου κατεφρόνησαν. ἀλλ' ἀναθημάτων πολλῶν καὶ καλῶν ἐπλή-
» ρωσαν τὴν πόλιν. καὶ γὰρ Πομπήιος, καὶ ὁ θεὸς Καῖσαρ, καὶ ὁ σεβαστὸς καὶ οἱ τού-
» του παῖδες, καὶ οἱ φίλοι, καὶ γυνή, καὶ ἀδελφή, πᾶσαν ὑπερεβάλοντο σπου-
» δὴν καὶ δαπάνην εἰς τὰς κατασκευάς. τούτων δὲ τὰ πλεῖστα ὁ μάρτιος ἔχει
» κῆπος. De hoc Plinius ita inquit. Agrippa uero in ædilitate ſua ad
» uecta uirginea aqua, cæteriſq; corriuatis, atq; emendatis lacus. dcc.
» fecit. præterea fontes. CV. caſtella centum. xxx. complura etiam cultu
» magnifica & operibus. Iis ſigna. ccc. ærea aut marmorea impoſuit.
» & columnas ex marmore quadringentas. eaq; omnia annuo ſpatio.
» adiecitq; ipſe in ædilitatis ſuæ commemoratione & ludos undeſexa
» ginta diebus factos, & gratuita præbita balnea. clxx. quæ nunc Ro
» mæ ad infinitum auxere numerum. uicit antecedentes aquarum du
» ctus nouiſſimum impendiũ operis inchoati à C. Cæſare, & pera-
» cti à Claudio. quippe à lapide. xl. ad eam excælſitatem ut in omnes
» urbis montes leuarentur, influxere Curtius atq; cæruleus fontes. ero
» gata in id opus ſeſtertia quingenta quinquaginta quinq; millia. qđ
» ſiquis diligentius æſtimauerit aquarum abundantiam in publico, bal
» neis, piſcinis, domibus, euripis, hortis, ſuburbanis, uillis, ſpatiaq; adue
» nientis, extructos arcus, montes perfoſſos, ualles æquatas, fatebitur
» nihil magis mirãdũ fuiſſe in toto orbe terrarum. Idẽ paulo ſuperius.
» Mirabantur cloacas operum omnium dictu maximum, ſuffoſſis mõ
» tibus, atq; ut paulo ante retulimus urbe penſili ſubterq; nauigata. id
» Marcus Agrippa fecit in ædilitate poſt conſulatum, per meatus cor-
» riuatis ſeptem amnibus, curſu præcipiti torrentium modo rapere
» atq; auferre omnia coactis. Inſuper mole hymbrium concitati uada,
» ac littora quatiunt, aliquando Tiberis retro infuſi recipiunt fluctus.
» pugnantq; diuerſi aquarum impetus intus, & tamen obnixa firmi-
» tas reſiſtit. trahuntur moles internæ tantæ non ſuccumbentibus cau
» ſis operis. Verum in loco ſuperiore ubi legitur in impreſſis. Præ-
» terea fontes. CV. in uetuſto ſapientes legitur, quare ſalientes lego. Sen-
» ſus enim id expoſcit. ubi autem impreſſi habent, erogata in id opus
» ſeſtertia quingenta. LV. millia, antiqui nonnulli talenta, uetuſtiſſimus
» HS. LV. d. ordine notarum inuerſo. quare ſeſtertium quingenties
» quinquagies quinquies lego.

LIBER
DE ASSE ET PARTIBVS EIVS, LIBER QVARTVS.

Entum iamdiu esset ad finem huius operis, nisi aliarum aliarumq; rerũ recordatio subiens identidem mihi negocium facesseret. Alter nũc de integro propè instaurandus mihi labor, & Persarum opes expendendæ, qui soli Romanorum fortunam ad termunos usq; Alxãdri euadere gestientem retro in occidentẽ inhibuere. à Romanis etiam ipsi longe ad orientem summoti. Herodotus Alicarnasseus li. iij. qui Thalia inscribitur, Dariũ Histaspis filiũ, qui post Magorum cædem hinnitu equi ad regnum persarum, assumptus est, in uiginti satrapias Persarum regnum distribuisse dicat, et præfectos uicuiq; dedisse. & tributa stata, fixaq; indidisse, ea lege dicta, ut qui argentum tributi nomine penderent, talenti Babylo
» *nij pondere, qui aurum, euboici afferrent. Valet autem, inquit, Ba-*
» *bylonicum talentum lxx. minas euboicas. Quare Darium apud Persas ob hanc tributi formulam constitutam cæpelum uerbo græco ideſt institorem uel negociatorẽ uocitatum ait, eo uerbo ut quæstuarium eum taxantes. Cambysen autem despoten, ideſt dominum dictum. nec Cyrus enim nec Cambyses tributa ad certam formulam, & præcisam redegerant necessitatem. sed dona tantum annuersaria à satrapijs accipiebant. Has satrapias, quas nomos Herodotus appellat uerbo græco, Plinius præfecturas uertit, Laurentius portiones subabsurde uocitauit. Herodotus igitur has seu prouincias, seu præfecturas ab Hellesponto ad Indiam usq; sigillatim percensens, et quicquid una quæq; quotannis pensitaret, tandem summam colligens,*
» *quod si, inquit, Babylonica pecunia ad pondus euboicum redigatur,*
» *fient nouem millia quingenta quadraginta argenti talenta. τὸ μὲν*
» *δὴ ἀργύριον τὸ βαβυλώνιον, πρὸς τὸ εὐβοϊκὸν συμβαλλόμενον τάλαν-*
» *τον, εἶναι τεσσαράκοντα καὶ πεντακόσια καὶ ἐννακισχίλια τάλαντα. Auriũ*
uero ramentitiũ si terdecies expendatur ad argentum, in summa reperietur ad rationem euboicam esse quatuor millia talentorum sexcentaq; & octoginta. τὸ δὲ χρυσίον τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον τὸ
» *ῥῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα, καὶ ἑξακοσίων*
» *καὶ τετρακισχιλίων. In Laurentij interpretatione mendose hic locus legitur. Ramentum auri psegma ab Herodoto dicitur quasi auream scobem dixeris. Quibus, inquit, in unum coactis, fit summa eorum,*

quæ

quæ quotannis colligebantur, quaterdecies millena quingena et sexa
» gena talenta euboica. supra autem dixit. ὁ δὲ βαβυλώνιος τάλαντον
» δύναται εὐβοϊκὰς ἑβδομήκοντα μνέας. Valet autem talentum Babylonium septuaginta euboicas minas. Ex uerbis Herodoti ut scire non possumus quantum euboicum talentum fuerit, ita intelligimus minus fuisse Babylonio. nos in superioribus non nihil de hoc diximus, cum loca Liuij citaremus ex libris septimo & octauo de bello Macedonico. Festus euboicum talentum quatuor millium denariorũ fuisse dicit Romano numo æstimatum. quod si est uerum, apud Pli. li.
» XXXV. ubi legitur, talentum autem atticum, ut ait Varro, sedecim
» sestertijs taxatur, legendum esset euboicum. sedecim enim sestertia quadraginta minas ualent, & quatuor millia drachmarum. sed Apud Plinium legendum potius existimo denarium sex millia. quod olim sic scribebatur. x. VI. M. ex quo sedecim sestertia facta. millia enim & sestertia ut idem significant, sic eadem nota scribebantur. Hermolaus Barbarus in glossematis in plinium editis, dum authorum magis nomenculaturæ, q̃ rei explicandæ studet, explanandæ huius rei difficultatem prope conclamatam reddidit, & authoritatum inter se pugnantium congerie ueritatem obruit. Interdum enim ea culpa summus in ingenijs deprehenditur, ut ambitione instincti omnia magis consectari q̃ ueri simillimum quodq; amplexari cupiant, quasi diligentiores se, doctioresq; q̃ considerationes existimari maluerint. Ego cum rei obscuræ & caligine quadã uariantiũ authoritatum obductæ, lucem aliquam afferre magnopere laborassem, nihil appositius ad illustrandam eam obscuritatem inueni, quàm quod Pollux in nono de uocabulis rerum inquit. quod equidem miror ab Hermolao non esse animaduersum, aut certe non explicatum. ut iudicare possis forulos quidem eum omneis diligenter excussisse, sed uolumina, quod aiunt, ad lucernam Aristophanis non omnia recognouisse, ac ne Plinium quidem ipsum, in quo tam sese admiratur quàm Peleus in machæra, ut est in prouerbio. Vir alioquin disertus & elegans, & eruditionis memoriæ suæ columen. nec modo doctrina eximia, sed etiam stilo graui, in quo candidum ingenium, & bonam mentem agnoscas, id, quod multis doctis uiris defuit. Cui utinam ipsi longior uita contigisset, præclaraq; nunc opera morte eius suppressa non desiderarentur, quæ exitura annos abhinc. xiiij. audieram cum dom eius pranderem cum Accursio Menerio legato regio, qui tunc Venetijs agebat, homine doctissimo. seduerba Pollucis hæc sunt loco supradicto.

» τὸτο μεμὴν δὴ ἄκαιρον. ὅτι ὁ μὲν ἀτθικὸν τάλαντον ἑξακισχιλίας ἐδύνα
» το δραχμὰς ἀτθικὰς, ὁ δὲ βαβυλώνιον ἑπτακισχιλίας. ὁ δὲ αἰγινᾶιον μυ-
» ριάς. ὁ δὲ σύρων πεντακοσίας καὶ χιλίας, ὡς πρὸς τὴν ἀτθικὴν δραχμὴν λο
» γισμόν. ὥσπερ δὴν καὶ τὰς μνᾶς τὰς ἀτθικὰς, τὴν μὲν ἀτθικὴν ἑξήκοντα εἶχε.
» τὴν δὲ βαβυλώνιον ἑβδομήκοντα, τὴν δὲ αἰγινᾶιον ἑκατὸν κατὰ ἀνάλογον. ἡ μνᾶ
» δὲ ὡς παρ' ἀθηναίοις ἑκατὸν εἶχεν δραχμὰς ἀτθικὰς, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἄλ
» λοις τὰς ἐπιχωρίους, δυναμένας πρὸς λόγον τὸν καθ' ἕκαστον ταλάντου κατά
» τε προσθήκην καὶ ἀφαίρεσιν. Hoc autem non absurdum erit dicere, q
» talentũ atticum atticas drachmas ualebat numero sex millia. Baby-
» loniũ septẽ millia. Aeginæũ decẽ millia. Syriũ mille & quingentas,
» dũtaxat ineunda ratiõe secundũ drachmæ atticæ modũ, quippe qua
» ratione atticum talẽtum sexagenas minas, Babylonium septuagenas,
» Aeginense centenas pro portione capiebat. Porrò mina ipsa, ut apud
» Athenienses centenas habebat drachmas, sic apud alios quoq; totidẽ
» suas cuiusq; gentis, quæ pro ratione cuiusq; talenti plus minusue ua-
» lerent augmento uel decremento. Ex his Pollucis uerbis ad formu-
lam unam omnia prope modum genera talentorum minarumq; re
digere possumus. quomodo enim atticum talentum sexagenas minas
atticas capit, & mina attica centenas suas drachmas, sic Babyloniũ
sexagenas minas Babylonicas, quæ centenas ipsæ drachmas uerna-
culas capiunt, & Aeginense talentum totidem minas Aeginenses,
& æginеticæ rursus minæ, centenas drachmas æginеticas. Verum-
enimuero ut Babylonium talentum proportionem ephectam, ideſt
sesquisextam, uel, ut alij loqui malunt, supersextam, ad talentum
habet atticum, sexta enim parte hoc ab illo superatur, sic drachma
Babylonia atticam drachmam sesquisexta proportione superat. &
ut Aeginense talentum proportionem superpartientem ad atticum
talentum habet, ut pote quod semel id capit, & duas insuper eius
partes (ita enim sese habet centenarium talentum ad sexagenariũ)
sic eandem quoq; porportionem Aginæa drachma ad atticam dra
chmam habet. Hoc autem ex alio eiusdem authoris loco probari
potest. qui cum quodam in loco ita dicat. ἡ μὲν δραχμὴ εἶχεν ὀβο-
» λοὺς ἕξ. id est & drachma quidem obolos senos habebat, aliquanto
» post ita subdit, ἀλλὰ μὴν τῶν μὲν αἰγιναίαν δραχμὴν μείζω τῆς ἀτθικῆς
» εἶναι. δέκα γὰρ ἀτθικοὺς ὀβολοὺς ἴσχυεν, ἣν δι' ἀθηναῖοι παχεῖαν δραχμὴν
» ἐκάλουν, μίσει τῶν αἰγινητῶν αἰγιναίαν καλεῖν μὴ θέλοντες. Atq Aegine
» ticã drachmã maiorẽ attica fuisse adnotandũ est. ut quæ denos obo-
» los attico capiat, quos attica tantum senos. quare Athenienses cras-
sam eam drachmam uocabant, odio Aeginetarum Aeginæam uo-

care

» ctre grauati. Ex prædictis apparet tantam habere proportionẽ de cem obolos ad ſex, quantam centum minæ habent ad ſexaginta. & ea eſt analogia talenti Aeginæi ad atticum talentum. Hoc Hermolaus cum non ignorauerit, tamen non explicuit, ubi de talento loquitur, citandis, ut diximus, authoribus magis q̃ rei enarrandæ intentus. Verum Herodotus primæ præfecturæ quadringenta talenta argenti attribuit. ſecundæ quingenta. tertiæ trecenta ſexaginta. quartæ quingenta. quintæ trecenta quinquaginta. ſextæ ſeptingenta. ſeptimæ centum & ſeptuaginta. octauæ trecenta. nonæ mille. decimæ quadringenta quinquaginta. undecimæ ducenta. duodecimæ trecenta ſexaginta. tertiædecimæ quadringenta. quartædecimæ ſexcenta. decimæquintæ ducenta quinquaginta. decimæ ſextæ trecenta. decimæſeptimæ quadringenta. duodeuicęſimæ ducenta. undeuicęſimæ trecenta, quorum ſummam non colligit, ſed ſupputata ratione inuenio ſeptem millia ſeptingenta quadraginta talenta in ſumma eſſe. atqui ſi talentum Babylonium proportionem habet ephectam ad atticum talentum, ſeptem millia ſeptingenta quadraginta talenta Babylonia, attica ualent talenta nouem millia & triginta. Sic enim hanc ſummam partiaris ſeptenario, numerus partiens erit mille ducenta & nonaginta, quot talentis creſcit ſumma ad atticum modum relata. at Herodotus euboica fieri talenta tradit nouem millia quingenta & quadraginta. quæ ſumma maior eſt atticorum talentorum ſumma quingentis & decem. Ita fit planum talentum euboicum minus eſſe talento attico tribus fere minis & triente. hoc autẽ promptum eſt ſic colligere. fac ut ſingulis illis talentis ſexagenarijs ideſt aticis, quæ nouem millia & triginta eſſe diximus, ternæ minæ cum triente ideſt tribus & triginta drachmis & tertia parte drachmæ decedant, fient utiq; in ſumma ter nouies millia minarũ, ideſt ſeptem & uiginti millia, & pro triente minæ, ter millia minarum. hunc numerum triginta millium minarum, ſi ſexagenario partiaris, quingenta talenta confient, hoc eſt quingenties ſexagenæ minæ, & ſexagies quingenæ, quod perinde ualet. Sic fiunt nouem millia & quingenta talenta euboica. rurſus ex talentis illis quingentis ternæ minæ cum triente in ſingula decedant neceſſe eſt, quia attica pro euboicis fecimus. fiunt deceſſionis mille & ſexcentæ ſexaginta ſex minæ, & bes præterea minæ. At uero ex Herodoti ſumma decem talenta euboica reſtabant, quæ quingentas & ſeptuaginta circiter minas ualent. Reſtant mille nonaginta ſex minæ, quæ paulominus duodeuiginti talentis ualent, qui numerus excurrens facit ne ratio noſtra

quadret. Quod si talentum euboicum minus attico fuisse tribus minis & quadrante ponamus, trecentæ tantum minæ & quadraginta excurrent, ideſt circiter ſex talenta. Et hac una ratione quantum quidem obſeruarim iudicare poſſumus quantum talentum euboicum fuerit. omnino autem talentū euboicum proxime ad atticū accedit, qđ quia quātū eſſet ſatis ſuperq; deprehenſum, reprehēſum percæptumq; habemus & omnino cōpertum, cætera quanta fuerint parū huius operis referre puto. & ſi id inquiſiuiſſe iuuat propter operis diuerticula, quæ uelut deſtinato argumēto appingentur oblectamēti cauſa. Age uideamus quid ultra dicat Herodotus de tributis Perſicis.

» Indi, inquit, ut ſunt multitudine multo numeroſiſſima omnium, quos
» nouimus, hominum, ita tributum conferebant aliorum comparatio-
» ne maximum, trecenta ſcilicet & ſexaginta pſegmatis talenta, ideſt
aurei ramenti. Ramentum auri arena eſt aurea, ob id alio nomine
ab eodem authore Chryſitis dicta. Chryſammos etiam ad uerbum
aurea arena dicitur li. xi. codicis Iuſtiniani. aurum autem ramentitiū,
inquit ille, inuenitur eſſe talentum euboicorū quatuor millium ſex-
centorum & octoginta, ſi ita ratio ineatur ut pſegma terdecies tanto
argenti rependatur. hoc enim ſignificat uerbum φισκαιδεκαστάσιον,
quod unius literæ immutatione in libris impreſſis aliud ſignificat.
Laurentius eius loci intelligentiam parum aſſecutus uidetur, niſi ſit
error impreſſorum. & alioquin numerus in eius interpretatione
corruptus eſt. quod & ex græco contextu, & ex calculo deprehen

» ditur. τὸ δὲ χρυσίον, inquit Herodotus, φισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον τὸ
» ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν ἀβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα καὶ ἑξακοσίων καὶ
» τετρακισχιλίων. Si enim terdecies trecenta ſexaginta multiplices, qua-
tuor millia ſexcenta et octoginta in ſumma inuenies. meminiſſe au-
tem oportet id, quod Herodotus prædixerat, edicto Darij cautum
eſſe ut aurum euboico pondere penſitaretur. alioquin non conueniret
ſumma, ſi Babylonia talenta pſegmatis intelligerentur, & pſegma
tredecies argento repenſile. Congruit autem quod ſequitur numero à

» nobis poſito. τούτων ὧν πάντων συντιθέμενον τὸ πλῆθος ἀβοϊκὸν τάλαν
» τα συνελέγετο ἐς τὸν ἐπέτεον φόρον δαρείῳ μύρια καὶ τετρακισχίλια καὶ
» πεντακόσια καὶ ἑξήκοντα. His igitur omnibus in unum coagmentatis
» euboica talenta numero quatuordecim millia quingenta ſexaginta
» annuo tributo colligebantur. Quod ſi reges Perſarū quaterna dena
millia & quingena talenta uel attica uel euboica ex Aſia tantum,
& paucis locis Libyæ tributorum nomine percepiſſe dicuntur, quæ
nos ad octuagies quinquies centena millia aureorū noſtrorum ut

minimum

minimum æstimamus, quantum Romani imperij dicemus esse redditum? Præsertim cum extra eas præfecturas Persis ipsa domina-
» trix immunis relicta esset, sic enim inquit Herodotus. ἡ περσὶς δὲ
» χώρη μούνη μοι οὐκ εἴρηται δασμοφόρος, ἀτελέα γὰρ πέρσαι νέμονται.
» Persidis autem regio una à me interstipendiarias dicta non est. Per
» sæ enim immunes agros colunt. Aethiopes autem, et Colchi, & alij quidem populi munera in Persidem quotannis afferebant. Inter quos insignis est pensitatio Arabum, qui millena quotannis talenta thuris afferebant. sed & recentioribus seculis aucta erant tributa pro rogatione imperij Persici facta, ut idem author est Herodotus. Quare quod apud Plutarchum in Pompeio legitur de uectigalibus & tributis imperij Romani post triumphum Ponticum, merito à nobis reprehensum est, ut mendosum. Iam primum Antiochus ex fœdere cum. L. Scipione icto, omnibus urbibus agrisq; excesserat cis Taurum montem usq; ad Tanaim amnem, & à ualle Tauri usq; ad iuga, qua in Lycaoniam uergit, ut tradidit Liuius libro. VIII. de bello Macedonico. ϙϙ apud Liuium Tanaim mendose legi puto, & pro eo restituendum esse Halym. Notum est enim ex Herodoto in primo Halym fluuium confinium olim fuisse Lydorum, & Medorum imperij. meminit etiam Pli. Halyos fluminis in sexto, à radicibus Tauri per Cataoniam, Cappadociamq; decurrentis. Ab his autem finibus ad Hellespontum Asia est proprie dicta, à mari Aegæo & Pontico ambientibus in peninsulam conformata, intra quam Lydij regni fines circumscribuntur, unde Crœsi circumfluentes diuitiæ in prouerbium cesserunt. In ea Asiæ parte Herodotus treis præfecturas ponit, millena ducena sexagena Babylonia talenta annuo tributo pensitantes. quæ ratione attica millena & quadringena & septuagena ualent. ære autem nostro octingena & octuagena bina aureorum millia. Romano more sestertium trecenties quinquagies & bis dicitur. Atqui apud Plutarchum legitur ante triumphum Pompeianum uniuersa populi Romani tributa quinquagies decies centena millia fuisse. cum ijs uero, quæ Pompeius Popu. Roma. in ea expeditione quæsiuit, octuagies quinquies decies centena millia fuisse. Prior summa quingenties sestertium dici latine potuit, idest mille & ducenta quinquaginta millia aureorum. Altera trecenties & quinquagies sestertium priori summæ addidit, ut fuerint uniuersa populi Romani uectigalia, & tributa cum additamento triumphi Pom-

peiani, uicies ſemel centena tricena bina millia aureorum noſtrorum. Cum Pompeius imperio populi Roma. adieciſſet, Ciliciam, Syriam, Phœniciam, Palæſtinen, Iudæam, Meſopotamiam, Cappadociam, Armeniam, Colchidē, Iberiam, Albaniā, Scythas, et Arabiæ partem. a' Cilicia autē Phœnicia, & Syria Paleſtinæ uſq; ad fines Syriæ, & Aegypti octingenta quinquaginta talenta Darium tuliſſe quotannis Herodotus tradit. a' reliqua Syria & Meſopotamia non minus quingentis. quæ ad atticam rationem relata nongenta quadraginta quinq; millia aureorum noſtrorum ualent. Ita paucæ prouinciæ ſummam illam, quæ apud Plutarchum legitur pendere popu. Roma. potuerunt, abſq; Cappadocia, Armenia, Colchide, Iberia, Albania, & Scythis, & Arabia, quas inter ſtipendiarias non numero. quapropter Pompeius pro concione gloriatus eſt, ut author eſt Plin libro ſeptimo, Aſiam ſe ultimam prouinciarum accepiſſe, tandemq; mediam patriæ reddidiſſe, de Aſia Cherroneſo, ideſt peninſula loquens, quam proprie Aſiam eſſe uocitatam diximus, Lydiorum olim regno, nunc Turcarum imperio. Hæc ab Antiocho bello Aſiatico ablata fuerat, & ei poſtea Pompeius prædictas prouincias adiecit. Nunc ſi prædictis Peloponneſum, Helladem, inſulas Cycladas, Sporadasq;, atq; uno nomine Græciam, Theſſaliam, Epeirum, Macedoniā, Illyricum, Italiam omnem, Siciliam, Sardiniam, & Corcyram, & ſuperi inferiq; maris inſulas populos alpinos, & Narbonenſem Galliam, cum citeriore ulterioreq; Hiſpania, & Africam adiecerit (Hæc enim omnia iam tum ſub ditione Romana regebantur) quam ſummam tributorum colligere debeamus æſtimandum lectoribus relinquimus. Merito ergo illam Plutarchi ſummam ad drachmas atticas non ad numos ſeſtertios referendam cenſuimus, qua ratione quadruplicata redit ſumma, q̄q̄ eo tempore nec Aegyptus, nec reliqua Gallia, nec Britannia, nec Germania, Pannoniaq; imperio Romano parerent. Diximus ſupra de ſtatu iperiꝝ ſub Auguſto. Appianus autem in præfatione hiſtoriæ, terminos Romani imperij ſub. Hadriano principe, quo tempore ipſe hiſtoriam ſcripſit, late deſcribens, ponit terminos ab Herculeis columnis ad Aethiopas orientales, quod ad Libyam pertinet, Aſianæ autem ditionis terminos facit Euphratem fluuium, et Caucaſum montem, maioris q; Armeniæ principium, & Colchos ad Euxinum pontum habitantes. In Europa autem Rhenum & Hiſtrum fines Ro. imperij fuiſſe dicit, omneis autem inſulas, quæcunq; intra mare internum ſunt ſitæ, Cycladas, Sporadas, Hyadas, Echinadas, & quæcunq; magnæ dicuntur a' Græcis

tur à Græcis circa Libyam, Ioniam, Aegyptum, Myrtoum, uel ſiculum, & aliud quocunq; nomine mare dictum, Ro. imperio paruiſſe tum affirmat. Romanos autem regibus exactis uſq; ad ſeptingenteſimum annum ſub ſtatu populari & ciuili, qui politia græce dicitur, imperium ſuum propagaſſe. quoad Caius Cæſar, qui dictaturam perpetuam ſuſcepit, rep. oppreſſa & in poteſtatem ſuam redacta, reuera principem egit, licet nomen reip. antiquari noluerit, à quo tempore ad Appiani hiſtoriam ducenti ferè anni interceſſerunt, q̃bus Romanum imperium unius ſemper arbitrio rectum eſt, perinde atq; in regno fieri ſolitum eſt. Hoc tamen intereſt, q̃ regio nomine principes abſtinuerunt, imperatores ſe dici contenti, quo nomine priſci duces Romani populi cenſebantur, ſed annua poteſtate creati, eo autem ſpatio ducentorum annorum rem Romanam mirum in modum creuiſſe dicit, ſuoq; tempore eam hominum expectationem fuiſſe, ut prro progreſſura uideretur blandiente magis magiſq; in dies rerum ſucceſſu. eam tamen Romanis mentem fuiſſe, ut nominis ſui famam propagare inter barbaros magis q̃ terminos prorogare imperij ſui cuperent, uidiſſéq; ſe nonnullarum gentium legatos ad imperatorẽ cum poteſtate miſſos, ut gentem ſuã quiſq; Romano ꝓpio dederent, nec tamen admiſſos, q̃ romanus imperator ſua intereſſe nõ arbitraretur feris, & inopibus imperare populis. nam & eorum, qui imperio parerent, multos plus incommodi q̃ commodi afferre. Sed quos derelinquere atq; abijcere puderet. Plurimi etiam eorum, qui dicto Romanis audientes non eſſent, Reges tamen & principes à Romanis petere ſolitos, & accipere. Magnitudinem uero Perſarum imperij percenſens, quod ex Aſſyriorum, Medorum, Perſarumq; regnis coaluit, nequaq̃ cum dimidio imperij Romani comparari iure poſſe contendit. nam imperium Alexandri (quod celerius aleæ iactu uel fulgetræ potius emicantis, in modum inuſitatum & in gradum nulli alijſperandũ euaſit) in membra diſtractum eſt mortuo ſtatim Alexandro. Suo autem tempore Appianus tradit Perſis peditum equitumq; & apparatus terreſtris, ac maritimi ingentes copias fuiſſe, & Aegyptiorum talentum quattuor & ſeptuaginta millia in theſauris condita. Redditus uero imperij Romani nec dicere quiſq̃, ut opinor, nec animi certa coniectura aſſequi poteſt. nec aliquis ſcriptorũ aliquid de ea re tradidit, quod magnopere memorandum ſit. ſed nec ſemper eadem ratio fuit, ſed alia atq; alia pro conditione temporum. Si tamen de hac re commentari quenq̃ iuuat, primum hoc ſcire oportet ærariũ Romanum ex uectigalibus

& tributis constitutum fuisse quomodo & hodie nostrum. uectigalia trium generum fuerunt, ex agrorum cultu. ex mercium traiectu. & ex pascuis. primum decimæ, alterum portorium, tertium scriptura appellabatur. & præter hæc salariũ. Cicero de imperio Cn. Pompeij. nam in cæteris rebus cum uenit calamitas tum detrimentum accipitur. at in uectigalibus non solum aduentus mali, sed etiã metus ipse affert calamitatem. nam cum hostium copiæ nõ longe absint, etiamsi irruptio nulla facta sit, tamẽ pecora relinquuntur, agri cultura deseritur. mercatorum nauigatio conquiescit. ita neq; ex portu, neq; ex decimis, neq; ex scriptura uectigal conseruari potest. Quo tandem animo esse existimatis aut eos, qui uectigalia uobis pensitant, aut eos, qui exercent, atq; exigunt? cum duo reges cum maximis copijs prope` adsint, cum una excursio equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre possit? cum publicani familias, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus, atq; custodijs, magno periculo se habere arbitrentur? Salinas Ancus Martius Romanorum rex tertius instituit, ut authores sunt Liuius, & Plinius. Sed salarium uectigal Liuius in censura commentus est, ob id salinator postea dictus, ut author est Liuius li. undetrigesimo. Tributa autem pro modo census cuiusq; conferebantur. Cuius rei tenuia documenta apud scriptores reperiuntur quantum equidem meminerim.

» Liuius li. ix. de bel. Macæd. de censura Catoniana loquens. In cen-
» sibus quoq; accipiendis tristis & aspera in omnes ordines censura
» fuit. ornamenta & uestem muliebrem, & uehicula, quæ pluris q̃
» quindecim millium æris essent in censum referre uiatores iussit. Itẽ
» mancipia minora annis. xx. quæ post proximum lustrum. x. milli-
» bus æris aut eo pluris uenissent, uti ea quoq; decies pluris, q̃ quanti
» essent æstimarentur. & his rebus omnibus terni in millia æris at-
» tribuerentur. attribuerentur hoc loco significat tributi nomine statue
rentur. Ergo Cato deterrere uolens homines a` luxu, pluris decies delicatam uestem & uenusta mancipia, q̃ quanti uendi possent æstimauit, in æris singula millia ternos asses tributi constituit. Tacitus. lib. xiiij. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodestiam publicanorum arguentis, dubitauit Nero an cuncta uectigalia omitti iuberet, idq; pulcherrimum donum generi mortalium daret. sed impetum eius multum prius laudata magnitudine animi attinuere senatores, dissolutionem imperij dicendo si fructus quibus resp. sustineretur, diminuerentur. quippe sublatis portorijs, sequens ut tributorum abolitio expostularetur. temperãdas plane` publicanorum cu-

» pidines. ne per tot annos sine querela tolerata, nouis acerbitatibus
» ad inuidiam uerterent. Ergo edixit princeps, ut leges cuiusq; publici
occultæ ad id tempus proscriberentur. omissas petitiones non ultra
annũ resumerent. Romæ prætor, per prouincias, q̃ pro prætore aut
consule erunt, iura aduersus publicanos extra ordinem redderent,
militibus immunitas seruaretur, nisi in ijs, quæ uæno exercerent,
aliáq; admodũ æqua, quæ breui seruata, dein frustra habita sunt,
manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæq;, et quæ alia
ex auctionibus illicitis nomina publicani inuenerant. temperata
apud transmarinas prouincias frumenti subuectio, & ne censibus
negociatorum naues ascriberentur, tributumq; pro illis penderent
constitutum. Non nihil etiam de hoc dicitur in L. forma in titulo de
censibus in Pandectis. Strabo de Britannia loquens li. quarto quam
» uectigalem sub Augusto factam fuisse dicit. τέλητε οὕτως ὑπομένουσι
» βαρέα τῶν τε εἰσαγομένων ἐπὶ πλὼ πελτικὴν καὶ τῶν ἐξαγομένων. Vecti
» galia etiam sic tolerant grauia earum rerum, quæ in Galliam ex-
» portant, aut quæ inde important. Et rursus. Ita nullo iam præ-
» sidio ad insulæ custodiam opus est. non enim una plus legione
» opus est ad exigenda ab his tributa. Constituta autem erat omnis
impensæ ratio exercitui pro modo tributorum. alioqui minui
necesse uectigalia, si tributa insuper imperarentur. Quod si
uis inferretur, periculum esset ne ad defectionem solicitarentur. Sic enim illa Strabonis uertenda mihi uerba uisa sunt. εἰς
ἴσον δὲ κατέστατο πᾶν τὸ ἀνάλωμα τῇ στρατιᾷ τοῖς προσφερομένοις χρή-
μασιν. ἀναίμην γὰρ μειοῦσθαι τὰ τέλη φόρων ἐπιβαλλομένων. ἅμα
δὲ καὶ κινδύνους ἀπαντᾶν τινὰς βίας ἐπαγομένης. Quæ uerba inter
pres intellexisse non uidetur, fortasse exemplaris uitio. Age ci-
tanda una authoritas insignis ad coniecturam faciendam in uni-
uersas opes Romani imperij. ea erit ex eodem authore libro.
XVII. quo in loco Strabo ostendere uolens magnitudinem red-
dituum eius prouinciæ ita inquit. τῆς αἰγύπτου δὲ τὰς προσόδους ἔν
τινι λόγῳ μικρὸν φράζῃ, φήσας κατ' ἐνιαυτὸν τῷ τῆς κλεοπάτρας πα-
τρὶ τῷ αὐλητῇ προσφέρεσθαι φόρον ταλάντων μυρίων β'. φ'. ὅπου δὴν
ὁ κάπισα καὶ ῥαθυμότατα πλὼ βασιλείαν διοικῶν τοσαῦτα προσεδέ-
το, τί χρὴ νομίσαι τὰ νῦν διὰ τοσαύτης ἐπιμελείας οἰκονομούμε-
να, καὶ τῶν ἐνδικῶν ἐμπορειῶν, καὶ τῶν χρυσολυτικῶν ἐπηυξημένων
ἐπὶ τοσοῦτον. Aegypti autem redditus Cicero quadã in oratione ele
ganter explicans Auletæ patri Cleopatræ dicit talẽta duodecies mil
lena & qngena quotãnis ex Aegypto obuenisse. Quare si is rex, q

» & dissolutissime, & nequissime regnum administrauit, tantum an-
» nuæ obuentionis habuit ex Aegypto, quid nunc existimare conue-
» nit, quantiq; æstimare redditum eiusdem prouinciæ tanta prouiden-
» tia administratæ, præsertim indicis negociationibus & troglodyticis
» usq; adeo adauctis? Siquidem superiore tempore ne uiginti quidem
nauigia Arabicum sinum penetrare ausa sunt, ut proras quidem
nauium extra angustias illas exererent. at nunc & classes ingentes
ad Indiam usq; uela faciunt, & ad extrema Aethiopiæ. Ex qui-
bus merces pretiosissimæ importantur, & inde rursus in alia loca
transmittuntur. ita duplex inde uectigal cogitur, mercibus scilicet
importandis et exportandis. Atqui eorum, quæ magno ueneunt, ma
» gnum quoq; uectigal est. ὥστε καὶ τὰ τέλη διπλᾶ συνάγεται, τὰ μὲν εἰσα-
» γωγικά, τὰ δὲ ἐξαγωγικά. τῶν δὲ βαρυτίμων βαρέα καὶ τὰ τέλη. Adde
» etiam, inquit, q Alexandria prædictarum mercium unum est re-
» ceptaculum, ita ut sola plerunq; eiusmodi merces uenditet, & exteris
» suppeditet. καὶ γὰρ δὴ καὶ μονοπωλίας ἔχει. μόνη γὰρ ἡ Ἀλεξάνδρεια τῶν
» τοιούτων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑποδοχεῖον ὄν, καὶ χορηγεῖ τοῖς ἐμπόροις. Quæ sint
eiusmodi merces ignorare nemo potest, qui legem ultimam legerit ti-
tuli de publicanis in Pandectis. propter quas institutum est uectigal
rubri maris, ut apud Plinium legimus. Ptolemæus pater Cleopatræ
fuit ultimæ Aegypti reginæ. qui omnibus flagitijs inquinatus, etiam
tibicinum artem exercuit, ob quam cognomentum auletæ, ideſt tibi-
cinis meruit. Hic ob nequitiam & facinorosam uitam, ab Alexan-
drinis exactus, a' Gabinio duce Romano, qui tum Syriã obtinebat,
reductus est. Quo nomine Gabinio lis decem millibus talentum
æstimata est accusante Memmio, ut ex oratione Ciceronis pro Raby-
rio Posthumo in præcedentibus diximus. pœnæ tamen capitali ere-
ptum eum significat Valerius lib. VIII. in principio. Cæterum in
qua oratione Cicero hoc dixerit, q Ptolemæus duodecies nũllena &
quingena talenta ex Aegypto quotannis percipiebat, nescio. Nisi in
hac eadem pro Rabyrio loco aliquo mutilato. uel in ea oratione
quæ non extat, quam pro Gabinio habuit, cui olim infensissimus,
» postea reconciliatum se dicit, his uerbis. Mihi hæc Cai Memmi
» causa defendendi Gabinij fuit reconciliatio gratiæ. neq; uero me pœ-
» nitet mortales inimicitias habere. Verum duodecim millia &
quingenta talenta attica (attica enim hic intelligi puto non Ae-
gyptia, quæ quadrante atticis maiora sunt) septuagies quinquies
centena millia aureorum nostrorum ualent. Quibus si augmen-
tum addas ex Strabonis sententia, fortasse centies centenis millibus

redditum annuum Aegypti iure æstimare poteris. Sed operæpretium facturus mihi uisus sum si rationem administrandæ eius prouinciæ sub augusto & Tyberio prosequerer ex eodem authore. De Actiaco enim bello loquens ab Augusto confecto, & Antonio & Cleopatra captis, Aegyptum ab eo dicit in prouinciæ formam redactam his uerbis. ἐπαρχία δὲ νῦν ὅδε, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους. ὑπὸ σωφρόνων δὲ ἀνδρῶν διοικουμένη, τῶν πεμπομένων ὑπάρχων ἀεί. ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς, πλὴν τοῦ βασιλέως ἔχει τάξιν. ὑπ' αὐτῷ δ' ἔστιν ὁ διακοδότης ὁ τ πολλῶν Κρίσεων κύριος. ἄλλος δ' ἔστιν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος. ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τ εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξετασής ἐστι, παρέπονται δὲ τούτοις ἀπελεύθεροι καίσαρος καὶ οἰκονόμοι, μάλ' ὠκέως ἐλάττω πεπιστευμένοι πράγματα. nunc autem prouincia est tributa pendens memorabilia, à uiris eiusmodi administrata qui sibi temperare nouerunt, quiq; semper rectores ad eam cum potestate mittuntur. Qui uero recturus mittitur, is uicem regis obtinet, sub eoq; est is qui Dicæodotes dicitur, id est iura reddens, in cuius potestate fere sunt iudicia. Est & alius magistratus, qui idios logos id est priuata ratio dicitur, earum rerum indagator, quæ adespotæ græce dicuntur, id est assertorem non habentes, uel nullius dominio mancipatæ, & omnino earum rerum quæ in Cæsarem recidunt. Horum uelut assectæ sunt liberti Cæsaris & dispensatores, quibus maiora minoraq; negotia permittuntur. His uerbis procurator priuatæ rationis dicitur qui ea persequitur quæ fisco obueniunt, non quæ ærario & populo, uel priuato principis patrimonio. Ex quo patet proprie esse hoc uerbum usurpatum in. L. procurator in titulo de edendo in codice Iustiniani. licet aliter Accursius opinatus sit. Adespota autem appellat quæ supra Hermæa appellauimus, uulgo albana spauaq; dicuntur. Deinde idem author enumeratis copijs militaribus quæ ad eam prouinciam tuendam statutæ sunt. τῶν δ' ἐπιχωρίων ἀρχόντων ὅτε ἐξηγητὴς ὅδε κατὰ πλὴν πόλιν, πορφύραν ἀμπεχόμενος, καὶ ἔχων πατρίους τιμὰς, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν τῇ πόλει χρησίμων. καὶ ὁ ὑπομνηματογράφος, καὶ ὁ ἀρχιδικαστὴς. τέταρτος δὲ ὁ νυκτερινὸς στρατηγός. Inter municipales autem magistratus est qui exegetes dicitur, quasi sacrorum interpres uel augur in urbe, purpuram gestans, & alijs honoribus prouincialibus insignis. earum rerum procurationem habens quæ ciuitati conducunt. est etiam qui hypomnematographus ideſt à commentarijs dicitur, & qui iudicibus præest, ob id archidicastes appellatus. & quartus prætor nocturnus. Cicero pro imperio Gnæi Pompeij de uectigalibus Romanis ita inquit. nam cæterarum pro-

» uinciarum uectigalia quirites tanta ſunt, ut his ad ipſas prouincias
» tutandas uix contenti eſſe poſſimus, Aſia uero tam opima eſt & fer=
» tilis, ut & ubertate agrorum & uarietate fructuum & magnitudi
» ne paſtionis, & multitudine earum rerum quæ exportantur, facile
» omnibus terris antecellat. Plinius author eſt li. xxxiij. poſt Perſen
regem Macedoniæ deuictum & gazam eius in ærarium illatam,
populum Ro. tributa pendere deſiiſſe. Quæ tamen poſtea reſtituta eſ=
» ſe ex eo conijcio q̃ Cicero in ſecunda Philppica dicit. Vbi eſt ſepties
» millies ſeſtertium quod in tabulis quæ ſunt ad Opis petebatur? fu=
» neſtæ quidem illius pecuniæ, ſed tamen quæ ſi ijs quorum erat non
» reddetur quæ nos à tributis poſſit uindicare. Non omittendum &
id quod idem Strabo libro ſexto tradidit. Romanos initio plurimam
Aphricæ & aſiæ partem regibus ſibi ſubditis commiſiſſe quos pro-
pter amicitiam & ſocietatem regnare permiſerunt. poſtmodum au-
tem uel defectione regum & uiolatis fœderibus, uel ſtirpium regia-
rum interitu omnia ferme in prouinciarum formam redacta eſſe.
Sic Attalicum regnum, ſic Syrium, ſic Paphlagonum et Cappadocum
& Aegyptiorum & Mithridatis Eupatoris ad Romanos peruenis-
ſe, adeo ut Tyberij tempore cuncta intra Phaſin & Euphratẽ præ
ter quoſdam Arabas Romano tenerentur imperio, uel à regibus à
Romanis impoſitis. Armenij uero, & Albani Colchis ſuperiores &
Iberi, ſola ducum præſentia in officio continebantur. Sed cum Ro=
manos uiderent uarijs negotijs aut bellis implicitos, ſtatim ad res
nouas ſollicitari gentes efferatæ ſolebant, ſicut & eæ gentes quæ
trans Iſtrum fluuium & Euxinum pontum habitabant. Ioſephus
autem in ſecundo de bello Iudaico Agrippam ad Hieroſolymitanos
orationem luculentam habuiſſe commemorat, et de potentia & opi=
bus Ro. imperij magnifice diſſeruiſſe, ad deterrendos Iudeos ne ad
rebellionem ſpectarent. In ea autem oratione circa medium fere ita
» eum loquentem induxit. Nam tertiam partem orbis terrarum, cu=
» ius ne nationes quidem numerare promptum eſt, ab atlantico mari
» & columnis Herculis uſq; ad mare rubrum ſitas, totam armis Ro=
» mani ſubegerunt. & præter annuas frumentationes quibus Roma=
» nam plebem octonis menſibus alunt, alia quoq; tributa pendunt.
» & quidem apud illos una tantum legio comparatur. q̃q̃ quid opus
» eſt exemplis longe petitis potentiam Romanam enarrare? cum eam
» poſſitis de uicina uobis Aegypto optime æſtimare. Hæc enim cum
» ad Aethiopas uſq; porrigatur opulentam q; Arabiam, conterminaq;
» ſit Indiæ, ac ſeptingenties & quinquagies centena millia incolarum

» habeat extra Alexandrinum populum, tributa tamen obsequentis-
» sime pensitans (quorum magnitudinem æstimare de censu singulorum
» capitum licet) Romano parere imperio non grauatur. Tametsi quã-
» tum stimulum defectionis habens Alexandriam urbem, cum mul-
» titudine hominum & opibus abundantem, tum amplitudine et am-
» bitu non imparem: ut quæ longitudine stadia triginta, latitudine
» decem habeat. Tributorum uero multo amplius in singulos menses
» pensitet, q̃ uos in annos singulos conferatis. & eo amplius Ro. popu
» lo quaternum mensium frumentum suppeditet. duæ autem legiones
» ciuitati insidentes profundam Aegyptum cum illa Macedonum nobi-
» litate frænant. De magnitudine Alexandriæ Strabo idem cum Io
sepho dixit, latitudinem paulo minorem ponens. Octo autem legio-
nibus eo tempore Germania obtinebatur, ut inibi Iosephus in per-
sona Agrippæ disserit. quod eo pertinet quod superiore libro de le-
gionibus ab Augusto delectis & per orbem collocatis diximus. Opi
mos autem fuisse redditus Hispaniæ ex eo conijcere datur quod de
opulentia eius prouinciæ scribitur præsertim Turdetaniæ quæ &
Bætica dicitur. Strabo libro. iij. miranda de fertilitate eius narrans
quodam loco ita inquit. Cum uero prædicta regio tot bona suppe-
ditet, maxime tamen admiratione digna est ob metallorum copiam,
quibus uniuersa Hispaniæ regio scatet, non ubiq; ipsa frugibus exu-
berans, & præsertim ubi metallis copiosa est. Rarum est regio-
nem inuenire utraq; re uberem, Rarius etiam illud eandem regio-
nem in paruo quodam agro metallis omne genus abundare. At ue
ro Turdetania et finitima ei regio rationem nullam commendan-
di sui eo nomine remittit scribere de ea re uolentibus, usq; adeo nu-
meros omnes laudis in metallis impleuit, nihil, ut ei absit quod q̃dẽ
memoratu dignum sit. neq; enim aurum neq; argentum neq; æs, neq;
ferrum alibi terrarum aut tantum aut tam eximum nasci adhuc
compertum est quàm in Turdetania nascitur. ἡ δὲ τουρδητανία
καὶ ἡ προσεχὴς αὐτῇ, λόγον οὐδένα ἄξιον καταλείπει περὶ τήνδε
τὴν ἀρετὴν τοῖς ἐπαινεῖν βουλομένοις. οὔτε γὰρ χρυσὸς, οὐδ' ἄργυ-
ρος, οὐδὲ χαλκὸς, οὐδὲ σίδηρος οὐδαμοῦ τῆς γῆς οὕτε τοσοῦτος,
οὐτ' οὕτως ἀγαθὸς ἐξήτασται γεννώμενος μέχρι νῦν. Ac ne aurum
quidem solum effoditur, sed etiam trahitur. Deferunt enim au-
rum amnes, & torrentes auream arenam. quæ etiam multis in
locis aquarum indigis reperitur, sed in his non apparet, in
ijs autem locis quæ fluminibus alluuntur auri pſegma ideſt ſcobs
aurea resplendescit. Idem. Inter auri ramenta repertas ali-

» quando fuiſſe aiunt ſelibrales glebulas. Quas Palas appellant, quæ
» perq̃ modicæ purgationis indigerent. ἐν δὲ τοῖς φήγμασι τοῦ χρη-
» σίου φασὶν ὑρίσκεσθαί ποτε καὶ ἡμιλιτριαίας βόλους ἀσκαλοῦσι πάλας,
» μικρᾶς καθάρσεως δεομένας. Apud Strabonem latinum pilas corrup
te pro palas legitur. Idem paulo inferius. Polybius autem argentifo=
dinas commemorans quæ ſunt circa Carthaginẽ nouam, ab urbe
xx. ferme ſtadijs diſtantes, quatuor decurias operantium hominum
fuiſſe ait, qui tunc in dies ſingulos uicena quina drachmarum mil-
lia populo Romano referrent. nos uiginti quinq; millia drachma=
rum aureis noſtris æſtimare inſtituimus, duobus millibus & quin-
gentis. Qua ratione ex Carthaginenſibus metallis argenti Romanus
populus nonnigena duodena millia et quingenos aureos noſtros quo
tannis percipiebat. Sed huius ſummæ ut arbitror partem impen-
dia auferebant etiam ſi uincti foderent. Verba Strabonis hæc ſunt.
» ὅπου τέτταρας μοίρας ἀνθρώπων μένειν τῶν ἐργαζομένων, ἀναφερόντων
» τότε τῷ δήμῳ τῶν ῥωμαίων καθ' ἑκάστην ἡμέραν δυς μυρίας καὶ πεντα-
» κισχιλίας δραχμᾶς Plinius lib. iij. Bætica à flumine mediá eam secã-
» te cognominata, cunctas prouinciarum diuiti cultu & quodam fer
» tili ac peculiari nitore præcedit. Idem alibi. Metallis plumbi, ferri,
» æris, argenti, auri tota ferme Hiſpania ſcatet. Bætica etiã minio. Vni-
» uerſæ Hiſpaniæ Veſpaſianus imperator Auguſtus iactatus procellis
» reip. latij ius tribuit. uel iactatum potius, ut referatur ad latij ius.
» Idem lib. xxxiij. Aurum arrugia quæſitum non coquitur, ſed ſtatim
» ſuum eſt. Inueniuntur ita maſſæ, nec non in puteis denas excæden=
» tes libras. Palacas Hiſpani, alij Palacranas, ijdem quod minutum eſt
balucem uocant. Strabo Palas dixit appellari maſſulas auri ſelibra
les. Plinius Palacas, ſed denarum librarum. ballucæ. xiiij. unciæ pro
auri libra inferebantur à metallarijs ſanctione principum, ut le-
gimus in titulo de metallarijs libro. ij. codicis, græce Chryſammos di
citur. lingua noſtra uernacula paleolas appellat auri ramenta quæ
alluuione riuorum deferuntur. Cuiuſmodi hodie circa Pyrenen inue
niuntur. nos enim inde uidimus nonnullas ciceris magnitudine qui-
bus nulla excoctione opus eſſet. pleræq; tamen minutæ ſunt & te-
» nues. unde nomen ſortitæ ſunt. Quapropter apud Pli. lib. xxxiiij. ita
» lego ex antiquis exemplaribus. In ararijs officinis & ſmegma fit.
» iam liquato ære atq; purgato, additis etiamnũ carbonibus, paulatim q;
accenſis, ac repente uehementiori flatu expuitur æris palea quæ=
dã. nec me latet Hermolaum Pala legere ex Strabone. nam Stra-
bo Palas appellauit maſſulas auri ſemiſſales. Plinius paleas appel-

lat non

lat non glebulas sed ramentulas palearum formam habentes, quod non magnopere mirum est Hermolaum in transcursu non animaduertisse. Idem Plinius libro.xxxiij. de argenti metallis loquens,
» mirum (inquit) adhuc per hispanias ab Annibale inchoatos puteos
» durare, sua ab inuentoribus nomina habentes. Ex quibus Bebelo
» appellatur hodie qui.ccc. pondo Annibali sumministrauit in dies
» ad mille quingentos passus cauato iam monte, per quod spatium
» Aquitani stantes diebus noctibusq; egerunt aquas lucernarum men
» sura. Trecena pondo Romana, tricena millia drachmarum efficiebant, quæ terna millia coronatorum ualent. Quare hoc dictum Plinij conuenit cum superiore Strabonis loco, ut suspicer Plinium de Carthaginensibus argentifodinis locutum, quæ in citeriore Hispania erant finitima Aquitanis. Polybius enim æqualis Annibalis ætatis fuit. Rursus Strabo. φησὶ δὲ ποσιδώνιος μάρκον μάρκελλον πρά-
» ξασθαι φόρον ἐκ τῆς κελτιβηρίας τάλαντα ἑξακόσια ἐξ οὗ τεκμήρασθαι
» πάρεστιν, ὅτι καὶ πολλοὶ ἦσαν οἱ κελτίβηρες καὶ χρημάτων οὐκ ἀπορούντες.
» Ait autem Posidonius Marcum Marcellum exegisse tributum ex Celtiberia ad talenta sexcenta. ex quo coniecturam facere est Celtiberorum gentem numerosissimam fuisse & pecunia abundantem.
» Tametsi regionem ieiunam incolerent. Plinius libro.xxxiij. de metallis Hispaniæ loquens. uicena (inquit) millia pondo auri ad hunc modum annis singulis Asturiam atq; Galleciam & Lusitaniam præstare quidam tradiderunt. ita ut plurimum Asturia gignat. neq; in alia parte terrarum tot sæculis hæc fertilitas. uicena millia pondo Romana, tricena minimum nostra ualent. Ingentia sunt hæc testimonia de opulentia Hispaniæ. quibus accedit & tertium Trogi Pompeij, ut ex breuiario quarto & quadragesimo Iustini nouimus. Strabo autem de tempore suo loquens ita inquit in mentione metallorum argenti quæ sunt ad Carthaginem nouam. ἔστι δὲ καὶ νῦν τὰ ἀργυρεῖα, οὐ μέντοι δημόσια, οὐδὲ ἐνταῦθα οὐδ' ἐν τοῖς ἄλλοις τόποις. τὰ δὲ χρυσεῖα δημοσιεύεται τὰ πλείω. Sunt autem & nunc argentifodinæ non tamen publicæ, nec illic nec alibi, sed priuatorum, auri autem metalla pleraq; sunt publica. hactenus de Hispania. cuius etiam Galliam æmulam aurifera ui fuisse eodem authore comprobabimus. Quippe lib. iij. de Turdetaniæ ideſt Bæticæ metallis loquens ita subdit. ἀξιοῦσι δὲ γαλάται τὰ παρ' ἑαυτοῖς εἶναι πρείττω μέταλλα ἐν τῷ νιμερίῳ ὄρει, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῇ νείμενα τῇ πυρήνῃ. τὸ μέντοι πλεῖον τοῦτο οὐ δοκιμεῖ. Galli uero meliora esse sua censent quæ in Cimerio monte sita sunt, & quæ Pyrene ipsi

» ſubiacent, illinc tamen aurum magis probatur quàm gallicum. Vbi
» puto non Cimerio ſed Cemmeno legendum. Cemmeni enim mon-
tes μεμμένον ὄρος. Apud Strabonem libro.iiij. Aquitaniam à Cel-
tis diſcludunt, quo loco Cæſar Gebennam uel Cebennam potius mon
tem ponit. huius pars hodie Tarara uocitatur. Rurſus idem author
libro.iiij. de Narbonenſi litore loquens et ſinu qui gallicus illic dici-
» tur. ἔχουσι δὲ τὰ πρὸς τὸν κόλπον, παρ' οἷς ὅτι χρυσεῖα σπουδαιό-
» τατα πάντων, ἐν γὰρ βόθροις ὀρυχθεῖσιν ἐπὶ μικρὸν εὑρίσκονται καὶ χρ-
» ηματιθέντες χρυσίου πλάκες ἐσθ' ὅτε μικρᾶς καθάρσεως δεόμεναι. τὸ δὲ λοι-
» πὸν, φῆγμα ὅτι καὶ βῶλοι, καὶ αὐταὶ κατεργασίαν οὐ πολλὴν ἔχουσαι.
» Tarbelli, inquit, eum ſinum obtinent, apud quos aurifodinæ ſunt
» omnium præſtantiſſimæ. in ſpecubus enim leniter effoſſis inueni-
» untur auri cruſtæ, quæ manum implere poſſint, interdum mo-
» dico purgamento indigentes. reliquum autem aurum ramenta ſunt
» & glebulæ modicam & ipſæ operã poſcentes. Interior autem regio
et montana melius ſolum habet. nam ad Pyrenen Conuenarũ eſt ci-
uitas qui eò ad incolendũ conuenerunt, ubi oppidũ Lugdunus. Hal-
lucinatus eo loco interpres qui locum ita uertit, nam ad Pyrenen Cõ-
uenarũ Synclydo eſt ubi oppidũ Lugdunum. quaſi Synclydon nomen
eſſet, oppidi cum genitiuus ſit pluralis Conuenarũ ſignificans. Syncly-
des. n. collectiuij alicuius loci habibitatores dicuntur ut latine Cõuenæ.
» πρὸς μὲν τῇ πυρήνῃ ἡ τῶν κονουένων ὅτι συγκλύδων, ἐν ᾗ πόλις λούγδου-
» νος. Pli. de Aqtania loquens, mox in oppidũ, inqt, contributi Conue-
næ. Lugduni autem oppidi in ea regione nõ meminit Strabo his ver-
» bis. Tectoſages pyreneis propinqui ſunt montibus, paulũ etiam aq-
» lonare latus Cemmenorum montium attingunt, terram colentes au-
» ro multo præditam. ἐφάπτονται γὰρ μικρὰ καὶ τοῦ προσαρκτίου πλευ-
» ροῦ τῶν κεμμένων. πολύχρυσον τέμονται γῆν. Apud ipſos autem
theſauros ab imperatore Romano Scipione repertos in urbe To-
loſſa & ablatos ait. à quibus aurum Toloſſanum apud ſcripto-
» res decantatiſſimum, in prouerbium ceſſit ut author eſt Gel. τὰ μὲν
» γὰρ εὑρεθέντα ἐν τῇ τολώσῃ χήματα μυρίων ποῦ καὶ πεντακισχιλίων
» ταλάντων γενέσθαι φασί. τὰ μὲν ἐν σηκοῖς ἀφιερώμενα, τὰ δ' ἐν λίμναις
» ἱεραῖς, οὐδεμίαν κατασκευὴν ἔχοντα, ἀλλ' ἀργὸν χρυσίον καὶ ἄργυρον.
» Poſidonius, inquit, ueriſimiliter tradit pecunias Toloſſæ repertas
» ad quindecim talentũm millia. quarum partem in fanis, par-
» tem in lacubus conſecratis reconditam fuiſſe, argentum aurumq;
» infectum atq; rude. & rurſus paulo inferius, ut autem inquit
» Poſſidonius, et alij complures, regio ipſa auro alioqui abundans &

homines

» homines habens superstitioni addictos, & ad parsimoniam in uic-
» tu assuetos, multis in locis Celticæ Galliæ thesauros habuit, maxi-
» me uero lacus eis sacrosanctos à prædonum direptionibus thesau-
» ros præstabant, in quos ideo auri argentiq; pondera demserant.
» Romani uero cum ui & armis loca ea obtinuissent, auctioni lacus
» eos publicè subiecerunt. Emptorum autem plurimi molas argenteas
» ductiles inuenerunt. μάλιστα δ' αὐτοῖς ἁλίμναι πλὴν ἀσυλίαν παρεῖχον,
» εἰς ἃς καθίεσαν ἀργύρου, ἢ καὶ χρυσοῦ βάρη. οἱ γοῦν ῥωμαῖοι κρατή-
» σαντες τῶν τόπων, ἀπέδοντο τὰς λίμνας δημοσίᾳ. καὶ τῶν ὠνησαμέ-
» νων πολλοὶ μύλους εὗρον σφυρηλάτους ἀργυροῦς. Idem author est Lue
rium Aruernum patrem Bituti, qui Bituitus cum Maximo Aemy-
liano & Domitio Aenobarbo ducentorum millium hominum ex-
ercitu conflixit, tantis delitijs diuitijsq; circumfluxisse, ut aliquan-
do ostendẽdarũ opum gratia curru uectus per campum ingrede-
retur numos aureos argenteosq; huc atq; illuc spargens. quibus col-
» ligendis amici & comites occupati sequerentur. τοσοῦτον πλούτῳ λέ-
» γεται καὶ δυφῇ διενεγκεῖν, ὥστε ποτὲ ἐπίδειξιν ποιούμενος τοῖς φίλοις τῆς
» αὐτορίας, ἐπ' ἀπήνης φέρεσθαι διὰ πεδίου, χρυσοῦ νόμισμα καὶ ἀργύ-
» ρου δοῦρο κεκεῖσθαι διασπείρων, ὥστε συλλέγειν ἐκείνους ἀκολουθοῦντας.
Auri Tolossani meminit Gel. libro. iij. & Cicero de natura deorum
libro. iij. ob cuius raptum quæsionem habitam esse dicit. Trogus li-
bro. xxxij. Cepionem appellat eum imperatorem qui aurum To-
lossanum abstulit, quod sacrilegium ei & exercitui eius excidij cau
sam fuisse tradit. Auri autem, inquit, fuere centum & decem mil-
lia pondo. argenti quinquies decies centena millia. Hæc summa uix
dicere ausim qnti æstimanda sit. auri singula pondo minoris æstimari
cẽtũ aureis solatis nó possunt etiã ut undecima pars æris in eo mixta
fuerit. Qua ratione aurũ illud Tolossanum centies & decies cẽtenis
millibus aureorũ ualuit. q si obryzum fuerit, id est cẽtenis & duo-
denis solatis in libras æstimabile, cẽties uicies ter centenis & uiginti
millibus ualuit. Quod autẽ ad argentũ ptinet Trogum existimarim
nõ quinquies decies cẽtena millia põdo scripsisse, quæ summa qnqua
gies millies mille aureos ualet, sed qndecies centena millia, quæ qnde
cies millies mille aureis coronatis æstimantur à nobis, id est centies
et qnquagies centenis millibus. Quod si quis Trogũ quinqes decies
scripsisse malit, tamen pro quindecies intelligam, quomodo apud Sue-
tonium in Augusto. quaterdecies millies pro bis septies ideſt quatuor-
decies. Cicero etiam sic usus est. Strabo ex Posidonio quindecim mil-
libus talentũm argenti æstimasse aurum argentumq; simul uidetur.

quæ ſumma minor eſt minima prædictarum · id eſt nonagies centena millia aureorum · Apud Ioſepum libro ſupradicto Agrippa magnificè de Galliarum ſitu & felicitate Gallorum domeſticæ diſſerit · quos omne genus bonis apud ſe ſcatentibus totũ penè orbem irrigare, mirifico præconio uociferatur · & nihilo ſecius ſub mille & ducentis mãlitibus Romano imperio parere, quibus plures propè modum ciuitates habeant, non animi mollitia, ut qui octoginta annis pro libertate dimicaſſent, ſed animi deſtinatione in obſequiũ eius gentis fixa cuius et uirtutem experti fuiſſent & fortunam admirarentur · Multa adhuc adnotauimus quæ fide caritura ſunt, ut opinor, præſertim apud eos, ut dixi, qui omnia & præterita & futura præſentis temporis modulis metiuntur, unum etiam addam ex

» eodem Strabone, qui de Bætica loquens πολὺ δὲ καὶ ἐθνὴς πρότερον.
» νῶν δ' ἔριφ μᾶλλον τῶν κοραξῶν. καὶ ὑπερβολή τις ὅτι τοῦ χάλλους.
» ταλαντιαίους γοῦν ὠνοῦνται τοὺς κριοὺς εἰς τὰς ὀχείας. Multa autem
» ueſtis antea inde ueniebat · nunc autem lanæ magis quàm a' Coraxis, pulchritudine eximia · ſiquidem propter hoc arietes talentari pretio emuntur ad admiſſuram · Coraxi autem populi ſunt Colchorum Stephano de urbibus · Talentum ſexcentis aureis æſtimamus · tanti autem uenditari arietes potuerunt apud eos qui aſinos admiſſarios uel etiã aſinas ad fœturam · xl · ſeſtertijs id eſt ad mularum partus emerent, ut ſupra ex Varrone & Plinio didicimus. Verum enim uero cum tot olim auri metalla fuerint & in Hiſpania & in Gallia, hodie neutrobi eſſe dicitantur quæ quidem commemorari digna ſint · Nam & Strabo ſuo iam tempore in Tmolo & circa Pactolum et alijs in locis conſumpta fuiſſe auri metalla author eſt lib · xiij · Vidimus hoc anno ex Lingonenſi agro effoſſos lapides auro argentóq; interſtinctos, ex quibus aurum argentumq; elicitur, hos metallarij pro experimento dederant · qualis autem ſubeſſet uena nondum compertum erat · Is ager in ditione eſt Michaelis Bodeti antiſtitis Lingonenſis, uiri cum ſingulari ac multiplici eruditione præditi, tum uero ad priſcam normam Pontificum exacti. Cuius auſpicijs metallarij opifices ſpecimina prædicta auri argentiq;
» metallorum ediderunt · Poſtremo idẽ Strabo li · xiiij · circa finem, Po-
» lybius, inquit, author eſt tempore ſuo circa Aquileiam, & præ-
» ſertim in Tauriſcis Noricis inuentam eſſe aurifodinam ſic natura
» commodam, ut cum quis in duos pedes terræ ſuperficiem detraxiſ-
» ſet, ſtatim aurum foſſitium inueniretur · effoſſionem autem non
» infra quindecimum pedem proceſſiſſe · Fuiſſe autem aurum illud par-

tim

» tim purum magnitudine fabæ aut lupini, octaua tantum parte de-
» cocta. partim plusculà indiguisse excoctione. alioquin ualde utile.
» Verum cum Itali Barbaris in ea re operam nauare cœpissent, con-
» tinuo intra duos menses aurum per totam Italiam tertia parte pre-
» tij uilius esse cœpit. Quod cum Tauriſci animaduertissent, eiectis
» adiutoribus operis soli aurum promercale exposuerunt. Nunc au-
» tem, inquit, omnia auri metalla in Romanorum potestate sunt.
» συνεργαζομένων δὲ τοῖς βαρβάροις τῶν Ἰταλιωτῶν, ἐν διμήνῳ παραχῦ-
» μα τὸ χρυσίον εὐωνότερον γενέσθαι τῷ τρίτῳ μέρει κατὰ ὅλην τὴν Ἰταλίαν.
» αἰσθομένους δὲ τοὺς ταυρίσκους μονοπωλεῖν ἐμβαλόντας τοὺς συνεργαζο
» μένους. νῦν δὲ ἅπαντα χρυσεῖα ὑπὸ Ῥωμαίοις ἐστί. Hoc dictum Strabo-
nis eò ptinet qđ supra de auri ad argentũ analogia dictum est, quæ
uaria olim fuisse deprehenditur. Pollux decuplicẽ posuit. Ex Plinio
Romæ primũ dimidio etiam maiorẽ fuisse docuimus. Rursus Tran-
quillo authore Cæsar dictator aurum in libras ternis millibus nu-
mũm uænundedit, quæ ratio subduplex est eius quam Plinius po-
suit, quæ est eiusmodi ut aurum quindecies argento repensile fuerit.
Si tamen locus emendate nunc legitur, quod non credo, ut alibi di-
ctum est. Herodotus, non modo aurum sed etiam psegma aureum
terdecies tanto argenti taxabile posuit. cum tamen denæquaternæ
unciæ psegmatis uel Chrysammi sanctione principali pro singulis au-
ri libris cedant, ut diximus. Qua ratione septima ferè parte pseg-
ma auro obryzo uilius fuisse conuincitur. Sic Herodoti æstimatio pro-
xime ad Plinianam accedit. Porrò ex Tacito docuimus aureos sin-
gulos Romanos centenis numis ualuisse. Qua ratione auri dra-
chma duodenis argenteis & hemidrachmio ualuit. nostri autem
temporis æstimatione aurum paulo minus duodecies argento repen-
ditur. Intelligimus igitur ex uerbis Strabonis interdum propter au-
ri copiam ex metallis existentem, auri pretium diminutum etiam
tertia parte, sic fit ut Pliniana æstimatio ad Pollucis æstimationem
redeat. Nostri autem plæriq; opinantur iustam auri ad argentum
proportionem decuplicem censeri. Sed auri penuria esse auctam. qđ
ex prædictis non uidetur esse uerum. In uniuersum autem osten-
dimus uarias auri indicaturas, quæ auri etiam pretia euariare fa-
ciunt. nec aliud statui, ut arbitror, ex antiquorum lectione de auri ad
argentum proportione potest. Ad ea autem quæ de Gallia diximus,
illud etiam addemus Lugduni Argyrocopium fuisse Romani impe-
rij, id quod Strabo libro. iiij. his uerbis perhibuit. Lugdunum in col-
le conditum, ubi Arar amnis Rhodano immiscetur, Romano tene-

tur imperio, ampliori quoque dignitate uirorum secundum Narbonem florens. quibus usui magno est emporium. ibi quoque Ro=
» mani duces aureum nomisma argenteumq; signant. καὶ τὸ νόμισμα
» χαράττουσι ἐνταῦθα ὅτε δολιρωῶν καὶ τὸ χυσοῶν. Fuit etiam signandæ pecuniæ officina Appolloniæ in Epiro. Cic. ad. Gn. Plan. Li=
» bro. XIII. epist. Cum signaretur argentum Appolloniæ non pos=
» sum dicere eum præfuisse, neque possum negare eum affuisse. Lugduni autem templum communi uniuersæ Galliæ impensa exstructum est, & Cæsari Augusto consecratum ea parte ante urbem ubi amnes confluunt, inibiq; ara dignitatis eximiæ gentium sexaginta titulo insignis dicatis ibi totidem gentium simulachris. Non omittendum etiam prouinciales olim stipendiarios tria genera pensitationum agnouisse, annonem, oblationem, & indictionem, quæ etiam hodie populares in Gallia agnoscunt. Hæc tria genera Cicero his uerbis cõplexus est in tertia in Verrẽ actione autho
» re Asconio. Sic. n. inqt de Sicilia loquens. Quando illa frumentum qđ
» deberet, non ad diem dedit? quando id quod opus esse putaret, non
» ultro pollicita est? quando id quod imperaretur, recusauit? Age iam percœnseamus immensas pecuniarum summas & impẽdia inusitata quibus confirmari possit id quod ante diximus de redditibus
» opimis Romani imperij. Tranquil. in Calig. Nepotinis sumptibus omnium prodigorum ingenia superauit, commentus nouum
» balnearum usum, portentosissima genera ciborum atque cœnarum,
» ut calidis frigidisq; unguentis lauaretur, pretiosissimas margaritas
» aceto liquefactas sorberet, conuiuis ex auro panes & obsonia ap=
» poneret, aut frugi hominem esse oportere dictitans, aut Cæsarem.
» quin etiam numos non mediocris summæ è fastigio basilicæ iuliæ
» per aliquot dies sparsit in plebem. In exstructionibus prædiorum
» atque uillarum omni ratione posthabita nihil tam efficere concupi=
» scebat, quàm quod posse effici negaretur, & iactæ itaque moles
» infesto ac profundo mari, & excisæ rupes durissimis silicis, &
» campi montibus aggere æquati, & complanata fossuris montium
» iuga, incredibli quidem celeritate, cum moræ culpa capite luere=
» tur. Ac ne singula enumerem, immensas opes totumq; illud Tibe=
» rij Cæsaris uicies, ac septies millies sestertium non toto uertente an=
» no absumpsit. Idem alibi. Nouissime contrectandæ pecuniæ cupi=
» dine incensus, sæpe super immensos aureorum aceruos patentissimo diffusos loco, & nudis pedibus spatiatus, & toto corpore aliquandiu uolutatus est. uicies septies millies sestertium, nomismate

nostro

nostro sexagies septies millies mille aureos & quingenta præterea millia ualuit, uel (ut prisco more loquamur) sexcenties septuagies quinquies centena millia aureorum. græci sex millia septingentas & quinquaginta myriadas aureorum dicerent. Priscum autem eum morem numerandi fuisse ex Plin. apparet libro. xij. ubi de
» Arabia felici loquens, minima (inquit) computatione millies centena
» millia sestertium annis omnibus India et Seres, peninsulaq; illa im-
» perio nostro adimunt. non dicit centies millies, mille sestertium, ut
» nunc loquimur, sed millies centena quod idem est. sic alibi in. ij. Pars
» nostra terrarum de qua memoro, ambiente, ut dictum est, oceano ue
» lut innatans, longissime ab ortu & ab occasu patet, hoc est ab India
» ad Herculis columnas gadibus sacratas octuagies quinquies centena
» septuaginta octo millia passuum, sicut Artemidoro placet authori. hoc
» apud Martianum Capellam totidem uerbis legitur. longitudo ab or-
» tu ad occasum hoc est ab ipsius Indiæ extremitate usq; ad Herculis
» columnas sacratas, octuagies quinquies centena septuaginta octo mul-
» lia sunt, sicut etiam Artemidorus author asseruit. Rursus idem Pli-
» nius libro eodem. Vniuersum autem hunc circuitum Eratosthenes in
» omnium quidem literarum subtilitate, & in hac utiq; præter cæte-
» ros solers, quẽ a' cunctis probari uideo, ducentorũ quinquaginta duo
» rũ millium prodidit, quæ mensura Romana cõputatione, efficit tre-
» centies qndecies centena millia passuũ. hæc uerba cum sic legerentur
apud Vitruiũ li. pri. nuper Iocundus architectus uir religioni initia
tus, omnis antiqtatis pitissimus, tamen more nostro referenda censuit,
in ijs exẽplaribus Vitruuij quæ egregie alioq et solerter emendata
imprimenda curauit. Sic. n. in ijs legitur. quæ ducenta qnquaginta
duo millia stadiorũ fiunt passus semel & tricies millies mille et qn-
genties mille. Huius autem octaua pars quam uentus tenere uide-
tur est ter millies mille & noningenties tricies septies mille, & pas-
sus quingenti. qui modus loquendi antiquitatem non resipit, quare sic
locũ potius lego (ex librorum prius impressorum obseruatione, licet
corruptus ille locus atq; etiam mutilatus in eis sit) quæ fiunt passus
trecenties & qndecies centena millia. Huius autẽ octaua pars quàm
uẽtus tenere uidetur est tricies nouies, centena triginta septẽ millia, et
quingenti passus. hac lectione & uetusta formula restituitur, et nu-
merus ad passum cõuenit. Apocalypseos cap. ix. Et soluti sunt quatuor
angeli q parati erant in horam & diẽ & mensem et annum, ut
occiderent tertiã partẽ hominum, et numerus equestris exercitus ui-
cies millies dena millia δύο μυριάδες μυριάδων sic latine et prisco mo-

» re uerti debuit. bis millies centena millia Millies enim centena millia myriadum myriada significat. Vltra quem numerum græci uocabulum non habent. Nostrates centum milliones appellant, cum millionem dicamus millenarium numerum in sese multiplicatum. Ergo bis millies centena millia duas myriadas myriadum significat, & ter millies treis myriadas, & deinceps usq; ad decies millies centena millia, hoc est decem myriadum myriadas, quod uno uerbo nostrates abaci studiosi Milliartum appellant, quasi millionum millionem. Verum apud Plin. lib. eodem ubi legitur in codicibus post Hermolai emendationes impressis, tricies quater quinquaginta millia, & quinquagies bis quindecim millia passuum, centena uerbum subaudiendum est, ut recte admonuit Hermolaus. quomodo & paulo post. quæ mensura uniuersa ab eo mari efficit octuagies quinquies septuaginta octo millia. superius enim centena additum est a' Plinio, quod hic non legitur, sed subintelligendum relinquitur. Hoc autem liquere potest ex Martiano apud quẽ omnia ijsdẽ uerbis ut apud Plinium leguntur. nam cum apud Plinium ita le-
» gatur in manu scriptis & in impressis ante Hermolaum, a' Gange
» amne ostioq; eius quo se in eorum oceanum effundit per Indiam
» Parthienemq; ad myriandrum urbem syriæ in Issico sinu positam.
» LV.M.XV. Passuum decem & nouem, apud Martianum eadem uerba leguntur, nisi quot numerus ita effertur, quinquagies bis quindecim millia. Ex quo authore Hermolaus Plinium eo capite emendauit, quare coniectura ex hoc loco fieri potest ad ea quæ nos ipsi in Plinio mutauimus, ut millies sestertium et quingenties & huiusmodi alia aduerbialiter prolata, quæ confusa sunt in exemplaribus propter notarum compendia. Simile est illud quod sta-
» tim sequitur apud Plinium. Latitudo autem terræ a' meridiano si-
» tu ad septentrionem dimidio fere' minor colligitur .liiij. Mil.lxij. sic enim in manu scriptis & olim impressis legitur. cum Martianus dicat quinquagies quater centena sexaginta duo millia. Quem a' Plinio hæc & alia superiora transcripsisse non dubito. Centena' autem uerbum in his numeris subintelligendum relinqui planum fit ex eodẽ Martiano, q de Europæ longitudine loquens ita inquit.
» Europæ solius mensura octogies bis xciiij. Plini. li. iiij. Longitudidi-
» nẽ Europæ Artemidorus atq; Isidorus a' Tanai ad Gades. lxxxij.
» lxiiij. prodiderunt. Sic enim in antiquis legitur, licet in impressis lxxxiiij. Millia legatur. Apud Martianum octogies bis centena nonaginta quatuor millia intelligo. apud Plinium sic, octogies bis centena

» xiiij.mil.paſſuum,& ſic plerunq; & Plinius & Martianus locuti
ſunt,et ante eos Cicero.qđ eo ualet qđ ſupra diximus de cõpẽdio
loquẽdi p aduerbia antiquis uſitato.ut cẽties ſeſtertiũ pro cẽties cẽ
tena millia ſeſtertiũm omnino intelligi debeat. ut fortaſſe illi nume-
ri libro.xxxiij. Plinij de ærario Romano recte reſtitui uideantur a'
nobis ſupra libro ſecundo. Macrobius, in primo de ſomnio Sci-
» pionis numerandi cõpendium refugiens, ita inquit. Duplicatis
» igitur illis quadragies octies cẽtenis millibus, erit integra diame-
» tros cœleſtis circuli nonagies ſexies cẽtena millia ſtadiorum, &
» inuenta diametros facile menſuram nobis ipſius quoq; ambitus pro-
» dit. Hanc enim ſummam quæ diametrum fecit, debes ter multi-
» plicare adiecta parte ſeptima.& ita inuenies totius circuli per quẽ
» ſol currit ambitum ſtadiorum habere trecẽties cẽtena millia, &
» inſuper cẽtum ſeptuaginta millia. Sed ut ad rem redeam prædi-
ctas opes Tiberius Auguſtus princeps non modo parcus & ſor-
didus, ſed etiam rapax, annis tribus & uiginti confiſcauit. Caius
autem ſucceſſor intra annum primum imperij exhauſit cum an-
nuis uectigalibus & tributis imperij. Quapropter idem author
de Nerone ita inquit. Diuitiarum & pecuniæ fructum non ali-
um putabat quàm profuſionem, ſordidos ac deparcos eſſe quibus
ratio impenſarum conſtaret, prælautos uereq; magnificos qui abu-
terentur ac perderent. laudabat mirabaturq; auunculum Caium
nullo magis nomine quàm quot ingentes a' Tiberio relictas opes in
breui ſpatio prodegiſſet. Quare nec largiendi nec abſumendi mo-
dum tenuit. In Tiridatem, quod uix credibile uideatur, octin-
genta numũm millia diurna erogauit, abeuntiq; ſuper ſeſtertium
millies contulit. nullam ueſtem bis induit. Quadringenis in pun-
ctum ſeſtertijs aleam luſit. nunquam carrucis munus mille feciſſe
iter traditur, ſoleis mularum argenteis. Hactenus Tranquil. Tiri-
dates rex erat Armeniæ Vologeſis Parthorum regis frater, in qua re
gione cũ Corbulo præfectus res proſpere Neronis auſpicijs geſſiſſet,
Tiridates rebus aduerſis perterritus ad colloquiũ cum Corbulone
uenit. In quo colloquio Tiridates, ut inquit Tacitus libro.XV.de no
bilitate generis multum præfatus, cætera temperanter adiungit.
iturum quippe Romam, laturumq; nouum Cæſari decus non ad-
uerſis parthorum rebus ſupplicem Arſacidem. Tum placuit Tiri-
datem ponere apud effigiem Cæſaris inſigne regium nec niſi manu
Neronis reſumere. & colloquium oſculo finitum. dein paucis in
teriectis diebus magna utrinque ſpecie inde eques compoſitus per

» turmas & insignibus patrijs, hinc agmina legionum stetere ful-
» gentibus aquilis. in medio. tribunal sedem curulem, & sedes
» effigiem Neronis sustinebat. Ad quam progressus Tiridates cæ-
» sis ex more uictimis, sublatum capiti diadema imagini subiecit:
» postero die spatium orauit quo tantum itineris aditurus fratres ante
» matremque uiseret, obsidem interea filiam tradit literasq; sup=
» plices ad Neronem. hæc causa fuit cur Tiridates Romam ue-
» niret, cuius aduentum ut honorificentissimum sibi Nero omni-
» bus uotis concupierat. In huius aduentum Nero Pompeij thea-
» trum operuit auro. de quo Plinius libro trigesimotertio Nero
» Pompeij theatrum operuit auro in unum diem quo Tiridati re=
» gi Armeniæ ostenderet. Idem libro trigesimo de magia loquens,
» quam ob id inanem artem esse contendit quot eam Nero scire
» maxime concupiuit nec potuit, cum nec ingenium, nec facul-
» tates deessent. Magus, inquit, ad eum Tiridates uenerat, Ar-
» meniacum de sese triumphum afferens, & ideo prouincijs grauis.
» nauigare noluerat, quoniam expuere in Maria alijsq; mortali-
» um necessitatibus uiolare naturam eam fas non putant. Magos se-
» cum adduxerat. Magicis etiã scenis eũ initiauerat. non tamen cum
» regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem ualuit. Tranquillus
» alibi de eodem ita inquit. Non immerito inter spectacula ab eo edi-
» ta, & Tiridatis in urbem introitum retulerim. quem Armeniæ
» regem magnis pollicitationibus sollicitatum, cum destinato per edi-
» ctum die ostensurus populo propter nubilum distulisset, produxit
» quo opportunissime potuit, dispositis circa fori templa armatis co-
» hortibus, curuli residens apud rostra triumphantis habitu inter
» signa militaria atque uexilla. & primo per deuexum pulpitum
» subeuntem admisit ad genua. alleuatumq; dextra exosculatus est,
» dein precanti tiara deducta diadema imposuit, uerba supplicis in=
» terpretata prætorio uiro multitudini pronunciante. perductum in
» theatrum ac rursus supplicantem iuxta se latere dextro collocauit.
Ergo Tiridati Nero octingenta sestertia diurna erogauit, quæ per-
inde æstimo ac si uicena millia aureorum nostrorum dicæres. diur-
na autem nescio an quàm diu Romæ fuit intelligam, an ex quo
intra fines Romani imperij esse cœpit. discedenti autem amplius
uicies quinquies centenis millibus dono dedit. quadringenis in pun-
ctum sestertijs aleam lusit, id est denis aureorum nostrorum milli-
bus in singula puncta, non in singulos casus aleæ. Huiusmodi
ludus ab eodem Tranquillo in Augusto describitur. Inter cæ-

nam luſimus gerontícos & heri & hodie . talis enim iactatis ut quiſque canem aut ſenionem miſerat , in ſingulos talos ſingulos denarios in medium conferebat, quos tollebat uniuerſos qui Venerem iecerat . hac ratione fit ut immenſus ille ludus Neronianus fuerit . De domo autem aurea ſi quis locum apud Tranquillum legerit , quicquid noſtro æuo exædificatum eſt , deſpicabile exiſtimabit, adeo ut Gallionenſe prætorium Cardinalis Ambaſiani quod iam in prouerbium uenit ob ſumptum ſuperuacaneum, gurguſtium præ illa domo Neronis uideri poſſit . Quam tamen ipſam Plinius , à Marci Scauri theatro operis magnificentia uictam fuiſſe contendit , ne mireмur millies ſeſtertium abſumptum in Marci Scauri uillæ incendio . uel bis millies fortaſſe quod antea explicuimus. Quanti autem domus aurea conſtiterit, ex eo coniiciendum relinquitur, quod idem Tranquillus de Othone ſcripſit . Diplomatibus primiſq; epiſtolis ſuis Neronis cognomen adiecit : certe & imagines ſtatuaſq; eius reponi paſſus eſt . nec quicquam prius pro poteſtate ſubſcripſit quàm quingenties ſeſtertium ad peragendã auream domum . Si igitur Otho quingenties ſeſtertium , id eſt duodecies centena & quinquaginta millia aureorum noſtrorum attribuit ad peragendam domum auream , quanti opus ipſum antea factum æſtimamus ? nam nihil defuiſſe operi ex eo apparet quod idem in Nerone inquit . Eiuſmodi domum cum abſolutam dedicaret, hactenus comprobauit ut diceret quaſi hominem tandem habitare cœpiſſe . quingenties igitur ſeſtertium ſubſcripſiſſe Othonem intelligimus ad appendicem quandam domus faciendam uel operis expolitionem . Plinius libro trigeſimotertio. Nero Pompeij theatrum operuit auro in unum diem quo Tiridati regi Armeniæ oſtenderet , & quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem ? Tacitus libro decimoſeptimo . Bis & uicies millies ſeſtertium donationibus Nero effuderat , appellari ſingulos iuſſit , decuma parte liberalitatis apud quenque eorum relicta. at illis uix decumæ ſuper portiones erant . exactum triginta equites Romani præpoſiti . Igitur ſi Nero quatuordecim annis quibus in imperio fuit bis & uicies millies ſeſtertium donationibus effudit , ideſt quingenties & quinquagies centena millia aureorum noſtrorum , & auream domum extruxit , cum interim in omni parte uitæ prodigos omneis ſuperaſſet , quod exiſtimabimus de opulentia imperij? de eo Plinius libro duodecimo ita inquit. Periti rerum aſtruxerunt non ferre thuris tantum annuo fœtu Ara-

» biam q̃tum Nero princeps nouissimo Pompæ suæ die concremauit.
» ubi Poppeæ legendum puto.de cuius morte Tacitus libro.XVI. Post
» finem ludicri Poppea mortẽ obijt fortuita mariti iracundia,a' quo
» grauida ictu calcis afflicta est. corpus non igni abolitum ut Roma-
» nis mos, sed regum externorum consuetudine differtum odoribus
» conditur,tumuloq; Iuliorum infertur.ductæ tamen publicæ exequiæ.
» De hac Poppea Plinius lib.XXXIII. ita inquit. Vasa coquinaria
» ex argento Caluus orator fieri quæritur,at nos carrucas ex argen-
» to celare inuenimus.Nostra quoq; ætate Poppea coniux Neronis prin
» cipis delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoq; induere sole-
» bat. Idem libro.xi. Poppea certe Domitij Neronis coniux asinas
» quingentas fœtas per omnia secum trahens, balnearum etiam so-
» lio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoq; cutem credens.
Eusebius in Chronicis & Orosius septimo histo.authores sunt Nero-
nem senatum Roma. coëgisse ad conferendum sibi annuum centies
sestertium ad tolerandas expensas imperatorias. hoc est ære no-
stro ducena quinquagena millia aureorum, id quod post mortem
Senecæ factum fuit, cum iam deterior fieri non posset Nero,& ad
summum nequitiæ & improbitatis peruenisset. Post Neronem Vi
» tellius princeps successit,de quo ita scribit Tranquil. Sed uel præci-
» puæ luxuriæ sæuitiæq; deditus,epulas trifariam semper, interdum
» quadrifariam dispertiebat, in ientacula & prandia & cœnas co-
» messationesq;,facile omnibus sufficiens uomitandi consuetudine. In-
» dicebat autem aliud alij eadem die.Nec cuiquam minus singuli ap-
» paratus quadringenis millibus constiterunt. famosissima super cæte-
» ras fuit cœna ei data aduentitia a' fratre. In qua duo millia le-
» ctissimorum piscium,septem auium apposita traduntur.Hanc quoq;
» exuperauit ipse dedicatione patinæ, quam ob immensam magnitu-
» dinem clypeum mineruæ,id est ægida poliuchi dictitabat. In hac
» scarorum iecinora,Phasianorum et Pauonum cerebella,linguas phœ
» nicopterum,Murenarũ lactes a' Carpathia usq; fretoq; Hispaniæ pe-
» titarũ,cõmiscuit.Hactenus Ttrãq.Equidem nihil maius dici aut ex-
» cogitari in luxuria posse uideo,nisi margaritarũ liquefactarum hau-
stus.Iamprimum Pauones uidimus Varronis tẽpore quinquagenis
denarijs uenales,id est quinis aureis nostris,quorũ cerebellis pati-
na illa constabat,ut iocinoribus Scarorum,de quibus Plin. libro.ix.
» ita inquit.Nunc Scaro datur principatus, qui solus piscium dicitur
» ruminare,herbisq; uesci,nõ alijs piscibus, mari Carpathio maxime
» frequẽs.proxima est his mensa generis duntaxat mustelarũ.& paulo

» poſt. Ex reliqua nobilitate & gratia maxima eſt & copia mul-
» lis, ſicut magnitudo modica. ex his uerbis apparet Scarum pri-
mæ authoritatis fuiſſe apud ganeoſos homines. qui quanti uendi po-
tuerit coniicere licet ex pretio mulli qui Claudio principe ſeptem uel
octo millibus nummûm emptus fuit ab Aſinio ut alibi dictum eſt. de
» Phœnicopteron idem Plinius libro decimo. Phœnicopteri linguam præ
» cipui ſaporis eſſe Apicius docuit nepotum omnium altiſſimus gur-
» ges. Idem libro. XXXV. Atq; ut luxu quoq; authoritas contingat
» figlinis, tripatinum, inquit Feneſtella, appellabatur ſumma cœ-
» narum lautitia. una erat murenarum, altera luporum, tertia my-
» xonis piſcis, inclinatis iam ſcilicet moribus. Nã nos cũ unam Aeſopi
» tragœdiarum hiſtrionis in natura auium diceremus ſeſtertijs ſexcen
» tis ſtetiſſe, non dubito indignatos legentes. at Hercules Vitellius in
» principatu ſuo. cc. ſeſtertijs condidit patinam, cui faciendæ fornax
» in campis ijs ædificata erat, quoniam eò peruenit luxuria, ut etiã
» fictilia pluris conſtent quàm Murrina. Propter hanc Mutianus
» altero conſulatu ſuo in conqueſtione exprobrauit pontinarum palu
» des Vitellio. Memoria non illa fœdiore cuius ueneno Aſprenati reo
» Caſſius Seuerus accuſator obijciebat interijſſe centum triginta conui-
» uas. ſi hæc uerba uere leguntur, patina illa fictilis ducentis ſeſter-
» tijs, id eſt non minoris quàm quinq; millibus aureorum noſtrorum
» conſtitit, propter quod Plinius dixit pluris fictilia conſtare quàm
» Murrina, quorum pretia Plinius magna ponit. libro XXXVII.
» Sed quonam modo fieri potuerit ut patina fictilis tanti conſtiterit
» inire rationem nequeo. nec ipſe Pli. hoc ſignificare mihi uidetur cũ
» prius dixerit, Aeſopi patinam ſexcentis ſeſtertijs ſtetiſſe. patinam
» enim pro ferculo poſuiſſe notum eſt ex loco lib. decimi qui a nobis
» diligenter, ut ſpero, explicatus eſt de centum auiculis humano ſer-
» mone canoris, ſenis millibus emptis. Sed rurſus ſi Plinius de fer-
» culo intellexit, quonam pacto Plinius non ineptus erit qui poſt ſex-
» centa ſeſtertia, ducenta ſeſtertia dixit? cum maius aliquid omni-
» no & mirabilius dicere uellet, ut plane quis ex uerbis eius in-
» telligere poteſt. Cum hic me ſcrupulus anxium olim habuiſſet, libros
» antiquos adij in quibus decem talentis pro ducentis ſeſtertijs legitur,
» quod nec ipſum placuit, ut pote quod ſextam tantum partem ad
» ducenta ſeſtertia adderet, & alioqui nunquam Plinius & antiqui
» de rebus Romanis per talenta locuti ſunt, licet in antiquis quibuſ-
» dam codicibus Plinij mendoſe ſæpe legatur hoc uerbum in mentione
» rerum latinarum. Quare ex uetuſtiſſimo exemplari decies ſeſter-

tiũm lego, quod addit quadringenta seſtertia ad patinam Aeſopi, ideſt aureorum decem millia. Condidit autem pro commentus eſt, & author fuit, intelligo. Quod autem ſequitur, ſic lego. Propter hanc Mutianus altero conſulatu ſuo in concione exprobrauit patinarum paludes uitelli memoriæ. non illo fœdiore cuius uenemo Aſprenati reo Caſſius Seuerus & cætera. Hoc ſenſu. ut non ſit fœdior illa patina in qua uenenum datum eſt tot conuiuis. Patinarum autem paludes figurate dictum eſt alluſione pontinæ paludis, cum patina ipſa etiam fictilis eſſet & lutea. de qua Plinius libro. III. A Circeis palus pontina eſt, quem locum. xxiij. urbium fuiſſe Mutianus ter conſul prodidit. Is eſt autem Mutianus cuius mentio crebra eſt apud Tacitum, qui Veſpaſianum ad capeſſendum imperium hortatus eſt, quem intelligimus ex uerbis Plinij Vitellio ſupplicio affecto pro concione aliquando taxaſſe tempora Vitellij ob luxum perditiſſimum. uel aliàs conquerendo exprobraſſe patinæ fœditatem, ſi conqueſtione legatur. Tacitus de luxu Vitellij loquens libro. XVII. Ipſe abunde ratus ſi præſentibus frueretur, nec in longius conſultans, nouies millies ſeſtertiũm pauciſſimis menſibus interuertiſſe creditur. hanc ego ſummam non minorem ducenties uicies quinquies centenis millibus eſſe autumo. Octauo autem menſe imperij ſui exercitus ab eo deſciſcere cœperunt. Paucos igitur menſes Tacitus octo menſes appellauit. Hic facere non potui quin maioris etiam luxuriæ exempli uitelliana patina reminiſcerer, tametſi non quærerem, id erit ex Tranquil. in Nerone deterrimorum omnium principum facinoroſiſſimo. quo loco enim de luxu eius epulari loquitur, indicabat, inquit, & famuliribus cœnas, quarum uni mellita quadragies ſeſtertium conſtiterunt. Ego mellitorum appellatione mellita dulciora fercula intelligo, quæ ultimis menſis apponuntur. ut hodie ſaccharati miſſus epularum a piſtore dulciario. & omnia quæ bellariorum nomine cõtinentur. & Saccharæi operis ſtrues in adijcialibus cœnis quæ in lancibus argenteis ad oſtentationem traducuntur, magis ut delibentur, quàm ut eſitentur. hæc ſi centenis millibus aureorum noſtrorum æſtimantur, quanti cœna ipſa æſtimari poterit? Huic dicto fidem arroget an deroget id quod ſequitur neſcio. Seneca libro de conſolatione ad Albinam matrem ſuam ita inquit, de Caligula loquens. C. Cæſar Auguſtus quem mihi uidetur rerum natura edediſſe ut oſtenderet quid ſumma uitia in ſumma fortuna poſſent, centies ſeſtertio cœnauit uno die, & in hoc omni-

um adiutus ingenio, uix tamen inuenit, quo modo trium pro-
uinciarum tributum una cœna fieret. Quibus uerbis apparet
centies sestertium immensam esse pecuniam, & quæ de Cleopa-
træ unione diximus ex Plinio non uanitate commentitia à nobis
esse aucta, sed modicè æstimatum eius pretium. id quod in om-
nia penè in his libris prodita ualet. Maiora sunt ista omni-
no nostræ ætatis captu. Sed de Vitellij helluatione ita inquit Iose-
phus libro quinto de bello Iudaico. Octo mensibus ac dies quinq; po-
titus imperio iugulatur in media urbe, quem si uiuere diutius con-
tigisset, eius luxuriæ satis esse imperium non potuisset. Vitellio
successit Vespasianus Augustus, Qui omissa sub Galba uectiga-
lia reuocauit, noua & grauia addidit, tributa etiam auxit, &
prouincijs nonnullis duplicauit, quare eum nonnulli auarissimum
esse tradiderunt. sunt contra, qui opinentur, inquit Tranquil-
lius, ad manubias & rapinas necessitate compulsum summa æra-
rij fisciq; inopia. de qua testificatus sit initio statim principatus,
professus quadringenties millies opus esse, ut respublica stare pos-
set. quod & uerisimilius uidetur, quando male partis optime usus est,
in omne genus hominum liberalissimus. quippe qui expleuerit
censum senatorium, & consulares inopes quingenis sestertium
millibus annuis sustentauerit. Ingenia & artes uel maxime fo-
uerit, primusq; è fisco latinis græcisq; rhetoribus annua cen-
tena constituerit. cæterum quadringenties millies maiorem sum-
mam esse uideo quàm ut Vespasianus sperauerit quantauis par-
simonia aut tributorum exactione colligi posse. quare pro qua-
dringenties quadragies legendum esse uidetur, & sic quidem
maxima erit summa earum quas adhuc diximus. id est millies
centena millia aureorum coronatorum. ultra enim hanc sum-
mam ne ludicra quidem uota hominum procedere solent. etiam
si immensum quid, maiusq; omni auri conceptaculo exoptare con-
tendant. sed tamen credibile hoc faciunt ea quæ in secundo scripsi-
mus. Hæc ferè sunt ex quibus Romanorum opes conijcere ma-
gis quàm cognoscere possemus. Reliqua enim monumenta per au-
thores sparsa huiusmodi sunt, ut ex ijs certum nullum argumen-
tum ad constitutionem huius rei colligere possimus. ut quod Pli-
nius libro uno & uicesimo de gente quadam pontica dicat. Gens,
inquit, ea cum æram in tributa Romanis præstet, mel quoniam
exitiale est non uendit. His dictum, unum Plinij addemus, ne id
præterijsse uitio mihi uertatur. is enim author libro duodecimo

» de felicitate Arabiæ loquens ita inquit. Verum Arabiæ etiam nunc
» felicius mare est. ex illo namq; margaritas mittit. minimáq; compu-
» tatione millies centena millia sestertium annis omnibus india & Se-
» res peninsulaq; illa imperio nostro adimunt, tanto nobis delitiæ &
» fœminæ constant. lib. autem sexto de cursu annuo & nauigatione
» in India loquens, ita inquit. nec pigebit totum cursum ab Aegypto
» exponere, nunc primum certa notitia patescente. digna res, nullo
» anno minus hic quingentesimis imperij nostri exhauriente India,
» & merces remittente quæ apud nos centupliçato ueneant. ex ho-
» rum locorum collatione dicere possemus millies sestertium Plinium
» quingentesimam imperij Romani taxauisse, non redditus publici,
» sed uniuersarum opum publicarum priuatarumq;. quasi in Indiam
» quotannis quingentesima pars pecuniæ transportaretur ex ijs pro-
» uincijs quæ Romanæ ditioni subsunt. Ego autem hunc locum cor-
» ruptum esse puto. nam in uetustissimo exemplari, non quingente-
» simis sed. dl. legimus. & alioqui particula hic, omnino hoc loco
» absurde sita est. Quare sic Plinium scripsisse puto, nullo anno mi-
» nus HS. quingenties imperij nostri exhauriente India. licet libro
» duodecimo Plinius millies sestertiũm dixerit gemmata summa. Alio-
» qui quonammodo Plinius inire rationem potuisset quingentesimæ
» imperij Roma. non uideo, nisi breuiarium quidem censuale om-
» nium prouinciarum uidisset. Hactenus de Romanis opibus. Rede-
» amus ad Persicas. Diximus supra quanta essent tributa Persa-
» rum auri argentiq; Darij Histaspis tempore, præter cæteras obuen-
» tiones thuris et aromatum. Præfecturas autem Parthorum, sic enim
» postea Persæ appellati sunt, Plinius decem & octo esse dixit his uer-
» bis libro. VI. Regna Parthorum duodeuiginti sunt omnia, ita enim
» diuidunt prouincias circa duo, ut diximus, maria, rubrum à me-
» ridie, hyrcanum à septentrione. ex ijs. xi. quæ superiora dicuntur,
» incipiunt à confinio Armeniæ Caspijsq; litoribus, pertinent ad Scy-
» thas, cum quibus ex æquo degunt. Reliqua septem regna inferio-
» ra appellantur. Sed Plinius de tempore suo loquitur. Herodotus au-
» tem libro. iij. Præfecturas uiginti posuit in regno Persarum ut dixi-
» mus. in quibus regnum Lydium ut præcipuum ponit. Ab eo tem-
» pore ad Dariũ ultimum Persarum regem multi reges fuerunt. Qua
» temporis intercapedine Persarum regnum magnis opibus auctum
» est. Primus ille Darius qui à septem Persis obtruncatis magis crea-
» tus est, omnium hominum pulcherrimus fuit, exœpta brachiorum
» & cubitorum longitudine qua dehonestabatur, usq; ad genua pro-

tentorum,

tentorum, ob quæ macrochir, ideſt Longimanus appellatus eſt, ut
author eſt Strabo libro. XV. & is fuit qui tributorum formulas
inſtituit. τὸν δὲ διαταξάντα, inquit ille, τὰς φόρους δασεῖον εἶναι
τὸν μακρόχειρα καὶ πάλλιστον ἀνθρώπων, πλὴν τὰ μήκη τῶν βραχιό-
νων καὶ τῶν πήχεων. ἄπτεσθαι γὰρ καὶ τῶν γονάτων. Huius ergo Da-
rij tempore uiginti erant præfecturæ ſtipendiariæ præter immu-
nes & munerarias, ab Helleſponto ad orientem tendentes inter duo
maria. Ab helleſponto autem & ægæo mari manſiones qui ſtathmi
græce dicuntur, certis ſpatijs ad Suſa regiam Perſidis miro ordine
diſpoſitas fuiſſe dicit. ἔχει τὸν ἀμφὶ τῇ ὁδῷ ταύτῃ ὧδε. σταθμοί τε
πανταχῇ εἰσὶ βασιλήιοι, καὶ καταλύσεις κάλλισται. διὰ οἰκουμένης τε
ἡ ὁδὸς ἅπασα καὶ ἀσφαλέος. Sic autem, inquit, res ſe habet circa
uiam illam, manſiones ubique ſunt regiæ, & diuerſoria elegan-
tiſſima. omnis autem uia per habitatam regionem tutamq; ducit.
Deinde Herodotus rem ſigillatim perſequens manſiones per Lydi-
am & Phrygiam uiginti numero ponit. Excipit autem à Phry-
gia, inquit, Halys fluuius, in quo portæ ſunt quas omnino tran-
ſire neceſſe eſt. & tandem manſionibus omnibus enarratis uſq; ad
Suſa ubi erat regia, ὅτοι, inquit, οἱ πάντες σταθμοὶ εἰσὶ ἕνδεκα καὶ
ἑκατόν. καταγωγαὶ μὲν νῦν σταθμῶν τοσαῦταί εἰσι ἐπὶ Σάρδις
σα ἀναβαίνοντι. Omnes autem hæ manſiones numero ſunt centum
& undecim. tot ſunt manſionum diuerſoria à Sardibus Suſa ten-
denti. Quod ſi recte dimenſa uia eſt regia paraſangis, & para-
ſanga tricena ſtadia ualet ut certe ualet, à Sardibus ad regiam
quæ Memnonia dicitur, ſtadia ſunt tredecim millia & quingen-
ta & paraſangæ quadringenti quinquaginta. Centena igitur &
quinquagena ſtadia quotidie peragranti uiatori, conſumuntur di-
es ſolidi nonaginta. πεντήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν στάδια ἐφ' ἡμέρῃ ἑκά-
στῃ διεξιόσι, ἀναισιμοῦνται ἡμέραι ἀπαρτὶ ἐνενήκοντα. Hic fuit ſta-
tus Perſici regni ſub Dario Macrochire. Hoc regnum ab Alexan
dro euerſum eſt deuicto Dario, & in plureis Alexandri ſucceſſo-
res diuiſum. quoad Parthi denuo inſtaurauerunt cum Romanis
ſæpe belligerantes. Maximas autem opes ſub Dario ultimo fuiſſe
ex Quinto Curtio & Strabone docebimus. Iamprimum Curtius
libro tertio de gaza Damaſci loquens Alexandro prodita à præ-
fecto qui eam eduxerat fugæ colore quæſito. Iacebant, inquit, to-
tis campis opes regiæ, illa pecunia ſtipendio ingenti militum præ
parata. Ille cultus tot nobilium uirorum, tot illuſtrium fœmina-
rum, aurea uaſa, aurei freni. tabernacula regali magnificentia or-

» nata. Vehicula quoq; à ſuis deſtituta ingentis opulentiæ plena faci-
» es etiam prædantibus triſtis, ſiqua res auaritiam moraretur. quip
» pe tot annorum incredibili & fidem excedente fortuna cumula-
» ta. & paulo inferius. Summa pecuniæ ſignatæ fuit talentum duo
» millia & ſexcenta. facile argenti pondus quingenta æquabat. ſic
enim in membranaceo legimus. Idem libro. V. de Suſis loquens Ale
xandro citra oppugnationem traditis, Hic Abulites cum donis rega
lis opulentiæ occurrit. Dromades cameli inter dona erant uelocitatis
eximiæ. XII. elephanti à Dario ex India acciti. non iam terror, ut
ſperauerant, Macedonum, ſed auxilium, opes uicti aduictorem trã=
ferente fortuna. Vt uero urbem intrauit, incredibilem ex theſauris
ſummam pecuniæ egeſſit. quinquaginta millia talentum argenti, nõ
ſignati forma ſed rudi pondere. multi reges tantas opes longa æta=
te cumulauerant liberis poſteriſq;, quas una hora in externi regis
manus intulit. In codicibus impreſſis millia uerbum deeſt errore
librariorum. Hæc talenta aut Babylonia fuerunt, aut attica. quare
hæc ſumma minima computatione trecenties centena millia aureo=
rum noſtrorum ualuit. antea autem idem author dixerat eodem
» libro, Alexandro traditur Arbella, regia ſupellectili Dariiq; ga=
» za repleta. quatuor millia talentũm fuere. præterea pretioſæ ue-
» ſtes, totius, ut ſupra dictum eſt, exercitus opibus in illam ſedem
» congeſtis. hac ſumma fit accẽſio tricies ſexies centenum millium au
reorum, præter gazam Damaſci. Suſa, ut author eſt Stephanus, re
gia eſt Perſarum, quam Memnon condidiſſe dicitur. Quare Strabo
regiam Memnoniam appellauit. ab hac Suſiana dicta eſt regio Per
ſidis citerior. à Suſis Alexander Darium ſedentem ſequens Perſe-
polin, ueluti ad regni penetralia raptim contendit. cui præſto fue
runt quatuor Græcorum millia, mutilis corporibus, quos Perſæ
quondam bello captos uariis ſuppliciorum generibus affecerant.
Quare Alexander impetum cepit urbis eius excidendæ, quæ
antiqua regia erat Perſarum, olim à Cyro condita, qui & Perſa-
rum ipſe regnum condiderat. ab ea enim ſede profectos aliquan=
do Perſarum reges Græciæ bellum impium, & Europæ intuliſſe.
Quare Perſepoleos excidio parentandum maioribus eſſe cenſuit,
quos Perſæ uariis cladibus traiecto Helleſponto, & pontibus eti=
am iuncto lacęſſiuerant. In ea igitur urbe quantas opes Alexan-
der ceperit, uerbis ipſius Curtij authoris terſi, atque elegantis re-
» feremus. Multas urbes, inquit, refertas opulentia regna partim
» expugnauerat, partim in fidem acceperat. Sed urbis huius diui

tiæ

tiæ uicere præterita. In hanc totius Persidis opes congesserant Barbari. aurum, argentumq; cumulatum erat. uestis ingens modus. supellex non ad usum modo, sed ad ostentationem luxus comparata. & paulo infra. Ingens pecuniæ captiuæ modus traditur, prope ut fidem excedat. Cæterum aut de alijs quoque dubitamus, aut credimus in huius urbis gaza fuisse centum & uiginti millia talenta. ad quæ uehenda (nanque ad usus belli secum portare decreuerat) iumenta, & camelos a Susis, & Babylone contrahi iussit. sic in uulgatis libris legitur. uerum obseruata uetusta lectione non centum & uiginti millia talenta lego refragante loquendi consuetudine doctorum, sed centum millia & uiginti talenta. Hæc summa quanti æstimari nomismate nostro possit, ex præcedenti appareret. Quanta autem fuerit gaza Babylonica Curtius non addidit. licet Alexandrum recognouisse dicat. Strabo autem libro decimoquinto Alexandrum ait angustias Persidis, & Vxiorum, qui Persis contermini sunt, & Persicas denique ipsas portas superasse ui bellica, penetrare festinantem ad caput ipsum regni & gazophylacia Persarum, quæ tot seculis congesta, ac recondita fuerant. ἃ καὶ αὐτὰ βία διῆλθεν Ἀλέξανδρος κατὰ τὰς Περσικὰς πύλας καὶ κατ' ἄλλους τόπους, διεξιὼν τὴν χώραν, καὶ κατοπτεύσας σπεύδων τὰ πυριώτατα μέρη καὶ τὰ γαζοφυλάκια ἃ τοσούτοις χρόνοις ἐξεπεπλήρωτο. Et paulo inferius de Cyro loquens. omnes autem Persidis pecunias Susa exportandas curauit, quæ thesauris ipsa & supellectili plena erant. nec ideo tamen illic regiam animo destinabat, sed apud Babylonem, quam constituerat etiam supellectili & instrumento regio adornare. etenim illic quoque thesauri conditi erant. πάντα δὲ τὰ ἐν Περσίδι χρήματα ἐξεπομπάσατο εἰς τὰ Σοῦσα καὶ ταῦτα θησαυρῶν καὶ κατασκευῆς μεσά. οὐδετερθ' ἡγεῖτο βασιλείαν, ἀλλὰ τὴν Βαβυλῶνα. καὶ διενοεῖτο ταύτην προσκαταπαυλίζειν. ἢ ἀνταῦθα δ' ἔμενεν θησαυροί. Fama est, inquit, præter eas pecunias, quæ Babylone, & eas, quæ in castris erant, quæ inde sumptæ non fuerant, ipsa per se quæ Susis & in Perside erant, quadraginta millia talentum numerata, & recognita fuisse. φασὶ δὲ χωρὶς τῶν ἐν Βαβυλῶνι, καὶ τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν παρὰ ταῦτα μὴ ληφθέντων, αὐτὰ τὰ ἐν Σούσοις καὶ τὰ ἐν Περσέπολι μυριάδας ταλάντων ἐξετασθῆναι. τινὲς δὲ καὶ τέντε λέγουσι. Hoc non conuenit cum eo, quod Curtius scripsit, quia Susis, & Persepoli centum et quinquaginta millia Curtius inuenta dixit. Plutarchus. XL. millia talentum argenti inuẽta dixit in regia gaza Susis, et qnquaginta millia talẽtum purpuræ hermioicæ.

» ſed uideamus quid ultra dicat. ἄλλοι δὲ πανταχόθεν συναχθῆναι
» παραδεδώκασιν εἰς ἐκβάτανα ρκ', μυριάδας ταλάντων. Alij autem uni-
» uerſas undiq; coactas pecunias centum & octoginta talentũm mil-
» lia dicunt Ecbatana comportata fuiſſe. hoc confirmari non poteſt ex
Curtio, quia locus ille libro quinto mutilatus eſt, licet eodem libro in
mentione Philotæ ſignificet Parmenionem maximæ pecuniæ cuſto-
dem in Media fuiſſe. Verum ex Arrhiani li. III. nouimus Alexan
drum mandaſſe Parmenioni, ut pecuniam, quæ ex Perſide exporta
ta fuerat Ecbatanis in arcem conderet, ibiq; ad cuſtodiam ſex mil
lia Macedonum cum anicis relinqueret. Tantum hoc refert, q̃ Ar=
rhianus tradit Alexandrum Cyri theſauros Paſagardis, oppreſſis
celeritate cuſtodibus, reperiſſe. Strabo autem dicit Cyprum Paſagar-
dis regiam quidem ſuam ſtatuiſſe, ſed tamen pecunias Suſis condi
uoluiſſe. Curtius igitur gazam Perſarum multis in theſauris condi-
tam, ad centum & quinquaginta ſex millia talentũm taxauit, abſq;
Babylonica pecunia. Strabo omnia complexus centum & octoginta
poſuit. Hæc ſumma centies & octies millies mille aureos noſtros ua
let. ſumma haud dubie multo maior maxima omnium ſummarum,
quas uno tempore coactas in rebus Romanis legerimus. niſi ſi fidem
habuerimus ijs, quæ dicta ſunt in ſecundo de ærario Romano ex
uetuſto exemplari, in quo iudicium meum uix interponere auſim
propter dubiam fidem exemplarium. Præter hanc ſummam poſt
» Perſepolim direptam dirutamq; cum Alexander iam in Hyrcaniã
» ueniſſet, uiginti, inqt Curtius, & ſex millia talentũm proxima præ=
» da redacta erant, e' queis. XII. millia in congiarium militum ab-
» ſumpta ſunt, par huic pecuniæ ſumma cuſtodum fraude ſubtracta
» eſt. Tantis opibus Alexandri magnificæ facta reſpondere uidentur.
» Cum enim in Perſidem ex India regreſſus intellexiſſet milites ſuos
» iam ueteranos conſumptis per luxũ orientis ſpolijs inſuper etiã ære
» alieno obſtrictos eſſe, edixit ut omnes milites æs alienum profiterẽ-
» tur, quod cum illi facere cunctarentur tentari ſeſe rati, quo facilius
» Alexander ſumptuoſos notaret, rex ſatis gnarus profeſſioni æris
» alieni pudorem non contumaciam obſtare, menſas totis caſtris poni
» iuſſit & decem millia talentũm proferri. Tum demum fidẽ facta
» profeſſio eſt, nec amplius ex tanta pecunia q̃ centum & .XXX. talen
» ta ſuperfuere, adeo ille exercitus tot ditiſſimarum gentium uictor,
» plus tamen uictoriæ, q̃ prædæ deportauit ex Aſia. Authores Cur-
» tius li. nono & Plutarchus in Alexandro. Ab eadem munificen=
» tia eſt congarium militare, de quo ante diximus. XII. millium
talentũm.

talentûm. sed inusitata est illa sublimitas animi, Ephæstionem cariſſimum ſibi, morbo defunctum, decem millibus talentûm, ideſt ſexagies centenis millibus noſtris funeraſſe, ut authores ſunt Plutarchus in Alexandro, & Arrianus in ſeptimo. Et in nuptijs Statyræ Darij filiæ, quam Suſis matrimonio ſibi iunxit, epulum nouem millibus conuiuarum feciſſe, & unicuiq; ad libamina peragenda aureã phialam donaſſe, authore Plutarcho. Huic dicto fidem facere poteſt Chares hiſtoricus, qui Alexandri geſta ſcripſit, ut ex Athenæo nouimus. Ait enim poſt Darij mortem Alexandrum nuptias ſibi, amicis'q; celebraſſe ſplendidiſſimo apparatu. Siquidem in eodem conclaui duos & nonaginta thalamos ſternendos iuſſiſſe. Erat autem conclaue prægrande centenarij lectiſternij facile capax. In quo ſinguli lecti toralibus ſtrati genialibus erant impenſa uicenum minarum argenti. Inter quos uiſendus erat lectus regius pedibus aureis fultus. Epulum autem nuptiale in aula temporaria factum fuit excitatis tentorijs ſingulari ſplendore & opulentia. Huius aulæ ambitus quatuor ſtadiorum erat, ideſt duum millium et quadringentorum pedum, uel paſſuum quingentorum. Firmamentum autem præſtabant columnæ uicenum cubitorum, partim aureis laminis, partim argenteis contectæ. & inſuper lapillis pretioſis diſtinctæ. tum ambitum ipſum cingebant Babylonica ſtragula aurea textura & belluata diſtincta. Nuptiarum celebritas diebus quinque inſtaurata, cum interim & muſici artifices, & ſcenici, & omne genus acroamatum in medium prodirent, ſpecimen quiſque artificij ſui præbentes. Indeq; primum aſſentatores regis Alexandrocolaces dici cœperunt, qui antea a' tyranno Siciliæ Dionyſiocolaces dicebantur. Omnia ſumma hilaritate Alexandro approbante. Tum ſubdit. εἰσὶ πεμφθέντες φησὶ στέφανοι, ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν λοιπῶν, ταλάντων ἦσαν μυρίων πεντακισχιλίων. Coronæ autem a' legatis, & alijs in ea celebritate miſſæ quindecim millibus talentûm æſtimabantur. Quapropter paulo ſuperius ita dixerat. καὶ ἔνιοτε οἱ πρότερον καλούμενοι διονυσιοκόλακες, ἀλεξανδροκόλακες ἐκλήθησαν διὰ τὰς τῶν δώρων ὑπερβολὰς ἐφ' οἷς καὶ ἤσθη ὁ Αλέξανδρος. Proinde qui prius Dionyſiocolaces uocabantur, iam inde Alexandrocolaces dicti ſunt, propter munerum magnificentiam, exhilarato ob id etiam Alexandro. Quindecim millia talentûm non minus nonagies centenis millibus coronatorum ualuerunt. Hæc autem munera intelligimus Alexandro ab Aſia gentibus ſubactis, & regibus dynaſtis ob honorem nuptiarum miſſa, ut hodie factitari uidemus.

cum fortasse Alexander literas ad præfectos prouinciarum ob id
misisset, & præterea ab ipsis Macedonum primoribus, quos uicto
riæ aliæ super alias in immensum locupletarant. Magnificentiam
autem & nitorem inusitatum Augustalis Alexandri Phylarchus
his uerbis animo concipiendam dedit, ut idem author refert.

» τὰς δὲ χρυσᾶς πλατάνους καὶ πλὴν χρυσῆν ἄμπελον, ὑφ' ἧς οἱ πρόσθεν βα-
» σιλεῖς ἐχρημάτιζον πολλάκις καθήμενοι, σμαραγδίνους βότρυς ἐχούσης,
» καὶ τῶν ἰνδικῶν ἀνθράκων ἄλλοντε παντοδαπῶν λίθων ὑπερβαλλόν-
» των τὰς πολιτελείας, ἐλάττω φησὶν ὁ φύλαρχος φαίνεσθαι τῆς καθη-
» μέραν ἑκάστοτε γινομένης παραλεξάνδρου δαπάνης. Nam aureas,
» inquit, platanos aureamq; uitem, sub qua Persarum reges seden-
» tes iura sæpe reddebant, audiendisq; gentium postulatis uacabant,
» inferiores uideri quotidiano sumptu Alexandrinæ regiæ Phylar
» chus autumauit. Etiamsi uitem illam auream spectabilem opulen-
tia facerent uuæ in ea dependentes. ex smaragdis illæ quidem, &
carbunculis indicis, atque gemmis alijs summæ taxationis aptæ.
» Pergit Phylarchus in hæc fermè uerba. Iamprimum erat eius
» prætorium castrense centum lectorum capax, idq; aureæ columnæ
» octo numero continebant. Supra autem columnas assurgentia la-
» quearia opere uermiculato auro aliaq; eximia materia coagmen-
» tato, summam prætorij partem decore festigabant. Ipsi primum gen
» genti Persæ, quos illi melophoros uocabant, idest hastilia ferentes
» aureis malis præpilata, intrinsecus prætorium cingebant, luteis, ac
» purpureis uestimentis exculti. Post hos mille sagittarij, partim flam
» meis induti uestibus, partim hysgino tinctis. non pauci etiam cæ-
» ruleos amictus habebant. His quingenti Macedones præerant ar
» genteis parmis insignes, ob id argyraspides dicti. In augustali me-
» dio aurea sella solio simulis statuebatur. in qua residens Alexan
» der de ijs rebus statuebat, quæ regiam sententiam poscebant, aut
» præfectos ad imperia accipienda uocabat, cum interim stipatores
» undique regi apparerent. Extrorsus uero elephantorum agmen
» suis stratis contectum prætorio circundabatur, & simul Macedo-
» nes mille Macedonico cultu conspicui. Ab his rursus Persæ nume-
» ro decem millia excubias agebant. Quibus autem purpuram fer-
» re mos erat, quingenti tantum erant. ijs enim tantum ex supra-
» dictis Alexander purpuream uestem dabat. Cumque tot essent
» præfecti, comitesque Alexandro & ministri, nulli ad eum acce-
» dere non accersito ius erat. Huiusmodi, inquit ille, fuit dignitas,
» & augusta species Alexandri in expeditione agentis post Dari-
um uictu.

um uictum. Sed quod Phylarchus de platanis & aurea uite dixit, uidendum id quale sit. Idem igitur Athenæus circa principium libri duodecimi de luxu & delitijs loquens, ita inquit.

Χάρης δὲ ὁ μιτυληναῖος ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου ἱστοριῶν, εἰς τοσοῦτόν φησιν ἦλθον τρυφῆς οἱ τῶν πρόσθεν βασιλεῖς, ὥστε εἰσεθεῖναι τῆς βασιλικῆς κλίνης ὑπὲρ κεφαλῆς οἴκημά τι πεντάκλινον, ἐν ᾧ χρυσίου παντοδαπὴ λιθία διὰ παντὸς ἔκειτο τάλαντα. καὶ πρὸς ποσῶν ἕτερον οἴκημα κλίνον, ὃ τάλαντα χιλίους ἔκειτο ἀργυρίου. καὶ προσηγορεύετο βασιλικὸν ὑποπόδιον. ἦν δὲ ἐν τῷ κοιτῶνι καὶ λιθοκόλλητος ἄμπελος χρυσῆ ὑπὲρ τῆς κλίνης. τὴν δὲ ἄμπελον ταύτην ἀμύνταν φησὶν ἐν τοῖς σταθμοῖς, καὶ βότρυας ἔχειν ἐκ τῶν πολυτελεστάτων λίθων συντιθεμένους. *Chares aũt Mitylenæus lib. V. historiarũ Alexãdri, Darij regis tpe in eas iam delitias Persarum reges prolapsos esse scribit, ut ad caput cubilis regij conclaue unum esset pariete uno intermedio astructum ea magnitudine, quæ quinque lectos caperet, in quo semper essent condita talenta auri quinque millia. hocq; conclaue cœruical regium appellabatur. E' regione uero huius aliud esset conclaue triclinium ad parietem eum excitatum, ad quem cubilis pedes uergebant, in quo argenti talenta numero tria millia condebantur, nam etiam ipsum trium tantum lectorum capax erat, & scamnum suppedaneum regis esse dicebatur. Verum in ipso cubiculo regio uitis erat aurea gemmis insuper inclusis locupletata, eaq; uelut pergula regio cubili obtendebatur. Hanc uitem Amynthas in libro de mansionibus regijs prodidit racemos etiam pensiles habuisse ex lapillis existimatissimus aptos. Nec procul ab ea craterem aureum collocari solitum Theodori Samij opificio nobilem. Quinque millia auri talentũm non minus millibus quinquaginta argenti ualuerunt, quæ nos trecenties centenis millibus coronatorum æstimanda esse contendimus. Tanti Persarum reges cœruicem suam inclinandam esse censuerunt, & præcipue Darius ille, quem tertio iam prælio, atque etiam bello uictum, amicorum iuratissimi aureis compedibus uinctum, cum aliquandiu traxissent, ad extremum equum conscendere negantem nefario scelere contrucidarunt. Hoc sibi fortuna ludibrium extremum ex tanta superbia comparante, ut qui tanti caput suum recumbere, & pedes subniti uoluerat, tanti etiam manibus, pedibus'que uinciretur. Sic fert humana conditio, ut cum fastigium suum longe superegressa sit, continuo concidat. Quod utinam reges nostri satis animaduerterent, animaduersum'que meminissent. Sed unde id in mentem illis ueniat? Darius enim ille*

Persarum regum ultimus literas etiam græcas sciuit, ut author est Curtius, nec id meminisse potuit, tum maxime florente philosophia. Idem Curtius author est lib. IIII. cum Alexander ad Arbela castrametatus esset, qui uicus est Assyriæ Persarum clade & Alexandri uictoria nobilis, legatos Darij iterum ad Alexandrum ad pacem petendam uenisse, & redimendam matrem Darij cum duabus uirginibus, mandata autem Darij, & conditiones huiuscemodi attulerunt, quæ conditiones Darij incredibilem opulentiam, latæ, & Alexandri inauditam animi fiduciam, atque celsitudinem non acceptæ, ostendere potuerunt. Verba legatorum hæc apud Curtium
» leguntur. Quid opus est armis inter quos odia sublata sunt? antea
» Darius imperio tuo finem destituabat Halym amnem, qui Lydiam
» terminat. Nunc quicquid inter Hellespontum, & Euphratem est in
» dotem filiæ offert, quam tibi tradit. Ochum filium, quem habes pa
» cis, & fidei obsidem retine. matrem, & duas uirgines filias red-
» de. pro tribus corporibus triginta millia talentûm auri precatur
accipias. sic enim in antiquo libro legimus, licet in impressis trige-
» simum talentum auri legatur. & inferius. Alexander legatis exce-
» dere tabernaculo iussis, quid placeret ad consilium refert. diu ne-
» mo quid sentiret ausus est dicere, incerta regis uoluntate. tandem
» Parmenio, antea suasisse se ait, ut captiuos apud Damascum redi-
» mentibus redderet. ingentem pecuniam potuisse redigi ex ijs, qui
» multi uincti uirorum fortium occupauerant manus, & nunc ma-
» gnopere censere, ut unam anum & duas puellas itinerum, agmi-
» num q; impedimenta. XXX. millibus talentûm auri permutet. In-
» grata oratio regi fuit, itaque ut finem dicendi fecit, Et ego, inquit, pe
» cuniam, q̃ gloriam mallem, si Parmenio essem. nunc Alexander de
» paupertate securus sum, & me non mercatorem memini esse, sed
regem. Hactenus Curtius lib. IIII. Cuius illa uerba corrupte uul-
go leguntur, cum aliâs, tum etiam q. XXX. talentis auri codices
impressi habent, quod non magnum est pretium, hoc est minus
quadringentis talentis argenti. Plutarchus decem millia talentûm
oblata fuisse dicit non adiecto auri, uel argenti. puto igitur corru-
ptum esse numerum etiam in antiquo codice. nullæ enim opes eam
summam æquare possunt. aut certe argenti legendum esse non auri.
Tametsi talentum auri fortasse non sexagenarium erat, ut infra ui
debimus. Apud Iustinum epitome. XIII. ubi legitur de opibus Ale
» xandri. erant enim in thesauris. C. mil. talentûm. & in annuo ue-
» ctigali & tributo. CCC. mil. ego non. CCC. sed. XXX. legendum cen-
seo. non

seo. non enim conuenit ut. CCC. mil. annua essent, & centum millia tantum in conditis pecunijs. & alioqui. XXX. millia annui redditus fuisse conijcere possumus ex supradictis. Hæc ferè sunt, quæ de opibus Persarum comperimus, atque etiam dici possunt. Quibus hoc institutum fuit, ut diximus ex Herodoto, ut aurum atque argentum graue in thesauris haberent. Strabo autem ita inquit, de hoc loquẽs. τὸν δὲ πλεῖστον χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἐν ταῖς κατασκευαῖς εἶναι. νομίσματι δ' οὐ πολλῷ. πρὸς τε τὰς δωρεὰς ἐκεῖνα κεχαρισμένα νομίζειν μᾶλλον καὶ πρὸς ἡμιλίων ἀπόθεσιν. τὸ δὲ νόμισμα τὸ πρὸς τὰς χρείας ἀρκοῦν, ἱκανὸν εἶναι, κόπτειν δὲ πάλιν τὸ τοῖς ἀναλώμασι σύμμετρον. maximam autem auri atque argenti partem in instrumento & supellectili esse, in numo non multam. siquidem illa elegantiora & ad munificentiam & ad thesauros condendos apud eos existimari. Numi autem signati tantum sufficere quantum satis sit ad usum. ideoq; signari pro modo impendiorum. Quo loco uertendo interpres insigni errore hallucinatus est. Hoc institutum Persarum ignorasse homines ij mihi uidentur, qui censent interesse reip. ut uasa aurea & argentea q̃ paucissima in priuatis sint censibus, & plurimum aurum, argentumq; confletur in officinis monetalibus, ut nomisma in commercijs exuberet. nec me latet censura olim dignum apud Romanos ui sum argentum factum domi ultra paucula pondo habuisse, sed ob aliam causam id institutum & in penuria argenti. Verumenimuero cum imperij nostri redditus componerem cum Persicis, sub quartam fermè proportionem habere deprehendi. Sic enim ratiocinabar, quasi large annua quina dena talentũm millia Persarum reges referre in accepta potuerint. Huius summæ quartam partem quadragies centenis millibus francorum (hoc enim uocabulo nostri in ratiocinijs principalibus utuntur) ubere ratione æstimabam. Quam summam acceptam & expensam memoria nostra aliquot annis nouimus. Sic igitur statuebam, si tributa, quæ quotannis ex occasione gerendarum rerum uarie indicuntur, ad statam fixamq; summam, & formulam redigerentur, posse hilari populi conditione ad quinquies & uicies centena millia peruenire. Vectigalia autem, de quibus ante diximus, & patrimonium regum ac diadematicum duodecies minimum conficere. Reliqua omnia, quæ uices statas non habent (qualia sunt fortuita, & aduentitia, & omnia in fiscum cedentia) in paginam liberalitatum seponebã, cum muneribus, & magistratibus, & omnibus dispensationibus quæ codicillis conferuntur à rege. his enim rebus prolixe munifici principes esse possunt. Hanc

breuiarij principalis constitutionem, spondere ausim & fortunis omnibus meis cauere, populum gallicum non modo ferre posse si ei iniungatur, sed etiam beneficij loco depsciturum, duntaxat ea lege, ut ab iniuria militari incolumem se fore & sartum tectum, ut dicitur, restipulari liceat, & semel quotannis ea conditione imperatis regijs defuncturum. Adde, si placet, & sibi bona fide sponderi intelligat, neque id quidem modo, sed etiam corollarij nomine hoc additurum, ut si de aris, & focis dimicandum sit, repetitum se iri ubere aliqua indictione caueat. Semper enim ad incerta bellorum reges nostri uelut sanctius ærarium in populi benignitate obsequiosa reconditum habuerunt. Quod siquis huius anni collationem reputet anni superioris collationem excipientem, atq; in id tempus utranque incurrentem, quo & uis maior seu cœli intemperies calamitatem, & uis improbior, quæ militaris est petulantia, pauperiem longe, lateq; per rura fecere, nullus iam modus æstimationis erit. Nam cũ aliâs ferè ea populi imperia accipientis obsequentia, & tributa præstationesq; alias imperantium duritia apud nos esse soleat, quæ est uinitoris, aut insciti, aut minime indulgentis, qui pluribus palmitibus uitem q̃ pro surpium uiribus onerare non ueretur, cum nihilo secius imperatas uuas uitis frugifera reddat, tum sic actum est hoc biennio (quod miremur plebicola principe) quasi postremum tributa, atque simul omnia iniungerentur, perinde ut conductores agere iam ferè exactis lustrorum annis assolent, qui prædio non suo mox futuro multorum annorum fructum exprimunt improbius. Sed scilicet fatali diraq; ut ego quidem arbitror, omnium propè ordinum ignauia, incuriaq; pari, insignes anni fuerunt, eo utiq; tempore, quo nemo ferè gallus indole gallica inuentus est. Etenim per deũ, perq; publicam conscientiam, quoto cuiq; gloriari licet sua in rempublicã officia constitisse? Certe nulli ut uidetur, eorum quidem certe, qui à memoria, aut consilijs principi, & super sanctiora officia fuisse dicti tantur. Ecquando autem post hominum memoriam strenuis magis, gnauisq; ducibus, & loricatis, & togatis respublica indigere uisa est? At utroq; eam nunq̃ tantum desiderasse constat, cum populo id uociferante, omnes etiam ordines tumultuose admurmurarent. Heu dissoluta inertia, plebei gementis uice non commoueri? Quod si parũ de comprimendo ore famæ laboramus, dum famem longe à nostris penatibus arceamus, ne deum quidem res humanas credimus despectare? Ecquo igitur unquam tempore maior, ut ita dicam, seges emerendæ gratiæ tum diuinæ tum humanæ fuit? Si ijs, q̃ ad limina obser-

uabant, publicæ charitatis guttulam paracletus ille ſpiritus ſe bin-
ſtillaſſet, qui totum ſe iam profundere creditur ſimul ac creare pon-
tifices eiſdem libitum eſt. At enim rex aures ferendæ ueritati non ha
bet, nec oppidani homines ſcire poſſumus, quid cum principe in au-
la interiore agatur. Quot igitur eorum tandem, aut quoties ipſos ui
dimus excuriatos, ob id, q̃ ingenue homines dicerent eos eſſe prolo-
cutos? Hæc in pullata forſitan turba admitti excuſatio poteſt, quæ
trans tectoria uultuum introſpicere non didicit, inter eos non poteſt,
qui aliam opinionem habent, cum ex uſu ipſam aulico, tum ex in-
genio principis, eorumq; moribus confirmatam. Ego ut credam cau-
ſam populi eos agere, qui nihil nõ ſibi ſuiſq; impetrare noſcuntur?
aut regiæ charitatis igniculos excitare eos poſſe, q̃ beneficentiæ fines
gentilitate aut cognatione circũſcribentes, ad ſuffragationes aut pias
aut honeſtas frigidiores eſſe ſalamandra uidentur? Quonam autẽ
modo exiſtimabo diuinæ legis eos rationem habere, quos in actu
uniuerſitatis ſtipulationes priuatim concipere notum eſt? Quid eos
denique penſi habere credam, quos populo ad extremam inopiam
redacto, Craſſianis cenſibus penates ſuos augere non puduit? Atqui
eo' iam uentum eſſe uideo, ut uelut in luſu talario populus damnoſo
ſemper iactu miſer, omnia ſua in medium conferre teneatur, cum
aulæ pauci alumni tanquam iactu Venereo fortunati, uniuerſa rap-
tim, aut certe uniuerſorum auferant. Nos autem ludi fortunæ ſpe-
ctatores, ut immunes, ita exortes, riſum interdum rebus, interdum
lachrymas accommodemus Hæc enim non tam Democrito ſpectato-
re, q̃ Heraclito indigent. Hac alea dudum Gallia omnis ævi decus,
& gloriam perdidit, ut pariſſime loquar. Verum enimuero eſt
in Græcorum prouerbio, teſſeras ſuperni Iouis nunquam non cade
re commode, quo intelligi uolunt, deum cum rebus humanis len-
tam quidem manum, ſed ineluctabilem admouit, eum euentum
cuique rei dare ſolere, quem hominum promerita, aut ſecus ad-
miſſa poſtularint. Quare qui luſu prædicto immodice creuerunt,
cauere, ut opinor, debent, ne ſibi propter ea nimiopere gratulen-
tur. Si enim deus uiciſſim aleam ſuam iecerit, qui nunc Vene-
rem ſibi cecidiſſe lætantur, uerſa uice ludi ſero' quidem caſu, ſed
caniculari concident. Siquidem nec impoſtura fieri iudicio diui-
no poteſt, nec diuinæ iuſtitiæ præſcribi ullo tempore, aut titulo.
Sui autem amor nimius, & charitas publica, tam inter ſe diſſi-
dent, ut ne glutino quidem magiſtratus uel honoris ſociabilia
eſſe poſſint. Tum demum igitur aula Franciæ recte conſtitu-

ta esse dicetur, cum ij, qui summam rerum tenebunt, sui & larium suorũ obliuisci tantisper uidebuntur. Nũc autem ita ad actum rerum homines partim irrepere, partim irrumpere uidemus, ut quos tenueis, & ieiunos uiderimus pridie, distentiores ricinis cernamus postridie. En quiscum in tenebris micemus, ut in utranque aurem reges securi dormire possint, qui huiusœmodi uicarijs habenas rerum concrediderunt. At etiam homines eximum se decus meritos esse, adeptosq; censebunt, si res dudum accisæ, benignitate diuina uberiores fieri iam cœpere citra pulueris tactum, ut est in prouerbio. Quasi uero obscurum sit ductores ipsos ordinum impares grauioribus curis, consertis, ut aiunt, manibus optabundos, fatis omnia regenda permisisse, casuumq; temeritati, cum interim populus alienæ culpæ pœnas pendens, ut assolet, infulas ac fercula propiciatoria circunferens, ueniam, & pacem superũm supinis ad aras manibus exoraret. Num etiam fortasse prouidentiam suam imputabunt ij, qui auras omneis laxamenti captantes, in pacem tandem genialem fato auspice deciderunt? Equidem sacrilegij instar esse putarem, si id, quod præter hominum opinionem diuinitus fatis ita competentibus euenit, humana prudentia acceptum sibi ferri uellet. Quis autem nescit quàm male parati ad occasiones eramus, nisi deus impetum iræ suæ repressisset? Gratias igitur ob id habere, & agere clementiæ diuinæ, non nostræ gratulari prudentiæ debemus. Neque uero ex illa iactatione fœderum anniuersariorum satis uidemur in portum quendam fixi consilij respexisse, nec pignus certum habemus pacis superũm impetratæ. Cur enim has ego superum inducias potius, quàm pacem uocandas esse non putem, cum aspectum in cœlum nos referre non uideam? simul ab istis galeripetis metuo, qui nos semper è tranquillo in scopulum auferunt. Hic facere non possum, quin paululum excedam à proposito. Nam cum in mentem mihi earum rerũ uenit, quas post decimum abhinc annum uidimus, mihi uidetur animaduersio diuina uelut lanista quidam præpotens totius propè occidentis imperia inter se cõmisisse, ut uicissim bella populi propulsantes, & inferentes iustitiæ supernæ pœnas darent insolentiæ, & tanquam sanguinem mitterent opulentiæ exuberantis. Atque, ut reliquos omittam, nos in Italia rebus gestis feroces, Venetis bellum indiximus, indictumq; strenue gessimus cum contemptu hostium, atque ingentium uirium nostrarum fiducia. idq; mira felicitate uno prælio, ductu, & auspicijs principis penè profligauimus. Huius clarissimæ uictoriæ, cum lauream non

ſceptris alligare, ſed in gremio ſummi Iouis, ut aiunt, deponere, de-
beremus (ancipiti enim alea prælium commiſſum fuiſſe notum eſt, nec
incruento Marte confectum) pro eo ut benignitatem diuinam agno-
ſceremus, uictoria feroces ſubinde gigantea prope immanitate theo-
machiam meditari inſtituimus, & in ſuperos uelitari, cum interim
& à nobis, & ab hoſtibus ſacroſancti liticines bellicum occinerent.
Heu fatalis furor utrarunq; partium. Quid? nos maiorum noſtro
rum pietas non mouebat? Illos heroicorum temporum ſanctitatis
non pudebat? cum diuus Petrus Paulusq; & eorum ſectatores eccle
ſiæ architecti, non armorum ſplendentium fiducia infeſti ad præ-
lia graſſabantur, ſed crucę, ſed innocentia freti, cætera inermes, ad
caſtra CHRISTI tuenda flagrantiſſimæ charitatis claſſico cieban
tur. Nunc inania tantum ipſi nomina, quorum maieſtate, apud po-
pulos ſacroſancta, ſacerdotũ ordines primarij faſtus ſuos obumbrãt?
O' diram portentoſamq; uecordiam ſacroſanctæ poteſtatis. Quis. n.
unquam tantum animo concepit nefas, ut ſacerdotum culmen, ut cleri
magiſter, ut ſacrorum ſummus opifex, manus inauguratrices, ab al-
tari calentes, in familiam domini armare ſuſtineret? animoq; plus q̃
gladiatorio graſſaretur ad Chriſtiani nominis columen mundo ſtu-
pente delendum? Et nunc myſticum illum enſem cæſim, punctimq;
irrito, ut credimus, propoſito uibraret, nunc à Marte ſanguinariam
frameam mutuaretur, & conſternatos diris execrationibus, quæ for
taſſe in eumipſum uerterunt, ad internicionem quoq; perſequi con-
niteretur? En quos pedes, quas manus libens exoſculare re, ut inde os
cruentum, ac pollutum referres. Miſerum te tum Iuli, atq; intempe-
riis actum, qui uſqueadeo iræ cæcæ indulgendum putares. Tu ut
tranſuerſus & præceps, ueſana animi cæcitate raperere? & nec te
nec decorum maieſtatis beatiſſimæ præ odio reſpicęres? ſed ordinem
ampliſſimum, ſed ſenatum purpuratum, ſed Libani gloriam, ſplen-
doremq; tecum rapiens, inuitam bona ex parte & muſſitantem,
arcis eccleſiæ ruina obruere nos cuperes? orbem etiam penè totum
concuteres fulminibus ciendis collabefactum, ut nos odio, & inuidia
flagrantes, igneq; deinde ardẽtes inſpicęres? nec recuſares quin in
rogum noſtrum flammantem uoti compos inſilires? Pro ſuperi im-
mortales, tantum'ne de ſummo ſanctuarij uerticę licuit maleſua-
dæ noxæ, ut œſtro uindictæ percitum per fas ageret nefaſq; præci-
pitem? ut uel corpus, animumq; in buſto inimicorum properaret
ire perditum? Non fuit iræ efferatiſſimæ ſatis retro nos in fines ful
mine perterrefactos egiſſe, Italiæ adamatæ poſſeſſione cedentes, niſi

de aris insuper, fociſq; dimicare, extremaq; exempla timere cõgiſſet, cum eo laniſta ſanguinario totus propemodum hic orbis nobiſcũ pariter digladiaretur animo infeſtiſſimo. Vbi erat igitur ille Zelus domini, quæ eſt ira iuſta læſæ, aut imminutæ uindex diuinæ maieſtatis? Hoc enim tantum ſignifero in aciem prodire ſacris cohortibus fas eſt, ſiquando prodire fas eſt. Num tandem ex æde charitatis, aut fidei ſacello ancylia prompſerat, & ſigna cruciata? Ecquid eum pudebat ſeruum dei ſe uocare, cum Franciam Chriſtianorum deus, & pontificum olim, religionisq; aſylum, buſtis ipſe gallicis inſigni re geſtiret, cum ſacerdos ſeptuagenarius Bellonæ ſacris operaretur, cui generis humani luculento diſpendio litare contendebat, tum cũ profanum uulgus ad delubra pacis, & concordiæ miſerabili ſpecie ſupplicationes inibat? Enimuero uiſendum ſpectaculum, patrem non modo ſanctiſſimum, ſed etiam ſenio & canicie ſpectabilem, quaſi ad tumultum gallicum è Bellonæ fano ſuos euocatos cientem, non trebea, nõ auguſtis inſignibus uenerandũ, nõ pontificijs geſtaminibus ſacroſanctum, ſed paludamento, & cultu barbarico conſpicuum, ſed furiali, ut ita dicam, confidentia ſuccinctum, fulminibus illis brutis & inanibus luridum, eminente in truci uultu cultuq; ſpirituum atrocitate. Profecto nos uidimus paucis annis multa, quæ prorſus maiora fide poſteris uidebuntur. Hoc turbine, hac procella luxata eccleſiaſticæ authoritatis ac diſciplinæ compage, quonam modo fides recta niſi clauis trabalibus, & æternis fixa, ſacriſq; monimentis ſemel affirmata, ſtetiſſet? Verum ſuperi boni, q̃ præſto manus ipſa dei affuit, quondam ipſa eccleſiæ architectatrix? Quod autem ueluti numen tragicum nec opinato uiſa eſt præſentiſſima opitulatrix? Nã illo de medio ſtatim ſublato, hunc mirificis comitijs eadem manus ſuffecit, inteſtini protinus, externiq; belli pacificatorem, qui caliginem ſanctuario domini incubantem diſcuſſurus haud dubie exiſtimatur, & cœli liberum aſpectum omnino redditurus, cum etiam eadem manus diuina Iulium ipſum ante mortem Titanici ſceleris cordolio tetigiſſe crederetur. Nos tamen eas pœnas (ut ingenue fatear, quod negare non poſſum) merito pependimus, ob uictorias utique luculentas ſemper inſoleſcentes, ne non plane Galli priſcorumq; ſimules Franci nunc eſſe uideamur. Siquidem prædictarum rerum religione obſtrictis Galliarum copiarum animus (ferre enim diu piaculi religionem uiri Chriſtianiſſimi nequeunt) idem, qui à noſtris deus in rebus ſecundis non agnitus fuerat, ex fauore in iram uerſus ſi tamen iraſci de-

us poteſt lymphatico primũ pauore conſternatos retro egit in Francia, deinde etiam claſſicis circũſonantibus pauitantes, de aris ac laribus dimicare delitias ſuas Francos, aut certe terguerſari cõegit. Quo tumultu, ac dedecore cum iam multum pœnarum uideremur ſuperis pependiſſe, nec ideo uecordiam noſtram expiatam eſſe putaremus, hoſtes autem rurſus bellum, & tumultum inferre, nos propulſare pigeret (neq; enim ſatis animorum nobis, cum alibi manus noſtræ diſtinerentur, neq; illis ſatis copiarum, aut apparatus fuiſſe dictitatur) factum eſt omnia moderante prouidentia ut utriſq; commoda pax eſſe crederetur, frementе tum Sinone aquilifero, qui primus incendia miſcere magno tumultu ſolebat. Ita animaduerſio diuina ut laniſta clemens, duos populos ad internicionem iamiam digladiaturos, medio in certamine diremit, contenta, ut ſpero, ad ſanitatem & modeſtiam utroſque redegiſſe. Inuidia enim apud ſuperos utrinque flagrabamus ob redundantes opes. Iaḿq; eo' uentum putabatur, ut illi hauſturi propediem de fece, nos etiam reſecturi de uiuo uideremur. Tametſi in ea ſum opinione, ut nobis improuiſa tempeſtate iactatis, una & altera, ut dicitur, anchora ſicca reſtaret, ſi gubernandi ſatis gnari in tumultu fuiſſemus. Quando enim Francia omnibus rebus inſtructa, deo quidem non aduerſo, undique deprehenſa eſt? Hic mihi uereri ſubit, ne ingeniali fœdere præteritorum nobis obliuio ſurrepat, & ueluti rude à domino donatos nos eſſe exiſtimemus, quaſi iterum nobis bellum non timendum ſit, duntaxat pro portis, & pro laribus gerendum. Nam ne uſquam belligeremus inquies noſter animus ferre nullo modo poteſt. Sic iam opes nimias conteri iugi bello neceſſe eſt, & referre quorundam diſpenſatorum putatur principes à rebus bellicis nunquam eſſe feriatos, ne tranquillo rerum ſtatu rationes recognoſcere uacet. O' beatam futuram Galliam, ſi tam ei contigiſſet heros habere frugi q̃ bonos habere ſolet. Nam mancipia, ut quæ maxime unquam prouincia dicto habet audientia. Iam primum in ea ſummum Liberi patris cum Cerere certamen, ut uini nobilitates nõ poſſis ſine nomenculatoris opera numerare. Mitto temperiem cœli & clementiam, & q̃ utriuſq; maris cinctu, & commercio commode, comiteŕq; habitatur, ſoli ubertas tãta eſt in uniuerſum etiã inter inopes frugum, ſterileśq; prouincias, ut quaſi annonæ præfecturã ſub cardine noſtro gerere exiſtimemur, prorſus abſit inuidia uerbo ut ieiunia indicere finitimis, uictuḿq; abſtemium cum libuit poſſimus, cum ſumẽ, ut ita dicã, occidẽtis arare uideamur, ſi i uniuerſum fiat æſtima

tio. Adde animorum alacritatem ad res omneis inceptandas, & dexteritatem corporum impigram, atque eximiam ad uicies obeundas, quibus si militaris disciplina constantiam addidisset, nihil esset utique quod in nobis ab exteris requireretur. nam nostris quidem satisfacere nullo modo possumus, qui nos in ordinem nuper Barbarorum coëgisse dicuntur, nec disciplinas nobis politicas, nec prudentiam concedentes. Equidem proborum hominum esse nō puto ingenitam simplicitatem in Francis improbare, quæ in latebris mentis insidias condere non didicit. Atqui nisi Genius Francici diadematis iam inde ab incremento sceptrorum ita fermè semper tulisset, ut oculis, & auribus alienis uti decus esse regum crederetur, sicq; plerunque fierent imperij potentes, qui imperandi uetandiq; impotentes esse in actu rerum deprehenduntur, qua sumus rerum omnium instructi commoditate, Persici quodam modo regni nunc instar obtineremus. Cui enim tandem prouinciæ itidem datum est, ut omnia pacis, belliq; subsidia, & sua, &, quod dicitur, in numerato haberet? Ita nobis copiæ nostræ equestres iugi stipendio instructæ, non dico præstò sunt, si ad delectum citentur, sed etiam in procinctu, & arrectæ ad bellicum exaudiendum, ex quibus centurias habemus, cum ad præsidia regni omni in parte collocatas, tum uero ad incerta casuum stationes agenteis, in quascunque parteis incubuerit tumultus, protinus coituras. Quod si et alias quoque succenturiari oporteat, abunde est iuuentutis ad sacramentum paratæ. Propter has & alias prouinciæ præstantias, Francia ab externis inter primas prouinciarum libentissime & uisitur, & habitatur, quippe uisendam eam singularis præterea hospitalitas facit, incolendam autem omnium rerum expetendarum commoditas. Sed & si milite externo uti libeat, pecunia large superest, & annona, unde alere copias & authorare perenni stipendio possimus. quãquam per hosce annos infeliciter id experiri statuimus, ut ferè omnia agi præpostere cœpta sunt fatali dementia. Siquidem eo errore, quem græci Xenomaniam appellant, id est nimium, & inconsultum externorum studium, luculenta clades illata rusticam plebem affixit. Cernere erat & nostrum, & externum militem plebeculæ penu saginatum, ultro etiam temulentum illudere quasi uictis, cum interim miselli, & egentes, & sicci, aliis super alias collationibus in desidis stipendia militis omnia corradere cogerentur, &, quod sine gemitu meminisse nemo potest, interdum nexum inire, ut est formula exigendi tributi, si pignora capi

capi nequeant. Sed sic est uisum diri temporis interregibus, quibus ipsis placere patrium nihil potest, quiq; ante pedes positos transilientes, in Colchos nobis aut Basternas petendos uiros putant. ob quod eos non dubie biennij Epicinia manent, ab ijs, ut opinor, concinenda qui eorum olim actui supererunt. Sed enim (o miram uim numinis) sic libitum est prouidentiæ, quæ res, & uireis mortalium temperat, omniaq; à se facta pro potestate moderatur, ut tantæ rerum nostrarum competentiæ consilium quoque publicum non suppeteret. ne si bonis in rebus Franciæ & copiosis, bonam quoque mentem Reip. circunspectamq; dedisset, finitimos Gallia longissime summomoueret. Priuatim autem nostros consilio, & solertia defici ego quidem non puto, ac ne eos quidem ipsos, qui in medium consulere nobis existimari uolunt, ut quos in augenda re priuata & strenue, et solerter nauare operam uideamus. Hinc illi subiti penates imaginum nouarum, luminibus nunc officientes antiquissimæ cuiusq; domus, & generosissimæ. Sed hic est ille orbis fatorum & prouidentiæ, quo genus humanum nutu dei uertitur, in quo emergenteis alias in solem familias, alias sidēteis in tenebras uidemus, inuicem inter se sursum deorsumq; impellentes. quæ uicissitudo facit ut alternis crescant, decrescantq; interiturae tandem stirpes. Verum hoc ridiculum q̄ qui ad centesimum nepotem animi se destinatione propagant, illustrem sibi famam in omne æuum pollicentes, sæpe intra primos nepotes stirpitus exolescunt. & tam friuola sæpe homines certam, & diuinitus oblatam mutabunt æternitatem? Sed quidnam in causa esse dicemus quamobrem qui suis commodis suorumq; consulere bene, ac feliciter norunt, ijdem rebus ipsi publicis prospicere non perinde uideantur? Nempe quod aulicis institutis cauetur, nequid è republica esse uideatur, aut principis, quod non idem cessurum in rem priuatam paucorumq; intelligatur, nec rursus aliquid publicæ turpe, quod priuatim, aut honorificum esse possit, aut compendiosum. non item uicæ uersa, quicquid publicæ aut honestum, aut utile sit, id ut ad singulos quoque eorum pertinere uideatur. Nihil enim moribus huius ætatis publicum præter aërem & pluuiam putatur, cætera non tam publica esse, quàm exposita existimantur, in eorum utique prædam cessura qui anteuertere uerecundis, & præripere possint. sic aulicæ uigilantibus iura opitulari ferunt, et uirtutis præmia concedere occupanti. Proinde nulli unquam in Gallia publica commoda domum suam auertisse fraudi futurum existimatur, aut noxam publicæ quanta sit cunque nocuisse, qui quidem ipse, cius'ue

amici in libras damni dati unciolis decidere singulis non grauetur, & ea sit solertia, ut uti foro norit. Quo fit ut tam maxime fere actui summo præpositorum diuitiæ circunfluant, quàm maxime uires publicæ & priuatorum opes exhauriuntur, Sicut in ægris corporibus lien, & uenter pellacia duo membra, tum maxime redundare dicuntur, cum cætera exucta, defectáq; uidentur. Quod siquando nõnulli ut irudines distentæ caput in sorptu popularis sanguinis uisi sint reliquisse, longo iam interuallo id exemplum rediturum non timetur, præsertim quando id, quod olim capitale censebatur, nunc impulsis legibus non tam crimnosum quàm contumelioſum esse cœpit. contumelioſum? immo uero ingenioſum inter istos beatos, atque etiam palmarium, utpote inter quos nihil ignominioſius egenti innocentia esse credatur. Simul enim hominum fidem cum re concidere arbitrantur. Iam uero cum hoc semper habuit Gallia, ut bona sua interdum nesciret, interdum scire nollet, tum uero illa prægrauat indignitas, si id effari licet, quod nequit nõ expectorari, quod amplissima familia domni atriensium paucorũ regitur arbitratu, qui accepti expensíq; paginas capacissimas habentes in potestate, in rem priuatam iuxta ac publicam uersa, publicæ rei expensare licenter impuneq; uidentur, necessitudini & obsequio gratioſe tribuentes, quæ uirtuti officioſæ & industriæ debebantur, unde factum ut ad summum dedecus res nostræ paucis annis non semel deciderint. Quid enim per deum rerum nostrarum olim fortunatorem, quid inquam non modo iniquius, sed etiam ad speciem maiestatis huius regni indignius ac turpius esse potest, q̃ quod inertes quidam homines, & ab omni actu memorabili feriati, in Prytaneo, ut ita dicam, copioso saginantur cum suis clientelis tanquã de republica aut principe meriti præclarissime? Quid pernitioſius, q̃ quod ij nunc demensum unicuiq; pro potestate statuunt, qui meritos ab immeritis, dignos ab indignis, non magis internoscere didicerunt, q̃ literarum nescij doctos ab imperitis? Qui etiam si id facere quoquo modo possint, tamen frugi bonæ homines, aut aliquo artificio commendabiles, nunquam uel nequitia præditis uel mediastinis seruis censeant præferendos, quorum quidem opera non in rebus dominicis, sed peculiaribus uti possint. Ita dominicum ipsum nomen tantarum indignitatum inuidiæ obijciunt. omnia enim imperasse dominus dicitatur, quæ paucis dispensatorum uel commoda sunt, uel temere complacita. Horum præcipue interest (id, quod quidam nuper astruxisse dicuntur) solertes, & cordatos in Francia non

ca non esse. uerum enim ex eo instituto factum est, ut quàm optime quisque de republica meritus est, tam pessime plerunque de eo principes mereantur. quippe aliter fieri non potest, cum huiusmodi administri non modo dispensationibus, sed etiam admissionibus præsint. Quod si pauci interdum ad aulæ penetralia non exoratis admissionalibus euasere, uiri uel doctrina præditi, & solertia, uel grauitate, & probitate laudabiles, dicere ausim uel maioribus eos fatis euasisse, uel, quod æque rarum est, benigno aliquo sidere insinuatos esse, uel denique in maioris ingenij fortunam sibi finxisse. Ex ea nota uidimus Petrum Cothardum summæ curiæ principem, & Guidonem à Rupeforti Cancellarium Franciæ (legum tutorem, & morum ordinumq; censorem, hoc nomine significamus, quem & pleniore, & feliciore nomine Nomophylacem appellare possemus.) Horum autem duorum potissimum ideo meminisse me iuuat, quod eorum nominibus appellandis cum in memoria feliciorum temporum acquiescere mihi uideor, & inani præteritorum meditatione recreari, tum uero assentationi & gratiæ nihil dedisse dicar. ut'pote qui nec ab ipsis iam mortuis, nec ab eorum sequacibus, qui fermè iam nulli sunt, gratiam inire sperem. Quos autem uiuos colebamus, & omni obseruantia dignos esse censebamus, utinam memoriæ perpetuæ uel nunc, uel in posterum consecrare possemus, uiros quidem illos diuersissimis ingenijs æque de literis ferme, literatisq; meritos. Ille miro lepore studiosos exosculans, nostros, & externos benigne adiuuabat, festiuus, facetus, beneficus, comitate, iucunditate, & morum facilitate nulli hominum secundus, ut uno uerbo absoluam, præsidium subsidiumq; omnium, qui Mineruæ sacramento dixisse profiterentur, nam & ipse miro lepore inter ingeniosos, literatos'que præditus erat. Hunc illi aduersam per diametrum genituram habuisse dicères, ut Democrito Heraclitum ex aduerso stetisse dicunt, sed sub multiosa facie & propè dixerim truculenta, summa omnia latebant. Nihil autem amplius in eo cognouimus, cum omnia essent ampliſſima, quàm quod æquabilem animi præstantiam in aula imperiosa seruauit ad extremum, non ut in eo trucem animum, aut uitæ infensum esse dicères, sed citra ignauiam circunspectum, & generose cautum, & tempori ita cedentem, ut consertis, quod aiunt, manibus integritatem retentaret. Hic adhuc unus numeros omneis implesse gerendi summi magistratus existimatur. Fuit ingenio summo, memoria longe æqualium tenaciſſima, animo si-

bi ſemper inſtanti, uoluptatum uel neſcius, uel comtemptor. In illa celebritate ac ſtrepitu aulico hominem apud ſeſe dixiſſes ſemper eſſe. Reprehenſus fuit a' multis ne ab omni eum culpa uidear uindicaſſe q̃ dicerent eum ad rem paulo auidiorem fuiſſe, atq; iræ præcipiti nimium indulſiſſe, & nihilo ſecius omnes probum fuiſſe eum uirum non negant, ij quidem certe, qui a' uero non aberrant priuat a' ſimultate perciti. Equidem ut iram in eo præcipitem expertus ſum, qui cum eo ſæpe habui negotium, ita contendere auſim minime omnium iracundorum maleficam ipſum habuiſſe iracundiam. Fuit enim huiuſmodi ut mira animi æquitate uerba propémodum iurgioſa rediraſcentium ferret duntaxat liberaliora, etiam ſi in re præſenti ægre ferre admodum uideretur. uidelicet uir ingenui, & Catoniani ſpiritus, nemini fraudi eſſe uoluit generoſe libertatem uſurpaſſe, eorũ, quos male ſibi conſcios non eſſe intelligebat, alioquin quis negat nemini unquam hominí mores undiq; abſolutos fuiſſe? atq; haud ſcio an laudi id uerti debeat, uirum natura bilioſum, & iræ intemperantem, nunquam tamen iræ ad uindictam uſq; obſecutum eſſe. eidem cum comitas defuerit in ſeueritate, omnium tamen, quos quiſquam hodie meminit, gratioſus, & ſuffragator ueraciſſime fuit. neq; enim ut hodierni homines aut fumos uenditare ſolebat, aut ſæpius appellari de pollicitatione, aut promiſſo ferebat. nec ut ueteratores aulici, & flexiloqui ſolent, ancipites poſtulatores, & ſuſpenſos ambitu luſtrali tenebat. Semel ſuffragium ſuum aut ſpondebat, aut negabat, fronte ut triſti, ita minime aulica, & fallaci. opitulator non modo benignus tempore imperioſiſſimo, ſed etiam ſtrenuus & peruicax, tanta animi acrimonia, & ſolertia, ut nullum ferè ſuſceperit, quem non & pertulerit ad finem deſtinatum. Hic, ut ita dicam, coraulus in ſumma talis fuit, ut cum omneis flexus aulicos, occaſioneſq; memoriter teneret, minime tamen aulicus eſſe uoluerit, & uerſipellis, eorum diſſimillimus, quos hodie hoc nomine uerſari decimo quoque uerbo in ore uulgi non pudet, homines perfrictæ frontis, immo planos improbiſſimos, quos impoſturam facilitare ore reuidenti iuuat, eoſque peritores fruſtrari, quos aulicæ uerſutiæ rudimentum non poſuiſſe ſentiunt. Alios ex Chreſtologorum natione nouimus medicato ſermone afficientes animos flagitantium, ut gaudio perfuſos ab eis diſcedere ſæpe uideas, & ſpe bona geſtientes, ſed poſt intellectam ludificationem diras ijs imprecantes, quibus tamen ipſi obaudientes, o' proteruum ſermonem, fortunari ſe dictitant. En artes, & diſciplinas, quas aulica philoſophia murificæ profitetur.

Quibus

Quibus tamen nonnulli domesticis pridem institutis clarissimi, nunc aduerso rumore inter aulicos agunt, etiam si se suosq; secundis numinibus aulicis euasisse gratulantur. Qui autem eius academiæ decretis iam perimbuti fuerunt, eos ad frugem aliquam bonam ciuilis, & æquabilis uitæ redire perquam rarum est. Huiusœmodi autem apud nos aulicastri degentes in oppidis uocitantur à populo, quo uerbo tam Aristippeos, quàm Ephectticos philosophos & scepticos intelligi uolunt, illos salutigeros & morigeros, hos cunctatores, & hæsitatores appellitantes, nulli uel amicitiæ ipsos, uel causæ ita unquam addictos, quin statim cum fortuna transire parati sint. sic enim homines Aeolidæ, uersatiles ad omnem auliciam auram animos aiunt sapientum esse debere. Quo fit, ut municipes inuicem admonentes, uulgo eos in cornu fœnum ferre dictitent. At Guidone in Ironum quidem conuentu dissimulator fuisse dictus est, quod quidem ipsi uerti uitio possit, alioquin etiam ingenij, & doctrinæ & seueritatis maiestate maiores, æqualesq; longissime summouens, ut tum opinio fuit constans. Cuius utinam sublimitas non etiam lumnibus posteritatis obstruxisse uideatur. eam enim formam summi honoris inchoauerat, cuius præscriptis qui succederet, nemo adhuc repertus est, ut Veneris quondam Coætabulam iisdem liniamentis qui absolueret, Apellis successor non potuit inueniri. & enim qui ei proximus fuit, sextus, aut septimus magis quàm secundus ei fuit. Mortuus est autem uirtutis commendatione sera cognitus, cum tristitia, & seueritate popularis esse cœpisset. Quare illi ex aduerso ac successori contigit, neque enim ipse ut Phidiæ signum statim aspectus, & probatus est. sed primore aduentu non plausibilis, decedens tendem omnibus non iniquis desiderium sui non modicum reliquit. Alter contra, magna hominum expectatione exceptus, & præsumpta ex præterito opinione gratus, ineundo etiam magistratu uibrans & coruscans extitit, sed ilico à sese desciscens, euanido splendore cessit in prioris gloriam. Quippe ut inclusa in funda annuli bratteola fulgentem suapte ui carbunculum flagrantiorem reddit, sic successore prouinciæ longe inferiore subdito, decessoris illustris gloria intensius resplendescit. quo maiore contentione animi adnitendum erit ijs, qui in posterum eum honorem capessent. heroicæ enim uirtutis exuuias gestare non cuiusuis est capitis etiam primæ notæ. Vtinam autem illi Herculi Theseus aliquis meuiuo suboriatur, qui monstra reipub. post eius obitum enata, præstantissimæ uirtutis eius æmulatione tollat. Eius mors pu-

blicæ haud dubie acerba, mihi priuatim quoq; luctuosa, omnibus ijs incommodissima fuit, qui honestarum rerum studio fortunam sibi facturi uidebantur. Quod genus hominum cum maxime placiturum in aula speraretur, frigere statim ubiq; eo mortuo cœpit. Siquidem tantum momentum in supremis fascibus esse iam notum est, ut quam in partem mores eius uergant, qui eum honorem gerit, eiusce modi bona ex parte primarios ordines sortiamur. Nam cum in eius sodalitio, & comitatu uelut seminarium aut stirpem & magistratuum habere Francia iam cœperit, fit ut ea in officina politos uel uiros, uel homines uenerari quo iure, quáq; iniuria cogamur. Quare si diutius illi uiro ex sinu, ut ita dicam, beneficentiæ edito inter uiuos esse licuisset, & literatos utique uiros, & de meliore nota in scenam productos aulicam, ciuilemq; uidissemus. Hoc enim nemo unquam à bonorum causa, quos quidem comperisset, aut firmius, aut animosius stetit. quãquam sibi quidem ipse certe & gloriæ satis, studiosis, & pudentibus, qui productore ad tyrocinium indigent, parum, per inquam parum uixit, ipse uero & reipublicæ paululum. tam salubris enim sideris casu sæua mox orta tempestas turbinibus rapidis res Gallicas in omneis cœli plagas diuentilare cœpit. Qui duorum hominum spiritibus immodicis excitati, cum eorum quoque obitu consopiti esse uiderentur, ingenti stupore hominum extiterunt inauditæ calamitates, quibus cum par nemo in aula supereesset, Gallia tum primum animos despondere uisa est, retuso etiam illo mucrone strenuitatis, quo maxime ualere Galli existimantur. simul rei summæ gubernacula laurea iam excussa, omnium ordinum ore rediisse ad triarios dictitabantur. Verum ille à rupe forti faustum cognomen sortitus, eum semper animum circa honestatis studiosos, modestiæq; tenaces præstitit (etiamsi remittere frontem ne ijs quidem uideretur) ut eius obitus diem atrum & funestum semper habere debeant. Qui autem eius institutis insistere noluerunt, iam inde eo uiuo uirtuti eius infensi, huiusmodi fuerunt partim ut priuatis studijs summi rerum actus fastigium inclinasse, magistratuumq; censuram, ut ita dicam, delumbasse uideantur, partim ut ex suo contubernio literatos & doctos exegisse iudicari debeant, eorumq; affines ambitionis, assentationisq; nescios, etiam si delectu eorum hominum delectari sese dicere consueuerunt, ut omnia fermè uiri aulici diuersissima actionibus suis proloquuntur, impudentia quorundam tam putida, ut aures defecatæ, harum rerum insolentes haurire hæc mendacia citra nauseam quandam stomachosæ

choſæ indignationis nequeant. Sed nihil indignius, quàm quod ſic quoq; fallere ſperant ipſi nos intra pomœria natos & inſtitutos. O' ſtultam, & ridiculam opinionem, ſiquidem ita putant, impudẽtem, & capitalem ſermonem, ſi nõ putant. ſed illudere proteruæ eorum patientiæ gaudent quibuſcum colloquuntur, qui ne tantulum quidem ipſi commouere ſe illo regni theatro extra numeros poſſunt aut probitatis, aut honeſtatis, quin aut riſu ſtatim acrium ſpectatorum, aut aduerſo murmure excipiantur omnium cuneorum. uſqueadeo qui ſuſpica ſe ſupra alios uolunt, uel agentes ipſi, uel loquentes latere nos nequeunt. Non'ne quæ in adytis aulæ, quaſiq; intra ſcenam aguntur, quæ illic numina, quibuſque ſacris colantur, ſolenne eſt nobis anniuerſarijs ludis uelut ex proſcenio audire? ac ſatyricis actibus ita in rem præſentem perduci, acſi reducto uelo operta nea ſacra introſpicere permitteremur? Qui igitur fieri id poſſe dicamus? Nempe quod Aius ille, ut ita dicam, locutius arcanum nihil eſſe ſinit eorum, quæ in aula geruntur. Quod enim ad uniuerſos pertinet, id palàm quoque uult omnibus ordinibus eſſe. Sed beatum illud diuerſorium illi tantum, qui intus ſunt, rimis perlucere neſciunt. Pro' ſuperi immortales num quiſquam ſodali, & contuberna li uel etiam familiæ notior eſſe poteſt, q̃ omnes eorum mores & habitus omnes ſtatus, flexus et affectiones corporis animiq;, omnes uultuũ ſpecies et aſpectuũ omnibus nobis notæ ſunt iſtorũ, q̃ ſeſe omnes latere putant? Quãta igitur cautione, q̃ circunſpecte, q̃ religioſe in ſuo ſe actu gerere uel alieno inferre debent, qui acribus oculis theatri ampliſſimi ſeſe circunſpici ſentiunt? Sed q̃s eos hoc ſentire credat, q̃bus in re ſibi gerẽda ſatagentibus conſulere famæ non uacat? Atq̃ ſi oculis cuneorũ inſeruire non uacabat, aut ſi non magno pe id referre putabant, uel ordinum ipſi oculis, uel orcheſtræ certe inſeruire debebant. Hoc.n. meminiſſe oportebat, q̃ exiſtimationi olim conſulere neglexerunt, de ijs aliquando publicè grauiter eſſe conſultum. uerum hæc iam terricula infantium, aut nouiciorũ eſſe creduntur. Periti autem rerũ, et ueteratores arcem ſibi impunitatis nup̃ præſtruxiſſe exiſtimantur, cum immaniũ opum propugnaculis, tum uero ualidis præſidijs neceſſitudinum contractarũq; affinitatum firmatam, quã expugnare nulla uis iudiciorum, aut conſtituẽdæ reipub. poſſit. Peſſime uero de ſe mereri iam putantur, q̃uel famæ detrimento commodis ſuis nõ conſulunt interim dum diſpẽſant. Inane.n. & ieiunũ nunc aucupiũ eſſe creditur fortunis augendis quoquo modo parcentium, ut famã integritatis, honeſtatisq; conſeruẽt. Proinde nõ ita pridẽ

qui rerum potiebantur ſcenicorum figuras uerecundis auribus deuorare uidebantur, hanc loquendi libertatem tolli non poſſe Francis rege non uiolento intelligentes. poſtea aures ſenſim cauillis ita occalluiſſe cernuntur, ut inter theatricas perſonas prodire optabile eſſe cœperit quorundam opinione, qui non niſi beatorum, & copioſorũ nomina in argumentis ſatyricas frequentari dictitant, quando illi aurito capitio tecti ſummum ferè quodq; caput ſalibus ſuis perfricent. Vnde eò rem uidemus euaſiſſe, ut quæ olim uitia figurate, & maximo cum lepore allegoriarum taxabantur in ſummis magiſtratibus, cum uel ſatyri cauillantes inducerentur, uel uitia ipſa perſonata per proſopopœias prodirent, in ijs, quas uulgo moralitates, nos antiquo uocabulo ethologias appellamus, ea nunc ſatyrico felle inſulſe, & ſimpliciter ſine uenuſtate ſchematum enuncientur, uidelicet q licentia peccandi periiſſe frontem, ut inquit ille, de rebus arbitrentur. En quibus ſeruire, quos colere, & obſeruare, quorum uoluntati lenocinari, deniq; quibus grauitatis, & doctrinæ, atque omnium ingenij ornamentorum faſcess ſummittere neceſſe eſt, eos quidem, qui aliquo in numero haberi in Francia concupiuerint, ut mirari homines deſinant, q rari ſapientes, & eruditi in rerum noſtrarum adminiſtratione uerſentur. Nam ij, quorum maxime intereſt res probe adminiſtrari, cum in ſpeculis eſſe deberent, Vcalegontes ferè ſub tecto ſecuri rerum dormitant, ne diſcrimine quidem ipſi nuper fumigante excitati. Hic eſt ſtatus ferè Franciæ, quiſi aliquando recte, aiq; ordine conſtitutus fuerit, ut ij ultra in puppi ne imperitent, qui in tranſtris ſedere, aut inter uectores eſſe deberent, tam opulenta, ut opinor, erit Gallia, q̃ priſcis temporibus Hiſpania, & Perſis fuiſſe perhibentur. Rex quidam Franciæ Ludouicus, ut opinor, undecimus, cum ſermo aliquando inter eum, & legatos magni cuiuſdam principis incidiſſet de prouinciarum opulentia, & illi magnificè de ſuis ſentire opibus uiderentur, reſpondiſſe ita fertur, ut diceret pratum ſe graminoſum, & late patens habere, & quod toties fieret reſtibile, quoties uiſum eſſet fœniſicio opus eſſe. Quo dicto ſignificare uolebat, nunquam non imperata tributa populos ſibi ſubditos pependiſſe. Nos autem ſic actũ eſſe per hoſce annos cum populo gallico ſcimus, ut eodem anno una & altera acceſſione tributa, modo dimidio, modo altero tanto, nonnunquam etiam ſeſquiplo creuerint, tanta animorum æquitate, ut uicem principis plebem dolentem uideres, qui tot in curas rebus gerendis diſtringeretur. perinde acſi ab eadem ſementi altera & tertia ſeges demeteretur in Francia, aut ex noualibus ſpicilegiũ iuſtæ

meſſis

messis instar existeret, & uindemiã racematio excipiens, noua fœtura denuo exuberaret. Verũ Rex *ille* Ludouicus *prato suo amplissimo gloriabatur, ex quo eodem anno fœnisicium iterum & sæpius cogeret, quantumq; placuisset. Erit olim fortasse* Rex *alter, q chrysomallas oues aureo uellere opimas habere se dictitabit, non illas quidem apud* Colchos, *aut* Iberos, *ut in fabulis leguntur quondam fuisse, sed clemente cœli tractu latifundijs inerrantes, toties attonsileis, quot res extiterint gerendæ, uellere succrescente iugi fœcunditate. Illud uero singulare ac nulli æque prouinciæ datum, ut bellis continuis, intestinis uel externis exhausta, & uiris uiribusq; alijs ad summam inopiam usq; defecta, unius statim aut alterius anni pace, & commercio recreetur. & ut Antæum illum gigantem ab Hercule sublatum poëtæ fabulantur, quantumuis lucta fatigatum, & certamine confectum, simul atque terram matrem contigisset, integras ilico uires solitum recuperare, Ita* Franciæ *uires opesq; quantumlibet accisæ, cum primum per pacem, aut inducias tellurem aratro mouere licet, quasi terræ tactu instaurari uidentur incredibili celeritate. O' raram prouinciæ felicitatem, O' reges undique beatos, si tantum personam suam satis nosse potuissent, & in actu summo rerũ grauissimum quodq; negocium ductu suo transigi, nedum auspicijs suis concupiuissent. hoc deus ad cætera* Galliæ *addidisset, numeris omnibus cumulata felicitatis esset. nam cum clementiam in regibus, tum libertatem in ciuibus rarissime desiderauit. Sed illud, illud inquam acreis homines, & rerum non nescios urit, q pusillis homunculis necesse est persæpe subseruire, quos ut actores, & uicarios principis aulica comitia cæruicibus iniungunt succollaturæ plebis. illos q-dem aut fortunæ suffragio, aut fauoris inconsulti redempti'ue renunciatos. huiusmodi autem homines, cum fata gallica regant, cum liberalitates principis munificentiam'q; arbitrentur, cum cuiuscunq; nostratium externorum'q; merita ancipiti trutina arbitrij sui perpendant, & uoluntatis suæ modulis uiros magnos, pusillos'q; metiantur, sursum deorsum'q; permiscent omnia in* Francia, *facile quidem illa principe omnium prouinciarum. Quid enim per deum immortalem recte, atq; ordine administrare semisses isti actores possunt, qui nullum ius ciuilitatis, & isonomiæ nouerunt, quæ est æquabilis honorum, bonorum'q; distributio, pro dignitate, ac merito ciuium temperanda? Nam quod ius à nobis appellatur distributiuum, id ab* Aristotele *iuris ciuilis eximio conditore cataxian dictum est, quod est secundum dignationem, & promerita cuiusq; ciuium statuendum.*

at huiuſcemodi uelut interreges iandiu pertulimus frementibus nequicquam omnibus ordinibus ſuppreſſa procerum authoritate. Hic mihi manum iniiçit reputatio fortunæ temeritatis, reſiſtereq; pauliſper cogit, ac ſui memniſſe. Siquidē cum in omni mundi parte fortuna plurimum pollere, & rerum eſſe domina exiſtimatur, tum uero ſuper omnia ipſam eſſe in Francia iudico. Haud ita pridem homines duos uidimus tanta ſubnixos potentia, ut ad reip. officia uix decimus quiſq; non ex eorum clientelis prodire uideretur, cum etiam ipſi incrementa ſua fortunæ bona ex parte deberent. Horum cum alter tempore paulum prior, & faſtigio multum amplior, eo prorſus eſſet ingenio, ut qui ſe ſubmittere maxime eius potentiæ uellent, hoſce ille maxime cæteris præficere uellet, Alter eos præcipue promouere cupiebat, ornamentisq; immodicis augere, quos ſibi uſui fore ſperabat ad potentiam uel augendam, uel tuendam, aut ijs moribus præditos, ut ſibi morigeri eſſe omni genere obſequij ſuſtinerent. Nam & ipſe impigre morigerando probatus, in ſecundas gerendarum rerū à maiore adoptatus erat, quin & aſſeclam, comitemq; illius potentiæ non ſocium poſtea ſemper egit, haud grauate primos faſces ſubmittens, atq; etiam ſubijciens illius fortunæ cuius tum nutu omnia uertebantur, & meminerat quas in leges cum ſummum magiſtratum iniret ſūrdo ſacramento ipſe adactus eſſet. Quoad illo de medio ſublato cum nutanti fortunæ uideretur immunere, quidam alius, ex eodem prodijt comitatu apud ordines aulicos egregie gratioſus, cuius authoritate, et ſolertia effectum eſt, ne ille impotentiæ animi omnino indulgeret. Cui ſi ſpiritus omneis ſuos profundere libere licuiſſet, ne curia quidem ſumma quantumuis obnixa ſubſtitiſſet. Cum hoc rerum ſtatu fors fortuna ſpecimen facere potentiæ ſuæ uideretur, contigit, id quod neceſſe erat, ut quos caſus temerarius in aulam inſinuauiſſet, aula autem tum erat comitatus ipſorum cum unum, aut alterum ſtipendium ijs ſupparaſitando feciſſent, ſtatim uel magiſtratu, uel antiſtitio donati quaſi militiæ præmio, macti eſſe uirtute obſequij, atq; obſeruantiæ iuberentur. Quod cum mirificis exemplis apud omneis innotuiſſet, eoq; mores incubuiſſe uulgo dictitarentur, ut nulla iam uia certius ad magiſtratus, honores & diuitias ferret, quàm ambitio & aſſentatio, &, ut plane loquar, corporis animiq; fœda uendicatio, contraq; honeſtarum artium ſtudioſi, aut ueritatis tenaces, omnesq;, qui ſeſe eximere fortunæ ditione cupiebant, uel quos extra præſcriptum decori, & honeſti pudebat proſilire, male de ſe mereri uiderentur, qui uel ſtudio literarum miſeri intabeſce-

rent, uel inania, & obsoleta nomina honestatis, & uirtutis tantopere amplecterentur, uel deniq; in ijs rebus fouendis consenescerent, quæ nihil ad id tempus pertinere cernerentur. Cum ea inquam fere è esset conditio temporis, certatim eò aduolantes, atq; etiam migrantes uidebamus, ubi contubernium esse fortunæ uidebatur, cum interim paucis illis, qui constantia, & pudore ducebantur, domi agere feriatos ab omni actu publico liceret, qui quidem adiunctum compendium, & honorem haberet. sic paucis annis factum, ut inuersis ordinibus patricij ad plebem, & plebei ad patricios traducerentur, cum uelut somno beatos redeuntes uideremus, quarto uel quinto, atque etiam decimo equite nonnullos comitatiores factos, imaginibus nouis insignes, quæ gentilitijs & troiugenarum nunc claritate præstant. Ita duorum hominum potentatu, repagulis pudoris & reuerentiæ legum atque existimationis bonorum, & grauiū refractis, & retusa acie iudiciorum seueritatis, eò iam insolentiæ & licentiæ uentum erat, ut accepta expensáq; omnia non fortunæ, sed fortunatoribus hominum referrentur, quos princeps indignitatis nescius præfecerat, ut assolet, hominum delectui. Qua potentia ipsi freti, cum diuinos sibi honores poposcissent, nec defuissent homines primarij, qui se eorum cultus ingessissent antistites, ab altaribus domui non pauci emansitantes, iam mortalium sensu inauditæ rei miraculo stupente, prouidentia utique rerum humanarum curam abiecisse, aut certe posuisse à multis putabatur. & alioquin usq; eò publica mens successu rerum elata aberrauerat, ut Martis, & Bellonæ numina instar propémodum haberent omnis diuinitatis. Quibus rebus Francia Christianarum partiū signifera (me miserum qui hæc meminisse cogor) cum cognomen illud ipsa suum, & æternum impia uisset, ibi tum ibi uerum & unicum numen rapida nostri orbis uertigine terribile, diuinitatis suæ maiestatem asserere mirificè cœpit, editis in superbos exemplis omnis memoriæ clarissimis omniumq; gentium, si rerum diuinarum intelligentiæ dociles ipsi animos haberemus. Sed nos (o cæcæ mentes humanæ) monita diuina perinde ac fulmina terrifica, celeri transmittere obliuione gaudemus, tantisper modo in cœlum suspectantes, quoad orbis concussu contremuscimus, serenitate autem reddita, uel substillo adhuc cœlo, ne turbinum quidem recentium uestigijs admonemur, & alias quoque procellas impendere fortasse. Quæro ecquo unquam seculo dominus in nostros uel in suos potius rapidiorem iræ suæ terrorem, micantiorem q; distrinxisse uisus est? Distrinxisse dico? immo etiam ui-

brasse, tametsi contremefactas delitias suas Francos persequi peperœrit. Hoc cum heri & nudiustertius factum sit, quis iam memminisse dicetur, siquidem mens publica ex habitu, & fiducia singulorum æstimetur? Sicine fomento uno, præcalido fortasse, è re nata apposito, doloris statim & discriminis Franci obliuiscuntur, ut uulnere percurato? Pro suprema & æterna dei prouidentia usqueadeo ne densa seculo nostro erroris impij est effusa caligo, ut ne fulminante quidem deo sursum aspicere possimus? Qui si cœlum suspicere obliuiscamur, quin igitur omnia intente circunspectamus, ut sensu saltem humano Gallia niteretur? nunc uero nec deorsum nec sinistrorsum intuemur, nec retrorsum respectamus, ac ne id quidem, quod porro est uidere contendimus. id demum, quod oculis admotum est, aut etiam ad quod identidem offensamus, animaduersione dignum esse censemus. ut mirari nunc iubeat eorum uel inertiam, uel amentiam, quorum oculis princeps pro conspicilijs solet uti. Qui cum cœmundis possessionibus, & exædificandis penatibus gentilitijs longissime prospectare, & ad pronepotum usque atnepotes porroq; etiam uideantur, existimationi tamen populari non seruiant ad posteros manaturæ, etiam si perpetuo ipsi tenore felicitatis, quod rarissime euenit, uitam transegerint longiorem. quãquam quid felicitatem istorum uoco? quorum nulli securum sui possessorem esse licet, ex quo ciuilis, & municipalis uitæ tranquillitatem aulicæ potentiæ semel emancipauerunt. Nam qui acquiescere intra natalium modum, exigui esse animi aut degeneris arbitrantur, ij q̃ altissime uolentes emicare, eo abripiuntur sæpe, unde sine præcipitio in uitam descendere tranquilliorem nequeant. Atqui huiusmodi est ferè eorum conditio, qui ius in caput hominum, ac fortunas habere, aut decus opimum esse putant, aut culmen felicitatis. Quos equidem, ut nunc sunt humana, crediderim potius gradum ad æternum præcipitium facilitare, quàm ad ueram beatitudinem uel tantulum proficere. Qui enim sensus omneis suos diuino desponsos amori, cultui'que, humano obsequio, & fastui seculari ita mancipauerit, ut ne animam quidem receperit cœlesti sodalitio natam, quæ in manum ipsa dei mancipium'que tum conuenit, cum militiæ Christianæ tyrocinio quisque sacramento primum dominico dixit lustrali rore resperſus, quonam modo is non perfidus & transfuga est, qui à deo in cuius uerba adactus est, ad eum mundi fastum defecit, cuius obsequium rogatus eiurauit? Etenim anima usqueadeo aulicæ potentiæ amore capta, quid aliud

q̃ à ſponſo ſuo eodemq; domino diuertens, res ſuas ſibi habere eum iubet, & cum dote ſua licet profectitia tranſit ad amorem impietatis? Sed deus ipſe iſta uiderit, cuius eſt prouidentiæ quicquid recte, atque ordine in commune conſulitur, ut eius eſt conniuentiæ quicqd nunc populus perpetitur. Cæterum, ut ad rem redeam, ſi per hoſce aliquot annos iſti hominum merita in diſpenſandis honoribus & officijs publicis ponderata fuiſſe contenderint, ſunt qui auſint affirmare, raro libripendibus ipſis eorum lancem competitorum iſſſe peſſum, qui meritis quamlibet amplis uel aurum, uel neceſſitudinem, uel aliud quippiam commendatitium nõ addiderint, quod uirtutem, doctrinamq; prægrauaret, & famam quamuis illuſtrem. Ita uiros eximos, qui aut ingenij ornamentis, aut prærogatiua natalium, aut innocentiæ, & doctrinæ ſuffragio renunciari ſperent & ſua creſcere induſtria, obſtrictos ijs eſſe graui quopiam authoramento neceſſe eſt, qui officinæ illius beatricis uideri mancipes gaudent. quorum ut quiſq; maxime uel obſcuris uel exiguis natalibus ortus eſt, ita pleriq; eſſe ſolet pleniſſimus faſtidij. Vnum tamen eorum genus ſemper exitiabile fuit, qui diuturno graſſati obſequio, & in omnium potentium obſeruantiam compoſiti, oris tandem probitate obrepſerunt ijs, qui ſuper admiſſiones erant. Hoc genus & flexiloquum, & ad omnem rerum inclinationem aut fortunæ celerem euariationem Chamæleontea quoque ipſum mutatione aliud atque aliud eſſe ſolet. uiſi ſunt ſæpe Onocephali qui numerum augerent, ut in omni ordine ferè ſunt quos fortunæ tantum eſſe mera ludibria iudices. Qui nec ingenio præditi, nec arte ulla ciuili intincti ſunt, nec natura aut ſciti aut lepidi, ſed fruges tantum conſumere noſtri prytanei nati. Verum illi nos urunt aulici ueteranei uel uerius ueteratores, qui manubijs popularibus beati, & procères obæratos uerſuris authorantes, eos proceſſibus ſuis inimicos putant eſſe, qui ijs ſtudijs incumbũt, quæ quæſtum non factitant. hos ſtipatos manipulis aſſeclarum uidere eſt, quos uelut tyrocinio deducunt in officinam ditis, ut illic argentariam factitent. Ii autem ut literarum irriſores improbuli, ſic ærarij arroſores minutuli à uulgo dictitantur, ad id tamen ſuccenturiati, ut uberrimum quodq; munus per manus traditum ſiſcipiant, quod quidem eſſe poſſit in aulæ commercio. ex manubijs enim popularibus ſuppeditantur iuuenes beatuli, quæ literatis, & doctis ſacroſanctæ ſolent eſſe. ijs autem ſtationarijs ordinum ductores in ſua uerba adactis, firmiſſimum quodq; tenent reip. præſidium, ne quando ſumma poteſtas inclinatione rerum ex ſinu ſuo excidat. & nos con-

silium publicum tantis hactenus cõpijs Galliæ non suppetijsse miramur? Quis enim iam referre uel honestatis, uel utilitatis publicæ putat qui quibus anteponantur? Nec uero Gallia quamlibet latis finibus patens, multisq; magistratibus atque honoribus instructa, propinquis, & necessarijs istorum cum numero permultis, tum uero cupiditate deuorantibus uberrimum quodq; munus, iam esse satis potest. Quare cum magnæ ipsorum cognationes, etiam affinitates dudum coiuisse uisæ sint, quæ nulla ui uel legitima, uel aduersarum factionum frangi possint uel dissui, quid illis tandem sperandum est qui suffragatores uel sequestres intra septa non habent? nam meritorum quidem surdas preces nihil prodesse scimus, cum alioquin omnia in potestate teneant qui dies & horas soli comitiales nouerunt. quidni enim comitia uel differre possint, uel auferre, qui etiam iustitium edicunt, cum libuit, & remittunt? Sed quid nominis appellemus, aut quid hominum potius eos esse dicamus, quorum haud ita pridem silentium plus regno nostro nouimus incommodasse, q̃ omnium potuere concionantium uociferationes prodesse? Sirach ille philosophus Iudæorum secundum Solomonem sapientissimus tricesimo capite sui
» libri ita inqt. ἀγαθὰ ἐπιχυμένα σώματι πεπλασμένῳ, βέματα βρω-
» μάτων παρατεθειμένα ἐπὶ τάφῳ. effusa bona in ore compresso, fercula
» epularum apposita sepulcro. O fœdissimam culpam cum is animus in rerum non exhibetur actu, quem uel mores, uel anteacta uita spondere, uel frons deniq; impostricula uidebatur præferre. silentium dico? Vtinam hactenus argui possent. Heu mores huius ætatis. Quonam tandem gentium germana uirtus abijt? cedo nunc Aristidem unum, aut Nasicam, quicum in tenebris mœm, & ego Alcyonem uidisse me gloriabor. Cedo Catonem, aut alium quemuis liberi spiritus uirum, qui & reipublicæ charitate ducatur, & precarium se honorem habere non meminisse uelit. Cedo qui in actu publico pleraq; in priuatas rationes non referat, nec uelut fortunæ largienti publica, pandendũ esse priuatum sinum putet. Cedo deniq; qui simplici innocentia & integritate, q̃ multiplici lorica opum & propinquitatum aliarumq; necessitudinum tectus esse malit, non modo aduersus uim auliçam, & improbam, sed etiam aduersus legitimam & ciuilem. Postremo ostende unum ex istis uultuosis, & personatis, qui aliquando omnibus integumentis simulationum euolutum se uel amico, & propinquo cognoscendum dederit. Ita'ne uero isti a' conspectu nostro rapti, cum eos excœperint munia grandiora, iubeam

non modo nos, sed etiam honestatem, ac ueritatem ualere, quasi ut in alienos mores (o maleficam uim Vertumni) sic in aulicos immigrarint? & primos uitæ actus, quasi obsides hominum existimationi datos, ætate iam uergente perfide destituant? uideant quæso etiam atque etiam, ne id perinde esse credatur, atque si maturam segetem laudum suarum, tædio ipsi uitæ compositæ capti, repente, ut sic loquar, inarare, uertereq; dicerẽtur. At qui tales aliquando inuentos esse constat, qui dignitate uultus populo imponerent, & oris probitate, ut nuces intus marcidæ specioso sæpe fallunt legentes putamine. Rursus idem Sirach. ca. tertio & tricesimo. χορτάσματα καὶ ῥάβδος καὶ φορτία ὄνῳ, ἄρτος καὶ παιδεία καὶ ἔργον οἰκέτῃ. Pabulum, inquit, & uirga & sarcinæ asello, panis & institutio & opus mancipio. Quorsum, inquis, hæc philosophi dicta? nempe ut intelligatur uirum sapientem priore loco eorum socordiam taxauisse, qui sibi, ac propinquis impigri & diserti, ut claris innotuit exemplis, in causa tamen populari inuenti sunt infantes, ac remissi, idq; eo tempore, cum eos gnauos esse & facundos rerum summæ interesset. Quibus aliquando ipsis eorumq; collegis aut successoribus eam mentem dari uelim, ut uel pulpito facessant, ut dicitur, uel dicenda inculcandaq; in tempore proloquantur. Alterum illud symbolum ad regum eruditionem proditum esse censeo, ut crassis ac pigris ingenijs sordida ipsi munera reip. & uelut clitellas publicas iniungerent, exigua quoque salaria geometricæ proportione statuentes, ut Aristoteles docuit ratione pulcherrima. eximios autem uiros, quorum industria solertiaq; rebus in arduis uti possent, primario ut pane alitos ad ingenua munia transcriberent, ingenuis ipsos artibus institutos, nec eos uitam agere sinerent ignobiles & abditos, qui ornamento reipub. & usui esse possent. Ecquod est enim per superos immortales aut utilius regni administrandi, aut splendidius instrumentum, ad finitimas etiam & longinquas nationes refulgens, q̃ doctorum hominum multitudo, partim in comitatu regis agens, partim per uaria reip. munia distributa? At nunc is est reipub. nostræ status, ut clitellæ generosis equis, & instrata speciosa imponantur asinis. Proinde cum nec oculi, nec aures regis officium suum nunc agnoscant, & homines quidam in rebus suis acres, in republica & principis aut languidi, aut hebetes, nec deligere ipsi idoneos uiros, nec hominum famam secundam aut incommodam satis explorare nouerint, quid causæ est tandem quin omnium in repu.

perperam factorum crimina ad eos pertineant? & quod Francia male nunc audit ob doctorum, sapientumq; penuriam, id ijs in crimen uerti debeat per quos hic tales multos esse non licet? Quid si etiam eorum nonnulli prorsus doctos & bonos, eorumq; dissimiles nouere, sed procul eos gubernaculis summouent, ne uel eorum acta ad manus aspiciant, aut in puppim fortasse admitti tandem uelint? Manauit enim hæc opinio in omneis iam ordines, cordatiores ideo homines istis suspectos esse, quod prælucentem ipsi facem propius admoueri rebus gerendis nolint. Certe uidimus huiusmodi non admissos in consortium, cum uox id publica uociferatu summo, sed confuso flagitaret. Aut igitur hoc fateantur necesse est, amussim se albam in lapide albo esse, qui inter gnaros, ignarosq; discerniculum nesciant, aut nosse se quidem notæ melioris uiros, sed non tam scenæ, & populo aut etiam ueritati, quàm potentiæ suæ, & commodis inseruire, & principis senectuti aut infirmæ ualetudini hactenus illusisse. Vtrumuis autem fateantur, paris erit impudentiæ. Etenim qui satis secundas implere parteis nequeunt, qua, malum, fronte primas tenere contendunt? præsertim cum tot egregios actores inter cuneos inerteis exactosq; sedere uideamus, & decus scenæ proceres longissime submotos? eorum si sagacitatem requirere nunc uacaret, aut id interesse rerum magnopere arbitraremur, quàm facile esset docere Franciam non modo oculis, & auribus nostro caruisse tempore, sed, quod instar est monstri, ne olfactus quidem sensorium habuisse. Quam enim tandem cladem odorari ante potuimus aduentantem, q̃ ab ea oppressi? quid ante prouidere, q̃ in oculos incurrit? Quem rumorem belli prius ausultatu captare, quàm omnia classicis personare uisa sunt? Hunc statum rerum in Gallia uidimus, quo statu res gestas siquis olim memoriæ mandare statuerit, eorum quidem quis lotis manibus stilum capesseret licebit, luculentum sane argumentum scribendi, copiosumq; habebit, & ex eo posteritas intelliget q̃ magnifice sese nonnulli in rerum administratione gesserint. Quis enim amans patriæ, cum paulo acriorem animum ad hæc scribenda applicauerit, non hoc præcipue docere cõtendat, & persuadere, quod Francorum natio inuidia prius rerum in Italia prosperrime gestarum, deinde etiam odio & contemptu laborauit ob immutatum rerum statum eucntu prope interneciuo, nõ id uitium gentis fuisse, quæ tot seculis documentum strenuitatis suæ dedit comis, & innoxiæ, ut quidem sunt iura belli, sed temporis fatalis, sed ambitionis paucorum præcipitis, atque inertis, quam

uniuersæ

uniuersæ gentis ignominia expiari oportuit, ut exemplum seculis in posterum proderetur, sed quidlibet potius quàm uniuersæ gentis uel scelus, uel erratum. Hæ, ut arbitror, sunt causæ quamobrem Francia latius, atque augustius imperium non habet, ne mirum sit reputantibus amplum ei, & magnificum late imperitandi instrumentum semper fuisse, rerum tamen gestarum rationem haud quaquam proportione constare. Quare si moribus iam nostris qui rerum summam tenent, tenebuntq; in posterum, in disquisitionem conuentuum aliquando principe præside uocarentur, nonnulli sæpe, q nasutos sese uideri uolunt, haud dubie, quod aiunt, apprime simi ab omnibus cernerentur. proinde qui illorum sunt adhuc superstites, ij maximopere laborare debent, ut præteriti temporis damna sarcientes, publici etiam dedecoris discutiant sugillata, ut quidem discuti possunt. Sic enim fiet ut uulgatæ opinionis & per omnes ordines peruagatæ sententia inducenda, à qua uix prouocare quisquam potest, publicæ etiam ipsi famæ tympana sonitu hilariore, ac festiuiore pulsent. Ad hoc autem ideo alacriore animo ac spe meliore comparare se possunt, quod rebus gestis genialis huius anni ansam ipsis deus retinendi gubernaculorum dedit, etiam cum laude non uulgari. qua occasione utinam & probe, & solerter tantsper, dum licet, utantur, ut nobis aliquando argumentum palinodiæ detur. Multa alia restabant eodem pertinentia, sed hactenus Hercules & Liber pater, ut est in prouerbio. Vlterius fortasse ciuili libertati aqua fluere nõ uidetur, proinde reuertar ad uiam institutam, quæ adhuc magna restat. Romanarum Persicarumq; opum commentationem sequitur Iudæorum mentio, quorum reges Dauid & Solomon immanes diuitias possedisse leguntur. quas eo magis leuiter excutiendas esse duxi, ne prænaricationis arguerer, quàm quod explicandi de ijs aliquid fiduciam conceperim. Iuuabat & alioquin in eas res inquirere, quæ, ut uulgi est opinio, sola sacrorum scriptorum authoritate subnixa esse creduntur. Iamprimum igitur prioris Paralip. cap. II. & uicesimo Dauid ita loquens ad Solomonem inducitur. Confortare & uiriliter age, ne timeas neque paueas. ecce ego in paupertatula mea præparaui impensas domus domni auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentum. & secundi Regum VIII. Et percussit Dauid Adadezer regem Soba, quando profectus est ut dominaretur super flumen Euphratem. Venit quoque Syria Damasci ut præsidium ferret Adadezer. & percussit Dauid de Syria. XXII. millia Syrorum, facta est Syria Dauid seruit

» ens ſub tributo. & tulit Dauid arma aurea quæ habebant ſeru
» Adadezer, & detulit ea in Hieruſalem. Libro autem tertio Re-
» gum capitulo decimo. Non erat argentum nec alicuius pretij pu-
» tabatur in diebus Solomonis, quia claſſis regis per mare cum claſ
» ſe Hiram ſemel per tres annos ibat in Tharſis, deferens inde au
» rum & argentum. & paulo inferius fecitq; ut tanta eſſet abunda
» tia auri & argenti in Hieruſalem quanta & lapidum. Hac hy-
perbole immenſa auri argentiq; uis fuiſſe ſignificatur in theſauri
Solomonis. Vidimus ſupra ſummas Perſarum opes centum & o-
ctoginta millia talentum fuiſſe poſt Darium victum. quibus opor-
tet ſeptem millia addere quæ Darius Ecbatanis fugiens ſecum in
tumultu rapuit ut author eſt Arrianus, & ijs rurſus coniectura ad-
dere ſumptum eius belli. Hiſtoria autem regum dicit Dauid habu-
iſſe argenti mille millia talentũm, ideſt decies centena millia, & au
ri centum millia, quæ minima computatione mille millia talentum
argenti ualent. Ita fit ut decies maiores fuerint Dauid opes quàm
Darij. Exiſtimo autem & Perſicum talentum & Hebraicum idem
cum Babylonio fuiſſe talento, qua ratione ſumma ſexta parte auge-
tur. Quare fidem res illa habitura non uidetur hominum quidem
ſenſu, etiam ſi authoritati ſacroſanctæ id creditur. Quãquam etiam
magis illud hyperbolicum uidetur quod Cteſias de Sardanapalo ſcri
pſit. qui ducentis circiter annis Solomonis ætatem ſecutus, morte ſua
regnum Aſſyriorum finiuit. Ait enim eum regem ab Arbace Mæ-
do obſeſſum fractis iam aduerſa pugna uiribus & uictoriæ ſpe ab-
ſciſſa, pyram in regia ſtruxiſſe altitudine pedum quadringentorum,
in qua cubilia centum & quinquaginta poſuit aurea, totidemq; ex
auro menſas. In medio autem pyræ contabulationem extruxit pe-
dum quoquouerſus centenũm. in quo lecticas conſternendas cum cu-
rauiſſet, ſuperiorem contabulationis partem trabali materia conte
xit, & latera crebris ualidisq; tignis cinxit ita ut exitus non pa-
teret. Quo facto ipſe & uxor & pallacæ uarijs in lecticis iacue-
runt in eo ædificio concluſi. In quod etiam ipſum auri centies cen-
tena millia, argenti uero decies tantundem congeſſit, ideſt millies
centena millia talentũm, quod ipſe myriadem myriadum appel-
lat, ideſt decies millena in ſeſe multiplicata ut antea dictum eſt, cum
præter eam ſummam liberis, quos ad Nini regem belli initio miſe-
rat, auri talenta numero tria millia dediſſet. Super his operibus
cum inſtrumento regio multiplici ac copioſa uarietate diſtincto, cum
ipſe ita cum uxore & pellicibus eius recubuiſſet, pyram illi ædifi-

cio circundatam accendi p eunuchos.i.amicorum iuratissimos iussit. Eos enim solos conscios consiliorum extremorum fecerat. Quo facto ipse cum illis opibus diebus quindecim conflagrauit, stupentibus alijs præter conscios. Fumus enim in sublime conuolutus ingentis cuiusdam sacrificij opinionem faciebat, apud eos quidem qui extra regiam erant. ἐπεσήμαινε δὲ τὸ σῆμα δοκοῖς μεγάλαις τε καὶ παχείαις. ἔπειτα ἐν κύκλῳ πρισθήναι πολλὰ ξύλα καὶ παχέα, ὥστε μὴ εἶναι ἔξοδον. ἐν ταῦθα πρισθῆναι μὲν χρυσίου μυριάδας χιλίας, ἀργυρίου δὲ μυρίας μυριάδας ταλάντων. καὶ ἱμάτια καὶ πορφύρας καὶ σολὰς παντοδαπάς. ἔπειτα ὑφάψαι ἐκέλευε τὸν πυρὰν, καὶ ἐκαίετο πεντεκαίδεκα ἡμέρας. οἱ δὲ ἐθαύμαζον ὁρῶντες τὸν καπνόν. καὶ ἐδόκουν αὐτὸν θυσίας ἐπιτελεῖν. ταῦτα δὲ μόνοι ἤδεσαν οἱ εὐνοῦχοι. Redeamus ad Dauidem. Iosephus libro septimo antiquitatum de eo loquens ita inquit. Reliquit autem Dauid diuitias tantas quantas nemo alius regum nec Hebræorum, nec aliarum gentium. κατέλιπε δὲ πλοῦτον ὅσον οὐκ ἄλλος βασιλεὺς οὔτε ἑβραίων οὔτε ἄλλων ἐθνῶν. Ingentes autem pecunias in sepulchro eius conditas fuisse dicit, & in regum loculis, qui magna arte conditi ita erant, ut non facile inueniri possent. Eusebius libro nono de præparatione euangelica author est Eupolemum ita scriptum reliquisse, Dauid regem Syros & Phœnices usque ad Euphratem domuisse, Idumæos etiam & Ammonitas, Ituræos, Moabitas, Nabatæos, Nabdæos, Suronemq; Tyri ac Phœniciæ regem, bello subactos tributa Iudæis pependisse. Dauidq; petenti diuinitus locum fuisse demonstratum quo loco ædificaturus esset templum. sed cum sanguine hostium & multis cædibus per bella uaria impiatus, hoc facere non potuisset, quam maximum potuit apparatum fecisse. itaque comparasse eum æris argenti auri talenta non pauca, lapides etiam & ligna cupressi & cedri. naues'que eum coëgisse Melanis Arabiæ ciuitate, misisseq; in insulam Vrphen in rubro mari sitam metallis auri scatentem, unde in Iudæam innumerabilia penè auri pondo delata fuisse. Dauid autem morientem regnum Solomoni filio tradidisse. qui cum templum ædificaturus esset deo ita uolente, literas ad Vaphren Aegypti regem scripsisse hoc exemplo. Rex Solomon Vaphri Aegypti regi amico paterno salutem. Scito me à deo magno Dauid patris mei regnum accepisse. cumq; mihi pater præceperit templum deo condere cœli & terræ conditori, ut etiam ad te scriberem addidit, peto igitur abs te ut artifices atque fabros ad ædificandum templum dei mittere uelis. Vaphren autem inter alia hoc re-

» ſcripſiſſe. Ad ædificandum templum dei fabros atq; miniſtros octua-
» ginta millia hominum ad te deſtinaui. dabis igitur operam ut recte
» atq; ordine uiuant, & rebus neceſſarijs non careant, templóq; dei
» condito incolumes ad nos redeant Itidem cum Solomon ad Suronẽ
» Tyri regem ſcripſiſſet, ſimile tulit reſponſum, & eundem numerum
operariorum impetrauit. & præterea architectum Tyrium ma-
tre iudæa natum, uirum in architectura ſummum. Congruit hoc cũ
eo quod dicitur tertio regum, capite quinto, ubi rex Tyrius non Suron
ſed Hiram appellatur. Ioſepus li. VIII. antiquitatum epiſtolam re-
gis Hiram, quem Iromum à Tyrijs uocitatum eſſe dicit, & epiſtolam
Solomonis ad eum, ad ſuam ætatem aſſeruatas eſſe affirmat, nõ mo-
do apud Iudæos ſed etiam apud Tyrios. Libro autem primo con-
» tra Apionem gramma. Sunt inquit apud Tyrios annorum multo-
» rum acta, quæ publica cura diligenter aſſeruantur. in quibus inter
» cætera hoc quoq; perſcriptum eſt, q Hieroſolymis templum à Solo-
» mone exædificatum eſt annis centum & quadraginta priuſquã Ty-
» rij Carthaginem coloniam ædificarunt. apparatus etiam conſtruen
» di templi in ea acta relatus eſt. Iromus enim Tyriorum rex amicus
» erat regis noſtri Solomonis. ἀνεγράφη δὲ παρ' ἐκείνοις ἡ τοῦ ναοῦ κα-
» τασκευὴ τοῦ παρ' ἡμῖν. εἴρωμος γὰρ ὁ τῶν τυρίων βασιλεὺς φίλος ἦν τοῦ
» βασιλέως ἡμῶν σολομῶντος. Pergit Eupolemus & rurſum ita inqt.
» Totum autem aurũ, quod in templo columnis, & uaſis templi fuit
» conſumptum, Quadragies ſexies centena millia fuiſſe. argenti uero
» ad clauos, et alia inſtrumenta mille ducenta triginta duo talenta. æris
» uero in columnis fornicibus, ac cæteris talenta decem & octo millia.
» miſiſſéq; omneis in regiones ſuas Phœnices ſimul, & Aegyptios, de-
» cem auri talenta ſingulis data. talentum autem dico, inquit, quod
» ſiclum appellant. & Aegyptiorum quidem regi oleum & mel ma-
» gna quantitate miſiſſe, Suroni autem columnam auream, quæ Tyri
» in templo Iouis conſpicitur. Hæc expoſitio poteſt rem facere credibi-
lem. ſed quod dicitur quadragies ſexies centena millia non adiecto
ſiclorum uel talentũm, neſcio an librariorum ſit uitium. Græcum
» enim exemplar non uidi. Siclus, inquit Hieronymus Ezechielis
» IIII. ſtater eſt, hoc eſt drachmæ quatuor. Exodi. XXX. cap. ita legi-
» tur. Siclus. XX. obolos habet. media pars ſicli offeretur domno. quod
exponens Ioſepus li. III. antiquitatum ſiclus, inquit, Hebræorũ no-
miſma quatuor drachmas atticas habet. Hac ratione ſi ſingulis ope-
rarijs, q centum & ſexaginta millia erant, deni ſicli dati ſunt, hoc
eſt quadragenæ drachmæ, fiunt quater & ſexagies centena millia
drachmarum.

drachmarum. Ex quibus quatuor & ſexaginta millia pondo fiunt, eo numero per centenarium diuiſo. Fiunt hæc mille ſexaginta ſex talenta & quadraginta auri pondo. quæ æſtimatione noſtra (in ſingulas enim libras centenos & duodenos aureos ſolatos & ſemiſſem numeramus) bis & ſeptuagies centena millia ſolatorum ualent, cum fuerit illud aurum nullo alio metallo concretum. Quæ ſumma ſi in opificum mercedem impenſa eſt præter ſumptus ciba riorum, quo euaſuram æſtimationem operis cum inſtrumento ſacrificali & ornamentis templi putamus? nempe ad infinitum uiſum iri neceſſe eſt, ſiquis apud Ioſephum uaſa templi legerit. Quod ſi ita ponamus ſummam ſuperiorem ut quadragies ſexies centena millia ſiclorum fuerint in templo conſumpta, hæc ſumma iam paulominus quadruplicato creſcet. ſedecies enim centena millia ſiclorum operarijs data ſunt, quæ ſexaginta quatuor millia pondo efficiunt. quæ ſi ternario multiplicentur, fiunt duodequinquagies centena millia ſiclorum, quæ in ornatum, & ſupellectilem cedunt, Cum Eupolemus ſcripſerit ſex & quadraginta millia ſiclorum auri, in templi inſtrumentum ornamentum q; abſumpta fuiſſe. quibus nos ducenta millia addidimus, ut ſumma quadruplicato creſceret. quod ſi uniuerſam ſummam exacte collegeris, bis & ſexagies centena millia ſiclorum in duobus ijs capitibus inuenies. Quæ ducenties quadragies octies centena millia drachmarum ualent. Hæc ſi centenario partiantur, ducenta quadraginta octo millia pondo auri in ſumma efficiuntur. Quæ ut in ſingula pondo aureos centenos ſtatuamus, ducenties quadragies octies centena millia aureorum ualent. Sed quoniam aurum fuit obryzum, ut diximus, ſi in ſingula pondo rurſus duodenos aureos & ſemuſſem addamus, fient in ſumma ducenties ſeptuagieſnouies centena ſolatorum millia. Quibus addere oportet mille ac ducentorum talentum argenti æſtimationem. Fortaſſe expeditior erit calculus hoc modo. Ducenta quadraginta octo millia pondo auri, quatuor millia centum & triginta tria talenta efficiunt, & uiginti auri pondo. quæ duodecies totidem argenti talenta ualent, ideſt undequinquaginta millia & ſexcenta talenta. Hæc ducenties nonagieſſepties centenis, & ſexaginta millibus aureorum coronatorum ualent. Et hæc ſumma ſuperiori conueniet, ſi ad ſolatorum millia reducatur.

Addit Eupolemus mille aurea ſcuta à Solomone fuiſſe facta. In tertio autem Regum cap. decimo, ita legitur. Fecit quoque rex Solomon ducenta ſcuta de auro puriſſimo. ſexcentos auri ſiclos dedit

» *in lamina, ſcuti unius, & trecentas peltas ex auro probato, trecen-*
» *tæq; minæ auri unam peltam ueſtiebant. poſuitq; eas rex in domo*
ſaltus libani. Per hoc *intelligimus in ornatum templi ſcuta aurea*
non cęſſiſſe, & accędere ad quantitatem auri ab Eupolemo *poſitam.*
Peltam *autem ſcutũ eſſe breue nemo eſt, q ignoret,* Virgilio *dicente,*
» Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.
Aut hic locus igitur mendoſe legitur, aut Ioſepus *&* Hieronymus *non recte ſiclum interpretati ſunt.* Deinde *trecentæ minæ atticæ paulo plus ducentis uigintiquinque libris noſtris* Zygoſtaticis *ualent, tantum autem pondus uix gigas ſiniſtra manu uerſaret.* Plinius *inter miracula roboris refert* Fuſium Saluium *duo pondera centenaria pedibus, totidem manibus, & ducenaria duobus humeris contra ſcalas tuliſſe.* At *libra noſtra quadrante maior eſt* Romana. *hodie iuſtum pondus baiularium centum & ſexaginta pondo eſſe dicunt.* Poſtremo *nec ſcuta nec peltæ ſolido auro conſtabant, ſed intus ligno, quod laminæ aureæ conueſtiebant.* Apud Ioſepum *libro octauo, non trecentæ minæ, ſed tres leguntur.* ca-
» *pite autem prædicto tertij* Regum *ita legitur.* Egrediebatur au-
» *tem quadriga ex* Aegypto *ſexcentis ſiclis argenti, & equus cen-*
» *tum quinquaginta. atque in hunc modum cuncti reges* Syriæ *e-*
» *quos uenundabant. centenos quinquagenos ſiclos in ſingulos equos*
pretium ſtatuit, ideſt numo noſtro ſexagenos aureos coronatos,
quo fit, ut quadrigæ, ideſt quaterni equi iugales quatuor & uiginti libris conſtiterint, quæ ducentis & quadraginta coronatis æſtimari poſſunt. Ex *pretio hodierno intelligimus probabile id pretium fuiſſe, ut negociatores* Solomonis *equos in* Aegypto *& in* Syria *ſexagenis coronatis emerint. Sæpe enim, ut teſtatus ſum, per anticipationem loquor, quaſi iam tunc aurei noſtri fuerint, ut expeditius defungar eo, quod inſtitui.* Liuius *libro primo.*
» Ita *pedeſtri exercitu ornato diſtributóque equitum ex primoribus*
» *ciuitatis duodecim ſcripſit centurias, ad equos emendos dena mil-*
» *lia æris ex publico data, & quibus equos alerent uiduæ attri-*
» *butæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent.* Hoc *dictum ita accipio, ac ſi centenos illic coronatos dixiſſet, & hic uicenos.* Exiſtimo *autem unumquemque equitem binos equos habu*
» *iſſe.* Dixit *enim* Liuius *ad equos emendos dena millia, quibus uer*
» *bis ſignificat unumquemque equitem equos habuiſſe non equum*
tantummodo. ita pretium equi quinquaginta aurei coronati fuerunt priſco illo ſæculo, & ſumptus annuus decem aureis æſtimatus.

tus. Syriam autem equis abundasse ex Strabone intelligimus libro decimosexto. Tradit enim Pellam urbem Syriæ fuisse à successoribus Alexandri appellatam de nomine Pellæ, quæ patria fuit Alexandri. Postea autem Apamia dicta est. Iuxta eam locum esse campestrem quem Orontes fluuius cum lacu quodã Cheroneſum efficit. ibi locum fuisse recensendo exercitui. & Hippothrophium pulcherrimum, hoc est locum equitio alendo destinatum. In eo fuisse equas regias numero supra triginta millia. admissarios autem equos trecentos. ibidem & equisones fuisse, seu domitores equorum, & lanistas, & bellici ludi magistros, & quicunque ad arma Tyrones instituunt, stipendia merentes. quod mihi memorabile uisum est. ἐνταῦτα δέ, inquit Strabo, καὶ τὸ λογιστήριον τὸ στρατιωτικὸν, καὶ τὸ ἱπποδρόμιον. θήλειαι μὲν ἵπποι βασιλικαὶ πλείους τῶν τρισμυρίων. ὀχεῖα δὲ τούτων τ'. ἐνταῦθα δὲ καὶ πωλοδάμναι καὶ ὁπλομάχοι καὶ ὅσοι παιδευταὶ ἐμισθοδοτοῦντο.

Talenti autem significationem non unam fuisse apud Hebræos puto quomodo & apud alias gentes nonnullas. Pollux libro nono siculum talentum duplex fuisse tradidit, uetus & nouum. uetus quatuor & uiginti numos significasse, nouum duodecim. apud Suidam non numos uiginti quatuor ualuisse dicitur, sed mnas, quod corruptum esse puto. ex Pollucę, qui ait δύναται δὲ ὁ νοῦμος τρία ἡμιωβόλια. Valet autem numus tres semiobolos. licet apud Pollucem ὁμόλια pro ἡμιωβόλια legatur. quod sic coniectura assequor. numus sestertius quartam partem drachmæ ualet. drachma autem sex obolos. quare tria hemobolia idest sesquiobolum numus sestertius ualuit. Talentum igitur apud Siculos uetus quidem senas drachmas ualuit, nouum autem ternas. Propterea Pollux τὸ μέν τοι σικελικὸν τάλαντον ἐλάχιστον ἴσχυε. siculum, inquit, talentum minimum quid ualebat. eodem pertinet quod idem alibi eodem libro dicit, ἠδύνατο δὲ τὸ χρισίου τὸ τάλαντον τρεῖς χρυσοῦς ἀττικούς. τὸ δὲ τὸ ἀργυρίου ἑξήκοντα μνᾶς ἀττικάς. Valebat autem auri talentum treis aureos atticos. argenti uero sexaginta minas atticas. Homerus Iliados libro uigesimotertio describens agona funebrem, quem Achilles ad tumulum Patrocli fecit, Talentum pro summa non magna posuit. Primum enim præmiũ curuli certamini proposuit fœminã captiuam cum tripode. secundũ equã prægnantem mula. Tertio autem loco uincenti lebetem, quarto duo auri talẽta. Vltimo phialã æreã lebetis uicem præbẽtem. τῷ δὲ τετάρτῳ θῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα. bina talẽta dein quarto pronun-

dat auri. Ex his præmijs cum quibus duo auri talenta exæquat, apparet talentum paruum quippiam fuisse. Eo in loco enarratores talentum antiquum non simule recentiori fuisse tradunt. Aiunt enim uetus talentum secundum Polemarchum authorem quatuor librarũ fuisse. Secundum Theophrastum quatuordecim. Secundum Timæum quatuor & uiginti. Aristotelem autem indefinitum talenti pondus posuisse. cæterum paruam fuisse summam apud Homerum oportuisse, cum quarto loco assignauerit, & minus equa & lebete fecerit. Sunt qui dicant talentum auri apud Græcos paruum fuisse authore Diphilo. quod conuenit cum eo, quod ex Polluce diximus. Huiusmodi autem talenta intelligi prioris Paralip. XXII. existimo auri talenta centum millia, argenti mille millia talentorum. æris uero & ferri non est pondus, uincitur enim numerus magnitudine. Dauid autem circa finem regni Assyriorum regnauit. Cui tempori proximũ fuisse Homerum nonnulli tradiderunt, ut author est Eusebius. Ex quo coniectura capi potest de talento Homerico, & Dauidico. huic opinioni authoritatem præbere potest Iosepus lib. VII. antiquitatum, apud

» quem Dauid ita loquens inducitur ad primores tribuum. Fratres
» nosse uos uolo, q̃ cum templum domini ædificare statuissem, auri ar-
» gentiq; magnam uim præparaui ad talenta centum millia. centum
» millia dixit. non mille millia, ut prioris Paralip. cap. secundo & ui-
» cesimo. Nec centum millia talentum auri, sed auri & argenti centum
» millia talentũm. Rursus cum dicitur tertij Regum. X. de regina Sa-
» ba. Dedit ergo regi centum uiginti talenta auri & aromata multa
» nimis et gemmas pretiosas. Et rursus. Erat autem pondus auri, quod
» offerebatur Solomoni per annos singulos sexcentorum sexaginta sex
» talentorum auri, excepto eo, quod offerebant uiri, qui super uectiga-
» lia erant, & negociatores, uniuersiq; scuta uendentes, & omnes reges
» Arabiæ ducesq; terræ. & cap. superiore. Misitq; Hiram in classe illa
» seruos suos uiros nauticos, & gnaros maris cum seruis Salomonis,
» qui cum uenissent in Ophir, sumptum inde aurum quadringento-
» rum uiginti talentorum detulerunt ad regem Salomonem. In omni-
bus his locis, ego talentum magnum intelligo. quomodo etiam cum de ære & ferro loquitur historia. Pri. autem Paralip. XXIX. ita in-
» ducitur Dauid pro concione loquens inter primores tribuum. de pe-
» culio meo & aurum & argentum do in templum dei mei, excæptis
» ijs, quæ præparaui in ædem sanctam, tria millia talenta auri de au
» ro Ophir, & septem millia talentorum argenti probatissimi ad de-
» aurandos parietes templi. & ubicũq; opus est aurũ de auro, & ubi-

cunq;

cunq; opus est argentum de argento. & inferius. Polliciti sunt itaque principes familiarum & procœres tribuum Israhel, tribuni quoq;, et centuriones, dederunt́q; in opera domus domini auri talenta quinq; millia, & solidos decem millia, argenti talenta decem millia et æris talenta decem & octo millia, ferri quoq; centum millia talentorum. De hoc loquens Iosepus, ita inquit. Sed & tunc oblationis primitias faciens alia tria millia talentum auri purissimi se præbiturum esse pronunciauit, ad adytum & currum dei faciendum. Cuḿq; tacuisset Dauid, à principibus, & sacerdotibus, atq; leuitis certatim offerentibus, collata sunt auri quidem talenta quinq; millia, & stateres decem, argenti uero talenta decem millia. ferri talenta millia multa. hic etiam magna talenta intelligo. sed adnotandum, q̃ quos historia sacra solidos, Iosepus stateres dixit. Stater apud Græcos aureum numum significat, quo nomine & Persæ & Macedones utebantur, unde Philippei stateres, & Darici & Alexandrei dicti. Stater etiam pondus est drachmarum quatuor, ut ante diximus, quod Hebræi siclum dicebant. ergo stateres hic pro aureis numis. i. siclis intelligo. Sed de statere & solido inferius loquemur, si memoria non excederit. Summa disputationis nostræ hæc est. æstimationem opulentiæ Hebraicæ fieri non posse ob talenti uarietatem, cum nec ipse Iosepus extricare hanc ambiguitatem potuerit. nunc enim pro pondere, nũc pro numero, nunc pro numo ponitur, ut apud Eupolemum in loco supradicto. q̃q̃ & Græci eadem pene de uarietate significatiuum talenti tradiderunt. quantum tamen coniectura haud ariolatrice consequi possumus, quod Eupolemus dixit quadragies sexies centena millia in templum et eius instrumentum absumpta fuisse, de siclis. i. stateribus intelligendum. Cuius summæ æstimatio à nobis posita est exacte, ut arbitror. Itideḿq; censendum autumauerim de talentis illis Sardanapali, ut fidem historiæ obiter arrogemus. In qua hoc mihi animaduertendum summopere uisum est, ad eorum, quæ diximus confirmationem, q̃ Ctesias ita scripsit ut diceret ἐνταῦθα περιέθηκε δὲ χρυσίου μυριάδας χιλίας, Illic circundedit auri myriadas mille, non adiecto talentũm ut in argento fecit. Itidem scilicet ut Eupolemus in loco superius citato. Quæ duo exempla indicant antiquum loquendi morem, qualis est etiam hodie apud nos, cum dicimus mille millia auri. Vt enim hac locutione mille millia aureũ intelligimus, sic illi mille millia siclorum auri significabant, uidelicet q̃ sicli pondere apud eos numus aureus percuteretur, ut apud Athenien. & Macedones stateris. i. quaternarum drachmarum. Quo fa-

ſtum eſt ut ſtater pro aureo acciperetur, ut etiam apud Perſas. Huius opinionis argumentum ducitur ex uerbis quæ ſequuntur. argenti (inquit) ad clauos & alia inſtrumenta mille
» ducenta triginta duo talenta. æris uero decem & octo millia.
» ſic ſingulis opificibus dena talenta data, ideſt deni ſicli, ut ipſe inquit. Talentum ergo numarium Hebræorum tetradrachmum erat. Athenienſium uero duodenarium erat, ideſt ternorum ſtaterem. Sic apud nos interdum libra numaria eſt. Ponderale uero & librale Hebræorum talentum, Babylonium fuiſſe puto, uel potius Aegyptium, qualia erant auri talenta quæ ex Ophir inſula afferebantur, quam Vrphen Eupolemus græcus author appellat. Tharſeis ſunt apud græcos qui Indicam gintem fuiſſe putent. alij Carthaginem ſic appellatam ab Eſaia putant. quod de urbe ipſa à Didone ædificata intelligi non poteſt, cum Ioſepus dicat poſt Salomonem centum & quadraginta annis conditam eſſe à Tyriis Carthaginem. Saba autem regio fuit Aethiopiæ. Regina autem quæ ad Salomonem uenit, & Aegypto & Aethiopiæ imperauit ut Ioſepus autumat. Sabæi populi ſunt Arabiæ felicis. Sunt & oppidani Sabæi, à Sabis oppido magno dicti, ut authores ſunt Strabo & Stephanus de urbibus. Eſt præterea Saba portus in Aethiopia.
» Strabo libro decimoſexto. εἶτα λιμὴν σαβά. κώμη μυρήνιον ἐλεφάντων
» ὁμώνυμον αὐτῶν. εἶτ' ἐν βάθει τούτων χώρα τηνεσὶς λέγεται. ἔχουσι
» δ' αὐτὴν οἱ παρὰ ψαμμιτίχου φυγάδες αἰγυπτίων, βασιλεύονται δ'
» ὑπὲρ γυναικὸς, ὑφ' ἣν ὅτι κώμη ἡ μερόη πλησίον τῶν τόπων τούτων ἐν τῷ
» νείλῳ ὄυσα νῆσος. Poſtea portus Saba, & uenatio elephantorum, locus à re ipſa appellatus. Poſt hæc regio interior quæ Tenſis dicitur. quam obtinent exules qui quondã à Pſammitticho rege Aegypti
» aufugerunt, imperio parent fœminæ, quæ regina eſt Meroes inſulæ non longe abhinc ſitæ, in Nilo flumine. In cuius ditione alia eſt
» inſula non longe ab ijs locis ſita in eodem flumine, & ab exulibus habitata. Ex his uerbis planum fit unde fuerit regina quæ Salomonis fama excitata in Paleſtinen uenerit. Meroe inſula eſt quam Nilus efficit, ut inquit Pli. & urbs eodem nomine quam Aethiopicam eſſe Stephanus dicit, et Strabo libro decimoſeptimo. regiã eſſe Aethiopiæ.
» ὅτι δὲ ἡ μείζων τῆς αἰθιοπίας βασίλειον ἡ μερόη πόλις ὁμώνυμος τῇ
» νήσῳ. Eſt autem maxima Aethiopiæ regia Meroe urbs eodem nomine quo inſula. locorum autem uocabula quæ in literis ſacris leguntur, apud hiſtoricos non agnoſci in cauſa eſt, q̃ ſcriptores græci ab idiomate hebraico uerba deflexerunt ut ſermoni ſuo accommoda-

rent. Deinde Plinius libro sexto de nauigatione ab Alexandria in Indiam loquens, ita inquit. Quæ omnia gentium portuum ue aut oppidorum nomina apud neminem priorum inueniuntur, quo apparet mutari locorum status. Ingentes uero tunc opes in orbe fuisse argumento esse mihi uidetur aurei sæculi appellatio sub Saturno. Saturnus autem in Italia ante Troianum bellum centum fermè annis regnauit. & Dauid in Iudæa post Troiam captam totidem propè annorum spatio, ut colligimus ex chronicis Eusebij. Lactantius tamen libro primo, Belum qui ab Assyrijs colebatur, trecentis annis bellum Troianum præcessisse contendit, & ei æqualem fuisse Saturnum. Cui congruit illud quod libro quinto dicit. Post Saturni tempora cultum simulachrorum institutum, ideóq; tunc iustitiam ueram fuisse cum deus uerus & unus coleretur. Porrò regnum Assyriorum antiquissimum omnium regnorum fuisse constat. Cuius quadringentesimo & secundo anno Belucho rege octauo regnante Moses populum dominicum eduxit ex Aegypto. author Eusebius libro decimo de præparatione euangelica. libro autem nono, Alexandrum Polyhistora cognomine i. multiscium dictum in libro quem de Iudaica historia conscripsit, authorem esse affirmat, temporibus Ioachim regis Hieremiam prophetasse, & propter cultum Baal Iudæis cladem prædixisse, et quod ad Tigrin & Euphratem ab Assyrijs capti opera essent facturi. quod cum Nabuchodonosor rex Babyloniorum audiuisset, Stibare Medorum rege in auxilium accersito, centum & octuaginta peditum, equitum centum & uiginti millia, & decem millia curruum duxisse in Iudæam, Samaritanas primum omneis urbes, Galilæam Scythopolim & Galatidem euertisse, deinde Hierosolyma, Ioachimq; Iudæorum regem uiuum cepisse, aurumq; argentum & æs, cæteraq; omnia quæ in templo erant ornamenta aræa excepta & tabulis, Babylonem abstulisse. postea cum Nabuchodonosor mœnia Babyloniæ ædificare cœpisset, morbo correptus diem obijt. Cui filius successit qui propter morum nequitiam à sororis suæ uiro insidijs exceptus, altero anno regni sui sublatus est. Cui rursus cum filius succæssisset, nono mense ijsdem insidijs petitus, Nabonidam successorem habuit, qui Babyloniæ muros secundum amnem latere ac bitumine extruxit. Quem Cyrus aliquanto post Babylone capta cepit. Alpheũ autẽ de Assyrijs et Nabuchodonosore hoc modo scripsisse dicit. Nabuchodonosorẽ Hercule robustiorẽ fuisse, uniuersamq; Libyã,

Asiaḿq; usq; ad Armenios subegisse. Quem Chaldæi dicunt cum in regnum rediisset, furore diuinitus captum magna uoce exclamasse. O' Babylonij futuram uobis calamitatem prænuntio, quam nec Belus ipse nec uis ulla deorum auertet. ueniet Perses semiasinus, ideſt mulus, qui uobis afferet seruitutem. quibus dictis repente e' medio excessit. Hæc est summa historiæ Alexandreæ de Nabuchodonosore, quam Eusebius pluribus uerbis refert. Quarti Regum. XXIIII. legimus Nabuchodonosorem Babyloniorum regem direptis Hierosolymis regem ipsum Ioachim & familiam regiam cum thesauris & apparatu instrumentóq; templi aureo à Solomone comparato & fabrefacto, secum in Babylonem abstulisse. Astipulatur et Iosephus in libro decimo antiquitatum. Videamus nunc de Cyro, & audiamus præconium Talthybij summi regis, ideſt Esaiæ uatis, quo
» nullum potest esse maius testimonium. Hæc dicit dominus Christo
» meo Cyro cuius apprehendi dexteram, ut subijciã ante faciem eius
» gentes, & dorsa regum uertam, & aperiam coram eo ianuas, &
» portæ non claudentur. Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humilia
» bo. & dabo tibi thesauros absconditos & arcana secretorum, ut scias quia ego dominus accinxi te & non cognouisti me & reliqua.
Hoc Esaias cap. XLV. quod autem de Babylone intellexerit, cap. XLVII. planum facit. Sed tace, & intra in tenebras filia Chaldæorum, quia non uocaberis ultra filia regnorum. Iratus sum super populum meum, contaminaui hæreditatem meam, & dedi eos in manu tua. non posuisti eius misericordias, dixisti in sempiternum ero domina. & reliqua ad eundem sensum effata à fatidico
» illo uiro & entheo, ideſt spiritu diuino perfuſo. Herodotus libro pri
» mo, expeditiones Cyri scribens Nitocrin reginam aggerem circa Eu
» phratem duxisse dicit, & crepidinem superstruxisse, timentem ne ali quando urbs à Medis caperetur, quos imperio Asiæ imminere in
» telligebat. Cyrus autem inquit, contra filium eius nomine Labyni
» tum expeditionem suscepit, qui matri in regnum Assyriorum suc-
» cesserat. ὁδὶ δὴ κῦρος ἐπὶ ταύτης τῆς γυναικὸς ἦν παῖδα ἐστρατεύε-
» το, ἔχοντα τε τὰ παρὸς τὰ ἐωῦτὰ τὄνομα λαβυνίτυ, καὶ πλὼ ἀνυρί-
» ων ἀρχήν. Hũc autem Cyrum Herodotus regem magnum appellat, à quo reges Persarum Megalos basileas, ideſt reges magnos appellari se uoluerunt. ut mirum non sit magnum eum regem esse factum cuius dominus dexteram recturum se prædixerat. Verũ et Assyriæ & Mediæ regna in Persas esse uictoria Cyri trãslata nemo ignorare potest q Herodotum aut Iustini breuiariũ legerit. hæc testimonium

perhibent dicto Plinianо lib. XXXIII. Equidem, inquit, miror populum Romanum uictis gentibus in tributo semper argentum imperasse non aurum, sicut Carthagini cum Annibale uictæ. nec potest uideri penuria mundi id euenisse. nam Midas & Crœsus infinitum possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo. XXXIIII. millia inuenerat, præter uasa aurea aurumq; factum, & in eo folia ac platanum uitemq;. Qua uictoria argenti quingenta millia talentorum reportauit. & craterem Semiramidis, cuius pondus. XV. talenta collegebat. Talentum autem Aegyptium pondo octoginta capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Galauces & Esubopes, qui terram uirginem nactus plurimum argenti auriq; eruisse dicitur in Suauorum gente, & alioqui uelleribus aureis inclyto regno. sed & illius aureæ cameræ & argenteæ trabes narrantur, & columnæ atque parastaticæ, uicto Sesostre rege tam superbo, ut prodatur annis quibusq; sorte reges singulos è subiectis iungere ad currum solitus, sicq; triúphare. his uerbis apparet Cyrum maiores multo opes reliquisse q̃ quæ legantur inuentæ ab Alexandro. nec mirum cum & Lydiorum opes & Iudæorum habuerit, quas Chaldæi è templo abstulerant. quod de Nabuchodonosore diximus ex Alexandro Polyhistore confirmat Iosepus libro primo contra Apionem his uerbis. περὶ τούτων γὰρ συμφωνεῖ φιλόστρατος ἐν ταῖς ἱστορίαις, μεμνημένος τῆς τύρου πολιορκίας, καὶ μεγασθένης ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἰνδικῶν. δι' ὧν ἀποφαίνειν πειρᾶται τὸν προφερημένον βασιλέα τὸν βαβυλώνιον ἡρακλέους ἀνδρείᾳ καὶ μεγέθει διενηνοχέναι. καταστρέψεσθαι γὰρ αὐτὸν φησι καὶ λιβύης τὴν πολλὴν καὶ ἰβηρίαν. His igitur astipulatur Philostratus in hostorijs, quo in loco Tyri obsidionis meminit. & Megasthenes in quarto uolumine indicarum rerum. ubi ostendere contendit prædictum Babylonium regem & fortitudine Herculem & magnitudine præstitisse. Quippe qui Libyæ bonam partem subegerit & Iberiam. reliqua autem omnia pene eadem ijsdemq; nominibus relata quæ apud Alexandrũ. Strabo libro decimoquinto circa principium Naboçodrosorum uocat eum regem. Huic dicto, inquit, Megasthenes consentit dicens antiquis Indorum historijs fidem nullam habendam. nec enim ab Indis unquam emissam expeditionem, nec in Indiam quenquam aliunde cum exercitu penetrasse uictorem, præter Herculem, Liberum patrem & nuper Macedonas. nam Sesostrim Aegyptium & Thearchonem Aethiopem usque in Europam progressos ait. Naboçodrosorum autem qui à Chaldæis supra Herculem commendatur, usque ad columnas exercitum admouisse.

» ταβοικοδρόσορον δι' τὸν παρὰ χαλδαίοις εὐδοκιμήσαντα ἡρακλέους μάλ
» λον, καθ' ἕως σηλῶν ἐλάσαι. Tantas igitur opes Dauid & Solomon cu
mulasse dicuntur quantas alius nullus regum. Legimus autem cap.
VIII. & X. secundi libri Regum, Dauid Syros omnes subegisse usq;
ad fluuium Euphratem, & arma aurea spoliaq; opima eis ablata
Hierosolyma comportasse, tributaq; Syris iniunxisse. Magnitudini
autē Iudaici imperij consentanea est rei militaris constitutio in duo-
decim phalangas uel cohortes menstruas distributas, quæ singulæ co-
hortes uicena quaterna millia militum habebant. quarum descriptio
legitur libro altero Paralip. cap. XXVII. quanta autem fuerit Syria
» Plinius his uerbis docet libro quinto de Arabia loquēs. Iuxta Syria
» litus occupat, quondam terrarum maxima & pluribus distincta no
» minibus. nanq; Palæstina uocatur qua contigit Arabas, & Iudæa et
» Cælc. deinde Phenicæ, & qua recedit intus Damascena. ac magis etiā-
» num meridiana Babylonia. & cadē Mesopotamia inter Euphraten
» & Tigrin. quaq; transit Taurum Sophene. citra uero etiam Coma-
» gene. & ultra Armeniam Adiabene. Assyria ante dicta. & ubi Ci-
» liciam attingit Antiochia. qui subtilius diuidunt circum Euphratem
» Syriam Phœnicen uolunt. & esse oram maritimam Syriæ, cuius pars
» sit Idumæa & Iudæa. deinde Phœnicen. deinde Syriam. id quod
» præiacet mare totum Phœnicium appellatur. ipsa gens Phœnicum in
gloria magna literarum inuentionis & siderū, naualiumq; ac bel-
licarum artium sic in exemplaribus legitur luculento uno errore.
Cuius a' uetusto libro admonitus sum. qui enim fieri potest ut circa
Euphraten Syria Phœnicæ uocitetur? Sic igitur hunc locum lego. qui
subtilius diuidunt circūfundi Syria Phœnicen uolunt. uel circūfundi
Syriam Phœnicæ uolunt. hoc sensu, ut Phœnicia undiq; circūscriba-
tur Syria, esse enim primum oram maritimam Syriæ ab Arabia,
cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnicen, deinde rursus
Syriam, qua scilicet uergit ad Antiochiam. Introrsus autem Syria
» Damasci cludi Phœnicen. Strabo lib. XVI. Syrorum inquit nomen
» tendere uidetur a' Babylonia usq; ad Issicum sinum, & ab hoc olim
» usque ad Euxinum. & paulo inferius. Qui de Syrorum imperio
» scribunt, cum Medos a' Persis euersos dicunt, Syros autem a' Me-
» dis, nullos alios Syros intelligunt q̄ qui Babylonem ac Ninum re-
» gni caput effecerunt. De bonitate autem soli terræ Iudeæ Iosepus lib.
» primo contra Apionem ita inquit. Hecatæus uir Abderites philoso-
» phus simul & circa uitæ actiones industrius, Alexandri Magni
» æqualis cum quo etiam floruit, & postea cum Ptolemæo Lagi con

uersatus est. hic librum de Iudæis accurate conscripsit. Cuius summam colligens Iosepus, hic idem (inquit) magnitudinem regionis quam incolimus & pulchritudinem prodidit. Siquidem ad tricies centena millia arurarum optimi & feracissimi soli incolunt illi, inquit. His enim finibus Iudæa patet. ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ τὸ μέγεθος τῆς χώρας ἣν κατοικοῦμεν, καὶ τὸ κάλλος ἱστόρηκεν. τριακοσίας τὲ μυριάδας ἀρούρων σχεδὸν τῆς ἀρίστης καὶ παμφορωτάτης χώρας νέμονται φησιν. ἡ γὰρ Ἰουδαία τοσαύτη πλήθός ἐστιν. Arura mensura est apud græcos quinquaginta pedes capiens, ut inquit Suidas. id est octo ulnas & trientem uel passus decem. Ita ut ulnam pro senis pedibus, & passum pro quinis accipiamus. De urbe autem ipsa ita inquit. Sunt autem Iudæorum castella multa & uici per regionem sparsi. una autem urbs munita, ambitu ferme quinquaginta stadiorum, quam incolunt hominum circiter centum & uiginti millia, Hierosolyma uocant. ἔστι γὰρ Ἰουδαίων τὰ μὲν πολλὰ ὀχυρώματα κατὰ πᾶν χώραν καὶ κῶμαι. μία δὲ πόλις ὀχυρὰ πεντήκοντα μάλιστα σταδίων τὴν περίμετρον. ἣν οἰκοῦσιν ἀνθρώπων περὶ δώδεκα μυριάδες. καλοῦσι δ' αὐτὴν Ἱεροσόλυμα. Verba sunt non Iosepi sed Hecatæi. ut nescias an idem Iosepus senserit. Strabo libro decimosexto Mosem refert ex Aegypto multitudinem secum hominum numerosam eduxisse, cum eis persuasisset Aegyptios sacerdotes non recte de diuinitate sentire. & colendum esse deum unum sub nulla effigie, & reliqua eodem pertinentia. deinde ita infert. τοιαῦτα λέγων ἔπεισεν ἐγνώμονας ἄνδρας οὐκ ὀλίγους. καὶ ἀπήγαγεν ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον ὅπου νῦν ἔδη τὸ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις κτίσμα. κατέσχε δὲ ῥᾳδίως οὐκ ἐπίφθονον τὸ χωρίον, οὐδ' ὑπὲρ οὗ ἐσπουδασμένως μαχέσαιτο. ἔστι δὲ πετρῶδες, ἔνυδρον. τὴν δὲ κύκλῳ χώραν ἔχων λυπρὰν καὶ ἄνυδρον. τὴν δ' ἐντὸς ἑξήκοντα σταδίων καὶ ὑπόπεδον. Hæc autem, inquit, cum diceret homines bona mente non sane paucos facile in suam sententiam adduxit, ut se in eum locum sequerentur, ubi nunc condita sunt Hierosolyma. quippe locum facile obtinuit, quem inuidere ei nemo iure deberet, nec cuius gratia certamen magnopere excitari posset, ut pote qui petrosus sit, & aquis scatens, cum omnis in circuitu regio ieiuna sit & siticulosa. intus ad sexaginta fermè stadia lapidosa. & rursus inferius. Primus pro sacerdote regem se fecit Alexander. Cuius filios Hyrcanum & Aristobulum Pompeius sustulit, atque eorum munitiones subuertit. ipsa'que in primis Hierosolyma ui capta

» sunt. ea munitio petrosa erat ac bene septa. interius aquis abun-
» dans, exterius prorsus arida, fossam habebat in saxo excisam sexa
» genûm pedum altitudine, latitudine ducenûm & quinquagenûm.
» Pompeius urbem cepit obseruato ieiunij die cum Iudæi omni ope-
» re feriati essent. Completa enim fossa scalas muris admouit.
» κατελάβετο δ', ὡς φασι, πρῶτος τῶν τῆς νηστείας ἡμέραν ἡνίκα ἀπεῖχον
» τὸ δι' ὀλίγου παντὸς ἅψασθαι, πληρώσας τὸν τάφρον, καὶ ἐπιβαλὼν τὰς σκαλὰς
» θραις. Hæc uerba Straboni consentanea non sunt ijs quæ ex He-
cataeo Iosephus dixit. Neque uero magnopere mirandum res ge-
stas Hebræorum, & eorum mirificas opes, nec græcis nec latinis
scriptoribus testatas esse. In causa enim multa esse potuerunt. primum
quod Iudæorum res gestæ & Græcorum historiæ in idem tempus
non incurrunt. a' tempore enim Mosis ad Troianum bellum octin-
gentos amplius annos interesse Eusebius author est, laudato etiam
authore Porphyrio. Homerum uero & Hesiodum multo recentiores
Troiano bello fuisse constat. Linus autem & Orpheus Musæus Phe
mius & Aristeas Proconnesius ut ante Homerum scripserunt, sic eo-
rum antiquissimus una aut summum altera generatione Troianum
bellum præcessit, plerique Troiani belli æquales fuerunt, omnes hi
poëtæ. Iosephus tamen nullum scriptum opus apud Græcos extare
dicit, quod quidem in confesso sit uetustius Homeri poësi esse. Cyri au
tem temporibus cuius auspicijs templum restitutum est euerso Chal-
dæorum regno, septem Græcorum sapientes fuerunt, ut author est
Eusebius libro decimo de præparatione, quo tempore uelut incuna
bula oriẽtis philosophiæ fuerunt. Herodotus autem trecentesimo an-
no urbis Romæ conditæ historiam condidit Thurijs in Italia ut
author est Plinius libro duodecimo. Cuius scripta Strabo non histo-
riam sed mythistoriam hoc est historiam fabularem existimari uo-
» luit de eo sic loquens. libro ultimo. πολλὰ δ' Ἡρόδοτός τε καὶ ἄλλοι
» φλυαροῦσιν, ὥσπερ μέλος ἢ ῥυθμὸν, ἢ ἡδυσμάτι τῷ λόγῳ τὴν τραπεί
» αν προσφέροντες. Multa uero Herodotus & alij quidam nugarum
» plena scripserunt, ueluti cantus illecebras & modulamenta, uel con
» dimentum quoddam historiæ monstrificam fabulationem adhiben-
» tes. Et libro secundo. Sed nec Persarum, inquit, res gestæ nec Me-
» dorum nec Syrorum propter fabularum studium multum fidei sunt
» assecutæ. cum enim earum rerum scriptores uiderent magnopere
poëtas probari qui aperte fabulas conscriberent, arbitrati sunt sua
quoque scripta suauiora fore si historiæ forma ea dicerent quæ
nec uidissent ipsi nec audiuissent ab ijs quidem qui scirent. quo fit,

ut faci-

ut facilius Homero & Heſiodo de heroicis rebus credatur, quàm Eteſiæ & Herodoto & Hellanico & cæteris eius generis ſcriptoribus, quoniam res huiuſcemodi libenter audiuntur. Ioſepus Herodotum non conſulto mendacio, ſed ignorantia falſa ſcripſiſſe uidetur exiſtimaſſe. Manethon, inquit, hiſtoricus genere Aegyptius fuit, ſed qui græcam eruditionem aſſecutus ſit, ut facile eſt iudicare, ut pote qui Aegyptiacam hiſtoriam græca uoce ſcripſerit ex ſacerdotum annalibus interpretatus ut ipſe inquit. hic Herodotum in multis conuincit de rebus Aegyptiacis per inograntiam mentitum. γέγραφε γὰρ ἑλλάδι φωνῇ τὴν πάτριον ἱστορίαν, ἐκ τῶν ἱερέων ὥς φησιν αὐτὸς μεταφράσας. κἀν πολλαχοῦ τὸν ἡρόδοτον ἐλέγχῃ τῶν αἰγυπτιακῶν ὑπ' ἀγνοίας ἐψευσμένον. Aſſignari etiam alia cauſa poteſt cur res geſtæ Hebræorum nobis ab hiſtoria non innotuerint. Quam ex eodem Ioſepo ſumemus, qui ijs reſpondens qui Iudæorum hiſtoriæ authoritatem eo præcipue eleuabant, q̃ teſtimonia græcorum nulla extarent, Nos, inquit, neq; regionem maritimam habitamus, nec negociationibus libentes utimur, nec omnino earum cauſa aliarum gentiũ commercijs aſſueſcimus. ſed ſunt urbes noſtræ longe à mari reductæ. Regionem autem bonam incolentes, eius cultu acquieſcimus. ἡμεῖς τοίνυν οὔτε χώραν οἰκοῦμεν παράλιον, οὔτ' ἐμπορείας χαίρομεν. οὐδὲ ταῖς πρὸς ἄλλους διὰ τούτων ἐπιμιξίαις. ἀλλ' εἰσὶν μὲν ἡμῶν αἱ πόλεις μακρὰν ἀπὸ θαλάσσης ἀπῳκισμέναι. χώραν δὲ ἀγαθὴν νεμόμενοι, ταύτῃ ἐπονοῦμεν. Phœnices autem & Aegyptios propterea cognitos à græcis ait, q̃ ab Aegyptijs multa exportarentur ad alias gentes. Phœnicum autem qui maritimam oram accolunt quæſtui ſtudentes, negociationes exercebant. à quo uitæ genere cum Iudæi abhorrerent, peculiaribus inſtitutis, ac cultu diuinitatis gaudentes, factum eſt ut ſero fama eorum ad græcos peruenerit. προσούσης τοίνυν τοῖς εἰρημένοις καὶ τῆς περὶ τὸν βίον ἡμῶν ἰδιότητος, οὐδεὶς ἦν ὁ τοῖς παλαιοῖς χρόνοις τὸ ποιοῦν πρὸς τοὺς ἕλληνας ἡμῖν ἐπιμιξίαν, ὥσπερ αἰγυπτίοις μὲν, τὰ παρ' αὐτῶν ἐξαγόμενα, τοῖς δὲ νῦν παράλιον τῆς Φοινίκης κατοικοῦσιν ἡ περὶ τὰς κατηλείας σπουδὴ διὰ τὸ φιλοχρηματεῖν. Hoc idem, inquit, & ijs contigit qui in Europa habitant. de Romanis enim qui in tantam potentiam iam inde olim creſcere ſenſim cœperunt, nec Herodotus nec Thucydides quoquomodo meminerunt, nec omnino alius eorum æqualis ſcriptor. ſed ſero eorum nomen in Græcia auditum. Gallorum autem & Hiſpanorum res uſq; adeo ignotæ ijs fuerunt qui exactiſſimi & accuratiſſimi ſcriptores fuiſſe uidentur, ut unus eorum Ephorus Hiſpanos qui Iberi ab eo dicuntur unã

esse ciuitatem existimauerit, cũ tam late fines eorũ pateant. in uniuersum autẽ ritus eorum qui nec fuerunt nec fuisse unq̃ dicti sunt,
» scribere tanq ita illis uterentur, non dubitarunt. περὶ μὲν γὰρ γαλατῶν
» τε καὶ βήρων, οὕτως ἠγνόησαν οἱ δοκοῦντες ἀκριβέστατοι συγγραφεῖς ὧν
» ὄθην ἔφορος, ὥστε πόλιν οἴεται μίαν εἶναι τοὺς ἴβηρας, τοὺς τοσοῦτον μέ-
» ρος τῆς ἐσπερίου γῆς κατοικοῦντας. καὶ τὰ μὴ γενόμενα παρ' αὐτοῖς ἔθη
» μήτε λεγόμενα, γράφειν ὡς ἐκείνων αὐτοῖς χωμένων ἐτόλμησαν. Causa
uero, inquit, earum quidem rerum ignorantiæ fuit, q illi secum ipsi
uiuerent, commercia aliarum gentium auersantes. Scriptorum uero
mendacij, q uolebant illi quppiam ultra alios memoriæ mandasse
» uideri. αἴτιον δὲ τὸ μὲν μὴ γινώσκειν τἀληθὲς, τὸ λίαν ἀνεπίμικτον. τὸ δὲ
» γράφειν ψεύδη, τὸ βούλεσθαί τι δοκεῖν πλέον τῶν ἄλλων ἱστορεῖν. Illud etiã
non inter postrema assignari causæ potest quod Eusebius libro de-
cimo de præparatione inquit, ostendere uolens literas primum ab
Hebræis inuentas esse, quarum inuentum Phœnicibus gloriæ duci-
» tur. Primus, inquit, qui literas græcis dedit, Cadmus ex Phœnicia
» erat. multi Syrios literas primum comperisse asserunt. Syrij autem
» etiam Hebræi sunt. nam Iudæa in Syria semper à scriptoribus
» habita est, & Phœniciam etiam apud priscos appellatam esse con-
» stat quæ nunc Palestine Syriæ dicitur. Ex hoc Eusebij loco conijciẽ-
dum relinquitur, multa Hebræorum gesta aliarum gentium nomine
posteritati esse tradita. Super omnia est autem quod Iosepus his uer-
» bis dixit. τῶν δὲ εἰς ἡμᾶς βλασφημιῶν ἤρξαντο μὲν αἰγύπτιοι. βουλόμε-
» νοι δ' ἐκείνοις τινὲς χαρίζεσθαι, παραφέρειν ἐπεχείρησαν πλὴν ἀλήθειαν.
» οὔτε πλὴν εἰς ἄγνωστον ἄρειξιν ὡς ἐγένετο τῶν ἡμετέρων προγόνων, ὁμολο-
» γοῦντες, οὔτε πλὴν ἔξοδον ἀληθεύοντες. αἰτίας δὲ πολλὰς ἔλαβον τὸ μισεῖν
» καὶ φθονεῖν, τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς, ὅτι κατὰ πλὴν χώραν αὐτῶν ἐδυνάστευσαν ἡ-
» μῶν οἱ πρόγονοι, κἀκεῖθεν ἀπαλλαγέντες ἐπὶ πλὴν οἰκείαν, πάλιν οὐδαμ-
» μόνησαν. Quæ uero probra & maledicta in nostrates iactata sunt,
» ijs causam & originem Aegyptij præbuerunt, quorum gratiæ non-
» nulli scriptores inseruire cupientes, ueritatem rerum gestarum per-
» uertere aggressi sunt, nec maiorum nostrorum aduentum in Aegy-
» ptum ut re uera fuit, ingenue fatentes, nec inde egressum bona fi-
» de cõmemorantes. Causas autẽ multas Aegyptij odij & inuidiæ ha-
» buerunt, quis in nostram gentem extimulati sunt. Iam primum quod
» nostri olim rerum in patria eorum potiti sunt. Deinde quod illinc
» digressi, in propria patria secunda omnia nacti sunt. Postremo ri-
tuum dissensio ingens eis odium in nos accendit. tantum religione no-
stra & recto diuinorum cultu, ab ea quam ipsi ueram pietatem
putant,

putant, differente, quantum diuina natura brutis animalibus præ-
» stat εἰθ' ἡ τούτων ὑπεναντιότης πολλὴν αὐτοῖς ἐνεποίησεν ἔχθραν. τοσοῦ-
» τον τῆς ἡμετέρας διαφερούσης εὐσεβείας πρὸς τὸν ὑπ' ἐκείνων νενομισ-
» μένην, ὅσον θεοῦ φύσις ζώων ἀλόγων διέστηκεν. Item in principio ſtatim operis, docere uolens non a' græcis antiquarum rerum hiſtoriã requirendam eſſe, ſed ab Aegyptijs & Chaldæis, quorum fuit inſtitutum, ut eorum ſacerdotes & philoſophi circa ſcribendam hiſtoriam uerſarentur, mirari ſeſe inquit eos qui tantum græcis tribuunt in hiſtoria, cum ipſe docere paratus ſit græcos nõ modo adulto iam mundo, ut ita dicam, ſed etiam propémodum ſeneſcente natos, eo-
» rumq; inuenta omnia eſſe recentia. εἰ δὲ δεῖ μὴ ταῖς ματαίοις δόξαις ἐπακολουθεῖν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τὸ δίκαιον λαμβάνειν τῶν πραγ-
» μάτων, τὰ μὲν παρὰ τοῖς ἕλλησιν, ἅπαντα νέα καὶ χθὲς καὶ πρώην
» ὡς ἂν εἰπόιτις, εὗροι γεγονότα. λέγω δὲ τὰς κτίσεις τῶν πόλεων καὶ τὰ
» περὶ τὰς ἐπινοίας τῶν τεχνῶν, καὶ τὰ περὶ τὰς τῶν νόμων ἀναγραφάς. Quod ſi non uanis, inquit, opinionibus accommodare aſſenſum uolumus, ſed ab ipſis rebus ueritatem ſumere, uniuerſam quidem apud græcos recentia inuenimus, heri, ut dicitur, acta, aut nudiuſtertius. urbes, inquam, conditas, artium commentationes, & leges populis ſcriptas. Proinde qui uetuſtæ hiſtoriæ ueritatem noſſe cupiat, hunc oportere dicit ab Aegyptijs, Tyrijs & Chaldæis exquirere. ex quibus authoribus Ioſepus mira diligentia ſacræ hiſtoriæ authoritatem confirmauit. in duobus illis libris qui περὶ ἀρ-
» χαιότητος Ἰουδαίων ἀντιῤῥητικὸς κατὰ Ἀπίωνος γραμματικοῦ inſcripti
» ſunt. id eſt de antiquitate Iudæorũ refutatorij contra Apionem grammaticum, quos latine ita uerſos legimus, ut præſtabilius fuerit nunquã fuiſſe editos. adeo & corrupti ſunt librariorum uitio & interpretis ignorantia. Inter Chaldæos magnum honorem habuit Beroſſius qui græco ſermone hiſtoriam conſcripſit. cuius loca quædam in eo opere citat ſacræ hiſtoriæ conſentanea. Ex Tyriorum autem annalibus citat teſtimonia de centum & uiginti talentis auri ab Iromo Salomoni datis ad ornatum templi, redonatumq; eum a' Salomone terra Zabulon in Galilea docet. amicitiæ autem inter eos cauſam fuiſſe commune ſapientiæ ſtudium. inuicem enim problemata diſſoluenda miſſitare ſolitos, in quibus fere' Salomon præualebat. Huius rei, inquit, teſtem Dionem citabo authorem in Phœnicum hiſtoria probatiſſimum. cuius hæc ſunt uerba. Ababylo moriente filius eius Iromus regnauit. Hic partes urbis orientales aggere cinxit, & pomeria protu-

» lit, aſcendensq; in libanum materiem incidit ad fanorum extru=
» ctionem. Regem autem Hieroſolymorum Solomonem ad eum aiunt
» ænigmata miſiſſe, & ab eo alia repoposciſſe, ea lege ut qui diſſolue-
» re non poſſet, diſſoluenti multæ nomine pecunias penderet. Quam
» conditionem cum Iromus accepiſſet, nec reſoluere ambages potuiſſet,
» multam ingentem pecuniariam pependiſſe. Poſt Tyrium quendam
» hominem nomine Abdemonum extitiſſe, qui problemata ambigua
» ſolueret, aliaq; inuicem proponeret. quæ cum Solomon non reſol-
» uiſſet, pecunias multas uiciſſim rependiſſe. εἶτα δὴ ἀβδήμονον τινὰ
» τύριον ἄνδρα τὰ προτεθέντα λῦσαι. καὶ αὖτὸν ἄλλα προβαλεῖν. εἰ μὴ λύ-
» σαντα τὸν σολομῶνα, πολλὰ τῷ εἰρώμῳ προσαποτίσαι χρήματα. Idem
» Ioſepus Menandrum Epheſium hiſtoricum fuiſſe dicit, qui ex uer-
» naculis cuiuſq; prouinciæ uel gentis actis, regum ſingulorum tempo-
» re res geſtas apud Græcos Barbarosq; memoriæ mandabat. γέγρα=
» φε δ' οὗτος τὰς ἐφ' ἑκάστου τῶν βασιλέων πράξεις παρὰ τοῖς ἕλλησι καὶ
» βαρβάροις, ἐκ τῶν παρ' ἐκείνοις ἐπιχωρίων γραμμάτων σπουδάσας πλὴ
» ἱστορίαν μαθεῖν. Is igitur de Iromo rege Tyri loquens, qui Iram in
» libris regum dicitur, ita inquit. ἐπὶ τούτου δέ τις ἦν ἀβδήμονος παῖς
» νεώτερος, ὃς ἐνίκα τὰ προβλήματα, ἃ ἐπέταττε σολομῶν ὁ ἱεροσολύμων
» βασιλεύς. Huius regis tempore extitit Abdemonus puer iunior, qui
» uincebat omnia problemata, a Solomone Hyeroſolymorum rege in-
» iuncta. Hoc congruit cum eo quod dicitur in tertio Regum de regi-
na Saba, quæ fama Solomonis excitata, uenit Hieroſolyma, ut eius
ſapientiam quæſtionibus ambagioſis excuteret. Solomonem q; nunq̃
non ex ſententia animi reginæ ſatisfeciſſe. Hic ridere ſubit Plinij ſe-
cundi uanitatem, qui libro trigeſimo de authoribus magicæ artis lo-
» quens, eſt & alia (inquit) magicæ factio a Moſe etiamnum &
» Lotope ac Iudæis pendens, ſed multis millibus annorum poſt Zo=
» roaſtren. tanto recentior eſt Cypria. Sic enim in antiquis legitur, niſi
» quot muſæ & in alijs muſa non Moſe ſcriptum eſt. Diximus ſupra
Euſebio authore, regnum Aſſyriorum uetuſtiſſimum omnium re-
gnorum fuiſſe, & anno eius quadringenteſimo ſecundo Beluco
octauo rege Moſen populum Iudaicum ex Aegypto abduxiſſe. De
» Zoroaſtre ita legitur apud Suidam. Zoroaſtres aſtronomus fuit
» Nini regis Aſſyriæ tempore. ζωροάστρης ἀστρονόμος ἐπὶ νίνου βασιλέ-
» ως ἀσσυρίων. Euſebius in bactris regnaſſe dicit Nini æqualem &
Abrahami. Appion autem grămaticus genere Aegyptius qui etiam
Polyhiſtor dictus eſt a Gellio ob hiſtoriæ ſcribendæ diligentiam, in
» quarto hiſtoriarum libro aduerſus Iudæos, Inacho, inquit, regnante

apud

» apud Argiuos & Amaside apud Aegyptios, Iudæi duce Moſe ab
» ægyptijs defecerunt, author Euſebius. Ioſepus tamen Techmoſin re
gem appellat Pharaonem non Amaſin ex Manethone hiſtoriogra-
pho Aegyptio, qui græce ſcripſit. Porphyrij autem computatione Mo-
ſes etiam Semiramidis æqualis recipitur. Iuſtinus martyr in Para-
» netico. ἐν γὰρ τοῖς χρόνοις ὠγύγου τε καὶ ἰνάχου, οὓς καὶ γηγενεῖς τινὲς τῶν
» παρ' ἡμῖν ὑπολήφασι γεγενῆσθαι, μωυσέως ἅμα τῶν ἑλλήνων μέμνηνται
» ἱστορίας, ὡς ἡγεμόνος τε καὶ ἄρχοντος τοῦ τῶν ἰουδαίων γένους. οὕτω γὰρ πο
» λέμων τε ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἑλληνιακῶν μέμνηται, καὶ ἄππιών ὁ ποσειδω
» νίου. Temporibus, inquit, Ogygis et Inachi quos terra natos qui-
» dam ex ueſtris exiſtimauere, Moyſis hiſtoriæ meminerunt ut ducto-
» ris & principis Iudæorum gentis. Sic enim Polemon in primo Hel-
» leniacῶν meminit, & Appion Poſidonij in libro quem contra Iu-
» dæos ſcripſit, & Ptolemæus Mendeſius qui Aegyptiaca ſcripſit, cum
» ijs cõuenit. et multi item alij, quos nominatim citat. Hic eſt Iuſtinus, q
» orationem contra gentiles pro Chriſtianis ſcriptam Antonino Pio por
» rexit. In qua cum Alexãdriæ eſſet in Pharo ſe uidiſſe ueſtigia ſep-
» tuaginta domunculorum affirmat ad id tempus incolumia, ἀλλ' αὐτοὶ
» ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ γενόμενοι, καὶ τὰ ἴχνη τῶν οἰκίσκων ἐν τῇ φάρῳ ἐω-
» ρακότες ἔτι σωζόμενα, καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖ, ὡς τὰ πάτρια παρειληφότων
» ἀκηκοότες, ταῦτα ἀπαγγέλλομεν, ἃ κὴ παρ' ἑτέρων ἔξεστιν ἡμῖν μανθάνειν.
» Nos uero cum Alexandriæ eſſemus, ueſtigia domunculorum adhuc
» aſſeruata in Phari arce conſpicati, & ab incolis qui hoc à maiori-
» bus per manus traditum ſeſe habere dicunt, percunctati, hæc uo-
» bis commemoramus quæ etiam ab alijs diſcere facile poteritis ſi id
» cordi uobis eſt. Quod dictum Hieronymus ignoraſſe uidetur qui Eu-
» ſebio & Auguſtino in eo inficiando aduerſatur in præfatione Ge-
» neſeos. Quonammodo igitur Moſes multis millibus annorũ poſt Zo-
» roaſtrem fuit, q tot teſtimonijs proximus ſæculo æqualiũ Zoroaſtris
» fuit? Sed uidelicet ille eſt ignorantia priſcorum qui mundum æternũ
» eſſe crediderunt. A qua opinione profecta eſt illa uanitas Genethlia
» corum qui quadringenta & ſeptuaginta annorum millia monumen
» tis comprehenſa continere ſeſe ingenti fidutia mentiebantur, ut eſt
» author Cicero in primo de diuinatione. Strabo Moſen non magum
» fuiſſe dixit, ſed oraculis deditum, quales fuiſſe Amphiaraus & Or-
» pheus & Muſæus leguntur. Iuſtinus hiſtoricus Ioſeph in Aegypto
» magicas artes edoctũ, cito inſinuatum apud regem fuiſſe dicit. Cuius
» authoris epitomen tricesimam ſextam qui legerit, & Cornelij Taci-
» ti librum unum & uicesimum, facillime intelliget ſemina quædã ue-

ritatis ꝑ totum orbem disseminata fuisse, sed præimbuta mendacijs Aegyptiorũ. Quo factum est, ut historici græci & latini uanissimi interdum à nobis fuisse deprehendantur, qui sacram historiam & incorruptam habemus. In quo profecto eorum uicem dolere deberemus, nisi in plerisq; eorum improbam mentem cerneremus, blandiẽte semper ipsis in Iudæos maledicentia ob unius Dei cultum. Sed inui dia uacors aduersus christianum nomen Tacito, Suetonio, & Plinio iuniori fuit. q̃q̃ cum fuerint illi æquales maledicta eorum sacrilega,
» ac nefaria inuicẽ colliduntur. Tranquil. in Nero. Afflicti supplicijs
» Christiani, genus hominum superstitionis nouæ ac maleficæ. Tacitus
» XV. de incẽdio urbis loquens ꝑ Neronẽ excitato. Ergo abolendo ru
» mori Nero subdidit reos, & exquisitissimis pœnis affecit. quos ꝑ fla-
» gitia inuisos uulgus Christianos appellat, author nominis eius Chri
» stus, qui Tiberio imperitante ꝑ procuratorem Pontiũ Pilatũ suppli
» cio affectus erat. repressáq; inpræsens exitiabilis superstitio rursus
» erumpebat, non modo per Iudæam originem eius mali, sed per
» urbẽ etiam. & post aliquot uersus enumeratis cruciatuũ generibus,
» Vnde q̃q̃ aduersus sontes, inqt, & nouissima exẽpla meritos, misera
» tio oriebatur. Hominem nefariũ Tacitũ, et aduersis placitis prouidẽ-
tiæ genitũ, qui æqualium suorum sensui seruiens, non suo iudicio, prodere hoc exẽplũ nefarie mentis non ueritus sit. Audiamus Plinijũ ad Traianũ scribentem cũ Asiæ præesset prouinciæ, cũ ueluti elogiũ Christianorũ mitteret, de pœna reorum, ut assolebat, ad principem
» referens, Affirmabãt autẽ, inqt, hanc fuisse summã uel culpæ suæ,
» uel erroris, ꝙ essent soliti stato die ante lucẽ conuenire, carmẽq; Chri-
» sto quasi Deo dicere secum inuicẽ, seq; sacramẽto nõ in scelus aliquod
» obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerẽt, ne
» fidem fallerent, ne depositũ appellati abnegarent, q̃bus pactis morẽ
» sibi discedendi fuisse, rursusq; coëundi ad capiendũ cibũ, promiscuũ
» tamen & innoxiũ. Quod ipsum facere desiisse post edictũ meũ quo
» secundum mandata tua hetærias esse uetuerã. sic. n. legi debet pro so-
dalitatibus. Quid simile habent hæc obiecta Pliniana cũ criminibus Taciti extrema exẽpla suppliciorũ meritis? eodem. n. tẽpore hæc à Plinio & Tacito dicta sunt. uerũ Plinius ad principẽ scribens (quod ad res humanas attinet optimũ, sed imbutũ errore Domitiani, cui sublato statim Nerua successerat) mentiri aut noluit aut non ausus est. Tacitus Domitiani beneficio ad dignitates prouectus, ut ipse fatetur in principio statim libri decimiseptimi, q̃d nomẽ ille princeps sceleratissimus sæuitiæ pugione conficere nixus erat irrito proposito, id iste scele-

ratiore

ratione historiæ stilo, toxico mendacij oblito, repetere instituit, uæcordiũ omniũ scriptorũ ꝓditissimus, si recte uerba eius æstimentur. Nã Trãquillo cũ idẽ esset obsequendi tempori propositũ, q̃ potuit tamen ipse breuissime defunctus est, Christianumq; nomen uno uerbo respuit ne amplecti uideretur. Plinius in fine epistolæ ex animi sui sententia locutus, cum principem cõsuleret, & mendacio locus nõ esset, in principio ita uera falsis temperauit, ut acta sua principi seuero & perspicaci approbauerit. In quo pretiũ est operæ uim ueritatis animaduertere, quæ nõnunq̃ in uitis erumpit, ita fallens inter mendacia ut ab audientibus demũ agnoscatur, cũ interim loquẽtes adhuc habere se in potestate eã putẽt. Supplicium, inqt, minatus perseuerantes duci iussi. neq; n. dubitabam qualecũq; id esset quod faterentur, pertinaciam certe et inflexibilẽ obstinationem debere puniri. O' miserum te Plini, & improbe principali gratiæ inseruientem, qui ueritate oppugnanda diligentiam tuam principi approbare uoluisti. Hoc acri uir ingenio Traianus intelligens, ne damnare imprudentiæ præsidem uideretur alioqui sibi gratum, & nomini tunc inuiso patrocinium præbere edicto suo non ausus, conquirendi, inquit, non sunt Christiani, si deferantur & arguantur puniendi sunt. Alioqui autem in omnibus scriptoribus mirum silentium uel improbum potius de rebus Christianis agnoscas ueluti coniuratorum, ijs etiã temporibus cum res insignes ac memorabiles auspicijs Christi gestæ sunt. id adeo ex re unica quam in mediũ afferã iudicare quiuis poterit. Macrobius libro secundo Satur. de iocis Augusti Cæsaris loquens, cũ audisset, inqt, inter pueros quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatũ iussit interfici filiũ quoq; eius occisum, ait melius est Herodis porcũ esse, q̃ filium. Et quis unq̃ hoc memoriæ tradidit duntaxat Ethnicorũ, quod Macrobius in transitu tanq̃ rẽ notã ꝓstrinxit? mirari igitur desinamus cur nulla apud Plinium & alios rerũ miracula relata, scriptorũ sacrorum tẽporibus competant, & cũ orthodoxa rerũ conscriptione congruant, & malignitati scribentiũ aut metui potius tribuamus opinioni principũ & populi blandiẽtiũ. Tertullianus in apologe ad Romanos loquens de morte Christi. Nã spiritũ, inquit, cũ uerbo sponte dimisit præuento carnificis officio, eodẽ momento dies mediũ orbem signante sole subducta est. deliquiũ utiq; putauerunt q̃ id quoq; super Christo prædicatũ non scierunt, et tamen eum mundi casum relatũ in archiuis uestris habetis. et paulo inferius. ea omnia super Christo Pilatus & ipse iã pro sua conscientia Christianus, Cæsari tunc Tiberio nunciauit. Eusebius in Chro-

» nicis de anno decimooctauo principatus Tiberij loquens. Solis fa=
» cta defectio & tenebræ super nniuersam terram. Bithynia terræ
» motu concussa, & in urbe Nicena ædes plurimæ corruerunt. Quæ
» omnia ijs congruunt quæ in passione domini acciderunt, tum ad
» hoc probandum Phlegonta citat authorem exactum Olimpiadum
» adnotatorem. Cuius ut historici & Olympiadum scriptoris me=
» minit Suidas. Tralianum q; fuisse dicit, Adriani libertum uel Au=
» gusti ut alij putauerunt. Is igitur huius rei locupletissimus esse testis
» potest in Asia genitus ubi is terræ motus accidit. De eo motu Plinium
» locutum esse non dubito cum inquit libro secundo, maximus terræ
» memoria mortalium extitit motus Tyberij Cæsaris principatu. XII.
» urbibus Asiæ una nocte prostratis. solis autem deliquium Plinius
ignorare non potuit si in archiuis Romanis perscriptum fuit, ut qui
acta Romana diligenter percensuisse intelligatur. sed Plinius id dice-
re noluit, quod occultum principes esse uolebant. Parũ. n. plausibile
dogma Christi apud homines superbos & uoluptarios esse oportuit,
quod elatos animos, & corpora sibi indulgentia maxime execra=
tur. Tametsi caritas illa iustitiæ parens, & diuitiarum contemptus
& abdicatio, magis ab humanis placitis abhorrebant, ut pote quæ
ne hodie quidem satis festa fronte excipiantur ab ijs etiam quos se-
quaces Christi maxime esse conueniebat. Eodem pertinet quod
» idem Pli. lib. xxx. dicit de arte magica loquens. Hæc, inquit, um=
» brarum inferorum q; colloquia promittit, quæ omnia ætate nostra
» princeps Nero uana falsa q; comperit, quippe non citharæ tragi-
» ci q; cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum sum=
» ma gestiente in profundis animi uitijs, primum q; imperare dijs
» concupiuit. nec quicquã generosius uoluit. nemo unquã ulli artium
» ualidius fauit. hoc dictum Plinij fidem facit ijs quæ à Tertullia-
no, Eusebio & Suida scripta sunt de Simone Mago Samaritano qui
apud Neronem gratia ualuisse dicitur, & cum diuo Petro coram
commissus esse. Satis autem nobis esse debet q compertum ha-
bemus locupletissimis testimonijs ueritatem in utroq; religionis no-
stræ instrumento plenissime comprehensam, in potestate semper cul-
torũ ueri Dei fuisse, Manassa tamen ad alios interdum ueritatẽ, non
germanam illã & incorruptã, sed in Aegypti primũ officinis adul-
teratam, Athenis autem postea in porticu, Academia et Lyceo, nunc
sedentaria nunc obambulatrice philosophia uarie interpolatam,
nec ante sibi redditam q̃ dominus noster in Iudæa id est in ueritatis
ipsius incunabulis, ad manũ etiã uisendã hominibus porrexit, dein=

de & græcis hominibus & latinis barbarisq; intelligendam, missis quoquo gentium interpretibus, dedit. Cæterum admirari subit temporum nostrorum fœlicitatem, qui mundo iam uergente nati, tamen longissime prorsum retrorsumq; cernimus, ut Maronianus ille Proteus, quæ sint, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur. cum prisci illi græci latiniq; authores, sese in eo admirarẽtur quasi in historiæ campo expatiantes, omnia oculis subijcerent, quæ à condito æuo gesta sunt, quos ne admota quidem & proxima uidisse deprehendimus. Sed utinam tam consertis manibus compertam comprehensamq; ueritatem semel retinere possemus, quàm protinus agnitam festiuis oculis hilares exosculamur. Hæc enim ueluti fastidiosa est uel hospita uel amica, Cui cum secularium rerum amorem quasi æmulam quandam superinducimus, sensim ipsa ex mente nostra quasi ex contubernio facessit, animumq; nostrum sibi suas res habere iubet, clam remisso nuncio, cum interim securi, ut dicitur, alias res agimus. Verum ut ad rem redeamus, nos hoc tenere conuenit quod cap. nono libri secundi paralip. dicitur, Solomonem regem imperitasse ab euphrate ad Palestinen & usq; ad limites Aegypti, gloriaq; et diuitijs circunfluentibus omnes reges non modo æquales, sed cuiuscunq; etiam ætatis haud dubie superasse. Quod græcos latinosq; historicos tacuisse non magis mirum est, quàm sophiam eius id est germanam sapientiam apud philosophos uiros id est sophiæ indagatores inauditam fuisse, cum eam tandiu tantaq; indagine sed irrita inuestigarint. Quæ res in dubium uenire utique non potest, cum eius hodie monumenta in manibus uersentur. Quæ si satis animo comprehensa haberemus, omnem antiquam philosophiam, quod ad mores attinet, & institutionem animi, nugas meras esse iudicaremus. Hactenus de rebus hebræorum dictum sit. In quibus talenti & sicli appellatio promiscue posita, impedimento fuit ne inire rationem crassa saltem æstimatione tantarum opum possemus. ubi tamen talentum auri proprie accipi probabile est, qualia erant sexcenta & sexaginta sex quæ ei quotannis à prouincijs finitimus offerebantur, ut decimo cap. iij. regum dicitur, & octauo libro Iosepi, & ea talenta quæ regina Sabarum obtulit, & rex Hiram, Ibi ego talentum, ut minimum, septuagenarium intelligi debere censeo. Qua ratione ut aurum ad argentum undecuplex tantum fuerit, talentum septem millibus & septingentis aureis nostris coronatis ualuit. Ex quo supputari summa quotannis poterit, si quis animi causa id facere, & redditum eius colligere uoluerit. Eorum

autem quæ ſupra diximus eundem ipſum Solomonem poſtremo loco authorem citabimus. Sic enim inquit cap. altero ſui eccleſiaſticæ, συνήγαγον μοι καὶ τὰ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον, καὶ περιουσιασμοὺς βασιλέων καὶ τῶν χωρῶν. Congeſſi mihi tum argentum tum aurum, & facultates regum ac prouinciarum. Sedijs quæ de ſiclo diximus, refragari uidetur id quod apud Plinium legitur libro. XVIII. ubi de pondere tritici loquens, ita inquit. Nunc ex ijs generibus quæ Romam inuehuntur, leuiſſimum eſt gallicum atq; è cherróneſo aduectum. quippe non excedunt in modiũ uicenas libras ſiquis granum ipſum ponderet. adijcit ſardiũ ſex libras uel ſelibras. Alexandrinũ & trientes, hoc eſt et ſicli pondus. Triẽs non quatuor drachmas hic ſignificat, ſed quatuor uncias. Sed antiqua exẽplaria & pridem impreſſa nõ ſicli ſed ſiculi habent, hoc eſt frumenti ex Sicilia, hoc enim uerbũ hebraicũ eſt, ut author eſt Suidas & Ioſepus, ut diximus, quo nec græci nec latini uſi ſunt. ẽt ſi apud Pliniũ errore emẽdatorũ ſæpe legatur, ut li. XVII. in principio. Fuit & arborũ cura legibus priſcis, cautumq; eſt. xij. tabulis, ut q iniuria cecidiſſet alienas, lueret in ſingulas ſiclos æris. XXV. ubi antiqua omnia habent. Lueret in ſingulas æris. XXV. & libro duodecimo. Itaq; optimi thuris libra ſiclorũ. XVI. pretiũ habet ſecunda. xij. In antiqs. optimi thuris libra. XVI. pretium habet ſecunda. XV. Quo magis miror Hermolaũ Barbarum. li. XVIII. cap. ſexto, hoc uerbum agnouiſſe quod nunq; Romani agnouerunt. eo enim in loco antiqua exẽplaria mul. ſeſter. habent, non nulle ſiclũ. Præter ea autem quæ diximus & Aegyptiorũ opes famigeratas ſcimus, cum Pli. li. XXVI. de pyramidibus Aegypti loquẽs ita dixerit. Dicantur obiter & pyramides in eadẽ Aegypto regũ pecuniæ otioſa ac ſtulta oſtentatio. & li. quinto. Aegyptus ſuper cæterã antiquitatis gloriã. xx. millibus urbiũ, ibi Amaſe regnante habitata præfert. Strabo libro ultimo ad Thebas ſupra Memnonium regum Aegypti ſepulchra eſſe tradidit, eaq; ſe uidiſſe cũ in comitatu Aelij Galli eſſet in thebaide, conditoria autem eſſe circiter. xl. mirifica ſpecie ſtructuræ uiſenda, in ſpecubus ſaxo exciſo. Intra autem conditoria obeliſcos quoſdã eſſe literis inſcriptos opulentiã regum qui tũc erant declarantibus, et eorũ ditionem uelut uſq; in Scythas & Baxtrios, et Indos, et quæ nũc Ionia dicitur impitantiũ, ad hæc tributoriũ magnitudinẽ, et copiarum militariũ ad decies centena millia hominum. ἐνδὲ ταῖς θήκαις ἐπὶ τινῶν ὀβελίσκων ἀναγραφαὶ δηλοῦσαι τὴν πλοῦτον τὴν ὁτὲ βασιλέων. καὶ πλῆθος ἐπιπράτειαν ὡς μέχρι σκυθῶν καὶ βακτρίων καὶ ἰνδῶν καὶ τῆς νῦν ἰωνίας διατεινάσαν. καὶ φόρων πλῆθος. καὶ στρα-

τιᾶς περὶ .ρ'. μυριάδας. Conuenit hoc cũ dicto Pliniano qđ supra re-
tulimus de Sesostri Aegypti rege superbissimo, q iunctis ad currum
regibus triũphare solitus erat. huius regis meminit Herodotus in se-
cundo, eum dicens primũ omnium regum longis nauibus arabicum
sinum præteruectũ, & populos rubri maris accolas in potestatẽ suã
redegisse. Indéq; retro ijsdẽ uestigijs reuersum & coactis ingenti-
bus copijs transgressum in continentem infesto exercitu obuias ubiq;
gentes subegisse, ex Asiáq; in Europã transgressum Thraces et Scy-
thas ui domuisse, unde digressus ad Phasim amnem iter cõtendisse di
citur. Huius autẽ regis memorabile institutum prodidit Herodotus.
ὁτεόισι μὲ νεῶν αὐτέων ἀλκιμοισι ἐνετύγχανε, καὶ δεινῶς γλιχομένοισι περὶ
τὴν ἐλευθερίην, τούτοισι μὲ στήλας ἀνίστη ἐς τὰς χώρας, διὰ γραμμάτων λέ
γούσας κοτε ἑωυτοῦ ὄνομα, καὶ τὸ πάτρης, καὶ ὡς δυνάμι τῇ ἑωυτοῦ κατεστρέ=
ψατο σφέας. ὁτέων ἢ ἀμαχητὶ καὶ οὐπετέως παρέλαβε τὰς πόλις, τούτοι-
σι ἢ ἐνέγραφε ἐν τῇσι στήλῃσι κατὰ ταυτὰ καὶ τοῖσι ἀνδρηίοισι τε ἐθνέων νε=
νομένοισι, καὶ δὴ καὶ αἰδοῖα γυναικὸς προσανέγραφε, βουλόμενος ποιέειν
ὡς ἦσαν ἀνάλκιδες. Quascunq; autẽ nactus erat gentes strenuas, et
pro libertate tuenda acriter et cupide dimicantes, p horũ ille regio=
nes stelas id est cippos lapideos statuebat. literis significantibus eius
regis nomẽ et patriã, et qbus copijs eos ac uiribus subegisset. quorũ
uero urbes nullo negocio aut incruento certamine cepisset, apud hos
itidẽ ut apud illos q strenuitatis specimẽ ediderãt, cippos quoq; sta-
tuebat, atq; eo amplius muliebria genitalia asculpebat, significare uo
lẽs eos ignauos esse. Idẽ Herodotus author sub Amasi rege, cuius tem-
pore Mosem ex Aegypto egressum esse diximus, Aegyptũ beatissimã
et à flumine Nilo, et à regionis solo fuisse, urbesq; habitatas tũc nu
mero uiginti millia fuisse. καὶ πόλις ἐν αὐτῇ γενέσθαι τὰς ἁπάσας κατὰ δυσ
μυρίας τὰς οἰκεομένας. Huius est autem memorabilis sanctio, ut singu=
li quotannis apud Nomarchen id est cuiusq; præfecturæ præsidem
profiterentur unde uiuerent. Qui autem hoc non faceret, aut genus
uitæ approbare presidi non posset, huic pœna extremum supplicium
esset. Qua lege postea Athenienses tralatitia usi sunt prorsus inculpabili. Sed uerba ipsa Herodoti ponenda sunt ad uerbum. νόμον τε
αἰγυπτίοισι τόνδε ἄμασίς ἐστι ὁ καταστήσας, ἀποδεικνύναι ἕκαστον ἐκ τοῦ νο
μοῦ τὸν ἐπιτήδειον πάντα τινὰ αἰγυπτίων ὁθεν βιῶται. μὴ δὲ ποιοῦντα ταῦτα, μὴ δὲ
ἀποφαίνοντα δικαίην ζόην, ἐθύνεσθαι θανάτῳ. σόλων δὲ ὁ ἀθηναῖος λαβὼν
ἐξ αἰγύπτου τοῦτον τὸν νόμον, ἀθηναίοισι ἔθετο, τῷ ἐκείνοι ἐς ἀεὶ χρέωνται ἐόν
τι ἀμώμῳ νόμῳ. Id est. hic est autẽ Amasis q legẽ hãc tulit. demóstrare
unúquẽq; apud præsidẽ cuiusq; loci unde uiuat. qđ q non fecerit, aut

» demonſtrare uitæ ſuæ rationem iuſtam non potuerit, hunc morte
» multandum. Solon autem Athenienſis ſumptam hanc legem ex Ae-
» gypto Athenienſibus promulgauit, qua illi ſemper uſi ſunt lege ſa-
» nè inculpata. Hac lege iuriſditionem exercuiſſe Areopagitas teſtis
» eſt Athenæus libro. iiij. his uerbis. ὅτι δὲ τοὺς ἀσώτους, καὶ τοὺς μὴ
» ἐκτίνοις περιουσίας ζῶντας, τοπαλαιὸν ἐκόλουν τε οἱ ἀρεοπαγῖται καὶ
» ἐκόλαζον, ἱστόρησαν φανόδημος καὶ φιλόχορος, ἄλλοιτε πλείους. Quod
» autem patrimoniorum profligatores, eoſq; qui nullis facultatibus
» uictitarent, Areopagitæ in iudicium uocarent, pœniſq; & ſup-
» plicijs afficerent, memoriæ mandarunt Phænodemus & Philocho-
» rus pluresq; alij. Deinde idem author Athenæus huiuſmodi exem-
» plum eius rei ſubdit ad dictum confirmandum. Siquidem Mene-
» demus, inquit, & Aſclepiades erant, iuuenes ambo philoſophiæ
» quidem ſtudioſi, ſed egeſtate præditi. Hos Areopagus pro poteſtate
» accitos interrogare inſtitit, quonam pacto fieret, ut cum dies ipſi to-
» tos philoſophis operam darent, nihil in cænſu habentes, bona nihilo-
» minus habitudine corporis uiderentur. Adhæc illi reſpondentes,
» cum piſtorem quendam accerſiri poſtulaſſent, & ille accerſitus ue-
» niſſet, eum interrogandum dixerunt. qui cum rogitantibus Areo-
» pagitis dixiſſet unaquaque nocte illos in piſtrinum deſcendere ſoli-
» tos, ibiq; frumentum molẽtes, pro nocturnis operis drachmas utrun-
» que ſingulas ferre, admiratus ſenatus, ducentas eis drachmas ob uir-
» tutem decreuit. Sed ipſa uerba ſubijciam ne comminiſci uidear. με-
» νέδημον γοῦν καὶ ἀσκληπιάδην τοὺς φιλοσόφους, νέους ὄντας καὶ πενο-
» μένους, μεταπεμψάμενοι ἠρώτησαν, πῶς ὅλας ἡμέρας τοῖς φιλοσόφοις
» συσχολάζοντες, κεκτημένοι δὲ μηδέν, οὐκ ἐντοῦθεν οὕτω τοῖς σώμασι.
» καὶ οἱ ἐκέλευσαν μεταπεμφθῆναί τινα τῶν μυλωθρῶν. ἐλθόντος δὲ ἐκεί-
» νου, καὶ εἰ πόντος ὅτι νυκτὸς ἑκάστης κατιόντες εἰς τὸν μύλωνα καὶ ἀλοῦν-
» τες, δύο δραχμὰς ἀμφότερει λαμβάνουσι, θαυμάσαντες οἱ ἀρεοπαγεῖται,
» διακοσίας δραχμὰς ἐτίμησαν αὐτούς. Verum quandoquidem uer-
boſa iam eſſe cœpit hæc diſputatio, nec tamen omnia attigimus eo-
dem pertinentia, & liber pro portione huius operis longior iam
eſſe uidetur, abrumpendus eſt ſermo qui finem non inuenit. Ad
alteramq; partem commentationis feſtinandum, quam ſic quoque
iam fatiſcente ſtilo aggredi me ſentio.

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS LIBER QVINTVS, ET VLTIMVS.

ESTAT Mensurarum tractatus, cum connexam causam cum prædictis habens, tum uelut
r appẽdix huius operis. Mensura autem multiplex ab Aristotele in nono libro metaphysices ponitur. Sed nunc mensuras appello quibus fruges et liquores metimur. Angelus Politianus uir memoria nostra utraq; lingua apprime doctus, in decimo epistolarum de mensuris ex professo scribens. Incipiendum (inquit) ab amphora cõsecrata Romanis in capitolio ne cui uiolaretur. Capit hæc omnino quantum tessera quoquo uersus in area pedum quatuor. duplex amphora modius est, aut si manus græce Medimnus, eademq; triplex efficit sextarium. sextarij dimidium cotula uocatur & hemina. quatuor uero sextarij choenica complent. ita sex congium, qui latine chus dicitur. Inde forsan sextarij nomen q̃ eum sexies congius capit. scribit tamen Pollux cotulam choenicas esse tertiam partem choenicas octo et quadraginta Medimno contineri. Hæc Politianus suppresso authore (ut ferè assolet) ex uulgatis carminibus illis sumpsit quæ apud Priscianum incerto authore leguntur. nam non esse Prisciani argumentum est q̃ in antiquis uoluminibus Prisciani non inueniuntur. In his autem carminibus intelligendis quoties, quamq; luculentis erroribus Politianus lapsus sit, ex sequentibus apparebit, ut nisi Politiani stylum agnoscerem, Politiani epistolam esse omnino negaturus fuerim. Eiusdem flagitij est q̃ talentum atticum maius trium & octoginta minis esse dixit, nec ullum pondus attico talento maius esse. Carmina autem illa sic ferè leguntur.

Pes longo spatio latoq; notetur in anglo,
Angulus ut par sit quem claudit linea triplex.
Quattuor ex quadris medium cingatur inane
Amphora fit cubus, quam ne uiolare liceret
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.
Huius dimidiũ fert urna, ut & ipsa Medimni
Amphora, terq; capit modium. Sextarius istum
Sexdecies haurit quot sõluitur in digitos pes.

Dico his uersibus significari, Amphoram ex area excitari quoquo uersus pedalis, quaternis quadris pedalibus inanitatem amphoræ an

gentibus. Ita ut quaterni undiq; anguli tesseraes tribus lineis con=
cludantur singuli, quibus ipsis tres dimensiones tesseræ significantur
qui cubus græce dicitur, id est schema sex in situs sessile. Hoc enim
uerba illa significant. Angulus ut par sit quẽ claudit linea triplex.
Tres enim dimensiones notantur. longitudo, latitudo, altitudo. Huius
dicti testem interim citabimus Isidorum Hispalensem, in hac re inter
» dum non refellendum, licet in multis lapsus sit. Amphora (inquit i
» le) recipit uini uel aquæ pedem quadratum. Quod si hũc testem re
futare placet, prodeat Festus testis locupletior, qui his uerbis testa=
» bitur. Quadrantal antiqui uocabant Amphoram, quod uas pedis
» quadrati octo & sexaginta sextarios capit. Politianus duplicẽ Am
phoram modium esse tradidit, & (quod uix intelligere possum) tri=
plicem amphoram sextarium efficere. Ego autem amphoram unam
ternos Modios capere dico, et duodequinquaginta sextarios, nec Me
dimnum & modium eundem esse modum. Sed Medimnum modios
» senos capere. Suidas, μέδιμνος μέτρον ἐστὶ ξηρῶν, οἷον πυρῶν ἢ κριθῶν.
» μέδιμνον δὲ μοδίων ἕξ. Medimnus (inquit) mensura est aridorum,
» ut tritici uel ordei. Medimnum igitur mensura est sex modium. Ha
ctenus ille. Sed audiamus testem unum qui uice sit omnium. is erit Ci
» cero, qui in frumentaria, ita inquit ad Verrem. accipis sestertios qnde
» cim pro Medimno, tanti enim est illo tpe Medimnũ. retines sestertios
» duodecim, tanti. n est frumentum Siculense ex lege æstimatum. est eius
» modi æstimatio legis ut cæteris temporibus tolerabilis siculis, te præ=
» tore etiam grata esse debuerit. Est enim modius lege sestertijs tribus
» ut æstimatus fuit ante te prætorem, ut tu in epistolis ad amicos tuos
» gloriaris, sestertijs duobus. sed fuerit tribus sestertijs, quoniam tu tan
» tum à ciuitatibus in modios singulos exegisti, tu non modo omnes ac
» cipere quod oportebat noluisti, sed etiam dare quod non debebant
» cõegisti. Idem alibi. Pretium autem senatusconsulto constitutum decu-
» mano in modios singulos sestertij terni. & iterũ. duobus pretijs unũ
» & idem frumentum uendidisti. semel ciuitatibus sestertijs quindecim
» in Medimnum. Iterum po. Romano, à quo sester. XX. in Medimna
» pro eodem illo frumento abstulisti. & alibi. Hoc reprehẽdo, q̃ cum
» in Sicilia sestertijs binis tritici modius esset, ut istius epistola ad te de-
» clarat, summum sestertijs trinis, tum iste pro tritici modijs singulis ter
» nos ab aratoribus denarios exegit. His locis & aliijs eiusdem ora
tionis liquet Medimnum quinquies modium capere. quod de sicu-
la mensura intelligendum, nam Romanum Medimnum ut atticum,
senos modios cepisse, eodem authore eademq; oratione probabimus
postea.

postea. nunc quod instat, de amphora uideamus, quonam modo intel ligi possit quod Politianus dixit. Sit igitur area quoquo uersus pe= dum quatuor, si ex ea corpus quadrantale & tesserarium facere ue lis, necesse est addenda dimensione tertia, id est altitudine, tertiã quoq; multiplicationem arealis numeri excitari. Quomodo enim bis bina bis, primam tesseram faciunt, octo angulis constantem, & ter trina ter secundam, qui numerus est uicenarius septenarius, eodem modo qua ter quaterna quater tertiam tesseram faciunt unitatibus quatuor & sexaginta concretam. Sit igitur planities uel interuallum quadratũ, quaternum quoquo uersus pedum. huic si altitudinem bipedalem imponam, fient octo pedes quadrati, qui duos & triginta pedes ua lent. hoc est bis quater quaternos. hos pedes si ex quadratis cubicos, id est tesserarios reddere uelim, eum numerum ut duplicem necesse est, hoc modo, quater quatuor quaternos, sic fiunt bis duo & trigin ta, id est quatuor & sexaginta. Vt enim quadrata forma ex nume= ro quocunq; fit in sese ducto, sic ex quadrata iterum exurgit cubica. Quaternio enim radix est numeri quem nunc quærimus. is in sese multiplicatus sedecim efficit, & iam formam quadratam capit. At is numerus quadratus iterum quater multiplicatus in tesseram eua dit, & fiunt sexaginta quatuor. Quare aut Politianus existimauit Amphoram tot pedes habere in conceptaculi inanitate, aut tesseræ naturam ignorauit. Vtrunlibet autem dixeris luculenter hallucina tus comperietur. at alterutrum uix de eo homine credere fas est qui panepistemona librum condidit, quo omnium rerum, artiumq; scien tiam profiteri uidetur. Vitruuius de tessera lib. V. ita inquit, Cubus est corpus ex sex lateribus, æquali latitudine planitierum per qua= dratum. is cum est iactus, quàm in partem incubuit, dum est inta= ctus immotam habet stabilitatem. ut sunt etiam tesseræ quas in alueo ludentes iaciunt. Amphoræ autem capacitatem cum ego nosse cu perem, quadrantal, ideſt uas cubicum ex tabellis quatuor faciẽdum ocaui, ita ut intus pedale quoquo uersus esset. factumq; ad rudicu lam exegi, quæ intus quidem erecta, æquilibris esset ad summa ua= sis labra. iacens uero & porrecta in imo atque summo, latera bina stringeret. sempedem accipimus id spatium quod digiti utriusque manus suppressis pollicibus occupant. etenim palmus (ut inquit Vi truuius) à quaternis manuum digitis inuentus est, & à palmo pes factus sedecim digitorum. nostri pedem duodecim pollicibus parti untur, quas uncias antiqui uocauerunt, ut author est Boëtius. id quod ostendit Plinius libro decimoquinto, de siliquis loquens cum

» inquit, digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata,
» pollicari latitudine. Pollicarem dixit pro unciali, ut differen-
» tiam adnotare facile sit inter digitale & pollicare. Frontinus, aqua
» rum (inquit) moduli aut ad digitorum, aut ad unciarum mensuram
» instituti sunt. digiti in Campania & in plerisq; Italiæ locis, unciæ
» in Apulia obseruantur. Est autem digitus (ut conuenit) sextadecima
» pars pedis, uncia duodecima. Idem alibi. Vnciæ ergo modulus ha
» bet diametri digitum unum & trientem digiti. Hactenus ille. Vul
go pedem metiuntur opifices manibus in pugnos contractis & por
rectis pollicibus, altrinsecusq; obuersis. Nos huiusmodi pedem habui
mus, sed ab ijs petitum qui modum pedis publicæ statuere solent.
Hoc uas autem tritico cum impleuissem, cum mensuris nostris com-
posui implendo deplendoq; subinde. hoc faciens deprehēdi uas illud
tesserarium id est amphoram meam cumulatam, huius urbis qua-
drantem radio æquatum capere. nec aliam esse inter utranq; men-
suram differentiam, q̄ quæ esse soleat inter mensuram rasam & fa
stigiatam, ut amphora cum eo auctario quod liberaliores uendito-
res cōdonare solent, quadrantē hostimento admensum omnino æqua
re possit. Quadrantē appello eius mensuræ quartam partem quàm
sextarium triticarium diximus. Secundū hoc Medimnus erit quàm
munam dicimus. Lingua enim uernacula primum mummum p̄ syn-
copen, postea munam, pro Medimno dixit. Ita sextarius ille noster
» triticarius in bina Medimna uel quaternas amphoras diuiditur, et
» inde in duodenos modios quos Bossellos appellamus. Sed hæc quæ
coniectura assequimur, argumentis adiuuanda sunt. Tranquillus in
» Cæsare. Populo præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras,
» trecenos quoq; nūmos quos pollicitus olim erat, diuisit. Si Cæsar to
tidem modios tritici uiritim quot olei libras diuisit, intelligimus mo
dium non magnam mensuram fuisse, quæ Ciceronis testimonio ple-
runq; binis, raro ternis sestertijs ualebat. Qua ratione Medimnus
quinisdenis sestertijs, et sæpe denis tantum ualebat. quod tamen in-
telligo in uilitate annonæ. nam Cicero in frumentaria duas æstima
tiones ex senatusconsulto factas ponit, unam alterarum decimarum
quas aratores non gratuitas pendere cogebantur populo Romano:
sed ita ut in modios ternos sestertios acciperent. alteram æstimationē
ponit frumenti quod interdum ciuitatibus imperabatur, ut Romano
populo præbere certum numerum frumenti cogerentur, & pro eo
in modios denarios singulos acciperent, id est quaternos sestertios.
Qua ratione Medimnus quinis denarijs æstimabatur, quod fiebat

cum annonæ penuria metuebatur ut opinor. Legitima ergo æstimatio erat trinis sestertijs in modios siculos qui maiores erant atticis et Romanis, licet idem esset Medimnus. Videamus an hoc temporibus nostris congruat. Apud nos commodam tritici primarij annonam esse aiunt, cum Medimni bini ideſt sextarius quinis & uicenis solidis Turonicis uæneunt. ab eo pretio ad tricenos iustam æstimationẽ esse. Deorsum autem ad uicenos, iam ad uilitatem spectare. quod supra hæc aut infra est, caritatis & uilitatis appellatione censeri. Cũ hæc literis mandarem pretium diuersis anni partibus à uicenis solidis ad uicenos binos & semissem plerunq; euariauit. tametsi minime ubere biennij prouentu. sed ferè ita euenit cum exportare ad externos non licet, uix iam ut annona agriculturæ impendia ferat, cum paucis annis equis aratorijs quibus nostri utuntur, magnopere pretium accesserit. Verum si Medimnus in Sicilia mediocri annona quinis denis sestertijs ualebat, planum fit non memorabili nos errore aut in nũmi coniectura, aut in mensura falli, quippe quindecim sestertij æstimatione nostra solidis tredecim & sesquidenariolo ualent. Sestertium enim denis denariolis & obolo taxauimus. Quare non mirum est si Cicero sæpe in Sicilia modium frumenti binis sestertijs esse dixit in magna ubertate. Qua ratione duo Medimna decem & septem solidis uæneunt, nam et apud nos sæpe minoris ualere memini. Cicero in frumentaria, frumentum (inquit) emere in Sicilia debuit Verres ex senatusconsul. & ex lege Terentia & Cassia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt. unum cæterarum decumarum, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter esset distributũ. Illius decumani tantum quãtum ex primis decumis fuisset, tritici modia. DCCC. millia. Pretium autem constitutum decumano, in modios singulos sestertij terni, duodetricies. imperato sestertij quaterni. Ita ut frumentum impatum sestertium duodetricies in annos singulos Verri decernebatur quod aratoribus solueret. in alteras decumas ferme ad nonagies. sic per triẽnium ad hanc frumenti emptionem Sicilienſem propè centies et tricies erogatum est. Decumanum frumentum appellat Cicero alterius Decumæ frumentum, quàm aratores dare non uectigalem sed uænalem cogebantur. Puto autem non utrobiq; duodetricies legendum, sed secundo loco duodeuicies, nihil tamen certi haberi potest quoniam locus ille corruptissime legitur. sed nec duodetricies priore loco satis congruit, cum octingenta millia modiũ quater & uicies tantũmodo ualuerint æstimatione ternorũ sestertiorum. Igitur DCCCC. M. Ciceronem scripsisse dicendũ est, non DCCC. ut sit

uicies ſepties. Quod ſi addatur XXX mil. congruet duodetricies. Ter aũt duodetricies fermè nonagies centena millia ſeſtertiũ ualet. Quibus ſi ter duodecies addas, fermè centies et tricies ſeſtertiũ erit, quod à Cicerone oratorie auctum eſt. Sic in alteras decumas quotannis ex Sicilia nongenta millia modiũ Romã exportabantur, q modij primũ ad menſurã Romanã, deinde ad noſtram reduci debent, propterea q̃ q̃ni ſiculi modij ſenos Romanos ualebãt. Qua ratione ſeptingenta & q̃nquaginta millia Siculorũ, nongenta millia Romanorum et Atticorum ualent, quæ ad Medimnos atticos relata cẽtũ & q̃nquaginta millia fiunt. his adde cẽtum & q̃nquaginta millia modiũ Siculorũ quæ cẽtum & octoginta millia Romanorũ ualent, fiunt decies cẽtena & octoginta millia. hæc. n. ſumma ſeſquiqnta eſt nongentorũ milliũ. quæ ad ſextarios Pariſinos reducta nonaginta millia fiunt, & duodenario diuiſa ſeptem millia, & q̃ngenta modia Pariſina. Sic ex duabus decimis Romani q̃ndecim millia modiũ noſtrorũ trãſportabant ex Sicilia, præter id quod ciuitatibus quaternis ſeſtertijs impẽbatur. Sed ſeptem millia & q̃ngenti modij noſtri ea ratione quam Cicero ſtatuit, id eſt tribus ſeſtertijs in modiũ ſiculum, ære noſtro ſexaginta q̃q; millia & q̃ngentos aureos noſtros ualent, quæ Romano more uicies ſexies ſeſtertiũ dicuntur, et uiginti ſeſtertia. Quare ſumma omnino nõ cõgruit, propter quod locum Ciceronis corruptum eſſe dixi, nec modo corruptum eſſe puto, ſed etiam mutilatum, inter uerbũ fuiſſet & uerbũ tritica DCCC. enim millia nõ eſt alterarũ decumarũ numerus, ſed frumenti imperati, ut ex alijs locis orationis colligitur. numerus aũt alterarũ decumarũ deeſſe mihi uidetur. Sed & maior ſumma eſſe debet in triẽnio q̃ cẽties & tricies, cum quotannis nonagies in alteras decumas daretur. id quod ex alio loco orationis oſtenditur, nã Cicero eius ſummæ q̃nquageſimas binas ad ſeſtertium tredecies taxauit. qua ratione trecẽties & uicieſquinqes eſſe oportuit. Cæterũ nõ duodetricies imperato frumento Ciceronẽ ſtatuiſſe puto, ſed bis & tricies, cum quaternis ſeſtertijs in modium æſtimaretur, ſumma enim ad numũm quadrat. Sextarius noſter ferè eſt quantum iumentum uiatorium ferre poteſt. hos in modio duodenos Pariſienſes habent. Idem Cic. in eadem oratione. Iugera profeſſi ſunt aratores imperio atque inſtituto tuo. non opinor quẽquam eſſe munus profeſſum quàm quantum araſſet, cum tot cruces, tot iudicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. In iugere Leontini agri Medimnum ferè tritici ſeritur perpetua atq; æquabili ſatione. Ager efficit cum octauo bene ut agatur. Ver-

» um ut omnes dij adiuuent, cum decimo. quod si quando accidit, tum
» fit ut tantum decumæ sit, quantum seueris. hoc est ut quot iugera
» sint sata, totidem Medimna decumæ debeantur. hoc cum ita esset,
» primum illud dico, pluribus Medimnum millibus uæniisse decu-
» mas agri Leontini q̃ quot millia iugerum sata erant in agro Leonti
» no. & rursus, Agri Leontini decumæ anno tertio uænierunt Me-
» dimnis XXXVI millibus, hoc est tritici modijs ducentis sedecim mil
» libus. His uerbis planum fit medimnum senos modios capere, cum
» prior numerus senario multiplicatus posteriorem efficiat. Idẽ ſosten
» dam nemunem aratorem minus tribus decumis dedisse. atq; hoc in be
» neficij loco petitũ ab Apronio, ut in iugera singula ternis Medimnis
» decidere liceret. deinde inferius ita subdit. professio est agri Leontini
» ad iugera XXX millia. hæc sunt ad tritici Medimna nonaginta, id
» est tritici modia quingenta quadraginta millia, tres quinquagesi-
» mas, id est tritici modium XXXII millia quadringentos. ab omni
» bus enim ternæ præterea quinquagesimæ exhibebantur. Hæc ex-
empla Ciceronis corruptissime hodie leguntur, sed partim ex loco-
rum collatione, partim calculo emendantur, quæ ideo citanda du-
xi, ut probarem Medimnum senos modios Romano more capere. Si enim quingenta quadraginta millia senario partiaris, fient sexies nonaginta millia. His etiam exemplis authoritatem habe-
mus agri Leontini qui fertilitate commendabilis erat, iugera sin-
gula singulis Medimnis, id est senis modijs seri. & plerunque
cum octauo, raro cum decimo fœnore satum frumentum redire.
Primum igitur statuamus quanta sit iugeri mensura. Columel. li
» bro VI. duo (inquit) actus iugerum efficiunt longitudine pe-
» dum ducentorum quadraginta, latitudine pedum centum uiginti,
» quæ utræq; summæ in sese ductæ quadratorum pedum faciunt mil
» lia uiginti octo & octingentos. Iam authore Columella & calculo
confirmatore nouimus ducentos & quadraginta pedes quæ lon-
gitudo est iugeri centies & uicies multiplicatos qui numerus est la-
titudinis octo & uiginti millia quadratorum pedum & octingen
tos efficere. Hic numerus octingentas hexapedas efficit, qua mensura
nostri mensores & fabri sic utuntur, ut antiqui Romani decem-
peda. Est enim hexapus siue hexapeda mensura sex pedum. quæ
quadrata sex & triginta pedes habet. Porrò centum hexape-
dæ quadratæ tria millia & sexcentos pedes efficiunt. Quadrin-
gentæ hac ratione quatuordecim millia & quadringentos ex-
plent, quæ mensura est semiiugeri Romani ex Columella. Ita

iugerũ octingentas hexapodas nostras habebat. Quare quod apud Varronem & ipsum Columellã legitur, actum quadratum undiq; finiri pedibus centum uiginti, eumq; duplicatum iugerum facere, id de iugero quadrato intelligendũ est, nõ absolute de iugero, quod parum apud utrũq; declaratum est. sed cum uterq; dicat scrupulum denum esse pedũ quadratorum, & in iugero esse scrupula ducenta & octoginta octo, planũ fit calculo de iugero quadrato nõ intelligi cum dicitur iugerũ pedum esse uiginti octo milliũ & octingentorũ. si enim in singula scrupula centenos pedes numeres, quot ex denis pedibus quadratis exurgunt, patet uel in digitos deducenti ducenties octuagies octies centenos pedes fieri, id est uiginti octo millia octingentos. at iugerũ quadratum altero tanto maius est. In agro Parisino nõ una est mensura, propterea iustissimam eligam, & quæ latius in eodẽ agro patet. perticam nostram uicenum quum pedum esse aiunt lõgitudinis. hæc quadrata sexcenos uicenos quos pedes continet, q numerus centies multiplicatus sexaginta duo millia & quingentos pedes quadratos efficiat, tot enim tantisq; perticis iugerum nostrũ quod arpennum appellamus, constare dicitur. huiusmodi iugero licet alij utantur, alij tñ affirmant grãdissimam illam esse mensuram, sed iustam agri nostri pticam uicenum binũ pedum esse lõgitudinis, quæ quadrata quadringenos octuagenos quaternos pedes habet. Et hæc iam apud pleroſq; plena existimatur. Qua ratione centenariũ iugerum quadraginta octo millia quadringentos pedes habet quadratos. Est & minima mensura quæ perticis duodeuicenarijs utitur. quæ pedes trecenos uicenos quaternos habent, & centenæ in iugero, pedes quadratos conficiunt numero triginta duo millia quadringentos. Sunt etiam qui pticis qdem plenis, sed iugero sexagenario utantur. Quo fit ut illis iugerum triginta septem millia quingentos pedes habeat. nos aũt mediam mensuram obseruabimus quã dicunt germanã nostrã esse, quæ duos & uiginti pedes pticæ statuit, & quadraginta octo millia quadringentos pedes habet. hæc ad iugerum Romanum composita cãdem habet proportionem quã quadringenti octoginta quatuor ad ducentos octoginta octo, quæ ut maior est multo sesqpla, sic paulo minor est dupla. eiusmodi arpennum pingui solo alternis propémodum messibus Medimnum duodecimum reddit. huiusmodi ferè est fertilitas in eo tractu, q peculiari nomine Francia appellatur, ex eo (ut arbitror) qp sit sumen (ut dicitur) Franciæ, in quo agro triticum mutilis spicis nascitur, non ut ferè in Italia aristatis. In eo nos prædium Marlianum habemus. neq; nũc de summa ubertate aut

ſoli, aut temporis loquimur, ſed de ea quæ plerũq; uiſitur. Notum eſt in eo agro arpẽna duodeuicena in annos ſingulos ſingulis modijs noſtris oblocari tritici lectiſſim. q̃q̃ ea ferè locationum formula eſt, ut colonus eo recte præbẽdo tritico defungi poſſit quod ſummæ bonitati uno ſolido cedat, & interdum eo quod ſemiſſe tm̃ ſolidi. modium autem noſtrũ ut iam dixi duodenos ſextarios continet, et ſextarius binos Medimnos. hac ratione ſingula iugera quotannis dodrantem, id eſt ſeſqmedimnũ penſitare inueniuntur. Cum tm̃ in eo tractu nullum agrum reſtibilẽ eſſe ſciã. Sic. n. fert agricolatio, ut triticarius ager à meſſi triticea altero anno ſemeſtre aliquod genus frugis capiat, ut ordeum uel auenã uel qd aliud leuioris fœtus, tertio aũt anno noualli agitato ceſſet, quod & aruum & uernactum appellatur ab antiquis. Itaq; planũ fit agrũ noſtrum bonitate ſiculo nõ cedere, quẽ Cicero cum octauo & decimo acceptum reddere ſemen dixit. q̃q̃ id poſtea uiderimus, nunc id tm̃ argumenta noſtra adiuuat q̃bus aſſerere contendimus Medimni Romani et minæ noſtræ paritatem. Noſtri aiunt agricolæ arpẽnum prædictum ſeſqmedimnũ ferè poſcere ut bene ſeratur aruum. Columel. de ſatione loquẽs lib. XII. pinguis agri iugerum ſi ſolutus & ſicus ſit, quaternos tantum modios tritici poſcere tradidit, ſi cretoſus aut uliginoſus, q̃nos. Hoc cum à noſtratibus anxie inqrerem, uix conſtare opiniones deprehendi. id quod ex uarietate ſoli & menſurarum contingit. quãtum tamen colligere potui, plena. i. mediocris pinguis agri menſura ſolo dẽſo dodrantem minime poſcit, interdum etiam dextantem, id eſt decem modios Romanos. ſoluto & minime uliginoſo ſolo nunc ſeptenos, nũc octonos. minimus modus agri reliqs etiã competentibus, ſenos modios id eſt Medimnum poſcit. His cõuenit dictum Columel. li. II. Iugerum (inqt) agri pinguis plerunq; modios tritici quatuor, mediocris q̃nq; poſtulat. adorei modios nouem, ſi eſt lætum ſolũ. ſi mediocre decem deſyderat. nam q̃uis de menſura minus authoribus conuenit, hanc tm̃ uideri cõmmodiſſimã docuit noſter uſus. et paulo inferius. Nobis ne iſtam q̃dem quã prædiximus menſuram, ſemp placet ſeruari. q̃ eam uariat aut loci, aut temporis, aut cœli conditio. proinde quã proportionẽ iugerum Romanũ, id eſt duodetriginta millia & octingenti pedes, ad Pariſinum arpẽnum habent, id eſt ad duodeq̃nquaginta & quadringentos, eandem ferè habent quaterni quiniq; modij ad ſeptenos & nouenos. Leontinum iugerum non admodum diſparile noſtro minimo fuiſſe oportet, quod tantũdem frumenti poſceret, id eſt medimnum in ſingula iugera, ſi tamen Cicero ueritati inſeruiuit potius

q̃ exaggeratiõi criminis. Arpẽni ãt uocabulo nõ licẽter uti uideorcũ id apud Columel. legatur. Aristoteles in scđo politicôn author ẽ Solone Atheniẽsem quatuor cẽsus Athenis ĩstituisse. Quorũ primus fuit eorũ q pẽtacosiomedmni dicti sunt. i. qngẽtis medmnis cẽsi. Secũdus corũ fuit q Zeugitæ dicẽbãtur. ab eqs iugalibus. Tertius Hippas ab eqs. Quartus Theticus dicitur. Qui corũ erat q Thetes. i. opificẽs erãt, hoc ẽ opas suas locantes. primũ secundũ et tertiũ ad magistratus et hono-
» res admitti uoluit, eosq; diuitum nobiliũq; appellatione cẽseri. τὰς
» δ' ἐφ' ἁλὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν οὐπόρων κατέστησε πάσας, ἐκ τῶν πεν
» ταπεσιομεδίμνων καὶ ζευγιτῶν καὶ τρίτας τέλους τὰς καλουμένης ἱππάδος.
» Plutarchus, in Solone, cum magistratibus (inqt) oẽs locupletibus relin
» quere uellet, reliquam autem reip. gubernandæ partem promiscuã
» facere, ad quã antea plebs aspirare non poterat, ad cẽsus ciuium se
» contulit. & qui in siccis atq; humidis cẽsi erant, in primo ordine lo
» cauit, & pentacosiomedmnos uocitauit. In secundo autem eos qui
» equos alere possent, aut trecẽtis cẽsi forent, & hos hippada solue
» tes ab equis nuncupauit. Zeugitæ uero tertij cẽsus hoies uocati sunt,
» q ducẽtorũ medimnũ cẽsum explerẽt. Quo hæc melius intelligan
» tur, Pollux lib. VIII. de hoc loquẽs ita inqt τιμήματα δ' ἦν τέτταρα,
» πεντακοσιομεδίμνων, ἱππέων, ζευγιτῶν, θητικῶν. οἱ μὲν ἐκ τὸ πεντα-
» κοσιομεδίμνου μέτρου ὑγρὰ καὶ ξηρὰ ποιεῖν κληθέντες, ἀνήλισκον δ' εἰς
» τὸ δημόσιον τάλαντον. οἱ δὲ τὸν ἱππάδα τελοῦντες, ἐκ μὲν τὸ δύνασθαι
» τρέφειν ἵππους, μετεῖχον βουλῆς. ἐκ ποίων δὲ μέτρα ξ ἑκατόσια, ἀνήλισκον
» δὲ ἥμιτάλαντον. οἱ δὲ τὸ ζευγίσιον τελοῦντες ἀπὸ διακοσίων μέτρων κατε
» λέγοντο. ἀνήλισκον δὲ μνᾶς δέκα. οἱ δὲ θητικὸν, ὃ δεμίαν ἀρχὴν ἦρχον. ὃ
» δὲ ἀνήλισκον οὐδέν. Quorum uerborũ huiusmodi est sententia. Qua
» tuor cẽnsus Athenis fuisse, pentacosiomedimnos, hippeis, Zeugitas, the
» ticos. Pentacosiomedimnos autem. i. quingenimedimnos ideo appella
» tos, q quingenum medimnũ numerũ uel mensurã siccis & humdis
» facere possent, hosq; in publicum sumptus facere talẽtum. Hippeis aũt
» id est equites ex eo dictos uideri, q equos alere possent. cosq; mensu
» ras trecẽtas facere, & publicæ semitalẽtum impendere. At uero q
» iugationem penderent, à ducẽtis mensuris cõscribi solitos esse, &
» publicæ decem minas cõsumere. Postremæ notæ eos esse qui theticũ
» pẽderẽt id est opificiariũ uel mercenariũ. eosq; nec magistratũ gere
» re, nec publicæ quicq̃ sumptus facere. licẽbatq; ex uno ordine ad aliũ
» trãsire ut idẽ Pollux author est. Ex hoc aũt instituto prodierunt (ut arbitror) munera psonalia, quorũ mentio fit in leg. ulti. de muneribus & honoribus in pandectis. Seruius etiam Tullius hoc exemplo

classes quinq; ciuium Romanorum descripsisse uidetur. Prima classis in octoginta centurias distributa, ex ijs, qui centũ milliũ æris, aut maiorem censum haberent, quæ summa à nobis mille aureis nostris æstimata est. octoginta autem centuriæ in quadragenas seniorum ac iuniorũ diuisæ. Ita ut seniores ad urbis custodiã præstò essent, iuniores ut foris bella gererent. qbus arma imperata, galea, clypeus, ocreæ, loricæ, tela in hostem, hastaq; & gladius. Secũda classis intra centum usq; ad qnq; & septuaginta milliũ censum instituta. Tertiæ classis qnquaginta millia census fuit. Quartæ quinq; & uiginti millia. Quinta & ultima undecim millibus cẽsebatur, id est centum ac decem aureis nostris. Reliqua aũt multitudo cuius esset inferior census, immunis militia facta. Eqtum etiam ex primoribus ciuitatis duodecim centurias scripsit, qbus ad equos emendos dena mill. a æris ex publico data, & quibus equos alerent uiduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos singulos penderẽt. dena millia æris ego cẽtenos aureos intelligo, ad binos equos emendos, & uicenos ad alẽdos id est bina millia. Hæc omnia (inqt Liuius) in dites à pauperibus inclinata onera. Ex his intelligimus in infantia urbis Romæ primarias opes fuisse mille aureos. Propterea Plin. lib. XXXIII. nõ erat (inqt) apud antiquos numerus ultra centũ millia. Itaq; hic & hodie multiplicatur, ut decies centena millia aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit nummusq; pcussus. Quem locũ ex uetusto sic lego. itaq; est hodie. multipli cantur hæc, ut decies cẽtena mil. aut sæpius dicantur. hoc sensu. ut olim nõ erat nũerus ultra C mil. sic nec hodie, qa cũ ad C millia puẽtũ est, p multiplicationẽ fit progressus, dicẽdo decies cẽtena mil. aut uicies, aut cẽties, quæ summæ antiqs ignotæ fœnore excreuerũt. Idẽ. Seruius rex primus signauit æs. antea rudi usos Romæ Rhemeus tradit. Signatũ ẽ nota pecudũ uñ et pecũia appellata. Maximus cẽsus C millia assiũ illo rege fuit, et iõ hæc pria classis. Vt igitur Rõæ pria classis cẽtenariorũ fuit, sic Athẽis qngenariorũ q quotãnis pẽdere posset Medimna uini et olei et frumẽti qngena, sic. n. ex Polluce ĩtelligendũ puto. Quigẽta ãt medimna ĩ Attica quæ plurimo ĩportato frumẽto utebatur, CCL aureis æstimare possumus. et qngẽta uini medimna. i. mille amphoras totidẽ penè frãcicis, pro qbus DC aureos ponemus, q bus si addamus totidẽ olei amphoras, nescio qd æstimare debeã. Apud Dẽosthenẽ πρὸς φορμίωνα Chrysippus qdã negociator ita ad iudices loqtur. ὅτε δὲ ὁ σῖτος ἐπετιμήθη πρότερον ἢ ἐγένετο ἑπτακόσιαι δραχμῶν, εἰσαγαγόντες πλείους ἢ μυρίους μεδίμνους πυρῶν, διεμετρήσαμεν ὑμῖν τῆς παβεσημείας τιμῆς, πέντε δραχμῶν ἕν μέδιμνον. Cum autem frumen

» ti auctum esset pretium, & ad sedecim drachmas excreuisset, impor
» tato frumẽto ultra decẽ mullia Medimnũ, iusto & legitimo pretio uo
» bis admensi sumus qnis drachmis in Medimnũ. Hac Demosthenica
ratione sextarius Parisinus circiter aureo uno fuisset. hoc est decem
drachmis. Igitur q Athenis eum prouẽtum qngentum Medimnũ ha
bebant talentum impendere publicæ tenebantur hoc est sexcentos au
reos. Verũ intelligimus illam æstimationem cẽsus nõ strictam fuisse,
ut pẽtacosiomedimni dicerentur q quotannis eam summã corradere
possent, sed q tantum pendere possent talẽto esse taxatos. Parũ tñ hoc
explicatum est ab authoribus. Interpres Aristophanis Pẽtacosiomedi-
mnos dictos dicit eos q tot mensuras arare possent. πεντακοσιομεδί-
» μνους διὰ τὸ γεωργεῖν τοσαῦτα μέτρα ὅτως ἐπωνόμαζον. Eqtes autem
» eos dictos q trecentas mensuras ararent, nomẽ ex eo sortitos q equos
alere possent si quando opus esset. Qui cũ primũ sexcẽti fuissent, po
stea urbe aucta mille & ducenti, esse cœperũt. his licebat comatos es
se licet ditiores essent qngenarij id est pẽtacosiomedimni. Oportebat
ergo ciues eos diuites esse q tm telluris ararent, aliũde etiam ditescẽ-
tes, ut negociationibus maritimus propter situm urbis, & fœnore tra
iectitio. Opificum aũt ordini licebat & iudicare, & concionem habe
» re ut idem author inqt. δικάζειν καὶ ἐκκλησιάζειν. Hactenus illi
remp. attingere poterant. Copiosos aũt Atheniẽses fuisse ex Thucy-
dide nouimus, q lib. II. Periclem eorũ ducem ita inducit de opibus
eorũ differentem, ut dicat confidere eos debere, nec incursa hostium
pterrefieri. Bello. n. gerẽdo consilio & ui pecuniæ p. urima obtineri,
Atheniẽsibus aũt sexcentorũ talentorũ obuẽtionem annuã esse, quæ
quotãnis ferè tributi nomine à socijs eorũ pensitarentur, præter ali
os prouẽtus. esse præterea signati argenti in arce sex talẽtorũ millia,
fuisse aũt aliquãdo plurimũ nouẽ millia septingenta. Ex qbus in ar
cem et publicas alias extructiones erogatum fuisse quod nũc illi sum-
mæ desit. τὰ δὲ πολλὰ τὸ πολέμου γνώμη καὶ χρημάτων περιουσία ἔφατεῖ
» τε. θαρσεῖν τε ἐπέλευε προσιόντων μὲν ἑξακοσίων ταλάντων ὡς ἐπὶ τὸ πο
» λὺ φόρᾳ κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῶν ξυμμάχων τῇ πόλει, ἄνευ τῆς ἄλλης προ
» σόδου. ὑπαρχόντων δὲ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἔτι τότε ἀργυρίου ἐπισήμου ἑξακι
» χιλίων ταλάντων. τὰ γὰρ πλεῖστα διακοσίων ἀποδέοντα μύρια ἐγένετο. Sex
millia talẽtũm tricies sexties cœntena millia aureorũ nostrorũ æsti
mare solemus. Suidas author est redditus publicos Athenis Prytanea
appellari. et conoïe metallorũ uectigalia et fori. i. rerũ uẽditarũ, et
portoriorũ intelligi. et qcqd à socijs uel subditis pẽsitaretur, et qcqd ex
manubijs uel reb. publicatis redigeretur. quorũ (inqt) noïum cumulus

bina millia talentum propemodum conficit. Athenæus autem libro XII ſcribit Duridem in hiſtorijs prodidiſſe Demetrium Phalereum cuius mui ta eſt mentio apud Ciceronem, Quintilianum, Plinium, & alios, cum Athenis reip. adminiſtrandæ præeſſet, mille ac ducen ta talenta in poteſtate habuiſſe quotannis. Ex quibus cum minimã partem in ſtipendia militum & reliquas reip. partes tuendas conſu meret, reliqua per ingenitam morum incontinentiam luxurioſe dila pidabat. Epulis quotidianis lautis & opiparis quamplurimos con= uiuas accipiens, & ea parte magnificentiæ Macedonicas cœnas ſupe rans. Alioquin nitore & lautitia uitæ Cyprios & Phœnicas prouo cans, cum cœnationum pauimenta ſingulari artificio uermiculata, etiam unguentis perfunderentur. Δημήτριος δ' ὁ Φαληρεὺς χιλίων καὶ διακοσίων ταλάντων κατ' ἐνιαυτὸν κύριος γενόμενος. καὶ ἀπὸ τούτων βραχέα δαπανῶν εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ πρὸς τῆς πόλεως διοίκησιν, τὰ λοιπὰ πάντα διὰ μύρων ἀφασίαν ἤφάνιζε, Hæc uerba ſatis ſignifi= cant publicos redditus Athenarum mille & ducentorum talentum fuiſſe. Diximus alibi Athenis Iſocratem rhetorem uiginti talẽtis ora tionem unam uendidiſſe. Plutarchus autem author eſt Demoſthenem in eadem urbe totidem talentis unius diei reticentiam uendidiſſe Har palo, qui Alexandrum Magnum fugiens Athenas ſe contulerat. licet hiſtoria ab Aulo Gellio in decimo aliter referatur. Hoc tamen pene conuenit q Demoſthenes nocte aureo calice accepto cum uiginti talen tis argenti, in concionem poſtridie ueniens collo lana & faſcijs obli gato, cum cẽſere iuberetur & pro concione dicere quid de Harpa= li poſtulatis ſtatuendum eſſet, nutu oſtendit ſe irraucuiſſe nec pro= q poſſe. Quo tempore ij qui munere Harpali corruptum eſſe ſciebãt, ridentes dicere cœperunt concionatorem hominem & popularem noctu argyranche corruptum, id eſt angina argentaria. καὶ γενο= μένης τάχιστα τῆς νυκτὸς ὁ ἅρπαλος ἔπεμψεν αὐτῷ τὴν μύλικα μετὰ τῶν εἴκοσι ταλάντων. Et paulo poſt. καὶ μεθημέραν οὖ καὶ καλῶς ἐρίοις καὶ ταινίαις κατὰ τὸ βραχὺ κατειλιγμένος, εἰς πρὼ ἐκκλησίαν προῆλ= θε. καὶ κελευόντων ἀνίστασθαι καὶ λέγειν, διένευεν ὡς ἀποκεκομμένης αὐ τῷ τῆς φωνῆς. οἱ δὲ οὐρεῖς χλευάζοντες, ὑπ ὑπὸ συνάγχης ἔφραζον. ἀλ λ' ὑπὸ ἀργυράγχης εἰλῆφθαι νύκτωρ τὴν δημαγωγόν. id eſt. Interdiu au tem Demoſthenes pulchre & concinne lana & faſcijs obuoluto col= lo in concionem prodiens, cum quidam eorum qui aderant ſcande= re in pulpitum & dicere eum iuberent, nutu ſignificauit quaſi ob tuſa uox ſibi eſſet. Quo facto homines quidam ingenioſi cauillantes, non angina noctu oratorem, ſed argentangina correptum eſſe dixe

runt. Idem Thucydides lib. III. author est Athenienses Mithylenem obsidentes cum iam magna ex parte pecunias supradictas consumpsissent in eo bello quod cum Lacedæmonijs, eorumq; socijs susceperant, & pecunijs egerent ad obsidionem peragendam, tum primum tributum in ciuitate instituisse & ducenta talenta ad bellum contulisse, emissis etiam nauibus XII ad pecunias à socijs cogendas.

» προσδεόμενοι δὲ οἱ ἀθηναῖοι χρημάτων εἰς τὴν πολιορκίαν, καὶ αὐτοὶ ἐσι
» νεμόντες τότε πρῶτον ἐσφορὰν διακόσια τάλαντα ἐξέπεμψαν, καὶ ἐπὶ
» τὰς ξυμμάχους ἀρχυρολόγους ναῦς δώδεκα. Quod uero diximus de quingenarijs Athenienſibus qui impendere talentum publicæ tenebantur, ita intelligo non ut quotannis tributi nomine impenderẽt. tributum enim Athenienſes non pendebant, ut ſupra dictum eſt ex Thucydide, ſed ut cum opus eſſet, id quod ex oratione Demoſthenis intelligi poteſt quæ περὶ συμμοριῶν inſcribitur, id eſt de Symmorijs. quaſi dicas de decurijs munera obeuntium, id quod intelligi non poteſt niſi ſummam & ueluti argumentum orationis eius colligamus. Eſt autem eiuſmodi. Cum Rex Perſarum expeditionem in græcos & præcipue in Athenienſes facturus diceretur, populus Athenienſis tumultuari cœpit, quaſiq; ducem quærere qui Athenienſium exercitu inſtructus obuiam ultro Perſis in Lydiam procederet. Quod cum Demoſthenes temerarium eſſe uideret, nec tamen aperte damnare & diſſuadere auderet, cenſere cœpit prius de apparatu belli cogitandum & quonammodo ſuppetere copiæ bellicæ propulſando tanto bello poſſent. Itaq; ex ditioribus urbis centum decurias duodenum hominum deſcribendas cenſuit quas Symmorias appellat. hic ordo trierarchæ appellantur, id eſt triremum præfecti quaſi nauarchi. quãq; Symmorias tantum uiginti facit, ſexagenum hominum. quas rurſus in quinas partes duodenum hominum di-

» ſtribuit. Sic enim inquit. ἐκτοίνυν τούτων δίμοιρα δεῖν ποιῆσαι συμμο=
» ρίας ἑπήκοσιν, ὥσπερ νῦν εἰσὶν, ἐξήκοντα σώματα ἔχουσαν ἑκάστην. τούτων
» δὲ τῶν συμμοριῶν ἑκάστην, διελεῖν πελάω πέντε μέρη κατὰ δώδεκα ἄν-
» δρας, ἀνταναπληροῦντας ἀεὶ πρὸς τὸν εὐπορώτατον τὸς ἀπορωτάτους.
Ex his mille & ducentis existimo classes uiginti faciendas eo modo quo nunc factæ sunt, ſexagena corpora unamquanq; habentem. Earumq; ſingulas diuidendas in quinas decurias cenſeo duodenum hominum. Ita ut ditiſſimo cuiq; egentiſſimi in decurijs ordinandis coniungantur. Ita autem conſtitutis claſſibus, id eſt Symmorijs, & diuiſis decurijs, trecentas naues triremes faciendas eſſe cenſet, & rurſus eas in uiginti partes tribuit ſingulas denumquinum nauium.

Ita ut ex primo secundo & tertio centenario cuilibet classi quinæ distribuantur, & sic unaquæq; classis singulis decurijs ternas rursus tribuat. hac constitutione classium triremium trierarcharumq; facta, Quoniam uero (inquit) census eorum sex millium est talentorum, oportet & facultates quoq; certo ordine ac formula constitui, & in singulas decurias sexagena talenta tribui, ut singulæ classes quinquies sexagena talenta sortiantur. id quod his uerbis ab eo dicitur. εἶτα πέντε ἑξήκοντα ταλαντείας εἰς ἑκάστην τῶν μεγάλων τῶν εἴκοσι συμμωριῶν ἐπικληρῶσαι. πλὴν δὲ συμμορίαν ἑκάστῳ τῶν μερῶν μίαν ἑξήκοντα ταλαντείαν ἀποδοῦναι. Hoc autem ideo statuit, ut si leuius bellum instet, centum naubus tantum res geratur, & sexagenis in singulas decurias talentis impensa suppeditetur, & duodeni trierarchi sint. sin grauiore bello ducentis naubus opus sit, tricena in singulas decurias talenta impensam conferant, & sena sint corpora trierarchiæ munus obeuntia. q si grauissimo bello premantur, singulæ decuriæ ad uicena talenta & quaterna corpora contrahantur. ὅπως ἐὰν μὲν ὑμῖν ἑκατὸν δέη τριήρεων, πλὴν μιᾶς ἀπάσην ἑξήκοντα τάλαντα συντελῇ, τριήραρχοι δ' ὦσι δώδεκα. ἐὰν δὲ δέη διακοσίων, τριάκοντα μὲν ἢ τάλαντα τὰ πλὴν ἀπάσην σωτελοῦντα. ἐξ δὲ σώματα τριηραρχοῦντα. Hoc facto armamenta nauium æstimanda primum censet, quæ qualiaq; naubus commoda aut necessaria sint, eadem ratione in classes ac decurias tribuenda omniaq; sortito expediri, ut cum rei gerendæ tempus uenerit, quam quisq; nauem sortitus sit, eam instructam in tempore recte præstet. Verum Demosthenes uniuersam huius constitutionis, quam ipse syntaxin uocat, rationem, in tres summarias partes diuidit. In trierarchos enim & eorum facultates, & in triremes primam partem statuit. Secundam in facultates omnium diuitum & pauperum ciuitatem habitantium à quibus sumptus suppeditari oportet. tertiam partem delegat classiario militi, & loco. i. armamentario & naali. prima pars explicata est. tertiã hoc modo prosequitur. decem tribus erant Athenis, unicuiq; igitur tribui tricenas naues assignat, decies enim tricenæ fiunt in summa trecẽtæ. has rursus tricenas trifariã diuidit. i. in terdenas. tribus enim apud Athenienses in treis partes diuiduntur quæ trityes ab ipsis appellantur quasi tertiæ tribuum partes nos quia uerbum latinum non habemus, trientes nunc dicemus. Vnicuiq; igitur trienti denas naues implendas tribuit, cum belli gerendi tempus fuerit. tum unicuiq; tribui tricenas stationes nauium construendas assignat in pyræco portu Athenienſi, ut singulæ stationes singulas triremes capiant. & distri

butionem parem in triētes ut ſupra facit, ſortitóq; etiam omnia multi tranſigi, ut decem tribus decem loca ſortiantur tricenis ſtationibus faciendis, & trierarchi ſortito in loca & ſtationes diſtribuantur. Hæc munera Tele & Liturgiæ & Iſphoræ à græcis appellantur. quæ uerba nullo diſcrimine ab oratore uſurpantur in oratione quæ πρὸς λεπτίνην quaſi apud Leptinem non contra Leptinem inſcribitur. Ab his minoribus præſtationibus immunes erāt trierarchi claſſici ciues, hoc eſt primæ claſſis municipes. Sic enim inquit ille in proxime dicta oratione. οἱ μὲν τοίνυν πλουσιώτατοι ϛιηραρχοῦντες ἀεὶ, τῶν χορικῶν ἀτελεῖς ὑπάρχουσι. οἱ δ' ἐλάττω τῶν ἐγγυῶν κεκτημένοι, τὴν ἀναγκαίαν ἀτέλειαν ἔχοντες, ἔξω τῶν τέλους εἰσὶ τούτου. Atqui ditiſſimi cum ſemper in munere trierarchiæ occupati ſint à theatralibus præſtationibus immunes ſunt. Quorum autem facultates infra cenſus ſunt, ij cum neceſſariam immunitatem habeant, ne hoc quidē munus obibūt. Munera autem publica uno nomine Liturgiæ dicuntur. Quorum genera ſunt Choregia, ideſt præſtatio ſappeditando choro inuenta liberalium ludorum tempore & panathenæorum. Heſtiaſis ideſt conuiuatio ſeu epulū tributim exhiberi ſolitum. Gymnaſiarchia oleum palæſtræ ſuppeditabat priuato ſumptu. Iſphora dicebatur collatio ad ſtipendia militum. Reſtat pars ſecunda apparatus, id eſt collatio uniuerſæ ciuitatis ad ſtipendia militum. Hanc partem Demoſthenes perſtrinxit oratorie. Videbat enim gratioſam eſſe orationem ad populum non poſſe, quæ populi facultates exhauriret. Cū ergo uideret immani collatione opus eſſe, maioréq; facultatum parte quàm ut tunc populus non dum aduentu hoſtis perterritus, ferre poſſet ſi à ſe taxaretur, nec minorem dicere uellet, ideſt eam quæ populo tolerabilis eſſe tunc potuiſſet, tandem ſeipſum oratorie interrogans & uiciſſim reſpondens ita inquit. τίς ὦν ἐσθ' ὅτος ὁ πόρος; ἢ νῦν μὲν οὐκ ἔστιν, ὑπάρξων δ' ὅτε. αἰνίγματι γὰρ ὅμοιον τὸ τότε ἐγὼ φράσω. ὁρᾶτε γὰρ τὴν πόλιν ὥσπερ ἀνδρὸς ἀθηναῖοι πᾶσαν ταυτηνί; ἐν ταύτῃ χρήματα μὲν ὀλίγα δέω πρὸς ἅπασας τὰς ἄλλας εἰπεῖν πόλεις. ταῦτα δ' οἱ κεκτημένοι τοιοῦτον ἔχουσι τὸν τρόπον, ὡς ἐν πάντες οἱ λέγοντες φοβοῦσιν ὡς ἤξει βασιλεύς. ὡς πάρεστιν, ὡς οὐκ οἷόν τε ταῦτ' ἄλλως ἔχειν, καὶ μετὰ τῶν λεγόντων ἴσοι τὸ πλῆθος τούτοις χειροτονοῦσιν, ἃ μόνον οὐκ εἰσενήνεγκαν, ἀλλ' ἃ δ' ἂν δέξασιν, ἃ δ' ἂν ὁμολογήσασιν πεπονθέναι εἰ μέντοι τὰ νῦν διὰ τῶν λόγων φοβερὰ, ἔργῳ πρᾶττόμενα αἰσθοιντο, οὐδεὶς ἔστως ἠλίθιος ἐστὶν ὅστις οὐκ ἐκτὸς δοίη καὶ πρῶτος εἰσενέγκαι. Quodnam igitur eſt hoc uelligma? id quod nunc quidem non eſt, tunc autem futurum eſt? Equidem ſimile quid ænigmati dicere hic non dubitem. Ecquid hāc ciui-

tatem

tatem omnem o' uiri Athenienſes cernitis? In hac ego ipſa parum abeſt quin dicam tantum pecuniarum eſſe, quantum in alijs omnibus ciuitatibus. atqui qui eas poſſident, huiuſmodi mentem habent, ut ſi oratores omnes terrere eos uolentes, regem uenturum dicant, atque etiam iam aduentantem, quodq; hæc aliter habere ſe nequeant, ad hæc ſi cum ipſis orationem habentibus futurum ita prædicant totidem fatidica, ne ſic quidem pecunias oſtenſuros eſſe putem, aut profeſſuros eas, nedum ad collationem daturos. Quod ſi ea quæ nũc uerbotenus terrifica iactantur, reapſe geri ſenſerint, nullus utiq; uſque adeo ſtultus eſt, quin & prolixe dare, & in primis conferre uelit.

Ecquem enim eſſe credimus qui bona ſua cuncta perdere tandem malit, q̃ fortunarum ſuarum partem pro capite ac reliquis ſuis fortunis in medium afferre? Deinde ſenſim progrediens, quaſiq; obrepens tenaci auaritiæ, neq; enim nunc (inquit) inquirendum modum collationis puto, qui melius in re præſenti ſtatuatur. Quippe ſi mire nunc rationem eius uelimus, & ex præſenti ſenſu animorum taxare, in riſum res abibit. Sed ineamus ſanè. Sit aliquis q dicat centeſimam ſe collaturum, nempe ſexaginta talenta is dixerit. age quin quageſimam quiſpiam dicet? hic duplum prædictæ ſummæ dixerit. & quid hoc eſt ad mille & ducentos camelos qui uehere pecunias regi ab iſtis dictitantur? Sed uideamus porro. Vultis igitur ut duodecimã conferamus, quingenta ſcilicet talẽta? at neq; id ferre poſſitis, neq; ſi ſtatim deponatis, idonea ſit pecunia, quæ tanto bello ſatis eſſe poſſit. φέρε γὰρ, πῶς ἑκατοστὴν τις εἰσφέρειν ἐρεῖ νῦν, ὅπου ἑξήκοντα τάλαντα ἐρεῖ. ἀλλὰ πεντηκοστήν τις ἐρεῖ γ' ὅλως, ὅπου ἑκατὸν καὶ εἴκοσι. καὶ τί τοῦτ' ἐστι πρὸς διακοσίας καὶ χιλίας καμήλους ἃς βασιλεῖ τὰ χρήματ' ἄγειν φασίν ὅτοι. ἀλλὰ θεῷ. βούλεσθε δωδεκάτην ἡμᾶς εἰσοίσειν, πεντηκόσια τάλαντα. ἀλλ' ὅτ' ἂν ἀνάσχοισθε, ὅτ' ἂν εἰ καταβοιτε, ἄξια τὰ πολέμου τὰ χρήματα. Hæc eſt ferè ſumma eius orationis quantum ad id quod quærimus pertinet. Cuius ſenſus non facile cuilibet explicabilis, memorabilis tamen mihi uiſus eſt, propter collationis rationem ſingulari inuento expeditam. ex prædictis autem apparet totius ciuitatis cenſum ſex millibus talentum æſtimatum à Demoſthene. Sexaginta enim talenta centeſima pars eſt ſex millium, & quingenta duodecima. Quare quod ſupra diximus de talentis ſex millibus in claſſes & centurias diuiſis, non de cenſu tantum mille ac ducentorum trierarchorum intelligendum, Demoſthenes his uerbis ſignificat, de diuiſione ſuprãdicta loquens. ἐπειδὰν δὲ ταῦτα ὅπως ἔχοντα ὑπάρχῃ, πειράσω ἐπιδεῖξαι τί μεμάθηκεν ἡ τῆς χώρας ἑξακισχιλίων ταλάντων, ἵν' ὑμῖν

» κὴ τὰ χρήματα ἢ συντεταγμένα, διελεῖν τοῦτο, κὴ ποιῆσαι κατ' ἐξήκοντα
» τάλαντα ἑκατὸν μέρη. Cũ uero hæc ita conſtituta fuerint, author ero
» uobis ut cenſum regionis qui ſex millium eſt talentûm, diuidentes,
» cẽtum parteis faciatis ſexagenûm talentûm, ut uobis quoq; pecuniæ
» certa formula conſtitutæ ſint. regionem agrum Atticum ſignificans
qui in cenſu Athenienſium erat. in enarratoribus tamen Demoſthe
» nis quæ incerto authore circunferun'ur ita legimus, πλὼ δὲ ὐσίαν
» πλὼ τῶν χιλίων κὴ διακοσίων τριηραρχῶν τετιμῆσθαι φησὶ τάλάντων ἑξα
» κισχιλίων. Bona autem mille & ducentorũ trierarchorum cenſa eſ-
ſe dicit talentis ſex millibus. Hac ratione ſinguli quinis talentis cen
ſi erant, id eſt tribus millibus aureorum noſtrorum, quæ millies ac
ducenties multiplicata tricies ſexies centena millia aureorum coro-
natorum fiunt. Harpocration autem in lexico decem oratorum,
» ὐχ ἅπαν φησὶ τὸ πλῆθος διήρητο εἰς τὰς συμμορίας ἀθήνησιν, ἀλλὰ μό'
» νοι δὲ πλούσιοι κὴ εἰσφέρειν τῇ πόλει δυνάμενοι. non omnis (inqt) multi-
tudo Athenis in Symmorias diſtribuebatur. ſed diuites ſolum, & q̃
conferre ciuitati pecunias poterant. Quare Demoſthenes (inquit ille)
cum mille & ducentos dixit in oratione de ſymmorijs habita, di-
tiſſimos ſignificauit. Symmoritæ autem dicebantur qui eiuſdem claſ
ſis erant, ut tribules qui eiuſdem tribus. Huiuſmodi autem diuiſio
populi facta fuit poſt tempora Solonis, ſublata illa formula triplicis
» cenſus quingenariorum equitum, & iugariorum. Suidas, Trierar
» chia (inqt) munus eſt ſumptuoſum. Oportebat. n. naueis habere para
» tas, & omni parte ad bellum inſtructas, eorum ſumptu q̃ hoc munus
» gerebant. Idẽ autem Demoſthenes cum ante tempus actionum Phi-
» lippicarum uideret populũ Athenienſem omni ordine ſolutum, thea
tris tantum & ſpectaculis intentum, pecunias publicas partiri, nec
pacis nec belli tempora inſtitutáq; dignoſcentem, orationem habuit,
quæ περὶ συντάξεως dicitur, id eſt de ordinatione ac conſtitutione ci
uitatis. Cuius orationis ſcopus is fuit, ut populus Athenienſis in cer
tos ordines redigeretur, id eſt in milites qui hoplitæ id eſt armati di
cebantur, & in equites, et in alios qui extra hos ordines erant. Ex
ijs autem quæ ab authoribus tradita in manibus uerſantur, uix (ut
arbitror) omnimoda cognitio haberi poteſt prædictorũ. quale eſt q̃d
de pẽtacoſiomedimnis diximus, & de Trierarchis, & ſex talentorũ
millibus. niſi illum cenſum ad annuum prouentum referamus, ut diui
tes eos fuiſſe intelligamus qui q̃nûm talentûm redditu cenſi, munera
trierarchiæ obire cogebantur, quod conuenire uidetur cum eo quod
de quingenarijs & trecenarijs dictum eſt. Cum id accurate inqui

rerem

rerem, incidi in dictum eiusdē Demosthenis in prima contra Apho bum oratione, in qua orator circūuentum se esse à tribus tutoribus di cens, & bona sua fraude corū suppressa & interuersa, quæ illi pau ca à patre relicta esse dicebant, ipse uero ad quatuordecim talēta su isse contenderat, post narrationē statim ita inqt. τὸ δὲ πλῆθος τῆς οὐσί ας ὅτι τοῦτ' ἦν τὸ καταλειφθὲν, μέγιστοι μὲν αὐτοὶ μάρτυρές μοι γεγόνασιν. εἰς γὰρ τὼν συμμορίαν ὑπὲρ ἐμοῦ συνετάξαντο κατὰ τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μνᾶς πεντακοσίας δραχμᾶς εἰσφέρειν, ὅσονπερ τιμόθεος ὁ κόνωνος καὶ οἱ τὰ μέγιστα κεκτημένοι τιμητὰ, εἰσέφερον. Quod uero tantæ essent facultates à patre meo relictæ, maxim mihi testes ijdē ipsi facti sunt. siqdem in classibus ordinādis ipsi pro me professi sunt, ut in uicenas qnas minas qngenas ipsi drachmas conferrent, quantum scilicet con ferebat Timotheus Cononis & ij q maximos tunc cēnsus possidebāt.

His uerbis orator huiusmodi facere enthymema uidetur. Cū nomine meo tutores ipsi mei in classes diuitum relati sint, & tantum conferre professi sint quātum qui plurimum, planum fit me quoq; diuitem ab eis æstimatum. deinde recitatis testimonijs, ita subdit. δῆλον μὲν τοίνυν καὶ ἐκ τούτων ὅτι τὸ πλῆθος τῆς οὐσίας. πεντεκαίδεκα γὰρ ταλάντων ἦν, τρία τάλαντα τίμημα, ταύτην ἠξίουν εἰσφέρειν πρὸ εἰσφοράν. Manifesta est igitur per ea quæ audistis relictarum mihi fortunarum copia. siqdem qndecim talentorum cēnsum tria talēta, collationem pro me profitendam cēnsuerunt. Ex duobus his locis collatis intelligendum relinqtur quod Demosthenes de sex millibus talentūm dixit, de mille ac ducentis dixisse, & quod illi quinis talentis cēnsi in capita dicuntur, exæquatis tenuiorum fortunis cum copiosiorum, ita intelligendum, ut quinta tantum parte bonorum cēnsi essent. ut Demosthenes facultates suas quindecim talentūm fuisse ex eo argumentatur, q tutorum professione pupillari nomine facta, tribus talentis cēnsus sit. Qua ratione & ditissimi cuiusq; substantia cēnsebatur, ea lege ut hactenus conferre teneretur, si ratio ita posceret belli administrandi. Hoc est enim quod dixit in uicenas quinas minas, qngentas drachmas conferre. hoc est quintum quemq; denarium ut more nostro loquar. uiginti quinq; enim drachmæ duo millia & quingentas drachmas ualent. sic fit ut sex millia talentūm ad triginta millia crescant, ne temerarium sit quod Demosthenes dixit de pecuniarum copia quæ Athenis erant. & intelligimus immunem plebem esse inopem. Hoc confirmari & certius constitui ex oratione eius pro Ctesiphonte potest, in qua se rem trierarchicam lege lata præclare constituisse gloriatur. Cuius legis hæc uerba sunt.

» τὰς τριηραρχους αἱρεῖσθαι ἐπὶ πλὼ ζημία ἀπὸ τῆς οὐσίας κατὰ τίμησιν,
» ἀπὸ ταλάντων δέκα, ἐὰν δὲ πλόνων ἡ οὐσία ἀποτετιμημένη ἢ χρημάτων,
» κατὰ τὸν ἀναλογισμὸν ἕως τριῶν πλοίων καὶ ὑπηρετικῶν ἡ λειτουργία ἔστω.
» κατὰ πλὼ αὐ πλὼ δὲ ἀναλογίαν ἔστω καὶ οἷς ἐλάττων οὐσία ἢ τῶν δέκα τα
» λάντων, εἰς συντέλειαν συναγομένοις εἰς τὰ δέκα τάλαντα. Trierarchos
» eligi in singulas triremes pro modo census, qui saltem denis talentis
» censi essent. Quod si pluris in censu factitando æstimatæ eorũ essent
» facultates, pro portione quoq; collationis & muneris obeundi necessi
» tatem esse, usq; ad nauigia terna in singulos & eorum remigium,
» eadem etiam ratione obseruanda in ijs quorũ census minor esset clas
» sico·i·denum talentum, ita ut plures in idem munus contributi legi
» timum & classicum censum æquarent, & singulas triremes expe=
» dirent. Ea autem lege promulgata factum esse Demosthenes gloria
tur, ut qui prius senideni trierarchiæ munus obibant, ij singuli binas
» trierarchias obirent, quod mirum est. καὶ δυοῖν ἐφάνη τριήραρχος ὁ
» τῆς μιᾶς ἕκτος καὶ δέκατος ὢν πρότερον συντελής. Et ea lege ita sub
uatos inopes esse autũmat, ut diuites ad iustum collationis modũ ada
cti sint·quod ipse ὁ ζημιούμενον appellat·idq; reipsa & euentu pa=
tuisse· utpote cum imperatis triremibus nemo eorum qui ad mune=
ra redacti erant, aut munus detrectarit oblato supplice libello ma=
gistratibus, aut in uincula ductus sit, aut nauis ulla instrumento de
fecta in portu relicta sit. Ante hanc trierarchiæ constitutionem sæpe
uariata est ratio eius muneris, ut author est interpres Demosthenis in
» orationem κατὰ μειδίου his uerbis· πολλαὶ περὶ τὰς τριηραρχίας ἐγέ
» νοντο μεταβολαὶ διὰ τὸ μέγεθος τὰ ἀναλώματος. ἐν ὅτε μὲν σύνδυο ἦσαν,
» ὅτε δὲ σύνταξις. καὶ ὅτε δὲ καὶ δέκα τριήραρχοι. ὅτε δὲ χίλιοι. καὶ ὅτε μὲν
» ἡ πόλις πλὼ κατασκευὴν καὶ τοὺς ναύτας παρεῖχεν. καὶ μόνον διὰ πλὼ ναῦν
» ἐτριήραρχουν. ὅτε δὲ σύμπαντα ὤκουεν οἱ τριήραρχοι παρεῖχον. Mul=
» tæ autem circa trierarchias mutationes extiterunt, propter magnitu
» dinem sumptus eius muneris, & nunc bini trierarchi, nunc terni
» in singulas naues fierent, interdum senideni·fuit etiam cum mille es
sent trierarchi·& rursus fuit tempus cum ciuitas publice trierar=
chis nautas & armamenta præbebat, & trierarchi nauem tantũ
præbebant·Fuit etiam aliâs cum & nauem, et armamenta et nau
tas trierarchi præberent·Demosthenes uero nouissime binas etiam
» naues uni trierarcho attribuit· ὁ γὰρ Δημοσθένης ὕστερον δυοῖν τριή
» ρων ἕνα τριήραρχον ἐποίησε. Hoc idem ex ipso Demosthene confirma
» ri potest in ea oratione· κἀγὼ πλὼ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐτριήρα=
» χουν οὐδὺς ἐκ παίδων ἐξελθών, ὅτε σύνδυο ἦμεν οἱ τριήραρχοι καὶ τὰ ἀνα

λώματα

λώματα πάντα ἐκ τῶν ἰδίων οἴκων, καὶ τὰς ναῦς ἐπληρῶμεν αὐτοί. ideſt. Atq; ego qdem (inquit) illo tempore trierarchus eſſe cœpi ſtatim atq; e pueris excæſſi, tumq; bini eramus trierarchi. omnemq; ſumptum ex priuatis famulis ſuppeditabamus, ita ut & nauium apparatum ſupplementumq; ipſi præberemus. Et paulo inferius. τηνικαῦτα δὲ τὸ πράγματος ἅπαν ὅτε πρῶτον μὲ διακοσίους πεποιήκατε συντελεῖς ὑμεῖς. παρ' ὧν εἰς πραττόμενοι τάλαντον, τάλαντα μισθοῦσι τὰς τριηραρχίας. Tum demum autem Midias trierarchiam attigit, cum primum mille ac ducentos collatores conſtituiſſis. à quibus iſti talentum exigentes talento trierarchias obeundas locant. εἶτα τὰ πληρώματα ἡ πόλις παρέχει καὶ σκεύη δίδωσιν. Tum ſupplementa & armamenta reſp. præbet. Verba ſunt oratoris eleuare contendentis munus trierarchiæ, quod Midias & diuites nonnulli graue eſſe ſibi iactabant tanquam uniuerſi muneris redemptoribus præbitoribusq;, eo ſe nomine populo Athenienſi imputantes. Ex quibus uerbis intelligimus illos mille ac ducentos talentũm penſitare ſolitos, id quod ſupra dictũ eſt. Hic obiter unum locum apponam eiuſdem authoris quẽ à nemine noſtri temporis ſatis intellectum eſſe puto. In eius enim orationis epilogo iudicum miſericordiam captans, ita inquit. καὶ νῦν κομίσασθαι τὰ μαυτῆ ζητῶν, εἰς κίνδυνον καθέστηκα τὸν μέγιστον. ἐὰν γὰρ ἀποφύγῃ μέ ὗτος, ὁ μὴ γένοιτο, πλὴν ἐπωβελίαν ὀφλήσω μνᾶς ἑκατόν. Nũcq; cũ res meas recuperare cõtenderem, in maximum diſcrimen adductus ſum, utpote qui centum minis continuo mulctandus ſim, ſi (quod abo minor) iſte ab intentione mea abſolutus euadat. Quibus uerbis hoc ſignificat orator, orationem tutelæ quæ infamiam tutori ob dolum. i. κακουργίαν damnato irrogabat ut apud Romanos ſic apud Athenienſes, nõ temere aduerſus tutores intendi ſolitã. Maior enim factus. i. δοκιμασθεὶς hac actione agens niſi reum perageret, & ſecundum ſe iudicium obtineret, ſexta parte cenſus ſui mulctabatur, quæ in reum abſolutum cedebat. Demoſthenes centũ minas epobeliæ nomine ſibi taxauit, ſi in eo iudicio aduerſos calculos ferret. Ex quo intelligimus ſexcentis eum minis cenſum fuiſſe, hoc eſt decem talẽtis. In ea autem oratione Aphobus tutor ei obiecit q decem talenta in cenſu haberet, cum ipſe ſpoliatum ſe à tutoribus & ad inopiam redactum conqueretur. Epobelia uerbum eſt ſatis frequens apud oratores, ex hoc dictum q in quamlibet drachmam calumniæ reus obolo mulctaretur cum ſeni eſſent oboli in drachma. Sed Suidas intellexit ſextam partem æſtimationis litis. Harpocration ſextam partem cenſus intellexiſſe uidetur. id quod Demoſthenis locus ſignificare mihi primore

ſenſu uiſus eſt. Sed cum tertiam orationem ineundem legerem, intellexi Aphobum unum ex tutoribus decem talentis damnatum tutelæ iudicio, quanti ſcilicet orator litem illã in intentione libellari æſtimarat. Sic enim inquit. οἱ δικασταὶ δ' ἀκούσαντες εἰς ὃν ἐφῆκε, ταυτὰ καὶ τοῖς τούτου φίλοις καὶ τῷ διαιτητῇ περὶ αὐτῶν ἐγνωσαν, καὶ δέκα ταλάντων ἐτίμησαν. Iudices autem ad quos ipſe ab arbitris prouocarat, cum hæc audiſſent, eadem ipſi quoq; cum arbitro atq; eius amicis et compromiſſarijs cenſuerunt, eiq; litem decem talentis æſtimauerunt. Hæc uerba Demoſthenis circa finem eius orationis quæ πρὸς ἄφοβον ψευδομαρτυριῶν inſcribitur, leguntur corruptiſſime in libris quidem impreſſis, ſed ea nos ſic emendanda affirmamus. Quoniam igitur litem talentis decem. i. minis ſexcentis æſtimarat, ἐκ τῶν ἐγκλήματι τῶν αὐτοῦ. ideſt in libello ſuo intentorio, ideo centum ſe minis. i. mille aureis noſtris periclitari cum infamiæ nota dixit, quæ ſexta pars eſt æſtimationis litis. Cæterum Plutarchus diuitem patrem Demoſthenis fuiſſe dicit, & in copia bonorum ſeptem annos natum filium Demoſthenem reliquiſſe. ἀπολειφθεὶς δ' ὁ Δημοσθένης ὑπὸ τῶν πατρὸς ἐπαίτης ἐν ἀπορίᾳ, μικρὸν γὰρ ἀπέλιπεν ἡ σύμπασα τίμησις αὐτοῦ τῆς οὐσίας πεντεκαίδεκα ταλάντων, ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων ἠδικήθη. Relictus autem à patre Demoſthenes ſeptennis in abundanti patrimonio (ut quod omnibus ſupputatis paulo minus quindecim talentis æſtimaretur) à tutoribus per iniuriam fortunis euerſus eſt, cum partem bonorum eius in rem ſuam uerterent, partem per incuriam perderent, ita ut ne præceptoribus quidem eius mercedem docendi ſoluerent. Quindecim talenta nouem millia aureorum noſtrorum valent. Ita quæ ſumma Romæ poſt ſpoliatum orbẽ à Romanis, Aeſopi patinam æquare non potuiſſet, Athenis diuitiarum nomine cenſebatur. Idem Demoſthenes circa finem orationis prædictæ. καίτοι πῶς ἀδεινὸν εἰ ἕτεροι μὲν οἶκοι ταλαντιαῖοι καὶ δίταλαντοι καταλειφθέντες, ἐκ τοῦ μισθωθῆναι διπλάσιοι καὶ τριπλάσιοι γεγόνασιν, ὥστε ἀξιοῦσθαι λειτουργεῖν, ὁ δ' ἐμὸς τριηραρχεῖν εἰθισμένος, καὶ μεγάλας εἰσφορὰς εἰσφέρων, μηδὲ μικρὰς δυνήσεται διὰ τὰς τούτων ἀναισχυντίας. Atqui non acerbum mihi eſſe non poteſt, q̃ cum reliquorum cuiuſ domus talentares & ditalentares tutoribus oblocantibus duplo triploq; copioſiores factæ ſint, ita ut dignæ tandẽ uiderentur quæ muneribus publicis obeundis aſcriberentur, mea autem domus quæ olim trierarchiæ muneri aſſueuerat & collationibus penſitandis, nunc ne tantulam quidem collationem ferre poterit iſtorum impudẽtia. Oecũ. idonium oratores græci pro uniuerſis facultatibus & cenſu accipere ſolent,

ſolent, quem loquendi morem lingua Francorum refert. Verũ ex his uerbis intelligimus & trierarchiam & collationem ijſdem capitibus incubuiſſe, ac ignominioſum fuiſſe munera iſta diſpendioſa non obire. Sunt & alia ad eandem rem ptinentia quæ ex hac & altera in eundem tutorem oratione colligere potuiſſem, ut quædam eſſe bona, quæ in cenſum non uenirent, quæ atele. i. immunia à græcis appellantur, ſed hæc ſufficere uiſa ſunt, & nó nihil etiã ijs, q Demoſthenem ſunt lecturi, profutura. Quod aũt de locatióe domuũ Demoſthenes dixit, de domibus inſtructis intelligendũ eſt ut diximus, ut de officinis cũ ſeruis opificibus. Nũc à Medimno ad inferiora deſcendamus, & id quod quærimus certiſſimo quoq; ueſtigio legendo ſequamur. Sextarius (ut inter oẽs cõuenit) cotulas binas capit, quæ latine heminæ dicuntur. Quãq; hac uoce Italici etiam antiq græci uſi ſunt, ut Athenæus libro XVII. πλὼ δὲ κοτύλην καλεῖσθαι καὶ ἡμίναν. Sextarius inde dictus q ſexta pars ſit cógij. A ſextario. n. ut à principio ordiri oportet, huius. n. menſurã ſi tenuerimus, omnia prona deinceps erũt. Cato cap LVII. Vinũ familiæ, ubi uindemia facta erit, lorã bibat mẽſes tres, mẽſe quarto hemnas ſingulas. In mẽſe cógios ternos, mẽſe qnto, ſexto, ſeptimo, octauo, in dies ſextarios ſingulos, In mẽſe cógios qnos. Nono, decimo, undecimo in dies hemnas ternas. In menſe unã amphoram. Cato menſe quarto hemnas ſingulas in dies ſingulos epotas congios ternos facere dicit. i. ſextarios denos octonos, et ſextarios ſingulis diebus epotos ſequẽtibus menſibus quatuor, in menſe qnos dicit eſſe congios, hoc eſt tricenos ſextarios. et rurſus alijs menſibus in dies heminas ternas, in menſes ſingulas amphoras eſſe docet, id eſt quadragenos octonos ſextarios, uel nonagenas ſenas heminas, qua rõne tamen quaternæ uel ſenæ heminæ deeſſe uidentur, ſi tricenos dies in mẽſem ſtatuamus. Sed aliter Cato rõnem colligere tam cõmode non potuit niſi amphoram pro nonagenis hemnis diceret, etiam ſi amphora eo amplius ſex hemnas capit, cum aliud uerbum menſuræ non haberet. & alioquin habuiſſe uidetur rationem intertrimenti liquoris, ideſt eius quantitatis quæ deperit & intercidit cum uinum uel lora hemnatim bibitur. Simile eſt quod hemnas ſingulis diebus potas, in menſes congios ternos facere dicit. hac enim ratione menſis ſex & triginta dies habet, qui ſi exacte taxare uoluiſſet, duos congios & ſemiſſem dixiſſet. Sed noluit tam anguſte rationem præſcribere, ſatis tamen apparet ex eo loco in congio duodecim eſſe hemnas, quæ ſex ſextarios continent. ſed et illud iam tenemus quod maxime ad rem pertinet, ſextarium ſextam-

decimam partem esse modij, quæ tertia pars est amphoræ, qppe cum in amphora Cato sex & nonaginta heminas ponat, & sextarius citra controuersiam binas heminas capiat, si amphora ter modiũ capit (ut prædictum est ex carminibus supradictis) modius sextarios sedecim continebit. i. duas et triginta heminas, quæ tertia pars est amphoræ. Sed de modio citanda sunt exẽpla. Cato. Vbi sementem paraueris, glãdem parari legiq; conuenit, & in aquam conijci. Inde semodios singulis bubus dare oportet, si laborabunt. Columel. de bubus aratorijs loquens lib. VII. Bubus pro temporibus anni pabula dispẽsantur. Ianuario mense fresi & aqua macerati erui quaternos sextarios mixtos paleis dare cõuenit. uel lupini macerati modios, uel cicerculæ maceratæ semodios. Idem si grano abstinemus, & regionis copia ppmittat, cum fronde laurea & ilignea glans adijcitur, quæ nisi ad satietatem detur, scabiẽ parit. Potest etiam si prouẽtus uilitatem facit, semodius fabæ fresæ preberi Nouẽbri mense ac Decembri, p sementem quãtum appetit bos tantum præbẽdum est, plerunq; tamen sufficiunt singulis modij glandis, et paleæ ad satietatem datæ, uel lupini macerati modij, uel erui aqua cõsperси sextarij septeni pmixti paleis, uel cicerculæ similiter maceratæ sextarij duodeni, uel singuli modij uinaceorũ. His exemplis conijcere possumus modiũ Romanum non disparem fuisse ei mensuræ quã bossulũ nostrates uocant, cum sit diurnus cibus bouis aratoris modius aut semodius pro uarietate pabuli. Apud nos equis uiatorijs p diuersoria cibus status est in dies cistellæ ternæ auenæ, ut in Italia ordei. Sic enim semp tulit stabulariorum formula. Sed strigosis eqs cum longis itineribus fathiscunt, auctarium noctu dari solet, id est quarta cistella. Hæ quaternæ mensuræ bossellum nostrum tritticarium implent, q modus pabuli est omnibus iam sarcinarijs equis p stabula uiatoria statutus. Diximus amphoram binas urnas capere, quæ singulæ uicenos quaternos sextarios continent. hoc ex eodẽ authore libro XIII comprobatur his uerbis. Ex hac compositione quantum in sextarios musti quadragenos octonos adijciendum sit, incertum est, quoniam prona tura uini æstimare oportet quid satis sit, cauendumq; ne conditus sapor intelligatur. ego tamen si humida fuerit uindemia, trientem, si sicca quadrantẽ mediocaminis in binas amphoras miscere solitus sum, ita ut quatuor urnarum esset musti modus. urna autem quatuor & uiginti sextariorum. Plinius lib. XIIII. de nimio potu uini loquẽs. Famam apud græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam Nouellus Tricongius Mediolanẽsis ad proconsulatum usq; è prætura honoribus

honoribus functus, tribus congijs (unde et nomen illi fuit) epotis uno impetu, spectante miraculi gratia Tiberio principe in senecta iam seuero atq; etiam alias sæuo, sed ipsa iuuenta ad merum pronior fuerat. in antiquis tamen nó Nouellus Tricongius sed Nouellus Torquatus legitur, & recte, alioquin frustra Plinius adiecisset unde & nomen illi. quis. n. non intellexisset etiam Plinio tacente? neq; ipsa iuuenta lego sed ipsi. i. Tiberio, ut iuuenta sit rectus casus. et paulo post. Tricongij rara gloria. In omnibus antiquis legitur Torquato rara gloria. Idem paulo inferius. Tergilla Ciceronem Marci filium binos congios simul haurire solitum ipsi obijcit, Marcóq; Agrippæ à marcido ac temulento scyphum impactum. Plinium authorẽ habemus decem et octo sextarios uini. i. tres congios uno haustu epotos à Torquato & duodecim à Ciceronis filio. quare nó uideo quonam modo intelligi possit quod apud Politianum legitur, q amphora triplex effi it sextarium. Tranq. in Tiberio. Ignotissimum quæsturæ candidatum nobilissimus antepositit ob epotam in conuiuio propinante se uini amphorã. Trãq. uini amphorã. i. octo congios seu duodequinquaginta sextarios uno conuiuio ab homine uno haustos dixit. q si amphora ex area constaret quoquouersus quaternum pedum ut Politianus uoluit, ne de duodecim qdẽ bibacissimis hominibus id credi posset. Post hæc antiquitatis monumenta cum mensurarũ modos deprehendere magno pe cuperem, ad pódus examinare rem institi, quo facto cum nec ex carminibus illis nec ex Plinio responderent, nihil potius tandem inueni q̃ quod id apud Isidorũ nó optimũ ipsum authorem, ne harũ qdem rerum, legitur. usqueadeo (quod Plinius aiebat) nullus liber tam malus est, ut non aliqua ex parte prosit. Hemina (inquit ille) appendit libram unam, quæ geminata sextarium facit. sextarius. n. duarum librarum est. Hoc cum legissem illico treis libras numularias, id est sesquilibram negociatoriam in lancæ grandiuscula statui, cuiusmodi sunt lances quibus ad argentum expendendum utuntur, in opposita lancæ aquam fundere famulum q mihi astabat iussi, quoad rem deducerem ad exactum æquilibrium, id quod assecutus sum, adijciendo uicissim, adimendóq; aqualam argentea ligula. tum uascula stannea implendo, non usualia illa quidem & ex supellectili sumpta, sed iustæ omnino mensuræ quibus uendi tando uino cauponantes uti solent, tandem comperi duas libras Romanas, id est duodenarias, quæ tribus octonarijs, id est numulariis respondent, eam omnino esse mensuram quã ternos semisextariolos lingua uernacula huius urbis appellat, q dodrans est eius men-

ſiræ quã pintam eadem lingua uocat · hoc comperto cum uaſculum illud dodrantale tritico primæ bonitatis implerem, identideḿq; in modium, id eſt boſſellum transfunderem, non ante æquatum ad ſumma labra reddidi, quàm ſedecies impletum itidem uaſculum in modium transfudi· Id cum ad pintam exigerem, duodecies exhauſi exacta obſeruatione tranſuaſando· hac ratione cum cotula geminata ſextarium faciat, qui bilibris eſt, oportet eam libralẽ eſſe, id eſt ſex et nonaginta drachmas pendere · ita Oxybaphus qui cotulæ quarta pars eſt, quatuor & uiginti drachmarum erit, hoc eſt quadrantale · & Cyathus qui ſextarij duodecima pars eſt, ſedecim drachmas pendebit, id eſt ſextantem Romanæ libræ · Noſtra uero pinta duodecima pars eſt modij, id eſt amphoræ ſexta & tricęſima · Illud teſtandum habeo, quod quicquid de menſuris liquidorum dixi, uel dicturus ſum, id de ijs intelligi uolo, quas regias hac in urbe appellamus, de quibus ius dicere decurionum eſt Pariſiẽſium, alioqn nulla dari certa doctrina poſſet, cum multifarij menſurarum ſint moduli, & ferè cuariantes per regiones urbis, prout cuiuſq; regionis ſolum huius & illius ditionis imperio mero paret· Aridorum autem menſuras tritticarias intelligi uolo, quoniã minores ſunt ijs, qbus aucnam admetiuntur· Hac ratione uſus, comperiſſe me arbitror (nec temere ut ſpero) amphoram eſſe octauam partem eius uaſis quod modium uini dicimus· modiũ uini Pariſinum tricenos ſenos ſextarios noſtros cæpit · ſextarius autem octonas eas, quas pintas dicimus· In aridis autem pro amphora quadrantem ſextarij habemus, id eſt ternos boſſellos· pro qbus uas trimodium habemus dimidiatum medimnũ· Sic fit credibile quod à Tranquillo dicitur epotam uno conuiuio ab uno homine uini amphorã·
» Ex hoc æſtimare licet tres modios annulorum Carthaginem miſſorum ab Annibale poſt Cannenſem cladem, uel unum modium ſecundum alios annales· Eæ autem rurſus deintegro controuerſia ab eodem authore quicum toto penè hoc opere certandum nobis fuit, & diſceptatricę tamen plerunque exemplarium uetuſtate ſecundum nos (ut ſpero) iudicatum eſt, id quod hic ſperare non datur· quippe in omnibus exemplaribus ita legitur apud Plinium, unum nobis ipſum uitilitigatorem (ut eius ipſius uerbo utar) in hoc opere
» oppoſitum· Sic igitur apud Plinium libro XXI· legitur, drachma
» attica (ferè enim attica obſeruatione media uuntur) denarij argen-
» tei habet pondus, eadeḿq; ſex obolos pondere efficat, obolus decem
» calchos· Cyathus pẽdet per ſe drachmas decem· Cum acetabulimen-

ſura dicitur, ſignificat hemnæ quartam partem, id eſt drachmas qn decim. Mna quã noſtri mnã uocant, pendet drachmas atticas centum. Huius loci authoritate carmen illud emanaſſe puto apud Priſcianum de cyatho.

Bis quinq; hunc faciunt drachmæ ſi appendere tentes.
Oxybaphus fiet ſi quinq; addantur ad illas.

Primum igitur ad hoc reſpondere poſſum, non magis hoc dictum cõ tra me pugnare, quàm contra Plinium ipſum, ſi ei litem retorquere tabulis (ut dicitur) ab eo obſignatis uelimus. Si enim denarius atticæ drachmæ pondus habet, quonam modo iuſtum fuit ex libris argenti octuagenos quaternos ſignari, id quod ipſe lib. XXXIII. dixit. Id etiam contrarium eſt ei dicto quod apud Priſcianum legitur, tres denarios Romanos, quatuor drachmarũ inſtar eſſe. Præterea quonã modo conuenit id quod lib. XII. de thure loquens inquit, inueniri guttas thuris quæ tertiam partem nunæ, id eſt undequadraginta denariorum pondus æquent, uel ut in antiquis duodetrigintæ, & in quibuſdam undetrigintæ. Quid q lib. XIIII. de nectarite loquẽs quadraginta denariorum pondus pro quinq; uncijs poſuit? Vt ex Dioſcoride ad uerbum probabimus. Hæc ut uniuerſa colliduntur, ſic ſigillatim alterum alteri aſtipulatur. ut enim illud duodecim cũ dicto triceſimi tertij conuenit (ſiquidem ter duodetrigintæ octogintaquatuor fiunt) ſic cum uiceſimi primi loco pugnat, ubi denarius & drachma æquantur. Rurſus q quadraginta denariorũ pondus pro quinq; uncijs ponitur, hoc argumentum eſt q Plinius in libra ſex et nonaginta denarios eſſe uoluit, & totidẽ drachmis æquauit. Quid igitur hic faciam? hæream? ſuſcepto id operi omnino non congruit. opus enim perfectum recte præbiturum me, approbaturumq; ſpopondi, uel eorum arbitratu quos iudices elegi. Hanc legem locando opere memini dictam eſſe. pericliter? Vereor ne audaciæ id plenum ſit. Sed quando flectere non datur, potius adeundum periculũ eſſe cenſeo, quàm tot dierum diſpendio cœptum iter abrumpendum. tanto igitur piaculo me obſtringam, ut Plinij authoritatem uel argumentis ualidiſſimis ſuperiorem eſſe dubitem? Quid ni id faciam? cum multis in rebus non modo cum iuratiſſimis authoribus uetuſtatis pugnantem eum oſtenderim, ſed etiam ipſum ſecum, quod pleriſque in locis emendatorum culpa contigit. ex quo fit ut lectio Plinij obſeruantiſſimum quemq; lectorem maxime nunc torqueat. Qua in re adnotanda HERMOLAVS BARBARVS cuius nunquam ſine laudis præfatione meminiſſe debeo, paulo

religiosior fuisse mihi uidetur, præsertim assumpto castigatoris titulo seueriſſimo, debuit certe altera præsertim censura demuo stylo exacuto uel ad uiuũ expungere, ne rebellarent tot ulcera, quorum multa sanasse se nõ immerito gloriatus est. Ego ut ingenio pusillo tantum nomen sustinere nequeã, ut subcastigatorẽ Plinij profiteri me audeam, sic ea quæ occurrunt uicia, & cõmentantem me morantur, si sanare ingenij ui non possim, cómonefaciẽdis studiosis ueluti scalpro circũscribam, ne latius error serpat. Atq; sic existimo, prævaricationis notam effugere eum medicum non posse, q quæ restituere sanitati neqt, uelut nõ animaduersa silẽtio trãsmittit. q̃q̃ uir ille magnus, ac non modo stylo terso doctrinamq; eximã redolenti commendabilis, sed etiam sententys grauis, in quibus mores probi elucescere mihi
» uidentur (quæ duo pariter in paucis æqualibus memoriæ eius agno
» sco) in altera editiõe ita gloriatur, quasi monstra quædã errorum ue
» lut latitantia mancipia reprehẽderit, quæ in prioris editionis tumultu oculos eius effugerant. à qbus ipse pœnas sumpserit flagitij prioris & fugæ, ut ipsius uerbis utar. in quo mihi profecto longe falsus esse uidetur, neq; n. aliter eum dixisse atq; existimasse puto. Quippe ut plurima errata emendauerit, plura tamen eum fugisse aut certe flagitiosiora nõ dubito, quæ ut acriorem, sagaciorẽq; fugitiuariũ nõ maneant, (quandoqdem undecunq; doctissimus fuisse uidetur), certe ociosiorem poscunt, & huic uni rei aliquãdiu feriatum. Hermolao autem uenia fortasse danda est, qui Aristoteli & Themistio uertendis intentus, tumultuarias nimirũ castigatiões Plinij uelut animi causa aggressus est. At ego secundi meriti esse existimo errorũ uel librariorum uel emendatorũ uel authoris deniq; ipsius si res ita ferat, lectores admonere, etiam si meliora inuenire nequeas. existet. n. olim immo propediem q ulteriora inuestiget. Quod si semp in authorũ quantumuis receptæ authoritatis uerba adacti, ne unguem qdem latum ab eorum dictis recedamus, nil habebit posteritas quod inuentis maiorum suorum addat. Atqui maiores nostri si post centum annos ignaua etiam ipsi antiquitatis ueneratione ducti, nihil nouarum rerum aggredi ausi fuissent, literas nunc illustratas bona ex parte desyderaremus. In quis ego Laurẽtium Vallensem Herculis Alexicaci nomine dignum esse cẽseo, q nullius unq̃ hominis offensione aut scriptoris authoritate deterritus est, quo minus ueritatem à monstris uindicaret. Eqdem etsi leonino me tergore clauáq; munitum esse cũ doctis non sentio, ut cuiusuis crumnæ Herculem futurũ me profiteri confidam, in umbraculis mecum ipse domesticis, non in campo sub

magistris antiquitatis exercitatus, huc tamen semiermem fiduciam ad ueritatem tuendam afferre mihi uideor. Itaq; omnes esse animatos, præsertim Francos cupio, quãdoquidem externi quoq; iam cum antiquis literarum gloria certant. Hic igitur ut cõmunisci multa possim, sic nihil potius facturus sim fortasse, q̃ ut dicam Plinium quæ de ponderibus hic constituere uoluit, in sequentibus libris de medicinis dicturus, ea ex commentarijs medicorum transcripsisse q̃ græce ipsi bona ex parte scripserant. Id quod idem ipse Plinius contestari uidetur cum inquit, & quoniam in mensuris quoq; ac ponderibus crebrò græcis nomnibus utendum, interpretationem eorum semel hoc in loco ponemus. Non eadem autem pondera medicinalia & negociatoria fuisse ex eo conijcio, q̃ hodie pharmacopolæ alia drachma in componendis pharmacis utuntur, & alia in rebus quas uẽditantes appendũt. medicinales drachmas nouem in uncia esse dicũt, qua ratione in singulas libras nostras sedecim drachmarum pondus decedit. Quin & Celsus libro V. de simplicium facultatum mextura loquens, sed & antea (inquit) sciri uolo in uncia pondus septem denariorum esse. Vnius deinde denarij pondus diuidi à me in sex partes. i. sex uncias, ut idem in uncia denarij habeã quod græci habent in eo quem obolum appellant. id ad nostra pondera relatum paulo plus dimidio scrupulo facit. His uerbis Celsi medicinæ authoris XII drachmæ ex libra Romana decedunt, quod ratã proportionem habet ad decessionem libræ nostræ, qua nostri medicamentarij in temperandis medicamentis utuntur. Vt enim libra nostra sesquitertia est ad antiquam libram relata, sic sedecim tertia parte duodecim superãt. Verum id immutauit Celsus q̃ denarium in sex suas unciolas diuidere maluit, q̃ in sex obolos, seu in sex semiscrupulos, hoc ideo fortasse, q̃ obolum græcum grauiorem esse paulo semiscrupulo Romano scribit. quod nisi de medicinali semscrupulo intelligas, pugnabit cum Pliniano dicto. Huic rursus opinioni refragatur quod Plinius centum drachmas atticas in muna ponit, quod iustum est pondus minæ. Quare nihil ulterius causari nũc in animum induxi, ut quisq; pro captu secum ipse hoc faciat. Satis autem habui hoc dicere, experimento me cognouisse sextarium Romanum dipondium pendere, id quod rursus mihi credi nolo nisi argumentis optimis probauero. Iã primum ipse Plinius lib. XVIII. de tritico loquens, sic inquit. Tritici genera plura quæ fecere gentes. Italico nullum eqdem comparauerim candore ac pondere, quo maxime decernitur. & paulum infra. nunc ex ijs generibus quæ

» Romam inuehuntur leuissimũ est Gallicum atq; è Cheronneso adue
» ctum. quippe non excedunt in modium uicenas libras si qs granũ
» ipsum ponderet. adijcat sardium sex libras. Alexandrinum & triẽ
» tes. hoc & siculi pondus. Bœoticum totam libra addit, Aphricum &
» dodrantes. His uerbis Plinius docet quod deterrimum sit triticum, id
pẽdere in modios uicenas libras. quod autem lõge optimum ut Aphri
cum, septem & uiginti libras & dodrantem. Hoc cum ego probare
uellem, tritici sex semisextariolos nostros, id est sesqpintam pro ca-
ptu bilancis admensus, in altera lancæ depleui, & ponderibus iden
tidem examinatis, ad parem tandem libram pueni. Hoc cum in le
ctissimo triticeo fecissem, põderáq; adnotassem, ad aliud triticum tran
sij. Erant enim mihi puluini duo Franciani tritici sulcatim (ut assо-
let) in horreo dispositi, ut eodem ex agro, sic non eadem segete. cum
igitur ex eo similiter eandem mensuram pensitarem, hoc discriminis
adnotaui, ut quod in eis puluinis eximũ esset, & exacte excussum
uẽtilatumq;, eius mensura prædicta leuiter agitata & radiolo stri-
cta, dipõdium nostrum & quadrantem pẽderet, lancæ etiam pessum
eunte. quod autem negligentius uentilatum, & nonnulla ex parte lo-
lio & melanthio mixtum aut alia seminum inanitate, id duas libras
& quadrantem siliquo munus in æquilibrio teneret. Hæc mensura
id est sex semisextarioli (quos sextarios duos Romanos iudicatum
iri, omnibus fortunis meis cauere nõ dubitarim) si qs diligenter ani
maduertere uelit, & ueritatem modulis ac ponderibus explorare,
seni inquam semisextarioli octauam partem modij efficiunt, quorum
pondus triticeum si octonario multiplicetur, fient in summa duode-
uiginti libræ nostræ, lectissimi qdem tritici, deterioris autem id est qs
quilijs seminum mixti duabus uncijs minus, id est siliqs octo. Por-
rò cum libra nostra (ut sæpe dixi) zygostatica, qua merces appẽsileis
negociatores admetiuntur, quadrante maior sit libra Romana, fit ut
duodeuiginti libræ nostræ, quatuor et uigiti Romanas libras æquẽt.
Ita fit ut triticum nostrum in agro q Frãcia dicitur natum, duabus
libris siculo leuius sit. cuius tamen supremam notam existimo semis-
sem aut quadrantem uigintiquatuor libris addere posse. Hoc genus
experimenti cum cuiuis obuium sit & expositum, non est cur alia
Plinij authoritate uel uera uel mendosa, impugnare ueritatem qspi-
am citra pertinaciæ reprehensionem possit. Hic siquis se libras legat,
ut quædam habent exemplaria antiqua, ut sit, adijcit sardium seli
bras, hoc etiam amplius id quod agimus confirmabit. cum Plinius
dicat grauissimum frumentum libras unam & uiginti et dodran-

tem pendere, & nos experimento didicerimus quod optimum apud nos sit frumentum, id in modios Romanos quaternas & uicenas libras pendere. Quare si Plinius in pondere non deceptus est, uel nostrum triticum etiam Africæ præstantius est, uel libra Romana maior aliquanto sint q̃ nos eam esse statuerimus. et tamen periculum nullum est (ut arbitror) ne minorem fecerimus libram, cum mensuras auxisse uideamur. quæ pondere deprehenduntur. In hanc enim tantum partem errare potumus. utpote cum Plinius sextarium centum & uiginti drachmarum faciat, quem nos bilibrem fuisse contendimus. i. drachmarum centum & nonaginta duarum. qua ratione hemina libralis fuit, quam Plinius sexaginta drachmarum fuisse dicit. i. tertia parte minorẽ, atq; eo amplius. Carmina autem quæ apud Priscianum leguntur, sextarium uiginti unciarum esse statuunt, quo fit ut noster superquintus sit eius. i. quinta parte superans. De hoc ad statuã non habeo, nisi Plinium puto selibras. i. dimidiatas libras scripsisse, sed non satis pondus compertum habuisse. Quod rursus ne credas facit id quod ipse alibi dicit eodem libro. Siligineæ farinæ modius gallicæ XXII libras, Italicæ duabus tribus'ue amplius. Hæc uerba significant Plinium diligenter hæc inquisiuisse, & præterea duas & treis libras addit Italicæ siligni, non tm̃ selibras. Itaq; si uerum est Plinium hæc exacte inquisiuisse, & ipse eo in loco nõ corruptus est, necessario dicemus triticum non gallicum tm̃, sed & francicum ponderosius esse illis quæ à Plinio enumerata sunt. Fortasse etiam Plinius libras illas uicenas, centenarias libras intellexit, hoc est minales, quales libras argentarias fuisse ostendimus, hoc est plenas libras. qua existimatione paulo plus dextante ad supradictum pondus accedit, hoc est octoginta drachmæ, & aliquid amplius. Hoc si admiserimus, non ideo tolletur scrupulus. quia adhuc nostrum paulo amplius libra una superabit. Vt tamen cum ijs libris sentiam qui selibras habent, facit contextus uerborum sensim ad libram & dodrantem perducentium rationem. Et præterea Plinius non sex libras sed senas dixisset, quia uicenas dixerat. quod ualidius argumentum est. In hoc obice aqua hæreat necesse est. Sed si Plinius alteri cuipiam uel libero uel seruo ponderis examinationem tædiosam credidit, uel calculo deceptus est, non magnopere mirum est; cum Cicero in Catone, Laertem stercorantem agrum apud Homerum faciat alicuius fide deceptus. Nec enim in primo libro, nec in XVI, nec in ultimo id legitur odysseæ, in quibus tantum Laertis meminit Homerus, nisi in obseruatione aliquid

me latuit· Verum ne uanitatis arguar temere à primo quoque hoc
probare uolente, monitos hoc ad pondus examinaturos uelim, in
expendendo tritico multum id referre quonam modo mensura im-
pleatur· Si enim non modo leuiter agitetur implendo, sed diu
quatiatur, aut manu prematur, antequam radio exæquetur, pon-
dus non leui momento crescet· Interesse etiam arbitrantur tri-
ticum recens tritum sit & uentilatum, an diu in horreo asserua-
tum, cuiusmodi (ut dixi) nostrum erat in puluinis sulcatis dige-
stum· Illud enim recens ab aristis, & pulchrius esse aiunt & gra-
uius, hoc ut tempore exuctum, sic leuius esse· certe apud nos uendi-
bilius est ex eadem segete quod eodem mense batuitur, & in forum
aduehitur, uidelicet quod plus farinæ & panificij reddat· Verum
qui hoc quod diximus tritico expẽdendo fecerit, tum demum aquæ
pondus exploret, futurum enim recipio ut quæ mensura tritici duas
libras nostras & quadrantem pependerit, id est sex et triginta un-
cias, eadem treis libras nostras, id est quatuor Romanas pondere
aquæ efficiat, ut sit inter triticeum aqueumq; pondus proportio se-
quitertia, qua ratione bilibrem fuisse sextarium antiquum necesse
est, id quod Isidorus ex quopiam authore antiquo scripsit· etiam
Plinius heminam sexaginta drachmarum esse dicit, quod pindeua-
let atq; si sextarium libræ unius & quadrãtis esse dixisset· Hoc id
in hordeo expertus, comperi sextarium pendere quindecim uncias
& treis drachmas· qua ratione quaterni sextarij quinas libras Ro-
manas & sesuncem efficiunt, & modius uicenas libras & seli-
bram· quod non conuenit cum dicto Plinij, q de frumentis loquens,
» leuissimum (inquit) ex his hordeum raro excedit XV libras· quare
» nostrum dissimile esse Italico dicendum est· Quãquam Columel-
» lib· II· de hordeo loquens ita dicit· Alterũ quoq; genus hordei est
» quod illi distichum, galaticum nonnulli uocant, ponderis & cando-
» ris eximij, adeo ut tritico mixtum egregia cibaria famuliæ præbe-
» at· Seritur circa Martium mensem· Distichum hordeum uocat et ga-
latticum, hoc est gallicum, quod culmum habet binis uersibus arista-
tum, cuiusmodi est nostrum· hoc Columella reliquo ponderosius esse
dicit· quare conturbari nos Pliniano hoc uerbo non oportet, quasi ijs
quæ diximus ex eodem ipso Plinio refragante· Extat in actis decu-
rionum huius urbis medimnum lectissimi tritici appensum iussu de-
curionum fuisse, inuentumq; esse pondus centum & sedecim libra-
rum· quæ ratio efficit in modium undeuicenas libras nostras &
quadrantes· Proxima nota in modios undeuicenas libras & sextan-
tes non

tes non excæſſit. Sed propterea ego minus põdus inueni, q̃ modium Romanum ſecutus ſum, non Pariſinum. At inter amphoram Romanam & noſtrum quadrantem tantum intereſſe teſtatus ſum, quantum inter menſuram raſam & cumulatam. Quod autem libræ Romanæ modum deprehenſum habeamus, ex ijs quæ de re numaria diximus, ſatis intelligitur. poteſt tamen id & alijs admniculis probationum confirmari. Columella libro VII. de cibarijs aratorum boum loquens, Martio & Aprili debet ad fœni pondus adijci, q̃ terra proſcinditur, ſat erit autem pondo quadragena ſingulis dari. Quadraginta pondo Romana, noſtra ſunt triginta, Fœni autem faſces apud nos ſi iuſti ſint ponderis, duodenas libras pendent, & interdum ternas denas. At huiuſcemodi binos in dies cum auenæ ciſtellis tribus equi ſinguli ſarcinarij aut iugales poſcunt, qui quidem ſint mediocri magnitudine. Hi duas & triginta libras Romanas pendent. Trecenas autem libras bubus ſingulis ſufficere Ianuario & Februario Columella affirmat. Martio autem & Aprili cum labor intenditur, quadragenas, aut cum grani eſt penuria. Ita hac parte libræ Romanæ ad noſtram relatæ analogia congruit. Sextarius igitur Romanus eam menſuram capit, ut diximus, quam ternos ſextariolos lingua noſtra appellat. Sed abſurda eadem lingua appellatione utitur, cum ſextarium uocat ſextam ac tricęſimã partem modij noſtri, qui octies amphoram capit, præſertim cum ſemiſextarium appellemus paruulam menſuram, & omnium quæ uæneant minimam, ideſt ſecundam & tricęſimam ſextarij noſtri, quam ego ſextariolum uoco, id tamen uocabulum, id eſt ſemiſextarium, in uſum linguæ noſtræ uernaculæ ex eo ueniſſe puto, quod græci cotulam, id eſt heminam hemixeſtum appellant, ut author eſt enarrator Ariſtophanis, & Suidas ſimiliter. ad quam uocem græcam magis alludere uidetur uernaculus ſermo, quàm ad dimidium ſextarium ſi quis attente conſideraũerit. Verumenimuero ſextarius Romanus in duodecim cyathos diſtribuitur. ad cuius rei pleniorem intelligentiã præfari illud habeo, quod penè omnibus notum eſt, antiquos cum hilariori conuiuio ſeſe ad potus ſolutiores inuitabant, tot cyathos hauſtibus ſingulis ebibere ſolitos, quot erant literæ nominum amicorum. A quo more illud epigrãma Martialis emanauit ĩ primo lib.

Næuia ſex cyathis, ſeptem Iuſtina bibatur.

Quinq; Lycas, Lyde quattuor, Ida tribus,
Omnis ab infuſo numeretur amica falerno.

Inde autem inuenta ſunt uocabula triens, quadrans, quincunx, ſe-

ptunx, & reliqua, quæ non magis pocula quàm mensuras significant. id quod aperte ex eodem poëta libro octauo epigramma nobis datur intelligendum.

» Det numerum cyathis, Instantis littera ruffi,
» Author enim tanti muneris ille mihi.
» Si telethusa uenit, promissáq; gaudia portat,
» Seruabor dominæ Ruffe triente tuo.
» Si dubia est, septuncæ trahar. si fallit amantem,
» Vt iugulem curas nomen utrunque bibam.

Septuncem pro hausti septem cyathorum dixit, tot enim sunt elementa in recto instantis, & trientem pro phiala & hausti quatuor cyathorum. & rursus in undecimo, quincuncem pro quinq; cyathis, et bessem pro octo. Quincunces & sex cyathos, bessemq; bibamus. Caius, & fiat Iulius & Proculus. & libro XII.

» Poto ego sestantes, tu potas Cinna deunces,
» Et quereris q̃ non cinna bibamus idem.

Deunces undenos cyathos intelligit, ut sestantes binos. hinc factum est ut nomina illa poculorum apud authores celebrentur. ut libro primo diximus. Nunc autem sic colligo. cum sextarius Romanus in duodecim cyathos diuideretur, ea uero eius uasis quam pintam dicimus fit mensura, ut qui tantum uini etiam primarij quotidiano prãdio bibat, uinosior dici iure non possit, qui autem dodrantem eius nõ excedat, id est ternos sextariolos, parcus uini dici mereatur, non potuisse sextarium Romanum in tot cyathos cõmode diuidi, si minoris ea mensura fuisset, quã dodrantem appellaui. Cum enim trientem quadrantemq; poculorum uocabula apud Iuuenalem & Persium, & Celsum legimus, ego legitimam mensurã intelligo, quæ uno haustu biberetur. Reliqua nomina infra supráq;, mensuras magis q̃ potiora fuisse puto. Nam & apud Celsum quadrans pro modico potu ponitur. Si quarto (inqt) die eum horrore febris reuertitur, uomere oportet, deinde modicum cibum sumere, uiniq; quadrantem. Et libro I.

» Post uomitum si stomachus infirmus est, paulum cibi, sed huius idonei, gustandũ. & aquæ frigidæ cyathi tres bibendi sunt. Cyathos hic dixerat quod quadrantem in superiore exemplo dixit. & alibi. At
» qui tarde cõcoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur, quiue propter ardorem aliquem noctu sitire consuerunt, anteq̃ conquiescant, duos treis'ue cyathos per tenuem fistulam bibant. Dioscorides de absinthio. κὼ ἀνορεξίας κὼ ὑπερινοὺς θερμαύῃ τὸ ἀφέψημα αὐτῦ κὼ ἐκ ἔκ ἔξωθεν ἡμέραν λαμβανόμενον ἐς πλῆθος κυάθων τριῶν. Decoctum

eius cibi

cius cibi fastidia & arquatum morbum sanat, si quotidie terni cyathi ebibantur. Ternos cyathos pro mediocri potu dixit, q uno haustu sumatur. Et lib. III. Celsus de curatiõe lentarũ febriũ loquẽs. At si diu frigus est, & torpor, & iactatio cõporis, non alienũ est in ipsa febre dare mulsi treis aut quatuor cyathos, uel cũ cibo uinũ bene dilutum. Idẽ de insanientibus loquẽs totum sextariũ impleuit. Opus est autem cibo infirmo, maximeq; sorbitiõe, potione aquæ mulsæ. cuius ternos cyathos bis hyeme, quater æstate dedisse satis est. His uerbis in singulos potus ternos cyathos febricitanti taxatos intelligimus. et p dies singulos sextarium. Alibi de cardiacis loquẽs. Si uerendum est ne deficiat, tum & intrita ex uino, & hoc ipsum austerum qdem, sed tn tenue, meracum, egelidum subinde et liberaliter dandũ est adiecta polẽta, si modo is æger parum cibi assumit. idq; uinũ esse debet neq; nullarũ uirium, neq; ingentiũ. Rectéq; tota die ac nocte uel treis heminas æger bibet, si uastius cõrpus est, plus etiã. Treis heminas diurnas Celsus cardiacis statuit, nisi uastioris sint cõporis, & uini meraci. De qbus Plinius loquẽs lib. XXIII. Cardiacorũ (inqt) morbo unicam spem in uino esse certum est. Dari utiq; non nisi in cibo debet. nec à somno, nec præcedẽte alio potu. i. non nisi sitienti, nec nisi in desperatione summa. Hoc Iuuenalis significat cum inquit.

Cardiaco nunquam cyathum imsurus amico.

Tres heminæ sesqsextarium explent. ex quo apparet iustam prope modum potus mensurã homini cardiaco statutam esse. Nã cum homini sano iusta mẽsura sit sextarius in singulos epulatus, cardiaco nouenos cyathos taxauit, uel senos. i. binos quadrãtes, si ter epulãtes cardiacos intelligamus. Et de cœliacis. obseruandũ (inqt) negs aut cibus, aut humor uniuersus detur, sed paulatim. ergo p interualla tpis satẽ cyathos binos ternos'ue sumere, & cibum pro portione huius. Et iferius. Potui uero aqua pluuialis decocta. sed quæ p binos ternos'ue cyathos bibatur. Cyathis aũt antiquos potus sui mensurã metiri solitos ẽt inter epulas ex eo cõiecio, q̃ serui qdã ad cyathos stare, uel esse dicebantur, ut serui ad limina, et ad pedes. Trãq. in Cæsare. Sed C. Mẽmius ẽt ad cyathũ et uinũ Nicomedi stetisse obiecit. Iuuen. sat. xiij.

Nec puer iliacus, formosa nec Herculis uxor

Ad cyathos.— Hoc græci κυαθίζειν dicunt, quo uerbo Plautus in Menech. usus est.

Nósais qs ego sim, q tibi sæpissime cyathisso, apud nos quãdo potas.

Cyathus a' græcis ob id etiam ἀρτλητὴρ & ἀρυσὴρ & ἀρύστιχος, & ἀρύταινα dicitur, & à qbusdã οἰνοχόη. Quæ omnia uocabu-

la ab hauriendo uel fundendo uino dicta sunt. Stare igitur à cyathis à latinis dicta sunt, quos græci οἰνοχόους appellant. Apuleius pocillatores uocauit. pincerna non ausim affirmare probum esse uocabulum, etiam si Asconius in prætura urbana usus est, si uera sunt eo in loco exemplaria. pincerna à græco deducitur, cui conuiuæ dicũt identidem πίνε ἵνα, pinin cirna, ideſt muſce uinum, uel tempera uinum ut bibam. Honestum id olim munus fuisse docet Athenæus libro X. qui apud græcos morem fuisse tradit, ut nobilissimi iuuenes in conuiuijs sacris publicis id munus obirent. nec munus apud
» Romanos. καὶ παρὰ ῥωμαίοις δὲ οἱ εὐγενέστατοι τῶν παίδων τὰν λειτουρ
» γίαν ταύτην ἐκτελοῦσιν ἐν ταῖς δημοτελέσι τῶν θυσιῶν. Est autem cya-
» thissare ut ex eodem Athenæo nouimus κυάθω οἰνοχοεῖν, id est cya
» tho uinum bibendum admetiri. Quare Athenienses in conuiuijs so-
lutioribus inuicem propinantes, cyathos amicitiæ, & cyathos amoris, & cyathum Demetrij nominatim poscebant singulis potionibus, ut quaternos amicitiæ, & ternos amoris propinantes, & cyathum præterea Demetrij uel Antigoni, q duo extremi ab assentatione inoleuerunt, exolescente prisca Atheniẽsium libertate et generositate, ut idem author prodidit libro. VI. de adulatoribus loquens. Persius.
» Sed tremor inter uina subit, calidum'q; trientem
» Excutit è manibus.— Plinius pro mensura posuit. Syluestrium quidem prunorum baccæ uel è radice cortex in uino austero si decoquantur, ita ut triens ex hemina superſit, aluum & tormina sis
» stunt, id est ut quatuor cyathi ex sex superſint. Tranq. in Aug.
» Vini quoque natura parcissimus erat, non amplius ter bibere eum
» solitum super cœnam, in castris apud Mutinam Cornelius ne-
» pos tradit. postea quotiens largissime se inuitaret, senos sextantes nõ
» excæssit, aut si excæssisset, reijciebat. senos sextantes pro sextario dixit, sed significare uoluit senis haustibus sextarium tantum bibere eum solitum. Philippus Beroaldus diligens enarrator, ac multæ lectionis, sextantes senos sex pocula intellexit binas uini uncias continentia, sicut & apud Martialem trientes et quincunces deuncesq;. Antonius Sabel. co in loco, senos sestantes (inquit) ad mensuram, an ad pondus referas in dubium uenire potest. sed melius ad mensurã, ut sit sestans mensuræ genus, ut quincunx apud Martialem. Beroaldi opinio nec Pliniano dicto, nec nostro conuenit (si tamen ita Plinius scriptum reliquit, ut cyathus pendeat per se drachmas decem & hemina sexaginta, quippe Pliniana ratione sextarius centum & uiginti drachmas trahit, at Beroaldus duodecim unciarum senos se-

ſtantes eſſe dixit, id eſt ſex & nonaginta drachmarum, quos pla-
num fecimus ex Martiale duodenos cyathos ſignificare. Quare in-
ſignis hæc fuit hallucinatio, & penè par illi de ſeſtertio. Calderi-
nus uir ingenioſus & grauis enarrator nouo genere hallucinatus
eſt apud Iuuenal. ſaty. VI. illo in loco, de quo ſextarius alter ducitur
ante cibum. ſextarius alter (inquit) id eſt duo ſeſtantes. uidelicet ar-
bitratus ſextarium à ſextante dictum, non à ſexta congij parte, cũ
ſextarius ſexies ſextantem capiat, ſextans non magis duas uncias,
quàm ſextam cuiuſq; rei partem ſignificat. Sed horum uerborum
ſignificatio à nullo, quod ſciam, recte ac planè adhuc enarrata eſt.
Romani autem ſextarium quaſi legitimam ac quotidianam uirilis
potus menſuram ſtatuentes, ab eo quaſi ab aſſe incipientes, reliqua
uocabula partes eius fecerunt, quo modo & nos pintam uirilem
menſuram ponentes ſemiſſem eius parcis uiri deſtinamus, dodran-
tem autem continentibus, quadrantem ægrotis, ſeſquipintam bi-
bacibus, in quotidiano quidem conuiuio. Auguſtus igitur uiri par
ciſſimus dictus eſt à Tranquillo, qui ſuper cœnam plerunque ita
ſibi temperabat, ut ternos ſextantes, id eſt dimidiatam aliorum
menſuram biberet, & cum licentius bibere ſtatuerat, ſextarium
non excederet. ac ne excedere quidem poſſet citra reiectionem, quip
pe qui infirma ualetudine fuerit, ac graues & periculoſas ualetu
dines per omnem uitam expertus, ut author eſt idem Tranquillus.
ob id etiam cibi minimi, adeo ut ante initum uel poſt dimiſſum con-
uiuium ſolus cœnitaret, cum pleno conuiuio nihil tangeret, quo cer-
tiorem rationem cibi, potusq; teneret. Hoc mihi conuenire uidetur cũ
eo quod diximus, ut qui uini modicè ſit appetens, dodrantem noſtrũ,
id eſt ternos ſextariolos quotidiano conuiuio bibat, qui ſi etiã qua-
drantem huic addat, ut plenam menſuram noſtram bibat, quã pin
tam dicamus, ne ſic quidem uinoſus dici debeat, & tamen hæc men
ſura ſedecim cyathos implet. Hoc cum exacte conſyderarem, dodrã
tem prædictum, quem ſextarium Romanum eſſe dico, in treis trien
tes diuiſi totidem calicibus ſumptis, & rurſus in quatuor calices qua
drantales æquis diſtributionibus, quo facto eum eſſe captum menſu-
ræ cognoui, ut qui firmo ſtomacho ſit, & interdicto medicorum non
prohibeatur quominus ducere poſſit ex œnophoro quantum ſitis ap
petat, is hauſtu primo cœnæ quadrantem ſiccare debeat, addita eti-
am aquæ tertia, aut quarta parte, ſi tamen ſitim expectauerit.
Qui autem bibacior paulo fuerit, etiam trientem. de ſobrijs loquor,
ſed de ijs ſobrijs, qui iuſtum hauſtum diluendis cibis ducere ſoliti

uini potus uitio Gallis notatus.

sunt, quales plerique sunt nostratium hominum, quibus quidem uini potus uitio non uertitur. Nullus enim modus uinosis & perpotatoribus cõstitui potest. nec rursus de ijs loquor qui semper siticulosi pytissantium more gustatorum linctu magis q̃ potu uillum trasmittere solent. omnino quadrantem stomachi firmæ cõstitutionis, trientem etiam sitibundi modum cum aquæ rata portione esse dico, idq; intra temperãtiam. Quare ab antiquis indita hæc esse nomina ternis quaternisq; cyathis affirmauerim, tametsi Augustus sextantibus utebatur, cui Antonius Musa sextantarios modulos, id est dimidio minores legitimis indixerat. quare quantum sobrij homines bibere soliti sunt quotidiano potu, tantum Augustus bibebat cum largissime sese inuitauerat. Quod si uerum esset id quod apud Plinium legitur de hemina & acetabulo, id est sesquicyatho, sextarius centum & uiginti drachmarum esset, id est minor tertia amplius parte q̃ noster dodrans, nec pintæ dimidium caperet. Hoc enim pondere probare unicuiq; nostrum licet. quod quàm sit absurdum nemo non intelligit, ut tantula mensura in duodenos cyathos diuideretur, & in solutis perpotationibus & conuiuiorum hilaritate, cum sine lege ac sine modo bibitur, quadrantes trientesq; & cum plurimum septunces pro numero elementorum nouenum biberent, quantum scilicet quisque hodie sobriorum uno impetu familiari cœna bibit, septunces enim ea ratione sextariolum nostrum non excederent, qui modulus est prope dixerim potionis medicamentariæ. Antiquos autem parciore uino usos non eorum est dicere qui biconguum Ciceronem M. filium, Triconguum Torquatum apud Plinium, & apud Tranquillum potorem amphorarium legerit, quibus hodie si pares in Gallia inuenirentur, monstri instar haberetur. apud quos germanorum militum bibacitas hoc biennio inter miracula celebrata est. quotidianis enim conuiuijs singuli quaternos quartarios absumere dicebantur. qua ratione nouem conuiuæ binas amphoras exorbebant. Hanc bibendi palmam æquare nostratium hominum profligatissimi uini potores numero triginta non possent, duntaxat ut alternis diebus id facerent, quod illi singulis factitabant. Quid quod ipsa carmina quæ apud Priscianum leguntur, & secum, & cum Plinio pugnant? Cum enim de cyatho dicant

» Bis quinq; hunc faciunt drachmæ si appendere tentes,
» Oxybaphus fiet si quinq; addantur ad istas.

Alio loco ita legitur,

» Nam libræ ut memorant bessem sextarius addet,

Seu puros

» Seu puros pendas latices seu dona lyci.
» Addunt semissem libræ labentis oliui.
» Selibramq; ferunt mellis supereſſe bilibri.
» Hæc tamen assensu facili sunt credita nobis,
» Nanq; nec errantes undis labentibus amnes,
» Nec mersi puteis latices aut fonte perenni
» Manantes, par pondus habent.- Quonam igitur tandem modo conuenit ut hemina quæ dimidiatum sextarium efficit, sexagenas drachmas pendeat, & sextarius libram & beſſem hoc est centum & sexaginta? Si enim de centum & nonaginta duabus drachmis seu duabus libris Romanis, trientem idest duas & triginta abstuleris, reliquæ erunt centum et sexaginta. Nos cum hoc probaremus, aqua puteoli utebamur, nec scrupuloſe differẽ etiam aquarum exquisiuimus, nec in alio liquore rem experiundam duximus, cum iam tenere ueritatem uideremur. Ex græcis autem au-
» thoribus uix rem constituere possumus. Pollux libro quarto, cotulam
» tertiam partem choenicis esse tradit. & medimnium choenicas octo
» & quadraginta capere, & sextarium octo choenicas. κοτύλη τὸ
» τρίτον τῦς χοίνικος. ὁ δὲ μέδιμνος χοίνικες ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα. ὁ δὲ
» ἑκτεὺς ὀκτώ. Hoc dictum discrepat cum uersibus illis in quibus
ita legitur,
» At cotylas quas si placeat, dixisse licebit
» Heminas, recipit geminas sextarius unus.
» Qui quater assumptus fit graio nomine choenix.
» Adde duas, chus fit unlgo, qui est congius idem.
Pollux heminam tertiam partem choenicis facit, hæc carmina octa-
» uam. Chus, inquit Sudas, mensura est Attica capiens cotulas octo.
» Festus heminam quasi hemis, id est dimidium sextarij dictam esse
» autumat. Rursus Sudas. μέδιμνον μοδίων ἓξ, ὡς εἶναι μέτρον
ξεστῶν οβ' ἤτοι λιτρῶν ρή. id est medimnum modiorum senum est, ut sit mensura xestas duas & septuaginta capiens, id est libras centum & octo. quo dicto significatur xesten sesquilibram pendere, idest centum & duodecim drachmas & semidrachmam, libra enim Attica septuagenas quinas drachmas pendet. Sic modius qui sexta pars est medimni, decem & octo librarum erit, ita sextarius quæ sextadecima pars est eius, erit quatuor & octoginta drachmarum & semissis, quod cum Plinij dicto non conuenit. quod si litran, id est libram Atticam pro mina intelligamus, ut Hermolaus uoluit, & Plinius interdum facit, sexta-

rius centum ac duodecim drachmarum & semis erit, quod nihilo magis conuenit. Quod autem Plinius libram pro mina acceperit, patet ex Dioscoride, ubi de oxymelle loquitur libro quinto.

» λαβὼν ὄξους κοτύλας πέντε, καὶ ἁλὸς θαλασσίου μνᾶν μίαν, μέλιτος
» μνᾶς δέκα, ὕδατος κοτύλας ἵ, μίξας ἕψησον, ἄχρις ὁ δεκάτης ἀναβρά
» σῃ, καὶ ψύξας κατάγγισον. Hoc Plinius ad uerbum libro XIIII. sic
» uertit. Oxymel uocarunt mellis decem libris, aceti ueteris heminis
» quinque, salis marini libra, aquæ pluuiæ sextarijs quinque suf
» fernefactis decies, mox elutriatis. quod ille minam Plinius libram
dixit, quod ille heminas decem, Plinius sextarios quinque. Rursus Plinius de eo genere uini factitij loquens, qui œnchrites dicitur quod ex mulij semine fiat, libram & quadrantem pro mina transtulit. cum enim de adynamo factitiorum primo dixisset, ita subdidit.
» Proximum fit e' mulij semine maturo cum ipsa stipula (libram
» & quadrantem in œngios duos musti macerant) & post septimum
» mensem transfuso. Dioscorides δεῖ δὲ λαμβάνειν πλῆρη πέπερον σὺν τοῖς κλάδοις, καὶ μνᾶν μίαν βάλλειν εἰς οἶνου χόας β'.
» ἐὰν δὲ ἕπτα μῆνας, καὶ ὕπω μεταγγίζειν. accipere autem oportet hær
» bam semine plenam maturo cum ramulis, & eius unam minam
» in uini œngios binos mittere, & sic septem mensibus relinquere,
» ita à septimo mense diffundere. Sed corrupte apud Dioscoridem Cestrites & Cestros pro Cenchrites, & Cenchros in libris impressis legitur. sic enim legi debet. περὶ Κεγχρίτου, cum Plinius mulium dicat. uerius est tamen Plinium errore exemplaris deceptum, Cenchritem pro Cestrite intellexisse. Est autem Cestrum latine betonica hærba dicta, ut in Dioscoride libro quarto apparet in principio, qui Psychotrophum alio nomine uocat utrobiq; quasi hærbam frigidis locis gaudentem, quæ hodie sic agnoscitur, ex qua fit uinum betonicatum. Hoc autem Plinij dictum uel ex Dioscoride, ut multa alia uersum est, uel ex alio authore, qui ijsdem uerbis cum Dioscoride scripsit. Hoc enim non satis constitui potest utrum Plinius Dioscoridem legerit, quem ut identidem ijsdem uerbis sequitur, sic nusquam nominatim citat, ita ut nonnunquam à Dioscoride acepta dissimulandi furti gratia transformare uideatur, ut in hoc loco, interdum alium secutus uideatur, sed uel à quo Dioscorides transcripserit, uel ille à Dioscoride. Plinius latinum hominem Sestium Nigrum medicinæ diligentissimum appellat, de Castorco loquens libro XXXII. qui Niger græce scripsit. cum Plinij uerba cum Dioscoride collata, ex ipsius Dioscoridis libro tradu-

cta esse uideantur. Nam Dioscorides Nigrum in hoc secutus non uidetur, cum eum inter Asclepiadas recensens improbet. & is tamen à Plinio etiam citatur ubi Salamandræ meminit libro uicesimo nono, his uerbis. Sestius uenerem accendi cibo carnis decoctis interaneis & pedibus & capite in melle seruentur, tradit, negatq; extingui ignem ab ijs. Dioscorides libro secundo. σαλαμάνδρα εἶδός ἐστι σαύρας. ἔστι δὲ νωχελές, ποικίλον, μάτην πιπυθὲν μὴ κάεσθαι. Et inferius. φυλάσσεται δὲ ὃν μέλιτι ἐγκεντρισθεῖσα, τῶν ποδῶν καὶ τῆς περαλῆς ἀφαιρεθέντων εἰς πλὼ αὐτλὼ χρῆσιν. Hæc uerba ita cum Plinij uerbis congruunt, ut ab eodem authore uterque sumpsisse uideatur, quo modo & à Crateua uterque sumpsisse aliqua non dissimulat. Alibi Plinius de Opobalsamo loquens. Alexandro magno res ibi gerente toto die æstuo unam concham impleri ustum erat. Omni uero fœcunditate è maiore horto congios senos, è minore singulos, & cum duplo rependebatur argento, uel potius cum & duplo, ut in emendationibus. Hoc Dioscorides non ad tempus Alexandri refert, sed ad suum his uerbis. ῥεῖ δὲ ὀλίγον, ὡς κατ' ἔτος χόνον μὴ πλεῖον ἢ ἑξ ἢ ἑπτὰ χόας συναθροίζεσθαι. πωλεῖται δὲ ἐν τῷ τόπῳ σταθμὸς αὐτὸ πρὸς ἀργύριον. Fluit tenui gutta & pauca, ita ut unoquoque anno non amplius, quàm seni aut septeni congij colligantur. cum uenditur ibi, duplum argenti pondere rependitur. Cum Plinius idem cum Dioscoride dicat, apparet tamen eum alium authorem secutum. Sed ex eo restituendus Plinius hoc modo. omni uero fœcunditate è maiore horto congios senos singulis annis. Quonam modo enim ex singulis conchis congij seni fierent? & præterea absurdum esset Plinium de singulis diebus id dixisse, cum duplo argento rependeretur. Quod si nihil addere uolumus, existimo sic legendum. Anni uero fœcunditate, hoc est totius anni etiam fertilis fœtu. Verum hæc de Plinio & Dioscoride obiter dicta sunt. Credo tamen Plinium latinos etiam authores aliquos obseruasse, & ob id muscellaneas interdum descriptiones tradidisse, quæ nec planè cum Dioscoride conueniant. Hoc igitur in loco Plinius libram Atticam, & quadrantem pro centum drachmis, id est pro mina dixisse uidetur, siue hoc innouare ei usum sit, siue ex græco alio acceperit, qui litram scripsisset, id est libram, & drachmas uiginti quinque, qui est quadrans non libræ, sed minæ: nam alioquin Plinius parum religiose græca hæc uertisse uidetur, aut certe parum constanter, si quis diligenter animaduertat. Theodorus Gaza uir doctissimus utraque

lingua chum ſiue choa, ſextarium tranſtulit, & hemichoum ſemiſextarium, diuum Hieronymum in hoc imitatus, qui Ezechielis quarto choeis atticos duos Italicos duos ſextarios eſſe dixit. Interpres Ariſtophanis in equitibus χοῦς μέτρον ἀττικὸν χωροῦν κοτύλας η'. Chus (inquit) menſura eſt Attica capiens hemnas octo, quod cum uerſibus illis non congruit, qui choa duodenas cotulas capere tradunt, ut idem ſit congius & chus, quod Plinius itidem in ſuperiori exemplo uoluit. Athenæus libro decimo de temulentia loquens, inter maxime uinoſos homines Alexandrum enumerat. authorem autem citat Ephippium in libro de Alexandri & Epheſtionis funere. Erat (inquit ille) inter Macedones Proteas bibendi certamine clarus. Hunc in conuiuio Alexander poculo bicongio prouocauit (bicongium nunc appello quem ille dichum græce dixit). Cum igitur Alexander bibiſſet, Proteas rege multum laudato qui egregie tantum calicem exorbuerat, & ipſe quoque ea fide atque integritate bibit ut ab omnibus plauſu excaperetur.

Ἀλέξανδρος γὰρ αἰτήσας ποτὲ ποτήριον δίχουν, καὶ πιὼν, προέπινε τῷ Πρωτέα. καὶ ἐκεῖνος λαβὼν, καὶ πολλὰ ὑμνήσας τὴν βασιλέα, ἔπιεν, ὡς ὑπὸ πάντων κροταλισθῆναι. Mox Proteas eodem poculo cum regem prouocaſſet, bibiſſetq; , Alexander generoſe conatus iterum calicem eundem ducere, cum partem iam traxiſſet, reſupinata in lecti puluinar ceruicæ poculum manibus emiſit. Quo ex certamine in ualitudinem incidit, a' qua tandem iugulatus eſt, ut Ephippius tradidit, qui ab aliis hiſtoricis in hoc diſſenſit, eum enim ueneno ſublatum dicunt. Fabularem autem eam hiſtoriam eſſe ex eo conijcere licet, quod ſubdidit id regi contigiſſe ob Thebas oppugnatas. uidelicet infenſo Liberi patris numine, qui Thebis natus eſſe dicitur. καὶ ἐκ τούτου νοσήσας ἀπέθανε, τὸ διονύσου φησὶ μηνίσαντος αὐτῷ, διότιπερ παρίδα αὐτοῦ τὰς Θήβας ἐποιόρκησε.

Idem Athenæus alibi eodem libro. Μίλων ὁ κροτωνιάτης, ὡς φησιν ὁ ἱεραπολίτης Θεόδωρος ἐν τοῖς περὶ ἀγώνων, ἔσθιε μνᾶς κρεῶν εἴκοσι, καὶ τοσαύτας ἄρτων, οἴνου τε τρεῖς χόας ἔπινεν. Milo Crotoniata, ut author eſt Theodorus Hierapolitanus in libris de certaminibus græciæ, minas uiginti carnium, & totidem panis eſitabat, & treis congios uini bibebat. Congius, id eſt chus in hoc & ſuperiore exemplo idem non fuiſſe uidetur. cum Milo una cœna tres congios abſumeret, & Alexander uno hauſtu duos biberet. Oportet enim eam menſuram liquidi congruere cum pondere aridi pulmentarij, & panificij. Varietatem igitur eam efficit authorum diuer-

sitas, qui mensuras quisque patriæ suæ secuti sunt, aut eorum certi de quibus locuti sunt. Xestes autem quid sit apud græcos non facile dixerim. Dioscorides de Chisto lacte loquens. δεήσει δὲ πρὸς τὸ μὴ ὑπερζεῖν τὸ γάλα ἐν τῇ ἕψήσει, ἀποψύχῳ ἐν ψυχρῷ ἀποβαλεῖν τὸ χεῖλος τῆς χύτρας. καὶ ξέστην ἀργυροῦν πλήρη ὕδατος ψυχροῦ καθιέναι. Hoc Plinius libro uigesimo octauo, sic transtulit. Cum feruet ne circunfundatur præstat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus, ita ne quid infundatur. Cyathum Plinius pro Xeste dixit. alibi ferè sextarium uertere solet ut libro decimoquarto. Fit absinthites in quadraginta sextarijs musti, absinthij pontici libra decocta ad tertias partes, uel scopis absinthij in uinum additis, ubi refragantibus omnibus exemplaribus, ex Dioscoride sic lego. Fit absinthites quadraginta octo sextarijs musti, absinthij pontici libra, decoctis ad tertias partes. οἱ μὲν γὰρ τοῖς μ' καὶ η ξέστας τῶν ἰταλικῶν περαμίων, μίξαντες ἀψινθίου ποντικοῦ λίτραν μίαν, ἕψουσι μέχρι τὸ τρίτον ἀπολειφθῇ. quidam autem (inquit) duodequinquaginta sextarijs Italicarum amphorarum miscentes libram unam absinthij pontici, decoquunt quoad tertia pars residua sit. & de Nectarite. ὁ δὲ νεκταρίτης σκευάζεται ἐκ τοῦ ἑλενίου ὃ ἔνιοι μηδικὴν δέ δὲ συμφύτον. οἱ δὲ ἰδαῖον φλόμιν. οἱ δὲ ὀρέστιον. ῥίζης ξηρᾶς ὀγκίων ε' ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον καθεὶς εἰς χοᾶς ς' γλεύκους. Plinius totidem penè uerbis. Inuenitur & Nectarites ex herba quam alij helenium, alij medicam, alij symphytum, alij idæon & orestion, alij nectareum uocant, radicæ ponderis quadraginta denariorum in sestarios sex musti addita. Hoc tantum refert quod ille quinque uncias dixit, Plinius autem quadraginta denarios, ea ratione qua centum denarij munam efficiunt, ut sæpe diximus. Sed illud aduertendum, quod chum pro sextario Plinius intellexit, cum alibi ut diximus pro congio acceperit, de muliato uino loquens, quo modo & ubi de myrtite loquitur. nam cum Dioscorides dicat δεῖ λαβόντα τῶν μελαίνων μυρσινῶν τοὺς ἁπαλοὺς, βαλλεῖν εἰς τοῦς ὑγροῦς τὸ γλεύκους χοᾶς. Plinius. Græci (inquit) myrtiten hoc modo faciunt, ramis teneris cum suis folijs in albo musto decoctis tusis, libram in tribus musti congijs deferuere faciunt. Congios nunc transtulit choas cum prius sextarios uertisset. Rursus Dioscorides de Rhodite. ῥόδων ξηρῶν πεπομμένων μνᾶν μίαν ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον καθεὶς εἰς γλεύκους ξέστας η'. μετὰ δὲ ἡμέρας πέντε διυλίσας μετάγγιζε, id est, rosæ aridæ contusa folia ad munam unam in linteolum alligata demittito in musti sextarios

» octonos, & post treis menses percolatos in aliud uas transferto.
» Plinius autem sic. Rosæ folijs tusis, in linteolóq; in mustum collatis,
» cum pondusculo ut si dat·XL·pondere denariorum in sextarios ui
» cenos musti, nec ante treis menses uase aperto. Hunc locum ita im
mutauit Plinius, ut nec Dioscoridem, nec eundem cum Dioscoride au
thorem secutus primore sensu uideatur·Dioscorides præcipit in octo=
nos sextarios musti minam unam rosæ tusæ conijci·Plinius in sexta
rios uicenos quinq; uncias. Quare fieri potuit, ut Plinius uel li-
brarij uel à manu serui uitio notam minæ pro nota unciæ intelle
xerit, & xestas pro cotulis acceperit. sic fit ut cum singulas uncias
rosæ tusæ octonis hemmis uni sufficere existimarit, quadraginta de=
nariorum pondus, ideſt quinque uncias quadragenis hemmis sta-
uerit, cum ad uerbum referre Dioscoridis locum nollet, aut eius
quem Dioscorides secutus est. Idem.è napis fit·X.denariorum pon
» dere in sextarios binos musti addito. Dioscorides βυνὸν ἀγγίας δύο
» κόψας, χαθεὶς εἰς κοτύλας γλεύκους τέσσαρας. ideſt napi uncias duas
» contusas in quatuor musti cotylas demittito·Secundum hoc non de-
cem denariorum, sed sedecim legendum est apud Plinium. in anti-
quis exemplaribus numerus ille corruptus est, ut in quibusdam de-
sit, in nonnullis duum, non decem legatur·Verum Plinius libens fa
cit, ut octo denarios pro uncia dicat·Quod autem Plinius modulos,
& numeros ex Dioscoride mutet interdum, seruata tamen propor
tione, exemplum est in mentione hyssopitæ. Similiter (inquit) fit
hyssopites è cilicio hyssopo uncijs tribus in duos congios musti conie-
» ctis, aut tusis in unum. Dioscorides ὑσωπίτης ὁ ἐκ τοῦ κιλικίου ὑσώ
» που χάλιτος ὅτι. δεῖ δὲ ἐν τῷ κεραμίῳ τοῦ γλεύκους λίτραν μίαν τοῦ
» ὑσώπου κεκομμένων τῶν φύλλων προσδιδόναι. Hyssopites (inquit)
» qui ex hyssopo cilicio fit, optimus est, addere oportet amphoræ mu
» sti libram unam hyssopi foliorum contusorum. Hoc Plinius mu-
» tatis (ut diximus) modulis uerbisq; retulit. Idem est enim in am
phoram, ideſt in octo & quadraginta sextarios libram unam hyſſo
pi conijcere, & in duodenos sextarios, hoc est binos congios qua-
drantem, id est uncias treis. Hic obiter adnotandum ceramum græ
cum idem esse quod amphoram, quod & eodem authore planum
fit in mentione absinthiati uini, quam supra posuimus. Dioscori-
» des, de elelisphacite. ὀγγίας ἡ ἐλελισφάκου ἐς γλεύκους ἀμφορέα ὃ
» ἐστι κεράμιον, χάβις, id est, saluiatum ita conficitur, si uncias octo-
» nas saluiæ in musti amphoram, quod ceramum dicitur, demiseris.
» Idem Plinius de aromatite. Fit apud alios nardi, & maloba-

thri ſelibris in muſti congios duos additis. Dioſcorides, ὁ δὲ διὰ συριακῆς ῥάβδου καὶ κελτικῆς καὶ μαλαβάθρου σκευάζεται ὕτως. ἑκάστου ἡμι μναίου λαβὼν εἰς δίχοα γλεύκους χόας. Dichum id eſt choas duos Plinius haud dubie congios binos tranſtulit. Dioſcorides, ὁ δὲ οἰνάνθινος σκευάζεται ὕτω. λαβὼν τῆς ἀγρίας ἀμπέλου τὸ ἄνθος βρυόντος ξηρὸν, μνᾶς δύο εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς ἡμέρας λ'. εἶτα διυλίσας ἀπόθου. Hoc Plinius ſic uertit. Fit è labruſca hoc eſt uite ſylueſtri, quod uocatur œnanthinum. flores eius libris duabus in muſti cado macerati poſt XXX dies mutantur. quod Dioſcor. metretam dixit, Plinius cadum tranſtulit, quod & ipſum græcum eſt, ſed utroq; noſtri utuntur. Metreta enim Cato & Columel. utuntur. Eſt autem congiorum decem ut author eſt Dioſcorides libro. V. his uerbis, ἔστι δὲ ὁ μετρητὴς χοῦς δέκα, Decem autem congij ſexaginta ſextarios ualent, id eſt amphoram & quadrantem. Pollux tamen in decimo de uocabulis ait, Cratinum comicum metretam amphoram appellaſſe. Idem etiam Philochorum tradit in libro, quem de lingua Attica compoſuit, ſcripſiſſe caddum et amphoram apud antiquos idē fuiſſe, ideoq; hemamphorium, id eſt ſemiamphoram, etiam hemicaddum dictum. uerum Epicharmum, caddum, & amphoram ut diſtincta poſuiſſe. In carminibus quæ apud Priſcianum leguntur caddus & amphora Attica proeodem ponuntur his uerbis.

Attica præterea dicenda eſt amphora nobis,
Seu cadus, hanc facies noſtræ ſi adieceris urnam.

Quibus uerbis ſignificatur Atticam amphoram & caddum ſextariorum duorum & ſeptuaginta fuiſſe, id eſt duodecim congiorum, quo fit ut Attica amphora hemiolia Romanæ fuerit amphoræ. Ego Dioſcoridis opinioni accedere malim. De græcis igitur quibuſdam uocabulis nihil fixum ſtatuere poſſumus, quandoquidem Plinius id præſtare non potuit, quippe cum nec ipſis græcis de ea re conueniat, quæ pro locorum urbiumq; uarietate, ac temporum fortaſſe, identidem euariarunt. nam & in hac urbe, ut diximus tot menſurarum ratio, à uicorum aut certe regionum magiſtris repoſcenda eſt, quā nemo unus tenet. Sed nec libram græcam Plinius à latina diſtinxiſſe manifeſte uidetur, quod meminerim me adnotaſſe. Hoc tamen tenebimus amphoram & cerauium eandem menſuram, ut Metretam, & caddum, quod uerbum apud Plinium & alios noſtros ſæpe legitur. Si quis tamen animaduertat orationem Demoſthenis quæ πρὸς τὸν λακρίτου παραγραφὴν inſcribitur, mirabitur precium uini importati in pontum ex urbe quadam Thraciæ talentum argenti

ſtatui etiam cum naulo & apparatu neceſſario. & tot ceramia ioco
» ſoro naui importata eſſe. τὰ δὲ χιλία ταῦτα κεράμια ἄγεσθαι εἰς
» ἓν τοῦτον εἰκοσόρῳ. Quibus uerbis conijcere licet ceramum Atti
cum Demoſthenis tempore minus fuiſſe amphora Romana. niſi po-
tius intelligamus ceramia Thracia non Attica ex urbe Menda in po
tum importata. In qua oratione ſtamnum et ceramum pro eodem
ponit. Medimnum etiam tenebimus ſex modios capere, id eſt duode-
quinquaginta chœnicas, ſeu duodequinquagies binos ſextarios.
Porrò ſextariũ medimni octo chœnicas efficere, id eſt ſedecim ſexta
rios, nam hemmedimnus quatuor & uiginti chœnicum eſt, cuius
bes triteus à græcis diſſyllabo nomine nuncupatur, id eſt tertiarius,
ſedecim chœnices continens, & duos & triginta ſextarios. Trien
autem hecteus itidem diſſyllabo nomine dicitur, octo ſcilicet chœni-
ces capiens, ſic ab eis dictus, q̃ medimni ſit ſextarius. quatuor chœ=
nices hemhectum dicitur. i. ſemiſextarius medimni, quod et hemhe
» ctcum dicitur, ut apud Ariſtophanẽ nubibus. περὶ δὲ τοῦ ἐμοὶ καὶ μοὶ
» τετράμετρον ἔστιν ἡμιεκτέον, ideſt fac nunc mecum ſponſionem, ni te-
» trametrum ſit ſemiſextarius. ſemiſextarium tetrametrum appel-
lat, id eſt quatuor menſuras continentem, quatuor chœnicas ſcilicet. Eſt
autem comica alluſio ad carmen tetrametrum. Nam quod Socrates
de pedibus dixerat poëticis, id Strepſiades poëticæ ignarus ad chœ
nicas retulit, quaſi alia metra menſuraſq; non noſſet quàm uaſcula-
ria, ex cuius poëtæ enarratore, & ex Pollucę illam medimni diuiſio
nem colleginus. Quãquam hoc confirmat Harpocration in lexico
oratorio in uerbo ἡμίεκτον. qui etiam medimnum chœnicas duo=
dequinquaginta capere dixit, & modium qui ἕκτος appellatur,
octo chœnicas. Quod ſi medimnus ſex modios Italicos capit, ut loca
pletiſſimus teſtibus comprobatum eſt, cum ſextarius medimni ſint o-
cto chœnices, chœnicem binos ſextarios, & quaternas cotulas capere
neceſſe eſt. modius enim ſedecim ſextarios capit. Nec conſentaneum
eſt, id quod à Pollucę dictum eſt, cotulam tertiam partem chœnicis
eſſe, quaſi ſcilicet chœnix ſeſquiſextarius Italicus fuerit. quo munus
probãda Theodori Gazæ uiri medici opinio, qui ſextarium quodam
in loco uertit. Nihil autem certius inueni quàm quod apud Heſy-
chium legitur, qui Anaſtaſij imperatoris tempore ſcripſit, cum res
Romanæ iam græcis hominibus planè innotuiſſent. Cyathus (inquit
» ille) capit liquoris uncias duas. δέχεται δὲ κύαθος ὑγροῦ τινὸς ἀγγί-
» ας δύο. Si Cyathus uncias duas capit, & ſextarius igitur uncias
capit quatuor & uiginti, id eſt centum nonaginta duas drachmas.

& sic ad momentum extremum conuenit nobiscum Hesychius. nec cyathus decem drachmas, sed sedecim capere comprobatur. qui numerus duodenario multiplicatus, duas libras conficit. Hesychium autem de Romano cyatho locutum ex eo patet, q uncias duas Romano uocabulo dixit. quare confectam (ut arbitror) probationem habemus. Comperto enim cyathi modulo, reliqua dubia esse nequeũt. Herodotus in Polymnia, id est libro septimo de copijs Xerxis loquẽs Græciam inuadentis, ὅτω πεντηκοσίας τε μυριάδας καὶ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ καὶ χιλιάδας ἦγε Ξέρξης ὁδαρείῳ μέχρι σπιὰδος καὶ θερμοπυλέων. Ita bis (inqt) & quinquagies centena & octoginta tria millia, & ducentos uiginti homines Xerxes ad Thermopylas usque duxit. & paulo post. ὥστε ὀδέν μοι θωῦμα παρίσταται προδῦναι τὰ ῥέεθρα τῶν ποταμῶν ἐνίων. ἀλλὰ μᾶλλον ὅπως τὰ σιτία ἀντέχησι, θωῦμά μοι, μυρίασι τοσαύτησι, οὐρίσκω γὰρ συμβαλλόμενος ἐς χοίνικα πυρῶν ἕκαστος τῆς ἡμέρης ἐλάμβανε καὶ μηδὲν πλέον, ἔνδεκα μυριάδας μεδίμνων τελευμένας ἐφ' ἡμέρη ἑκάστη. καὶ πρὸς, διςχοσίους τε ἄλλους μεδίμνους καὶ τεσσαράκοντα, ideſt. Itaq; mirum mihi non uidetur quorundam amnium fluenta defecisse tot hominum millia, sed quonammodo frumentum suppetierit tot hominum millibus, id uero mirum uideri potest. siquidem ut chœnicem frumenti quisque in singulos dies acciperet, ac nihil amplius, subducta ratione inuenio centena dena millia medimnum quotidie absumi potuisse, & trecenta præterea quadraginta medimna. Hoc loco uertendo Laurentius Vallensis, uir de literis meritissimus errore lapsus est tanto ingenio indigno. sic enim uertit. Quo minus miror proditum esse fluenta quædam non suppeditasse, magis miror unde tot myriadibus cibaria suppetierint. Nam subducta ratione sic comperio, si singuli quotidie singulas frumenti chœnicas, id est semodia non amplius accepissent, absumpta fuisse singulis diebus centum millia medimnorum, & trecentos ac quadraginta medimnos, qui singuli constant è senis modijs. sic legitur in libris impressis, sed centum et decem millia Laurentium scripsisse non dubito. Mitto igitur q illa uerba, proditum es se fluenta non suppeditauisse, male uersa sunt, quia Herodotus id affirmare uidetur amnium fluenta prodidisse, hoc est destituisse exercitum tantum. Hoc igitur ut muttanus tanquam ab interprete aliud agente uersum, ne hoc quidem dixit Herodotus quid chœnix, qd medimnus caperet. At Laurentius utrunq; ex psona sua interpretatus, in altero longe falsus est. Videamus igitur quonã modo rationem

mierit, ut hæc uerba ad Herodotum adderet. In undecim myriadibus, ut locutus est Herodotus, id est in centum ac decem millibus & trecentis medimnis mille ac centum hecatontadas, id est centenarios millium esse planum est, hãc summam sexies ducere debemus, ut ex medimnis ad modios ueniamus, quo fit ut iam sex millia sexcenti decem & octo centenarij millium fiant. tum eam summam rursus duplicabimus, ut ex modijs semodij fiant, id est chœnices, ut Laurentius uoluit, sic fiet summa centenariorum tredecim millia ducenti ac triginta sex. Hanc centenariorum summam si ita partiamur, ut ex centenarijs millenarij fiant, quas chiliadas Herodotus appellat, fient omnino mille trecenti uiginti tres millenarij, & sex centenarij, id est tredecies centena ac uiginti tria millia sexcenti homines, totidem & chœnices. Restant quadraginta medimni in ducentos & quadragenta modios diuidendi. & hi rursus in quadringentos octoginta semodios & chœnicas, qui numerus prædictæ summæ accedit, ut sint tredecies centena uiginti quatuor millia & octuaginta. Qui numerus longe abest à quinquagies bis centenis millibus, & reliquis numeris excurrentibus. Quare planum fit Laurẽtium Vallensem nunquam non ferè acrem hominem & uigilantem, tamen ofcitanter hunc locum traduxisse, penè ut nihil pensi habuerit, & lectoribus Herodoti, qui græcum non obseruant exemplar, insigniter imposuisse, sed authorem eum cum Herodoto habemus Medimnũ non latine modium, sed sex modia significare, quod Politianus ignorasse uidetur, & ante eum nónulli librorum græcorum interpretes. Quare apud Plutarchum in Lucullo, q̃ legitur Lucullum penuria commeatuum pressum cum in Mithridatem infestis copijs contenderet, triginta secum millia Galatarum duxisse, qui totidem modia tritici portarent, existimo medimna legendum esse, ut singuli senos modios gestauerint, homines prænalentes corpore. Nam apud nos geruli frumentarij uulgo duodenos modios ex portu in horrea portant. quare Galatæ homines prænalidi senos onere uiatorio modios gestare potuerunt. Qui minores erant nostris ut supra docuimus, quanto mensura rasa à cumulata distat. & præterea medimni illi fortasse minores erant Atticis. Huius tamen rei fides apud exemplaria græca sit, quæ nobis uidere non contigit. Vt igitur mentem Herodoti assequamur de chœnice, age fac modium, non binas tantum chœnicas, ut Laurentius uoluit, sed octonas cepisse, id quod supra diximus. hoc posito, summa sex millium sexcentorum decem & octo centenariorum, non duplicato tantum, sed octuplicato crescet, fiẽtq;

duo &

duo & quinquaginta millia nongenti quatuor & quadraginta centenarij, q bis & quinquagies centena nonaginta quatuor millia quadringentos faciunt. Par est enim dicere bis & quinquagies centena nonaginta millia, & bis & quinquagies millies centena millies q; nonaginta. sic in superiore numero tredecim millia ducenti centenarij efficiunt centies tredecim millia & centies ducenta, hoc est tredecies centena & uiginti millia. ergo si bis & quinquagies nonaginta quatuor millibus & quadringentis chœnicibus, quadraginta medimnos, id est ducentos & quadraginta modios addideris, & pro his octies multiplicatis mille nongentas et uiginti chœnicas, fient in summa bis & quinquagies nonaginta sex millia trecenti & uiginti uiri, & totidem chœnices, & computatione græcorum myriades quingentæ & uiginti nouem, & præterea sex millia trecenti ac uiginti uiri. Myrias (ut sæpe dixi) decem millium numerum significat. Apud Herodotum autem numerus hominum legitur myriades quingentæ uiginti octo, & tria millia ducenti & uiginti, ita fit, ut numerus chœnicum superet numerum hominum tredecim millibus & centum, quod errore calculi factum est, siue Herodoti culpa, siue emẽdatorum fuit. Intelligimus tamen id quod quærimus Herodotum censuisse chœnicem, non semodium, sed modij octauam partem esse. esse autem errorem calculi in hoc loco non magis mirum est, quàm eo loco ubi tributorum persidis fit mentio, ut supra adnotatum est. Quod autem in superiore calculo lapsus non sim, q̃q̃ loco lubrico, facile sciri potest, si quis numerum Medimnum, id est centum & decem millia trecenta & quadraginta sexies ducendo, ex medimnis ad modios transeat, sic enim iam fient sexcenta sexaginta duo millia quadraginta. quæ rursus octies ducta, ut ex modijs chœnices faciamus, fiunt in summa, quinquagies bis nonaginta sex millia trecentæ & uiginti. tametsi siue uno, aut altero loco, siue in pluribus lapsus sim in summis supputandis, indulgendam mihi ueniam facile ab optimo quoq; uiro promitto, modo ne calculi errore ductus, falso quippiam cõstituerim, id quod uitasse me omnino puto. nec tamẽ, quæ est humana conditio, temere aliquid affirmauerim, ut omnino regressum mihi ad maiorem etiam ueniam negem, quam ne ambitiosis quidem precibus, si res ita tulerit, exposcere grauabor. Quippe cum ne eximij quidem scriptores extra aleam fuisse hallucinandi quotidie reuincantur, quo minus ita existimari uelim quasi mihi firmus aliud præsidium actionum etiam mearum omnium esse nedum scriptionum credã, quàm in ara, ut ingenue fatear, miseror-

diæ ſitum. Quodſi Caſſiani quidam iudices tam præfracta inuenti fuerint ſeueritate, ut omnem mihi ueniæ ſpem abſcaſſam eſſe pronũcient, id enim unum uereor candidiſſimum quemq; lectorem ut ſpero licebit appellare, ijſq; ſupremum calculum porrigere, qui ex bono & æquo ius dicunt de mulcta meritóq; ſcribẽtium. Nam iure ad eos prouocandi ſublato, quotuſquiſq; experiri audeat, uel aduocatæ facundia fretus? Atenim in auſpicando hoc opere nullũ me iudicem reiecturum eſſe præfatus ſum duntaxat non neſcium iudicandi, nẽpe eo ſtaturus omnino quod docti cenſuiſſent. ubi nunc igitur illa fiducia operis arbitratu omnium approbãdi? Equidem non ideo hæc dicenda duxi, q conſcientiam non eandem nunc in fine ſuſcepti operis feram, quã iam inde ferebam a' primordio, neq; ille animus conadit rei compertæ ſecuritate præfidens, ſed altiores ſpiritus in principio ſublati, ut attentionem mihi facerem, peroraturo me ſenſim ſubmittere ſe debuerunt hominum beneuolentiæ, ut ſi deducenda re in iudicium & pertractanda aliquid imprudens offenderm, (ut eſt humana natura tenoris inoffenſi neſcia,) id iuri certo ne obſit. id uero ita condonari mihi poſtulo, ſi iure communi atq; omnibus uſurpato poſtulo. quod ſi mihi nó negatur, nihil iam lectores moror quo minus de capite & exiſtimatione mea in conſilium ſtatim eant. Hanc enim ſortem (ut ſpero) Deo bene iuuante in urnam coniecimus. Qua propter Mineruam, Mercuriumq; huius generis iudiciorum præſides potentesq;, uimq; omnem imaginariam nuncupatum priſci æui ſuffragijs literarum ſtudio præfectorum, oro atq; obteſtor, ut ſi liberalium diſciplinarum antiſtites ſyncera, ac iugi obſeruantia colui, ex quo primum, licet ſerò, his ſacris initiatus fui, huius iudicij euentum mihi bonum fauſtum felicemq; faciant. Cuius uoti compotem ita futurum me cenſeo atq; poſco, ſi omnium maxime ſtudioſorum hoc ſacramentũ bona fide ſuſcepi, conſtanterq; ſeruaui, qua uel una re maxime dijs litari ſolet ipſis. Neque enim tot ſtipendijs Mineruæ faciendis æra unquam merentem, nec quæſtus ambitusq; blandimentis abſignis philologiæ quiſquam uidit emanſitantem. ſed nec uxor, nec liberi eiuſdem ſacramenti iamiam futuri tyrunculi, procaciſſima duo ſtudiorum auocamenta, dieculã unquam mihi unam exemere temporis literis deſtinati, duntaxat quantum mihi licuit a' munere publico feriari. Vtinamq; diuina benignitate commoda antehac nobis ualetudo rebus cæteris competiuiſſet. alacrem certe ac ſui iuris animum præſtiteram, earumq; rerum curis uacantem, quæ identidem interpellare literarum ſtudia dictitantur. quin ne ſic quidem etiam

amissionem unquam ab statuis ijs castris postulare certum est, quorum nunquã emerita stipendia strenuissimo cuiq; fuisse censeo, tamẽ etsi inter causarios profiteri multis ipse nominibus potuissem, & ad rem quoquo modo migrare faciendam. cuius siue constantiæ siue pti naciæ exemplum à nullo adhuc nostratium proditum esse noui. etenim praua hominum nostrorum opinione, temporumq; iniquitate factum est, ut res ijs literaria decoxisse uideatur, qui post adolescentiam, cum causas ipsi possent actitare, aut circa patrimonium augendum quoquo modo sat agitare, literarum studijs uacare malue runt, quod genus otiari uulgus etiam prudentum & cessare existimat. uidelicet cuiusq; operæ nauatæ fructum in numerato positum esse credentes. philosophiæ, philologiæq; (qui est amor literatæ sapiẽtiæ) inania, ieiunaq; nomina cauillantes, atq; ijs demum decora esse dictitantes, quos res atq; fides per ignauiam umbratilem socordiamq; defecerunt. Nuper tamen instauratæ utriusq; linguæ felicitate studia iuuenum nostrorum magnopere exarserunt, pauci enim literarum admiratione ducti, pertinaci studio multorum æmulationem excitauerunt, simul Italorum industria, qui libros in dies alios, atq; alios ediderunt, literarum bonarum nomen non pridem nostris inauditum, primum inuisum, deinde neglectum, postremo festiuum ac plausibile esse cœpit. Nunc etiam eousq; honori habitum, præsertim literarum græcarum authoritate (quæ ab initio ipsæ prodigiosæ ac propemodum diræ putabantur) ut ij qui maxime refractarij per insciam futuri uidebantur, liberos suos ijs literis instituendos iam per cupide tradant, nominatim etiam quasi ex formula cauentes ut literis bonis eruditi reddantur. Hic iam est animorum habitus. tametsi paucis ad frugem bonam cuadere contingat, non ingeniorum culpa (ut Francomastiges uolunt) sed hominum errore, qui paucorum annorum cultu acquiescentes, literarum & studij fructum in ima uena inquisitionis reconditum esse nesciunt, sicut omnium artificiorũ indicaturam expolitio facit. Sed sic quoq; iuuat multos existere, qui uel præcoci fructu studiorũ gaudeant, et ad alia uitæ instituta trãseuntes, partim honorẽ literatis habeant, partim ẽt literatorũ ipsi uideri numerũ augere uelint. Est. n. ea ratio animorũ culturæ, ut uel serotina, uel præmatura, uel inchoata tm, nunq̃ frugifera sit. Qui aũt uel quæstuariæ ætatis, uel ambitui maturæ dispẽdio, disciplinis etiã ciuilibus studere citra cõpendij spem uelint, rari inueniuntur hodie. siqdem pire id oẽ tẽpus putatur multorũ opinione, quo nec res plenior fit, nec fastigiũ hominis crescit gerẽdis magistratibus.

In rebus autem humanis nulla (ut quidem reor) maior est indignitas, quàm cum fortuna undiq; constans, omniumq; rerum aut plurimarum secura, literarum amœnitatem flocipendens, inertiam ut blandam amplectitur, quod raro non euenit. aut cum studium literarum flagrans in claris ingenijs improbitate fortunæ res mediocris deficit. Sed ut ad me redeam, & si crimen nondum agnosco, eiurare tamen ueniæ petitionem nolim, si ita forte commodum sit, etenim (ut est humani ingenij male firma natura) uereor necubi lapsus sim imprudens, cum tot loca lubrica pertransierim. Sed & illud subinde recursat, ne piaculare existimetur, aut certe suapte conditione inuidiosum, me hominem nulla authoritate nixum, nullis præceptis magistrorum imbutum, maiestatem sæpe Pliniani nominis attentasse, superioris æui opinione consecrati. q̄q̄ non meum hoc exemplum est, sed tertias iam manus (ut minimum) censorias pertulit, & sic quoq; doctorum sententia longe abest, ut ex reis falsi authoribus eximatur. Quotus enim quisq; hodie flagitijs eius adnotandis abstinet, (libri dico non authoris,) ut quisq; commentantium aliquid potuit comminisci? Nec id mirum uideri debet, omnes enim iãdiu inquirimus ueritatem, quam per exoletissima utcunq; uestigia confusissimaq; inuestigasse palmarium semper existimatum est. Hac uia maiores nostri linguam utranq; bona ex parte restituere nobis. Quid ni igitur eorum uestigijs insistentes, longissime etiam abstrusas repetamus reliquias ueritatis? In hac autem indagine maxime nos torserunt fallacia quædam mendosaq; uestigia, quæ primore aspectu certa, in tenebras tandem erraticas ferebant. Ibi deprehẽsa cura ac uigilantia sæpe hærere coacta est, cœptamq; interdum inquisitionem abrumpere animi destinatione subita. Reuocabat me subinde reprehensabatq; absoluendæ rei desperatio, uerebarq; interdum, si per cõfusanea perplexaq; uestigia rem indagare pergerem, cuius exitum certum inuenire non esset, ne in ambagiosum quoddam opus insinuarem incautus. Hic si quis à me quærere institerit, qui fieri tandem potuit, ut idẽ author Plinius in diuersis exemplaribus sui prorsus dissimilis factus sit? Hoc enim sæpe affirmauimus. huic ego primum illud Homericum respondere non dubitem, ex libro Iliados undeuicesimo.

» Αλλὰ τίνεν φέξαιμοι, θεὸς διὰ πάντα τελευτᾶ
» Πρόσβα διὸς θυγάτηρ ἄτη, ἣ πάντας ἀᾶται.
» Sed quid agam? dæmon proles Iouis, omnia uersans
» Euentu nario, nulli non officit Ate.

Quid. n.

Quid enim aliud causæ esse dicam, quàm quod dea quædam maleficæ per omnia humana acta bacchatur Atæ nomine, stygij Iouis filiarum natu maxima, quæ homines infortunio quodam semper afficere gliscit, humanis ipsa rebus exitum nunc dirum, nunc noxiũ, & incommodum inducens. Hanc ego Atam latine noxam appellare soleo, Hebræi satanam appellauerunt. Deinde illud Virgilianum addam ex poëmate Georgico,

» - Sic omnia fatis
» In peius ruere, ac retro sublapsa referri,
» Non aliter quàm qui aduerso uix flumine lembum
» Remigijs subigit, si brachia forte remisit, & reliqua.

Nam & Plinius ipse si nunc reuiuiscat, & ab eo quæratur, cur multis in locis commode intelligi nequeat, sic forsan respondeat, ex eodem poëta.

» Ἐγὼ, δ' οὐκ αἴτιός εἰμι, ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μοῖρα καὶ ἠεροφοῖτις Ἐρινύς.
» Haud ego causa fui, stygius sed Iuppiter, atq;
» Eumenis in tenebris grassans, ac parca maligna. id est.

Nolite committere ut id mihi uicio uertatis, cuius ego insontem plane me ostendere possem, & cuius culpa debet in Iouem stygium, ac parcas ipsas reijci, Erinnyńq; illam diram tenebrarum incolam, qui humano generi infensi maleficam noxam interturbandis aut corrumpendis operibus, & actis mortalium omni hora summittunt. Profecto admirari sæpe subit tam late sepsisse errorum contagia, ut omnia exemplaria quibusdam in locis itidem deprauata fuerint. Sed sic natura comparatum esse scimus, ut situ squalloreq; omnia obducantur, quæ biu condita in lucem non proferuntur, ut terras incultas senticeta occupent, segeteśq; neglectæ lolijs & cærduis præfocentur. Sed iam à digressu in uiam redeundum. Ex loco igitur Herodoti supradicto argumẽtum habemus ualidissimum, chœnicem frumenti eam esse mensuram, quam unus homo quotidie absumere possit. Est enim chœnix (ut ait Suidas) cibarium diurnum.
» ἡ γὰρ χοῖνιξ ἡμερήσιος τροφή. Declarat hoc & illud uulgatum Pythagoræ symbolum. ἐπὶ χοίνικος μὴ καθίζειν. Super chœnice ne sedeas. Cuius est hæc sententia. cum unius diei uictum paraueris, ne eo statim acquiescas, id quod facere solent, qui in diem uiuere dictitantur, in crastinum non prospicientes. Quod scitum à sensu humano emanauit. nam dominus noster sectatoribus suis contrarium dogma tradidit, sed & omnibus Christianis hoc quodam modo genus uitæ præscripsisse uidetur, cum in oratione inquit. Panem no-

ſtrum quotidianum da nobis hodie. & ſic quoq; in diem orare nos docuit, ut docet Cyprianus in enarratione orationis dominicæ. Quo fit, ut tantum inter quoſdam homines hiantes auaritia, & inter ueros Chriſtianos conueniat, quantum inter Ariſtippum & Diogenem. Hui (inquiet aliquis) huiuſmodi ueritatis reputatio nunc inter prudentes riſu excipi ſolet. perinde quaſi euangelica lege tacito conſenſu mortalitatis Chriſtiani homines ſoluti eſſe poſſint, nec eo iam iure genus humanũ teneatur, quod in deſuetudinem abiit. Sed melius eſt nunc eam diſputationem nõ attingere, quæ priuatum ſibi otium poſcit. Homerus Odyſſ. decimonono circa principium chœnica pro cibo uel pane potius accepit, apud quem Telemachus Vlyſſis filius ad Euryclian nutricem ita inquit.

» Οὐ γὰρ ἄτερθε ἀνέξομαι ὅσσον ἐμῆσι
» Χοίνικος ἄμπνται, καὶ τηλόθεν εἰλήλουθώς.
» Nam quĕcunq; mea dignabor chœnice, prorſus
» Haud ceſſare ſinam, qq̃ procul aduena fertur.

Hunc hominem quãquam ex longinqua regione hoſpitem, domi tamen inertem ſedere non patiar, & panem meum compreſſis manibus eſitare. Athenæus libro tertio author eſt Clearchum quendã uerborum aucupem ex ijs quos ipſe onomatotheras uocat, quaſi uerbodum innouatores & aucupio gaudentes, chœnicem hemerotrophirem appellare ſolitum. quod uocabulum diurnum alimentum ſignificat. Proinde ſi chœnicem pro duobus ſextarijs intelligamus, ut certe intelligere debemus, is erit modus diurni cibarij, ut miles q ſq; darianus octonis diebus frumenti modium unum accipere debuerit. i. ſeſquimenſe medimnum. Hæc mẽſura (ut arbitror) gomor ab hebræis dicitur. Statuta. n. à domino erat hæc mẽſura colligendæ uiritim mãnæ in ſingulos dies, ut ſcriptum eſt Exodi. XVI. cap. Rabanus tamẽ treis chœnicas cepiſſe dicit. Sed ijs quæ diximus de chœnice, conſentaneum eſſe uidetur id quod à Marco Catone dicitur, quod in multatis exemplaribus mutilatum eſt. Famuliæ (inquit) cibaria, qui opus faci-
» ent per hyemem tritici modios quaternos, per æſtatem Modios qua-
» ternos ſemis. uillico, uillicæ, epiſtatæ, opilioni modios ternos, cõpedi-
» tis per hyemem panis pondo quaterna, ubi uineam fodere cœperint,
» panis pondo quina, uſqueadeo dum ficos eſſe cœperint, deinde ad
» panes quaternos redito. Hactenus ille. Hoc autem intelligere debemus, minore modo contentos eſſe poſſe, qui pulmentaria cum cibarijs habeant, uel qui opus non faciant, ut uillicus & epiſtates, qui operis magis præfecti quàm operarij ſunt. Epiſtates enim curatorem

operis

operis significat. docet hoc Columel. libro. XII. de officio villicationis loquẽs. Cæterũ q illa uerba Catonis supradicta de menstruis cibarys intelligantur, cõijcere possimus ex usu antiquorum, qbus mos fuit (ut author est Donatus in Phormionem Terẽtianum) quaternos frumenti modios quolibet mense singulis seruis admetiri, idq; demẽsum appellatum esse uel à mense, uel a' metiendo, ex quo more (inquit ille) Terentianũ illud emanauit, quod ille unciatim uix de demenso suo suum defraudans genium comparsit miser, id illa uniuersum arripiet, haud existimans quanto labore sit partum. Frugi enim mancipia minori mensura sese tolerantes, peculium inde augebant. Id demensum Lucæ duodecimo sitometrium dicitur, quod incommode tritica mensura uersum est ab interprete. Hæc ego cum scriberem, pistorem accersiri iussi, ideo mihi notum, quod pane ab eo utebar, & ipse emercandi frumenti causa interdum ad me uẽtitabat. Cum hæc igitur ab eo scisciterer, uix tandem extudi ut fateretur, uerebatur enim, ut sensi, ne quid in panificum nationem imprudens effaretur. Sed cum fidem fecissem nihil me huiuscemodi cogitare, quod ille suspicari posset, cò ægre hominem perduxi, ut diceret ex sextarijs singulis nostris, id est binis medimnis tritici probi, panes primariæ notæ sedecies duodenos minimum factitari. Primario autem pani iam cocto & tepido duodenas uncias lege municipali taxatas esse, id est libræ nostræ dodrantem. Petenti autem quantum in furfures abiret, respondit hemmedimnum, id est quadrantem sextarij nostri. porrò secundarios panes pondo quaternum librarum fieri solere, quantum quini panes primarij penderent, quãquam singuli secundarij pro quaternis tantum primæ notæ cederent, uænirentq;. Id ideo institutum, quoniam nihil furfurum in eo pane esset, qui è massa conficeretur, cribro succreta pollinario, ideoq; huius candorem in secundario pane compensari pondere. Cum pondera tunc & panes expediri iussissem, ad libram parem propemodum responderunt. tametsi uncia sæpe decedit in singulas libras indulgentia eorum, qui legis custodes constituuntur. Est autem primarij nostri panis ea omnino magnitudo, ut qui plurimum panis esitet, non ultra binos etiam recentes in singulos dies absumat, id est singulos in singula conuiuia, etiam destrictis (ut fit) summis crustis. Qui autem mediocris in panis esu fit, etiam dodrante Romano in singulos conuictus satietur. Hac ratione fit ut è singulis modijs seniideni panes rediguntur, qui octonis diebus uiritim sufficiunt, & quarta pars superst in furfures secreta. Celsus libro quarto de ijs lo-

» quens, qui fluore alui laborant. Alia uia est ubi uelis supprimere.
» cœnare, deinde uomere, postero die in lecto conquiescere, uespere un
» gi. deinde panis circa selibram ex uino amneo mero sumere, tum
» assum aliquid, maximéq; auem, postea uinum idem bibere. idq; usq;
» diem quintum facere. Selibram panis tantum esse dico, quantus est
dimidiatus noster primarius. Hac igitur ratione comperimus qua-
ternorum modium excretam farinam affatim in mensem suppete
re, ita ut furfures supersint, quartam partem implentes. uerum hoc
de ijs intelligendum, qui liberaliora uitæ instituta sequuntur. est
enim alia ratio sellulariorum, artificum, eorumq; qui artes opero-
sas factitant, quiq; ijs opificijs uitam tolerant, quæ multa corporis
fatigatione constant. Hos enim uberioribus cibarijs uti ac crassiori-
bus necesse est, præsertim cum cibarij magna parte pulmentarij uice
utantur, ac ter fere aut quater in dies epulentur. his ternos dodran
tes partim secundarij panis, partim postremæ notæ statuo. adde eti
am hesterni panis, id est qui iam consederit, aut etiam ante tridu-
um cocti. Sed & inter eos artificiorum uarietas, & corporum fa-
tigatio refert. plusculo enim panegerulis opus est, & helcyarijs, et
id genus operis, quàm sarcinatori, aut sutori qui sedentario tantum
opificio incumbunt. Artificijs igitur remissioribus, qualia sunt eo-
rum quos græci chirobios appellant, quasi manu uictum quæri-
tantes, quos quidam uẽtrimanos dixerunt, quaterna (ut summum)
pondo sufficient panis secundarij, id est quaterni dodrantes nostri.
Verum pistores panificium in tria genera ferè diuidunt, in prima
rium panem, qui candidus dicitur, in secundæ notæ panem qui ci-
» uilis dicitur. hunc Celsus libro secundo autopyrum uerbo græco ap
pellat, cui nihil pollinis tenuissimo incerniculo ademptum est, & in
secundo genere firmitudinis alimentariæ ponitur. tertium genus ci-
» barium appellat Celsus quasi plebeium, quẽ infirmissimum esse tra
dit in alimenti ratione. hunc nostri postremæ notæ assignant. Sic
igitur statuo. quemadmodum lautiore uictu utentes binis libris Ro
manis candidioris panis satiantur, quod nec corporis labore exerce
antur, et pane accessionit uice utantur, sic artificibus remissioris ope
ræ quaterna pondo suffectura dico panis secundarij. Intensioris au
tem operæ mercenarijs, quales sunt baiuli, phalangarij, & mallea-
tores, & alij improbo labore lassescentes, quos Cicero quodam in lo
co fæcem urbium appellat ex Xenophonte in Oeconomico, qui eos
» βαναυσικοὺς uocat, & ex Aristotele, ijs ut paulo plus quaterna
pondo Romana tribuerim, sic crassioris panis, præsertim (ut dixi-
mus) q

mus) q̄ pane iurulento pro pulmentario bona ex parte ueſcantur. Hoc conuenit cum dicto Catoniano, qui compeditis per hyemem panis pondo quaterna taxauit, ubi uineam fodere cœperint, panis pondo q̄na, uſqueadeo dum ficos eſſe cœperint, deinde ad panes quaternos redit. Pulmentarium enim tenue, id eſt ficos unius libræ loco cedere uoluit. Nullus eſt enim in urbibus etiam infimæ ſortis mercenarius, qui non pulmentarium aliquod cum pane adhibeat in uictum. Panis noſter cibarius quaternū fit librarum huius dodrātem, id eſt quaterna pondo Romana cuiuis ſufficere exiſtimo, q̄ dodrans quaternos panes librales, id eſt Catonianos æquat. Nunc ſi ulterius ratiocinari placet, comperi q̄nctando ab illo piſtore ex medimno tritici probi octies duodenos (ut minimum) dodrantales panes confici, ita ut quadrans furfurum reliquus ſit. Siquidem conſtat ex ſenis modijs tritici probi, id eſt ex medimno octonos cumulatos, & interdum octonos & quadrantem farinæ redire. Si igitur furfuribus cum polline confuſis panes dodrantales fiant, ex medimno denos duodenarios, & octonos panes habebimus, ut facile eſt colligere ſi q̄s in ſingulos modios ſenos denos panes numeret. Fiunt enim pro octo modijs farinæ octies ſeni deni, id eſt centum & duodetriginta. nunc ſi in dies ſingulos ternos panes dodrantales numeremus, hebdomada quælibet paulo minus unum modium abſumet, ita duodetriginta dies quaternos modios abſument, hoc eſt panes octuaginta quatuor, q̄bus ſi duas addas hebdomadas, hoc eſt quatuordecim dies, qui duos & quadraginta panes poſcunt, fiunt centum & uiginti ſex. Reſtant duo panes ex medimno. ex quo fit ut quaterni medimni in undetriginta dies ſufficiāt. Et hactenus ita loquor, quaſi quarta pars tantum in furfures abeat, & octo tantum duodenarij candidi panis ex medimno redeant. Hoc enim à panificæ comperi. Nunc ſi addas id quod ille reticuit, abunde quaterni modij in menſes tricenarios ſufficient, id quod Cato ſtatuit. Compertum enim habeo ex ijs, qui ex iuriſdictione hoc inquirere potuerunt, & ex cómentarijs Decurionū, poſſe ex medimno non modo octies duodenos, ſed etiam eo amplius ſenos, octonos'ue redire, quod ille panifex fateri magis grauabatur, q̄ inficiari pergebat. Hæc ſi q̄s exacte æſtimare uellet, omnino conueniunt cum Catoniano dicto, q̄uillaticis operis p̄ hyemem quaternos modios ſtatuit, & quaternos ſemis p̄ æſtatem, & compeditis. i. ergaſtularijs ſeruis q̄ uincti fodiebant, aliud'ue opus faciebant, per hyemem panis pondo quatuor, & ubi iam intenditur labor, hoc eſt foſſuræ tempore panis pondo quina, uſq; dum ficos ederent, quo

tempore ad quaterna pondo eos redigit. terna pondo nostra, quaterna Romana ualent, ut sæpe diximus. quaterna nostra quina Romana & quadrantem, qui modus ijs statuitur, qui pulmentario non uenderentur, sed panem tantum esitarent. Ex hoc planum fit, quem modulũ Herodotus & antiqui per chœnicem intellexerunt, cui sesquipinta nostra haud dubie respondet. Hæc ideo longius repetenda duxi, q̃ mensurarum, ponderumq; modus mutua probatione deprehenditur. uideamus porro. ex ijs quæ diximus apparuit ex singulis modijs sedecim pondo candidi panis & semissem fieri, & large quartam partem in furfures abire, nam multo plus in actis municipalibus inueni. diximus etiam supra modum tritici probi uiginti quatuor libras, & eo aliquid amplius pendere. quare necesse est ut quadrans furfuris semissem pollinis pendeat, ut tres modij quadrantes sedecim libras, reliquus autẽ quadrans octo libras pendeat. Non idẽ autem esse pondus panificio & tritico ex eo conijcio, q̃ aliquid humoris in pane resident. id incertum esse & uarium ex Plinio uidetur lib. XVIII. qui balearia tritica modios tricena pondo panis reddere tradit, sed circa Clusium & Senas fieri lege certa naturæ ut tertia portio pani ad pondus grani accrescat. Catonis autem uerba significare uidentur ex singulis modijs tricena pondo panis redire. quaternos enim sextarios tricenis diebus taxat. & paulo post quaterna pondo panis in dies statuit. qua ratione fit, ut quaterni modij centum & uiginti pondo panis reddant. Ex hoc tamẽ constituere nihil possumus, nisi id quod supra dictũ est. Verũ illud attexendum ex eodẽ Plinio libro supradicto, quod ad rem mihi magnopere pertinere uisum est. Simulago (inquit) ex tritico fit laudatissima. ex Africo iustum est e' modijs redire semodios, & pollinis sextarios quinq;. ita enim appellant in tritico, quod florẽ in siligine. Præterea secundarij sextarios quatuor, furfuriq; tantũdem. Panes uero e' modio simlaginis. CXXII. e' floris modio. CXVII. Precũ huic annona media in modios farinæ. XL. asses. simlagini castratæ octonis assibus amplius. Siligini castratæ duplũ. Paulo autẽ superius Plinius dixerat, e' siligine lautissimus panis, pistrinarũq; opera laudatissima. Ex Plinij igitur uerbis hoc colligo, Africũ triticũ præstantissimũ fuisse. ex cuius farina primũ simulago quæ & simula dicitur, cribro tenuissimo a' polline cernebatur, ita ut ex polline restante secundariã ueluti simulam elicerent, & crassiorẽ rursus pollinẽ a' furfuribus laxiore incerniculo sucernerent. Simulagini autẽ preciũ asses quadragenos in modios fuisse mediocri annona. qua ratione duo medimni Romani, qui

sextarium Pariſinũ *faciunt, duodequinquaginta denarijs ualuerũt, hoc eſt duodecies quaternis. Quatuor enim denarij* XL. *aſſibus ualuerunt.* At *caſtratæ ſimlagini eo amplius octoni aſſes in modios accedunt, & ſiligni caſtratæ (quæ fruges erat Italica, hoc eſt triticũ delicateſſimũ & candidiſſimũ) eius ſummæ duplũ, hoc eſt aſſes ſenideni, in modios ſingulos. Quod ita intelligo, ut modij floris tenuiſſimi huiuſmodi ſiliginis ſenis & quinquagenis aſſibus uenierint. Quare ſubducta ratione conſtat duodecim eius modios. i. ſextariũ noſtrũ ſexcenis ſeptuagenis binis aſſibus mediocri annona fuiſſe. i. ſexagenis ſeptenis denarijs. quæ minimo minus à nobis undenis francais et dodrantibus. i. quinis denis ſolidis æſtimantur.* Porro *duodecim modij ſimlaginis ratione à* Plinio *poſita, ex quatuor & uiginti tritici modijs fiebant, quos ſæpe iã diximus, duos noſtros ſextarios æquaſſe, niſi quatenus raſa menſura à faſtigiata diſtat. Quippe cum dicat* Plinius *ex modijs ſemodios redire, & pollinem primariũ & ſecundariũ reſtare. ex ſiligine autẽ campana (ut ipſe inquit) quaternos ſextarios redire iuſtum erat, hoc eſt modij quadrantẽ. quo fiebat, ut duodeni modij caſtraturæ ex duodequinquaginta ſiliginis modijs incernerentur.* Et *ita rationem tenemus, & intelligentiam* Pliniani *dicti, quod haud ſcio an hactenus non intellectum tranſmuſſum ſit à legentibus.* Sed *quod apud* Plinĩ *ibidem legitur, iuſtum eſt è grano campanæ quam uocant caſtratam, è modio redire ſextarios quatuor ſiliginis, fortaſſe ſimlaginis legi debet. & itidem poſt duos uerſus. duplum etiam precium ſiliginis caſtratæ, ita intelligi poteſt, ut in modios ſex & nonaginta aſſibus conſtiterint. i. altero tanto amplius q̃ ſimla, propter rationem ſupradictam. Quod ſi recte apud* Plinium *in loco ſuperius citato ſiliginis legitur, ſiliginem intelligemus ſignificare non modo granũ delicatiſſimi et primarij tritici, ſed etiã medullam ſiliginei grani.* Id *quod fortaſſe* Celſus *his uerbis ſignificat lib. ſecũdo cap.* XVII. Ex *tritico firmiſſima ſiligo. deinde ſimla. deinde cui nihil ademptum eſt, quod autopyrum græci uocant. Infirmior eſt ex polline, infirmiſſimus cibarius panis.* Sic *enim locus ille legitur in libris emendatis, licet in uulgatis mutilatus ſit. Iuuenalis ſatyr. V.*

Sed tener & niueus molliq; ſiligine factus,
Seruatur domino.

Huiuſmodi *delicias frumẽti hodie nõ habemus, ex q̃bus* Romani *antiq opa piſtoria faciebãt, quæ aliq dulciaria,* Suetonius *mellita appellauit, cũ ingt, de luxu* Neroniano *loquẽs. Indicebat et familiaribus cœnas,*

» quorum uni mellita quadragies ſeſtertium conſtiterunt. Quod ut
» credamus efficit Lampridius, q̃ de Heliogabalo loquens, habuit (in-
» quit) dulciarios tales & lactarios, ut quæcũq; coqui de diuerſis edu
» libus exhibuiſſent, uel ſtructores, uel pomarij, illi modo de dulciarijs,
» modo de lactarijs exhiberent. Celſus de his loquens, ſcire (inquit)
» oportet mel & caſeum inter ualentiſſima eſſe, quo munus mirũ eſt
» opus piſtorium ualentiſſimum eſſe, quod ex frumento, adipe, melle, cæ
» ſeo conſtat. Ego cum Romæ eſſem annos abhinc decem, panem quo-
tidie eſitabã, quo Pontifex Iulius ueſcebatur. Erant panes paruuli,
quos quis facile inuolare manu poſſet, ſi bene memini, ſed candidiſ
ſimi, & ſuauiſſimi, quales (ut arbitror) Plinius CXX. ex modijs ſin
gulis ſimilæ factitari ſolitos ſcribit. Erat tum annona peracra Ro-
mæ, & per Italiam. Sed cum interrogarem quanti uæniret id triti
cum, ex quo tam lautus panis fieret, tanti eſſe eum panem dicebãt,
ut cum rationem extemporali ſupputatione, & in digitos deducta
inirem, eius farinæ ſextarius noſter amplius ducatis duodecim Ro-
mæ eſſe uideretur. quod an uerum eſſet non comperi, nec inquiſiui.
neq; etiã tum meo uictu Romæ ſtabam, ut id inquirere ſuccurreret.
Similago σεμίδαλις à græcis dicitur, Pollin autem πόλυς. Primo
loco apud eos ponitur ſemidalites panis, qui fit ex ſimilagine. Secun
do chondrites, qui ex alica. Tertio aleurites, & deinde ſyncomiſtus, q̃
triticea farina fit; non ſuccreta. Secundum hoc aleurites idem eſſe ui
detur cum autopyro. Sed illud animaduertendum in uerbis Catonis,
q̃ uillaticis ſeruis ſolutis, q̃ opus faciunt, quaternos modios in mẽſes
ſtatuit, uinctis autem ſeruis in dies ſingulos quaterna pondo, quod ut
in eandẽ quantitatem redit, ſic conditionem uariam ſolutorum man
cipiorum & ergaſtulariorũ facit. Illi enim peculium parſimonia au
gere poterant, ut ex Terentio & Donato diximus, hi in pœnam dati
expeculiati quoq; erant. ut autem hanc rationem colligamus, in me-
dimno ſeni ſunt modij, & in modio octonæ chœnices. & chœnix ci-
barium diurnum. ita medimno duodeqnquaginta homines quoti-
die ſatiantur. & Pariſino ſextario ſex & nonaginta. ſic fit ut mo
dius Pariſinus mille centum & quinquaginta duobus ſufficiat. Por-
rò Spartianus author eſt Seuerum Pertinacem imperatorem Roma
num moriẽtem reliquiſſe canonem frumentarium in ſeptenniũ ſuffe
cturum, ita ut ſeptuagena q̃na millia modium quotidie abſumi poſ-
ſent. id eſt ſena millia ducẽni q̃nquageni ſextarij noſtri. quo fit ut ra
tione prædicta ſexcena millia plebeiorum teſſeras frumentarias acci-
perent in diem chœnicarias. hunc. n. numerũ efficit modiorũ præ-

dictorum numerus octonario multiplicatus, uel numerus sextariorũ nona gies sexies ductus. Hactenus de medimno modio & chœnicæ, & ijs mensuris quarum mentio superius facta est. transeundum ad reliquas. Quadrantal latine dicitur schema mathematicum, qđ græce cubus dicitur, ut author est Gellius. propter quod docti fere quadrantal amphoram esse opinantur, propter formam tesseratiã quã habet, & alioquin authoritate Festi subnixi, id tamen nó habeo quo modo constituam. Iam primum Cato de uino græco loquẽs. Musti, q. XX. in ahenum aut plumbeum infundito, ignem subdito, ubi ebulliet uinum, ignem subducito, ubi iam uinum refrixerit, in dolium quadragenarium infundito, seorsum autem in uas aquæ dulcis quadrantal unum infundito, salis modium unum. sinito muriã fieri, ubi muria facta erit, eodem in dolio infundito, post dies XXX dolium oblinito, ad uer in amphoras diffundito. q. XX. dubium est utrum quadrantalia an quartarios intelligere debeamus, ut paulo post, aquæ marinæ quartarium unum ex alto sumito quo aqua dulcis non accedat, sesquilibram salis frangito. In antiquo tamen libro non quartarium, sed. q. legitur. alibi. Postea sumito bituminis tertiarium, et sulphuris quartarium, conterito in mortario per se utrunq;. Idem alibi. Vbi hauseris de mari, in doliũ fundito, nolito implere, quadrantalibus quinq; minus sit quàm plenum. Idem. Vinum familiæ quo utantur musti quartarios. X. in dolium indito, aceti acris. q. II. eodem infundito, sapæ quadrantalia duo, aquæ dulcis. q. I. hæc rude misceto ter in die, dies quinq; continuos. Hoc in loco quadrantalia pro amphoris quis intelliget? cum de uino odorato loquens quod non familiæ, sed domino concinnabatur, Post dies (inqt). XL. diffundito in amphoras, & addito in singulas amphoras sapæ sextarium unum. Rursus de uino Coo loquens, In dolium (inquit) quinquagenarium infundito aquæ marinæ quadrantalia decem, tum acina de uuis miscellis decarpito de scapo in idem dolium, usq; dum impleueris. manu comprimito acina ut combibant aquam marinam. ubi compleueris dolium operculo operito. Hoc loco quadrantal amphoram significare uidetur, si quinquagenarium dolium a' quinquaginta amphoris intelligamus. Iocundus Veronensis professione architectus, sed antiquariorum diligentissimus, nuper Catonem imprimendum curauit, in quo cum multa uerba emendauit restituitq;, tum cap. LVII. locum mutilatum ita restituit. Summa uini in singulos homines intra annum quadrantalia octo. Quæ uerba si recte emendateq; restituta sunt, fateri nos cogunt quadrantal & amphoram

idem olim fuiſſe. Cum enim octo menſibus Cato uinum familiæ bi
bendum ſtatuat. i. à quarto ad duodecimum in eo numero compre-
henſum, quarto menſe ternos congios taxat, & ſequentibus uſq; ad
nonum quinos, nono, decimo, undecimo, & duodecimo ſingulis am
phoram indulget. & eo amplius ſaturnalium & compitalium no-
mine ſingulos uel binos congios in capita, fit ſumma ſex & quin-
quaginta, uel ſeptem & quinquaginta congiorum, qui ſeptem am-
phoras efficiunt. Quare octauam amphoram intelligimus benigno
additamento à Catone ſtatutam. Rurſus Plinius libro decimoquarto.
» Publius Licinius Craſſus, & L. Cæſar cenſores anno urbis conditæ
» DCLXXV. edixerunt nequis uinum græcum amneumq; octonis
» æris ſingula quadrantalia uenderet, hæc enim edicti uerba ſunt.
Tanta uino græco gratia erat, ut ſingulæ potiones in uno cóuictu
darẽtur. ſic apud Plinium omnium exemplarium fide legitur, quæ
uerba ſi non mendoſa ſunt, hoc ſignificant, ſingula quadrantalia u
ni græci, quod in tanta authoritate erat, ut ſemel in conuictu uno
miſceretur, octonis aſſibus, id eſt paulo plus ternis ſeſtertijs numus uæ
» niſſe taxatione edictali. At Columella libro IIII. ita inquit. Vtq;
» trecentis nummis quadragenæ urnæ uæneant, quod minimum preti-
» um eſt annonæ, conſumant tamen ſeptem culei ſeſtertium duo mil-
» lia & centum nummos. Quadragenas urnas uiginti amphoras uale
re notum eſt, præſertim Columellæ æſtimatione. Quare Columel-
maximam uini uilitatem non infra quinos denos nummos in ampho
ras deſcendere affirmauit. Quod dictum omnino Pliniano loco re
» fragatur. Nam et ipſe Plinius alibi de Opimiano loquẽs, centum nu
» mos ſtatuit opimiano uino, nó inueterato, ſed recenti aut etiam mu-
ſteo. Hic ne octonis millibus legendum eſſe contendamus, facit magni
tudo pretij quod octoginta aureis æſtimamus, id eſt tribus millibus
& ducentis ſeſtertijs. Nam & Plin. ipſe eodem libro ita inquit, de
» pretio uini loquens. Rara quippe adhuc fuere, nec niſi importatis
» ſingulis teſtis millia nummûm. Nulla autem teſta minor poteſt eſſe am
phora. Quadrantal (inquit Feſtus) uocabant antiqui amphoram,
qđ uas pedis quadrati octo & quadraginta ſextarios capit. Plau.
» Anus hæc ſitit, quantillum ſitit? modica eſt, capit quadrantal. Quid
ſi dicamus quadrantal uas ita dictum à latinis priſcis, ut Cybium
» à græcis? idq; ex eodem Feſto alibi his uerbis. Cybium dictum eſt,
» quia eius medium æque patet in omnes partes, quod genus à geo-
metris Cybos dicitur. Vnde etiam teſſellæ quadratæ Cybi dicuntur.
Nihil aliud de quadrantali conſtituere poſſumus, quod ad menſuræ

quidem modum pertinet. De forma enim constat. nec de loco quidem Plinij supradicto. Hic enim est unus eorum quos comploratos esse puto. Quod sequitur statim apud Plinium in eodem cap. in omnibus exemplaribus corruptum est. Quibus uinis authoritas fuerit sua in mensa. M. Varro his uerbis tradit. L. Lucullus puer apud patrem nunquam lautum conuiuium uidit, in quo plus semel græcum uinum daretur. Ipse cum rediit ex Asia millia cadorum congiorum diuisit amplius centum. C. censius, quem prætorem uidimus, Chium uinum in domum suam illatum dicebat, tum primum cum sibi cardiaco medicus dedisset. Hortesius super decem cados hæredi reliquit. In uetusto exemplari non cados, sed cadum legitur. quare non decem cados (quod ridiculum est) sed decem millia cadûm lego. Cuius emendationis subscriptorem habeo Nonium, qui locum hunc ita citat in mentione cadi ex Varrone de uita patrum. Hortensius supra decem millia cadûm hæredi reliquit. In superiore autem loco non millia cadorum congiorum, sed millia cadûm congiarium, ex uetustorum observatione lego. Sunt autem congiarij cadi qui congium tantum capiunt, id est senos sextarios Italicos. Centum millia huiusmodi cadorum amphoras ualebant duodecim millia & quingentas. & modios Parisinos mille quingentos & circiter sexaginta. Hortensij autem decem millia cadorum æstimare non possum post uarietatem opinionum de cado, sed tamen non potest maior esse summa Hortensij, quàm Luculli. Culeus mensura est uicenas amphoras continens, uel urnas quadragenas, qua nulla maior mensura liquoris, ut aiunt illa carmina. Plinius libro decimoquarto de uinea Palæmonis grammatici loquens. Digna opera quæ in cœnobis setinisq; proficeret, quando & postea sæpenumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis uictam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit. Hæc sunt (ut arbitror) mensurarum uocabula græcis latinisque authoribus celebrata, quæ interdum ipsa ad speciem & formam quandam uasis, magis quàm ad modum quendam certumque referuntur. Nam cum Cato in instrumento uillici amphoram quinquagenariam enumerauit, eam intelligi uol uitquæ duobus sextarijs maior sit iusta mensura, ut nunc quadragenarios modios dicimus, qui modulus quatuor legitimam mensuram excedunt, sic urnam quinquagenariam dixit Cato, quæ amplius duabus urnis legitimis capiat. Pro hoc Columella de uino dul-

» ci loquens. cum deferbuerit (inquit) in ſextarios quinquagin
» ta irim bene pinſitam, nec plus unciæ pondere addito. quinqua
ginta ſextarios pro amphora quinquagenaria dixit. Et rurſus. E
» hac compoſitione quantum in ſextarios muſti quadragenos octoni
» adjciendum ſit, incertum eſt, quoniã pro natura uini æſtimare ope
» tet quid ſatis ſit. ego tamen ſi humida fuerit uindemia, trientem, ſi
» ea, quadrantem medicaminis miſcere ſolitus ſum, ita ut quatuor ur
» narium eſſet muſti modus. Vrna autem quatuor & uiginti ſextari
rum, pro amphora octo & quadraginta ſextarios dixit. at cum a
» bi ita inquit. omne uinum cum condieris nolito ſtatim diffunder
» ſed ſinito in dolijs liqueſcere, poſtea cum de dolijs, aut de ſerijs diffu
» dere uoles, uere florente roſa defæcatum quamliquidiſſimum in va
» ſa bene picata & pura transferto, ſi in uetuſtatem ſeruare uoles,
» in cado duarum urnarum quamoptimu uini ſextarium, aut fæc
» generoſæ recentis ſextarios treis addito. Hoc in loco amphoram di
cere poterat, niſi ad formam uaſis reſpexiſſet. Sic Plinius cados con
giarios dixit, ac ſi congios in cadũ formatos diceret. Amphoræ fo
mam teſſerariam eſſe docuimus. Cadi formam turbinatam, id eſt
ni & ſtrobyli, hoc eſt nucis pineæ ſimulem fuiſſe, ex Plinio intelligi
» mus, qui libro decimoſeptimo de aloe loquens, turbines cadorum
xit. Vtebantur autem antiqui etiam ad ſalſamenta condenda. Ide
» Plinius libro XXXII. Quin & teſtis cadi ſalſamentarij tuſis cu
» axungia uetere ad parotidas utuntur. Amphoram in ceruicem gr
» cileſcere ſolitam ex Catone intelligimus, cum inquit, Amphoram de
» fracto collo puram impleto aquæ puræ. Columella. Dolia quoqu
» & ſeriæ cæteraq; uaſa ante quadrageſimum uindemiæ diem pica
» da ſunt, atq; aliter ea quæ demerſa ſunt humi, aliter quæ ſtant ſu
» pra terram. Idem. Tum in ſerias ſingulas, quæ ſint amphorarum
» ſeptemum addito medicaminis pondo unciam, ſcrupula octo gypſi. S
» ria formam certam uaſis denotat, non certam menſuram. Plini
» libro XIIII. Magna & collecto iam uino differentia in cella, cir
» ca alpes ligneis uaſis condunt, infodiuntq; terræ tota aut ad porti
» nem ſitus, aut cœlum præbent, alij impoſitis tectis arcent. Dolium
autem quadragenarium & quinquagenarium Cato cum dicit, du
bitari poteſt an quadraginta quinquaginta'ue congiorum, aut qua
drantalium dixerit, an totidem amphorarum, ut cum de græco u
» no loquens ita inquit. Muſti. q. XX. in ahenum aut plumbeum in
» fundito, ignem ſubdito, ubi ebullibit uinum, ignem ſubducito, ubi ian
» uinum refrixerit, in dolium quadragenariũ infundito. Et paulo poſt

Poſt dies

» Post dies·XXX·dolium oblinito, aduer in amphoras diffundito · Et
» rursus alibi·In dolium quadragenarium infundito aquæ marinæ
» quadrantalia decem, tum acina de uuis miscellis decarpito de scapo
» in idem dolium usquedum impleueris, manu comprimito acina,
» ut combibant aquam marinam, ubi compleueris dolium operculo
» operito, relinquito qua interspiret, ubi triduum præterierit, eximto
» de dolio, & in torculario calcato, & id uinum condito in dolia lau-
» ta & pura et sicca·Hoc in loco quinquagenariũ ab amphoris dictũ
accipio, cum ex eo dolia plura impleantur, quo modo ex quadrage
nario plures amphoras·Octonæ amphoræ modiũ nostrum faciunt,
id est Parisinum, cuius iusta mensura sex et triginta congios nostros
capit, quos uulgus sextarios nulla ratione uocat, Sic singulæ ampho
ræ decem & octo quartarios nostros capiunt, hoc est sextarios Ro-
manos duodequinquaginta·quaternæ amphoræ semodios nostros
faciunt·Cadus uero noster quem lingua uernacula uestigia latinita
tis retinens, Cactum uocat, & trientem modij facit, amphoras duas
et bessem capit, hoc est duodenos congios Parisinos·Fidelia inquit No
» nius uas sanum ad plurimos usus·Persius·
» Nec tamen inuideas q̃ multa fidelia putet
» In locuplete penu·- Plau·in Aulul· Sed si reperero o' fides,
» mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam·Eodẽ modo dixit con
gialem fideliam, quo Plinius cadum congiarium·fideliã lingua no
stra filietam corrupto uocabulo dicit·Orca uas erat Hispanicum ut
» ex Varrone conijcio libro primo de re rusti·Sæpe ubi conditum no-
» uum mustum, orcæ ut in Hispania feruore musti ruptæ, necnon &
» dolia, ut in Italia·Festus orcæ formam dat his uerbis · Orca genus
» marinæ belluæ maximum, ad cuius simulitudinem uasa ficaria or-
» cæ dicuntur·Sunt enim teretes atque uniformi specie· cui congruit
» dictum Persij·
» Angustæ collo non fallier orcæ·
Licet Hermolaus li·XXXV· amphoræ specie orcam fuisse authore
» Probo citato dicat·uas fuit uinarium oleariuḿq; & salsamentariũ,
» atq; salgamarium·cuius ratio non mensura, sed sua forma constat·
Dolia certam mensuram non habebant, sed quædam olim fieri ca-
pacissima ex Columella intelligimus, qui de picandis dolijs loquens,
» ita inquit·Sunt autem sesquiculearibus dolijs picis duræ pondo uice
» na quina satis·Sesquiculeare dolium Columel·triginta amphorarum
dolium appellat·quam iustam mensuram & usitatam fuisse ex eius
» uerbis conijcere aliquis possit·Dolia (inquit Nonius) uasa sunt grãdia

» quibus uinum reconditur. Victruuius lib. VI. significare uidetur le
gitimam dolij olearij magnitudinem culearem fuisse. his uerbis. Cel-
larum autem magnitudines ad fructuum rationes & numerum do
liorum sunt faciendæ, quæ cum sint culearia, per medium occupare
» debent pedes quaternos. Plau. in Pseud. Anum illam doliarem, clau
» dam, crassam Chrysidem. Ventriosa autem fuisse dolia ex supradi-
cto loco Victruuij, & ex Columel. lib. XIII. admonemur. Sic enim
» inqt de uasis salgamarijs loquẽs. Hæc uasa dedita opera fieri opor-
» tet patente ore, & usq; ad imum æqualia, nec in modum doliorum
» formata, ut exemptis ad usum salgamis, qcquid supereſt æquali põ
» dere usq; ad fundum deprimatur, cum ea res innoxia penora conser
» uet, ubi non innatent, sed semper sint iure submersa, quod in utero
dolij uix fieri posset propter inæqualitatem figuræ. Rursus Plinius
» dolij magnitudinem aliam ponit, libro nono de polypo loquens, q in
» Betica captus est. Ostendere (inquit) Lucullo caput eius dolij magnitu
» dine, amphorarum quindecim capax. Vina autem in dolijs inuete-
rascere non sinebant antiqui, sed in amphoras & cados diffunde-
bant. Inde illud satyrici poëtæ.
» Ipse capillato diffusum consule potat. Et Horatij in epistolis.
» Vina bibes iterum Tauro diffusa, ideſt Tauro iterum consule inuete-
» rari cœpta. Plinius lib. XIIII. Apothecas fuisse, & diffundi solita
» uina anno. D. XXXIII. urbis apparet indubitato opimani uini ar
» gumento, iam intelligente suũ bonũ Italia. Qui hunc morẽ ignorat,
» intelligere hic neqt Senecæ dictum in qnto epist. ad Lucil. Ariston
aiebat malle se adolescentem tristem, q̃ hilarem & amabilẽ turbæ,
uinum n. bonum fieri quod recens durum et asperũ uisum est, non
pati ætatem quod in dolio placuit. i. quod musteum adhuc, et à lacu
recens maturũ iam potui uisum est. Culeus modios nostros duos &
semis capiebat. i. sexaginta Romanos. Magnum aũt uas fuisse ex eo
apparet, q̃ in culeo scorteo dãnati lege põpeia cum cane & gallo et
uipera insuebantur, ut apud Tranqllum, et Modestinum iurisconsul
» tum legimus. Cæterũ Cato cum dixit, Vinum in dolijs hoc modo uæ
» nirẽ oportet. Vini in cuneos singulos quadragenæ & singulæ urnæ
dabuntur, nõ ad iustam mensurã respexit, sed ad morem negociato-
rum, q̃ accessionis nomine in singulos culeos singulas urnas stipula-
bantur. Culeos nunc sesqmodiales habemus. i. duodenum amphora-
rum, cuius uocabulum uulgare ad latinum alludit, quo genere li-
geris fluuij accolæ utuntur. Est & aliud genus culei maioris captus,
» quos Tonellos appellant. Columel. libro. XIII. Odores autem uino
fere apti

» ferè apti ſunt, q̃ cum defruto cõquuntur. Iris, fœnum græcum, ſche
» num, harum rerũ ſingulæ libræ in defrutarium, quod cœperit muſti
» amphoras nonaginta, cum iam deſerbuerit & expurgatum erit, tũ
» adjici debent. Et rurſus idem. Cũ amphoras muſti nonaginta in de-
» frutario decoxeris, ita ut iam exiguum ſuperſit de cõctura, quod ſi-
» gnificat decoctum ad tertias, tum demũ medicamina adjicito. Defru
tarium appellat ahenum prægrande, quo muſtum cõgtur, ad ſapã,
aut defrutum facienda, quo modo hodie quoq; fit. Nã et Cato in in-
ſtrumento uillici ahenum unum. XXX. culeorũ enumerat. i. ſexcen-
tarũ amphorarum, & aliud decem culeorum, quod ducentas am-
phoras cãpit. Quare apud Catonẽ dolium quadragenariũ, quadra
genum amphorarum cãpax intelligo. idq; ex collatione locorũ licet
» cuiuis intelligere. Cato cãpite centeſimo. Schœnum (inqt) & calamũ
» in pila contundito, quod fiet ſextarium unum, quadragenario in do
» lio confundito, ut odoratum fiet. At uero Columella loco ſupradicto
libram unam dixit ſatis eſſe nonaginta amphoris muſti, quæ ad ter
tias decoctæ, triginta fiunt amphoræ defruti. Quare cum Plinius
» dicat de uinis quæ inueterauerunt, rara quippe adhuc fuere, nec ni
» ſi importatis ſingulis teſtis millia numũm, non de dolijs, ſed de am
phoris & cadis intelligo qppe etiam alioquin uina diffuſa expor-
tabantur, nec in dolijs diu eſſe ſinebantur, quæ propter magnitudi-
nem exportari facile non poterant, præſertim cum eſſent fictilia.
Batus et Corus hebraica ſunt uocabula, ut docet Ioſephus lib. VIII.
antiquitatum. Batus cãpit ſextarios ſeptuaginta duos. Corus autem
Medimnos atticos unum & quadraginta. ut ipſe libro. III. inquit
circa finem. Quare corus maior erat modio noſtro triticario, q̃ cen
tum & quadraginta quatuor modios cãpit Romanos. Proinde fal
luntur illi q̃ quadraginta non medimnos, ſed modios cãpere Corũ
ſcripſerunt. errorem eorum ſecuti, qui medimnum, modium latine
» interpretantur. Strabo de Taurica cherroneſo loquens, quam frumẽ
» to abundaſſe ſcribit, & ob id georgiam appellatam eſſe. Λεύκωνα δέ
» φασιν ἐκ τῆς Θεοδοσίας Ἀθηναίοις πέμψαι μυριάδας μεδίμνων διακοσί
» ας καὶ δέκα. Leucõnem (inqt) autem ex Theodoſia uicies ſemel cen-
» tena millia medimnum frumenti Atheniẽſibus miſiſſe. quo loco inter-
pres ducentas & decem myriadas modium tranſtulit, cum totidem
myriadas medimnum Strabo ſcripſiſſet. Hæc amplius octoginta
quinque millibus modium noſtrorum ualent. Hic licet æſtimare
quanta fuerit liberalitas Hieronis Syracuſanorum regis, qui ut au-
thor eſt Valerius lib. IIII. audita clade qua Romani apud Traſi-

menum lacum afflicti erant, trecenta millia modiorum tritici, ducenta hordei auriq; ducenta & quadraginta pondo urbi Romanæ muneri misit, quod ne Romani nollent accipere, in habitum id victoriæ formauit, ut eos religione motos munificẽtia sua uti cogeret. In alijs exemplaribus pondo ducenta quinquaginta legitur. adeo numeri (quod sæpe testamur) in exemplaribus authorum omniũ corrupti sunt. Nam & apud Liuium. CCC. uiginti pondo leguntur, libro se-
» cundo de secundo bello Punico, his uerbis. Legati Syracusani in se-
» natum introducti nunciarunt cædẽ Caij Flamnij exercitusq; allatam, adeo affecisse regem Hieronem, ut nulla sui propria regniq; sui
» clade magis moueri potuerit. & paulo infra. Iam omnium prmũ
» omnis causa victoriã auream pondo. CCCXX. afferre sese, accipe-
» rent eam, tenerentq;, & haberent propriam & perpetuam. adue-
» xisse etiam. CCC. mul. modiorum tritici, ducenta hordei, ne commea-
» tus deessent, & quantum præterea opus esset, quo iussissent subue-
» cturos, quæ ne accipere grauarentur, magnopere se patres conscri-
» ptos orare. Libra auri non minus centũ aureis solatis æstimari potest, quare ducenta quinquaginta pondo, ut minimum uiginti qnq; millibus ualuerunt. Quod si Liuium sequimur, eo amplius septem millibus dorum illud fuit. Trecẽta autem millia modiorũ tritici duo millia modium nostrorum & paulo minus centum ualent, etiã ut modios Italicos non siculos intelligamus, quorum differentiam antea adnotauimus. Hæc si æstimationem Ciceronianam sequamur (ut minimũ) decies sestertium ualuerunt, & quinq; & uiginti millibus aur. taxabuntur. Ducenta millia hordei quanti ualuerint, ex tritico æstimari potest. Hæc igitur liberalitas non tam magnifica q̃ munifica fuit', ex animo donantis æstimabilis magis, q̃ ab opibus. Quartarium apud Catonem sic congij quartam partem significare autumo, ut tertiarium tertiam, & sextarium sextam. Amurcæ (in-
» quit ille) in uas æneum indito congios duos, Postea igne leui coqui-
» to, rudicula agitato crebro, usq; adeo dum fiat tam crassum, q̃ mel.
» postea sumito bituminis tertiarium, & sulphuris quartarium. con-
» terito in mortario per se utrunq;. Colu. lib. XIII. In sextarios duo-
» decim quinquaginta fermenti libram, fici aridæ pondo quadrantem, sa-
» lis sextarium, hæc subterito, & subtrita cum quartario mellis aceto diluito. Quartarium in mensura pro quadrante congij intelligo, ut in pondere pro quadrante libræ. Nos brochum appellamus sesquisextarium Parisinum, qua mensura dimidio maior est urna. nam sedecim urnæ modium nostrum faciunt, id est quatuor & uiginti brochos.

ra dicitur. Illud admirari subit, quonam modo modulos antiquos urbs nostra seruare potuerit etiam græcos, quod ne magnopere mirer, facit quod etiam uerba ipsa græca, lingua ipsa uernacula tot sæculis sæpius immutata retinet. Iamprimum medimnum uocabulum lingua uernacula incolume pene seruat, secunda tantum & tertia litera intertritis, mumnam uocans, quasiq; per syncopen proferens, huius dimdium dimnutiue idiomate nostro formans. Modius autem gallicum uocabulum est, & aridorum, & liquidorum mensuræ, non modum priscum, sed uarium pro locorum uarietate obtinens. In alijs uasis nostris, & conditorijs, et modularijs etiam ctyma græca agnosco. prima mensurarum nostrarum deorsum auspicando cheopina à nobis dicitur, ex eo (ut arbitror) dicta, q ea tantum funditur uel hauritur uini, quantum homo sitibundus uno haustu absumere possit. Hæc duplex, pintam efficit, ex eo uocabulo detortam, quod græci pitynam appellant, uas quoddam uinarium significantes. ex pityna enim per syncopen pitna, deinde transpositione pinta dicta. Pino enim græce bibo significat. minima mensura hemixestus à nobis dicitur, quod mere & integre græcum est. hoc est dimidium xestæ. est enim xestes hemina, ut superius diximus. His quæ demonstraui hoc corollarium addam, huius urbis homines non modo Romanas atticas q; mensuras usu linguaq; pertinacibus ad hoc æui conseruasse, sed etiam Solonis drachma, & mensuris ab eo legislatore emodulatis uti hodie. id quod ex oratione Andocidis oratoris attici probare facile est, quæ περὶ μυστηρίων inscribitur. De statu enim Athenien. loquens post euersam triginta tyrannorum oligarchiã propter quam populus in pyræeum secesserat, psephismaq;, idest plebiscitum quoddam referens ob componendam populi discordiam promulgatum, ita inquit. τισαμενὸς εἶπε, ἔδοξε τῷ δήμῳ πολιτεύεσθαι ἀθηναίους κατὰ τὰ πάτρια· νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς σόλωνος, καὶ μέτροις καὶ σταθμοῖς. χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖς δρακόντος θεσμοῖς, οἵστερ ἐχρώμεθα ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ, idest. Tisamenus tulit, populusq; scauit, ut Athenien. regerentur institutis patrijs, legibusq; uterentur Solonis, eiusq; ponderibus & mensuris. Simul ut legibus uterentur Draconis, ut anteactis temporibus fecimus. Ex his uerbis colligimus, mensuras atticas, ponderaq; ad authorem Solonem relatas esse. quas cũ Romani ab Athenis cum legibus mutuati sint, & nos à Romanis accepimus, apparet id planè confectum, quod astruendum duximus. Quartarium autem dicimus, non quartam partem alicuius maioris mensuræ, ut latini uocauerunt, sed uas quod quatuor men-

ſuras caperet, id eſt quaternas cheopinas. ſic tertiarium, quod tres. Porro quartarios quaternos ſextarium nulla ratione lingua uernacula uocitauit, quæ quidem hodie aſſignari poſſit in ijs menſuris quas habemus, quare latine congium potius q̃ ſextarium dixerim, ut græci choa dicunt. Brochus à uerbo græco brecho dicitur, quod fundo ſignificat. Brochus enim uas eſt fundendo uino accommodatum, implendis deplendisq; culeis & uaſis conditorijs, & uino quocunque modo tranſuaſando. Hoc græci œnophorum ex eo appellant, quod comportando uino aptum ſit. Inde illud ſatyricæ dictum à Iuuenale.

» Tandem illa uenit rubicundula, totum
» Oenophorum ſitiens, plena quod tenditur urna
» Admotum pedibus.-

Lagena uas eſt ea forma qua hydriæ fictiles hodie à Bellouacis importantur, à tereti enim collo diſtenta uentris laxitas iterum ſenſim ad imum gracileſcit. Docet hoc Columel. libro decimo
» tertio de ſeruandis malis loquens. Nihil tamen certius aut meli=
» us (inquit) experti ſumus, quàm ut cydonea maturiſſima in lagena
» noua, quæ ſit patentiſſimi oris, deterſa lanugine quæ malis in=
» eſt, componantur leuiter & laxe, ne collidi poſſint. deinde cum ad
» fauces uſq; fuerint compoſita, uimineis ſarculis ſic tranſuerſis ar=
» ctentur, ut modice mala comprimant, nec patiantur ea, cum aœpe=
» rint liquorem ſubleuari, tum quamoptimo melle uas repleatur. &
reliqua. Plinius lib. XI. Summum gulæ fauces uocantur, poſtrenum ſtomachus, hoc nomine eſt ſub arteria iam carnoſa inanitas adnexa ſpinæ, ad latitudinem, ac longitudinem lagenæ modo fuſa. Idem li=
» bro XXVIII. Auri grauitati prodeſt urina capri, uel tauri, aut
» fullonia uetus calfacta uapore per lagenæ collum ſubeunte. In ſupe=
riore tamen exemplo, antiqua quæ uidi exemplaria non lagenæ modo, ſed lacunæ habent uel laciniæ potius hoc eſt flexuræ ſinuoſæ. nec mihi lagenæ formam ſtomachus habere uidetur, qui conſectionibus faciendis aliquando interfui, & ſtomachum cum uentriculo ſpiritu diſtentum uidi, potiusq; cucurbitæ formam leniter inflexæ, & ab ſummo imoq; tubulatæ habere exiſtimarim. nolim tamen hoc in loco periclitari, ut aliquid de hoc ſtatuam. De ſtomacho proprie accepto Ariſtoteles libro primo de hiſtoria animalium ita
» inquit. τελευτᾶ δ' διὰ τῆ διαζώματος εἰς τὴν κοιλίαν, σαρκώδης ὢν
» τὴν φύσιν, καὶ τάσιν ἔχων καὶ ἐπὶ μῆκος καὶ ἐπὶ πλάτος. per ſeptum
» tranſuerſum in uentrem pertinens ibiq; deſinens, natura carnoſus

triculo

» & in longitudinem, latitudinemq; intensionem admittens. De uen-
» triculo autem qui abusiue stomachus dicitur ab authoribus, ἡ δὲ κοι-
» λία ἡ τῶ ἀνθρώπου, ὁμοία τῇ κυνείᾳ ἐστὶν· ἐ πολλῶ γὰρ τῶ ἐντέρου μείζων·
» ἀλλ' ἐοικυῖα ἐντέρω τινὶ σῶρος ἔχοντι. Ventriculus autem hominis ca
» nino simulis est, ut qui non multo intestino maior sit, sed simulis in-
» testino latiori. In his uerbis nihil simile dicto Pliniano uidetur.
Quare Plinius de stomacho, & uentriculo simul locutus esse uidetur
sub stomachi nomine. Angustias enim stomachi excipit uentriculus
in quo cibus concoquitur, quasi in intestino quodam laxiore, quam
Cicero aluum appellat in secundo de natura deorum, & tortuo-
» sam esse dicit, quod non conuenit cum lagenæ forma. Lagenam no
» men fuisse mensuræ testis est Athenæus his uerbis libro undecimo.
» λάγηνον δὲ μέτρον λέγουσιν εἶναι ὄνομα παρὰ τοῖς ἕλλησιν, ὡς χοῦς καὶ
» κοτύλης. χωρεῖν δὲ αὐτὸ κοτύλας ἀττικὰς δώδεκα. Lagenam mensu-
» ræ nomen esse aiunt apud græcos, ut chũ & cotulam, duodecimq;
» cotulas atticas capere. Seria uas erat uariæ capacitatis ad multos
usus accommodatum. Columel. lib. XIII. de uino dulci faciendo lo-
» quens. Tum in serias singulas, quæ sint amphorarum septenum ad-
» dito medicamunis pondo unciam scrupula octo gypsi. Erant enim se-
» riæ grandia uasa ut dolia, unde uinum ad uetustatem seruandum
» in uasa minora diffundebatur. Idem. Postea cum de dolijs, aut de
» serijs diffundere uoles, uere florente rosa defæcatum. quamliquidis
» simum in uasa bene picata & pura transferto, si in uetustatem ser-
» uare uoles, in cado duarum urnarum quàm optimi uini sextarium,
» aut fæcis generosæ recentis sextarios tres addito. Idem de myrtite
» uino loquens. Post nonum diem quàm id factum est uinum pur
» gatur, & scrupulis aridæ myrrhæ seria suffriatur, operculumq;
» superimponitur, ne quid eo decidat. Hoc facto post decimum di-
» em rursus uinum purgatur, & in amphoras bene picatas, & be-
» ne olidas diffunditur. Ego tamen non aridæ myrrhæ scrupulis suf
» friandam seriam puto, sed scopulis aridæ myrti seriam suffrican
» dam. Seriam oblonga forma fuisse puto, & in summo cæruicatam.
» Idem Columella de salsura suillæ carnis loquens. Sed cum ad fau
» ces seriæ peruentum est, sale reliqua pars repletur, & impositis
» ponderibus in uas comprimitur, eáque caro semper conseruatur,
» quæ tanquam salsamentum in muria sua permanet. Fideliæ qua
» forma fuerint legisse me non memini, sed fictiles & uitreas apud
Columellã legimus. Hæc habuimus de mẽsuris quæ diceremus. Sed obi
ter uidendũ quid sit quod Apocalypseos. VI. cap. in descriptiõe tertij

ſigilli legitur. bilibris tritici denario uno, & tres bilibres hordei denario uno. hoc cum ego mirarer, græcè ſic repperi ſcriptum, χοῖνιξ σίτου δηναρίου, καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῶν δηναρίου. id eſt, Chœnix frumenti denario, & tres chœnices hordei denario. ac ſi diceret, quantum quis die uno frumenti abſumere poteſt, denario uno uenditur. Interpres chœnicem tritici duas libras pendere exiſtimauit, & ideo bilibrem tranſtulit. In quo uerbo exponendo Liranus ſomnia narrare mihi uidetur. Inter ſcholia autem quæ in eum librũ edita ſunt, legimus chœnicem duos ſextarios Romanos ſignificare, quod cum ſit uerum, non bilibris tritici, ſed trilibris uerti debuit, ſi ſic loqui neceſſe fuiſſet. tantum enim pendet ſextarius tritici Romani, cum modius, teſte Plinio, quatuor & uiginti pondo pendeat. Græce tamen non tritici, ſed frumenti legitur, quod cum ſit nomen generis, libralis ſextarius eſſe potuit, ſi leuiſſimum genus frumenti appenderetur, ut hordeum. Verumenimuero ut unde exorſa eſt hæc cómentatio eò tandem cludatur, triens, quadrans, & alia nomina ab aſſe & uncia deriuata, non modo pondera, ſed etiam menſuras infra ſextarium, numorumq; uocabula ſignificarunt. Quare cum de menſuris dictum ſit, reſtat ut de nũmorum ſignificatione exemplacitentur. Pli. lib. XXXIII. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera roſtrum nauis, in triente uero & quadrante æra. Hic quadrans, teruncius aliter dicitur, de quo ſatis diximus. Erat enim aſſis & libellæ quartarius, deni autem quadrantes ſeſtertium ualebant, & quaterni ſeſtertij denarium. Ita fit ut pro ſportula deni ſeſtertij darentur. Quos denis cæroleis & ſemiſſe æſtimandos eſſe dico. Caroleos noſtri denarios, quaſi dextantes aliquando uocitarũt, ita ut aſſem, noſtrum ſolidum eſſe exiſtimemus, duodenos denariolos ualentem. tanti eſt illa ſportula à Iuuenale, Martialeq; decantata, quæ merces ſalutationum erat olim, & togatis id eſt comitibus & aſſeclis dabatur rectæ cœnæ loco. De qua Iuuenalis.

» -Nunc ſportula primo.
» Limine parua ſedet turbæ rapienda togatæ.
» Sed cum ſummus honos finito computet anno,
» Sportula quid referat, quantum rationibus addat,
» Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc eſt?

Martialis identidem centum quadrantes uocat, miſellos appellans ob tenuitatem pecuniæ, præſertim Romæ, ubi omnia cara erant, ut ex præcedentibus liquet. Columel. hoc ſtrinxit in præfatione rei ruſticæ his uerbis. An honeſtius dixerim mercenarij ſalutatoris men-

dacissimum aucupium, circúuolitantis limina potentiorum, somniúq; regis sui rumoribus augurantis? Ex hoc tamen conijcere opes diuitum Romanorum licet, qui numerosæ turbæ quotidianam hanc mercedem darent. Tranq. de initio principatus Neronis loquens. Adhibitus sumptibus modus, publicæ cœnæ ad sportulas redactæ. Augusti autem instituto diuites cœnam rectam dabant, quæ maioris erat & liberalitatis & impensæ. propter quod Martialis,

Promissa est (inquit) nobis sportula, recta data est.

Sportulam enim præ recta contemnendam arbitrabantur. Idem Tranq. in Domitiano. Sportulas publicas sustulit, reuocata cœnarum rectarum consuetudine. Hactenus de sportula. Sestans nũmulus erat quadrante minor duas uncias ualens. Pli. lib. supra dicto. Populus Romanus stipem spargere cœpit. L. Posthumio. Q. Martio Coss. tanta pecunia erat ut eam conferret. L. Scipioni, ex qua is ludos feat. Nam q Agrippæ Menenio sextantes æris in funus contulit, honoris id, necessitatisq; propter paupertatẽ Agrippæ, nó largitionis esse dixerim. Vnciaria stips apud eundem lib. XXXIIII. cap. V. dimidio minor est sextantaria, par fermè obolo nostro. Apud græcos hæc ratio nummulariæ rei fuit, ut obolus atticus octonos Chalcos ualeret. licet Plinius denos dicat libro. XXI. Bini autẽ chalci, id est æreoli quadrantem efficerent, quod ab eis tetartemorium dicitur, & per syncopem tetartemorum, ob id alio nomine dichalcum uocitatum. Chalci autem quaterni hemiobolium, id est semiobolus dicebatur, seni autem chalci triens dicebatur, immutata ratione sermonis, non enim triens dicebatur tertia pars oboli, ut tetartemoriũ quarta, sed q tres essent partes oboli, ita fit ut triens maior semisse, id est semiobolo fuerit. fere tamen apud græcos tritemorumrum id est triens pro tertia parte cuiusq; rei accipi solet, ut cũ dicunt. τριτημόριον ταλάντου καὶ τεταρτημόριον ταλάντου, id est trientem quadrantemq; talenti, & quadrãtem diei pro sex horis. Theodorus Gaza in tractatu de mensibus. ἡμέραις τοιγαροῦν τριακοσίαις καὶ ἑξήκοντα καὶ πέντε ὁριζόμενος ἡμῖν ὁ ἐνιαυτὸς ἔσται κατὰ τὴν ἡλίου περίοδον, προστιθεμένου τε καὶ μορίου ἡμέρας ἐπ' ἔλαττον ἢ ὡς τεταρτημόριον τῷ ἀριθμῷ τῶν λ. diebus igitur (inquit) trecentis & sexaginta quinq; finitus nobis erit annus secundum solis ambitum, duntaxat addita huic numero parte quadam diei quæ minuscula sit q̃ quadrans. Triobolum alio nomine hemidrachmium dicitur, senos enim obolos drachma efficit, ut authores sunt Plinius, & Pollux, & alij. Trioboli nota ab altera parte effigiem Iouis, ab altera noctuam habebat, quam illi glau-

cen appellant. Ex quo factum arbitror prouerbium Noctuã Athenas γλαῦκ᾽ εἰς ἀθήνας, contra eos negociatores usurpatum, q eas merces in emporia important, quæ ibidem uernaculæ sunt & multæ, quãquam ad auem noctuam referri uulgo soleat, quæ in attica frequens uidetur. Tetrobolum quatuor obolos dicebant, hoc est bessem drachmæ. numisma erat habens effigiem Iouis ut triobolum, & postica parte binas noctuas. Diobolũ duos obolos ualebat, qui triẽs erat drachmæ. obolus primam habet breuem, sed in compositione productã, ut in diobolo, triobolo, tetrobolo, δίωβολον τετρώβολον διώβολον. Cum ergo drachma attica quaternis sestertijs Romanis ualeret, id est denario uno, sestertius Romanus sesquiobolum atticum ualuit, ut obolus omnino semissem nostrum & denariolum ualuerit, ac si septuncialem nũmulum haberemus. Hac ratione diobolus septenos sestantes nostros ualebat. quare Plautus in Pœnulo cum dixit. Non ego homo trioboli sum nisi ego illi mastigiæ exturbo oculos atq; dentes. sic intellexit ἄξιος δίωβόλου ut græci loquuntur, id est non æstimandus triobolo attico seu duobus sestertijs. sic alibi. Aruspex nó homo trioboli. genitiui sunt schemate græco enunciati. et trioboli igitur hominem uocat uocabulo monoptoto, ut nauci hominẽ antiq dixerunt & frugi. Idem in eodẽ Pœnulo. Seruorũ sordidulorum scorta diobolaria. Festus meretrices diobolares appellatas ex eo dicat, q duobus obolis ducerentur. diobolaria ergo scorta dixit tanti pro stantia, quanti solidus noster est & sestans. Solidus noster (ut sæpe dixi) notus etiam est transalpinis, & externis finitimis. Cum autem hæc scriberem ducatus unus probi characteris quadraginta solidis nostris permutabatur. Cæterum nos oboli uocabulum a` græcis mutuati sumus. Romani enim eo` non utebantur. Quod autem recte hos nũmulos æstimarim, his exemplis cognoscitur. Prostibula enim scorta et in lupanari prostantia sermone uulgari solidum unum merere dictitantur, quod conuenit cum diobolo. Bos etiam olim numisma erat atticum bouis nota percussum, didrachmum alio nomine dictum. Inde hecatombœum dictum quicquid duabus minis atticis æstimabile esset, id est ducentis drachmis. Inde Hecatombœa arma apud Homerum Iliados sexto, ut quidam uolunt, ubi Homerus permutationem armorum Diomedis & Glauci scripsit, cuius meminit Iustinianus in præfatione pandectarum, & nos explicuimus in annotationibus nostris. ab eo` nomismate notum est apud græcos adagium βοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκεν. Bos super linguam situs est, uel firmatus. contra eos usurpatum qui

aut pecuniæ authoramento loquendi libertatem perdiderunt, aut mulctæ irrogandæ metu quæ dicenda sunt reticent. Huiusmodi multi in Francia ut alibi sæpe fuerunt. quod genus hominũ cum semper noxium rebus bene gerendis fuit, tum uero illi deterrimi atq; exitiabiles qui non bouem modo in ore, sed ouem in fronte, uulpem in corde gerunt. Quod genus si à clauo summæ rei gallicæ longissime summotum semper esset, longe melius prouidentia nobiscum uideretur egisse. Sed ad hunc locum pertinere uideretur id quod ab Aulo Gellio dicitur lib. X. noctium atti. Coniectare autem (inquit) ob eandem causam possumus q; Italia olim esset armentosissima, mulctamq; , quæ appellatur suprema , institutam in singulos dies duarum ouium. XXX. boum, pro copia scilicet boum, proq; ouium penuria. Sed cum eiusmodi mulcta pecoris armentiq; à magistratibus dicta erat, adigebantur oues bouesq; aliâs precij parui, aliâs maioris, eaq; res faciebat inæqualem mulctæ pœnitionem. Idcirco' postea lege Aterina constituti sunt in oues singulas æris deni, in boues æris centeni. Minima autem mulcta est ouis unius. Suprema mulcta est eius numeri quem diximus. ultra quam mulctam dicere in dies singulos ius non est, & propterea suprema appellatur, id est summa & maxima. Quando igitur nunc quoq; à magistratibus populi Romani more maiorum mulcta dicitur, uel munima uel suprema , obseruari solet ut oues genere uirili appellentur. atque ita. M. Varro uerba hæc legitima quibus munima mulcta diceretur concepit. M. Terentio quando citatus neque respondit, neque excusatus est, ego ei unum ouem mulctam dico. Ac nisi eo genere diceretur negauerunt iustam uideri mulctam.

Festus. Peculatus, id est furtum publicum dici cœpit à pecore tunc cũ Romani præter pecudes nihil habereẽt. Plinius lib. XXXIII. Vtinam posset è uita in totum abdicari aurum, sacra fames, ut celeberrimi authores dixere, proscissum conuicijs ab optimis quibusq; , & ad perniciem uitæ repertum. quantum fœliciore æuo cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatum Homero credi conuenit, quãquam & ipse muratus aurum, existimationes rerũ ita fecit, ut centũ boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum, ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore constat etiam Romæ. Plinij uerba Gellij authoritate qui sub Adriano imperatore scripsit ita interpretanda sunt, ut mulcta Romæ pecore constaret uerbotenus. nam munima mulcta in singulos dies erat ouis unius æsti-

matio priſca, id eſt denarius unus, ſeu aſſes deni. Summa autem mul
cta triginta boum & duarum ouium æſtimatio, id eſt tria millia et
uiginti æris, id eſt trecentæ & duæ drachmæ. Hoc conſentaneum
eſſe uidetur cum eo quod dicatur in lege ultima de modo mulcta-
rũ in codice Iuſtiniani. Illa enim lege omnes iudices infra procon ſu
larem poteſtatem ultra quadrantem auri mulctare quẽquam ue-
tantur. Libram auri obryzi diximus centum & duodecim ſolatis au
reis æſtimandam eſſe. Huius quadrans paulo minus triginta aureis
coronatis ualet. i. argenti drachmis trecentis. Procõſulare autem im
perium ſummam mulctam non ultra auri ſemiſſem dicere poterat.
id eſt aureos ſexaginta. Hactenus coërcita erat omnis poteſtas pro
contumacia quidem punienda, aut leui admiſſo. Nam delicta priua-
ta, ut concuſſio & furtum, ulterius mulctari poterant. Hodie appa
ritores & uiatores, qui uel interdicto, uel iuſſu iudicum aliquid uel
iubent fieri, uel uetant, ferè centum librarum argenti mulctam in-
terminari ſolent, ſi quid contra iuſſum edictum'ue factũ, aut admiſ
ſum fuerit. Eodem titulo pmiſſa erat poteſtas præfecto prætorio uſq;
ad quinquagenas libras auri pro ſummo maleficio mulctãdi, quod
non ad dignitatem præfecturæ, ſed ad flagitij atrocitatem refero, cũ
proconſul qui intra ſemiſſem arctatur, omne imperium habuerit ut
ex titulo de officio proconſulis intelligimus, & præterea ex prin-
cipum Romanorum conſuetudine. Mors enim fuit principibus Ro-
manis & Cæſaribus ut acepta ſtatim purpura tribunitiam pote-
ſtatem & proconſulare imperium extra urbem aſſumerent inter
alia Cæſarea dignitatis uel principatus inſignia. Tacitus lib. XII.
» Virilis toga Neroni maturata, quo capeſſendæ reip. habilis habe-
» retur, et Cæſar adulationibus ſenatus liberius ceſſit, ut uicesimo ætа
» tis anno conſulatum Nero iniret, atq; interim deſignatus proconſu-
» lare imperium extra urbem haberet, ac princeps iuuentutis ap-
» pellaretur. Apud eundem libro. XIII. Agrippina contra Neronem
filium excandeſcens, & exprobrans quod matris beneficio, id eſt
» ſuo, Nero ad imperium aſſumptus eſſet, Baiarum (inquit) ſuarum
» piſcinas extollebat, cum meis conſilijs adoptio, & proconſulare ius,
» & deſignatio conſulatus & cætera adipiſcendo imperio præpa-
» rarentur. Lampridius. Interfecto (inquit) Vario Heliogabalo
» Alexander urbe Arcena genitus Varij filius, conſobrinus ipſi-
» us Heliogabali acepit imperium, cum ante Cæſar à ſenatu eſ-
» ſet appellatus, interfecto ſcilicet Macrino. Auguſtumque no-
» men idem recepit, addito etiam ut & patris patriæ nomen, &

ius proconſulare, et tribunitiam poteſtatem, & ius qntæ relationis, deferente ſenatu uno die aſſumeret. Capitolinus de Maximo et Balbino. Decretis ergo omnibus imperatorijs honoribus atq; inſignibus, percepta tribunitia poteſtate, iure proconſulari, pontificatu maximo, patris & patriæ nomine meruerunt imperium. & in. M. philoſopho. Suſcepta filia, tribunitia poteſtate donatus eſt, atq; imperio extra urbem proconſulari. Præſides autem prouinciarum, ius tantum prætorium habebant, quod inferioris erat imperij, q̃ proconſulare. Vopiſcus in Probo. Acepto igitur hoc ſenatuſconſulto ſecundum orationem permiſit patribus, ut ex magnorum iudicum appellationibus ipſi cognoſcerent, proconſules crearent, legatos conſulibus, ius prætorium præſidibus darent, quas leges Probus ederet, ſenatuſconſultis propriis conſecrarent. Ex quibus uerbis intelligere poſſumus præſidibus prouinciarum dariſolitam a principibus prætoriam poteſtatem, & quibuſdam rectoribus proconſularẽ, quod ius Probus imperator ad ſenatum detulit. Cuius hodie inſtar eſt, q̃ curia ſuprema præſides prouinciarum & præfectos ad iuſiurandum adigit, & principum conſtitutiones prius animaduerſas & conſideratas promulgandi ius habet. Mirum uero mihi uiſum eſt in nomiſmatibus antiquis inter titulos imperatorios hoc non legi. Contra id quod diximus de mulcta maxima apud priſcos exẽplũ apud eundem Gellium lib. nono, ubi de Appij Cæci filia loquitur, quæ ob unum improbum uerbum ab ædilibus mulctata eſt. Ob hæc mulieris (inquit) uerba tam improba ac tam inciuilia ædiles plebei mulctam dixerunt ei æris grauis. XXV. millia. id factũ bello Punico primo. uigintiquinq; millia æris ducentorum & quinquaginta boum mulctam æquarunt, id eſt totidem aureorũ noſtrorum. quare (ut dixi) ſuperius dicta non de mulcta maleficiorũ & criminum, ſed de mulcta contumaciæ intelligenda ſunt. Nam apud Athenienſes qui iure eo regebantur, a' quo iura Romana originem primam ducunt, magnas fuiſſe maleficiorum mulctas ex Demoſthene apparet, qui in oratione ὑπὲρ κονδύλου, quam contra Midiam habuit hominem prædiuitem, quodã loco ita inquit. ὑμεῖς ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι σμίκρωνι δέκα ταλάντων ἐτιμήσατε. κἀγὼ σμίκρωνι τοσούτων ἑτέρων, δόξαντι παράνομα γράφειν. κἄτε παιδία, ἄτε φίλους, ἄτε συγγενεῖς, ἄθ' ὁντινοῶν ἐλεήσατε τῶν παρόντων ἐκείνοις. Vos autem iudices Smicroni mulctam talentorum decem irrogaſtis, & totidem aliorũ Scitoni, ob id q̃ rogationem quandam iniquam & legibus aduerſam promulgaſſet. quam pœnam nec eius liberi, nec amici, nec co-

» gnationis aduocationisq; eius interæssio supplex, & miseriœrdiam
» implorans, deprecari potuerant. Quin & ipse Demosthenes accepto
rum uiginti talentorũ conuictus ob silentiũ Harpalo uenditũ, quin=
quaginta talentis mulctatus est. quã summam cum nec conficere pos-
set, nec uinculorum tedium ferre uellet, clam in exilium abijt. Hæc
mulcta non minor est triginta millibus aurcũm coronatorum. Hic
operæpreciũ est æstimare leges sumptuarias, non illas prisças quæ
denos æris in dies singulos statuebant impense escariæ, sed recẽtio-
res, & post uictam Asiam latas. de quibus Gellius lib. II. sic inquit.
» Postea L. Sylla dictator cum legibus prisçis situ atq; senio oblitera-
» tis, pleriq; in patrimonijs amplis helluarentur, & familiam pecu=
» niamq; suam prandiorũ gurgitibus proluissent, legem ad populum
» tulit, qua cautum est, ut calendis, idibus, nonisq;, diebusq; ludorum,
» & ferijs quibusdam solennibus sestertios tricenos in cœnã insume-
» re ius, potestasq; esset, ceteris autem diebus omnibus non amplius
» ternos. Postremo lex Iulia ad populum peruenit Cæsare Augusto
» imperante, qua profestis quidem diebus ducenti finiuntur. calendis,
» idibus, nonis, & alijs quibusdam festiuis trecenti. nuptijs autem &
» repotijs sestertij mille. Esse etiam dicit Capito Atteius, edictum diui'-
» ne Augusti an Tyberij, non satis cõmemini. quo edicto per dierũ ua-
» rias solẽnitates a' trecentis sestertijs usq; ad duo millia sumptus cœ-
» narum propagatus est, ut his saltem finibus luxuriæ efferuescen=
» tis æstus coërceretur. In libris impressis sestertij millies pro sestertij
mille legitur, qui æstimatione nostra quinq; & uiginti aureis æsti-
mantur coronatis. q si Gellius sestertia mille scripsisset, quinq; & ui
ginti millia intelligerem, si sestertium millies centuplicato summa
cresceret. Sed animaduertendum mihi uidetur a' denis assibus leges
ad septenos & semissem uenisse, hoc est ad ternos sestertios etiã Sylla
dictatore, cuius priuignus Scaurus theatrum luxu fidem excedente
extruxit. Ridicula igitur lex Syllana mihi fuisse uidetur, quæ id
sanciret quod nemo sequeretur. Notanda igitur illa Augusti, quæ du
centos sestertios in singulas cœnas taxauit, hoc est aureos quinq; no-
stros, & diebus festis trecentos. nuptijs autem & repotijs, id est po-
stridie nuptiarum sestertios mille. quæ summa longe abest a' sumptu
quem in nuptijs factitamus. Ex prædictis patet quid centussis apud
Lucullium fuerit, id est quadraginta sestertij, qui legem sumptuariã
centussem uocitauit ob centum assium taxationem, ut author est Ma
crobius in. III. Satur. Vnde cœnæ centenariæ a' Tertulliano dictæ.
Priscæ autem Romanorum paupertatis indicia sunt quæ a' Vale-

rio lib·IIII·ſcribuntur de paupertate, ex quo uerba hæc tranſcribenda duximus·Itaq; cum ſecundo Punico bello Cn. Scipio ex Hiſpania ſenatui ſcripſiſſet, petens ut ſibi ſucceſſor mitteretur, quia filiam uirginem adultæ iam ætatis haberet, neq; ei ſine ſe dos expediri poſſet, ſenatus ne reſpub·bono duce careret, patris ſibi partes deſumpſit, conſilio q; uxoris ac propinquorum Scipionis conſtituta dote, ſummam eius ex ærario erogauit, ac puellam nuptui dedit· Dotis modus·XL·millia æris fuit, qua non ſolum humanitas patrum conſcr·ſed etiam habitus ueterum patrimoniorum cognoſci poteſt· nanq; adeo fuerunt arcta, ut Tatia Cæſonis filia maximam dotem ad uirum·X·millia æris attuliſſe uiſa ſit. Et Megalia qa cum qngentis millibus æris mariti domum intrauit, dotatæ cognomen meruit. quadraginta millia æris noſtro numiſmate quadringentos coronatos ualent, quingenta millia æris quinq; millia aureorum· Propter quam ſummam per antonomaſiam Megalia dota uocitata eſt. Dotes autem poſtea creuiſſe ex Iuuenale didicimus, apud quem decies centena millia, & bis quingenta legimus.

Bis quingenta dedit, tanti uocat ille pudicam. alibi.

=Et ritu decies centena dabuntur

Antiquo, ueniet cum ſignatoribus auſpex.

Decies ſeſtertium (ut ſæpe diximus) quinque & uiginti millia aureorum noſtrorum æſtimari poſſunt. Hoc addendum. Seneca de conſolatione ad matrem. Scipionis filiæ ex ærario dotem recœperunt, quia nihil eis reliquerat pater. Aequum me Hercules erat populum Romanum tributum Scipioni ſemel conferre, cum a Carthagine ſemper exigeret. O felices uiros puellarum quibus populus Ro. loco ſoceri fuit. Beatiores ne iſtos putas quorum pantomimæ decies ſeſtertio nubunt q Scipionem, cuius liberi a ſenatu tutore ſuo in dotem æs graue acceperunt? His uerbis liquet decies ſeſtertium & decies centena idem eſſe. Strabo lib. IIII. de Maſſilienſibus loquens, τῆς δὲ λιτότητος τῶν βίων καὶ τῆς σωφροσύνης τῶν μαλιστα λιωτῶν, ἥν ἐλάχιστον ἄντις θείη τὸ τεκμήριον. ἥ τε προῖξ αὐτοῖς ἄδην ἐκφέρουσι, καὶ εἰς ἑκατὸν πέντε, καὶ πέντε εἰς χρυσοῦν κόσμον. πλέον δ' οὐκ ἔξεστι. Frugalitatis autem uitæ & continentiæ Maſſiliēſium maximum hoc indicium exiſtimari poteſt, q dos apud eos maxima centum ſunt aurei, & eo amplius in ueſtem quinq;, & in mundum mulicbrem aureum quinq;· amplius autem doti dicere non licet. Centum aureos Romanos Strabonem intellexiſſe puto, tunc enim cum ſcripſit Strabo omnia Romanis parebant in

Gallia. Ex prædictis etiam apparet quanti æstimari debeant spor-
tulæ solennes in prouincia Plinianâ, quarum fit mentio in epistolis
» ad Traianum, his uerbis. Qui uirilem togam sumunt, uel nuptias
» faciunt, uel ineunt magistratum, uel opus publicum dedicant, solent
» totam Bulen, atq; etiam è plebe non exiguum numerum uocare, bi
» nos q; denarios uel singulos dare. mille enim denarij centum aureos
ualẽt, duo millia denariũm ducentos aureos. quare illæ sportulæ tan
» ti, aut pluris constabant, cum ipse dicat, ita uereor ne ij qui mille ho
» mines, interdum etiam plures uocant, modum excedere, & in spe-
» ciem dianomes incidere uideantur, id est diuisionis & largitionis.
Crimnosum enim uerbum diuisionis erat propter ambitus suspitio
nem, sed in omnibus Plinij exemplaribus hoc uerbum uarie corru-
ptum est. Nũc ut fausta ac felici clausula disputationem hanc peraga
mus, pcurramus ea quæ in euãgelio leguntur. Iam primũ Matthæi
» decimo. Non'ne duo passeres asse uæneunt? οὐχὶ δύο στρθία ἀσσαρίου
» πωλεῖται. assis duos sextantes nostros ualuit, id est denariolos qua
» tuor. & Lucæ. XII. οὐχὶ πέντε στρθία πωλεῖται ἀσσαρίων δύο.
» Non'ne quinque passeres uæneunt assibus duobus, id est dipondio?
» Quare Cicero pro Quintio dupõdium pro pecuniola posuit. Si du
» pondius (inquit) tuus ageretur Sexte Neui, si in paruula re captionis
» aliquid uererere, non statim ad. C. Aquilium aut ad eorum aliquẽ
» qui consuluntur cucurrisses? et Matthæi. XX. Denarius diurnus tres
solidos, & semissem ualet, quanti uinitores fere conduci solent.
» συμφωνήσας μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν, pactus cum
» operarijs denario in diem. Quod autem denarius fuerit Romanus
ex eo apparet, q̃ cap. XXII. dicitur. Ostendite mihi nomisma census,
at illi obtulerunt ei denarium, in quo effigiem Cæsaris fuisse dicit.
» οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον. Ex quo apparet in denario fu-
isse effigiem Cæsaris Augusti, uel Tyberij, & tales hodie denarij cir
cunferuntur, ne quis de eo dubitare possit. Plinius libro sexto.
» Annij Plocamij qui maris rubri uectigal à fisco redemerat, liber-
» tus, circa Arabiam nauigans, Aquilonibus raptus præter Carmani-
» am, quintodecimo die Hippuros portum Taprobanes inuectus, ho-
» spitali regis clementia sex mensium tempore imbutus alloquio, per-
» contanti postea narrauit Romanos & Cæsarem. mirum in modum
» in auditis iustitiam ille suspexit, q̃ pares pondere denarij essent in
» captiua pecunia, cum diuersæ imagines indicarent à pluribus fa-
ctos. Hæc Plinij uerba improbant eorum opinionem, qui rei numa
riæ æstimationem hodie constitui non posse putarunt, ea maxime ra

tione

tione ꝙ & cõſulum & principũ tempore uariata ponderanumiſ=matum fuerunt, ita ut pro cuiuſq; per cutiẽtis arbitrio numiſmatis põdus & indicatio euariauerit. Id quod Blondus Flauius *lib.* V Ro*mæ triumphantis affirmauit, antiquitatis diligentiſſimus inquiſitor.* Cum *enim ad eam partem ueniſſet, & eam ſibi tranſmittendam ui*
» *deret, hæc omnia (inquit) qualia ꝑ ſingulas ætates fuerint examuſ-*
» *ſim oſtendere non magis difficile q̃ impoſſibile fuerit. non ſolũ quia*
» *obſcuris & noſtra ætate ignotis uerbis ſunt à maioribus tradita,*
» *ſed quia omnis ferè ætas ſuam habuit cudendi uarietatem, & for*
» *mam. Videmus enim multos ex conſulibus priſcis ſui uultus cuſiſſe*
» *numos ſemper menſura & pondere uariatos. Quod maiore poſtea*
» *ſtudio principes factitarunt.* Et paulo inferius *de talenti uarietate lo*
» *quens, idem penè pronunciat, & ad extremum ingenue fatetur ſe rẽ*
» *difficillimam & ſitu uetuſtatis obductam nec ingenio nec diligentia*
» *ſuperare potuiſſe, cum nulla extarent priſcorum uolumina, in qui=*
» *bus aperta dictorum uerborum mentio fieret.* Ipſe *tamen libro* III
» *eiuſdem operis cum hanc rem tentare uellet, hanc nos difficillimam*
» *(inquit) numerorum & ponderum uetuſtiſſimam conſuetudinem, ad*
» *noſtri temporis collationem inuiti hoc loco tractamus, quam infra*
» *ſuo loco tractare conſtituimus.* et paulo *infra, cũ in denarijs, quos au*
» *reos fuiſſe uolebat, æſtimãdis magnopere hallucinatus eſſet, centum*
» *millia æris. i. primæ claſſis cenſum ſub* Seruio rege, *decẽ millibus*
ducatorum taxauit, quem nos mille tantum aureis coronatis æſtima
» *mus.* Nunc *redeamus ad rem.* Ioannis *ſexto.* Ducentorum *denario-*
rum panes non ſufficiunt eis, ut unuſquiſq; modicum qd accipiat.
» διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχύ-
» τι λάβῃ Deinde *ſubit.* Diſcubuerunt *ergo uiri numero quinq; millia.*
Ineamus nunc rationem, ducenti denarij uiginti aureos noſtros ua-
lent, ideſt quinq; & triginta francicos. commoda apud nos annona
eſſe dicitur cum terni primarij panes quincunce uæneunt, qui numus
uulgo albulus appellatur. Si igitur commodã annonam ſequamur,
& qualis eo anno fuit cum hæc ſcriberem, in ſingulos frãcicos duo
dequinquaginta quincunces numerabimus, quem numerum ſi trici-
es quinquies ducas, mille ſexcenti & octoginta quincunces fient, qui
ſinguli cum ternos panes faciant, fiunt in ſumma panes qnq; millia
& quadraginta. qua ratione unuſquiſq; panem unum habere potu-
it, & ſic pane ſatiari, quod conuenire cum dicto euangeliſtæ non ui-
detur, ſed fortaſſe carior erat annona Hieroſolymis, *id quod facile*
erediderim ex Strabone, *qui agrum* Hieroſolymitanum *ſterilẽ eſſe*

dicit. nam & hic ſæpe panis primarius ſextantibus uænit. quara-
tione quatuor millia & ducenti panes eſſent. Marci etiam ſexto ita
» legitur. ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν δηναρίων διακοσίων ἄρτους, καὶ δῶμεν
» αὐτοῖς φαγεῖν. Eamus emptum panes ducentis denarijs, & demus il-
lis ut edant, quaſi ſcilicet ducenti denarij ſatiare turbã tantam poſ-
ſent, quod apud Ioannem hyperbolicè refertur, in quo agnoſcimus
ſtuporem diſcipulorũ, qui mirarentur dominum tantam turbã pa-
» ſcere uelle, cum id non poſſe fieri arbitrarentur. Marci XII. καὶ ἐλ
» θοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτὰ δύο ὅ ἐστι κοδράντης. & accẽs una
Iudæa paupercula iecit minuta duo, quod eſt quadrans. quadran-
tes autem æreos fuiſſe patet ibidem ubi dicitur iecisſe æs in gazophy-
lacium, pro quo græce χαλκὸς dicitur. In actibus apoſtolorum, ſi-
ue acta appellare malimus, cap. undeuicesimo ita legitur de exorci-
ſtis Iudæis. multi autem ex eis qui fuerant curioſa ſectati, contule-
runt libros, et combuſſerunt eos coram omnibus, et computatis pre-
cijs illorum, inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta mil-
» lium. καὶ εὗρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε. ſic. n. ad uerbũ legitur, &
inuenerunt argenti myriadas quinq;. quod interpres recte tranſtu-
lit, quinquaginta millia denarium, non ut Plutarchi interpretes in
Antonio & Pompeio, millia numum pro denariorum millibus uer-
tens. qua ratione quadruplo minor fit ſumma, ut ſupra adnotatum
eſt. Hæc ſumma quinq; millia aureorum noſtrorum ualet, ne te-
mere putemus librorum ſummam à Luca apoſtolorum ſcriba com-
memoratam. id enim omnino admiratione dignum tanti libros adiu
rationum comparatos. Triginta autem argenteos quo precio Iudas
perfidiam indicare ſuſtinuit Iudæis licentibus, non triginta dena-
rios fuiſſe propterea arbitror, q ubiq; argenteos lege, nunquã dena
rios, id eſt græce argyria, non denaria. Scio hodie in æde diui Io-
annis Lateranenſis Pariſijs oſtendi argenteum unum, q ex illis tri-
ginta eſſe dictitatur quos Iudas in templum abiecit, characterem di-
uerſum à denario Romano habentem. Habet enim effigiem homi-
nis non luſcam eminente altera mala, ut romana numiſmata uiſun-
tur, ſed aduerſam & integram, et à tergo floſculũ, utrinq; nullo in-
dice. pondus ut conijcere licet, (non enim attrectatur, ſed trans ui-
trum cernitur,) didrachmum eſſe poteſt. ſi ſatis commemini. Ex ijs au
tem quæ adnotauimus alia quoq; omnia intelligi æſtimariq; pote-
runt, nec aliquid eſſe puto quod non ſit à me deprehẽſum in ijs, quæ
apud authores legi. unumq; tantum eſt cuius omnino periculum re
cipere in me nolim, quod apud Vitruuium lib. tertio legitur ubi de

ſenario

» *senario & denario loquitur his uerbis. Ex eo etiam ui dentur ciui-*
» *tates græcorum feciſſe, uti quemadmodum cubitus eſt ſex palmorũ,*
» *ita in drachma quoq; eo numero uterentur. Illæ enim æreos ſigna-*
» *tos uti aſſes, ex æquo ſex quos obolos apellant, quadrantesq; obolo-*
» *rum, quæ alij dichalca, nonnulli trichalca dicunt, pro digitis ui-*
» *gintiquatuor in drachma conſtituerunt. noſtri autem primo decem*
» *fecerunt antiquum numerum, & in denario denos æreos aſſes con-*
» *ſtituerunt, & ea re compoſitio numi ad hodiernum diẽ denarij no*
» *men retinet. etiãq; quartam eius partem quod efficiebatur ex duo-*
» *bus aſſibus & tertio ſemiſſe, ſeſtertium uocitauerunt. Poſtea quoniã*
» *aduerterunt utroſq; numeros eſſe perfectos & ſex et decem, utroſq;*
» *in unum coniecerunt, & fecerunt perfectiſſimum decuſſiſexis. Hu-*
» *ius autem rei authorem inuenerunt pedẽ. E' cubito enim cum dem-*
» *pti ſunt palmi duo, relinquitur pes quatuor palmorum. Palmus aũt*
» *habet quatuor digitos. Ita efficitur uti habeat pes ſexdecim digitos,*
& totidem aſſes æreus denarius, uel ut in alijs exemplaribus, æra-
tius. neutrum tamen recte, denarius enim nunquam æreus fuit apud
Romanos, *nec drachma apud græcos, ſed ante argentum ſignatũ æ-*
reus decuſſis ut œntuſſis æreus fuit. Quare nõ æreus ſed æreos le-
gendum eſt, ut ad aſſes referatur. Sed ex hoc Vitruuiano *loco id ha*
benus, quod ſupra ex authoribus græcis collegi drachmam in ſex
obolos diuidi, & obolos ſingulos in quaternos quadrantes, quos di-
chalcos id eſt binos chalcos ualentes appellant. uel trichalcos, id eſt
ternos chalcos ualentes. ſic fit ut numerus quatuor & uiginti ex ſe-
nario quater ducto impleatur. quare uerũ eſſe nõ poteſt quod apud
Plinium *legitur in fine libri uicęſimi primi, q obolus decem chalcos*
habeat. aut enim obolus octo chalcos habuit id quod nos diximus,
& ſic in quaterna dichalca diuiditur, aut in duodenos, ſi quadran-
tes trichalci, id eſt ternarij fuerunt, quod non Athenis, *ſed alibi fuiſ-*
ſe puto, ſicubi fuit. Quod autẽ ſequitur, uideamus an uerũ ſit. Vult
enim Vitruuius Romanos *ſic denarium et eius partem ad pedis ra*
tionem retuliſſe aliquanto poſt argentum ſignatũ, ut græci drachmã
& eius partes ad cubiti retulerunt. quo fit, ut ſic denarius ſedecim
aſſes ualuerit, ut pes ſedecim digitos habet. Citetur nunc Plinius *de*
» *hoc ſententiam dicturus, ſic enim inquit libro* XXXIII. *Argentũ ſi*
» *gnatum eſt anno urbis quingenteſimo octogeſimoquinto Q. Fabio cõ*
» *ſule, quinq; annis ante primum punicum bellum, & placuit dena-*
» *rius pro decem libris æris, quinarius pro quinq;, ſeſtertius pro di-*
» *pondio ac ſemiſſe. Libræ autem pondus æris immutatum bello Pu-*

» nixo primo cum impensis resp. non sufficeret, cõsultutũq; ut asses sex-
» tantario pondere ferirentur, ita quinq; partes factæ lucri, dissolu-
» tumq; æs alienum. Postea Annibale urgente Q. Fabio Maximo dicta-
» tore asses unciales facti, placuitq; denarium sedecim assibus permu-
» tari, quinarium octonis, sestertium quaternis. ita resp. dimidium lu-
» crata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro decẽ as-
» sibus datus. Nota argenti fuere bigæ atq; quadrigæ, & inde bigati
» quadrigatiq; dicti, mox lege Papyriana semunciales asses facti. His
Plinij uerbis significatur propter pecuniæ penuriam factum esse, ut denarius sedecim assibus permutaretur. & tamen Vitruuius ratione id dicit, non necessitate factum, & suo etiam tempore, id est sub Augusto denarium sedecim asses ualuisse. Sed rursus in dubium uenit quod à Plinio dicitur. Si enim Fabio dictatore asses unciales facti sunt, quonam modo id fieri potest ut resp. dimidium tantum lucrata sit. præsertim cum superius dixerit Plinius in sextantarijs assibus quinq; partes lucrifactas, cum enim asses librales facti fuissent ab initio, si uncia pro libra oblocari potuit, undecim partes lucrifactas oportuit. deinde si denarius qui decem assibus ualebat, sedecim permutari cœptus est, & sestertius qui duos & semis, pro quaternis, dimidium lucri factum non est. Hoc melius ex Festo intelligitur, qui de hoc loquens, ita inquit. » Sextantarij asses in usu esse cœ-
» pere ex eo tempore, quo propter Punicum bellum secundum quod
» cum Annibale gestum est, decreuerunt patres, ut ex assibus, qui tũ
» erant librarij fierent sextantarij, ut populus ære alieno libera-
» retur, & priuati quibus debitum publicæ solui oportebat, non ma-
» gno detrimento afficerentur. septennioq; usus eis fuit ut priore numo,
» sed id non permãsit in usu. Ex his uerbis dico initio statim belli sextantes pro assibus locari cœptos, uel asses sextantis pondere, quod idẽ est. Postea uero Annibale arctius urgente, cum Italia passim bello flagraret, ærariũq; iam exhaustum esset, asses ex sextantarijs unciales esse decretos, et sic dimidiũunciã lucratam rẽp. quæ pro sextante soluendo defungebatur. id enim dimidium refertur ad proximum assem sextantarium, non ad pristinum libralem. Fabium & consulẽ & dictatorem fuisse certum est in bello Punico secundo, ut apud Liuium legitur lib. secundo, & lib. IIII de bello Punico secundo. Hoc autem quod dictum est à Plinio factum esse credo anno tertio belli Punici post Cannensem cladem, quo tempore propter penuriam argenti triumuiri mensarij rogatione Minutij tribuni pl. facti sunt (ut author est Liuius lib. III eiusdem belli) apud quos triũuiros omne

aurum

aurum, argentum, æs q; signatum certatim ab omnibus delatū est collatione uoluntaria, authore eodē lib. sexto. quanquam eo anno Liuius Fabium Buteonem dictatorem fuisse prodiderit. Proinde denarium illum qui sedecim assibus permutabatur, non eum fuisse dico qui prius denis assibus ualebat, hoc est centenis uicenis q; uncijs, sed alium multo deteriorem, qui senas denas uncias priscas ualebat, cuiusmodi quinarius octonas, et sestertius quaternas. Hoc & apud maiores nostros aliquando factitatum legimus inuento regum in numaria difficultate, ita ut argenti libra in immensum æstimaretur, & inde numi eadem ratione cuderentur. quippe nisi & argentum infectum & nomisma parili ratione congruerent, commercia hominum expediri non possent. Quare (ut dixi) quonam modo illud dictum Vitruuij intelligi debeat, affirmare non ausim, nisi Vitruuiū qui numeri utriusq; perfectionem hominū quoq; iudicio probare uolebat, proposito suo astruendo inseruiuisse credamus, ut id quod aliquando difficili reip. tempore factum erat, pro legitimo atq; arbitrario apprehenderit. Sed rursus Varro rē in controuersiam reuocat, qui libro primo de lingua latina sic inquit. Denarij dicebantur q denos æris ualebant, quinarij q quinos, sestertius q semis tertius. Dupondium enim & semis antiquus sestertius est. Hæc uerba Varronis cum uerbis Plinij lib. III ubi sestertiorū meminit, indicare uidentur sestertium qui erat ab initio non eundem fuisse cum eo qui tempore Varronis et Plinij ætate fuit. Eodem pertinent uerba Festi in uerbo sestertius. hoc igitur ut constituere non ausim, sic affirmare non dubitem me in ijs quæ dixi non esse hallucinatum, propterea quod Plutarchum & Appianum authores secutus & Suetonium Tranquillum & alios, centenas drachmas uel centenos denarios, millenos æris, & quadringenos sestertios post tempora belli Punici secundi ualuisse semper dixi. Quod si belli Punici tempore ratio numaria argenti æris q; immutata est opibus Romanorum accisis, finito statim bello in pristinum statum redijt, ut Festus de assibus sextantarijs dixit. Pondus etiam denarij cum primum signatus est, drachmale fuisse propterea autumo, q nullam authoritatem idoneam memini quæ id falsum esse doceat. nam & præter nomismata à nobis enumerata, habuimus denarium unum uetustate exesum, eodem cum alijs pondere, in quo ab una parte caput galeatum erat, sub cuius mento x litera uidebatur, denarij (ut coniiciebam) nota. in auersa parte lupa erat stans sub arbore, capite in uentrem demisso ubera infantibus præbens. quantum autem ex charactere fu-

gente percipere potui, infantes ingeniculantes manum uberi cum ore admouebant, quibus lupa diuaricans corpore exporrecto ubera submittebat. In infimo margine, Roma uerbū erat. In latere duo hæc uerba. Sex. Po. quod nomen consulis fuisse puto eius sæculi, quo primum argentum signatum est. Arbor autem ficus erat ruminalis cuius meminit Festus. Itaq; in numo aureo argenteóq; æstimando scrupulus nullus esse debet, & ut esse uerum ponamus quod à Vitruuio dictum est, in assis tantum et quadrantis sextantisq; æstimatione decepti sumus id quod nihil ad magnarum rerum æstimationem deprehendendam obstitit. Cæterum quod Plinius dixit, argentum signatum esse anno urbis quingentesimo octogesimo quinto, quinq; annis ante primum bellum punicum, haud scio an perperam legatur, etiam si exemplarium omnium in eo una fides sit. Iam primum Eutropius historicus primum Punicum bellum contra Pœnos susceptum author est anno urbis quadringentesimo septuagesimo septimo. Postea anno undequadragesimo supra quingentesimum, Quintus Fabius Maximus dictator aduersus Annibalem missus in secundo bello Punico. Porro defunctos Annibalis bello Romanos Macedonicum bellum excepit, anno quinquagesimo supra quingentesimum, eodem Eutropio authore. Quare oportuit signatum fuisse numum argenteum ante annum quingentesimum siquidem ante bellum Punicum, primum signatus est. Deinde Eusebius in chronicis author est argentum primum Romæ signatum anno quinto post Tarentum à Romanis captū, qui fuit annus mundi quater milleſimus nongentesimus uicesimus. Augustus autem triumphum Actiacum egit, à quo statim solius dominari cœpit, anno mūdi centesimo septuagesimo supra quinquies millesimum, qui fuit annus urbis circiter septingentesimus. atqui ab Augusti triumpho si annorum numerum retro colligas, ducētos ac quinquaginta ad bellum Tarentinū confectum reperies, tot enim intersunt anni ab anno quater milleſimo nongentesimo uicesimo, ad quinquies milleſimum centesimum & septuagesimum. Licet Eusebius à cōdita urbe usq; ad Cæsaris dictaturam annos septingentes & quatuor effluxisse dicat. Sed id parum refert ad id quod agimus inuestigandum. Deniq; L. Florus in prima epitome, secundam urbis Romæ ætatem, à Bruto & Collatino Coss. primis ad Appium Claudium, Quintum Fuluium consules ducentorum circiter annorum intercapedine terminat, ut primam ætatem quæ sub regibus acta est ducentorum quinquaginta. Appio autem Claudio consule Romanus populus mare primum transgressus est belli gerendi causa. Ex libro

autem

autem Liuij quintodecimo nouimus paulo ante primum bellū Punicum, populum Romanum primum argento uti cœpisse. Quapropter planum fit numeros corruptos esse apud Plinium in loco supradicto, et ante annum quadringentesimum quinquagesimum, secundū Lucium Florum, qui sub Adriano principe scripsit, secundum Eutropium qui sub Iuliano, ante annum quadringentesimum octogesimum argenteum numum extitisse. Nunc si Plinium emendare uelimus, id facere poterimus eius scriptoris authoritate quē Plinius ipse sequi solitus est, id est Titi Liuij, qui in præfatione libri tricesimi annos quadringentos LXXVIII ab urbe condita usq; ad Appium cōsulem, qui primus bellum Carthaginensibus intulit, fluxisse scripsit. Quare apud Plinium anno quadringentesimo septuagesimo tertio legendum est, si Plinius Liuium secutus est. Eutropius Liuium secutus esse uidetur. sed in eo discrepat, si ueri sunt apud eum numeri, q̄ anno quingentesimo quinquagesimo cœptum esse bellum Macedonicum ait, cum apud Liuium libro tricesimo legatur, Anno quingentesimo quadragesimo ab urbe condita. P. Sulpitio Galba. Cn. Aurelio Coss. bellum cum rege Philippo initum paucis mensibus post pacem Carthaginensibus datam. Hic rursus alius suboritur scrupulus, usqueadeo apud authores numeri extantes negocium lectitantibus exhibēt. Si enim à primo Punico bello cœpto ad secundum finitum tres tantū et quadraginta anni intersunt (id enī tradit Liuius in prædicta præfatione) quonam modo si statim Macedonicum punicum bellum secūdum excepit, ab anno quingentesimo & quadragesimo factum esse credetur, cum inter utrunq; numerum duo & sexaginta anni intersint. Simile est quod in epitome Liuij libri quadragesimi noni legitur. Anno sexcentesimo & altero ab urbe condita ludos Diti patri ad Tarentum ex præcepto Sibyllæ factos, qui anno primo belli Punici, quingentesimo & altero urbis conditæ facti erant. Et rursus in Epitome libri tricesimi primi, bellum Macedonicum cœptum esse anno quingentesimo quinto, quæ duo dicta plane' refragantur ijs quæ apud Liuium leguntur, nunc autem transmittenda cum nihil ad rē præsentem pertineant, admonitione tamen digna. Sed ne de hoc loco Plinij emendando aliquis posthac dubitet, Plinium ipsum testem in
» sese citabimus, qui eodem libro alio loco ita inquit. Lucius Scipio
» transtulit in triumpho argenti cælati pondo M. quadringenta quin
» quaginta, & uasorum aureorum pondo centum millia anno condi-
» tæ urbis quingentesimo sexagesimo quinto. Hoc quod Plinius dicit anno quingentesimo sexagesimo contigisse, contigit post Antiochū ui-

ctum, quem Romani post Philippi regem Macedoniæ aggressi sunt, cum tamen bellum illud Macedonicum finito demum secundo bello Punico cœperit. Ex prædictis apparet uehementer illos falli qui nomismata argentea ostentant, quasi à Bruto exactore regum percussa, atq; etiam ab ipsis regibus signata. Non omittendum uidetur in hac adnotandarum rerum sylua (quæ ut in memoriã ipsæ subeunt, sic in ordinem rediguntur) id quod à Thucydide lib. III belli Peloponnesiaci dicitur, milites singulos pedestres & classiarios binas drachmas in dies accipere solitos. De classe enim Athenienſium loquẽs, quam & instructissimam & numero & pulchritudine nauium fuisse affirmat, ita inquit. Itaq; æstate una uniuersæ naues ducentæ & quinquaginta fuerunt, quæ res maxime pecunias eorum exhausit, cũ sumptu Potidææ. Nam qui Potidææ erant milites præsidiarij binas drachmas merebant, ita ut miles alteram drachmam ministri nomine acciperet. ὥστε αἱ πᾶσαι ἅμα ἐπλήρουντο ἐν ἐνὶ θέρει διακόσιαι καὶ πεντήκοντα νῆες. καὶ τὰ χρήματα τοῦτο μάλιστα ὑπανάλωσε μετὰ ποτιδαίας. πλὼν δὲ χὰρ ποτίδαιαν δίδραχμοι ὁπλίται ἐφόρουν. αὐτῷ γὰρ καὶ ὑπηρέτῃ δραχμὴν ἐλάμβανε τῆς ἡμέρας. Et paulo post. νῆες δὲ πᾶσαι ἦσαν αὐτῶν μισθὸν ἔφερον. Nauesq; omnes idem stipendium accipiebant. Si miles Athenienſis binas drachmas suo famuliq; nomine accipiebat, id stipendium erat in mensem sexagenæ drachmæ, quæ ære nostro senos aureos coronatos ualent, id est denos francicos & semissem. Apud nos autem qui minimo merẽt pedites in mensem cẽtenos solidos accipere solent. i. quinos francicos, qui plurimo, septenos frãcicos, quam mercedem menstruam germani apud nos acceperunt. Ex quo apparet drachmæ æstimationem à nobis factam à ueritate nõ abhorrere. Hoc argumentũ adiuuat id quod supra in fine libri quarti diximus de mercede philosophorum molas trusatiles circumagentiũ, et quod hoc eodem lib. de denario diurno adnotauimus. Xenophon in primo Hellenicon. οἱ δὲ ταῦτ' ἐπῄνουν, καὶ ἐκέλευον αὐτὸν τάξαι ναύτῃ δραχμὴν ἀττικήν. hi collaudato cyridicto hortabantur eum ut drachmam atticam nautis in dies singulos pro stipendio statueret. ipse tamen paulo post subdit non drachmam eum statuisse, sed tetrobolum, hoc est bessem drachmæ, cũ ante semissem tantum acciperent, id est triobolum de stipendio loquens auxiliario quod ad tuendã rem nauticam & classiariam à rege Persarũ Lacedæmonijs conferebatur. Quãtulæ autem fuerint illæ naues præ ijs quæ nunc fiunt, ex eo licet intelligere, quod idẽ lib secundo ita inquit. Cũ autem ij in terra attica essent, Athenienses centum naues quas instruxerant, et mille in

le in ijs armatos quadringentosq; sagittarios circum Peloponnesum
» miserunt, ὄντων δ' αὐτῶν ἐν τῇ γῇ, οἱ ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὰς ἑκατὸν ναῦς
» περὶ πελοπόννησον ἅστερ παρεσκευάζοντο, καὶ χιλίους ὁπλίτας ἐπ' αὐτῶν,
» καὶ τοξότας τετρακοσίους. Cicero lib. XII epist. ad Lentulũ scribens.
» Intercæptis literis cognoramus Dolobellã si desperasset de Syria Ae-
» gyptoq; quod necesse erat fieri, in naues cũ oĩbus suis latronibus atq;
» omni pecunia conscendere esse paratum, Italiãq; petere. Idcirco etiã
» naues onerarias, quarũ minor nulla erat duum milliũ amphora-
» rum, contractas in Lycia à classe eius obsideri. Duo millia amphо-
rarum ducenta & quinquaginta modia Parisina ualẽt. Quod ideo
adnotandũ duxi, ut ex nostri temporis nauibus conijci antiquarum
nauiũ magnitudo posset. In. l. Iubemus de sacrosanctis eccle. in codice
imperatorio duabus partibus minor magnitudo, id est subtripla hu
ius Ciceronianæ taxatur. Herodotus aũt lib. septimo de copijs naua-
» libus Xerxis loquens, ita inquit. Ad Sepiadẽ usq; ad Thermopylas
» exors malorum Xerxis exercitus fuit, multitudo autẽ adhuc erat ut
» ego cõiectura assequor, ex nauibus quidem ab Asia profectis nume
» ro mille ducentis ac septem, eorum duntaxat qui iam inde ab initio
» conuenerant millia ducenta & quadraginta unum & quadringenti
» uiri, ducenos scilicet uiros in singulas naues numerantibus. porro in-
» ter classiarios indigenas tricẽni Persæ, Medi, & Sacæ in naues eas-
» dẽ ascenderant, quæ multitudo sex & triginta millia & ducẽtos de
» cem uiros prioribus copijs aggregat. καὶ πλῆθος ἦν ταυτησιὼν τὰ τε
» ὡς ἐγὼ συμβαλλόμενος οὐρίσκω, τόσον· τῶν μὲν ἐκ τριηκοντέρων τῶν ἐκ τῆς ἀ-
» σίης ἐουσέων ἑπτὰ καὶ διηκοσίων καὶ χιλίων, τὰ μὲν δὴ πλοῖα ἑκάστων τῶν
» ἐθνέων ἦν τὰ ὅμοιον, τετρακοσίους καὶ εἴκοσι μυριάδας, καὶ πρὸς, χιλιάδας τε καὶ
» τετρακοσίους, ὡς ἀνὰ διηκοσίους ἄνδρας λογιζομένοισι ἐν ἑκάστῃ νηί· ἐπιβά-
» τεον δὲ ἐπὶ τετρέων τριήρεων χωρὶς ἑκάστων τῶν ἐπιχωρίων, περσέωντε καὶ
» μήδων καὶ σαπέων διηκοντα ἄνδρας. οὗτος ἄλλος ὅμιλος γίνεται πρὸς μύριοι
» καὶ ἑξακισχίλιοι καὶ πρὸς διηκόσιοι τε καὶ δέκα. His uerbis apparet eã
fuisse magnitudinẽ olim mediocrium nauiũ, ut ducentos classiarios
milites caperent. & eo amplius tricenos capere posset. id quod uer
ba ipsa authoris conijcientis significare uidentur. Eas autẽ naues tri
remes fuisse author ipse Herodotus prodidit his uerbis alio in loco.
» τῶν δὲ τριήρεων ὁ ἀριθμὸς ὧδε ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διακόσιαι, καὶ χίλιαι, Tri-
» remũ autem numerus fuit mille ducẽtæ et septẽ. Si cui igitur uacet ad
calculũ exigere id quod ab Herodoto dictũ est, is inueniet in singulis
triremibus ducenos & tricenos epibatas fuisse. Inter minora autem
nauigia Herodotus numerat lembos quinquagenum & tricenũ re-

morum, quos ipse πεντηκοντέρους et φηκοντέρους appellat. Legimus et apud antiquos fuisse non modo triū ordinum naues, quas triremes nostri, græci trieres appellant (in qbus per singula transtra terni remiges sedent, suum quisq; remū ducentes, ita ut qui naui intimus est, is maximum remū tractet) sed etiam quadriremes & quinqueremes & sex ordinum naues. quin & à græcis hepteres & enneres & decæres uocabula inuenta sunt, quæ naues septenū nouenum denúmq; ordinum significant. Plinius lib. VII. Biremem Damasthenes primum fecisse author est. triremem Thucydides Ammoclē Corinthium. Quadriremē Aristoteles Carthaginensis. quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius. sex ordinū Xenagoras Syracusius. ab eo ad decémremem Nesigiton. Alexandrū Magnum ferunt instituisse ad duodecim ordines. Philostephanus Ptolemæū Soterem ad quindecim. Demetriū Antigoni ad triginta. Ptolemæum Philadelphum ad quadraginta. Ptolemæū Philopatorē, qui Tryphon cognominatus est,
» ad qnquaginta. Plutarchus de Demetrio. Antigoni in uita eius ita in-
» quit. Vnde illud est non minus uere q̄ eleganter dictum Demetrij
» opera magnitudine sua etiā amicis stuporem, pulchritudine uero eti-
» am hostibus delectationem solita esse afferre. atqui inter alia memo
» ratu digna, & naues duas confectas ab eo aiunt, quarū altera sex-
» decim remorū ordines, altera quindecim. habebat et machinas. nō-
» nullas miro ingenio expugnandis urbibus fabricatas, quæ qdem spe-
» ctantibus hostibus incredibilē admirationem præbebant, id quod
» Lysimacho euenisse tradunt. q̄ tametsi supra alios reges inimicus es-
» set Demetrio, tamen cum ab eo Solos in Cilicia obsidēte petiisset, ut
» sibi licēret machinas eius naues q̄; inspicere, atq; is benigne id concē-
» dente Demetrio omnia opera inspexisset, adeo stupefactū aiunt et ma
» gnitudine et pulchritudine, ut ei uisæ sint nō humano sed diuino in-
» genio conditæ. Idē alibi. Itaq; Demetrius ad regnum paternum re-
» cuperandū (quod arduum et difficile factum uidebatur) toto animo
» conuersus, breui tempore paulominus q̄ centū millibus peditum, de-
» cem equitum coactis, classem deinde q̄ngentarum nauium uarijs ex
» locis studio incredibili atq; industria comparauit. & paulo post. O-
» mnes autem admirabātur non solum multitudinem, sed etiam ma-
» gnitudinem eorū opum quæ inusitata mole longe aliorum consuetū
» modum excedebant. Nemo enim reperiebatur q̄ nauem sedecim or-
» dinum aut qndecim uidisset. Verū postea Ptolemæus qui Philopator
» dictus est, unā quadraginta ordinū faciendā curauit, quæ procul du-
» bio omnes alias naues quæ antea uisæ fuerant, magnitudine ac mo-

» le ſua magnopere ſuperabat. ut quæ in longitudinem ducentos ac
» octoginta, ab imo uſq; ad tranſtra duodequinquaginta cubitos pateret.
» Remiges in ea ad quatuor millia, nautæ ad quadringẽtos erant. &
» præter hos paulominus tria millia armatorũ, q foros eius obtinen
» tes eadẽ uehebãtur. Sed hæc (inquit) nõ tam ad uſum q̃ oſtentationẽ
» fabricata uidebatur, earũ ſimilis machinarum quæ penè immobiles
» ſunt. Demetrij autem naues nõ modo magnitudine & arte mirabi-
» les, ſed etiam ad certamen bellicũ, uſumq; hominum aptæ atq; habi-
» les erant. Athenæus lib. V. de opulentia ægyptiorũ loquens, & præ
» cipue Philadelphi Ptolemæi, multis autem (inquit) regibus Philadel-
» phus, cũ diuitiarũ magnitudine præſtitit, tum etiã ſtudio ingenti in-
» cubuit, ad apparatũ omne genus, inſtrumentumq; regum magnifice
» ambitioſeq; comparandũ. Quare nauium multitudine reges omnes
» lõge ſupergreſſus eſt. Maximas naues habuit triecõteres .i. tricenum
» ordinum duas, icoſerem unã quæ uicenũ erat, quatuor quæ ternum
» denum duas quæ duodenum. quatuordecim quæ undenum. triginta
» quæ nouenum, triginta ſeptẽ quæ ſeptenum. quinq; quæ ſenũ erant.
» quinum autẽ ordinum habuit decẽ & ſeptem. altero tanto plures
» partim quaternum ordinum, partim quaternũ & ſemis, quas Tri-
» remiholias appellant. Reliqua multitudo nauigiorũ quæ per uarias
» imperij partes diſtributa erant, quatuor milliũ numerum excedebat.
» τὰ γὰρ μέγιστα ἦν τ πλοίων παρ' αὐτῶ, ϕιλοπατόρης δύο. εἰκοσήρης μία. τέσ
» σαρες ἡ ϕιλαδελϕήρης δοδεκήρης δύο. ἑνδεκήρης δεκατέσαρες. ἐννήρης ϕιλό
» πατρ. ἑπτήρης τριάκοντα ἕξ πλά. ἑξήρης πέντε. πεντήρεις ἑξακαίδεκα. τὰ δ' ἀ
» πὸ τριήρους μέχρι ϕιλοπατόρης δισχίλια τούτων. De magnitudine autẽ
nauis Philopatoris eadẽ omnia quæl Putarchus dixit, et eo amplius
addidit lõgiſſimos in ea remos duodequadraginta cubitorũ fuiſſe ab
ea parte plũbatos quæ manu remigũ cõtinetur, ut eo libramẽto nixus
tollẽtiũ brachiorũ adiuuaretur, cũ pars remi ſcalmo alligata quaſi æq
librium faceret, & uſum grauioris remi faciliorẽ redderet. Tũ par
tes eius omnes exeqtur, apparatũq; tãtæ moli numero et magnitudi
ne reſpondẽtem. ut proras duas et totidẽ puppes habuiſſe. & ſeptem
roſtra, et gubernacula quatuor. Idẽ author eodẽ libro tradit Hiero-
nẽ Syracuſanorũ regem, Romanorũ amicitia ptinaci nobilẽ, cũ cir-
ca ſacrorũ certaminũ gymnaſiorũq; apparatũ ſtudioſus eſſet, tũ etiã
ad naues fabricãdas ambitioſius animũ intẽdiſſe, dũtaxat quæ frumẽ
tationibus uiderẽtur eſſe cõmodiſſimæ. Huius igitur generis multas
Hiero cũ fabricãdas mãdaſſet, unã in primis memorabilẽ pfecit. Ad
quã ædificandã materiã in Aetna mõte cædẽdã indeq; deuehendã

rauit, quæ ſexaginta triremibus conficiẽdis ſatis eſſe potuiſſet. quo dicto nauigij magnitudinem coniciendã nobis reliquit. Ad nauticumautẽ inſtrumentũ cum æs, ferrũ cannabim, reliquáq; qbus opus erat, ptim ex Italia, partim ex Iberia, partim Rhodano flumine có paraſſet, trecentos operi faciẽdo fabros artificesq; adhibuit ac materiæ dedolãdæ, præter adminiſtros fabricæ ſubſeruiẽtes opificijs, præfecto ſummæ operis architecto Archia Corinthio. Quos ipſe cũ magnopere hortatus eſſet ad opus aggrediendũ, inſuper etiam dies totos operis ſe curatorem exactoremq; præbuit. Hac diligentia, his artificibus, hoc architecto rex ille ſiculus dimidium tantum nauis intra ſex menſes perfecit. Quo facto inchoatã eo modo nauẽ in mare deducendã mandauit, ut illic extremæ manus opificiũ adipiſcerẽtur. Verũ cum de ea in mare deducenda excitata quæſtio multis contentionibus eſſet, ad extremum Archimedes ille mechanicus famigeratus, ſolus deducendã ſuſcepit, paucis adhibitis operis . compactáq; clauicula machinali quod ſuſcepit pfecit, tanta mole nauigij confeſtim in mare deuoluta, eius machinæ momento cuius idem ipſe princeps inuentor fuit. ὡς δὲ περὶ τὴν κατασκευὴν μὲν αὐτὸς τὴν εἰς τὴν θάλασσαν πολλὴ ζήτησις ἦν, ὁ δὲ χειμήδης ὁ μηχανικὸς, μόνος αὐτὸς κατήγαγε δι' ὀλίγων σωμάτων. κατασκευάσας γὰρ ἕλικα, τὸ πλινθεῖον σκάφος εἰς τὴν θάλασσαν κατήγαγε. His peractis, alterã nauigij partem totidẽ alijs menſibus Hiero' conſumauit, cum interim clauis æreis denarũ librarum plurimis materiam compingeret, aliqbus etiam ſeſquiplis eius ponderis. qui præ craſſitudine nõ aliâs adigi poterant q̃ materia præterebrata. His clauis coſtæ nauis arrectariæ cũ aſſamẽtis tranſuerſarijs coagmentatæ, tegulis inſuper plũbeis adactis ualidius aſtringebãtur, qbus etiam ſub ipſis linteola concerpta cum picæ infarcta erant. Erat ea nauis apparatu qdem uiginti ordinũ remigij, ædificij uero contignatione triplici. Harũ infimam contignationẽ oneri & mercibus delegauerat, ad quã deſcenſus ſcalis multiplicibus erat. Ad mediã contignationem tranſitus alter erat arte mechanica factus. in qua ipſæ cœnationes erant numero triginta, ſecundum utrunque latus nauigij extructæ. In ijs lecti quaterni ſtrati uiris accommodati. Inter quas nauclericum conclaue quinque lectorum capax erat. Præterea thalami tres in eadem contignatione erant, culina'que ſupradictis locis ſubſeruiens ad puppim ædificata. Omnes autẽ ſupradictæ cœnationes pauimẽto ſtratæ erant, teſſellis uermiculato lapidis oris generis. In eo pauimẽto Troiani belli fabulamẽtũ uiſendo artificio cõcinnatum legebatur. Cũ alioqn ea oia ædificia tectis laqueatis

et postibus exornata spectabili opere essent. Suma parsnauigij gymnasiũ habebat, ambulationesq; laxas pro portione magnitudinis suæ. quas etiam ipsas simul ambientes horti omni genere surpium complectebantur, fictilibus inuasis & plumbeis consitorum, simul ederæ uitesq; opacabant pãpinis ac corymbis inumbrantes. quarum radices alebant dolia terræ plena, pariter quidem illæ cum hortis machinamento irriguæ. Ab his erat Aphrodisium .i. conclaue Veneri deæ dicatum, instrumentum etiam ipsum triclinari lectisternio, pauimentoq; stratum, achate lapide, aljsq; uarijs & nitentibus distincto, cuiusmodi lapidum copia in Sicilia reperitur. Ac parietes quidẽ habebat cupressinis tabulis assibusq; contextos, laqueatũq; tectum eadem materia. Fores etiam ex ebore & odorata materia compactas, atq; eo amplius pictura, sigillisq; exornatas. Deinceps erat exhedra quinq; lectorum capax, quorum parietes postesq; buxo compacti erant, inibiq; bibliotheca. & in lacunari sphæra, ad imitationẽ eius solarij efficta quod in Achradina situm erat, quæ insula est Syracusarum. Huic loco balneum iunctum erat. in quo tres lecti cum solio metretarum quinq; capaci, quod ex lapide uario scalptum erat, et tribus æneis caldarijs. Mitto nunc habitationes militibus destinatas, ijsq; qui super sentinam erant. Mitto equorum præsepia ab utroq; latere nauigij numero dena sita, cum frenis & stratis, & omni equitum instrumento, eorumq; ministerij atq; equorum pabulo. Præterea lignarium & clibanos focos & pistrina, aliaq; ministeria in proiecturis nauis prominentia. Quid dicam athlantes nouenum pedum altitudinis certis interstitijs firmatos, ut scalpturas prominentes summæ contignationis mutulorum uicæ fulcirent? Quid turres octo? binas in prora & puppi, et per utrunq; latus extructas, in murisq; propugnacula. Præter hæc machina erat in medio catastromate super tripodes excitata Archimedis etiam inuentum, saxa tritalentaria telaq; missilia duodeuigenti pedum facile eiaculãs ad quadringentos cubitos, quod spatium est stadij. Hæc et alia machinamenta propugnatoria, ut coruos, lupos & in summo malo carchesia ænea lapidum conceptacula ad lapidationem faciendam in hostium nauigia, longum esset enarrare. Stabant enim in uno terni, in alijs bini aut singuli homines lapides eiaculantes, quos serui in foris nauis stãtes uitilibus quallis tẽpore pugnæ suggerebant trochleis subuehẽtes. Idem Archimedes cochleam commentus erat, tantæ nauis sentinæ ab uno homine exhauriendæ. Verum ut nauigij magnitudo ac uastitas animo concipi possit, nonnulla adijciã ex ijs quæ Athenæus

» ſcripſit ad hoc maxime pertinentia. ἦν δὲ καὶ ὑδροβύκιον κατὰ πρῶ=
» ραν κλεισὴ, διχιλίους μεδίμνους δεχομένη, ἐκ σανίδων καὶ πίττης καὶ ὀθο=
» νίων κατεσκευασμένη. παρὰ δὲ ταύτην κατεσκεύαστο διὰ μολιβδώματος
» καὶ σανίδων κλειστῶν ἰχθυοτροφεῖον. τοῦτο δ' ἦν πλῆρες θαλαττης. ἐν ᾧ πολ=
» λοὶ ἰχθύες οὓς ἐπόρευτο. Erat, inquit, in eodem nauigio ſecundũ pro
» ram aquæ cunceptaculum concluſum, capax duorum millium me=
» tretarum, aſſamentis & picæ & linteorum farctura cõpactile. Iux
ta quod rurſus piſcina coaxatione & implumbatura conſtans, ple=
na aquæ marinæ, ita ut in ea commode magna copia piſcium facile
» aleretur. Idem alibi. σίτου τε ἐνεβάλλοντο εἰς πλοῖα μυριάδας ἑξή=
» κοντα· ἀρίχων δὲ σικελικῶν κεράμια μύρια. ἐρίων τάλαντα δυσμύρια, καὶ ἕ=
» τερα δὲ φορτία δυσμύρια. Frumentum autem negociatorium in ea
naui exportabant ad millia ſexaginta, ſalſamenta ſicula ad cadũm
decem millia. lanarum talenta uiginti millia, & alterius mercis alte
ra uiginti millia. præterea q; commeatus uectorum nautarum q; ſe=
xaginta millia. Frumenti dixit non addito modium uel medimnum,
ego tamen medimnum eum intellexiſſe puto, ex more loquendi græ=
corum coniecturam faciens, et præcipue ſiculorum ut ex ſuperiori=
bus apparet. Hæc duo millia & quingentos modios Pariſinos faciũt.
Modius autem Pariſinus quatuor et uiginti medimnos atticos capit.
Decem millia cadorum uel amphorarum, mille ducentos & quin=
quaginta modios itidem Pariſinos. Lanarum & reliquarum mer=
cium talenta quadraginta millia, talenta Pariſina triginta millia effi
ciunt, ut nunc craſſiore calculo libras atticas uel minas, ſex & no=
naginta drachmarum intelligamus, id eſt duodenum unciarum. Sic
fiunt pondo noſtra duodeuicies centena millia. Libra enim noſtra e=
pitritam proportionem ad Romanam libram habet .i. tertia parte
maiorem. Hanc ſummam ſi ad culeos duplares redigere uelimus, q
trimodia noſtra efficiunt, hoc eſt quatuor et uiginti amphoras, & in
culeos ſingulos bina millia pondo ſtatuamus, id quod hodie naui=
larij faciunt, qui anniuerſarios commeatus meritorijs nauigijs ſuſcipi=
unt, ut ſtatim uidebimus, fient nongenti culei trimodiales, quibus ſi
mille ducentos & quinquaginta modios illos addideris, erunt in ſum
ma mille trecenti ſedecim culei. Nunc ſi exquiſitus perſequi uelis, et
ſemuncias in ſingulas libras addere ſumma librarum quinq; & ſe
ptuaginta millibus excreſcet, quæ additamentum ſeptem & triginta
culeorum et ſeniſſis efficiunt. Et hæc omnia præter aquam dulcem,
præter piſcinam, præter tot dietarum inteſtinum inſtrumentũ, præ=
ter annonam uectorum & pabulum equorum. Hanc tamen nauem

longe magnificentia & splendore apparatus anteæssit nauis fluuialis Thalamegos nomine, quam Philopator supradictus in delitijs habuit Nilo pernauigando, longitudine sexcentorum pedum, latitudine quinque & quadraginta. ab infima parte ad editissimum dictarum fastigium, altitudine pedum paulo minu sexaginta. In qua dietas & cubicula & alia ædificia uoluptariæ uitæ accommodata, ambulationum porticus dupliçes ambibant, proram & utrunque nauis latus complectentes quingentorum pedum ambitu. A puppi autem nauis patens, è regione proræ uestibulum habebat ex ebore & alia primæ notæ materia constans, per quod ingredientes porta quadriforis excipiebat, & ex atrio in cœnum, id est in præ grande conclaue ferebat, uiginti lectorum capax. cum utrinque per uestibulum ingredientibus patentes crebræ fenestræ auras perflantes commode admitterẽt. Reliqua sunt eiusmodi ut siquis omnia ad uerbum prosequi uelit & possit, fidem sint excæssura. Illud aũt quod de C. Cæsare memoriæ traditum est ut reliqua eius acta, non magnificentiæ esse puto, qui fabricasse cedrinas liburnicas dicitur, gẽmatis puppibus & uersicoloribus uelis, magna thermarum & porticuum & triclinioru laxitate, magnáq; etiam uitium & pomiferarum arborum uarietate. quibus discumbens de die inter choros, ac symphonias litora Campaniæ peragrabat. Nostrorum autem tẽporum opera quæ maxime magnifica esse creduntur si cũ illis contendantur, prope est ut perinde esse uideatur, ac si formicam elephanto compares. Sed principes & opulenti hodie priscarum rerũ ignari, sese in rebus mediocribus & paruis admirantur, sola ignorantia beati si argumentari uelimus. Quo magis despicari & flocipendere eorum sortem licet, ijs quidem qui felicitatem nec ponderе nec numero metiuntur. Hæc ideo retuli, quod multi opinantur ideo apud historicos magnum numerum nauium lectitari, quod antiqui nauigiolis uterentur præ ijs nauigijs quæ memoria nostra uisa sunt. sed uidelicet eorum est id cœnsere qui prisci æui magnificentiam memoriæ suæ finibus circunscribunt, uetera male æstimantes, quorum siquis hodie nauem Demetrianarum nauium similem uideret, id est quindecimremẽ uel sedecim, ut græci appellant ἑπτακαιδεκήρη πεντεκαιδεκήρη, rem omni æuo inauditam uidere se existimaret. Leguntur & apud antiquos nauigia triarmena, id est tribus uelis insignia. Athenienses autẽ classiarijs opibus & copijs claruisse, cum ex Thucydide, tum ex Plinio nouimus, qui libro septimo de ijs loquens, qui uariarum artium speciminibus editis

» enituere, laudatus, inquit, Cteſiphon gnoſius æde Epheſianæ Dianæ
» admirabiliter fabricata. Philon Athenis armamentario mille nauiũ.
Legimus apud eundẽ Plutarchũ in Antonio, in bello Actiaco Antoniũ præter copias terreſtres circiter quingẽtas naues pugnaces habuiſſe, in qbus permultæ octonum ordinum atq; etiam denum fuerunt, alioqui omnibus armamentis egregie inſtructæ. ex quibus cum optimas elegiſſet, à triremibus ad decẽmremes quatuor & uiginti millia pugnatorum impoſuit, cum claſſe conflicturus eſſet. Magnum autem fuiſſe numerum nauium electarum ex eo apparet, q̃ cum Cleopatra cum LX nauibus et Antonius quinqueremi auſugiſſet, trecẽtæ captæ in eo prælio eſſe narrantur à Plutarcho, quo fit ut pauciores cẽtenis militibus in ſingulis nauibus fuerint. Hodie maiorem numerũ ſtipant, ut audio, in aciem maritimam prodituri. Verum onerarias naues primæ magnitudinis duntaxat negociatorias, ſed tamen quæ tormentis muniuntur, non ultra cẽtum & octoginta culeos ferre dicunt, id eſt nonaginta tonellos, ut nauicularioru uerbis utar. Minimæ enim magnitudinis onerarias quadragenarias eſſe aiunt. mediæ uero ſeptuagenarias & octogenarias. Maximas autem quæ in mari occiduo uideantur ferè cẽtenarias, raro maiores eſſe. Tonellũ ego trimodium culeum appellauerim. tres enim modij noſtri tonellum unum efficiunt, id eſt culeum geminatum. Ita fit ut maximæ onerariæ noſtri temporis plerunq; non maiores ſint illis quas Cicero in Lycia fuiſſe dixit. de noſtris loquor, nam Germanorum naues duplices & triplices noſtrarum eſſe dicunt. Octogenariæ enim naues ducẽta & quadraginta modia noſtra capiunt, at duo millia amphorarum ducenta & quinquaginta modia noſtra æquaſſe docuimus. Eſt autem ea formula nauicularia fictitantium ut in ſingulos culeos duplares bina millia pondo numerent. tanti enim pendere uiniria modia noſtra dictitantur. ſic fit ut ſalis aut alterius grauiſſimæ mercis uectura ad bina millia pondo hac appellatione nuncupetur, ut ſi nauis cẽtum et octoginta millia pondo ferre cómode poſſit cum inſtrumento machinario, ea octogenaria uocitetur. Ex prædictis igitur patet quantæ fuerint antiquorum naues etiamſi pauciores olim mulites pro portione in naues imponebant, q̃ pro noſtri temporis more, quantum coniectura aſſequi ex hiſtoricis poſſumus. Etenim ſi quis omnia quæ commemorauimus diligenter animaduerterit, iudicabit (ut ſpero) non fallaci me coniectura ductũ eſſe in menſuris indagandis. Non me latet apud Aeginitam legi minam atticã ſedecim uncias habere, & Romanã uiginti. Sed nec Pauli authoris

adnotatæ

adnotata illa esse puto, nec si Pauli sint, ad rem quã agimus pertine re. Sumptum est enim illud dictum ex mediorum usu, ut supra ex Celso adnotauimus, non ex antiquitate. Nunc ad id redeundũ quod penè præterij. Diximus supra duodequinquagenos numos ex auri libra percussos, cui dicto pugnare uidetur id quod dicitur libro de= cimo codicis imperatorij in lege quoties, in titulo de susceptoribus, duobus scilicet & septuaginta solidis persolutis acceptam ferri li= bram auri debere. Quapropter adnotandum habuimus, id nõ de aureis priscis intelligendum, qui ad formulas primas numi aurei exacti sunt, aut paulo ab ijs imminuti. nam immunutum postea es
» se pondus formarum ex his uerbis Isidori intelligimus. Solidus, in=
» quit, apud latinos alio nomine sextula dictus est, ideo q̃ his sex un
» cia compleatur. hunc autem uulgus solidum aureum uocat, qui soli
» dus dicitur, ideo quia nihil illi deesse uideatur. Solidum enim anti-
» qui integrum dicebant. & totum hoc dictum Isidori, adiuuat Pom
» ponij auctoritas in lege nomismatum in titulo de usufructu in Pan
» dectis his uerbis. Nomismatum aureorum uel argenteorum ueterũ
» quibus pro gemmis uti solent, usufructus legari potest. immutata
» enim forma percutiendi numi, qui ueteres numi extabant, non nu-
» mi uice, sed gemmarum & rerum in delitijs habitarum cẽsebantur, quo modo fit hodie. Antiqui aurei, ut diximus, binas drachmas pendebant, hoc est senos scrupulos. & quaterni in uncias signabantur, sic ex libra Romana duodequinquaginta fiebãt, hoc est ex duodecim uncijs. pondere autem immunuto ex binis drachmis terni numi fieri cœperunt, hoc est seni ex uncia. ita fit ut auri libra duobus & septuaginta aureis impleretur, licet antiqua libra numaria centenas drachmas caperet ut mina attica, ut sæpe iam dictum est. Nomismatis autem immmutio eo tempore facta est, quo Romani imperij opes tenuiores factæ sunt principum multorum nequitia, qui luxu pditi priuatorum opes tributis exhauserunt. q̃q̃ Romanæ uires sesẽ ipsæ confecerunt, cum Augusti plures eodẽ tempore ab exercitibus facti, ciuilia bella & intestina pro externis gererent. sic mundus ad inopiam redactus, tenuiore pecunia uti cœpit. id quod necesse fuit, cum multum precijs rerum decessisset. Hoc idem Francia experta est. si quis enim huius temporis nomisma cum antiquo examinet exploretq;, dimidio uberius illud hoc inueniet & pondere & indicatione, atq; eo etiam amplius. Nos enim Philippeos habuimus geniatos plus sesquisolato pendentes. In his genius est alatus liliata insignia tenens. extant & alij philippei sceptrati nonnul

li, alij etiam ſoliati, rege intus trabeato iura pro poteſtate reddente. ibi maieſtatem regiam plane expreſſam agnoſceres, qualem hodie nemo meminit, rege utroq; ueſtigio leonibus innitente. Hi triplici forma percuſſi ſunt. ſed qui minima ſignati ſunt, binos ſolatos trahũt. qui maxima & grauiſſima, ij pondus habent ſecundum Eduardeos Angliæ maximum, eisq; proximum hoc genus omnium quæ uidi, tametſi nullius generis non habui quod quidem hodie extet, ſcite formatum erat. hos & roſatos Eduardeosq; pondere ſuperant Carolei Aquitaniæ, qui fortes appellantur. in quibus dux armatus genu nitens leonem manibus Herculis more elidit. ſed ſuperiorum indicatura peccatorum ſimilis eſt, quos Ioannes rex ſignauit, triplici & ipſos forma & magnitudine, omnes primam auri notam obtinentes. Quãto autem hodie ieiunior ſit & exanguior, ut ita loquar, res numaria, ex eo certe conſtare poteſt, q qui Francici extant numi equites peditesq; olim uiginti ſolidis ualentes, unde Francicos hodie quoq; appellamus, nunc ſolidis quadraginta edicto etiam principis æſtimantur, pluris etiam in foro permutabiles. Quod ſi inquirere infinitimas nobis prouincias inſtteris, eãdẽ apud eos ut apud nos olim & hodie rationẽ reperies. Prorſus quaſi confinibus prouincijs Francia conſtituendæ rei numulariæ rationem præſcripſerit. id quod optima ratione iudicare quis poteſt. Neq; enim conſiſtere commercia potuiſſent quæ nobiſcum ſemper finitimi miſcuerunt, niſi eandem auri notam afferrent quã acciperent. Itaq; quãdiu aurum primarium ſignatum eſt in Francia, tãdiu ipſi quoq; finitimi populi eodem genere uſi ſunt. Nunc autem & noſtratis, & externi nulla uncia niſi concreti uiſitur et æreſi. Verumenimuero qui hodie extant imperatorij aurei poſt priſcos illos didrachmos ſignati, ponderi prædicto non reſpondent a ſanctione imperatoria taxato. Vidimus enim & Conſtantini Magni & Iuliani & Magnentij, et aliorum recentiorum, ſed in omnibus quos expendimus ita imminutum pondus erat, ut ſeni & ſemis non plane unciam æquarẽt, ſepteni excederent. Vnum etiam Iuſtiniani principis uidimus quẽ nobis oſtendit Chriſtophorus Longolius uir egregie doctus, & rerum antiquarum ſtudioſus. ſed ne is quidẽ prædictis grauior erat. Quare prædictam legem de duobus et ſeptuaginta ſolidis ideo lata tam puto, q imminuto pondere numi, libræ quoq; aureæ æſtimatio & pondus ſenſim imminuebatur. quápropter ne tandem imminutio inualeſcens, rem numariam conturbaret, imperator certum modum imponere uoluit. q̃q̃ ſi qs legem illam diligenter conſideret, nõ

tam in

tam in uniuersum ſtatuere de auro ſignato uidetur, q̃ de auro tributario, ut fortaſſe indulgentia principis aliquid antiquis pẽſitationibus remittere lege illa uoluerit, id.n. ſæpe fit ut maneãt antiqua uectigalia aut pẽſitationum uocabula, et tñ minore ſumma aut æſtimatione ſtipẽdiarij defungantur. Cur aũt aurei ſolidi quoq; dicantur, his uerbis Lãpridij declaratur in Alexãdri uita. Vectigalia publica in id cõtraxit, ut q decẽ aureos ſub Heliogabalo præſtiterãt, tertiã partem aurei præſtarent, hoc ẽ tricęſimã ptem, tuncq; primũ ſemiſſes aureorũ formati ſunt. atq; ẽt cum ad tertiã partem aurei uectigal decidiſſet, tremiſſes, dicẽte Alexãdro ẽt quartarios futuros q̃n minus nõ poſſet. quos qdẽ iã formatos in moneta detinuit, expectãs ut ſi uectigal cõtrahere potuiſſet, et eoſdẽ ederet, ſed cum non potuiſſet p̃ publicas neceſſitates conflari eos iuſſit, & tremiſſes tm ſolidosq; formari. Hactenus Lãpridius. Intelligimus igitur aureos integros appellatos eſſe integros eo tpe quo ſemiſſes & tremiſſes fieri cœpunt. In iure aũt ciuili quod nunc hẽmus, nõ una aurei æſtimatio ẽ, ut multi exiſtimant, nec ſemp̃ ſeptuagenos binos in libras accipiendos cẽſeo, ſed pro tempore aliqd ſtatuentium principum æſtimationem faciendã. ut uerbi gratia, in lege prima de uarijs & extraordinarijs cognitionibus Vlpianus de honorario aduocatorũ loquens, ita inqt. Licita autem q̃titas intelligitur pro ſingulis cauſis uſq; ad centum aureos. centum aureos hoc in loco pro duobus auri põdo intelligo. Nam Vlpianus Alexãdri tempore ſcripſit nõdum immiuta priſci nomiſmatis forma, niſi ſi pauca ſcrupula auaritia ipſorum legitimo ponderi detraxit ut ſupra docuimus. Viſuntur enim hodie Mamææ matris eius nomiſmata. & ego omnium imperatorum uidi eadẽ forma ab Auguſto ad Cõmodum Cæſarẽ. ſed et hoc quod diximus non ſolum argumentis, ſed etiam Taciti authoritate cõprobare poſſumus, q̃ lib. XI. de tempore Claudij pr̃icipis loquẽs.

» Cõtinuus inde, inquit, & ſæuus accuſandis reis Suillius, multiq; au
» daciæ eius æmuli, nam cuncta legum & magiſtratuum munia in ſe
» trahens princeps, materiam prædãdi patefecerat. non quicq̃ publi
» cæ mercis tam uænale fuit, q̃ aduocatorũ. p̃fidia, adeo ut Samus in=
» ſignis eques Romanus quadringentis numorũ millibus Suillio datis,
» & cognita prænaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur
» incipiente Caio Silio conſule deſignato conſurgunt patres, legemq;
» Cinciam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne qs ob cauſam orãdam
» pecuniã donum'ue accipiat. deinde obſtrepentibus ijs qbus ea cõtu=
» melia parabatur, diſcors Suillio Silius acriter incubuit, ueterũ orato

» rum exempla referens, qui famam in posteros præmia eloquentiæ
» cogitauissent pulcherrima, alioqui & bonarum artium principem
» sordidis ministerijs fœdari, ne fidem quidem integram manere ubi
» magnitudo quæ tuum spectetur. q si in nullius mercedem negocia in
» eantur pauciora fore, nunc inimicitias, accusationes, odia & iniurias
» foueri, ut quomodo uis morborum, precia medentibus sic fori tabes,
» pecuniam aduocatis ferat. & paulo infra de Suillio & alijs aduo-
» catis loquens qui causam diuersam tuebantur. Cæsarem, inquit, cir-
» cunsistunt anteacta deprecantes, & postquã annuit tacens, incipiũt.
» Quem ullum tanta superbia esse ut æternitatem famæ spe præsu-
» mat, usui & rebus subsidium præparari, nequis inopia aduocato-
» rum potentioribus obnoxius sit. neq; tamen eloquentiam gratuito
» contingere, omitti curas familiares ut quis se alienis negocijs inten=
» dat, multos militia, quosdam exercendo agros tolerare uitam. nihil
» à quoq; expeti nisi cuius fructus ante præuidetur. prompta sibi exẽ-
» pla, quantis mercedibus P. Clodius & Caius Curio concionari soliti
» sint. se modicos senatores, qui à R. ep. nulla nisi pacis emolumenta pe
» terent. cogitaret plebem quæ toga eniteſceret, sublatis studiorum pre
» cijs etiam studia peritura, ut minus decora. Hæc ita haud frustra di
» cta princeps ratus, capiendis pecunijs statuit modum usq; ad dena
» sestertia, quæ egressi, repetundarum tenerentur. Qui locus tribus
uerbis corruptus est in exemplaribus quæ circũferuntur. His uer-
bis Taciti apparet Vlpianum licitam quantitatem appellasse eam
quæ Claudiano senatusconsulto taxata erat eo tempore quo aduo=
cati inuidia maxima flagrabant ob delationes & perfidiam præ
uaricantium Dena autem sestertia dena millia numum sestertium
ualent, ut satis ostendimus. hoc est centies centenos sestertios. atq nos
alibi docuimus & ratione & authoritate singulos aureos centenos
naluisse numos, hoc est uicenas quinas drachmas, ita ut auri ad ar=
gentum proportio maior esset duodenaria. Quare planum fit de-
na sestertia & centenos numos eandem fuisse summam, sed Vlpia
nus aureos dicendo temporis sui consuetudini seruiuit iam obsole=
to more eloquendi per sestertia. In lege Nonnulli, de accusationibus
digestis, pauper dicitur qui minus q̃ quinquaginta aureos possidet.
Quinquaginta aureos auri libram intelligo propter Hermogenem
eius dicti authorem, qui æqualis Alexandri imperatoris fuit. In le
ge si duobus cõmunia, de legatis, Iustinianus uarie precia mancipio-
rum taxauit. minimum autem precium non infra. xx. solidos, maxi
mum non supra octoginta intendit. solidos non dubie aureos eius

temporis

temporis intelligere debemus, qui ſubſeſquupli erant priſcorum au reorum ita ut triceni ſolidi uicenos aureos ualerent. Qua ratione fit ut minimum pretium ſerui triginta noſtri aurei fuerint, ſummum autem centum & uiginti, quæ æſtimatio longe minor eſt illis quas in præcedentibus ex Plinio & alijs collegi, pretijs ſcilicet iam rerum omnium deminutis. ſed nec illi aurei recentiores auro obryzo ſignati ſunt ut antiqui, ex quo apparet recentiores principes nomiſma bifariam minuiſſe pondere ſcilicet & auri indicatura, quomodo & noſtri fecerunt, & totus denuq; occidētis orbis, id quod inſtitutum aiunt ne aurū molliſſimum & argentum purum quod duodenarium appellant, uſu ac collybo detereretur. Plinius author eſt Liuium Druſum in tribunatu plebis octauam partem æris argento miſcuiſſe. & rurſus alibi. Miſcuit, inquit, denario triumuir Antonius ferrum. miſcentur æra falſæ monetæ, alij è pondere ſubtrahūt. Denarium nunc appellamus Caroleum numum argenteum, q̄ antiquum ſeſtertium ualet. Aſſem autem appellare poſſumus quē duodenarium uocamus, & ita in partes diuidere, ut antiqui ſuum aſſem diuidebant in ſui generis partes, quadrantes, ſextantesq; dicentes. ſic unciæ loco erit denariolus, quem græci chalcum dicunt. ſic quinarius & ſenarius uel quincunx & ſemis, q̄ quinos & ſenos denariolos ualent. ſeſtertios dudum ſignauimus qui duos ſolidos & ſemiſſem ualerent, ſed iam rari uiſuntur. facti enim non placuerunt. extant & trepondij pridem ſignati groſſi curij uocitati ab authore prædiuite auorum memoria. Centuſſem dicere poſſumus pro ea ſumma quā alternis propè uerbis negotiatores centum ſolidos appellant, ut decuſſem pro decem. Licet enim uerba antiqua in uſum noſtrum interpolare, quæ quidem æui ſitu non putida facta ſunt. Vidimus poſt quadriennium edictum præconio promulgatum, quo omnibus nomiſmatis priſcis uſus abrogabatur, tam noſtratibus q̄ externis. perinde, quaſi nullus numus locabilis eſſet qui non æqualis noſtræ memoriæ fuiſſet. quod edictum unius hominis impotentia principi extuderat, qui omnia penè omnium magiſtratuum munia ſui iuris ac poteſtatis fecerat, cum muneris ſui uices proprias uix tertio quoq; actu obiret. Sed q̄uis minax ac tumultuoſum præconium, conſenſus hominum iure optimo neglexit, præſertim authore ſublato de medio. quod enim tandē edictum iniquus excogitari potuit, & in maiores noſtros magis iniurium, q̄ monumenta, memoriaḿq; regum ꝓpetuo delere? Eo. n. mandato id agebatur, ut optimū quodq; nomiſma conflaretur, & inde pecunia notæ omnino dete-

rioris quaſſáq; ſignaretur. O *improbum inuentum*, & ſi fieri poſſet *memoriæ hominum eximendum*. Olim magiſtratus Romani, & poſt eos Repub. ſublata principes iconicôs ſe fingi in nomiſmate uolebant, quaſi nomen ſuum latiſſime longiſſiméq; prodituri, quo nomine ad noſtram uſq; ætatem permanſit eorum memoria, uelut ſtatuis p totum orbem erectis. Quod cum noſtri principes olim imitati eſſent, ſimulem eis gloriam ætas noſtra inuidiſſe olim dictitabitur, unius hominis uel paucorum crimine, tametſi utinam ipſe ſæculum ſuum noſtrumq; hac una nota inuſſiſſet. Huiuſmodi hominũ uel temeritatẽ uel ruſticitatem arguit lex prima de ueteris nomiſmatis poteſtate, undecimo libro Iuſtiniani Codicis, his uerbis. Solidos ueterũ principum ueneratione formatos, ita tradi ac ſiſcipi ab ementibus & diſtrahentibus iubemus, ut nihil omnino refragationis oriatur, modo ut debiti ponderis ſint & ſpeciei probæ. ſcaturis ijs qui aliter fecerint, haud leuiter in ſe uindicandum. Verũ ea quæ diximus de amphora & menſuris cæteris, rurſus in dubiũ uocabuntur cum locus ille Plinij ſuccurrerit ubi de uino Opimiano loquitur. Quare & ſi procul a me abeſſe ſuſpitionẽ illã uolo quaſi obtrectaturientis more hominis & delatoria, ut dicitur, curioſitate in cómentarios inquiſiuerim ſcriptorum noſtro ſæculo clariſſimorum atq; exiſtimatiſſimorum, facere tamẽ nequeo quin in operis huius coronide Hermolaum Barbarum uirum ſumma laude dignum, iterum ad diſquiſitionem doctorum hominum reuocem. non q manibus uirorũ doctorum diem dicere gaudeam, qui uadimonium obire apud ſuperſtites nequeunt, ſed q ueritatem aſſerere in lucem uolens, locupletes eius rei uades quos nobis uiuens reliquit, citandos omnino ad hoc iudicium duxi. prænaricationis enim inſimulari aut certe obliuionis poſſem, ſi locum illum Plinij ſilentio præterirem. quiut ab Hermolao intellectus eſt, id quod nos diximus de uncia euertit, ob quod omnino fuit res in iudicium deducenda. Plinius igitur lib XIIII. de uini

» generibus loquens quæ in auctoritate fuerũt. Alicui anno (inquit)
» fuit omnium generum bonitas. L. Opimio conſule cum. C. Gracchus
» tribunus pl. ſeditionibus agitatis interemptus, ea cœli temperies fuit
» ſit (coctura uocant) ſolis opere, natalis urbe ſexcenteſimo trigeſi-
» mo quarto. duranteq; adhuc uina ducentis ferè annis in ſpeciem re-
» dacta mellis aſperi. etenim hæc natura uinis in uetuſtate eſt. nec potã
» ri per ſe queunt niſi peruincat aqua, uſq; in amaritudinem carie
» indomita. ſed cæteris uinis commendandis minima aliqua mixtu-
» ra medicamenta ſunt. quo fit ut eius temporis æſtimatione in ſingu-

las

» las amphoras centeni numi ſtatuantur. ex ijs tamen uſura multipli-
» cata ſemiſſibus quæ uilis ac modica eſt, in Caij Cæſaris Germa-
» nici filij principatu annis centum ſexaginta ſingulis uncias uini con-
» ſtitiſſe nobili exemplo docuimus referentes uitem Pomponij Secun-
» di uatis, cœnamq; quam principi illi dedit. tantum pecuniarum de-
» tinent uini apothecæ. Hunc locum ita legit Hermolaus, & ita ſe
emendaſſe teſtatur, quem in altera editione enarrans poſt explica-
tam de uſuris retractationem, ut redeamus, inquit, ad propoſitum,
» ſi amphora id eſt (ut Feſto placet) octuaginta uini libræ ſub Opimio
» centum numis ualuit, faciunt autẽ octuaginta libræ nongentas ſexa
» ginta uncias, efficitur ut ſemiſſes uſuræ hoc eſt numi ſeni annorum
» centum ſexaginta nongentos ſexaginta numos inferant, atq; ita ſin-
» gulæ uini unciæ ſingulis numis uſuræ nomine conſiterint. Hactenus
ille cum dixiſſet, quaſi penſo ſuo abſoluto, ad alia tranſit, cum
magna (ut uidetur) ſecuritate compertæ rei defunctus. Primum
ſiue hoc dixerit Feſtus, ſiue non, id quod datur accipio, id eſt uini am
phoram octuaginta librarum eſſe. hac enim ratione efficitur ut ſex
tarius ſit unciarum uiginti. nam cum duodequinquaginta ſexta-
rijs amphora impleatur, ſi libris duodequinquaginta totidem beſ-
ſes addas, ut ſint duodequinquagies uicenæ unciæ, fiunt octuagin-
» ta libræ. quin & ipſe Hermolaus in priore editione, Amphora, in
» quit uini quadrantal latine dicta Feſto Pompeio, congios octo conti-
» nebat, id eſt ſextarios. XLVIII. ſextarius uncias uiginti Feſto, ſed
» Africano libras duas aut tres, nunquam tamen plures duabus he-
» minis. ita fit ut ſingulæ amphoræ. LXXX. Feſto, uel XCVI. Africa-
» no, aut certe CXLIIII. uini pŏdo capiant. qbus in XII uncias reſo
» lutis, efficiuntur aut nongentæ ſexaginta unciæ, ſi octoginta pondo
» ſunt, aut mille cẽtum quinquaginta duæ, ſi nonaginta ſex, aut mille
ſeptingentæ uiginti octo, ſi centum quadraginta quatuor. Ex qui-
bus uerbis tametſi ambigere magis q̃ rationem colligere doceа-
mur, tamen, ut dixi, quod a me ſtat, id cupide accipio, & in rem
meam uerto. hac enim authoritate probo ſextarium uel dipon-
dium fuiſſe id quod aſtruere conor, uel certe unciarum uiginti, cum
apud Plinium legatur quindecim unciarum eſſe, id eſt libræ &
quadrantis, quod nullo alio teſtimonio ſubſiſtere poteſt. Ve-
rum illud non concedo ut uncia uini duodecima libræ pars ſit.
nec in ſextario uncias uini uiginti eſſe dico, ſed duodecim, & in
amphora quingentas ſeptuaginta ſex, quas Hermolaus non-
gentas ſexaginta eſſe putauit. id quod ante ex Martiale abun-

de probatum est. alioqui sextarius qui citra controuersiã in duodenos cyathos diuiditur, non unciarum uicenum, sed duodenum tantum esset, si uncia uini apud Plinium ad pondus non ad mensuram referretur, quod nec Pliniano sextario nec Pompeiano congruit; quodq; Hermolaum non aniaduertisse mirum est præsertim cum Plinium in manus accepisset. quota est enim uncia pars libræ, tota est cyathus sextarij. & uncia tam ad quotam partem, q̃ ad pondus refertur apud authores, &, quod maius est, interdum ad longitudinem uel crassitudinem, ut in primo libro ostensum est a nobis. Plinius lib. XVIII. de medica loquens. Si sit humidum solum herbosumue, uincitur, & desciscit in pratum, ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberanda manu potius q̃ sarculo. Vncialem altitudinem pollicarem intelligo. id est digiti & trientis ut Frontinus author est. Nimirum Hermolaus blandiente calculo deceptus est, siquidem cum centies sexagies senos numos cum octuagies duodenis uncijs ad unum quadrare subducenda ratione inuenisset, ilicet non excussum quod arridebat admisit. ultra enim addubitare eum non sinebat deprehensæ usurarum rationis fiducia gestiens, quod tamen affirmare uereor, ne plenum sit audaciæ. Ipse enim Hermolaus de altera sua editione ad Antonium Caluum scribens Venetum patricium, ita inquit. Peruenit quidem res ad umbilicum, sed nullus tamen dies est quo non fiat aliqua accessio, nunc cum impressoribus agitare cœpi lente, de industria rem differens, ut diutius in fermento sit, nihil time, diligentiam adhibituri sumus, qualem in altera editione prætermissam sæpe mecum questus es. & paulo inferius. Multo autem (inquit) plus operis & laboris adij q̃ putabam, q̃ omnium rerum quæ in cœlo & sub cœlo sunt gnarũ esse oportet qui Plinium profitetur intelligere, tanto magis qui castigare. hæc uerba significant Hermolaum magnam animaduersionẽ adhibuisse secundæ castigationum editioni. In hoc igitur loco ego numerum numorum deesse dico, sicut, & in alijs quibusdam locis apud Plinium, qualis est ille libri decimi septimi in principio de Lucij Crassi domo, & lib. XXXIII. de argento Carthagini imperato, ut in superioribus adnotauimus. Quare sic legendum puto. Quod ut eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni numi statuantur, ex ijs tamen usura multiplicata semissibus quæ ciuilis ac modica est, in. C. Cæsaris Germanici filij principatu anno centesimo sexagesimo singulas uncias uini constitisse nobili exemplo docuimus. ut sensus sit apertus hoc modo, & omnino extricatus, sicq; Plinium

locutum

» locutum intelligamus. Quare si eius temporis uel sic. Verũ si tempo
» ris Opimiani æstimatione in singulas amphoras centenos numos sta-
» tuas, ex his tamen usura multiplicata semissibus in Caij Cæsaris
» principatu anno centesimo sexagesimo, & reliqua. Verba sun enim
Plinij coniectura assequentis id quod dicit. Si, inquit, consulatu Opi-
mij unum illud centenis numis ualuit, id quod uerisimile est, & in-
terusurij semissium ratio habeatur, necesse fuit anno centesimo sexa-
gesimo, quo tempore Pomponius cœnam Caligulæ dedit, uncias uini
singulas tot numis constitisse. Hermolaus hunc locum castigans duo
uerba mutauit, illud quo fit pro quod ut, & singulis pro singulas le
gens. anno autem centesimo sexagesimo lego, sensu ita ex poscente, &
alioqui ab antiquo uno exemplari admonitus. Hic etiam periclita-
ri libet & aliquid comminisci, ut ineundæ huius rationis formã
aperiamus, utq; si nobis collimare non contigerit, post nos existat
aliquis qui à scopo non aberret, sic enim artes consumatæ sunt, alijs
super alios commentantibus, animorumq; contentio ad eam tandẽ
peruenit, quam græci οὐ σόχειαν, id est animorũ uel oculorum in-
tentionem non aberrantem appellant, nostri collimationẽ dixerũt,
quasi tragulam quandam perspicaciæ ad inuentionis scopulũ limis
oculis intendentium, q̃q̃ sunt qui collineationem appellare eam ma-
lint, à lineis uisualibus in unum locum contentis. Hoc ueluti iure
gentium utentes, post doctissimorum hominum sententias, & nostrã
in medium sæpe in hoc opere attulimus. nec qui post nos sententiã
dicturi sunt, assentiendi magis q̃ censendi exemplum amplectentur
si operam prolixe literis impenderint, alioqui chartarum inani di
spendio tot libri noui sub præla quotidie mitterentur. Id modo ne
referat Gallus an Italus sit qui ad scribendũ animum appulerit.
Quod non ideo dico, quasi hoc nobis instituto Italia literarũ bona-
rum magistra interdixerit, quæ nulli non laudem suã benignitate
summa, ut bona quoq; sua impartit, sed nostratium hominum im-
probitas memoriæ semper obuersatur, cui nunq̃ satis uidebor respon
disse. qui utinam ipsi tam Italos q̃ Italiã amauissent, melius enim, ut
arbitror & nobis & honori suo consuluissent. Semisses igitur usu-
ræ centum & LX. annorum, id est centies sexagies seni num, ut
Hermolaus dixit, nongentos sexaginta numos efficiunt, q̃bus si sors
addatur, quam ipse omisit, fiunt mille & sexaginta. ita Hermolai
ratio procedere non potest, cum sortis & usurarum ratio habẽda
sit. In amphora autem octo & quadraginta sextarios esse constat,
& duodecim cyathos in sextario, quos numeros si inter se ducas,

fiunt cyathi quas uncias Plinius dixit, quingenti septuaginta sex. si ergo apud Plinium sic legas singulas uncias binis constitisse, & subintelligas numis, quod fieri ex præcedentibus potest, duo & nonaginta numi plures erunt, q̃ ut summa eorũ duplicata mille & sexaginta numis ad unum congruat. Summa enim cyathorum duplicata mille centum & quinquagintaduo erit. Ita Plinius duobus & nonaginta numis usuras auxerit. q si usuras usurarum reputemus, octauo quoq; anno & sexto mense anatocismus renascitur, id est centesimo mense, qua ratione centum annis usura subnascens, duodecies senos numos peperit, id est duos & septuaginta, & sexaginta annis paulominus duos & quadraginta. qui fiunt simul pro fœnore iterato centum & quatuordecim. Ita Plinius exacte uidetur rationẽ supputasse. Anatocismum autem usitatum fuisse antiquis notius est q̃ ut ostendere necesse sit, quapropter fortasse non uini apud Plinium sed binis legendum est. Nam uini uerbũ omnino eo in loco non congruit ut superuacaneum sic fiet ut sextarius quatuor & uiginti numis constiterit, id est solidis nostris uiginti. quod omnino magnum fuit pretium. cum ea ratione amphora, quæ octaua pars est modij nostratis, duodequinquaginta francicis constiterit, qui hodie quatuor & uiginti ducatis ualent, cum nemo nostra memoria apud nos binos modios uini pluris uendiderit q̃tumuis cara annona. ita uini pretiũ centum & sexaginta annis duodecies penè multiplicatum erat, cũ singulæ amphoræ millenis centenis quinquagenis binis numis uenderentur. & tanti cyathus post tot annos uenditus est q̃ti sub Opimio sextarius uendebatur. Hæc ratio etsi speciosa uidetur, tamen admittendam affirmare non ausim. Adhuc enim ita ratio inita est quasi non modo incolume uinum, sed etiam non imminutum fuerit. Nihil igitur ex amphora centenũm numũm Plinius deperüsse centum sexaginta annis existimauit: præsertim cum ad crassitudinem melius asperi redactum esse dicat. Ego uero ex uino nostro coniecturã faciens id uinum ad septimas minimum partes exuctum fuisse censeo, cui dispendiosi nunc addas id quod intercidit in alia atq; alia uasa semper etiam ipsa aliquid sorbentia, transfundendo, id quod tot annis necesse fuit, totiesq; mutatis dominis & apothecis, uix decimam quãq; amphoram post temporis tantam intercapedinem residuam fuisse credo, ut fortasse non binis numis, sad uicenis legendum
» sit. id uerba ipsa Plinij mihi significare uidentur, cum inquit. Tantũ
» pecuniarum detinent uini apothecæ. nec alia res maius incremen-
» tum sentit ad uicesimum annum, maiusue ab eo dispendium non

» proficiente pretio. Vina enim significat ad uicesimum annum ita cõ
mode ueteraſcere, ut uſuras etiam ſemiſſes penſitare poſſint, ſed ſi
ultra aſſeruentur, ut nullo precij augmento mirum in modum de-
minuantur. ſic igitur colligo quaſi ipſa per ſe cæries congios octonos
quos amphora capit, ad totidem ſextarios contraxerit æuo ipſo ab
ſorbente, deinde ut diffuſionis & tranſuaſationis diſpendium ſextа-
rios ad beſſes aut dodrantes redegerit, teſtis ipſis ſemper cõbibenti-
bus. His duobus intertrimentis ſi ſpecimina guſtantibus data, iactu=
ramq; cauponationis heminariæ quadrantariæq; addideris, &
quod alias intercidit, quis iam addubitet ad uicenos numos pretiũ
in uncias extendere, quod ſemiſſes uſuræ ad binos numos & ultra
intenderant? Id quod ſi admittamus, ſextarij ſinguli numus ducenis
quadragenis conſtiterunt. i. ſexagenis denarijs. Qua ratione pretiũ
paulominus centum & uiginti partibus auctum eſt centũ & ſexa-
ginta annis, quod fortaſſe non incredibile erit, ſi quis reputet q̃ mi=
nima aliqua mixtura ut Plinius dixit medicamenta erant cæteris ui
nis cõmendandis, ut portione per hoc magna exorptum uinum eſſe
intelligamus, in quo exucto liquore uini uis remanſiſſet incolumis &
uiuida. Hoc cum admiratione dignum eſſet, ideo Plinius retulit, ita
ut nobile exemplum uenditi plurimo uini appellet. id tamen minus
mirum facit piſcis mullus Romæ ab homine priuato octo millibus
numum emptus, id eſt ducentis aureis noſtris. Hoc enim creditu diffi
cilius eſt q̃ amphoram uini præſtantiſſimi & medicamentarij du-
centis & octoginta octo aureis uæniſſe. Tanti enim amphora, ſupra
dicta ratione conſtit. Hanc etiam opinionem adiuuare poteſt id
quod Plinius lib. XII. inquit de Opobalſamo loquens his uerbis.
» Nec manifeſtior alibi fraus, quippe millibus denariũ ſextarij empti
» uendente fiſco, trecentis denarijs uæneunt. Si enim Plinij tempore cũ
largior iam fœtura ſucci eius erat, ſinguli ſextarij ſyncери liquo-
ris centenis aureis uendebantur, non magnopere mirum eſt inuſi-
tatæ atq; omni æuo inauditæ uetuſtatis uinum, quod medicamenti
loco cederet, ſenis aureis uænum iſſe. Verum illud ipſe miror, q̃
anno Opimiano id eſt natali ipſo uini Opimiani, Plinius ſin-
gulis amphoris centenos numos taxandos exiſtimauit, qua ratи-
one culeus noſtrâs, id eſt ſeſquimodius Pariſinus tribus ar-
genti libris ualuit, hoc eſt triginta aureis noſtris. Quod ſi eo
anno omnium generum bonitas fuit in Italia, cuius tot uini no
bilitates Plinius libro ſupradicto enumerauit, quonam modo
fieri poteſt ut tanti amphora uænierit? præſertim cum fœ-

races uites habuerit ut idem author tradit. quippe in Gallia ut ge licidium uredo & sideratio sequens, & has cœli iniurias procella excipiẽs, summã caritatem inferant, id quod memoria mea non semel contigit, nemo tamen meminit hac in urbe modium uini q amphoras octo capit, duodecim aureis uænire, duntaxat uernaculi. tãetsi hic habeamus omnium propè genera, id est albi helui et intense rubentis nigriq;, quæ nulli importatorum cedunt duntaxat iugi usu mensæ, tametsi pretio aliq̃tulum cedãt nõnullis importatis, quæ strenuiora esse creduntur titillandis palatis. Aulicorũ hoc hominum iudicio factum, q uina nostratia id est agri Parisini retuso mucrone esse dictitant, nec satis lãcinare linguas gustu feruido & acuto. Alio qui sanorum iudiciorum consensu constat uina Francica id est Parisina omnibus numeris bonitatis præcellere, tametsi halitu ut illa externa uertiginem non cieant. Sed ne illa qdem aduentitia & caput tentantia quauis inopia uini dictum pretium excedunt. quod de ijs intelligi nolo, quorum singulæ potiones uno cõuictu dantur. Qualia sunt Lusitanica, pseudocretica, & omnino quæ sapæ uice sumuntur, et pro Liberi bellarijs cedunt. Verum de pretio uini audiamus

» *Colu. sic dicentẽ lib. IIII. Quippe ut deterrimi generis sint uineæ,*
» *tamen si cultæ sint, singulos utiq; culeos uini singula eorum iugera*
» *pæquabunt. utq; trecentis numis quadragenæ urnæ uæneant, quod*
» *minimum pretium est annonæ, consument tamen septem culei sester*
» *tiũm duo millia & centum numos. Ea porrò summa excedit usurã*
» *semissium. atq; hic calculus quem posuimus, græcini continet ra-*
» *tionem. sed nos extirpanda uineta censemus, quorum singula iuge-*
» *ra minus q̃ ternos culeos præbent. minimum pretium annonæ Co-*
lumel. esse dicit cum trecenis numis quadragenæ urnæ uæneunt, id est uiginti amphoræ, quod perinde est ac si dixisset cum singulæ amphoræ quinis denis numis uæneunt. Si igitur uilissima annona uinum in amphoras quindecim numis erat, existimo mediocri annona amphoram tricenis numis uendi solitam, ut summa fuerit annona, quadrageni quini uel quinquageni numi, dira & prodigiosa etiam sexageni, aut summum septuageni. Sed caritatis annonæ acuilitatis ratio duplex, alteram copia & penuria moderatur, alteram prima ultimáq; nota mercis facãt. Huius igitur loci explicatio sit in medio posita, ut pro captu cuiq; comminisci quicquam liceat, ne in immensum excrescat hic liber si lites litibus resoluere pergeremus, esse enim huius incepti eam rationem uidebam, ut si indulgere stylo uoluissem, connexa re-

rum ſeries in altum ſæpe relatura nos eſſet, ac nihilo ſecius tamen libens feci ut locum quẽdam ex eo libro Columellæ tranſcriberem, propter inſitam ac peruulgatam opinionem inter noſtros de uitium cultu, & eius agricolationis alea. Is igitur author docere uolẽs uberrimum eſſe uinearum redditum, Atq; ut omittam, inquit, ueterem illam felicitatem aruorum, qbus & anteiam Marcus Cato, & mox Varro Terentius prodidit ſingula iugera uinearum ſexcenas urnas præbuiſſe, his certe temporibus & Nomentana regio celeberrima fama eſt illuſtris, & præcipue quã poſſidet Seneca uir excellentis ingenij atq; doctrinæ, cuius in prædijs uinearum iugera ſingula culeos octonos reddidiſſe plerũq; compertum eſt. Nam illa uidentur prodigialiter in noſtris Ceretanis accidiſſe, ut aliqua uitis apud te excederet uuarum numerum duum millium, ut apud me octingentæ ſtirpes inſitæ intra biennium ſeptenos culeos peræquarent. ut primæ uineæ centenas amphoras iugeratim præberent, cum prata & paſcua et ſyluæ ſi centenos ſeſtertios ſingula iugera efficiant, optime domino conſulere uideantur. Nam frumenta maiore qdem parte Italiæ quando cum quarto reſponderint uix meminiſſe poſſumus. His uerbis Columella clariſſimus author rei ruſticæ, teſtatur nullum genus agriculturæ aut prædij fructuoſius eſſe uinea. Oſtendimus ſupra iugerum minus eſſe beſſe arepenni Pariſini. q̃q̃ Columella libro ſexto dicat ſemiiugerũ à gallis arepennam uocitari. & idẽ author cenſet extirpandum uinetum eſſe quod minus tribus culeis præbeat in iugera, id eſt ſexagenis amphoris. Varro libro primo. In qua terra, inquit, iugerum unum denos & quinos culeos fert uini, quot quædam in Italia regiones? Sed ut has Varronis uineas rarę felicitatis omittamus, Senecæ uineas Columel. octonos culeos ferre ſolitas tradidit, id eſt centenas & ſexagenas amphoras in iugera. quod quia rarum fuit, rurſus ijs omiſſis alias uideamus quæ mediocres habebantur. id eſt quæ centenariæ erant quinq; culeos reddentes iugeratim Vt igitur centenas amphoras id eſt duodenos modios noſtros & ſemodium, uinea mediæ notæ præbuerit, & ſingulis amphoris minimum annonæ pretium ſtatuamus id eſt qnos denos numos, mille ac quingentos numos anniuerſario uectigali reddidit. Quod ſi mediocrẽ annonam æſtimare uelimus, hæc ſumma duplicabitur, ut ſint ære noſtro quinq; & ſeptuaginta aurei coronati. hodie ex iugero & triente Romano id eſt iugero Pariſino ſi qs centenas amphoras annuatim ferret id eſt duodecim modios noſtros & ſemuſſem duntaxat uini non minimæ notæ, quã noſtri familia

rem appellant, hic baccho litasse dictaretur, rariq; sint in hoc agro qui tantum percipiant etiam infimæ notæ, & tamen apud Columellam hic redditus iugeri Romani mediocris inuenitur. quare planum fit uinearum cultum apud nos non suopte uitio, sed cultorum, damnosum existimari. cũ enim hic ferè rei rusticæ tractationem ignoremus, & qui nobis fodiunt & putant, omnia ex cómodo suo faciant, fit plerunq;, ut nec exacte nec tempestiue cultus uitium absoluatur, cum in urbe existentibus dominis opus in agro
» fiat. Propterea Plinius libro decimooctauo, Profecto (inquit) ope-
» ra non impensa cultura constat, & ideo maiores fertilissimum in agro oculum domni esse dixerunt. atque ita loquor quasi uinitores peritos habeamus, cum uix decimus quisque artem suam nouerit. Inde fit ut sumptus uineæ fructum sæpe deuoret. quod tamen ne deterrimo quidem cultu ijs contingit qui uitiferum solum eligere nouerunt. sed cum iam omnis collis campusq; uitibus conuestiatur, necesse est inscijs cultoribus plurima uineta non respondere, præsertim in hoc tractu in quo carbunculatio à gelicidio alternis propè annis sentitur, quare cum à prima germinatione usq; ad quintum nonas Maias (qui dies ultimus est decretorius uitibus) gelicidium timeatur, & huic periculo exemptis iterum uis maior impendeat, quæ nullo non anno alicubi stragem infert, simul uredine ab æstu caniculæ, aut aquæ cœlestis inopia uuæ sæpe retorrescant, id quod cum hæc proderem egregium prouentum uinearum bona ex parte perdidit, nisi aut diligentia aut fœlicitas adiuuet, est fere quod expensum uitibus queribundi feramus. Quanta autem priscorum frugalitas & q̃ strenua fuerit diligentia in agricolatione, ex lectione Varronis & Columellæ in uniuersum patet, cuius uelut unum specimen illud adnotasse satis erit, quod Varro libro primo de uinearum cultu loquens ita
» inquit. Saserna scribit satis esse ad iugera octo hominem unum. &
» Columella libro XIIII. Nam ut amplissimas impensas uineæ poscant, non tamen excedunt septem iugera unius operam uinitoris.
» Hodie autem quotus quisque uinitor tribus iugeribus sufficit? Ita fit ut uineas non uinitoribus colendas locemus, sed cultorum mancipibus. propterea in agro Parisino uineta magno excoluntur, cum multis in locis Galliæ paruum sumptum quamuis feraces uites poscant. quod & incuria dominorum, & ignauia uinitorum ita inueteratum est, ut constitui apud nos res rustica nequeat, rusticis unanimi conspiratione tuentibus quod à maioribus acceperunt.

Verum (ut ad Plinium redeam) si centenos numos in amphoram statuamus anno Opimano & centenas amphoras in iugerum, qui mediocris est prouentus Columellæ, uideamus quoniam tandem reditus euasurus sit. centies centeni num decem millia numum fiunt, quæ nos ducentis quinquaginta aureis æstimare solemus, quo fit ut non immerito fortasse Pliniana exemplaria eo in loco suspecti postularim, quomodo & in alijs nonnullis locis officio (ut mihi quidē uidetur) studiosi hominis functus qui in medium consulit. Nam illud Columellæ in loco à nobis antea citato, nam frumenta maiore quidē parte Italiæ quando cum quarto responderint, uix meminisse possumus, cum quartodecimo legendum esse notus est q̄ dici debuerit, ex
» Varrone lib. pri. cuius hæc uerba sunt. Quare obseruabis quantū
» in ea regione consuetudo erit serendi, ut tantum facias q̄tum ualet
» regio ac genus terræ, ut ex eodem semine aliubi cum decem respon
» deat, aliubi cum quindecim, ut in Aetruria locis aliquot. In Syba-
ritano dicunt etiam cum centesimo redire solitum. nec mirum id Italiæ tribui cum Plinius tradiderit agrum Babylonium cum quinquagesimo fœnore messes reddere, diligentioribus agricolis etiam cū centesimo. de quo Herod. in primo ita inquit. τὸν δὲ τῆς Δήμητρος καρπὸν ὧδε ἀγαθὴ ἐνφέρειν ὅτι ἥβαλυλωνία χώρη, ὥστε ἐπὶ διπλόσια μὲν
» τὸ παρέπαν ἀποδιδοῖ. ἐπεὰν δὲ ἄρισα αὐτὴ ἑωυτῆς, ἐνείνη ἐπὶ τρι-
» πλόσια ἐνφέρει. id est. ad cerealem autem frugem usq; adeo bona est regio Babylonia ut plerunq; ducena reddat, ubi autem bonitate sese
» ipsa uincit, ibi etiam ad tricena. Plinius lib. quinto. Libyphœnices
» appellantur qui Byzantium incolunt. ita appellatur regio. ccl. mul-
» libus passuum per circuitum fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Et lib. XVIII. Tritico nihil est
» fertilius, hoc enim natura ei tribuit quoniam eo maxime alat ho-
» minem. utpote cum è modio si sit aptum solum, quale in By-
» zantio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddantur. cum
» centesimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt aliiq;, et tota Be
» tica, & in primis ægyptus. Hoc dictum Plinij non conuenit cum uerbis Ciceronis superius à nobis citatis de agro siculo, cū decimo reddēte. Nō temere igitur dominus in euangelio Matthæi cap. XIII. fructum summū ad centesimam frugē auxit. Verba Plinij li. XVIII hæc sunt à Theophrasto ad uerbū traducta. Babylone tamen segetem bis secant, tertio depascunt, alioqui folia tantum fierent. Sic quoq; cū qnquagesimo fœnore messes reddit exilitas soli, uerū diligentioribus cum centesimo. Sic enim Hermolaus recte emendauit.

Theophraſtus lib. VIII. de ſtirpibus. ἀ δὲ βίτον τὰ πρόβατα ἐπαφιᾶσιν, ὅτω γὰρ φύῃ ἂν κοιλόν. εἰ δὲ μή, φυλλομανεῖ. γίνεται δὲ μὴ καλῶς ἐργασαμένοις, πεντηκοντάπλοα, τοῖς δὲ ἐπιμελῶς ἑκατονταπλάσια. Et in antiquis exemplaribus & in impreſſis ante Hermolaum ſic legitur. Sic quoq; cum quintodecimo fœnore meſſes reddit exilitas ſoli, uerum diligentioribus cum centeſimo quinquageſimo, quod mirum eſt, cum ad uerbum Plinius locum Theophraſti uerterit. niſi q̃ duo illa uerba exilitas ſoli apud Theophraſtum non ſunt, nec uidentur conuenire, cum Theophraſtus pieram terram illam appellet id eſt pinguem, & Plinius ipſe præpinguem & denſam, ut potius felicitas q̃ exilitas legi debeat, & mirum ſit Hermolaũ hæc uerba ex Theophraſto agnouiſſe, cum exile ſolum contrarium ſit læto & affluenti. Quod autem ſequitur. neq; eſt cura difficilis. q̃ diutiſſime aquari gaudent, ut præpinguis & denſa ubertas diluatur. ſic emendandum cenſeo ex antiquo uno libro. q̃ diutiſſime aqua rigãda. Theophra. ἡ δὲ ἐργασία πρὸς ὡς πλεῖστον χρόνον ἐμμένειν τὸ ὕδωρ, ὅπως ὕλην ποιήσῃ πολλήν. πίφραν γὰρ ὕδωρ καὶ πυκνὴν τὴν γῆν δεῖ ποιεῖσθαι μανήν. id eſt, cultus autem eſt ut quãplurimo tempore reſideat aqua, & multam hærbæ materiam faciat. pingue enim ſolum & denſum oportet rarum fieri. Idem Plinius cap. ſequenti. Similis ratio ſed felicitas maior Babyloniæ Seleuciæ, Euphrate atq; Tigri reſtagnantibus. quoniam ibi rigandi modus manu temperatur. Alioqui etiam aquari uerbum hoc loco non conuenit. Cum de agro noſtro qui pinguiſſimus eſſe uulgo dicitatur, agricolas multos interrogarim, nunquam exculpere potui, ut cum decima fruge reddere ſemen faterentur, niſi ſiquando ſumma anni ubertate id contigit, uel in nouali recens proſciſſo. Quo magis mira illa felicitas agrorum uideri debet. ſed & in eo culpam aratorum noſtrorum eſſe crediderim, nam Varro cum quintodecimo in Hetruria reſpondiſſe dicit, cum Columel. uix cum quartodecimo reſpondiſſe meminerit, quod nõ effœto ſolo, ſed negligentia agricolarum factum puto, qui à priſtina diligentia iam Claudij imperatoris uel Neronis tempore deſciuerant, ſub quo Columella ſcripſit. Verum animaduertenda Columellæ uerba ſupradicta, Cum prata, inquit, & paſcua & ſyluæ ſi centenos ſeſtertios ſingula iugera efficiant, optime domino conſulere uideantur. Ex quibus uerbis conijci poteſt quantum ſeſtertius ualeret, quippe hodie prata ſcimus & uidimus, quæ annuos quaternos frãcos domino penſitare ſolita ſint fœniſica in luſtrum oblocata, ita ut commode ſecum eo pacto putet actum. at qui centum numi æſtimatione

tione noſtra duobus aureis & ſemiſſe ualuerunt. Sed quoniam diximus qualis fuerit redditus uinearum, reſtat ut uideamus quantum fuerit pretium. Columella lib. IIII. Vinitor licet ſit emptus ſex uel potius ſeſtertijs octo millibus, cũ ipſum ſolũ ſeptem iugerum totidem millibus numorum partũ, uineaſq; cũ ſua dote, id eſt cũ pedamentis & uiminibus binis millibus in ſingula iugera poſitas duco. His uerbis Columella uineã conſeri in ſingula iugera tribus millibus numum ſignificat. quibus ſi operam uinitoris addas, quatuor iam erunt millia, ſine uſuris biennij ſemiſſibus quo uinea nouella ceſſat. Hæ ducentos quadraginta numos ualent, ita ſingula iugera amplius centenis aureis noſtris conſerebantur. Plinius uero in eo loco ubi Opimiani uini meminit, de arte colendæ uineæ loquens, in noſtra (inquit) ætate pauca exempla conſumatæ huius artis fuere. Verum eo minus omittenda, ut noſcantur etiã præmia, quæ in omni re maxime ſpectantur. Summam ergo adeptus eſt gloriam Acilius Stelenus è plebe libertina. LX. iugerum non amplius uineis excultis in Nomentano agro. atq; æque quadringentis numis uænundatis magna fama & Vetuleno Egilao uel potius Aegialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorq; etiam fauore hominum, quoniã ipſum Africani colebat exiliũ. Sed maxima eiuſdem Steleni opera Rhemmium Palæmonem aliâs grãmatica arte celebrem in hiſce. XX. annis mercatum. DC. millibus numum in eodem Nomentano, decimi lapidis ab urbe diuerticulo. Eſt autẽ uſq; quaq; nobilitas uinetis per omnia ſuburbana, ibi tamen maxima, quoniam & neglecta per indiligentiam prædia perhauriat. ac ne in peſſimis quidem elegantioris ſoli hæc aggreſſus excolere, non uirtute animi, ſed uanitate. Quæ primo notata mira in illo fuit. Paſtinatas enim de integro uineas cura Steneleum imitatus, ad uix credibile miraculum perduxit intra octauum annum. CCCC. M. numûm emptori addicta pendente uindemia. cucurritq; non nemo ad ſpectandas uuarum in ijs uineis ſtrues literis eius altiores, contra id pigra ciuitate ſibi patrocinante, nouiſſime Anneo Senecæ principatu traditionis ac potẽtiæ quæ poſtremo nimia fuit ſuper ipſum. minime utiq; miraturi Anneum tanto prædij eius amore captum ut non puderet inuiſo aliâs & oſtento futuro tradere palmam eam emptis quadruplicato uineis intra decimum fere cuiæ annum. digna opera quæ in cœubis ſetinisq; proficeret, quando & poſtea ſæpenumero ſeptenos culeos ſingula iugera, hoc eſt amphoras centenas quadragenas muſt dedere. Ac ne quis uictam in hoc antiqui-

» tatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeri-
» bus scripsit. Hunc locum (ut arbitror) ita legebat Hermolaus, in
quo expridem impressis tria aut quatuor uerba mutauit, ut ui-
dere est in eius castigationibus. & cũ prius. cccc. numum legeretur,
ipse millibus recte addendum censuit. ego uero hunc locum mendis
adhuc scatere puto, & duobus in locis ab Hermolao corruptum,
quem quia emendari à me non posse uidebam, transmittendum
diu censui. sed quoniam aliud exemplum non succurrebat unde
ostendere id quod nunc agitur possem, consilium mutaui. ita tamen
ut obseruatis anxie antiquis exemplaribus, & addito quod commi-
nisci potui, locum aliquanto magis perspicuum minusq; mendosum re
ferrem. Hermolaus in altera editione hunc locum declarare cu-
» piens, Videtur (inquit) Steleni uinetum primo. ccc. mil. uæniſſe,
» tum de millibus, mercante Palæmone, non à Steleno, sed ab em-
» ptore primo, demam quadruplicato precio comparatum à Seneca.
» Ego aliter censeo. quare sic legendum existimo, sed maxima eius-
» dem Steleni opera Rhemmio Palæmoni alias grammatica arte cele
» bri in hisce. xx. annis mercato rus sexcentis millibus numum in eo-
» dem Nomentano ex uetustissimo libro in quo hæc per datiuum le-
» guntur, Palæmoni & celebri. nec mercatum sed mercatorijs, ex
» quo mercatorius legendum dico. alioquin frustra Plinius dixisset in
» eodem Nomentano, si de uineto superiore ipse intellexisset. Maxi-
» ma igitur fama fuit Palæmoni opera Steleni. Est enim opera septi-
» mus casus non accusandi. nec Palæmon opera id est agricolationes
» Steleni mercatus est, sed ad rus emendum opera Steleni usus est, qui
» iam documentum industriæ suæ ac solertiæ dederat uænundato ui-
» neto. cccc. millibus numũm. Sequitur. est autem nobilitas uinetis (uel
» mercis ut in omnibus antiquis legitur) per omnia suburbana, ibi
» tamen maxima, quoniam neglecta per indiligentiam prædia per-
» hauriat, malim ut in antiquis & pridem impressis legitur, pa-
» rauerat. hoc sensu, cum aliâs uineæ magno ibi uænirent propter
» uicinitatem, tum illa maxime Palæmonis in pretio erant, quia illa
» comparauerat negligentia dominorum coli desita, ex quo nouali ũ
» uice censebantur. quod Plinius significat dicens eum uineas pastinas-
» se, quod renouasse significat. uix tamen hoc congruit cum Columel.
» lib. IIII. cum in ponenda uite restibilis uineti ultimam conditio-
» nem esse censeat. Quare fortasse Plinius uanitatem in eo arguit. sed
» uanitatem in eo intelligo potius q̃ uineas de integro pastinauit quasi
» restibile uinetum, & cariosum, cum uineæ tantum neglectæ indi-

ligentia

» ligentia cultorum fuiſſent, nec repaſtinatione indigerent. & inferi-
» us. Cura Stenelum agricolam imitatus, lego, cura Steleni dum agri-
» colam imitatur, ſic enim antiqua habent exemplaria. & rurſus in
» ferius, cucurritq; nō nemo ad ſpectandas uuarū in ijs uineis ſirues,
» literis eius altiores pigra ciuitate ſibi patrocinante. In pridē impreſ-
» ſis, altioribus pigra in ciuitate legebatur. ſed Hermolaus illud in
» expungendum cenſuit, & altiores legendū. hoc ſenſu. habuiſſe cau-
» ſam Palæmonem grammaticum quamobrem agrorum curam lite
» ris anteponeret, cum ad id deſidiam ciuitatis ſibi patrocinantem ui
» deret. ego autem altioribus reponendum hoc modo cenſeo. Literis
» eius altioribus pigra uicinitate ſibi patrocinante. hoc ſenſu ut uicini
» quibus confines uineæ Palæmoni multo minus reddebant diligentia
» pari non excultæ, referrent cauſam tanti prouentus in doctrinam
» Palæmonis, q grāmatica arte celebris fuit, ſatyrici teſtimonio q inqt
» =Cede Palæmon. & rurſus.
» Odi Hanc ego quæ repetit uoluitq; Palæmonis artem. Memi-
» nit & Quintilianus. Huc pertinet illud eiuſdem Plinij li. XVIII.
» Caius Furius Creſinus e' ſeruitute liberatus. cū in paruo admodum
» agello largiores multo fructus perciperet, q̄ ex ampliſſimis uicini-
» tas, in inuidia magna erat cū fruges alienas pellicēret ueneficijs,
» quamobrem a' Sp. Albino curuli die dicta metuens damnationem,
» cum in ſuffragium tribus oporteret ire, inſtrumentum ruſticum
» omne in forum attulit, et adduxit filiam ualidam, atq;, ut ait Piſo,
» bene curatam, ac ueſtitam. ferramenta egregie facta, graues ligones,
» uomeres pōderoſos, boues ſaturos, poſtea dixit, Veneficia mea Qui-
» rites hæc ſunt, nec poſſum uobis oſtendere aut in forum adducere
» lucubrationes, uigiliasq; & ſudores. omnium ſententijs itaq; abſolu
» tus eſt. Sic igitur uicinitas non nauatæ in cultu operæ, ſed doctrinæ
» cuidam reconditæ tribuendam cenſebat uberiorem fructum per-
» ceptionem. Sequitur, ut non puderet inuiſo alias & oſtento fu-
» turo tradere palmam eam emptis quadriplicato uineis. ubi in ue-
» tuſto alias regiones & oſtentaturo legimus, in alio oſtentatur. qua-
» re legendum cenſeo, inuiſuro alias regiones & oſtentaturo. ut
» intelligamus Palæmonem tanto pretio ea regione exactum, ali-
» um locum quæſiturum in quo oſtentare pretium induſtriæ ſuæ
» poſſet. Reliqua ita corrupta cenſeo ut ſenſus commode elici
» nequeat. Veniamus nunc ad id quod quærebatur. ſi ſexa-
» ginta iugera quadringentis millibus uænierunt, quæ decem
» millibus aureorum a' nobis æſtimantur, ſex iugera mille au-

ris constiterunt, ut in singula iugera centenos sexagenos senos & se
missem statuere debeamus. Si hoc pretium ex Columellæ rõne æsti-
metur, non uideo cur summam laudem propter hoc adeptus sit Ac
lius, quod Plinius inquit. propterea suspectum numerum habeo, nã
& in quodam antiquo legi. LX. iugerum non amplius uineis ex-
cultis in Nomentano agro, atq; æque numero uænundãtis, ut fortas-
se sic Plinius scripserit, atq; æque numero sestertium uænundãtis.
Qua ratione summa laus fuit in singula iugera centenis millibus
numûm uineam uendidisse, alioqui non magnopere creuisset preti
um, quod non conuenit cum cultu ruris alterius, quod quadruplica
to intra decimum uenditum est, cuius etiam uindemia pendens qua
dringentis millibus numûm addicta ẽ. Rus autem illud cuius Plini
us modum non posuit, centuriam intelligo de qua Colu. loquens ita
» inquit, Centuriam nunc dicimus, ut Varro ait, ducentorum iugerum
» modum. olim autem ab centum iugeribus uocabatur centuria. sed
» mox duplicata nomen retinuit. Cato centuriã uitiariã posuisse ui-
» detur centum iugerum cum inqt, habere oportere qndecim manci-
» pia uinearum iugeribus centum in oliueto modica centuria, inquit
Varro, erat ducentorum iugerum. Ergo hic si centenariã uineã in-
telligamus, sexcentis sestertijs emptam, singula iugera in suburbano
senis millibus constiterunt. i. centenis qnquagenis aureis coronatis, et
pretio quadruplicato intra decimum annum, sexcenis, in quibus dili
genti cultu eò, usq; profectum est à Rhemmio, ut octauo anno uin-
demiã pẽdentem in iugera centenis aureis uẽdiderit, quod Plinius
miraculum uix credibile dixit. ut enim octonos culeos in singula iu
gera statuamus, hoc est uicenos modios Parisinos qnis aureis uinde
mia cuiusq; modij constitit. Hæc tamen summa multo minor est su-
periore si sexagies sestertiûm legamus, & rus centuriã fuisse intelli
gamus De his uineis loquens Columella libro quarto, et Senecæ blan
diens tunc potentia & authoritate apud Neronem prævalenti, ita
» inquit. His certe temporibus & Nomentana regio celeberrima fa-
» ma est illustris, & præcipue quã possidet Seneca uir excellentis in-
» genij atq; doctrinæ. Cuius in prædijs uinearum iugera singula cu-
» leos octonos reddidisse plerunq; compertum est. Ego autem comper
tum habeo in præfectura Parisiensi uineta esse quæ etiam hũc nu
merum excesserint in singula iugera nostra, quæ illic sunt maxima.
Igitur quadruplicatum pretium quater & uicies sestertium fuit.
quod numo nostro sexaginta millia aureorum ualet. ex quo appa
ret Senecam non frustra prædiuitem appellatum esse à Iuuenale.

nam

nam & ipſe apud Tacitum lib. XIIII. ad Neronem ita inquit.
» Quartuſdecimus annus eſt, ex quo ſpei tuæ admotus ſum, octauus
» ut imperium obtines. medio temporis tantum honorum atq; opum
» cumulaſti, ut nihil felicitati meæ deſit niſi moderatio eius. & pau-
» lum infra. Ego ne equeſtri & prouinciali loco ortus, proceribus
» ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes
» nouitas mea enituit? ubi eſt animus ille modicis contentus? Tales
» hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum
» ſpatijs tam lato fœnore exuberat? una defenſio occurrit q̃ mune-
» ribus tuis obniti non debui. ſed uterq; menſuram impleuimus, &
» tu quantum princeps tribuere amico poſſet, & ego quantum ami-
» cus a' principe accipere: mihi ſubueniendum eſt, cum opes meas
» ultra ſuſtinere non poſſim. in hoc uitæ itinere ſenex, & leuiſſimus
» quoq; curis impar, præſidium peto. iube opes meas per procurato-
» res tuos adminiſtrari, & in tuam fortunam recipi. quod tempo-
» ris hortorum aut uillarum curæ ſeponitur, in animum reuocabo.
Verba ſunt Senecæ ab amicis admoniti q̃ ab inimicis apud Nero
nem inſimularetur quaſi ingentes & priuatum ſupra modum eue
» ctas opes quotidie augeret ut Taciti uerbis utar. Inſtantem igitur
» perniciem prouidens, ad principem ultro adijt, immenſi cenſus ceſ-
» ſionem facturus, ut uitæ conſuleret, quod obtinere ei non licuit.
Nunc ſi reputare uelimus quantæ fuerint illæ opes, audiamus Suil
lium Senecæ inimicum & inter alia quoq; exprobrantem apud
» eundem authorem libro XIII. his uerbis. Qua ſapientia, quibus
» philoſophorum præceptis intra quadriennium regiæ amicitiæ ter
» millies ſeſtertiũm parauiſſet? Romæ teſtamenta & orbos uelut in-
» dagine eius capi. Italiam & prouincias immenſo fœnore hauriri.
His uerbis cum ſuperioribus intelligimus Senecam magnos reddi-
tus ex agris & fœnore pecuniæ habuiſſe. q̃ ſi ſeſtertium ter mil-
lies quarto iam anno imperij Neronis quæſiuerat, ut Suillius di-
xit, quid exiſtimemus eum habuiſſe octauo eiuſdem imperij anno,
quando orationem illam ad Neronem habuit? Ter millies, ut ali-
bi diximus, cenſus fuit maior Craſſiano, hoc eſt ſeptuagies quinqui
es centena millia aureũm huius temporis. Olim autem à cenſu no
tæ erant opes hominum, non ut nunc occultæ. profeſſio enim neceſ-
ſitatis erat. Cæterum ex prædictis feracitas uinearum antiquarum
declaratur, cum Plinius dicat, ac ne quis uictam in hoc antiquita-
tem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus ſcri
pſit. & ut redditus optimus intelligeretur, ſubdidit Plinius, efficaci-

bus exemplis, non maria plus temerata conferre mercatori, non in rubrum litus indicum'ue merces petitas, q̃ sedulum ruris larem. sed tanta copia in Cecubis & Setinis Falerniſq; non fuit, quæ primæ authoritatis erant, ut ex Plinio & Columel. nouimus. Nomentanus enim ager feracitate non authoritate præſtantiæ illuſtris erat. Propterea addidit ea uerba Plinius, digna opera quæ in Cœcubis Setinisq; agris proficeret. Prodigio autem ſimile eſt uitem unam, id eſt unam ſtirpem exceſſiſſe uuarum numerum duorum millium, quod Columella dixit. & id dictum de uite pergulari puto. Vnde idem
» alibi. In Albano generis Amnei uitis notas habuimus, numero qui=
» dem perpaucas, uerum ita fertiles, ut in iugo ſingulæ ternas urnas
» præberent. In pergulis autem ſingulæ denas amphoras peræquarent. Nunc citetur locus Plinij lib XVIII. ubi de ſumma fertilitate
» loquitur, ciuitas (inquit) Africæ in mediis ſita arenis ſyrtis petentibus
» Leptim, quæ magna uocatur Tacape, felici ſuper omne miraculum
» rigno ſolo ternis ferè paſſuum millibus in omnem partem. Fons
» abundat, largus quidem ſed certis horarum ſpacijs diſpenſatus in-
» ter incolas. Palmæ ibi prægrandi ſubditur olea, huic ficus, fico pu-
» nica, illi uitis, ſub uite ſeritur frumentum, mox legumen, demum ho-
» lus, omnia eodem anno, omniáq; aliena umbra aluntur. Quaterna
» cubita eius ſoli in quadratum nec ut à porrectis metiantur digitis
» ſed in pugnum contractis, quaternis denarijs uænundantur. Super
» omnia eſt biferam uitem bis anno uindemiare. & niſi multiplici
» partu exinaniatur ubertas, pereant luxuria ſinguli fructus. nunc
» uero toto anno metitur aliquid, conſtatq; fertilitati non occurrere ho
» mines. Hactenus Plinius. Age ineamus rationem. quaterna cubita plena & iuſta in quadratum hexapoda noſtram faciunt. i. tricenos ſenos pedes. quæ menſura octingenties multiplicata duodetrigenta millia & octingentos pedes explet. Nos enim ſuperius docuimus iugerum Romanum octingentas hexapodas habuiſſe. Sic fit ut iugerũ Romanum eius ſoli Africi duodecim millibus & octingentis ſeſtertijs numis conſtiterit. Quæ ære noſtro trecentis & uiginti aureis coronatis ualent. & tamen ita rationem ſubduximus, quaſi plena cubita fuerint. Magna eſt hodie opinio agri noſtri ſuburbani, qui ulignem contrahit à colluuie urbis, holeribus & acetarijs & raphanis & leguminibus ſeritur, & interim pergulis circumueſtitur, ne hyeme quidem niſi ſæuiſſima ceſſans, ſed pretium eius ut arbitror ad tertiam partem illius Africani non accedit. Vnum autem reſtat dicendum, quod conſulto in finem operis dilatum eſt,

ut in

ut in mentione domini noſtri faſtigium operi imponatur. Matthæi
» decimo legitur, ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; Ma-
» giſter ueſter non ſoluit didrachma. Et rurſus. Vade ad mare &
» mitte hamum, & eum piſcem qui primus aſcenderit tolle. & aper
» to ore eius inuenies ſtaterem, illum ſumens da eis pro me & te.
» πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν βάλε ἀγκιστρον. καὶ τὸν ἀναβάντα πρῶτον
» ἰχθὺν ἆρον. καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εὑρήσεις στατῆρα. ἐκεῖνον λα-
» βὼν, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. Sic tamen proprie uerti poteſt.
» Magiſter ueſter non penſitat didrachma? per interrogationem. Eſt
autem didrachmum numus binas drachmas ualens, quomodo &
tetradrachmum quaternas, quod uerbum apud Liuium legitur ut
ſupra adnotauimus. Caſſius ad Cic. Nam iã ternis tetradrachmis
triticum penes Dolobellam eſt. niſi ſi quid nauibus Laodicenorum
ſupportarit, cito fame pereat neceſſe eſt. famem inſtantem ſignificat
ex caritate frumenti, cum medimnus duodenis drachmis
uæniret, ideſt ſeni modij Romani & ſemiſextarius noſter duca-
» to uno. Liranus apud Matthæum, drachmam ſenis denariolis æſti
» mat, & ſic quilibet, inquit, capitaneus domus ſoluebat annuatim
» duodecim Turonenſes. Ego autem tantum didrachmum ualuiſſe
quantum ſeptem ſolidos noſtros Turonicos dico. Hoc eſt ſeptuplum
tum quantum Liranus exiſtimauit. Exodi. XXX. cap. dicitur. Si-
» clus XX. obolos habet. media pars ſicli offeretur domino. qui ha-
» betur in numero a' uiginti annis & ſupra, dabit pretium. Diues
» non addet ad medium ſicli, & pauper nihil minuet. Ioſephus li
bro VII. belli Iudaici de triumpho Veſpaſiani loquens quem egit
» de Iudæis ui ſubactis, Stipendium, inquit, ubicunque degerent Iu
» dæis indixit, binas drachmas ſingulis annis inferre in capitoli-
» um iuſſit ita ut antea Hieroſolymorum templo pendebant. Intel-
ligimus ergo id quod in Exodo dicitur, typum fuiſſe tributi quod
Iudæis a' Romanis iniunctum eſt. non enim primum a' Ve-
ſpaſiano id factum eſt, ſed ab Auguſto qui cenſum impera-
it Iudæis Cyrino præſide. Veſpaſianus autem non in Iudæa
tantum hoc tributum indixit, ſed Iudæis ubi terrarum cunque
agerent. Didrachmum igitur denos obolos hebraicos ualebat,
ſed duodenos atticos, nec didrachmum in ſingulos patresfami-
liarum, ut Liranus cenſuit, hoc eſt in capita famuliarum,
ſed in ſingulos homines ſtatutum, quomodo olim ſemiſiclus
in numerum hominum, id eſt uiritim non domeſticatim conſti-
tutus, in eos quidem qui maiores uiginti annis eſſent. quod

périnde eſt, ac ſi binas operas in ſacra publica conferre iuberentur. nam drachma merces eſt diurna, ut ſupra docuimus de denario diurno loquentes, cuius fit mentio Matthæi. XX. Stater igitur tetradrachmus erat, ut & antea dictum eſt. Nũc igitur in hac mentione ſtateris æſtimentur ſi fieri poteſt diuitiæ hominis uniuspriuati quantum meminerim maximæ. Pythius is eſt Bithynius, quẽ Herodotus in. VII. prodidit Dario Perſarum regi uitem aureã & platanum donauiſſe. Poſteáq; Xerxi Darij filio cum in græciam infeſto exercitu tendens, Celænis urbe Phrygiæ iter faceret, obuiam profectum, regem ipſum, atq; omnem eius exercitum hoſpitio ſuſcepiſſe, xeniísq; magnificis donauiſſe, pecuniam etiam in id bellum præbiturum ſe pollicitum. quam pollicitationem admiratus Xerxes, aſtantes percunctatus eſt quisnam hominum eſſet Pythius, q̃q; pecuniis abundans, qui hoc ultro ſpopondiſſet. Cui cum reſponſum eſſet, illũ eſſe Pythium qui patrem eius Darium uiſendo illo munere uitis ac platani aureæ donauiſſet, actum quoq; nihilominus hominum ditiſſimus ſecundum regem eſſet, Rurſus admiratus Xerxes, & ad Pythium conuerſus, ſciſcitari cœpit, q̃ ingentis pecuniæ fiducia ad
» pollicitationem illam ueniſſet. ad ea Pythius, cum ad mare, inquit,
» græciæ deſcendere te audiſſem, ſtatim opum mearum rationem inire
» aggreſſus ſum. Iam tum enim in animum induxeram pecuniam
» tibi dono dare in bellum id gerendum. Subducta igitur ratione
» argenti quidem talenta duo millia, auri uero myriadas quadrin-
» gentas ſaterum Daricorum ſeptem millibus minus habere me cõ-
» peri, quæ tibi dono dare ſtatui. mihi autem uictus ex mancipijs &
» agricultura ſuppetet. His uerbis Xerxes delectatus, ut tecũ, inquit,
» paria faciam, pro hac liberalitate hoſpitem te meum facio. Quadrin
» gentas uero myriadas numũm de meo explebo datis tibi chiliadibus
» ſeptem, ut quadragies centenis millibus Daricorum ſaterum nihil
» deſit. Proinde quæ hactenus poſſedisti poſſideto, mementóq; talem te
» ſemper præſtare. Hæc enim te facientem nec in præſens, nec in fu
» turum pœnitebit. Hæc ſunt enim uerba Xerxis apud Herodotum.
σοὶ ὦν ἐγὼ ἀντὶ αὐτέων τέρεα τοιάδε δίδωμι, ξεινόντε σὲ ποιεῦμαι ἐμόν.
ἐς τὰς τετρακοσίας μυριάδας τοι τῶν στατήρων ἀπλήσω παρ' ἐμὲ ἐόντα,
δὺς τὰς ἐπὰ χιλιάδας, ἵνα μήτοι ἐπιδεὲς ἔωσι αἱ τετρακόσιαι μυριάδες
ἐπὰ χιλιάδεων, ἀπ' ἧτοι ἀπαρτιλογίη ὑπ' ἐμέο πεπληρομένη, μήτισο τε
αὐτὸς τάπερ ἐκτήσαο. ἐπὶ σασότε εἶναι αἰεὶ τοιοῦτος. οὐ γάρ τοι ταῦτα ποιέοντι ὕστε ὀδὲ τὸ παρεὸν, ὕστε ὀδὲ τὸ μέλλον μεταμελήσει. Plinius libro. XXXIII. de immenſis opibus hominum ſingulorum loquens, Con-

gregate

» gregatæ, inquit, & excedentes numerum opes, quota tamen portio
» erunt Ptolemæi, quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iu-
» dæam octona millia equitum sua pecunia toleraſſe. mille conuiuas
» totidem potorijs uasis, mutantem uasa cum ferculis, saginasse. quota
» uero illæ ipsæ, neq; enim de regibus loquor, portio fuerit Pythij Bi-
» thynij, qui platanum auream, uitemq; nobilem illam Dario regi
» donauit. Xerxis copias hoc est septies. LXXXVIII. millia excepit
epulo, stipendium quinq; mensium frumentumq; pollicitus, ut e` qnq;
liberis senectuti suæ in delectu unus saltem concederetur. In anti-
quis exemplaribus legitur Mille millia hominum excepit epulo.
Vterq; autem numerus mendosus esse uidetur ex Herodoto, qui pe-
ditatum Xerxis ex Asia contractum ter & uicies centena millia ho
minum fuisse dicit præter seruitia & frumentatores. præter classem
cuius magnum numerum facit. Hunc igitur numerum hominum
Pythium hospitio suscepisse uerisimile est, quoniam tantas copias ter-
restres habuit Xerxes cum in Phrygiam uenit. Nam posteaq̃ helle-
spontum transijt numerus exercitus seruitijs & comitatu supra qn
quagies auctus est, ut in superioribus dictum est cum de chœnice lo
queremur. Sed Plinius fortasse Herodotum authorem non secutus
est, sed Trogum, qui Xerxem ex regno suo septingenta hominũ mil
lia cœgisse dicit, & trecenta ex auxiliaribus. Quare Plinius scri-
psisse existimari potest septies octoginta millia, ut subintelligatur cen
tena uerbum, ut supra docuimus, ut sit septies centena octoginta octo
millia. Quod si ex Herodoto restituere placet, sic legendum. Decies
septies octoginta millia. Nam Herodotus præter peditatum etiã octo
ginta millia equitum fuisse author est. Cum autem Plinius dicat Py-
thium quinq; mensium stipendium & frumentum exercitui Xerxis
pollicitum esse, quinq; filiorum suorum nomine, ut tantum uni uaca-
tionem militiæ impetraret, existimo quadragies centena millia sta
terum Daricorum, tanto exercitui in stipendiũ et frumentũ coemẽ-
dum sufficere in quinq; menses potuisse. Vt igitur minimum nume-
rũ sequamur, id est septingenta millia, fac ut singuli in mensem ter-
nos aureos coronatos acceperint, hac ratione in singulos menses sti-
pendium uicies semel centenis millibus stetit, quæ summa quinquies
ducta ob quinq; menses, centies quinquies centena millia efficit. His
equitatus stipendium addendum, quibus trecenta millia auxilia-
rium addere nunc nolui, quia nondum contracta erant auxilia,
quæ post transitum Hellespontiſ sese Persis adiunxerunt ex Macedo
nia, Thessalia, Epiro & Græcia. Nunc igitur de stateribus Daricis

uideamus. Stateres quidam Alexandrei, quidam Darici, quidam erant Philippei. Sed ſtater aureus minam argenti ualebat. Pollux.
» ὁ δὲ χρυσοῦς στατὴρ μνᾶν ἠξίνατο. καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἰσαμένοις τὴν μνᾶν
» τῆς ῥοπῆς στατῆρα ὀνομάζουσι. Aureus, inqt, ſtater minam ualebat. nam & in ijs quæ appenduntur pondus munæ ſtaterem nominaue
» runt. καὶ ὅταν εἴπωσι πεντασάτηρον, πέντε μνῶν ἡγοῦσι λέγειν. & cum dicunt pentaſtaterum, id eſt quinq; ſtaterum pondere, dicere uidentur pentamnon, hoc eſt quimqueminale. hoc ſi eſt uerum, ſtater unus aureus quaternos minimũ aureos numos Romanos ualebat. Quatuor enim aurei Romani quadringentos non amplius ſeſtertios ualebant ut ſatis demonſtratum eſt. ut fuerint ſtateres aurei un-
» ciales, cuiuſmodi fere Luſitanici hodie aurei uiſuntur denis aureis
» æſtimabiles. Demoſth. πρὸς Φορμίωνα. Φορμίων δέ φησιν ἀποδοῦναι
» λάμπιδι ἐν Βοσπόρῳ ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στατῆρας κυζικηνούς. ὁ δὲ κυ-
σικηνὸς ἐξήνατο ἐκεῖ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ δραχμὰς ἀττικάς. Phormo autem dicit reddidiſſe ſe Lampidi in Boſphoro centum & uiginti ſtateres cyzicenos. At ſtater cyzicenus duodetrigenta atticas drachmas
» ualet. & paulo poſt. τῶν μὲν γὰρ ἑκατὸν εἴκοσι στατήρων γίγνονται
» τρισχίλιαι τριακόσιαι ἑξήκοντα. ὁ δὲ τόκος ὁ ἔγγειος ὁ ἐφ' ἑκατὸν τῶν τριά
» κοντα μνῶν ἢ τριῶν καὶ ἑξήκοντα, πεντακόσιαι δραχμαὶ καὶ ἑξήκοντα. Atqui centum & uiginti ſtateres fiunt tria millia trecenta ſexaginta. Fœnus autem terreſtre ſeſquiſextum id eſt bis centeſimum trigenta trium minarum & ſexaginta, quingentæ fiunt drachmæ & ſexaginta. His uerbis apparet ſtaterem cyzicenum paulominus tribus aureis coronatis ualuiſſe, ſed atticos ſtateres & perſicos uberiores multo fuiſſe & pondere & indicatura conijciendum eſt, & præſertim Perſicos cum Babylonium talentum ephectam proportionem ad atticum habuerit. Stateres autem aureos hic intelligimus ex ijs quæ ſequuntur, etiamſi Pollux ſtateris appellatione non magis aureum, q̃ argenteum intelligendum cenſuerit. Sed notanda uerba
» Demoſthenis. Tria millia trecentæ ſexaginta. & rurſus. Trigenta
» trium minarum & ſexaginta. Vbi drachmas ſubintelligi uoluit, communi more loquendi apud græcos, ut apud Romanos num intelliguntur, ut alibi ſæpe diximus. Quomodo autem apud Romanos argentea nomiſmata drachmalia ſignabantur Athenienſium imitatione, & aurea didrachma erant, ſic apud Athenien. & Perſas & Macedonas ſtateres aurei geminato pondere ſignabãtur, hoc eſt octonis drachmis. certe nomiſma unum hoc triennio argenteum uidi cuius lemma erat λυσιμάχου βασιλέως, Lyſimachi regis. cuius pon-

dus tunc non examinaui, nec alioqui numum magnopere considerandum duxi, q̃ nihil tum harum rerum cogitarem, quare nec mihi oblatum mercatus sum. Hoc autem anno cum anxie perquirerẽ, & ter quaterq; argento rependere paratus essem, in tertias quartasq; manus peruenisse comperi, & tandem hinc exportatum. sed cum ab ijs percunctarer qui maxime meminisse uidebantur quantum ponderis traheret, aiebat unus se existimare semunciale nomisma fuisse. Id ille mihi facile persuasit, q̃ alter maius etiam pondus meminisse se dicebat, & ea mihi magnitudo nomismatis oculis obuersabatur, quæ (ut minimum) æquaret denarium Mediolanensem. rescaui etiam a tertio in cuius tunc manu esset, id est cui ipse id dono dedisset (in quartam enim manum uenerat) sed uidere mihi postea non contigit. Siue autem stater is fuerit siue non, Darius tamen stater non minus denis aureis nostris ualuit, id est argenti mina. qua ratione fit, ut quadragies centena millia dariorum, quadringenties centena millia coronatorum ualuerint. Nunc igitur apparet Pythium Bithynium non modo septingentis & octoginta millibus, sed plane decies centenis millibus atque adeo decies septies centenis, & equitatui præterea & classi stipendium & frumentum suppeditare in quinq; menses potuisse. Hic obiter nonnihil dicendum de militari stipendio. cuius modus cum parum antehac statui potuisset, historia Cornelij Taciti Romæ nuper edita restitutis aliquot libris, nobis occasionem dedit & ansam aliquid de eo explicandi. Stipendium militare quo tempore institutum fuerit, Liuius libro quarto ab urbe condita docet de Anxuris expugnatione loquẽs
» his uerbis. Oppidum uetere fortuna opulentum tres exercitus
» diripuere, eaq; primum benignitas imperatorum plebem patri-
» bus conciliauit. additum deinde omnium maxime tempestiuo prin-
» cipum in multitudinem munere, ut ante mentionem ullam plebis tri
» bunorum ue decerneret senatus ut stipendium miles de publico ac-
» ciperet, cum ante id tempus de suo quisq; functus eo munere esset.
» nihil unquam acceptum a plebe tanto gaudio traditur. Idem pau-
» lum infra. Postremo indicto iam tributo edixerunt etiam tribuni
» auxilio se futuros si quis in militare stipendium tributum non con-
» tulisset. Patres bene cœptam rem perseueranter tueri. conferre
» ipsi primi. & quia nondum argentum signatum erat, æs graue plau
» stris quidam ad ærarium conuehentes, speciosam etiam collationem
faciebãt. His Liuij uerbis apparet cur æra merere milites dicantur, curq; ærariũ dictũ sit, ab ære scilicet graui nõdũ argẽteo numo p-

cusso. Tacitus uero lib. I. ab excæssu Augusti, de seditione Pannonica loquens quæ circa initium principatus Tyberij contigit, ita inqt; uerba seditionem agitantium referẽs. Quando ausuros exposcere remedia, nisi nouum acnutantem adhuc principem precibus uel armis adirent? Satis p tot annos ignauia peccatum, q tricena aut quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex uulneribus corpore tolerent ne dimissis quidem finem esse militiæ, sed apud uexillum retentos, alio uocabulo eosdem labores perferre. ac si quis tot casus uita superauerit, trahi adhuc diuersas in terras, ubi per nomen agrorum ulignes paludum uel inculta montium accipiant. Enimuero militiam ipsam grauem infructuosam, denis in diem assibus animam & corpus æstimari. Hinc uestem arma tentoria, hinc sæuitiã centurionum & uacationes munerum redimi. at Hercule uerbera & uulnera, duram hyemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiterna. nec aliud leuamentum q̃ si certis sub legibus militia iniretur, ut singulos denarios mererent, sextusdecimus stipendij annus finem afferret ne ultra sub uexillis tenerentur, sed ijsdem in castris præmium pecunia solueretur. An prætorias cohortes quæ binos denarios acciperent, quæ post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? & paulo post. Responsum est à concione mandata esse Clementi cẽturioni quæ perferret. is orditur de missione à sexdecim annis, de præmijs finitæ militiæ, ut denarius diurnum stipẽdium foret, ne ueterani sub uexillo haberentur. et rursus de instaurata seditione loquẽs. Igitur uoluntatis inter se rationibus placitum ut epistolæ nomine principis scriberentur, missionẽ dari uicena stipendia meritis. exauthorari q̃ senadena fecissent, ac retineri sub uexillo cæterorũ immunes nisi propulsandi hostis. His uerbis apparet ueteranos milites aliquãdo tricena stipẽdia implere solitos, aliquando quadragena, aliquando uicena. nec ullum tempus perpetuo statutum fuisse. Simul ueteranos militia exauthoratos non statim missionem adipisci solitos, sed indulgentiore militia sub uexillis retineri quoad præmia et colonias acciperent. ex quo planius intelligitur id quod Tranquillus in Tiberio scribit. atq; etiã missiones ueteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compẽdium captans. Verum ut supradictis Taciti uerbis intelligimus denos asses diurnum stipẽdium militare fuisse, ita eadem uerba hoc significare uidentur denarium maius stipendium assibus denis fuisse. ut fortasse hoc adiuuare id possit q̃d superius hoc eodem libro diximus de denario quem Vitruuius se-

decim assibus ualuisse tradidit Augusti tempore. quãq olim signato statim argento denarius decem assibus ualuisset. Quã rursus opinionem euertere uidetur Plinij dictum lib. XXXIII. his uerbis. Po
» stea Annibale urgẽte. Q. Fabio maximo dictatore asses uncuales fa
» cti. placuitq; denarium sedecim assibus permutari. quinarium octo
» nis, sestertium quaternis. Ita resp. dimidium lucrata est. In militari
» tamen stipendio semper denarius pro decem assibus datus. Hoc igitur lectores uiderint ac statuerint pro suo quisq; captu aut arbitratu, quando id summam rei à nobis compertæ & explicatæ labefactare non potest, ut alibi diximus. Milites autem Romanos diurno stipendio denarium meruisse congruit cum eo quod ex Thucydide scripsimus, de classiario milite qui suo ministriq; nomine binas drachmas merebat apud Athenienses. Tricenæ drachmæ id est stipendium menstruum tribus aureis coronatis ualebant. Centuriones uero duplex stipendium & equites triplex merebant. Quare Liuius
» lib. septimo ab urbe condita, æque, inquit, impotens postulatum fu-
» it ut de stipendio equitum (merebant autem triplex ea tempestate)
» æra demerentur, q aduersati coniurationi fuissent. hac ratione Liuij equites nouenos nostros coronatos merebant in mensem. nunc nostri octonos & semissem merent. Prætoriani autem milites duplex stipendium merebant, qui castra circa urbem habebant quasi stipãtes principem. Erant enim & prætoriani milites & cohortes urbanæ, quod Tranquil. his uerbis significat de Augusto loquens. Lega-
» uit prætorianis militibus singula millia numũm, cohortibus urba-
» nis quingenos, legionarijs trecenos numos. Licet igitur hinc æstimare opulentiam imperij Romani sub Augusto, qui centum & quadraginta legiones sub signis prouinciatim dispositas habuit. cũ unaquæq; legio minima æstimatione in annuo stipendio ducena millia aureũm coronatorum ferret, etiam sine equitum stipendio. Denæ. n. cohortes quingentariæ in legionibus erant, & centuriones duplex stipendium habebant. Auctum autem postea militum stipẽdium fuisse ex eo apparet, q Tranquillus ait in Domitiano, Addidit & quartum stipendium militi aureos ternos. Hæc uerba significare uidentur sub Domitiano quartum incrementum milites accepisse. Sed Tranquillus dubium id nobis reliquit utrum menstruos aureos an potius annuos intelligamus. ego tamen menstruos intelligo. Milites etiam præter pecuniam annonas & sagula & frumentum interdũ accepisse legimus apud historicos, & præsertim apud Lampridium in Alexandro. nonme præterit Flauium Blondum libro sexto

Romæ triumphantis hæc aliter tradidisse. Sed ei non assensus sum. Hæc ut libro nostro tumultuarie adderem me compulit Franciscus Deloinus iudicum unus centenariæ famigeratæq; curiæ. q ut est inter iuris pitissimos antiquarum rerum studiosissimus, huius loci Taciti Cornelij tempestiue me admonuit, cum altera forte editione liber noster ad hunc locum impressus esset. ut si postridie admonitus essem, locum nullum hæc add tuncula inuentura capacem sui fuerit. Librum apud nos attulerat uir literarum sacrarum professor facundissimus omniumq; bonorum authorum conquisitor & indagator sagacissimus Guilielmus Paruus, agens in comitatu principis, sacerq; ut ita loquar, oricularius eius. Eum librum Deloinus cum ab eo utendum rogasset, aut iure potius amicitiæ præcupide sumpsisset, (unus enim tantum apud nos erat,) me quoq; ipsi ambo legere eum uoluerunt, ut in aliqua libri hiulca parte id quod de stipendio militari Tacitus scripserat, adsuerem. Hæc ferè sunt quæ de re numaria mensurisq; dici potuerunt. cuius rei semina se libasse Hermolaus Barbarus longe ingenio nobis doctrinaq; multiplici præstans in glossematis illis gloriatus est quæ in Plinium edidit gloriæ suæ segetem ac materiam, quem tamen authorem sic quoq; ad nos peruenisse dico, ut seminarium laudum studiosis omnibus in eo quotidie renascatur, etiam si ille primitias decerpsit. sed cum ipse multa de talento sestertio & libra colligentis quidem more non diligentis commemorasset, poteram inquit plura, sed quæ carptim, cursimq; uelut
» semina materiæ difficillimæ libauimus, dilato in aliud tempus pleniore commentario sufficiant. mihi uero ille farraginem authoritatum diuersissima tradentium, immo ut plane dicam, segetum antipathiam miscuisse uidetur, & in unum semina dissidentia confudisse, ex quibus frugem aliquam bonam quonam modo sperare potuerit & promittere non intelligo, aliorum autem erit iudicium. Nos commentationis ab eo promissæ, sed erroneæ, nisi fallor, indagine inchoatæ, cæcas & perplexas ambages à capite rem exorsi, ita explorasse uidemur, & à limine statim introrsus perspectas luculentis uestigijs remeabiles feciſſe, ut in Mæandros potius digressionum insinuasse, sic enim res ferebat, q in Labyrinthum quendam disputationis iudicari debeamus. Deprehensi aliquibus in locis hæsimus, uel uerius substitimus, nusquam tamen aut flexu prænaricationis, aut saltu reticentiæ uel obliuionis, aut deniq; præcipitio temeritatis elapsi. ponderum & mensurarum tractationem ita explicauimus, ut res natura inter se cognatæ, nominum etiam communio-

nem & ueluti gentilitatem agnoſcerent. Quid tum, dicat aliquis, doctioribus igitur te præferendum cenſes? In hoc uno ego uero, cæteris in rebus ijs libens cedo quibus omnia propémodum debeo. ſic ſua hactenus cuiuſq; fuit in reparatione latinæ linguæ palma. Hoc ius non modo æqualium noſtrorum, ſed etiam poſteritatis erit, etiam ſi ius obtinere nunc Galli apud iudices Gallos nequeunt. neq; uero prærepta unius aut alterius rei gloria, commentandi quoque in poſterum materia conſumpta, quæ adhuc larga ſupereſt. Hoc tantum refert q̃ clariorum quidem illi aut plurium palmarum decora tulerunt, ego fortaſſe inter exigua ingenia qualibet acquieſcere palma & debeam, & poſſim. ſed alios ita uelim animatos eſſe, noſtrates præcipue, quorum maxime gratia hoc opus ſuſcipiendum duxi, ut maximum quodq; decus ſic in medio poſitum eſſe putent, ut ingenium tantum & diligentiam referre non genus & cœlum putent. ſic fiet ut in huius laudis curriculo Italia omnium gentium magiſtra, lampadem, quod aiunt, Galliæ non tradat, ſed commodet, aut tradat quidem ſed fiduciariam uel precariam, uel potius det utendam uſu nobis & illis promiſcuo. Quidni enim ſperemus quod alijs non negatum eſt qui longius remoti ſunt? Rumpantur licet Miſopatrides, id eſt patriam ciues q; ſuos exoſi, natura Gallos hac dote non fraudauit, tametſi huius ætatis moribus, uel paucorum hominum uitio qui rerum arbitrium tenent, factum eſt, ut literarum bonarum ſtudium nihil ad reipublicæ moderamen pertinere uideatur. Rempublicam ſemper appellare inſtitui abuſiue fortaſſe, in qua plurima ad priuatam utilitatem referri exiſtimantur. Propter quod uidemus eo iam maieſtatem publicam decidiſſe, ut cenſu ciues opibus q; multo magis, q̃ ſenſu & probatis moribus cenſeantur. Hinc illa ſtulta ac ridenda quorundam reputatio, qui nulla prorſus arte memorabili imbuti, ob uulgares quidem ut apud Romanos facultates, ut apud nos propémodum principales, non ſe modo copioſos, ſed etiam, ſi dijs placet, beatos arbitrantur. cum ſi ad Romanos modulos diuitis appellationem metiamur, perpaucos hodie norimus præter primores procerum, quorum cenſus centies & quinquagies ſeſtertium æſtimetur. At tantam ſummam Pallas homo libertinus accepit, id q; decreto Romani ſenatus, ob id q̃ referendum ad curiam cenſuiſſet de fœminis, quæ ſe ſeruis concubitu miſcuiſſent, eaque relatione ſtatutum, ut quæ ignaro domino ad id prolapſa probaretur, in ſeruitutem ſui conſenſiſſe uideretur. Cuius rei

authorem Tacitum, Pliniuḿq; oratorem habemus. Id́q; senatusconsultum postea à Iustiniano principe sublatum est. Quis autem hodie eorum qui aurum metiri non numerare dicuntur, uel etiam qui pala uersare aureos grũmulos dictitantur, ducenties sestertium possidere creditur? At Aesopus tragœdus post cœnas illas luxu stupendo memorabiles, tantundem hæredi filio reliquit, unde margaritas ipse sorbendas conuiuis apposuit non mediocris pretij. Age Curio tribunus plæbis nonne sexcenties sestertium æris alieni habuisse memoratur? quod périnde est, ac si nunc dicas quindecies centena millia aureorum, tanti tamen & pluris Cæsar ciuis adhuc Romanus nondum dictator, in Gallia res gerens, conciones eius ad populũ licitatus est, & redemit. Paulus consul Romanus mille & quingentis talentis eidem Cæsari eodem tempore authoritatem sui consulatus addixit, ea demum lege ut Remp. exagitanti patientiam accommodaret. Iam senatores Romanos qui defecti facultatibus dicerentur, quingena quotannis sestertia solitos accipere à principibus constat, quis honestam, sic enim aiebant, paupertatem tolerare possent innocenter. Nunc uero quotus quisq; tantum habet pensitationis annuæ si paucos gentilium regis excipias? Contra Nero perditis iam rebus, senatum Romanum coegit centies sestertium sibi quotannis pensitare. quam summam sine stupore meminisse iam nemo potest. Mitto q̃ Ciceroni oratori qui semper à Romanis tenuis existimatus est, superficies ædium senatus consulto non minoris quinquaginta millibus aureũm nostrorum æstimata est, & uillaticum ædificium pluris q̃ duodecim. Seneca etiam uir philosophus, ut ex eius monumentis apparet, sed rerum actui præpositus à Nerone, quadriennio ter millies sestertiũm quæsiuit, quod certe necesse est, ut fidem scriptis eius & authoritatem deroget. Si enim scripta eius æstimentur, nemo unq̃ animosius calcasse diuitias, & pauperiem securã astrictius eo amplexus fuisse uidebitur. Tarius Rufus, quod pene omisi, infima natalium humilitate consulatum militari industria meritus, circiter mille sestertiũm liberalitate Augusti congestum agris coemundis exhausit, ut author est Plinius libro decimooctauo. Seneca author est Lentulum Augurem eodem Augusto principe quater millies suum uidisse, quanti hodie decem primorum Galliæ patrimonia esse uix possunt, etiam quanti plurimo uænire possunt æstimata. Ab hoc numero principem tantum & generum eius eximo, cui regnum debetur si regi superstes fuerit. Quonam modo igitur beatos existimare possumus, qui omneis cogitationes suas,

omneis

omneis animi ſenſus, omneis uitæ actiones, omnia publica, priuatáq; officia, & uiuendi deniq; moriendiq; rationem ad cumulandas opes referunt, quæ in priuatis hodie fortunis eſſe non niſi deſpicabiles poſſunt? Vnum tantum genus hominum excipi neceſſe eſt, quod omnium ipſum generum minime eſſe excæptum oportebat. Hi ſunt ſacerdotes, quos nunc fermè ſolos ſecundum reges & principes opulentos eſſe cernimus, & plurimum opibus tribuere. quod genus unum reges inter amicos habent, in quo ſe ſuamq; admiren tur potentiam. nulla enim æque parte uitæ beatores ipſis mortalium eſſe licet. Hic mihi quæ memini uidiq; reputanti, exclamare ſubit, miſeram te ſimul & fortunatam Franciam, tu ut maiorum placita ſenatuſconſultis ſacroſanctis confirmata, tot annorum uſu comprobata, ambitione nunc ſcelerata antiquare contendas? & ſingularem prærogatiuam pontificatui ſummo non eblanditam, non expreſſam, non emendicatam, ſed maiorum noſtrorum merito poſtulatam, exoratam, repenſam, ut tibi uni iure priſco, à maiorum gentium pontificibus prodito in rerum ſacrarum conſtitutione uti liceret, nunc indultæ legis abuſu feſtines ire perditum? unde igitur tibi frontem peculiarem illam ſanctionem citandi, qua tu tantopere gloriare uelut decore quodam religionis? unde libertatem aut fiduciam Chriſtianiſſimam te uocandi, ſi non qua religione eximium nomen, legeḿq; pietatis tuæ teſtem comparaſti, eadem religione tu ipſa retinere uis? O plaudendũ erratum hoſtibus tuis illis, qui hoc tibi felicitatis, regniq; fortaſſe Palladium, uelut cœlo delapſum munus inuident, quo uel ablato uel intercidente tu perinde fortunata eſſe non potes. Vide quæſo ne te nimium terrigenis illis credas quos ob id gigantes appellauit antiquitas, qui titulosas amplitudines architectantes, Aloidarum exemplo theomachiam meditari uidentur. Nam ut illi immanium ſpirituum homines Pelion Oſſæ aduoluentes, & ijs rurſus Pindum & Othrin Lapitharum ſedem ſubuehentes, in cœlum tandem ſcandere, & ſuperis uim afferre cogitabant, ſic iſti pontificatus & antiſtitia alijs alia adaggerantes, ipſa ſtrue diſſentanea rerum male cohærentium, uim inferre ſuperis ſacriſq; canonibus quos patres ſuaſerunt, merito dictitantur. Horum nonnullos nec prudentia nec doctrina præditos uir quidam acer apud nos cum uideret, dicere haud inficete ſolebat, abſurdos oportere eſſe choragos aut certe diſſolutos, qui Herculis Titanumq; perſonas uenuſtulis interdum cupidinibus accommodarent. Harum enim rerum culpã à capite & uerticæ Chri-

ſuani nominis publicus conſenſus arceſſit, q niſi recte conſtitutus ſit, inferiora ab eo membra morborum cauſas trahunt. Quare in uotis eſſe piorum identidem uidemus ſtatim atq; illa indignitas oculis obuerſatur, ut aut columen eccleſiæ componat prouidentia, aut certe aliud commodius & congruentius reponat. Idq; merito in uotis eſt. Columne enim uitioſo uel infirmo, tectum ædis ſacræ aut corruat neceſſe eſt, aut collabefactetur, ac ſubinde turbinibus & procellis omnia intus pateant, errorum nebulæ ſubeant, & decumbentibus pruinis interiora frigeant, ut ne ignis qdem ille caritatis æternus ultra manere poſſit. Neq; uero me latet ipſa domus fundamenta in petram firmiſſimam artifici manu iacta, nulla ui poſſe conuelli uel ſubrui, non aëria, non terrena. Nam ne operis quidem compages diuina manu coagmentata, ullo diſturbari machinamento poteſt. ſed decor operis in aſpectu & expolitio emendata non manent, ex quibus authoritas ædibus comparatur. Nunc autem pietas & religio huius ædis ædituæ magno uociferatu queruntur eam proportionem aſſeruatam non eſſe, quã architectonicæ manus primum modulatæ ſunt. id quod caput eſſe conſtat dedecoris luculenti. Huius inconcinnitatis cauſam homines ad Mercurium referunt inſtitorem, qui iam inde ex quo lumen mundi regere, & auriga ſummi currus eſſe cœpit, non ut olim Phaëton cum ſe in currum lumnoſum ſuſtuliſſet, conflagrationem orbi intuliſſe, ſed tenebras potius teterrimas offudiſſe dictitatur. unde factum eſſe uidemus ut in caſtris ſacroſanctis plerunq; nihil recte atq; ordine conſtitutum eſſe uideatur. Primum uix decimus quiſq; ordines ducentium decumana porta ingredi exiſtimatur. deinde laxiſſime quidam tendentes, uix gregario militi locum ueſtigialem relinquunt. adde q nec manipulos recenſere, nec cohortes ipſi concenturiare nouerunt. quid q plures ſtationes obtinent, qui uni ſatis eſſe nequeunt? quid ſi etiam omneis eas deſerentes, longiſſime per urbes expatiari uidentur, hoſtilis incurſus & populationum ſecuri, nec minus ſtipendia illis procedunt, q̃ ſi ab ſtatuis pedem tranſuerſum non diſcederent? Iam illud cuiuſmodi eſſe dicemus, q qui plurium uicem gerunt, ij immunes fere ſolent eſſe, ut ne uitem quidem ſaltem centurialem in ſpeciem teneant, cuius metu munifices in opere milites contineant? quid qui perpetuam immunitatem habent, regum & principum latera indecore ſtipantes, æterna animi deſtinatione ad ſtatuis caſtris domui emanſitantes? qui ſi diſciplina caſtrorum ualeret, pro caſtris ipſis uigiles excubare deberent. Hæc fierent ſi

in augustali ordines & uacationes non uænirent? si non atra inauspicataq; Celæno contactu suo fœdissimo res purissimas atq; sanctissimas quotidie impiaret? Etenim per Christum ipsum sacerdotij conditorem utrum qui scelerata porta in ecclesiam castrensem irrupisse se sciunt (de quibusdam loquor non de plurimis) in ecclesiam ouantem & cœlestem admissum iri se putant? num commercium aliquod superis esse sperant cum ijs qui cothurnatis flagitijs se sacraq; Christiana conscelerare non timent? Proinde uideamus quidnã habet simile hodiernus antistitum status & sacræ ciuitatis procerum, cum Christo ciuitatis eius conditore & comitatu ipsius. Non ne si in uniuersum cleri nostri faciem cultumq; consideres, dicere cogeris sponsam, ut ita dicam, sponso nuncium remisisse, suasq; ipsum sibi res habere iussisse? Ille paupertatis assertor, & erumnosorum signifer, cohorte etiam pullata semper stipatus erat. Hi opibus circunfluentes & delitijs otioq; torpidi, conspicui in aula uolunt esse seriato lautoq; comitatu. atque inter hos, si superis placet, Hieroduli quidam uidentur, homines sacræ seruituti mancipati, quos ne in publicum quidem prodire moribus deuotorum conuenit, nisi operam interim religioni & pietati nauare uideantur. Ille cum nihil posset dere uisus est, tum suos omneis assecias omnium fortunarum possessione deiecit. Hi unde illi deiecti sponte decesserant, cum eorum sint successores, uelut interdicto recuperatorio opulentam etiam bonorum possessionem reposcunt. Auspice igitur Mercurio contracta sponsalia non pronuba pietate, nec charitatem nec reuerentiam coniugij sacrosancti retinent, nec ad frugem aliquam bonam salutaremq; perueniunt. Age quanam tandem causa sacrosanctos esse se uolunt? nempe q̃ homines insignibus Christi amicti inter arma orthodoxa inuiolabiles semper fuerunt, non aliter, atque caduceatores hodie paludati inter acies commeant. Si igitur gestamina & exuuiæ Christi sacrosanctos eos ac reuerendos faciunt, non'ne cultus & habitus Christicolis dissentaneus profanos eos facit quod quidem in ipsis est? O stultam hominum opinionem. atqui si ueneranda cruce quasi claua Herculis Alexicaci, si lituo summoueri se turba ab eis patitur pullata iuxta & purpurata, si magistratibus & honoribus fungentes, fasces eis ciuiles & prætextas summittunt, & quidem cum summa animi æquitate, ampliora utique ea insignia existimare debebant, quæ Teletarches ipse Christus cœrimonijs suis consecrauit, & quibus etiam sceptra regum summitti nonnunquam constituit, q̃ fastum luxu con-

ſpicuum, qui proceres tantum & potentatus decet, & quo uno ſuſpici ſe maxime diuites à plebecula uolunt. Quod ſi cæteri hominum ordines exemplo ab eis prodito exuere dei reuerentiam & pontificale obſequium in animum inducerent, conſecratáq; à maioribus patrimonia ſacroſancta non haberent, nec piaculum eſſe putarent eos uiros uiolare quos Chriſtus dominus noſter delitias ſuas uocauit, quid iſtis tandem fieret, quis citra culturam & ſementem, ut aiunt, omnia naſci uidemus? Erubeſcant igitur aliquando, & caueant ne animos ſaltem militareis & feroces exoluant religione, & quandoquidem ipſi ſacra profanis permiſcuerunt, uideant etiam etiamq; ne eorum licentiam uulgus hominum albam, ut dicitur, amuſſim eſſe interpretetur, quæ diſcrimen ſacri profaniq; ſuſtuliſſe iam uidetur. Sed quando in opulentia regia & redditibus opimus ſumma eorum felicitas ſita eſt, quæro quo tandem titulo ea ſe poſſidere credant. neque enim quolibet titulo fructus ſuos faciunt. atqui ut omnia genera rerum legitime quærendarum recenſeant, nullum, ut opinor, aliud inuenient quo iuſte, atq; innocenter hæc poſſidere poſſint quàm pro donato. At hoc titulo poſſidenti non ſatis eſt rem ſibi eſſe donatam opinari, ſed reuera donatam eſſe oportet, alioqui eam uſu ſuam facere non poteſt. Mitto q̃ ſiquid mei iudicij eſt, ut utar antiquo uerbo ſententiam dicentium, hæc non eis donata dici debent, ſed fidei commiſſa, quod uerbum non modo fidem bonam, ſed etiam neceſſitatem rerum reſtituendarum agnoſcit. id quod ſi non in omnia, certe in ea ſacerdotia ualet quæ fiducia contracta aut deferuntur, aut conferuntur. Sed quoniam priſca iam ſeueritas uetuſtatem non perferre creditur, ut id quod dictum eſt præteream, certe peculiari ſe titulo ſeu fidei commiſſum ſeu donatum tenere non negabunt. Quod ſi fateantur, num etiam tum fructus ita ſuos facient, ut & helluari, & obligurire, & per luxum profuſiſſimum abſumere ex anim ſui uel libidine uel ſententia poſſint? niſi uero non peculiare eſſe poteſt quod a domino ſeruus, & clericus ſeruus accipit, in coloniam ipſe dominicam aſcriptus. Accipit autem in Francia aut à domino protinus paracleto ſuffragatore, quod rarum eſt, aut à ſummo domini atrienſi, quod frequenter euenit. quod autem ſecus quæritur id eſt ſacrilega indicatione, id à prædone poſſeſſum in ius tranſire non poteſt. ſic fit ut nihil peculij habeant quod non ſit profectitium, & calendarium factitare debeant & diurnum. niſi ſi fortaſſe antiſtitum actus lege euangelica tabularum conficiendarum neceſſitate ſo-

lutus

lutus poteſt eſſe, cum antiſtes aut cœnobiarcha nunq̃ officio perfunctus eſſe uideatur, anteq̃ omnia penſa familiæ exegit accurate. Neq; enim antiſtites promi condi penus dominicæ cenſentur eſſe, & ſummæ rei familiaris diſpenſandæ præeſſe, & non uniuerſi actus cui præſunt ratio ad numum eis conſtare debet. Nam q placita maiorum inferiores & minutulos actus pontificalis liberalitatis & muneris eſſe uoluerunt, id ideo factum eſſe clarum eſt, q ut uicariorũ olim errata atrienſes præſtabant, ſic illorum iſti tenentur uel perperam uel negligenter tranſactis, uſq; adeo ut eorum reliquamenta horũ fide ſtare credantur. Quoniam uero hæc meminiſſe nequeunt qui bonam partem ætatis inter aulicos agunt omni lege ſolutos, etiam ſi legitimam ipſi perſonam ſtandi in eo conuentu habere non putantur, de ſummo ſane iure decedamus, & de ſuo ac domeſtico & contubernali tantum actu tabulas eos proferre poſtulemus. Fac igitur, quoniam id mediocre eſt, in pagnam acceptorum decem eſſe millia aureorum relata, quantulã eius ſummæ partẽ expenſam domino ferre poſſint, qui nihil aut parũ in uſus pios uertunt? Age reatentur expenſorum nomina, pro ſuperi immortales, in cupedias, in delitias popinales, & in luxũ menſariũ in equitum numeroſum & elegans in inſtrumentum lautum epiſcopij, in ſupellectilem, in uaſa argentea, in ueſtem ſtragulam & peripetaſmata. in ſtipendiũ cohortis honorariæ ſericatorum & calamiſtratorum. in auitum & accipitrarios. in uenaticum miniſterium inſtrumentumq; in ferculorũ ſtructores in ſcurras, in ludios, in acromata, in thymelicos, in eos quos à cauillis habent & à uoluptatibus. in delitiarum mille nomina. Adde etiáſi placet, in aleã & in ea deniq; quæ non niſi ſubdititio nomine in rationes referuntur, & quæ in ea cedunt quæ feriatos oblectant, & animi cauſa uel morigeris uel aliter obſequioſis expenſantur. In his nominibus ita cõſumptã acceptorum ſummã inuenies, ut uix decima pars in erogationes pias & in rem dominicam ſuperſit. & hactenus ita loquor quaſi in libros cœmundos nihil cedat, & in eos quos antiſtites noſtri, ut credo, à ſtudijs habere ſolent. Certe multi ſunt eiuſmodi queis omnino decebat bonis interdictum eſſe, & curatores ut furioſis dari, id quod nullo iure pontificio cautũ eſſe mirũ eſt. Ecqua enim eſſe maior dementia poteſt, q̃ ſi ſeruus per nequitiam peculium dilapidet à domino profectũ ſeueriſſimo, q uitæ & necis horrendæ liberam poteſtatem habeat? Quomodo igitur helluones ſacri patrimonij paria cũ rationibus domini facient ad extremum, q nihil nunc penſi habere uidentur quo

minus ampliſſimorum ſacerdotiorum redditus in delitias & nugas & faſtum ab eo ordine abhorrẽtem prodigant? atq; ita prodigant ut non ſibi tantum damnoſi & exitiabiles eſſe, ſed etiam conſpicua luxurie periculum & errorem contuentibus creare uideantur? q̃ cum eos nec dei nec legum uident eſſe metuentes, ſenſim et ipſi ſacræ legis exuunt reuerentiam. Niſi uero putamus prægrandes a' maioribus noſtris ubereſq; poſſeſſiones, non modo gentilitijs hæreditatibus detractas, ſed etiam iuri humano & commercio exemptas, ut libidini & uoluptati ſacerdotali ſeruirent, & opima prædia optimo eos iure ac nulli uectigalia tenere uoluiſſe, ut eorum aſſeclis cincinnatulis & prælauto cultu nitentibus ſtipendia penſitarent. Dominus noſter e' prouincia iamiam deceſſurus palàm uociferatus eſt ſe uiam eſſe & ueritatem, num igitur aut ipſe aut eius è uestigio ſequaces hæc exempla prodiderunt? nuncubi in ea uia quã inierũt, harum rerum uestigia reliquerunt? Ecquando autem hæc uestigia in montem ferre ſacrum uiſa ſunt? poſtremo ecquis hanc uiam ſecuit eorum quidem quos decreta pontificia inter diuos referendos eſſe cenſuerunt? Verum, ò ſuperi boni, quonam modo Chriſti imitatores eſſe poſſunt, qui & parens ipſe caritatis et aſſertor ſummittentium ſe animorum fuit, ſi familiæ domni benigne non faciunt, aut ſi animo ſublimipeta emnere ſuper cæteros omni modo geſtiunt? O' religionem neglectam, ò mores euerſos & præpoſteros. Hi ſarctores et cupedinarios, & luxus uoluptatisq; inſtitores adiuuant, quos frugalitatis & continentiæ authores eſſe decebat, ut domeſtica parſimonia quæſitis egentium & deſtitutorum multitudini opitulari poſſent. Quam ſi ij qui profana patrimonia uel hæreditate uel iuſto mancipio acceperunt, conficiendarum rationum lege non ſunt ſoluti (id. n. reſponſis eorum cauetur qui diuini iuris prudentes fuiſſe perhibentur, nec ratione caret. Nam quis noſtrum non precario poſſidet q̃ quid habet, & uectigale poſſidet? Sed nos exitiabili errore ducti, aduentitia nobis omnia eſſe credimus & omni præſtatione libera quæ titulo quocunq; ciuili parauimus). Si igitur profanæ facultates, et omni religione puræ, ita tamen affectæ ſunt primigenio iure, & ita in fide ſumma poſitæ rerum omnium conditoris, qui quiduis quocunq; tempore pignerari pro poteſtate poteſt, ut unicuiq; mortalium accepti debeat & expẽſi ratio apud deum cõſtare, niſi nexũ ad extremum uult inire, q̃d ijs fiet ſeruis nequã q̃ nihil non habent peculiare, & nulla nõ in parte peculij conturbare noſcuntur? utrum uerba pro rebus creditori cidẽ & domno ſperant ſe reddituros?

At is

At is nomina se exacturum fœneratoria acerbitate prædixit. Nũc centesimo comite feroces & opibus æmulis regiæ opulẽtiæ, maximatum pecunia miseri appellabuntur. Num igitur debita tunc trãscribere licæbit, aut expromissores dare? quos? Nullus enim præsto erit q̃ expẽsum sibi aliq̃d ferri uelit, eorum q̃dem q̃bus dominus fide sua dari iussit, nec dominus acceptum feret q̃cq̃d non in pias aut honestas erogationes expensum est. Age quonam tandẽ modo rationes suas domino approbabunt, q̃ omnia uel pleraq; non Christo, non paracleto, non sanctis suffragijs, sed Mercurio, sed commercio, sed sacrilegæ ambitioni acepta retulerunt? Restat ut uel alogistiã meditentur, si obtineri in eo iudicio potest, aut addicti protinus non ducantur sed trahãtur. O Cimmerias huius uitæ tenebras, quæ plerunq; trans nebulam præsentis sensus non cernit. fit autem nescio quomodo ut mens humana uel aulicis delinimentis uel uoluptarijs titillata, ultra id non prospiciat quod adest uel quod instat. intestinos enim oculos præstringunt fulgetræ quædam micantes imaginariæ felicitatis, quæ per assentationum (ut ita dicam) nubila salutationum̃q; illiberalium eliduntur in illa rapida tempestate tollẽtis eos fortunæ. Ac cedunt ambitio & cupiditas oculorum meræ suffusiones, quæ ueras rerum species eos uidere non sinunt, imagines ludibundas oculis obtendẽtes, uisus ludificatriculas. Qui si ad secessum studiorum annos saltem uitæ iam uergentis compararent, & oraculorum conspicilijs sacrorum̃q; speculaminum uterentur, futura sanè ut præsentia certissime contuerentur. Supradicti uero erroris germana est præteritorum obliuio surrepens. etenim qui futuram animorum conditionem non prouidentes, delitijs uitæ præsentis libenter acquiescunt, si tamen in hac uita delitiæ esse possunt, ij meminisse nequeunt arbitrum eundem & creditorem deum ex edicto suo perpetuo ius dicturum esse interminatum, ut Cassianam quidem sententiam horrere debeamus, nisi planè stupidi & capti mente simus. Nam cum edictum tot præconijs tam minacibus proditum, tot actuarijs exceptum, tot scribis tam grauibus perscriptum, tot testibus classicis obsignatum habeamus & probatum, quorum etiam partim non dubitarunt capite cauere quæ repromisit dominus aut interminatus est, partim omnibus fortunis oppositis fide sua esse iusserunt, quid causæ est quin scientes prudentes'que impingamus in offensionem eius à quo prouocatio non est, sicut nec apud eum deprecatio simulac in iudicium uentum est, immo uero, quin uiui uidentes'que ab hoste teterrimo obtorta gu-

la trahamur. Cur igitur nos hæc ueritatis inuolucra, maiestatem etiam sapientiæ si ad manum aspicias, præferentia, quasi uisa quædã per nebulam, ut aiunt, primi somni concepta, despicari pergimus? nisi uero hæc despicari non uidemur, qui iustitiæ diuinæ seueritatem non timemus, tum ijs tot oraculis intentatam quotidie lectitandis, tum rerum euentis districtam ad quæ nõ animaduertimus, uelut ad inculcatas sanctiones antiquatæ iam legis auribus oscalescentes. scilicet hocillud est, omnem rationes nostras in benignitate et misericordia herili repositas habemus. hac spe deterrima mancipia hilariter uitam acnequiter agimus. Quin igitur accingimur ad eã benignitatẽ quoquomodo prouocãdã? Videamus p superos immortales ne cõtẽptus hic sit potius diuinitatis q̃ meditatio quædã ueniæ consequẽdæ. Cõmenta sunt istã ueteratoris spiritus, q primæ noxæ suasor & impulsor, in hanc errorum odysseã, genus humanũ deduxit. q̃q̃ impudens est atq; improba nostra hæc deprecatio, nõ causam dicendã meditantium, sed dissolutam misericordiam oscitanter implorantium, utiq; qui ex uinculis scelerum & delictorum uniuersi; nostrum causam esse dicendam sciamus. Nunc quando unumquenq; blandiri ignauiæ ac iniquitati suæ iuuat, uideamus quo iure, qua actione, qua formula cernere eam hæreditatem possimus, quam Christus dominus noster testamento illo suo in procinctu nuncupato sequacibus sui reliquit. Si quis, inquit, uult post me uenire, tollat
» *crucem suam. hæredes suos futuros tollere crucem quenq; suam &*
» *se sequi è uestigio iussit, alioqui indignos hæreditate sua pronunciauit. Quibus uerbis quid aliud agit, nisi eis qui in album æternæ prouidentiæ referendi sunt, præscribit, ut per ea uestigia quæ ipse inter mortales agens impressit, æternam beatitudinem inuestigandam habeant, ut per huius sæculi ærumnas atq; inculpatæ uitæ salebras ad summam tranquillitatem & securitatem transeant, quæ legitima pars est hæreditatis quam Christus ipse familiæ suæ spopondit, & adeundam reliquit. hanc hæreditatem si summo & legitimo iure, quod ius quatuor tabularum appellare possumus, adire iam nequimus, quandoquidem diuorum & beatorum reliquias quasi ossa gigantum heroumq; miramur, quorum simules nullos edunt ætates iam effœtæ, at certe libentes faciamus, ut formula quadam indulgentiore æternam bonorum possessionem aut petamus, aut postulemus. Id enim sanè perinde sit, ac si legitimo & antiquo iure inter hæredes censeremur, siue summum ius dominus, id est euangelicum seculis infirmioribus remisit, siue potius*

ita nunc

ita nunc credi ex usu uitæ delicatioris est. Sed uideamus quæso ut secundum tabulas bonorum possessionem petamus, quandoquidem nec iniustas eas tabulas nec inductas esse nouimus. Neq; uero bonorum possessores erimus aut hæredes, & non commoda, incommodáq; hæreditaria iure in nos transibunt, siquidem bonorum appellatio in utranq; partem ualet, etiam indulgentiore iure, quod prætorium uocant. Ita fit ut nec hæredes esse Christi, nec bonorum possessores queamus, si præsentis uitæ delitijs perfrui laboremus. at nos uelut agnatione quadam infirmioris naturæ, nec iam eam legem ferentis quam deus immortalis sanguine Christi sui cariſſimi sanxit, testamentum diuinum & æternum ruptum iri nobis persuademus, aut irritum tandem quoquo modo factum iri. quasi uero dominus idem & pater ad hæreditatem impios liberos, seruosq; contumaces admissurus sit, nec alios olim obsequentiores & bonæ frugi quæsiturus, in quos caducas partes transcribere hæreditatis suæ possit. tametsi id testamentum quonammodo rumpi potest, cum in eo nullus præteritus sit? etiam si primis ceris pauperes instituti sunt, et ab eodem gradu exhæredes facti diuites sarcinis præpediti. Quare qui supplicia impiorum euitare, & superum præmia mereri concupiunt, hoc uidere debent & præcipue antistites, cum quibus nunc nobis res est, ne per redundantes opes ui tam delicatam traducant. sed ut seruatoris nostri exemplo, qui erumnosam suis uitam præscripsit & indigam, sarcinas & ipsi suas mulis (ut dicitur) Marianis conuehant, quod nihil aliud esse puto quam inter cruciatos dominum signiferum è uestigio sequi. Nunc adde caritatem comitem fidelissimam, digitum transuersum à uiro bono non discedentem. adde animi æquitatem inspem semper intentam, quasiq; uiatici largam benignamq; suppeditatricem, iam intelliges nullum esse hoc mollius uehiculum, etiam si per prærupta & confragosa uia nobis ineunda sit. Quis autem hæc reputans compotes eos mentis existimari possit, qui cum uni pontificatui uix queant satis esse, alterum etiam addere uel plures non dubitant? quis non mente captos sacerdotes iudicare, qui modũ utriusq; paginæ nullum esse arbitrantur, cum ipsi maxime inita atq; subducta ratione actum suũ domino probare tenẽtur? At nũc põtificatui cœnobiarchiã quasi coniugẽ adiũgere, tã solẽne apud nos cœpit esse, ut mancus pontificatus aut cælebs alioq eẽ uideatur, pinde, atq; si semiuirũ cõiugẽ eẽ cõtẽdas, qcũ uxore cõcubinã nõ habeat. Ego uero hæc í pleriſq; sacerdo

tibus tam inter se dissidere censeo, q̃ coniugem & pellicem in hominibus profanis, etiam si de hac re iurisprudentum antiquorum responsa annos ferre ut dicitur hac ætate non uidentur, mundo iam præcipiti. Quăq̃ quid aut confidentius admitti aut amentius potest, q̃ eum diem non extimescere quo dominus noster sententiam laturus est de cuiusq; meritis, ijsdem ipsis conscriptis & assidentibus & uitæ dissimilitudinem istis exprobrantibus quos potestatis in nos suæ authores nobis laudant? In quo admirari subit hominum uecordiam uel dirum quendam furorem, qui successorio iure putant ad se à Christi pedisequis potestatẽ, non etiã sanctitatis et continentiæ demissæ necessitatẽ transmissam. Enimuero palmariũ illud credo apud deum inuentum, fiducia contracta antistitia retinendi quæ inter se alias colliduntur uidelicet quasi ppetuæ fiduciæ non instar plenum habeant tituli legitimi quod ad fruenda quidem sacerdotia pertinet, aut quasi impostura fieri possit diuinitati. Quid enim refert mandati an negociorũ gestorum teneantur, cum utraq; actio bonam fidem agnoscere debeat? Pro' dei hominumq; fidem, gratum ad esse prouidentiæ credam, ut qui uirilem operam implere non uidentur, ter aut quater & pluries antistites appellentur? & qui tres ciere sacros canones nequeunt, ternis sæpe lituis turbam doctorũ summoueant? Illi ne ut fiduciaria legitimis antistitia cõiungant, quasi in hominum penuria singuli multorum prouincias obire nunc cogantur, cum tot graues uiros, doctrina & moribus commendabiles, uitam primorum ut ita dicam digitorum ductu ursino more tolerare uideamus? Præclarum uero exemplum, & in uniuersum ad religionis orthodoxæ decus atq; incrementum pertinens, homunculos bonarum artium ignaros, titulosis & multorum uersuum appellationibus insignes haberi & augustos, cum interim docti uiri, ac uitæ sanctioris ornamentis præditi, puris nominibus nuncupati, cum suggillatione cultus diuini egentes uitam transigant? Profecto si uere res humanas æstimare possemus, nos magis monstrificos istos, q̃ Geryones illos in fabulis decantatos iudicaremus. Concionator quidam perlepidus cauillari non pridem ita eos solebat ut diceret, huiusmodi istos sibi uideri quales sunt quæ in ædibus sacris mutulares statuæ pilis aut columnis imponũtur. ut enim illic simulachra quædam uelut oneri cedentia uidemus, quæ uel mutulorum uicem sustinent, uel extra abacos mutulorum proiecta sunt, eamq; speciem intuenti præbent, ut magnopere niti operi ferendo atq; insudare uideantur, cum re uera sensu sint carentia, ac nihil ipsa facie

nitentium saxeam adiuuent firmitatem. Ita atlantes istos summis scapis columnarum in fano domini superpositos, titulosa illa amplitudine appellationum q; maiestate, uenerandorum senum instar sanctitatem q; præferre, speciem q; luculentam præbere grauissimorum patrum sanctuarium domini fulcientium, & cœlum ut ita dicam sustinentium. Sed stupidam eorum ignorantiam, aut incuriam dissolutam intuenti, patere nihilo eos strenuiores statuis lapideis esse, quod ad munia quidem sacrosancta pie, ac religiose obeunda pertinet, & ad maiestatem legis diuinæ inter homines conseruandam, quod firmamentum est maximum ædium diuinarum. Próinde, ut monstra hominum antiquitas nunquam cœlo delapsa esse censuit, sed terrigenas eos & poetæ & sacri uates appellauerunt, ut gigantum nomen indicat, & ad perniciem mortalium editos esse cecinerunt, eorum internitionem aut diuinæ potentiæ, aut heroicis ærumnis utriq; dedicantes, Ita nos precari speraré q; debemus summum quendam pontificem cum suo senatu extiturum, qui diuino numine instinctus, cum ob alia in re ecclesiastica constituenda promerita, tum uero ob hunc ipsum laborem Herculis Alexicaci nomine nobilitari uelit. quin & ipsum iam extitisse credere fortasse debemus. etenim qui nunc summæ rei Christianæ præest, lætis auibus renunciatus, tantam etiam alioqui expectationem sui excitauit, ut insignem omnino ac nobilem facturus pontificatum suum clarissimis institutis putetur. Esse autem istos gigantes elogio grauissimo illius sapientis apparet, qui in parabolis symbolicis inquit, Vir qui aberrauerit a' uia iustitiæ, in conuentu gigantum requiescet. Atqui nos uiam iustitiæ esse diximus quam Christus nobis præiuit inter mortales agens. Ipse enim præmonstrator fuit uiæ ferentis in cœlum. Ipse eorum fuit Hercules portentorum, quæ ne uirtus quidem heroica conficere aut superare potuit. Porro' gigantum pedes in draconum uolumina desijsse fabulæ tradiderunt. Quo figmento prisci significare uoluerunt nihil rectum istos homines, nihil arduum cogitare, sed omnes eorum actus, omnes animi sensus humi serpere, uel uerius deorsum uergere ad inferos. Hæc monstra ex religione recta & clarissima & in cœlum semper intenta tolli, cum optimus quisq; hodie & grauissimus primi secundi & ultimi sacerdotum ordinis posit, & hoc unum in uotis habet, tum interest exempli in uniuersum recte atque ordine constitui rem clericam & ecclesiasticam. ne reliqui ordines ultra tam grauiter opinentur de ordine

ſanctiſſimo ſacerdotum , cuius omnia facta , dictaq; magnopere pertinent ad exemplum . Atqui neceſſe eſt ut noſtræ memoriæ antiſtitum licentia luxu plena , ſtultitiam priſcis exprobret , qui diſciplinæ tenaces euangelicæ , uoluptatem ac diuitias procul à contubernio ſuo ſummouerunt . aut ut eorum ſanctimonia impietatis iſtos inſimulet ac manifeſtos reddat , qui fortunæ magis q̃ ueritati litare cupientes , religionem orthodoxam (quantum in eis fuit) in inſulas relegarunt delitiarum neſcias . Quis enim eſt hodie quin ſciat & prædicet eo ſeueritatem eccleſiaſt cam maieſtatemq; decidiſſe , ut quos diſciplinæ exactores eſſe ſeueriſſimos oportebat , omniumq; officiorum ad pietatem religionemq; pertinentium , ij remiſſiorem uitam & licentiæ atq; impunitæ plenam non modo amplecti , ſed etiam fouere tueriq; uideantur ? Hoſce autem homines quis credat cum hoc faciant , fidem bonam rectamq; agnoſcere ? Quin & eò iam uenuſſe nos puto , dicam enim quod ſentio , ut ſine culpa fortaſſe is ceſſare nequeat qui neglecta conſtituturus , conuulſa reſtituturus , incondita digeſturus ab omnibus exiſtimatur . Fit enim mire interdum ut publica expectatione maior multo grauiorq; perſona ſummos honores gerentibus imponatur , q̃ ut munere ſuo translatitia laude peragendo perfuncti eſſe uideantur . Quis autem neſcit haud ita pridẽ ſelectos lapides ſanctuarij ita uel diſperſos uel diſiectos fuiſſe , ut collapſa eccleſiæ maieſtate , ipſa iã dei ſponſa ueluti fidei cõiugalis oblita , nõ modo à ſponſo ſecubare , ſed etiã nullo pudoris reſpectu p̃ triuia , plateaſq; euagari licenter uideretur , mereréq; prouinciatim ? quis paſtores ipſos ueluti fugitiuos , non dico gregis deſertores , ſed etiã factos abactores non memmit ? Quid ipſos præſulũ coryphæos non'ne ita præpoſtere ſe atq; impure geſſiſſe uidimus , ut quos ad compoſiti , decoriq; ſtatus habitũ et ſpeciẽ formare chorũ decebat , & eã ſaltationem docere quæ emmelia dicta eſt ab emendati motus & pacati cõpoſitiq; cõcinnitate , pyrrichã illi ipſi (ò ſummã indignitatẽ) præire id eſt armatã nõ dubitarẽt , à ſanctitate prorſus ordinis abhorrẽtẽ . Ita ne uero q̃ ad ſacra & ſpiritalia certamina prodeũtiũ , ſummi unctores erãt , et q̃ tũ pij fortaſſe belli authores eẽ debebãt pro aris et finibus ſacris í profanos et ípios populos decernẽdi , ijdẽ ipſi laniſtæ Chriſtianarũ uiriũ uideri maluerũt , ut ad ínternitionẽ nois ſacrosãcti iter ſe cõfligerẽt ? Cũ hæc igitur ita euenũſſe conſtet , atq; eas res ab illis fuiſſe geſtas , ut alter uir ingenioſior quàm religioſior , de cælicæ ire domini , alter uir uehemens & acer ,

etiam de furoris bibisse hausisseq; uisus sit, uterq; autem dum animo suo nimium obsequitur, fas, nefasq; miscuisse, hic eo amplius pollutorum sacrorum religione augustum & sacrosanctum uerticem obstrinxisse compertus sit, consentaneum est utiq; ut Leo qui diuino, ut credimus, numine, illis de medio sublatis, & fortasse de cœlo tactis, subinde in locum eorum suffectus est, Is nunc orbe propemodum tranquillo & composito, architectonica iam ratione domanici diuersorij maiestatem instaurare laboret, priscis etiam modulis aut certe pristinis adhibitis. nam & ipse suffectus statim nutantem sanctuarij cópagem celeri manu stabiliuit. sic enim res nata ferebat, ut structorum manibus adhibitis præsentissimi consilij tibicine fulciret, atq; ordinus interim amplissimi concordia ueluti consibularet. Pro superi immortales, qui status ille fuit, q decor rei clericæ, quæ religionis reuerentia, cum omnia propè in hoc orbe qua sacra qua profana, uæcordiæ frenis regerentur, fatali inclinatione mundi? cum primigeniæ noxæ suasor, à Christo quondam deiectus animorum possessione, immo uero scissa gaudens discordia palla, ultro, citro cõmeans, furoris faces utrobiq; suggereret, & Romæ quasi in arce religionis incendium misceret? & hinc senatus stultitiæ & temeritatis, ut ingenue fatear, illinc peruicaciæ inusitatæ ac fanaticæ, frontem fronte conterentes ut prophetas inqt, decreta futilia impiaq; scribe rent in æde bellonæ coacti. cum cleri magister sanguinarius, effractis timoris diuini repagulis, feras, ut ita dicam, in populum contumacem qdem, neq; n. inficias eo, sed tamen populum domini immitteret, & Gallorum partes earumq; fautores diris execrationibus devouens, scelere plusquã tragico orbem penè totum religione solutum in deuotos concitaret? Id quod cum in religionem à populo, ut assolet, et pia nobilitate traheretur, mirum est q ij qui decretis utrinq; interfuerant, uel eorum authores fuerant, religione alligari sese non intelligebant, qui utinam iam planè exoluti sint, tanto pietatis uulneri cicatrice nunc obducta Leonis prudentia. Enimuero si, quod ominari nolim, religionis ipsi uertici aliquid acciderit, uel sacri senatus pius ille impetus ita relanguerit, ut extemporali seimruti fani reconcinnatione acquiescere in animum induxerit, nec sarctum ac tectum contubernium domini præstare ad prisci perpetuiq; edicti formulam contenderit, duntaxat quantum ferre ratio huius ætatis potest (neq; enim ad uiuum in corpore iam delicato resecanda censeo) quid aliud q̃ inani expolitione, aut tectorio quodam specioſi concilij perlucentem ruinam interlitam esse temerarius ru-

mor cauillabitur? Cuiusmodi culpam reprehensam esse ab Ezechiele Scotino uate puto capite decimotertio oraculorum suorum. Quid uinea domini, non ne ita degenerauit in labruscas, ut primo quoq; tempore repastinanda uideatur, & ex situ & carie negligentiæ, pastino quodam restituenda censuræ? Certe manum poscat ipsa & flagitat solertis & industrij uinitoris, qui palmites fructuarios & munifices à pampinarijs & inanibus internoscat. Nam cum uel inscitia uel incuria pampinatorũ maxima adhuc quæq; uitis ita in materiẽ inanem frondesq; eluxuriauerit, ut uinitores non fructui sed stirpibus consuluisse uideãtur, factum est, ut immunes pampini plurimis singuli statumnibus non modo impedati sed etiam impediti omnia late occuparent, & uitibus recte exputatis & frugiferis locus in uinea non esset, aut ita certe locus præumbratis esset, ut statumine eas uel nullo uel infirmo uinitores admnicularentur, nec fructus eorum in solem prodire, & exemplo esse posset. atque in hac deformitate culturæ & penuria fructuariorum palmitum, subsidiarij nunc rari submittuntur, qui quidem spem certam, proximi fœtus pollicëri existimentur. Hæc igitur animaduertere etiam etiamq; summum domini uinitorem necesse est, & falcæ canonicæ censuræ ad eum modum circuncidere quem unaquæq; stirps ferre posse uideatur, ut in restibili uineto eam faciem agnoscamus, quæ non abhorrere dicatur ab ea forma quam dominum eiusq; operarios uineæ colendæ prudentes olim instituisse notum est. Neq; non eadem deformitas in agricolatione cernitur & cæteris in partibus familiæ domini. Iam primum latifundia ijs uillicis committuntur, quorum delicatæ manus & ociosæ callum nunq̃ obduxerunt stiua in sulco tenenda præsularis disciplinæ. Deinde operariorum decurias in agrum inductas uidemus, partim libere licenterq; spatiantes, partim opus arbitrarium nullo sub monitore facientes. Horrida uero culturæ facies cum in centuriali fœcundoq; aruo uideas grandiores glebas obiacẽtes, & scamna quædam cruda nullo uomere iterata doctrinæ probabilis, quæ agricola remissus & prænaricator transmisit insubacta. Cuiusmodi esse scimus sacerdotes quosdam primarios omnium artium imperitos & rudes, nullo animi ornamento excultos, nulla crate rerum aduersarum occatos & subactos, ut ad frugem aliquã bonam uitæ sanctioris peruenirent. Qualesq; Homerico uerbo, inertia terræ põdera appellare possumus. Hic est enim ferme habitus, hæc similitudo quorundam sacerdotum de quibus nunc loqui-

mur, q̃ in circunfluenti opulentia ſagnati, & ocio ac ſecuritate marcentes, & uelut in cœno uoluptariæ uitæ luxuſq; redundantis obruti, ut inertes in aruo ſulci qui limo obducti ſunt, ne ſemen quidē ſibi creditum reddunt, nedum fructum afferunt cum fœnore multiplici. Deus immortalis cuiuſmodi antiſtites eos eſſe aut ſacerdotes dicemus? quid animi habere, quid penſi & cogitationis credemus? q̃ æternorum bonorum ſegetem ipſi ex hac ſui aliorumq; cultura demeſſum ire ſperant? Laudent ipſi unum tantum harum rerum authorem, eorum quidem qui publica religione conſecrati leguntur, & ego dabo manus. Inferorum ne igitur ſupplicia plebeiæ terricula eſſe credunt, & ea quæ de æterna beatitudine ſcripta ſunt, argumenta theatrica? Quam ſpem autem ſalutis habere poſſunt, qui cum ſint principes ſacerdotes meridie in ſcopulos impietatis impingunt? & cum ſplendore uitæ prælucere familiæ dominicæ deberent, erroris nobis & hallucinationis calig̃em tetram ob oculos offundunt? Atqui in hac ætate quicq̃ a' uia ueritatis deflectere, nihil aliud eſſe puto q̃ impingere in ſcopulum meridie, id quod inquit Eſaias ſacrorum uatum Homerus. Etenim per deum perq; ueritatem ipſam, poſſunt ne aliquo tẽpore mortales cognitam magis ueritatẽ & compertam atq; comprehenſam tenere, & manibus deniq; palpare, & ad manum contueri, q̃ nobis habere diuinitus contigit, poſt omnium errorum præſtigias exploſas, & poſt redditam religioni orthodoxæ plenam tranquillitatem? Heu pietas, heu priſca fides. maiores noſtros publicis decretis conſecratos & inter diuos relatos, certa & explorata ueritatis perſuaſione dimouere nemo ne admotis quidem cruciatibus potuit, cum tamen adhuc omnia errorum caligine permixta uiderentur, nec ea fide abducere in quam ſemel ſacramento dicto uenerant, cum omnia adhuc paſſim bellis inteſtinis arderent. Nos in ueritatis contubernio nati, uberibus ſapientiæ lactati, in gremio (ut ita dicam) doctrinæ ſupernæ educati, ſed delitijs ſecularibus coaliti & deprauati, ad ſolem conniuemus, oculos caligantes ad nebulas detorquentes, quas è terra, inferneq; exortas ipſi non ignoramus. Qui ſi ueritatem ſatis animaduerteremus, non ipſam modo mortalium contubernalem dum ſacris operantur, ſed etiam quæ ſe totam eis indulget hauriendam & in cordis receſſus pœnitus admittendam, ſanctifico illo cruſtulo quo animos humanos ueritas ipſa Chriſtus quotidie pigneratur & uendicat, ſuperi boni q̃ ex alta contemplationis ſpecula faſtum & opulentiam nó iã ſeculare, ſed uix

etiam lustralem contemneremus? Quàm ridiculos esse istos, q̃ miseros iudicaremus, qui immanes titulos suspicientes, optimos propémodum maximos appellari se se gestiunt? Sed quis iam sacris operantium satis hoc agere uidetur? ut antiquo uerbo sacrificali loquar. Eqdẽ magnopere ipse admirari soleo, cũ me in penetralia animaduersionum abstrusi, tantam humani animi acrimoniam tam uehementer hebescere ad ueritatem comprehendendam & memoria tenendam. Cum.n. humanarum legum sanctiones uel minantes supplicia uel spondentes præmia, ita uel hortando uel uetando imperij sui maiestatem retinere uideamus, ut strenuissimus quisq; uel æterni nominis cupidissimus, præ cupiditate referendi præmij uel palmaris uel compendiarij, rationem propémodum nullam temporariæ lucis habere existimetur, prudentissimus autem quisq; ac sui amantissimus, ita minacibus edictis obtemperet, ut non nisi uæcordes homines aut lucis tedio capti, in fraudem quoquo modo capitalem incidant, qui fieri posse dicemus ut tot christianæ legis capita homines sanæmentis pro nihilo penè ducant? Quippe cum humanæ leges, quæ quidem aliquid uetent, minaces tantummodo esse soleant siqd secus dolo malo admissum sit, lex charitatis & innocentiæ, qua nemo non æquali sorte tenetur, non minis modo horrendis & inauditis antea, sed etiam præmij & operæpretij centuplicata pollicitatione atq; adeo sexcentuplicata sancta est. Et nihilo secius mens humana spiritalibus auribus capta, pollicitationes iuxta, atq; intermina tiones diro stupore publicæ priuatim q; transmittit. Videlicet sic natura comparatum est, ut cordatissimi ad sensilia mortales, ad intelligibilia & in spe aut expectatione posita, excordibus similes sint. Quod futurum prouidens uates deo plenus in funebri carmine, quas threno dias uocant, funere elatam ecclesiæ maiestatem in uniuersum queribunda uoce canit, & sigillatim animæ cuiusq; Christiano sacramento initiatæ. Ait.n. ecclesiam uel animam humanam quæ quondam diuinæ disciplinæ tenax, templum domini dicebatur, & scamnum pedum eius, quippe cuius mores & instituta è uestigio sequebatur, obrepente sensim rerum caducarum desiderio de cœlo ita esse detractam, ut quæ prius in rerum æternarum contẽplatione cœlesti uita præsumpta, inter superos agere uidebatur, & imaginaria diuinitatis intelligentia acquiescere, nunc cœlo delapsam, in caligine multiplici erraticorum affectuum esse mersam, ut propémodum dominus in obliuionem sui sanctuarij uenisse uideatur. ac ne id quidem modo, sed etiam regnum Hierarchicũ et principatus

cipatus eius atque ordines mirificè distinctos descriptosq; euertisse, aut certe ipsa contaminasse. eorum etiam castella ac propugnacula disturbasse, cornu eius confregisse, & brachium suum quod prius ei porrigebat ad hostem propulsandum, retrorsus auertisse, & postremo in eo regno omnia uasta igni flammisq; fecisse. Quibus uerbis mysticæ exauditis, quid aliud q̃ Christum intelligimus ut ecclesiæ, ita animæ sacris suis initiatæ sponsum, infensum eidem sponsæ, ex contubernio ipsam suo depulisse, & ex innocentiæ & sanctitatis statu, atque adeo ex editissimo theoriæ gradu ignominiosè deiecisse, quasi stupri compertam. atq; eam ob rem illico factum esse, ut hostiles copiæ pugiles excubias agentes, ecclesiæ uel animæ præsidia satellitio diuino uacua nactæ, pro arbitrio suo irrumperent, & præsidiaria manu in potestatem redacta, arcæ etiam religionis potirentur, uel animi principatu. Ita cum principes ordines Hierarchiæ, & mentis atq; intellectus humani principatum, aduersarij humanæ naturæ potentatus uelut in deditionem acceperint, à quibus nunc res summa uel ecclesiæ uel animæ magna ex parte regitur, cũ subeunte rerum fluxarum amore pietas & ratio depulsæ rerum perdiderint habenas, quid superest nisi ut ambitione & cupiditate et libidine omnia utrobiq; ardere uideantur? Quas ob res Threnodus ille uates lamentabili carmine dolorem suum testatur, multiplici tropo orationis inculcatum. Dolet enim ipse salutem comploratam generis humani uideri ob fractam ab clero huius ætatis tesseram, ut ita dicam, hospitij, atque amicitiæ, inter diuinam pridem humanamq; naturam in ara cruciata Christi sanguine confarreatæ, unde adoream æternam sperare mortalibus, & in cœlestium collegium cooptari licebat si iure gentium stetissent quod Christus promulgarat. Ecquis est autem obsecro qui si statum ecclesiæ, motum, flexum, habitum, affectiones deniq; corporis & animi, & sessiones ipsas æstimet quales non pridem uidimus, ullam rationem haberi oraculorum aut omnino sacrorum monumentorum iudicet? quasi uero non monodias in funus animarum Entheus ille uates, sed plane Nænias effatus sit. Non pontificiam iurisditionem ita degeneraſſe cernimus ex caritate prisca, ut ubi æqui boniq; & benignitatis sinus solebat esse, ibi litium officina capturarumq; improbiorum nunc esse uideatur? Inde illa formularum aucupia, & rituum pontificiorum cautiones ad circumscribendam familiam domini concinnatæ. Inde mulctarum compendia præsulibus cnata, acceptorum pagnas luculenter augentia. Indidem sacrilegæ mundinæ

earum rerum quæ in cómercio humano ſine piaculo eſſe non poſ-
ſunt. Mitto nunc teſſeras non modo ueniales, ſed etiam uænales, im-
punitatem ſcelerũ, & ſolutionẽ ſacrarũ legum ſordida benignitate
largiẽtes. Itaq; ſacroſanctos canones melioribus annis factos, ut ijs ue
lut regulis uita clericorũ dirigeretur, et uelut patrũ præſcriptis po
ſteri formarentur, iam in amuſeis plũbeas euaſiſſe qs non uidet? qua-
les olim fuiſſe canones Leſbiæ ſtructuræ tradit Ariſtoteles Nã
ut canones plumbei & molles nõ ſtructurã operũ tenore æquabi
li dirigunt, ſed ſtructorũ cõmodo flexiles ſtructuræ accómodantur,
ſic canones pontificij ex uſu eccleſiæ antiquorũ flexiles & cærei facti
ſunt, ut iãdiu inſtituta maiorum & ſanctiones pontificiæ non mori
bus regendis uſui eſſe, ſed propémodum dixerim argentariæ facti
tandæ authoritatem accómodare uideantur. Quotus. n. quiſq; q gra
tias factas annalium legum, & colliden tum inter ſe ſacerdotiorum
æſtimet, uacationes iſtas legum, & nõ ſolutiones uocet? nec iſtos non
una aut altera lege aut munere digna aliqua de cauſa, ſed planè
ſacramento ſolutos eſſe contendat? Hæc cum finiũ Chriſtianorum lu
culentis diſpendijs expiata ſæpe ſciamus fuiſſe, numine non obſcure
iram ſuam diſtringente, mirum eſt ſanè q ſacroſancti potentatus ſo
lutos ſe eſſe omni lege confidũt, propterea q inſtitutis pontificijs prin
cipes ſacris inaugurati è cælo iura petunt, ne de maioribus qdem
ſceleribus capitis cauſam dicentes. Miſeri ipſi quidem ſi apud ſupre
mum diſceptatorem mitiore tranſigi conditione cenſent, ſceleſti & de-
plorati ſi illic omnino non diſceptari putant. Qui ſi aliquando re-
cordari poſſent diuino tribunali apparere toruum illud ſatellitiũ
Minois & Rhadamanthi, pœnas furias, erinnyas & alaſtoras, eas
ipſas animas captantes quas in reatum impulerunt, certe q̃uis ani-
mo excæcati & uæcordes, tamen toto corpore cohorreſcerent. Solẽ-
ne tamen regibus franciæ ſemper fuit, rerũ ſuarũ ſummam ijs ho-
minibus credere quorum ſecus uel conſulta uel admiſſa ipſi uindica
re nequeant. Noſtra ætas uidit unũ in rerum actu ſummo liberoq;
præfectum, qui à uinea domini procul agens, rationes imperij no
ſtri ex ſententia animi ſui putabat, inſcite arauncidens, in quo actu
aulicum omne miniſterium ei ſubſeruiebat. Hic uir quidem haud
improbus fuit, ſed regendis fatis intentus anginarium pirum uo-
rauit, unde Franci propémodum ſtrangulati ne queri quidem aut
expoſtulare ſunt auſi quoad ille inter aulicos ſimul & uiuos age-
re deſiſſet. qui etiam ipſe cum in opulento faſtu ſeſe ingurgitaui ſ-
ſet, hau ſcitum inde calicem erroris, nobis exitiabilis iuratiſſimis ami

cœrum ſuorum propinauit, cuius utinam manibus omniuḿq; prædictorum ſummus ille iudex errorũ gratiã fecerit. Sed enim, quod dicere cœperamus, ſtatus ciuitatis orthodoxæ è ſede ſeueritatis & diſciplinæ conuulſus, manum quãdam Pæoniam poſcit ut apte & placide in eam reponatur, & luxata eccleſiæ membra in artus ſuos redeant. ſic fiet ut principes eccleſiæ non auro obryzo, non argentea ſupellectili, non opimis obuentionibus, et numeroſis titulis opum ſuarum magnitudinem metiantur, quæ gazas regum prouocare, non diuitias priſcorũ antiſtitum æmulari uidentur. ſed bonis internis, ſed copia doctrinæ, ſed ijs animæ Chriſto deſponſæ dotibus, quæ in cordis ſcriniolis tanq̃ in gazophylacijs myſtici fani conduntur. Etenim qui ad ſuperos uiam non modo affectare, ſed etiã alijs ſternere munireq; uolunt exiſtimari, quíq; id omni titulo omníq; functione munerum ſuorum profitentur, ij Chriſtum diuinitatis emiſſarium ac ſalutis humanæ ſequeſtrem neceſſe eſt utiq; ut ſequantur, qui eam uiam primus ſecuit & aperuit. ſi non è ueſtigio, ut maiorum illi gentium pontifices olim fecerunt, at certe proſpectu q̃lõgiſſimo. Hæc uia cũ unica ſit, una eſt enim tantum ueritas, eam quoquo modo ingredien dum nobis eſt, nam & ipſe præmonſtrator, non modo illac ire, ſed etiam uenire eos iuſſit quos in numeros æternos delectus ſui retulit. Nunc uero cum ab hac uia principes noſtri orbis ordines & profani & initiati, diuerſiſſime expatientur, quid inde ſequatur nemo oculatus non uidet, etiam ſi omnes ferè extra pulpitum muſſant. Quæ (malum) inſania eſt hanc errori publico indulgere patientiam? Ego ne ut credam fidem eos bonam agnoſcere qui ſub exuuijs domini noſtri, aram & ſacra tenentes, & ipſum deniq; dominum exoſculantes, eiuſdem ipſius placita & inſtituta floccipendant, eiſq; diuerſiſſima pugnantiaq; amplectantur? Aſſeclæ & comites Chriſti dum inter homines agebat, quibus ille decedens è prouincia, uelut iuratiſſimus miniſtris prouincias detulit, quoad in illis fuerunt, nauiculariam ſollicitam fãctitantes, & procellis agitati, nihil ſui habuiſſe, nihil unquam ſibi poſſediſſe leguntur. Iſtos autem qui illorum prouincijs ſucceſſerunt, eadem cum illis poteſtate præditos (id quod ipſi gloriabunde prædicant) proh ſuperi non pudet argentariam facere, opulentiamq; redundantem omni ſibi ope uendicare, à qua illi inter diuos relati eorum authores cupide ſe abdicabant, diſciplinam ipſi parentis ſapientiæ & ueritatis conſertis, ut aiunt, digitis retinentes. Ecquid autem eſſe abhorrentius & magis diſſentaneum ab innocentia & ſimplicitate

discipulorum Christi potest, q̃ sacerdotem ad altare sacra facere, & interim comitatum eius holosericatum, comptulum, calamistratum, uersicoloribus insignem, machæra succinctum, altera manu căpulo ferri subnixum, altera accipitrem gestantem, sanctuarium domicum stipare summoto clerico ministerio, gesticulatione gaudentem proterua & prosana? At huiusœmodi spectaculi indignitatem oculis sæpe detortis exorbere cogimur. Itaque eo iam indignitatis atque insolentiæ uentum esse populus uociferatur, ut quos Hieronomios esse decebat, hoc est sacræ disciplinæ & institutionis magistros & exactores, authores ipsi fuerint dissoluendæ atq; explodendæ continentiæ. Vnum eius rei remedium præsentissimum esse certum est, si in constituenda aliquando re clerica & ecclesiastica, opimorum reddituum circumfluentia ad certum quendam modum decentem q; circumcidatur pro captu & dignatione cuiusq; Hæc enim sentina degrauans exhaurienda est omnino primo quoq; tempore, ne sacrosancta nauis pessum eat tandem coorta quadã tempestate maiore. Hoc autem Leonem decimum pontificum uerticem, & symphoniacorum domini chorostaten præstare, cum moribus eius, & doctrinæ, tum uero auspicijs initi ab eo pontificatus conuenit. ut & ipse & amplissimus purpuratorum patrum senatus, tanquam in naui apostolica iam expeditiore sedentes, canere turbæ nauticæ celeusma uideantur. Absit enim absit, inquam, ut quod de Iulio siue iure siue iniuria creditum est, superis eum & mortalibus fucum factitare cogitasse, & concilij obtentu frustrari bonorum & sapientium expectationem piam, id de eo quoque suspicemur pontifice maximo qui difficillimo tempore & rebus propémodum perditis & profligatis, omnium seniorum suffragijs renunciatus esse dicitur, prærogatiua tribu doctrinæ suffragantium & indoli magnæ spei. idq; ijs comitijs in q̃bus nec uitium ullum obuenisse fama est, nec obnuntiationem ullam extitisse, aut intercessionem cuiusquam, quæ conspiranti patrum uoluntati posset quoquo pacto incommodare. O præsentissimam uim numinis, quam suffragia ineuntes patres reuerendissimi hausisse repente creduntur. Verum id præcipue homines tum stupebant morem tanto interuallo relatum obseruandi de cœlo, atq; id eo tempore, cum id minime futurum quiuis existimaret. Adde q̃ eius est si cuiusquam, pontificij iuris constitutio, qui literarum studium quod iamdiu à publica quidem beneficentia per pontificum insciitiam, incuriamq; frigebat, memorabili in omne æuum exemplo excitatum ire dictitatur. Atqui ego hunc

decimum

decimum claris olim rebus actis decumanũ fore spero, quandoquidem ueteres omnia decumana magna esse censuerunt. Is igitur cum deo beneuolente labantem sacrosancti ordinis maiestatem confirmabit, & priscum decus, ac dignitatem clero, populóq; restituet. Verũ enimuero ut redeam ad id quod dicere instituera m, cum translatitij & penè uulgares priscæ ætatis census, ingentes hodie & penè inusitati existimentur, mundo iam uergente ad pauperiem, ego demissi animi & angustæ mentis esse arbitror, toto, ut dicitur, pectore incumbere ad comparandas opes, cum ea in re gloriam aut famam in posterum nemo possit assequi, ac ne uoluptatem quidem nisi per transennam sentire. Nam ut hians auaritia ingentia lucra cum summa deuorat uoluptate, sic raptim deuoratorum saliua nunquã in os recursat, ut cibus etiam suauissimus in ingluuiem transmissus inexplebilem, nullo delectat edentem regustatu. quo fit ut auaritiam ferè intendi uideamus proportione quæstus. Quare in literata innocentia ut olim ita hodie & ucrioris uoluptatis & solidioris gloriæ maius & copiosius argumentum esse censeo Siquidem homines ingenio mediocri præditi, in sapiẽtia inquirenda omnibus uestigijs monumentorum quæ maiores reliquerunt, cum in dies maiora ea inueniãt atq; impressiora, uoluptate quoq; sensim fruuntur acriore, etiã si inuentis illis haudquaq; acquiescant, cum rerum humanarum captus implere auidã mentem intelligendi nequeat. eadémq; est ratio unicuiq; in memoria ingenij sui atq; industriæ prodenda, qua nulla hodie nec eminentior nec diuturnior potest esse gloria. Auaris autem & quæstuarijs quid aliud immodici quæstus faciunt, nisi curarum æruum anxietatumq; exaggerant? adeo qui magnarum opum congeries struunt, malorum quoq; sibi & perturbationum, ut aiunt, iliadas pariunt. Eant igitur philopluti diuitiarum amore perditi, quos Christus ut Crassianos magis q̃ Christianos limine suo repulit, & uitæ suæ institutum admirentur si lubet ut beatum, studium etiam literarũ irrideant ut inane & ieiunum, dúntaxat non quæstuosum, quæ philologia nuncupatur. Nos enim nobis persuasimus ijs incrementorum gradibus quibus multi hodie ad summas opes uel honores summos unguis, ut dicitur, omnibus arrepentes euadunt, ascensum in cœlum non arduum esse ut uulgo dictitatur, sed præcipitem potius ac uergentẽ deorsum. Mitto q̃ Christus pauperum se uindicem & assertorem, diuitum reiectorem frequenti contione professus est. Non dico q̃ interpolli humanitate per Christi sacramentum, post eiuratum mundi fastum in purifica per-

fusione lustralis eius aquæ qua natura humana sibi restituitur, alia prorsus studia hominum esse conuenit, q̃ ut ad temporarium aliquod bonum spectare uideantur. Ista non ad normam ueritatis, non ad exemplum Christi & ad canonem uitæ per innocentiam agendæ nunc exigimus, scimus hanc rationem licentia temporum ita explosam esse, ut aures iam non habeamus ferendæ ueritati. Vt omnia hæc trãsmittam, non'ne etiam sensus humani iudicio longe uidentur aberrare, qui titulosis nominibus aucti, & nomenclatura honorum uel prædiorum feroces, quasi his cothurnis fortunæ in uiros prægrandes euaserint, pusilli tamen esse à uulgo intelliguntur, utpote qui nullis aut paucis bonis animi locupletes esse noscantur? Atqui hoc ferè huius ætatis fert conditio in Francia præcipue, ut homines singulari ignorantia præditi, aut ingenti luxu perditi, summas ac multis honoribus præditi sint. Nam & illi ipsi si aut oculis, aut mente quoquo modo cernere germanam huius uitæ beatitudinem possent ueraſq; diuitias, haud dubie suam sortem deflerent ut inopem & egentem. Cuius rei inter prudentes compertæ, authorem tamen laudabo tum scriptorum omnium opinionissimum, tum rerum humanarum æstimatorem callentissimum. Nam ut Tiresias olim Thebanus qui utrunq; humanitatis sexum uicissim habuisse traditur, idoneus iudex esse uisus est apud quẽ Iupiter & Iuno disceptarent utrius sexus maior esset uoluptas, sic Solomon qui ditissimus idem sapientissimusq; fuisse elogij sacri authoritate creditur, unus est, ut opinor, omnium qui hoc possit rectissime iudicare, & in cuius sententiã pedibus omnes ire debeamus. At is in eo libro qui authore incerto, ut
» multi opinantur, σορὸν σοφία Σολομῶντος inscribitur, id est sapientis sapientia Solomonis, ita de sapientia loquens cap. ut opinor, septi
» mo inducitur. προέκρινα αὐτὴν σκήπτρων καὶ θρόνων. καὶ πλοῦτον οὐδὲν
» ἡγησάμην ἐν συγκρίσει αὐτῆς, antiquiorem eam sceptris habui ac solio regio, & diuitias nihil esse duxi cum ea comparatas. Et rur=
» sus. ἦλθε δέ μοι ἀγαθὰ πάντα μετ' αὐτῆς ὁμοῦ, καὶ ἀναρίθμητος ὁ πλοῦ=
» τος ἐν χερσὶν αὐτῆς. Venere autem mihi bona omnia unà cum illa, & innumerabilis opulẽtia in manibus eius. sic enim uerti debuit ille locus, etiam si honestas pro opulentia eo in loco, & alibi in eodem libro sæpenumero legatur. magis mirum est totum eum librum admirabili ac recondita doctrina plenum, ab ignaro interprete uersum esse. quo apparet quantam ignominiam irrogarint diuo Hieronymo ij qui eam traductionem eius esse asserunt. Ignorantiæ autem interpretis omnino hoc tempore, hac literarum claritate,

ritate, hoc pontificæ non ferendæ, unum aut alterum dare ſpecimen
» ſatis erit. Primum in eodem cap. ita legitur. τροπῶν ἀλλαγὰς καὶ με
» ταβολὰς καιρῶν, ἐνιαυτῶν κύκλους καὶ ἀστέρων θέσεις. Dedit (inquit) mi
» hi deus ut ſcirem ſolſtitiorum uiciſſitudines & mutationes temporũ,
» annorum orbes et ſtellarum ſitus. In ea autem editione quam igna-
ri literarum græcarum, ſacroſanctam eſſe contendunt, ut iure re-
» cepto comprobatam, ita legitur. Viciſſitudinum permutationes &
» conſumationes temporum, & morum mutationes, diuiſiones tempo-
» rum, & annui curſus, & ſtellarum diſpoſitiones. Ex quibus uerbis
nullus ſenſus cohærens elici poteſt. quid enim morum mutationi cũ
temporum conſumatione? quis autem non percipit interpretem præ
ter abſurdam interpretationem & cæſurarum confuſionem, etiam
æquiuocatione deceptum in uerbo tropon, quod ſola accentus diſtinc-
tione ſolſtitiorum & morum ſignificat? Sequitur in eadem editio-
» ne, uim uentorum & cogitationes hominum διαλογισμὸς ἀνθρώπων
» quod ego ſermocinationes uertiſſem, hoc eſt diſputandi rónes. Quid
» illud quale eſt cap. ij. ubi Epicureorum ſententia taxatur qui interi
» tum animæ cum corpore aſſerunt, in qua ſententia Plinius ſecun-
» dus fuit. ὅτι αὐτοσχεδίως ἐγεννήθημεν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐσόμεθα
» ὡς οὐκ ὑπάρξαντες. ὅτι κάπνος ἡ πνοὴ ἐν ῥισὶν ἡμῶν, καὶ ὀλίγος σπιν
» θὴρ ἐν κινήσει καρδίας ἡμῶν, ὃ ἀποσβεσθέντος τέφρα ἀποβήσεται
» τὸ σῶμα. id eſt quia temere geniti ſumus, & poſthac erimus uelut
» non exiſtentes, quoniam fumus eſt ſpiritus in naribus noſtris, &
» modica ſcintilla in motu cordis noſtri, qua extincta corpus eua-
» det in cinerem. Interpres noſter uel ignorantia, uel ſupina emen
dandi exemplaris inertia lapſus, ita tranſtulit, & eum ſecuti
» ſacri interpretes ita legunt. Quoniam fumus afflatus eſt in nari-
» bus noſtris, & ſermo ſcintillæ ad commouendum cor noſtrum,
» quia extinctus cinis erit corpus. uidelicet quaſi non ὀλίγος σπιν-
» θὴρ, ſed ὁ λόγος author libri ſcripſiſſet. Illud non minus ridicu-
» lum cap. XII. Deuoratores ſanguinis & authores parentes anima
» rum inauxiliatarum perdere uoluiſti. ubi authores pro obtruncato-
» tores uerſum eſt ignorantia linguæ. καὶ αὐθέντας ψυχῶν ἀβοηθή-
» των ἐβουλήθης ἀπολέσαι. & obtrũcatores animarum deſtitutarum
» perdere uoluiſti. Hoc enim loco αὐθέντης idem ſignificat quod αὐ-
» τόχειρ, licet aliquando authorem ſignificet. Eodem cap. Tu autem
» dominator uirtutis cum tranquillitate iudicas, & cum magna re-
» uerentia diſponis nos. σὺ δεσπόζων ἰσχύος, ἐν ἐπιεικείᾳ κρίνεις.
» καὶ μετὰ πολλῆς φειδοῦς διοικεῖς ἡμᾶς. Sic uertiuere potuit. tu poten

» tiæ imperitans, ex bono & æquo iudicas & cum multa indulgentia regis nos. Quis enim unquam epÿciam tranquillitatem uertit? Hæc obiter adnotata sufficiunt ad id quod nunc agimus. Sed Solo-
» mon rursus de sapientia loquens, cap. VIII. eiusdem libri. μύστις
» γάρ ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιστήμης, καὶ ἐυρετὶς τῶν ἔργων αὐτοῦ. i. initiatrix
» est enim scientiæ dei & inuentrix operum eius. qui locus itidem ascitanter ab interprete transactus est. Proinde si Solomon omnium rerum humanarum diuinarumq; intelligentissimus, sapientiam initiatricem scientiæ dei, operumq; eius inuestigatricem appellauit, & regiam opulentiam præ sapientiæ possessione aspernabilem esse dixit, atq; etiam cum sapientia omnia bona sibi obuenisse quasi comitatum eius affirmat, quantomagis compendij studium post habere debemus studio literarum? siquidem hoc studium perducere nos ad intelligentiam sapientiæ potest. Intelligentia autem admirationem ciere solet, & admiratio desiderium eius inuestigandæ. At inuestigatio adeptionem parit, & adeptio fruitionem, ita fruitio beatos facit, in suprema sorte humani fastigij constitutos, quam Democritus Euthymiam uocauit, quasi dicas felicem & rectam animi constitutionem. cuius hanc summam maxime esse dico, ut res omneis sensiles & caducas altissima mente calcemus, intelligibiles & æternas semper animo uolutemus. Id enim demum est humani sacramenti intelligentiam tenere, cum animum sublimẽ in rerum humanarum æstimatione, demissum & supplicem in æterni boni postulatione seruamus. Hæc illa est humilitas apud priscos posita ignominiæ loco, a' Christo autem authore manans. cuius propria est illa functio in animo ut quisq; se optime noscat, quod dictum antiquitas ueritatis imprudens, authori tamen deo consecrandum putauit. De hoc animi habitu cum innocentia coniuncto dici illud ueriſſime potest
» Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit. Sperati
» porro summi boni atq; etiam promissi pignus hic nullum maius habere possumus, q̃ illam euthymiam, donum haud dubie diuinum, quo uitam illam cœlestem quodammodo præsumunt, quibus id diuinitus datum est. qui orbis est ex omnibus numeris humanæ felicitatis aptus, in sese semper cernuus, id est in bona sua & animi, non in externa pronus, aliud nec principiũ nec finem alium quærens in hoc seculo quidem q̃ in sese positum. Hæc est in uita humana summi boni medulla, quem ueluti thesaurum in sacrario sapientiæ conditum tot philosophorũ classes omnem lapidem molientes (ut est in prouerbio) inuenire nequerunt. Existimabant enim non ex deo, sed

ex sese

ex seſe ita aptum esse sapientem, ut in eo plane situm esset an ipse talis esset. Nos autem ex sacris monumentis accepimus arbitrium tantum nostri iuris esse, recta mautem, firmamq; animi constitutionem muneris esse diuini, sed ita promiscui ut nulli recte atq; ordine petenti negetur. Huius summi boni formam habitumq; describens ille sapientum, ut ita dicam, Plato in parabolis ita inquit. Beatus homo q
» inuenit sapientiam. longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra
» illius diuitiæ & gloria. Ex quibus uerbis patet beatitudinem huius
» seculi in inuentione sapientiæ sitam esse. nec immerito. μῆκος γὰρ
» βίου καὶ ἔτη ζωῆς ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτῆς ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς. πλοῦτος καὶ
» δόξα. Longitudo enim uitæ atq; anni uiuendi in dextera eius, &
» in sinistra eiusdem opulentia & gloria. Atenim hæc de sapientia in confesso sunt apud omneis qui se probatæ & ueræ persuasionis tenaces uideri uolunt, quis enim negare audeat quæ oraculorum instar habent? Sed quæ nos hodie studia literarum uocamus, nihil eo pertinent. quid enim literis priscis cum studio sapientiæ, quæ à Christo genus ducit? Quare sapientiæ oracula in rem nostram uertere non possumus, quibus per Mæandros multiplices secularium authorum discendi curriculum auspicantibus, ad nullam unquam metam labor euasurus uidetur, ac ne ad legitimam quidem aliquam aut frugiferam scientiam peruenturus. Quippe qui numerosæ aut disertæ orationis aucupio sensus omneis accommodantes, in luto semper hæremus lectionis illecebrosæ. ex eorum, ut arbitror, numero, quos grandiloquus ille uates Ezechiel cap. XXIII. Chaldæorũ pigmentis & Babyloniorum lenocinijs nimium captos esse testatur, earum rerum usu animum polluisse uociferans, rebusq; diuinis commentandis ineptum reddidisse. Quo loco ego ascensores equorũ appellatos ab eo esse censeo, qui eloquentiam uel metricam uel numerosam & oratoriam, figuris distinctam, nimiopere concupiscunt, oratione prosa & pedestri non contenti sensa mentis simpliciter indicare. Huic inertis segnitiæ patrocinio atq; obiectamento, nũc ut obiter respondeam, symbolicum illum concionatorem excitabo, q cap. VII.
» concionis suæ ita inquit. Lustraui uniuersa animo meo, ut scirem, &
» considerarem, & quærerem sapientiam & rationem, & ut cognoscerem impietatem stulti, & errorem imprudentium, uel ut
» græce legitur, circuiui ego & cor meum ut cognoscerem, & considerarem, & quærerem sapientiam & calculum & ut cognoscerem
» impij amentiam & molestiam, & erraticum circuitum. ἐκύκλωσα
» ἐγὼ καὶ ἡ καρδία μου τοῦ γνῶναι καὶ τοῦ κατασκέψασθαι, καὶ τοῦ ζητῆσαι

» σοφίαν καὶ ἦπορ, καὶ τὸ γνῶναι ἀσιβὲς ἀφροσύνην καὶ ὀχληρίαν καὶ
» περιφορήν. Di igitur eos qui ad philosophiam hodie studium suum
collaturi sunt, sapientius esse facturos, si non à rudimentis literarũ
statim ad eam transierint, sed uelut gnaui ac strenui indagatores,
per omnia omnisq; disciplinæ monumenta sapientiam uestigauerint.
non ut ij solent hodie qui sapientiam quæ, tui habendam putantes,
temporis compendia sequuntur doctrinæ dispendio, quæ numero-
sissima pars est in omni genere disciplinæ. Vt enim aues in locum
arduum subuolaturæ, non à solo protinus eum locum rectis lineis
petunt, sed uolatu uertiginoso eo commodius euadunt, Sic animus hu-
manus in contemplationem sapientiæ melius per cochliam iustæ di
sciplinæ scandere & intelligentius potest, q̃ si protinus ab infimo ge-
nere doctrinæ ad summum genus discendi compendio euadat, scan
silem disciplinarum seriem transiliens. Hoc modo Solomon encyclo-
pædiæ gyro lustrasse se omnia ingeniorum monumenta significat ut
ego quidem interpretor, nosq; hortari uidetur ut per omnia philo-
sophiæ sæcularis & priscæ dogmata, uestigia sapientiæ siqua sunt
ut certe multa sunt colligere non grauemur, ac lucum saltumq; in
quo ipsa stabulatur, iusta & perpeti indagine accurataq; cingamus.
sic fiet ut cum ad studia sanctiora & monumenta sacrosancta per-
uenerimus, & uelut ad cubile ueritatis & sapientiæ propius accæs-
serimus, iacentem quidem illic sed inuolutam ipsam certius agno-
scamus. Hac uia & ratione cum commodior est & certior sapien-
tiæ indagatio, tum uero cum ad speculandam ipsam ex edito eua-
seris, uberior est multo constantiorq; contemplatio, nec tam facile de
gradu intelligentiæ & persuasionis certæ deijcitur, qui molli ascen-
su & anfractuoso euasit, q̃ is qui recta per arduũ assilijt uel ar-
repsit. Etenim per deum immortalem quid aut præstantius esse ad
doctrinæ maiestatem putamus, aut ad compertæ ueritatis fiduciam
firmius & stabilius, q̃ cum per infima mediaq; studia ad culmen
speculaminum subuectus sis, nosse uel angustas portiones, in quibus
Stoici sessitando & soritas aceruando erumnosas contriuerunt æta-
tes. uel excipulas amœnas ab illo uersuto animarum aucupe in hor
tis concinnatas, in quibus Epicureorum animi omni absterso religio
ne uoluptate capti sunt. uel erraticas & expatiantes ambulatio-
nes Peripateticorum, qui tantam uim disserendi in nugis consumpse
runt. uel deniq; copiam ubertatemq; dicendi in academia illa fami-
gerata, odoranda tantũ non etiã tractanda ueritate profusam? ut
nunc eos omittã qui nihil constituendo & de omnibus addubitando,

annos bonos perdiderunt. sed quando harum rerum & omnis pri
scæ doctrinæ cognitio, uel oratione prosa uel metrica traditæ, sine
latine linguæ peritia comparari non potest, quæ etiam ipsa græcæ
linguæ adiectione fit admiculatior, hic discendi cursus certis man
sionibus distinctus sit necesse est, quarum modum & rationem uel
hominum propositum uel ingenium uel fortuna temperat. Quare
qui hunc doctrinæ orbem quodam rectæ rationis circino ita cir=
cũscripserit, ut uel augere uel contrahere pro re nata aut ingenij
captu, aut uitæ instituendæ necessitate nouerit, is si intra eum orbẽ
ita includat eloquentiam, ut per omneis eius partes æqualiter fu=
sam teneat quasi in corpore sanguinem, is demum mihi uidebitur
ad sapientiam inuestigandã uberrimum quoddã uiaticũ atq; etiã
amplissimum attulisse. Neq; nunc de eloquẽtia illa mirifica loquor
rerum omnium tractandarũ arbitra, quam fusiorem esse amplio=
remq; uolunt q̃ ut ulla circumcurrente linea præscribi possit. Hæc ego
instrumentum philosophiæ ex opibus ut ita dicam Chaldæorũ atq;
Aegyptiorum coactum, præstantius esse arbitror ad uitam hanc
etiam p uoluptatem honestam qdem & probabilem transigendã, q̃
diuitiarum cumulos q̃libet opulentos, non stoicis ipsos confectarijs,
sed aulicis ut nouimus auctarijs acernatos. adde etiam si placet &
ad futuram uitam per gloriam illam adipiscendã, quæ mortuorum
apud posteros memoriam in perpetuum renouat, cum in manibus
hominum libri eorum, id est ingeniorum morumq; simulachra tẽpo
re non peritura, uersantur. Contra autem diuitiæ etiam Persicarũ
æmulæ, cum in uita uel auaris anxiam sollicitudinem, uel profusis
ignominiam, liberalibus etiam interdum stultitiam ab assentatori=
bus pariant, quid post mortem conferunt, nisi si quod rarum est im
pias largitiones exhauriantur? Omnium (ut opinor) diuitum opu=
lentiæ Crœsi & Midæ multo famigeratissimæ fuerunt. at ille cala=
mitate & summo atq; ignominioso uitæ discrimine inclaruit, hic
auribus asininis non aureis innotuit. Ex eo enim in prouerbiũ ue=
nit, q̃ multos otacustas, id est auricularios & emissarios haberet, ru
morũ captatores & sermonum delatores, cuiusmodi habere solent
principes mali qui stimulante conscientia securi esse nequeunt. Py=
thius Bythynius longe ditissimus hominum priuatorũ fuisse memo=
ratur, de quo superius diximus. Is tamen munificentia musitata ma
gis q̃ opibus celebratus est, qui platanum auream uitemq; illam fa=
migeratam Dario regi donauit, Xerxis copias id est supra decies cen
tena millia hominum epulo suscepit. et insuper frumentũ & stipen-

dium exercitui quinq; mensium pollicitus est, ut maximo ex quinque filijs uacationem militiæ impetraret. Ob quam postulationem a Xerxe indignabundo hac pœna barbarica mulctatus est, ut filium suũ occisum in duas partes dissectum aspiceret, cum inter ambas corporis medietates ab utraq; uiæ parte disiectas exercitus pertransiret, quo nomine maxime Pythius, ut opinor, nobilitatus est. Qui igitur fieri potest ut diuitiæ felices in hac uita possessores sui faciant, aut nobiles in posterum? Mihi quidem diuitiæ nihil aliud q̃ tragicum choragium uidentur esse, ad usum temporariæ scenæ à fortuna accommodatum. Quid enim esse dicas aliud uitam administratiuã, q̃ scenam quandam hominum personatorum operam suam & industriam populo ostentantium, ludos edente diuina prouidentia? Hoc igitur choragiosi recte atque ordine actum quisq; suum peragant. sin secus eueniat, futurum esse dico ut male cum eis fortuna egisse uideatur, quæ ut choragus temerarius & præposterus eam ipsis personam imposuit cui ferendæ non erant. Eorum igitur qui honestiores personas gerunt cum plurimos in actu suo conturbare uideamus, eorum tandẽ errata nedum reliquamenta præstent necesse est, ij uelut fortunæ ac temeritatis ministri, qui nulla publicæ cæritatis ratione ducti, cum eos promouerent, fide sua etiam esse iusserunt. Sic enim fert ratio supremi, ac posthum rationis, etiam si iure moribus constituto fide eorum esse non solent. Tandem autem appello non seculum unum & alterum, sed lustrum unum fortasse aut summum tria, uita enim in potentatu diuturna esse non solet. tandem igitur ratio cuiusq; functionis et actus. à Christo summo diuinitatis institore, & generis humani creditore atque etiam fœneratore centesimario reposcetur. Etiam si Galliæ nostræ moribus, proh misera populi conditio, omnia atriensium errata, conturbamenta, reliqua, secus admissa, & quæcunq; promi condi præmordent, suffurantur, compilant & interuertunt, mediastini luunt. Nam cum sint ipsi ad omnia mandata non modo expositi, sed etiam dicto audientes, quicquid actores uel uicarij, promi uel suppromi non modo delerarint uel conturbarint, sed etiam quicquid acciderint, circumciderint, suppilauerint, etiam ut respublica ab ipsis actoribus suum seruare possit, tamen præstare solent. & si peculium non habent, ó morem iniquissimum, nexum statim ineunt. sic magnis reis apud nos licet ob noxam plebem dedere, & alijs super alias pecunijs imperatis sic caidaneam culpæ suæ subdere. Expeditius enim id esse uisum est, q̃ aut reos istos

cothur=

cothurnatos, aut eorum fortunas pignerari, qui si crimen fateri aut culpam agnoscere cogerentur, sacra opertanea in uulgus efferrentur, quibus nemo non initiatus esse solet eorum, qui nutu oculi summa quaeq; circũagunt. Quae causa fuit, ut nonnulli aliquando inter reos recepti, patronos potentes inuenirent, à quibus impendenti supplicio erepti, quaesitores etiam ipsos subinde fortunis euerterent. O magnam, ó beatam, ó memorabilem gloriam illius Briarei, qui non modo legibus reos, & populi uotis, sed etiam Ioui & summae curiae raptim potuit excutere. ob id, credo, facinus recte manes eius conditos existimare debemus. Is fuit cui nullum unquam fortuna praeter summum & ultimum obsequium negauit, quem quaestorum aerarij natio ut deum Aesculanum summa ueneratione coluit. eius enim praesentissimo numine seruati sunt aliquando mancipes argentariam factitantium, cum ob repentinas quorundam diuitias opulentissima factio inuidia summa flagraret. ut autem luculentius potentiae suae specimen ederet, reis primum ampliatis, mox codicillos ueniales nouo exemplo inuito ac frementi principi extudisse dicitur, atq; ita formulam temperasse, ut nec deprehensi rei crimen agnoscere cogerentur, & iudices rei compertae & conuictae, summi curionis amicos inter reos in posterum recipere uetarentur, quo uelut euerriculo omnium delationum atq; animaduersionum, tantam impunitatis fiduciam feroci hominum generi instaurauit, ut legibus hodie non teneri ea factio existimetur, cui princeps omnia concredidit. ut pro qua sponsor semel & probitatis expromissor interuenit petasatus ille curio. Iure igitur moribus nostris constituto non modo magnis reis sed etiam scleratissimis licet sordes suas in caput populi & in oculos ordinum excutere, atq; eo amplius feras in plebem immittere, si earum fremitum in cauea sustinere nequeant, quo nullum unquam atrocius scelus Nero dicitur excogitasse, nec tamen peregisse. Quid enim est aliud feras in plebem immittere, q̃ Volones profligatissimos nullo stipendio, sed fide tantum authoratos, per rura palantes, bacchantes, grassantes, plebeculam tributis exhaustam obterentes circũagere? nisi uero eos circũagere non uidentur qui stipendio fraudatis liberum permittunt diripiendi arbitriũ. At uero iure perpetui edicti quo edicto ad summum tribunal propediem ius dicetur, noxa caput sequetur. & ordinum ductores qui causas rerum male gestarum haud ita pridem dederunt, non modo addicti sed etiam uincti dabuntur, & Gordij nodo constricti, id est eo scelere, quod ante diem extremum soluendum non curauerint.

Hi *ſunt enim ipſi qui noxam luculentam nocuiſſe noſcuntur, quos nunc plebis ſuſpirantis miſereſcere non ſubit. qui ſi leges ualerent in auliços, actus utrq; eorum quos potentiæ ſuæ ampliandæ præficiunt inſtitores, aut quos trāſuerſi propinquitatis amore promouent, noxis omnibus ſolutos liberosq; præſtare deberent. nunc cum impune id faciunt, potentiæ ſuæ blandiuntur, nec quantumuis in rebus ſecularibus conſiderati, uidere hoc mentis oculis hebetibus poſſunt uerſuram ſe facere ingenti diſpendio. Deus enim fortunatis hilaritatem ſæpe, & conſceleratis & impijs impunitatem ſæpiſſime fœneratur. Hoc eſt cur gaudeant, cur felicitate & potentia ſua fruantur maximi curiones Franciæ. Quamobrem ſeſe, ſortemq; ſuam illam ſplendidam admirentur, & nos ciuili iure uiuentes atq; in ordinem redactos, ex edito ipſi loco et legibus inacceſſo deſpiciant. Quid ni enim ſibi placeant quibus diuinitus datum eſt, ut boni iuxta ac mali meriti homines quos uiſum ſit, in illas Macáron inſulas euocent, quas ipſi beatorum putant ſedem eſſe perpetuam. Inſulas iſtas ego actus primarum & ſecundarum partium in rerum publicarū adminiſtratione eſſe cenſeo, in ſalo & iactatione ambitionis & cupiditatis ſitas. Hac enim ratione tantum iſti hominum beatores eſſe poſſunt, ut Fauonio inconſulti fauoris quos uelint uel homines uel familias ex obſcuris natalibus in locum illuſtrem ſinuatis uelis prouehant. contráq; quos oderint, aut qui eorum placitis & inſtitutis incommodi eſſe uideantur, aquilone quodam tranſuerſo procul ab emporio honorum diſijciant, aut omni aura efferentis ſe famæ ſuppreſſa, in uadis deſtitutos conſeneſcere ſinant. aut ſi maior aliqua eos tranſuerſos egerit offenſio, inſigni aliquo naufragio fortunis omnibus euertant. Dictata ſunt iſta aulicæ iuriſprudentiæ, quam curia illa profitetur, non ſummo iure, non ex æquo & bono iudicans, ſed iure moribus illis conſtituto. Cuius tamen interpretes ſunt maximi curiones, ad quorum mores & placita aulici quidam recocti iuris illius conſultiſſimi reſponſa ſua temperant. Huius curiæ illud eſſe inſtitutum dicitur, ut de rebus omnibus ſacris, profanis, bellicis ac pactis referatur, de paucis iudicetur. ut in maximorum curionum non modo ſententiam ſed etiam nutum, ac uoluntatem eatur. nec pedibus tantum tranſeatur, ut olim in Romano ſenatu, ſed & manibus & uultu aſſenſioni atq; etiam aſſentationi ſcite aſſeruiatur. Illud ſanè memorabile poſt aliquot hoſce annos contigiſſe dicunt, ut cum ferè omnia decreta per diſceſſionem facta ſint de rebus quidem arduis, nullum tamen per diſſenſionem aut diuiſionem ſententiarum

factum sit, usq; adeo uel pedarij in sententiam principum transilire didicerunt, uel ipsi potius sententiarũ principes cœnsendi ansam consultis præciderunt. quo minus miremur tam claros exitus rerum nostrarum extitisse, quas in superos & mortales mirificè susceperimus. Superi boni, q̃ erit illustre, q̃ splendidum, q̃ memorab le ad posteritatis opinionem, rebus bene consultis à q̃bus dã qui sese utriusq; uerticẽs iuris existimari uolebant, factum esse ut liberi parentem, in officiosum quidem, sed parentem tamen, & gens picentissima summã arcem sedemq; religionis inuaderent. ob idq; piaculum maiestatem clarissimæ prouinciæ subito dei numine decidisse, ut Galli absterſa præsentis animi crista lepores esse sibi galeati uiderentur. Equidem haud libens *summum in rerum administratione locum mereri uelim, si tantum ipse munus quoquo modo obire possim, ut simule aliquod dedecus, aut portentum auspicijs meis accidisse prodatur. Præstare enim arbitror nomen uirũ probi & honesti memoriæ prorsus eximi, q̃ male & incommode posteris innotescere.* En *propter quod ciuilis uitæ tranquillitatem, studiorum amœnitatem, & denique uitæ æternæ contemplationem post habere debeas, ut in oculis uel auribus unius prouinciæ per theatrum aulicum cum strepitu comitum clientumq; transcharis, aduersis sæpissime cuneis gradibus & orchestra. tametsi ut maxime secundo populo te ostentes, tamen si transeuntis gloriæ spectes celeritatem, hoc quidnam est aliud q̃ ueluti plausum manem per transennam mereri?* Nam *ut illud mittam q̃ grandi plerunque ætate, q̃ uersatili scena, q̃ lubrico ac præcipiti ferè proscenio prodeunt, certe cum alij actores subierunt, in cuneos, aut in ordines necesse est ut facessant, aut inter theatricum ministerium turpiter subseruiant.* Tunc *tartarus ipse bis patet in præceps tantum, tenditq; sub umbras, quantus ad ætherium cœli suspectus olympum.* Etenim *cum latine loquentium consuetudo eos olim in cælo esse diceret, qui omnium ore celebrarentur præ potentia, uel rerum egregie gestarum gloria, ego tragicos istos reges & temporarios cum ex flagrantissimæ gratiæ præcipitio deciderunt, in tantum frigus delabi uideo, ut pene exemptos ex memoria credas. Ita fit, ut in tartarum rigentissimum ruisse uideantur, cum ij qui nullo iam famæ plausu excipiuntur, latine frigere dicantur. Quanta est autem eorum sublimitas, quanta eorum admiratio, quantus omnium suspectus cum uelut fortuna suc-*

collante tolluntur, altero tanto maior est deorsum altitudo, cum ab ea destituti insultantium oculorum coniectu sic enim euenire ijs assolet, uelut quodã fascino exaresc̃re uidentur. tot enim miseros oculorum radijs lancinari necesse est, quot in hominum ipsi obuios aspectus incurrerint, dum quisq; ob præteritam obseruantiam pœnas sibi deberi putat. Sed fateamur sanè, ut sant humana, eos esse felices, tantummodo hoc exigamus, ut actus ipsi suos recte ac decore peragant, & quisq; eorum uideat quid sui sit muneris, quam personam sustineat, quantum ab ea oneretur. Nunc autem cum ita mores inclinatos esse uideamus, partim ut ambitio & cupiditas, partim dissoluta disciplina grauitatem & honestatem è medio sustulerint, qs eos felices existimare possit? nam quo modo non miser esse potest, q̃ in cothurno uel comtis personam, uel supparasitantis induit, ut latus angere maximi curionis, & officiosus esse potentibus uideatur? At hoc factitari ab ornatissimo quoq; uidemus, ut qui id non faciat, is aut absurde uerecundus esse, aut refractarius existimetur. Quid qui in pontificio cultu, & sacrosanctæ dignationis habitu scurriles actus imitantur, & uelut in tragico amictu mimos, & planipedes actitant? (nam id ita usitatum est, ut qui paulo modestiores sunt, ij et alijs inuisi sint, et magnam laudem hac una uirtute mereantur) num etiam illos felices esse dicemus? neq; uero alienam personam ab illo suo fastigio abhorrentem ipsi libentes induunt, & eos sortis suæ, ornatusq; non pudet. neq; non eos sortis suæ aut pœnitet aut pudet, & non sunt planè miseri. & hi sunt, quos hodie propémodum solos diuites esse diximus. Ita patet quid sequatur si paulo argutiores esse pergamus. Linguis enim fauere necesse est cum ad sacrosanctos uentum est. Quare multo mihi fortunatius esse eorum institutum uidetur qui literis se totos, q̃ qui opibus dederunt comparandis. Duntaxat quibus Solomonis uoti liceat esse compotes, ut nec malesuada egestate eo usq; urgeantur, quo secus de uirtute atq; honestate iudicent, nec rursus diuitijs redundantibus in cogitationes uanescant aut erraticas, aut impias. Nam cum literarum peritia ad oblectationem frui, & uitæ per uirtutem ac decus agendæ tanquam instrumento uti solent, tum eo amplius post huius uitæ cursum memoriam sui in æuum prorogare hac eadem facultate possunt. Quãq; hæc fortasse nauci facienda ducerem, nisi etiam præstantis doctrinæ adminiculis uti bonos & graues uiros ita existimarem, ut contra temerarios casus celsi semper & recti esse pergerent, & aduersus fortunæ infestioris impetus animo præsentiore firmati. sicut ad humanas iniquitates

quitates eosdem ita se compositos, collectosq; tenere par est, ut quicqd obuenerit, uelut decretum prouidentiæ æqui boni faciant. Est autem is tenor studiorum tenendus, ut à carceribus discendi per spatiosum illud stadium disciplinarum quæ liberales dicuntur, ad metam secularium literarum perueniant, & in flexu ne commuttant ut aut acquiescendum esse, aut diutius hærendum putent. Sed quo curriculum totum peragant, rursus à meta ad terminum summum aliud spatium non currant, sed ingrediantur & incedant, quod pronum iam ipsum est, & spei bonæ plenum, salubrisq; uoluptatis. siquidem cum in eo est spatio exhausti iã laboris fructus præsentarius, cum uelut indagine cinctam ueritatem tenebunt, tum etiam multo maius præmium futurũ æternumq; speratur. Est enim ea demũ uera ratio philosophandi, nõ fallacem studiorũ amœnitatem, non inane nomen beatitudinis psequens, sed recta & honesta uia ueram & solidam gloriam haud inauspicato petessens. Hanc uiam quærendæ doctrinæ summum illud par amicitiæ Gregorius & Basilius græci, & eorum ætati suppares Hieronymus & Augustinus cũ tenuissent, & ante eos omnes Cyprianus & Lactantius, & deinde Hilarius, aliiq; antesignani partiũ Christianarum & maiorũ gentium theologi, quorum hodie responsis ad interpretationem diuini iuris utimur, ad extremum iudicio iam solido ad sacrosanctũ studiũ sapientiæ quasi ad Bulææ Themidis oracula uenerunt, quã consiliatricem latine appellare possumus. Scire enim auebant quo modo uiam inire possent ad propositum finem quasi in patriam ferentẽ, quam ciuitatem amplissimam esse constat nomine Vranopolin, superis & hominibus communem, duntaxat qui nihil in sese impie aut perfide admiserint in eaq; regiam esse sapientiæ, quam prouidentiam antiqui, ut græci, pronœam uocitare uoluerunt. in qua numeris omnibus scientiæ atq; intelligentiæ beatissimæ animi humani simul cum omni ministerio & stipatu diuinitatis fruuntur, & cum ordinibus illis cælestibus inenarrabili ratione descriptis. Hos Esaias prophetiæ decus, argentum & aurum suum ad christi obsequium cultumq; testatur attulisse. quo uerbo tum rerum intelligentiã nullo errore concretam, sed ad puritatem excoctam, tum eloquentiæ nitorẽ splendoremq; significat. Has enim illi prisci opulentas facultates, in scribendis, eloquendisq; rerũ diuinarũ enarrationibus consumpserunt. Sed hocijs probare non possumus, qui ignorantiæ patrocinantes, eloquentiã ut curiosam & à sacris studijs alienam recusant. ob id semper inuisam inertiæ q; forulis omnibus antiquæ notæ ex-

cutiendis, ac diu multumq; discendo comparatur. At nos philosophiã argentea suppellectili sacris operantem, augustius & amplius sapientiæ litare posse contendimus, q̃ si samijs aut plumbeis sacra libamina peregerit. Quis enim in sacris fictilibus uasis aut stanneis usus est, cum idem ipse argenteo instrumento non careret? Illud summopere uidendum ne quod sanctuario domini usui esse potest, in simulachra impietatis confletur, aut in usus uoluptatis inquinetur. Quare ego miserabilem eorum esse sortem contenderim, qui cum magnam iam partem laboris exanclauerint, uel in flexu acquieſcunt, ut diximus, quasi pensum encyclopædiæ confecerint. uel diutius adhæreſcunt in humanioribus literis animo iam seneſcente, nimio utiq; uenustatis eloquentiæ, ac leporis amore capti. eorum plane similes qui apud Homerum in diuerticulo uiæ ad patriam ferentis, aut Lotophagorum sodalitate, aut sirenum cantu delinitu patriæ memini, se non possunt. Nam quid est aliud socios nauim in patriam tendentem egressos, Vlyssis in patriam festinantis & uiæ semper instantis meminisse noluisse, q̃ in uita huius seculi uoluptatem illectricem saluti prætulisse? Vlysses autem nobis quidam fuerunt ij, quos ante diximus, orthodoxæ persuasionis id est collimantis philosophiæ uindices. non palliati illi quidem Vlysses, sed Pastophori, qui multa & uaria eruditione imbuti, cum omnia pene genera philosophandi partim pererrassent, partim præterijssent, salutem suam tandem anxie, sociorumq; perquirebant, quæ nihil est aliud q̃ aditus in patriam. Talis enim statim Vlysses ille famigeratus describitur à poëta. Atq; ut ille uir heroici spiritus & Polytropus ab Homero dictus, id est multifaria ingenij dote, multiplici morum cognitione, aut uersatili solertia præditus, inferos adijsse dicitur. sic qui in cœlum scandere, & ad plenam contemplationem diuinarum rerum euadere cogitat, commodius mihi facturus uidetur si uenientem annos in rerum humanarum intelligentia bona ex parte contriuerit, & maturo iam sacris disciplinis ingenio, ad ueram philosophiam se cum omni commentandi apparatu contulerit. Quod mihi perinde esse uidetur, atq; si quis à floralium spectaculo ad Eleusinia mysteria transeat. Quicquid enim à uetustate sacrorum nostrorum exorte discimus, id ego præuiam disciplinam esse iudico ad ueram & theologicam philosophiam deducentem. Et eam ob rẽ à græcis propædeumata dicta, id est ea documenta quæ præscisse nos oportet priusquam accedamus ad rerum grandiorũ arcanarumq; cognitionem. Hoc labore exhausto, uelut confecto sex

dierum

dierũ labore, tum demũ ſabbatiſmum domino dicare moribus chriſtianis conuenit, & ſanctuariũ ſapiẽtiæ feriatos adire. Ibi uidere eſt hiſtoriã murificam, euentus uarios, cærimna plusq̃ heroica & cothurnata, conciones panegyricas, orationẽ figuratam, tropis diſtinctam et formis ſententiarũ, & omnino elocutionẽ humano captu auguſtiorẽ atq; ſublimiorẽ. Adde ſymbola Pythagoricis multo argutiora, dicteria ſententioſa, ſcotinis inuolucris ſenſuũ implicata. ambages omne genus multipliciter inuolutas. Quid dicam omnem rerũ naturã non humano ſed diuino ingenio indicatã & apertam? omneis hominũ mores, omneis ſenſus humanos, brutosq; explicitos? res omnino capaces præſtantiſſimarũ mentiũ, dignasq; qbus nõ modo toto, ut dicitur, pectore incumbere, ſed etiã quibus illiqueſcere toto corpore debeamus. Huius ultimæ & ſummæ cõmentationis maieſtati, poëtica & oratoria oratio, copiaq;, & omnis diſſerendi eloquendiq; ratio, concedat neceſſe eſt, ut humani captus altitudo ingenij faſces diuinis ſummittat monumẽtis et oraculis. Siqdẽ ita ſe feciſſe uir ſummæ doctrinæ Gregorius Nazianzenus teſtatur, cuius authoris exemplum imitari percupide debemus, ne literarum cognitione ſecularium quaſi bacillo arundineo nixi, in ueritatis cognitione & uiæ philoſophicæ progreſſu grauiter concidamus. Sed citetur teſtimonium locupletiſſimi authoris ueritatis, & in literis ſecularibus in primis eruditi.

» μοῦνον ἐμοὶ φίλον ἔσπετο λόγων κλέος, ὅυς συνάγιραν
» ἀντολίη δύσις τε καὶ ἑλλάδος οὖχος ἀθῆναι.
» τοῖς ἐπὶ πόλλ' ἐμόγησα πολὺν χρόνον. ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς
» πρηνέας ἐν δαπέδῳ χρισοῦ προπάροιθεν ἔθηκα
» εἴξαντας μεγάλοιο θεοῦ λόγῳ, ὅς ῥα κραταιπτεῖ
» πάντα φρενὸς βροτείης ῥηϊτὸν πολυειδέα μῦθον.
» Sola fuit cordi nobis facundia, quantam
» Orbis eoa manus ſimul occiduusq; coëgit
» Tractus, & illuſtres græcorum gloria Athenæ.
» Sed ſimulac tandem multo peperiſſe labore
» Contigit, ante pedes Chriſti afflictam ipſe reliqui.
» Cedit enim ſummi ſermoni numinis omne
» Humanæ mentis uarium, ac uerſatile uerbum.

Quibus uerbis intelligimus uirum illum ſummo ingenio præditum, ſummo ſtudio deditum, multam ac diuturnam operã eloquentiæ & poëticæ dediſſe, ad quarum rerum ſtudium tota mente ferebatur. ſed cum tandẽ ueniſſet ad ſtudiũ ſacræ philoſophiæ, & ſacramẽtũ ſalutis humanæ intelligere cœpiſſet, cuius fuit unus Chriſtus inter-

pres et antiſtes, illico ipſum illa omnia literarum ornamenta in cō-
ſpectum domini abieciſſe, uidelicet agnoſcentem et animaduertentem
quicqd in literis ſecularis philoſophiæ ac philologiæ uidiſſet, lōge id
abeſſe à diuinis oraculis, atq; à ſermone ipſius diuinæ ſapientiæ.
Sacra enim ſcripta omnem haud dubie elocutionem mentis humanæ
uincere intellexit, q̄libet́q; figuris diſtinctam orationem, ac multipli
ci eloquio elaboratam, præ diuini ſermonis ui ac fulgore obſcurari,
& elangueſcere. Ego quidem certe in ea ſum opinione, ut exiſtimem
tropos oratorios multo ſublimiores efficacioreśq; in ſacra lectione
inueniri, quam in priſcorū græcorum latinoruḿue ſcriptis, poſſeq;
oratoriam phraſim fieri ea lectione multo locupletiorem. ſed id per
ſuaderi ijs non poteſt, qui humanorum ſcriptorum lepore ac ſuaui-
tate capti, horridi ſtatim et refractarij ſtyli lectione deterrētur. Neq;
uero concinnitatem eloquentiæ in ſacroſanctis libris requirere, ſed
uim ſublimitateḿq; ſententiarum conſectari debemus, etiam ſi hau-
ſtos inde ſenſus in ſcripta uenuſtiora transferre, & pigmentis exo-
ticis reddere floridiores nec ius nec fas prohibet. Præſtantiſimæ enim
gemmæ argento potius craſſo q̄ auro includuntur, ne thecæ niten-
tis aſpectus, quoquo modo pertinere aut accedere ad æſtimationem
tam precioſæ rei uideatur. Et alioqui deus arcere profanos uoluit
ab oraculis ſuis. qui orationis pigmenta & elegantiæ lenocinia, non
ſenſus arcani et myſtici nucleum eliciendum putant. Hic autem exi-
ſtit illa Theophraſti querela de breuitate uitæ, quæ uelut in tyro-
cinio philoſophiæ ſanctioris flagrantes animos deſtituit. Iam primū
Talthybius ille cæleſtis Eſaias præconio urbano & eleganti ac figu-
ris illuminato, aduentantis ſapientiæ & ueritatis ſacramentum uo
ciferans, ſacriśq;, ut ita dicam, diuiniśq; ſalibus conditus & iucun-
dus, à quo tandem ſatis explicari per totam uitam poteſt? Hunc
ſequitur, ut ita appellem, Idæus, Troiæ captiuitatem fatidica præ-
conio ac lamentabili municipibus ſuis pronuncians. cuius explica-
tio mirificam quandam enarrationem poſcit. Hos duos ſequitur nu-
meroſa turba uatum, quos ſalutigeros proprie appellare poſſumus,
res cæleſtes rhapſodijs effata humano captu omnino maioribus. Ho-
rum enim uocibus altiloquis quidem, ſed parum in hoc mundi ſtre-
pitu exauditis, humanæ conditionis ſacramentum prouidēta in om
ne æuū deprædicauit. in uniuerſum autē ſacros uates muſas quaſ-
dam altiores eſſe dixerim arcana cæleſtia per ſatyram cantitantes,
aut citharam quādā auguſtam & cæleſtē paracleti plectro in ua-
rios modos pulſatam, cuius pſalmata percipere eorū eſt demū qui

aures à cantu profano feriatas, sacrisq; carminibus initiatas habent. Iam uero ipse trismegistus, sic Solomonem uoco, antistites sapientiæ, ac germanæ philosophiæ parens, non'ne tribus libris cum eo qui sapientia Solomonis inscribitur, omnia philosophiæ placita figurate complexus est? ita philosophum ab incunabulis instituens, ut affectibus ad obsequium redactis, mentem tandem in arce Mineruæ, & in ipsius, ut ita dicã, contubernio sapientiæ collocet. id est autem summum bonum, quod anno; plus mille humana philosophia omnibus indagans naturæ uestigijs, non antequam sese indicante sapientia inuenire potuit. Sed parentem eius penè omnsi lyricum illum uatem omni quamlibet heroico uate sublimiorem. cuius poëmata humanarum diuinarumq; rerum descriptione argumentosa, ipsum, ut ita dicam, Mercurium interpretem postulant. quem ego Christũ interuentorem diuinæ atq; humanæ naturæ proprie esse cenſeo, cœlitus ipsum ad genus hoc mortale delapsum, mandataq; cælestia deferentem humanitatis habitu. Hic est enim sermo, hoc uerbum, hæc ratio, quibus diuinitatis principium summum, arcana sacramenta mortalibus enarrauit. ob idq; à summo euangelista logos græco uerbo uocatus est. Ecce tibi in sermone, ut aiunt, ipsa sapientia, quæ genus humanũ næuo primæuo inustum, purifico rore uelut aquula smectica id est emaculatoria luuit, atq; è conditione obnoxia, Orciq; longo nexu & mancipio natalibus restituit. Hæc libris quatuor didascalicis, quæ euangelia uocantur, bona ex parte figuratis, philosophiam quam olim Socrates è cælo in terrã deuocarat, è terra rursus in cælum supraq; cœlos omneis erigit. Etenim quæ ille symbolicus concionator ambagiose & allegoriæ de sapientia dixerat, ipsa de sese sapientia proloquitur aperte & luculenter. atq; ut olim Prometheus ignem ætherium è cælo Mineruæ usus consilio rapuisse dicitur & hominibus dedisse, sic dei sapientia ignem æternum charitatis humano generi communicauit. cuius scintillas quasdam pseudophilosophia in disputationum fomitibus asseruabat, è Iudæa quasi è ciuitate cælesti quoquo modo petitas. Hunc ignem æternum nostra ætas extinctum atq; etiam oppressum penè uidit, ædituorum sanctuarij non tantum negligentia, sed etiam uecordia. Christus autem id est ueritas & sapientia, uelut Ianus quidam geminus utriusq; naturæ præceps, utrunq; testamentum diuinitatis, instrumentumq; utrunq; indagandi summi boni coniunxit, finem prisci æui cũ principio renouati mundi connectens, dierumq; ipse antiquorum instaurator innocentiæ prisæ mortales restituit. Iam uero sapientiam se-

quitur è uestigio suus ille Hypophetes Paulus, uir ad unguem diuinæ manus factus, atq; inter omneis ueritatis emissarios lectissimus. eius fani sapientiæ architectus cuius formam symbolica graphide antistites ille sapientiæ Solomon quondam deliniarat. Idemq; sacra sapientiæ ijs gentibus impertiuit quæ antiquissimo decreto mysterijs arcebantur ut profanæ. Hic est qui classico prædicandæ ueritatis edictum alterius natalis in Asia & græcia strenue promulgauit. ut qui mundi aut dæmonis mancipio hæreditario tenebantur, uelut altero matris enixu ingenui nascerentur. Quid ille liber unus euangelij Ioannis non'ne sacrarium penè totum ueritatis continet? Hic est ille seruus domini receptitius, qui sapientiæ ipsi super cœnam'incumbens, hausiam diuino numine sapientiam inenarrabili libello posteritati tradidit. Eiusdem Apocalypsin ideſt annales rerum nondũ gestarum, quid aliud q̃ Paræmiarũ commentaria esse dicas? Illic enim effusa uaticinia omnem seriem fatorum, omnia prouidentiæ calendaria in posterum continent, etiamsi œdipo, ut aiunt, coniectore indigent. Iob autem alumnus ille sapientiæ, institutionem sacrorum continet Athletarum. qui liber unus dramaticus ueluti spectaculum quoddam uisendum est, Philosophus scilicet consumatus edens specimen sui. In eo fortuna plagis multiplicibus sæuiens, & æquanimitas nusquam instanti urgentiq; manus dans aut succumbens, uelut in campo tolerantiæ & aduersitatis infestissimæ committuntur. Quo ex agone tandem æquus animus uelut Hieronicæs id est sacri certaminis uictor Agonotheæ dei iudicio pronunciatur. His alijsq; sacrosanctæ disciplinæ monumentis, nonnulla enim prætereo prudens, uidere est per nebulam captus humani ingenij, quæ præmia eos maneant qui calcatis fortunis temporarijs & caducis, in expectationem summi boni spes omneis suas rationesq; contulerunt. Sed cum tot ansas certissimæ doctrinæ nobis dederit prouidentia, mirum est q̃ sapientiam tenere quasi lubricam aut euanidam non possumus. Quid igitur in causa esse dicamus? utrum q̃ spes præferuida in diẽ longiorem sibi stipulari nequit, at sapientia labores & molestias repræsentans, præmia & lætitiam in futurum pollicetur? an potius q̃ acreis sensus ad sensilia & concreta, hebetes ad intelligibilia & abstracta nobis natura dedit? Primum hoc dico, studij sapientiæ fructum etiam non aspernandum in hac uita repræsentari. deinde summi boni expectationi non magis annos q̃ annum, nec dies quam diem, nec horas q̃ horam cedere, ut uicæuersa summi mali timori. Semper enim nos excubare sapientia iussit, & ad omne

momentum

momentum diei & noctis acœrsentis fati uadimonium præstolari. Vt autem his cœpijs doctrinæ sacræ in cœrde homnis instructis, & tanq̃ in procinctu stantibus, non regna & potestates aut diuitiæ comparãtur, sic omnes animi sensus suapte natura petulantes et infesti, ita ad obsequium rationis rediguntur, ut homo pacem & constantiam secum seruare possit, quod summum bonum cum philosophia prisca in uniuersum esse cœnsuit, tum uero Christus sapientiæ proauctor, extremum elogium cœndens, legati loco q̃ amplissimi comitatui suo reliquit. Quanta igitur animi alacritate, q̃ strenue, q̃ constanter incumbere ad prædictorum librorum lectionem debemus, & eo amplius ad eorum philosophorum qui amplis disertisq; commentationibus res figurarum inuolucris conditas, in lucem eruere pijs enarrationibus cœntenderunt? Nam quicquid laboris in literis & studijs secularibus cœnsumpserimus, eius laboris largissimum fructum in illa lectione demetemus, si tamen defæcato, ut dicitur, ingenio ad id studium acœsserimus. Illud enim studium ut rudimentum discendi existimare debemus, hoc ut progressum & fastigium. siquidem ex hoc scientiæ fonte perenni atq; inexhausto quamuis magnifica, quamuis cœpiosa, quamuis sublimis manare potest oratio, si modo nobis stipendia implere in utroq; studio cœntigerit, sed in hoc tantum præmia sperare operæ nauatæ & emeritæ. Quid autem gentilitia scripta ad intelligentiam sacrosanctæ doctrinæ cœnferant, malo diuo Hieronymo credi ad magnum tum oratorem Romanum scribenti quam mihi hoc arrogare, ut demonstrare nitar. Tum autem peruenisse nos ad illam euthymiam, philosophiæ antiquæ ut decantatam sic incognitam sentiemus, animos, ut ipsi aiebant, humanos beata undiq; securitate imbuentem, cum fiducia compertæ ueritatis laborum omnium rationem cœnstare nobis intelligemus. Hanc Euthymiam Esaias fiduciæ cœntubernium appellauit. in quo animus humanus à rerum humanarum lectione & commentatione emeritus, rerum cœlestium & æternarum cœntemplatione pascitur, delectatur, fruitur. sed tot tantasq; res nó cæpiunt angustiæ cœrdis humani, nisi curis turbulentis uacui, nec aliasres agentis. Quãtũ est autẽ in ea meditatiõe intelligere philosophiã ante Christi aduetũ uelut Planũ quẽdã fuisse, uel præstigiatorẽ ingenijs humanis uarie illudẽtẽ, cuius Dædalea commẽta atheos & uoluptarios & alia portenta sectarũ excitauerũt. id q̃ Paulus ille Vranogno-mon & assertor orthodoxiæ, testatus est ad Colossenses scribẽs. Nos

igitur germanam philoſophiam religioſe adire debemus, ut cum à lectione gentilitiorum ſcriptorum quaſi à uoluptarijs fabularum argumentis, ad ſapientiæ & ueritatis fanum accęſſerimus, uelut ſtudio ſerioſo uernantes ſenectutem priſcæ ignorantiæ paulatim exuamus, ac nouum quendam & inſtauratitium hominem libentes induamus. Hæc enim una eſt diſciplina humanæ naturæ magiſtra, quæ hominis gubernacula exculpere ſtolidis ſenſibus poteſt, & intellectui acmenti tenenda porrigere, etiam ſi naturæ ui atq; imperio appetitus eſt proreta. Quare homines qui non bonis tantum externis ſed etiam æternis ſtudent, hoc uidere etiam atq; etiam oportet, ut quod nautæ prudentiores facere dicuntur, ut ſacram quandam anchoram ad extremum ſalutis ſubſidium habeant, hoc ipſi imitari contendant, & contra turbidiorum affectuum æſtus & iactationes fortunæ, lectione ſacra uelut anchora paſſim ac ſemper utantur. Hoc enim retinaculo ſæuiente tempeſtate ita nos firmare conuenit, ne tranſuerſi in ſcopulos noxiæ alicuius offenſæ, aut in uada curarum externarum uento quodam cupiditatis repente rapiamur. Prò deus immortalis, eſt ne aliquis tam aduerſis placitis prouidentiæ natus, duntaxat eorum qui Palladis ſacramento bona fide dixere, qui cum hæc animo accurate reputauerit, deſultoriaḿq; fortunæ uiciſſitudinẽ perpenderit, ac uitæ humanæ breuitatem, non Cręſi, ut aiunt, & Midæ talenta pro nihilo ducenda præſolida philoſophantium felicitate iudicet? et eos qui opum externarum poſſeſſione in medio poſita, quaſiq; inter homines cupiditate & auaritia præditos controuerſa, ad ultimum uitæ diem fortuna diſceptante contendunt, non dico de precaria poſſeſſione rerum, atq; in fortunæ mancipio arbitrioq; poſita, ſed de aſini, quod græci dicunt, umbra uel litigare, uel laborare, uel ſeſe miſere affligere? Ego uero etiam, id quod ijdem græci in prouerbio dicunt, omnes iſtos theſauros non in cellulis cordis, ſed in promptuarijs fortis fortunæ & temeritatis conditos, carbones tandem recte exiſtimanti uiſum iri contenderim. In quibus enim bonis maxime mens humana nimia ſui diffidentia imbuta, iure gentium & ciuili contra naturã recepto, parare ſibi præſidiũ ſubſidiumq; conſueuit, eorũ bonorum affluentium ope non tam adiuuari diuites plerunq;, q̃ aduri quis non uidet? Num quis hoc neſcire poteſt quoſdam aliquando uæſana ſtimulante cupiditate per fas nefasq; cenſus ſuos auxiſſe? cuius ordinis eſſe dicuntur quos exẽteratores reipublicæ uocant, & eos ipſos tamen ut fuit aliquando reipublicæ noſtræ conſtitutio religioſe

adiri

adiri oportebat, si quid æqui bonique à principe, ó summam indignitatem, impetrandum haberes. Hoc genus exagitat hiantis auaritiæ peruigil & inquies cogitatio quæsitis iam semper aliquid acquirendi, ob quod eam prisci poëtæ Alecto uocauerunt, nomine sane apposito & congruo, furiarũ unam esse dictitantes quas inter ministerium Orci dedicauerunt. & ego beatos eos putem, quos conscelleratis animis ditatos esse sciam? sed sint uel fuerint tam hominũ felicissimi, q̃ omniũ fortunatissimi atq; opulentissimi esse uel fuisse nosciuntur, num ideo eorũ sortẽ suspicere et æmulari debent q à philosophia didicerint ijs tandẽ cũ Orco rationem esse habendã? Mitto nũc spintrias aulicos ex genere æruscatorum, qui rerum noxiarum inuentores, ingenioſi & solertes uideri populari pauperie non uerentur, dummodo innotescant nihil pensi habentes. Iam uero Sisyphidas illos quam beatos esse dicemus qui ethelodulię mancipati, sic enim appellatur spontanea seruitus, saxũ illud ambitionis irrequieto labore subuoluunt, non modo humeris & ceruicę, sed etiam uerticę? Saxum inquam illud prægraue & asperum, quod interdum ab aulæ summo gradu in medium relabitur, & nonnunquam ad ultimum, tam præpostera plerunq; fortunæ improbitate, ut in illa schola ima summus ingenia non modo permixta uideamus, sed etiã superposita. Miseram uitæ sortem, atq; ut cætera suauem esse fateare, eo quidem certe grauem ingenuis animis et propémodũ enecantem, q̃ ambientiũ natio quasi ex histrionio genere oriunda semper personata uidetur & gesticulatrix esse. Hæc autem molestia ambitus comes, & actus per omnia illiberalissimi, introspicienti patent, ijs qui primore rerum aspectu acquiescunt, non patent siquidem ut aulicæ potentiæ strepitus, & fastu & comitatu frequenti beatus, uibrãti quodam fulgore oculos contuentis præstringit, & præ admiratione sui coronas circumfusas summouere specie luculenta uidetur, sic si trans splendorem inanis tectorij perspicere possis, uel liberos eorũ actus intra scenam et populo nõ seruientes uidere, ibi tum ibi tristia omnia ac lurida anxietate sententia apparent, prorsus ut tetri ergastuli speciẽ illic uideas ingenuis & candidis moribus inaccessi. Verum, ó lubricum ambitionis errorem, quid illud esse dicam, q̃ cordati alioqui uiri nec cupiditate transuersi, cum id quod diximus & dicant, & sentiant, uinculáq; ergastuli excipulosa prouideant, fit tamen ut si propius adire detur, in ea se scientes prudentesq; indũant, cum tamen id ipsi maxime fugitare uideantur? Vtrum q̃ immemores in re præsenti fiunt? an potius insinuantes in

locum illecebrosum, oculis & sensibus & mente capiuntur? utrum stulta fiducia freti quasi exuendi nexus rationem teneant, periculum facere incognitae rei uolunt? & eas plagas inire quae mihi tenaciores Vulcanijs illis uidentur, quae Martis Veneriscq; stuprum irretiuisse dicuntur? quas Homerus in Odyssea tradit nec uisibiles nec solutiles nec ui quantalibet fuisse eluctabiles. Scilicet ille est error aeternus mentis humanae, quae carceres ambitionis transiliens, non percipit ita pronum esse id stadium ad mediumusq; spatium, & inde ad metam sensim arduum, ut illic nullo sufflamine procurrentes bigae contineri, hic urgeri ad metam nulla contentione possint. tum demum aurigans altior iam spiritus sera intelligentia docetur nullum modum aut finem ambitionis esse, cum semel rationis frenos momorderunt cupiditas & alatio praeceps, quasi aethon & Podargus equi duo iugales. His enim bigis genius ille lucifugus, (quem appositissimo, nisi fallor, nomine Laoplanum appello quasi mundi totius popularem impostorem) sapientes multos huius seculi per theatrum reip. administrandae plausibili specie transuehit. Sed, ut apud Homerum Vulcanus Martem & Venerem irretitos, omnium deorum oculis subiecisse narratur, ut de ijs quisq; superum sententiam ludicram & cauillatoriam ferret, illiq; in rebus Veneris deprehensi, poenas stupri penderent, in complexu obscoeno & pudendo omnium cauillis expositi, sic in caecis illis interdum laqueis uidemus homines antea existimatissimos, non modo satyriscorum iocis ludibrio haberi, sed etiam bonorum grauiumq; uirorum calculum atrum mereri. Etenim qui ad honores assumpti quos obnixe ambiuisse noscuntur, nihil pensi habere reuincuntur, quam sibi constanter factisq; suis congruenter loquantur, aut ita se in plerisq; rebus agendis gerunt, ut nihil quicquam laborare uideantur quam conuenienter pristinae uitae degant qua magnopere antea probantur, quid aliud, quam fateri atq; etiam profiteri uidentur, se quae olim recte, quae grauiter, quae constanter egerunt, non uirtuti & probitati, sed ambitioni perditae & cupiditati dedisse? An etiam fortasse secundae res acrioribus, ut ita dicam, speculis explorant mentes hominum? & inde ortum illud dictum, magistratus ostendet uirum, ut inquit Aristoteles. O' sensus inops plaerunq; humana prudentia, cum eo se abundare maxime arbitretur. Viscendum uero spectaculum pseudocatones irretitos uidere uel Roscios aulicos, aduerso omnium cuneorum graduumq; rumore se in

dies magis ac magis in maculas implicanteis, cum interim triſteis frontes atterentes dictitent omnino ijs plagis extricare ſe cupere. planis illis triuialibus omnino improbiores humi decumbentibus, qui gritatu ſubdolo uiatores ludificari ſolent, fidem hominũ implorantes ut manum ſibi porrigant. Itaq; illud iam priſcum nunc omnium ore in iſtos uſurpatur, tollat eum qui non nouit. Ego quidem certe in ergaſtulo piratico ad ſcalmum alligatus eſſe malim, quam in illis plagis depræhenſus omnium ordinũ probra impudenter obaudire. Sed præclarum illud q ibidem uidimus cynicos et momos triduo Harpocrates factos, tanta uis eſt medicati calicis quem Circe illa Dædala curionum magiſtra, ijs aliquando propinat quos ad ſacra ſua opertanea intro mittit. At modeſti & graues, ut apes exarmatæ aſpernabiles, uirtute tantum & probitate macti hactenus iuſſi ſunt eſſe. Itaq; ualeant iſti, omneſq; in Ariſtippea ſchola philoſophantes, quos ego non philoſophos ſed ſophophilos uoco, nõ amorem morum aut ſapientiæ, ſed ſcitam quandam amicitiam profitentes. quorum eſt illa cyria, ut dicitur, doxa id eſt placitum imprimis ratum approbatumq;, amicitiam citra aduerſum quidem fortunam, ſed ultra aras colendam eſſe, qualem illam fuiſſe Theſeiam fabulãtur ad inferos uſq; cum fortuna ſequacem. Docti enim & probi iſtorum uitam offenſatricem eſſe intelligentes, execrari & auerſari debent, alioqui philoſophiæ fructum quonam modo ſperare poſſunt, qui gratuitam ſibi operam & ſtatariam poſcit? Qui autem in caſtris ambitionis indecore ſtipendia merent, non ſtatiuis manſionibus, ſed Nomadum moribus gaudent. quo modo autem tranquillitate animi gaudere, aut omnino rationem quandam certam & probabilem ſequi poſſunt, quos immodicis affectibus obſequentes, nunquam ſecum, ut dicitur, uiuere, nunquam apud ſe eſſe nouimus? Age quando eorum ſenſus uacare rationis poſtulatis credemus, qui in ea officina opificium exercent, in qua feſto profeſtoq; noctu & interdiu non ceſſatur? nuncubi autem ſecuri & alacres animo ſunt, qui nullum portum tutum, & à iactatione & tempeſtate curarum quietum reſpiciunt? Hoc cum in omneis ualet ambitione perditos, tum uero exitiabile propè eſt ijs quorum uitæ inſtitutum ſeceſſum ac ſecretum ſibi poſcit, quales ſunt qui aris aſcripti ſunt, & ab aula non abnoctant. Iamprimũ aulicæ ambitionis comites ſunt neceſſitas colendi eorum, qui primos curionum ordines ducunt, & uanitas ſeſe illis uenditandi p omnia obſequia. Has ſequitur timor

offendendi eorum qui gradu, aut statu dimouere, ac deijcere possunt, aut ad maiora sensim aspirantes percellere. At hæ sunt remoræ quædam tenacissime omnium actionum à seueritate & integritate proficiscentium. eademq; officij fungendi auocamenta in eos quoq; ualent qui procul ab aula ciuiles ordines regentes, fauonio quodam aulico impleri actionum suarum uela & processuum cupiunt, id quod nullo non tempore factitari à solertissimo quoq; ambientium constat. Hoc genus iam olim seueritatis aciem obtudit in omni parte administrandarum rerum, atq; in omni ordine maiestatem integritatis immunuit. neq; enim aliter incorruptus honos integritatis & officij unicuiq; uel curiæ uel ordini constabit, quàm si inter hos & illos erunt commercia dirempta. O' uenefica beneficia quæ à præpotentibus manant. adeo nonnullos uideas hodie ferociter pro bos & mandata potentiæ aulicæ abnuentes, postridie ita in obsequium compositos, ut in nassam curionum beneficentiæ ceruices prius inflexas inseruisse iudices. siquidem nulli crimini uirtus minus inficiando esse potest. Quis enim non intelligat eos inter metum ab illis, & pudorem ab his atq; ab honestate, uersare sententias & in omneis parteis torquere, ne in alterã partẽ magis uergant, q̃ uel ambitioni institutæ uel honestati cõuenit? Solẽne est autẽ rerũ potentibus cuiusq; ordinis decus uel aulici uel ciuilis uno uel altero authoramẽto ita sibi obstringere, ut in omni parte reip. uirtus libero motu uel habitu uersare se nequeat, usq; adeo administratiuæ uitæ & prætextatæ ratio moribus hominũ inique cõparata est, nisi uirtus sibi semper iastans aduersus insidias excubet. Ita fit interdũ ut toga ciuilis modũ suũ uel classem supergressa, & alienæ culpæ contagione uel imbuta, uel aspersa, maiestatẽ retinere sui honoris putetur nõ. Hæc causa uiros cætera egregios in offensionẽ sæpe iudicij popularis impegit. Hi autem & huiusœmodi errores sunt hominum qui Mineruam sapientiæ præsidem potentemq;, non in Athenæo, ut ita dicam, sed in Larario uenerantur, & colunt. nam Athenæũ id est ædem Mineruæ ego instrumentũ utrũq; fidei nostræ esse puto. in eo nos sapientiã quærere oportet & uenerari reptã, non ut ij homines faciunt q̃ sensu humano freti, oia sibi consulta dom. i. in suopte sensu credunt, quos erroris aliquãdo luculenti freno se et alios rexisse cõpertum est. Vt igitur uiris prudentibus & doctis ad rerum publicarũ administrationẽ accedere, & honores magistratusq; gerere ac petere interdum laudabile est & magnificum, contraq; hæc omnino repudiare & auersari, inertis fortasse aut ignaui animi iure

existimetur esse, id enim fert omnino ratio disciplinarum ciuilium, sic toto, quod aiunt cœlo, ut apposite loquar, errare mihi uidentur qui se ambitioni uæcordi quasi equo effreni furentiq; uehendos permiserunt. ij sunt enim qui nullo certo uitæ degendæ atq; instituēdæ consilio feruntur. sed quo eos cumq; impetus tulit, & qua fortunæ temeritas aditum præbuit & transitum, inconsulto feruore rapiuntur. at qui huiuscemodi nubigenas illos fuisse crediderim, quos poeticæ fabulæ Centauros nominauerunt, homines quosdam semiferos, in equos desinentes. Quo figmento quid aliud q̄ eos homines significari putemus qui ex humanis ac compositis sensibus in ferociam tandem equinam degenerant? cuiusmodi illos esse uidemus q̄ rebus secundis insolescentes, mox è potestate rationis exeunt sensibus moderantis. & ciuilitatis ac pristinæ sortis obliti, eos qui in suo ordine se continent, aut qui moribus municipalibus uiuunt, & eo acquiescunt quod sors ciuilis tulit & natalium modus, aspernantur, & uelut à se propulsant ferino calcitratu. Hos stimulat non calcar æmulæ uirtutis ad decus aliquod eximium secundo rumore comparandum, quod incitamentum esse solet generosis mentibus ad publica munera capessenda, aut ad suscipienda magna, egregiáq; facinora. sed inanis aura uel popularis uel aulica, qua processus sui uela sinuari futiles homines gaudent, ob id fortasse Centauri appellati quasi inani aura instincti, nec solidam ipsi nec ueram gloriam consectantes. quin & ipsis parentem esse aiunt euanidam quandam nubem, eorum, ut interpretor, indicem uanitatis, ipsam pro Iunone Ixioni eorū genitori suppositam ludibrio memorabili. Est enim Iuno dea præses, ut antiqui uoluerunt, legitimi ueriq; potentatus & honoris. proinde ualeant isti Ixionidæ literarum studij & philosophiæ derisores, & in amplexus se effundant uitæ sibi deamatæ. Nos enim literarum amore præoccupati, riuales eorū esse nequimus, ut imaginaria rerū secundarum fruitione certissima bona mutemus, quæ à philosophiæ amœnissimo studio manare didicimus. Vt autem edera procerissimā quāq; arborē complexa, non ante eā dimittit, q̄ sensim exuctam & uiuido humore exhaustā, ad tabē necemq; perduxit nexu tenacissimo, sic ingenia præclarissima quæ sese prorsus ambitioni dederunt, nō anteq̄ aliqd eis secus accidit, ab eius contubernio lento tenaciq; explicātur. Id adeo facile est ex euentu iudicare. Quem enim unq̄ istorū urbana officia reducē habuerūt libero ultro citróq; cōmeatu? quisnā autē uestibulo istius ambitionis exactus, ita postliminio in ciuilē uitā redijsse uisus est unq̄, ut nō exulare

magis in urbe quàm aulica prouincia decessisse uulgo existimaretur? solemne tamen illis esse constat qui mordicus postes aulæ retentant, uota clara identidem laribus in reditum nuncupare, quasi urbanæ uitæ desiderium ultra ferre non possint. scilicet hic regibus labor est, aut ea uoluntariorum comitum inopia premuntur, ut inuitos istos promissis ingentibus aut precibus retentent. uidelicet Gallia tam inops est uirorum, aut reges nostri non habent unde premia sequacibus sui persoluant, ut unus & alter muneris obeundi in sanctiore consilio aut in senatu castrensi & uiatorio necessitate teneantur. O uanissima semper ambitio, in mendacijs tam apertis fidem tuam labefactas? ecquis est hodie tam in rebus aulicis peregrinus, aut omnino in moribus hominum iudicandis tam minime malus, tam hebes, tam stupidus, quin statim querulis istorũ uerbis illud prouerbiale reclamet, quære peregrinum? Est enim clarior istorum Callipidarum frustratio, quàm ut quemquam non rusticum fallere queat. num eos quotidie pedatim discedentes inde uidemus, quo singultim festinare uideramus? q si per detrectationem stationibus suis uel sacris, uel profanis non absunt, qui conuenit cum quotidie commeatum flagitare se dicitent, nunq impetrare eos posse? uel cum in dies ampliora munera sibi suisq; impetrare nosçantur, non summa eos animi æquitate muneribus aulicis asseruire? De ijs, ut arbitror, silendum est, ne sacrosanctam existimationem lædamus, qui augustam illam causam non uitæ sanctitate, non illæsæ famæ commendatione, non probabili aliquo consilio mereri, sed aulici ambitus decennali seruitute, sed amplissimi honoris suggillata reuerentia, sed fastus & insolentiæ spiritu instigante uisi sunt. O rem præclaram, & Christianis institutis congruam, honorem sacrificum aulicis officijs mereri. Absit autem, ut id aut dicam, aut sentiam quod quidam incommode faceti cauillantur, aulam plerunq; gallicam scurras albatos circumferre, qui etiam ludibrio haberi se nec ignorent, nec ægre ferant. Illud certe præterire nequeo quod uidimus, nondũ plane comploratis pontificibus epithaphios illis agonas in aula quasi parentalia certamina ab istis excitari, non ludicros sed capitales, tam aduerso rumore, ut puderet nos audire. Vtinã autẽ huius culpæ rei arcesserentur qui in omni uitæ parte uitiũ aut peccandi licentiã profitentur. Sed qd illis futurũ est q frontẽ præ seueritate corrugare nó desinunt, & turpiũ facinorũ exempla prodere nó erubescunt? & post hæc etiã simulatio fallere nos sperabit? Mitto nunc sectoriã eorũ improbitatẽ qui exuuias sacras

nō modo uiuentiū, ſed etiā ſtantium ambulantiumq; petunt, quandoquidē magnorū uirorū authoritas huic crimini ut alijs obtenditur. Reuertar ad illos purpuræ candidatos q obſcuris ſæpe natalibus orti, & nullo ingenij ornamento præditi, regibus æquales uideri aut aſſidere uolunt. Quid enim eſt quod tantopere iā admuremur beatulas illas cauſas, quæ ſordere in Francia præ multitudine, eorumq; leuitate uidentur qui ne in ſacroſanctis quidem & uiſendis geſtaminibus auguſti uel uenerandi eſſe poſſunt. Pridē id decus ut eximium & opimū regalibus tantū extis promitti uidebatur ut decebat, nunc minorū etiam honorū auſpicijs & plebeiæ fortunæ non negari uidetur, ex quo inuratis cornibus hoſtiæ paſſim litare cœperūt. Quis enim hos iā magnopere ſuſpiciat, qui haud ita pridem unum uiderit dibapha purpura ferocem æmula candoris beatiſſimi, cum cohortem ipſe purpuratam quocunq; poſt ſe traheret, inter eos tam eminens q̄ inter galeritas upupa? Species igitur nunc eadem & dignatio, authoritas ad populum non eadem. Neq; uero in uniuerſum honoribus authoritas ſua reſtituetur et maieſtas, priuſquam ſordidis aut puſillis ingenijs ſummæ decora uirtutis petere fas eſſe deſierit, & ſacroſanctos ampliſſimoſq; ordines rerum noſtrarum ſumma nundinari capitale eſſe cœperit, quodutrunq; nobis uidere utinam mox contingat. Summa autem diſputationis eō pertinet, ut intelligatur eorum gloriam qui ſummum bonum in loculis conditum eſſe putant, uel faſcibus aut infulis maiorum auſpiciorum adhærere, mortuis illis ſuperſtitem eſſe non poſſe, ijſdemq; ſæpe morientibus aut gradu potentiæ deiectis, quod mortis inſtar ciuilis putatur eſſe, proſperata gloria infamiam agnaſci, aut certe ignominiam perpetuam. Eius rei cum innumera ſunt antiquitatis documenta, tum uero recentia proferre nunc exempla poſſemus ſi id ad rem pertineret. Quotum enim quenq; uidimus aut meminimus iſtorum integra perſona atq; integro ſtatu deceſſiſſe, ut iuris uerbo loquar, qui nihil non uiuentes honori tribuerunt? Porrō autem ut fugaciſſimus ſemper ſplendor eſt gloriæ pigmentis adumbratæ, ſic uere eminentis & expreſſæ claritas nulla carie, nullo ſitu uetuſtatis exoleſcit. & eſt eiuſmodi gloria non in æs, aut in auro inciſa ut illorum, ſed ſtylo ex acuto & nitido impreſſa cedrinis in tabulis quæ carie non intereunt, & reſtibili traducum natura produntur in omne æuum. Atqui huiuſmodi eſt gloria non opum congeſtarum, nō uitæ per ſummos honores indecore tranſactæ, ſed rerū egregie

uel geſtarum uel ſcriptarum, quæ in alios aliosq; traducæ propagãda, æternitati dedicata quodammodo uidetur. Porrò autem ut ſine aqua & igni ſacrificiũ aut conſecratio non rite peragitur, ſic ſine ſtylo & eloquẽtia, nullius aut principis aut populi geſta ad poſteros inclareſcere poſſunt, & æternæ memoriæ conſecrari. Proinde & ſi antehac memoria noſtra quidam homines officinæ magiſtratuũ honorumq; præfecti, cupide feciſſe noſcuntur, ut ſtudioſi & literati; & innocentia modeſtiaq; prædit, parum plauſibile nomen in adytis aulicis habuerint, quaſi ab actu rerum relectanei, contraq; imperiti & procaces, & in tenebris perſpicaces, uel earum rerũ emacæs quæ in commercio probor ũ, pudentiumq; non fuerunt, pleraſq; reip. partes nominum ſuorũ fama læta, triſti, ancipiti replerint, nó ideo relangueſcere ſtudioſorum contentio debet aut philoſophantiũ. Eſt enim eſt abunde philoſophis geminos illos fructus ſperare Euthymiam & Euthanaſiam, res duas q̃ maxime expetendas. illam ſalicet beatam & conſtantem numeris omnibus ſecuritatem, duntaxat quod ad bona corporis & fortunæ pertinet. Hanc hilarem animi ac ſpe bona perfuſam in morte æquitatem. Illis autem peredite ambitioſis quodnam eſſe maius ſupplicium poteſt in uita per aulicam geſticulationem agenda, q̃ hominem in corde conditum qui non niſi ueritati ſeruire poteſt, ab homine externo & conſpicuo diſſidere, qui ſcenæ tantum ipſe ac populo ſe oſtentat, & ad oculos theatri quaſi ad ſpeculum non affornat ſed affingit? quis enim iſtos Chamæleontes ignorat, reconcinnantes ſeſe identidem ad mores aulicæ potentiæ, ut tabulas olim ſuas clariſſimus ille pictor Appelles reformare ſolebat ad uulgi iudicium? Eſt autem id natura comparatum mentem male ſibi conſciam cum homine externo & uultuoſo diſſidere, hominemq; etiam hominis pudere, cum ui ueritatis cæca tormenta adhibentis fateri quiſq; cogitur apud acta rogitantis conſcientiæ ſuæ, ſe non eum eſſe hominem, quem uultus profitetur. Atqui iſti, quos ſolertes aulicos appellari uidemus, cum per omnes uitæ actus perſonati ludiorum more uideantur, non intelligo quidnam affirmare poſſint ſerio ſe in republica aut bona fide egiſſe. certe in ijs quæ ad uerum fiunt locus præſtigijs nullus eſt. bona fides ſe ad manum aſpiciendam & contrectandam præbet. Prò ſuperi immortales quid eſt ſi hæc impoſtura & fallacia non eſt? ſi enim compoſiti iſtorum uultus cum cordis motu turbulento diſſident, quonam tandem modo inſontes eſſe poſſint? atqui hoc poſcit ueritas, quam nobis Chriſtus non modo in terris agens præ-

iuit,

iuit, ſed etiam lege promulgata præſcripſit, ut quando natura ſym-
pathiam eſſe inter mentem & frontem eius indicem cenſuiſſet, ſum-
mopere id uideremus, ne homo qui in fronte eminet & toto ſe pro-
mit aſpectu, ſimul is ſermo qui in ore uerſatur, & in aures ſe inſi-
nuat, ab eo homine eoq; ſermone diſſiderent qui extra præcordia
caput non exerentes, interiores uocantur. Quid autem totos dies pre
camur & a' deo petimus, niſi ut fiat uoluntas eius in cœlo & in
terra? At id quid aliud ſignificat, niſi nos docet & hortatur ut cor
pus cum animo congruat? materia a' forma non diſcrepet? Homo
ipſe interior, et exterior idē ſit? Quid igitur ijs hominibus facias?
quid cum ijs diſſeras q̄ aulicarū cerimoniarū antiſtites eſſe uolunt, et
ſimul probitatis opinionem atq; etiā ſanctitatis aucupari? proinde
qui utilitatis aut potentiæ aſſequendæ nimium ſtudioſi, ad iſtorum
mores ſe affformare contendunt, ut ſummis curionibus induſtriam
ſuam probent, non modo literis & honeſtati ſalutem, ſed etiā Chri
ſto & ueritati ut dicant neceſſe eſt. Ita ſequitur ſi ſtoicis confectarijs
eos urgere pergamus, ut hanc ab inuitis confeſſionem exprimamus,
ad gloriam ſe & beatam uitam comparandam non ſupernate uia,
ærumnoſa quidem ipſa & confragoſa, ſed infernate plauſtraria
& militari progredi. & hanc autem & illam ineuntibus uiam ua
dimonium tandem ad ſummum tribunal obeundum eſt, quod in
incertum diem conſtitutum, nullis nec opibus nec faſcibus comperen
dinari poteſt. Quando igitur ipſi aliud ſemper agentes ut dicitur
cauſam ſibi dicendam meditari uidentur? qui aduentāte ſæpe ſum-
mi & ultimi imperij uiatore & interdum lictore, diem uel pe-
rendinum uel craſtinum dicturo, conſilia de ineundis o' cæca mens
hominum honoribus nouis agitant. En cur diſciplinarum cultum,
literarum elegantiam, humanitatem, leporem, amœnitatem homi-
nes abijcere debeant, & philoſophiam deniq; ipſam rerum huma-
narum diuinarumq; interpretem, tranquillitatis ac ſecuritatis pa-
rentem, quod ſummum in hac uita bonum eſt, ex qua non opes uul-
gares & aſpernabiles ſperare et parare, ſed uelut ex cornu Amal-
theæ ſumma omnia poſſunt haurire et copioſa. Quid enim non in-
ueniās in pandectis philoſophiæ? ſed ſcilicet hæc homines in terrā
eiuſq; uiſura cernui, Alcinoi ut dicitur apologum eſſe credunt, aut
Arimaſpea carmina, res quidem illa uiſendas ſed a' nullo uiſas
enarrantia. eoſq; Phæacas eſſe putant, qui animi bonis capti eo' ſpes
omneis ſuas referant quo nemo uiuus accēſſit, & unde nemo re-
dijt. Sic plagiarius ille dæmonarches lucifugis emiſſarijs animos

humanos ſolicitans, à doctrina philoſophiæ abducit, & uelut à Io uis liberatoris præſidijs ſic à præceptis Chriſti deductos, aulico ne xu aſtringit ut omni religióe liberet. Inde illa axiomata aulica demiæ, in eos ſemper mores uergere, in quos aula prona ſit. corpore & anima aulicæ potentiæ aſſeruiendum eſſe ſi quis aliquo in nume ro eſſe uelit. fortunatos magis q̃ probos colendos eſſe. eum demum re cte in officina aulica perpolitum eſſe, qui omneis numeros ſimulatio nis teneat. impudentiam & diſſimulationem præſentiſſima duo nu mina uiris acribus eſſe. odia & ſimultates in loco ponendas eſſe, & uiciſſim reſumendas. nunquam offenſionem condonandam niſi fortu natis eſſe. inimicos in articulo oppreſſos ad internitionem proculca re. Tum illa plutacademica in æde Plutonis conſecrata, qui rem fa cere uelint, diuinis præceptis aliquanti ſper obaudiendum eſſe. tanti eſſe unumquẽq; quantum poſſidere uideatur. qui pauperiem fugere per fas nefaſq; neſciant, ijs ſuperos non dubie iratos eſſe. male de ſe hæredibuſq; mœreri, qui religioſe rem ampliat. q in hac uita inter armentarios cenſi ſint, in futura ſubulcos fore. primarũ enim claſſiũ homines, in altiſſimo quoq; ordine cælitum pro portione beatos fo re credunt. His & huiuſcemodi proloquijs homines in Plutonis por ticu philoſophantes, dogmata mirifica aſtruunt, in quorum aſſiduis commentationibus ego nullam erroris intercapedinem eſſe puto. ete nim cum timor domini author nobis eſſe debeat omnium rerum ex petendarum & fugiendarum (nam abſq; eo digitum tantum exere & peccabis ut inquit ille) quonam modo rationis habenis reguntur qui plus fortunæ & temeritati caſuum, q̃ ueritati atq; pietati tribu unt? in quos inuehens Eſaias uates fortunæ eos menſam appoſuiſſe teſtatur, ac ſuper eam libaſſe. Aut qui conuenit eam uitam hallucina tricem non eſſe atq; offenſatricem, quæ per denſiſſimam caliginem rerum humanarum ingrediens (quam uitam aulicam eſſe dico) nul la prælucente face ſapiẽtiæ aut doctrinæ ſalubris, rapide promoue tur? Atqui ſapientiæ præcepta & monita nemo ſatis ſine oraculis nouit. & eorum oraculorum antiſtes eſt philoſophia. Ita patet ſine philoſophis aut ſine philoſophia uitam recte inſtitui non poſſe. Cum enim mens humana quæ principatum animæ tenet, iudicium rerũ facere ſine ſenſibus corporeis emiſſarijs ſuis nequeat, illi autem par tim ſuapte hebetudine hallucinantes, partim à noxio genio circula tore ipſo & archiplano, circumuenti, rerum ſenſilium ſpecies fal ſo ad eundem principatum deferant, fit ut mens in arce humani corporis ſedens, nec cauendas res nec admittendas iudicare pro-

be ſcitéq;

beſcitéq; poſſit. Accedit q prouidentia quos in album illud æternum retulit, eos fortunis interdum euerſos, alioqui quoque male mulctatos exercet, & per tolerantiam inſontem ex ſententia ſua probat. iſtos autem fortunatos & temeritatis alumnos arbitrio ſuo & prudentiæ permittit, cui nimium ipſi confidunt. Quos genius ille impoſtor excipiens, & præſtigijs allectos ſibi manicipans, ideo quietos à molestijs, & ſarctos, ut dicitur, & tectos ab omnibus tuetur incommodis, ut incautiores eos ſecuritate indies efficiat. Scit enim in huiuſcemodi homines liberam ſibi cum uolet manuum iectionem fore. Inde ille ſtupor humani iudicij euẽtus rerum admirantis, & in errorem ſæpe eorum reuoluti qui negant prouidentiam. Superi ueſtram fidem, adeo ne erroris perpetui nebulanos offudit tenebrarum ille præſes, ut ueritatem rerum cernere ne ſole quidem illuſtriſſimo poſſimus? adeo ne Geryones ille tergeminus ſuperbia cupiditas & uoluptas, tres aduerſarij poteſtates è terra & inferis enatæ, infeſtus eſt ætati noſtræ, ut ſapientiæ præcepta toties inculcata complecti, & compreſſis manibus retinere nequeamus? non'ne omnia quæ uidemus, à deo prædicta ſunt? an alterum tandem Herculem expectamus poſt Chriſtum Alexicacum, qui monſtra hæc è terra atque inferis ad hominum perniciem emiſſa conficiat? an ut iterum ad Troiam magnus mittatur Achilles? & iterum Chriſtus humanitatis decus redeat, & oculis noſtris conſpicuus occurrat? O cœli & terræ omniumq; animorum conditor, omnium ſeculorum illuſtrator & inſignitor, omnium errorum exploſor, & morum emendator, qui regnis & prouincijs genios præſtites & conſiliatores eorumq; rectoribus prouide ſtatuiſti. quiq; principum mentes freno tuæ prouidentiæ regens, flexanimo ſæpe numine à ſtudio rerum noxiarum & exitiabilium, ad honeſtiſſimum quodq; propoſitum ſaluberrimumq; detorques, erit ne ſeculo noſtro tempus quando homines ſuo magis ac proprio cenſu & dotibus à te profectis, q̃ fortuita poſſeſſione rerum fluxáq; publicæ cenſebuntur? neque enim ante id tempus futurum uidetur ut ſolidæ, germanæq; uirtutes in Francia elucẽſcant, quando antehac raras prodeuntes in publicum uidere nobis licuit, etiam ſi in umbraculis ſeceſſus & priuatæ uitæ latuiſſe credimus. unde factum hiſce annis ut per omnes ordines illa quæ dicuntur Catorthomata apud nos requirerentur, id eſt præclara quædam uirtutis exempla, omnibus numeris officij publici abſoluta, quaſiq; officia in adminiſtranda Rep. ad amuſſim uirtutis dire-

ctā & emendatā. Nam cum in paucis familijs seminarium beatorum haberemus & copiosorum, quid mirū est si inuisa publicæ uirtus, & ab ijs è proscenio exacta qui choragium nostrum in potestate tenuerunt, post scenam latere uoluit, aut in cuneos se supare prom scue sessitantium? quando nec ei stare in medio licebat per temporum iniquitatem, nec in ordinibus sedere promptum erat per sordes omnia nundinantium. Falsò igitur literarum studiosos nonnulli criminantur, ut umbratili uita marcentes, & rebus gerēdis honoribusq; inutiles. Nam q in solem prodire, & aulam interuisere sine contemptu sui literarumq; suggillatione neqbant, non inuiti faciebant fortasse, ut in exhedras & porticus, & in omnia uirtutis & philologiæ diuersoria se conferrent, quasi in præsidia quædā philosophiæ amœnissima. Neq; enim tum innocenter actuosum eē, nec gratuito licebat in publicum prodire ut qdem erat hominum opinio. At uero ijdem ipsi si mox fortasse edictum principis exierit, paulisper enim ariolari iuuat, ut homines iam non prædijs, non supellectili, non alijs pignoribus obnoxijs fortunæ, sed cultu atq; ornamento ingenij, & mundo, ut ita dicam, non muliebri, sed uirili censeantur, in quibus nihil licet fortunæ pignerari, ijdem inquā ipsi caput illico proferent non abiectum, nō abditum, non demissum. sed aduersus fortunæ & temporum iniqtatem, ut conditum sic erectū, quos nonnulli opinione falsa ducti gaudere nunc putant blattarum contubernio. & qui tum non nescij eorum improbitatis qui fatorū uim modumq; in Francia temperabant, boni tamen cōsulebant studio se literarum, auocamento reip. amœnissimo distineri, ij si aditus publicos patere uirtuti senserint in posterum, ad professionem sui non inter proletarios, sed inter mente cordeq; censos continuo coibunt, omniq; instrumento uitæ ciuilis per uirtutem agendæ. tumq; illi classici fortasse ludibrio habebuntur, qui nullum testem locupletem aut fide dignum esse credunt, qui non idem copiosus sit aut opibus circūfluens. Neq; uero philosophia lucifuga est, neq; iners, neque otij gaudens ueterno, neq; desidiose sellularia ut multi criminantur, neq; non ipsa rebus gerendis uacare potest, & forēsia induere prætextataq; uideri, cum tempus ita tulit, & decus eā ad id prouocat. sed dissimulationem, sed fœdam assentationem, sed desultorias amicitias, anniuersariasq; morum mutationes auersatur, nec sub comico uultu tragicas simultates occulit, quibus rebus nostro tempore in aula maxime quæsita est authoritas & retenta. Quemadmodum autem Socrates olim philosophiam è cœlo in urbes deuocauit, & cōëgit de

git de rebus ad ciuilitatem pertinentibus disputare, sic philosophos quosdam rebus gerendis idoneos, in forum ingredi aliquando et in publicum prodire decet, industriamq; suã approbare in Rep. egregie ac strenue administranda. Quod si interdum studiosi homines in celebritatem uel ciuilem uel aulicam non prodeunt, nó ob id delitescunt. sed uelut ex conspicilio secessus iactationes & æstus ambitionis obseruant, & in eos homines perspicaci æstimatione inquirunt quos fortuna famáq; omnium oculis auribusq; exposuit. Quis enim eo tempore libens in rerum actu uersaretur, cum quidam ob redundantes opes nec innocenter quæsitas nec sine publica calamitate, beati & primarij homines atq; etiam summæ sortis haberentur, q si nunc ad calculum seuere reuocarentur, talentum unum auri puri probi sui (ut fuit olim in sermone) demonstrare negrent? cum uiri ingeniosi et cultu doctrinæ elegantis perpoliti, aut quacunq; eximia facultate commendabiles, à comitijs aulicis explosi, & tanq; sexagenarij de ponte deiecti esse dicerentur? cum fœcunda uirorum bonorum doctrina fugeretur, totoq; orbe aœrseretur quod priuatim fructuosum, in uniuersum luctuosum esse ab omnibus cernebatur? cũ re nulla magis homines crescere q cothurnatis facinoribus cœpissent, non legum constitutionumq; conniuentia quas multas & præclaras habemus, sed præpotentiũ hominum coitione, qui omnia præsidia Reip constituendæ occupauerant? cum in sinus priuatos et exiguos amplissima respublica clarissimáq; cessit, quæ in capite redimito grandi quidem ipso sed infirmo sedere nó poterat? cum inopes repente facti diuites, mutationem fortunæ fastu & improbitate sermonis profiterentur? cũ ij ferè soli opima decora à principe ferrent, quos nobis malorum omnium sementem fecisse nobilitas non obscure ferebat, & populus obmurmurabat? cum summæ cupiditatis & licentiæ omni lege pudoreq; solutæ uirus lenta contagione manans, omnes penè bonos mores & honestos paulatim imbuisset? deniq; cum in ea quæ à cura rerum humanarum diuinarumq; curia (ut opinor) appellata est, ita sibi quisq; gentilibusq; curaret, ut maximus quisq; curio maxima incuria maiestatis publicæ ac diuinæ teneri crederetur, ijq; maxime negocia reipublicæ populo facessrent, quos capit & fortunas opponere pro populo decebat, & uitæ etiam discrimine intercedere nequid grauius aut turpius in Remp. decerneretur? Hæc enim omnia cum nostra ætas & meminit & uidit, tum uero alias plerunq; imperij nostri felicitati incommoda fuerunt. Cumulus autem indignitatis fuit cum iam eo uentum esset

ut nauclerus tantæ nauis fatali ignauia nec in prora, nec in puppi ſederet, ac ne impendente quidem tempeſtate nautarum officia uicesq; recognoſceret nec q ad clauum ſedebant rerum cõmunium iacturam ad ſe pertinere magnopere arbitrarentur, docti iã olim ex naufragio fragmentum arripere. certumq; etiam nauclero ipſi eſſet extremam potius perniciem experiri, q̃ nouo ſupplemento proram puppimq; propémodum iam inanes explere. Cum cãritate frigente, hiante maxime auaritia, ardente inuidia & ſimultate, languẽte pietate, exoleſcente ſceptrorum maieſtate, iam nec ſuperi nec mortales extrema deformitatis exempla ferre poſſent. Hæc et huiuſmodi alia ideo frequentius in hoc opere meminiſſe mihi ſubijt, q̃ homines ipſe queribundos identidem memineram eas res ætate noſtra Franciæ cõtigiſſe, quæ gentem bello paceq; clariſſimam in orbem degenerum ſocordiumq; populorum cõegiſſe uidebantur. Atqui maior eſſe nulla potuit indignitas, q̃ ſumma nobilitate & doctrina à gubernaculis inclytæ gẽtis deiectis, quaſi floſculis coronæ regiæ decuſſis, homines haud clara ſorte natalium ortos, ſumma infima & media in poteſtate habere, qui nec ius nec fas nec æquum bonumq; noſſent, nec bonis æquisq; omnino bene cuperent, triaq; tm̃ illa uerba fari poſſent, do dico addico. cum regni opulentiſſimi bona quibus collibitum eſſet ita dilargirentur, ut ſibi neceſſitudinibuſq; ſuis belliſſimum quodq; reciperent, & reliqua præcerperent. Vnde factum eſſe uidemus, ut in gurguſtijs quidam nati educatiq;, domos & ſtirpes architectati ſint grandiorum penatium æmulas, quæ triduo excitatæ, et publico diſpẽdio expolitæ, haud ſcio an mox collapſuræ ſint, ſi ſummus tandem Iupiter in membranas ſuas reſpexerit ut eſt in græcorum prouerbio, id eſt ſi merita cuiuſq; ex actis diuinitatis & commentarijs ſupernis recognouerit. nuper autem cum res noſtræ in eo ferè ſtatu eſſent, proh ſuprema prouidentia, quodnam nobis documentum tuæ potentiæ dediſti? Nam cum hæc poſtrema ſimul ſcriberentur à nobis, ſimul liber ſub prælis impreſſorum ſupra dimidiam partem exactus eſſet, ecce calendis Ianuarijs ſublato rege Ludouico (cuius utinam cum manibus deus gratioſe & clementer egerit) tanta uno die mutatio rerum facta, ut qui prius digito cœlum attingere poſſe ſperabant, protinus humi ſerpere demiſſo animo uiderentur, nec funebribus lachrymis (ut aſſolet) ſed ueris & intus obortis lugere. uſqueadeo occaſus ille multis ſalubris (ut nunc ſpes eſt uniuerſorum) paucis eſſe maleficus & noxius uiſus eſt. ſideratos eſſe diceres qui ante triduum omnia ad ſe cum

fortuna

fortuna trahebant. In uniuersum autem is erat habitus animorum & uultuum, ut diuturnas sordes Reip. excussas esse crederes, ut in luctu hilaria sanè festiua celebrare uideremur. Secutus est unus et alter dies per munificentiam & benignitatem transacti iandiu desuetas, cum rex nouus idem primusq; Franciscus, sed regere iãdiu eruditus ac populo cariſſimus, tyrocinium regni faciens, ingenij sui specimen ordinibus præberet salutatum cõeuntibus. In quo sceptrorum auspicatu cum intentissime obseruarem, uerba multa audiui feliciter ominosa, signaq; adnotaui, quæ si ratum nobis auspicium nõ faciant ad id quod publica uice optamus & speramus, non uideo quid posthac mentes humanæ augurari debeant, aut quando nobis cum prouidentia in gratiam reditura sit. Certe in funere tripudium solistimum fuit, & festa frons reipublicæ. nam & ante triduũ fulmen leuum per totam propè Franciam extiterat, quod ante nemo meminerat eo tempore ne in uno quidem loco accidisse, omninoq; ea tunc hominum constans erat opinio, hactenus expiata nostra esse peccata, francicaq; regni maiestatem suo genio restitutam. Post id prodigium una & altera nox intercesserat, uenit ad me homo mihi et affinitate coniunctus, et amicitia summa deuinctus Frãcisus Deloinus, regius consiliator in prima decuria curiæ centenariæ, inter primos iurisconsultorum his & literis & studijs maxime & fauens & incumbens. Is cum me in hoc opere ualde intentum offendisset, cuius finem urgebam ne impressores opus accelerãtes mihi anteuerterent, instituit mecum hac de re contendere, nõ tam q à me ea de re dissentiret ut postea intellexi, q ut mecum differendo ab nimia me auocaret scribendi contentione. incaluerat enim mihi animus præsentium tunc rerum indignitate meditanda. tum uelut proludens, cum pone stans uidisset quæ scribebam, O' he (inquit) odiose facis & refractarie, qui tempori & fortunæ animum accommodare non labores. Quid enim tantopere studium hoc sapientiæ aut liberalis omnino doctrinæ exosculare, quod frigere nunc in aula quereris ignorantiæ parente? Inania enim nunc nomina uidemus doctrinæ & uirtutis algere, & studia literarum damnosa sui sequacibus esse. Quid mirum (inquam) cum & ea quæ de superis inferisq; traduntur, quæq; tot sacris monumentis, tot oraculis, tot sanctarum animarum elogijs contestata sunt, uix tertius quisq; istorum non argumenta tantum theatrica esse putet, si quidem hominum mentes ex habitu gestuq; serioso, non ex sermone tantum speciosо æstimentur. tantum abest ut huius temporis aula doctrinæ &

uirtutis amore teneatur. Tum ille, quin igitur utilitati consulis? eorumq; exemplis admoneris, qui magno ætatis oleiq; dispendio ingenium atq; animum literarum studio excolendum censuerunt? præsertim cum tu ipse clamites stare gallica ingenia in hac scæna non posse nisi alios hellanodicas (sic enim ut arbitror appellatis ingeniorum iudices) Francia nostra nacta sit. An tu aliter censes inquam, q scias quosdam rerum arbitros nostratium hominum ingenia laudare non solere nisi more fascinantium? a' quibus cum beneficij loco peteretur ut linguis tantum fauerent, ut quondam solebat in sacris Harpocrates, non satis habuerunt quos meritos non nescirent, testimonio suo fraudasse, nisi etiam eos premerent apertissime. Quando igitur (inquit) inanis studiorũ messis hactenus ferè decoxit in Francia, & nunc maxime ingeniorum flos esse tibi frugiperdus uidetur, quin aliud interim consilium capis è re nata? & a' studiorum cultu ad colendos mores huic ætati placentes contentionem istam animi cum omni instrumento atq; ornamento eius transfers? Sanè uero inquam quasi liberum sit & integrũ animo Mineruæ auctoratoiam quinq; & uiginti stipendijs, abrupto nunc mentis impetu ad Iunonis transire præsidia, & posita doctrinæ & philologorũ candida, in candida protinus ambitus & petitorum uideri. hoc est decori & honestatis rationem habere? etiã si eo cultu permultos omni arte ac facultate liberali defectos, ad horrea usq; summa uidemus copiosos esse factos. Quid ni est? inquit ille. Sero Phryges sapiunt, Omnis Aristippum decuit status & color & res. Valeant inquam ista inter eos qui ad rem faciendam attentiores esse solent. ego Aristippeos istos uersicolores non probo, quotus enim quisq; honestatis & constantiæ studiosorum faceret, ut in quibus partibus consectandis militaret annos & uenientem uitæ partem contriuisset, earum postea partium causam hominum aut temporum iniquitate damnaret? quid si igitur in his statuis diuinum numen uersari libentius atq; præsentius existimaret, num etiam tum ille tum fortuna in diuersa præsidia transiret? At enim fors fortuna humanarum rerum arbitra, maiora illic supplementa & uberiores commeatus suggerit. & suggerat sanè, num ideo tu malis aut quiuis bonorum & grauium, inter Autolycos illos centuriari qui comitum turba cliẽtumq; lautorum stipatu nos summouent, q̃ inter destitutos Aristides censeri qui composita & insonti fortuna acquiescunt? Equidẽ quod ad me attinet, nec Aristippeum placitum uersatilis philosophiæ probo, ut alium atq; alium utilitatis causa subinde me faciam, nisi si

salua

ſaluâ tueri id modeſtia poſſim & conſtantia, quod quemadmodum fieri poſſit non uideo. nec Pythagoricam illã metempſychoſin agnoſco, ut repente alium me q̃ literarum amantem eſſe uelim, aut nunc anthropolatres eſſe poſſim, qui prius phileleutherus fuerim. Nec enim Vertũno tam benigno natus ſum, ut ab hoc uitæ inſtituto quod certa ratione ac meditata probaui, ad aliud ab eo diuerſiſſimum tranſeam. nec ſi maxime cupiam, liberum eſſe id mihi ſinent ij qui ſciunt ſummis illis Ariſtippeis Democritum Gelaſinum me ſe mper eſſe uoluiſſe. Sed uide (inquit) ut ita rationem iſtam tuam ſubducas retinendi literarum amoris, ne ad manticam (quod aiunt) res tibi reditura ſit. Ad manticam autem? An putas prouidentiam tantum de philoſophia permiſiſſe fortunæ, quam uitæ inſtituendæ atq; degendæ magiſtram nobis dedit, ut ad inopiam ſubſidiorum uitæ redigere eam poſſit? Nihil agis mi Franciſce, etiã ſi magna tua apud omneis authoritas, apud me maxima ſemper fuit. Neq; enim quod tibi in conſilijs grauiſſimi uiri ijdemq; doctiſſimi factitant, ut in tuã ſæpe ſententiam tranſeant, doctrinæ id eximiæ & exiſtimationi tribuentes, id ego nunc imitabor in hac controuerſia, quæ in meo magis foro q̃ in tuo diſceptatur. Iam primum non ſemper ijſdem præceptoribus hortamenta canentur in Francia, ut omnem ſpem in poſterum uectores abijcere debeant, aut iacturam ſtudioſi facere exanclati iam laboris. adeſt tempus fortaſſe quod multi non prouident, cum in ſtudia literarũ incubuiſſe laudis ſummæ loco ponetur. quare & ſi aura fauoris iſtorum Aeolorum nos prorſus deſtituit, non continuo eſt cur uela proceſſus huius literarij reflaccſcere ſinamus, quæ Fauonio ipſa ſpei bonæ in portum quendam certum & hoſpitalem conſilij fixi ac meditati feruntur. deinde (id quod rei caput eſt) cum omneis opes noſtras omneis ſpes & copias non in ædem Saturni ſed in arcem Mineruæ congeſſiſſe noſciamus, quid eſt quamobrem magnopere angamur ne in diſpendium tandem locularium ſtudiorum curſus exeat? mirum uero quin in compendium. Atqui ego præclarum eſſe puto neſtrigmenta quidem clariſſimi certaminis ſeruare uoluiſſe, nedum oleum & operam nos doleam in eo perdidiſſe, tantum abeſt ut locularia iſta commoda reſpiciam. & eſt diuina benignitate unde ſtudioſam ætatem tolerare poſſimus, non modo ex horto ſed etiam è macello. ſed fac eſſe improbiorem fortunam, quid tũ? ſubſidium rei familiaris à parſimonia non ſordida aut pudẽda, ſed honeſta & liberali petemus. Hoc. n. præſtabilius eſſe putamus q̃ ut fortunatorũ faſtui philoſophiæ nunc alũni lenocinari ſuſtineãt.

Equidem ex literarum ſtudio didici philoſophiam ſuffugium eſſe tutiſſimum atq; amœniſſimum inter optimam conſcientiam deſtitutis & iniquiſſimam fortunam. Habet enim habet inquam illa tolerantiam æquanimitate conditam pro Anodyno calamitatum. Hic amor, hæc amœna nobis manſio, hoc ſtudium iucundiſſimum. q̃ prudenter a' nobis ſuſceptum nunc non diſputo, quando iſtis lucripetis approbare nequeo, conſtanter quidem certe & obnixe retentum. murum uero (ut nunc ex æquo tecum procul ab arbitris et familiariter agam) niſi tu aliquo ambitionis illicio captus es, qui hoc mihi conſilium ſerum & indecorum afferas, q̃q̃ aliud fert fortaſſe uitæ tuæ ratio, quæ in celebritate ſummorum uirorum uerſans, & oſtentationi neceſſario ſubſeruiens, libera prorſus eſſe ambitione non poteſt. ad quam alioquin quoq; procliuum eſſe te animaduertiſſe uideor, natura magis q̃ iudicio. quare mea quidem cauſa licet de hoc negocio conquieſcas. facilior autem de hac re ratio eſt cum ijs qui doctrinam & literarum peritiam quæſtui paſſim habendam eſſe cenſent. nam ego a' ſtudio philoſophiæ honorarium eſſe petendum, non operæprecium duco. ſi tamen ipſa per ſe non ſatis putatur eſſe. Eſt enim eſt huiuſcemodi philoſophia multa ut in ea deſiderentur, ſed pauca flagitentur. In quo uitæ inſtituto minimo iure fortunæ bona noſtra poſſidemus, & deceſſionis diem ceſſiſſe e' prouincia a' deo nobis iniuncta nunquam non exiſtimamus, æquitas autem animi & mens paucis contenta, reliquiq; affectus animi comites philoſophiæ, in quo alio uitæ genere æque inueniuntur? ſuper omnia eſt obfirmata ſemper ratio aduerſus ſupremam neceſſitatem, animiq; præſentia excubans ad obeundum æquanimiter uadimonium mortis. Philoſophiam ſemper uocamus non uanam, non turnidam, non diſputationibus rerum naturalium elatam commentatricem. ſed ſapientiæ illum amorem quem græci Vranoſcopum dicunt, quaſi in cœlum ſemper arrectum. Earum rerum indagatorem quæ non perſuaſione gentium a' maioribus tradita, non commentis & ſpeculaminibus humanarum mentium conſtant, ſed quæ elogijs diuinis, & oraculis teſtata ſunt humanum captum excedentibus. Vt autem qui peregre proficiſcuntur, cum ad urbes aliquas ſermone hominum celebratas uenerunt, eos quos appellant Xenagogos adhibent, qui eos ad loca urbium earum memorabilia deducant, resq; uiſendas cuiuſq; loci demonſtrent, quo modo hodie Venetijs urbe inclyta facitari uidemus, (quotus enim quiſq; id nó facit eorum peregrinorum qui cognitionis cupidi ſuccinctas horas rebus agendis de-

trahunt?)sic homines in hac uita peregrinantes studio literarum uti decet quasi quodam Xenagogo,si ijs ipsi natalibus orti sint, aut alias idonei sint qui eas res uisant quæ cognitu quammaxime dignæ existimantur. q̃q̃ huiusmodi institutio quam antiqui liberalem ideo appellauerunt q̃ & ciues ciuiliores, & homines humaniores facit, ad uitam istam ualet quasi peregre transigendam hilarius & commodius,philosophia autem illa sublimpeta(quam ob id docti & pij uiri Vranophronem uocauerunt,)non modo Xenagogos, sed etiam eo amplius Psychagogos Christianis esse solet. eius enim studium animas a' cogitatione rerum sensilium concretarumq; abductas, ad sublimium & cœlestium rerum speculationem subuehit, & mirificis eius studij illectamentis eo tandem perducit quo animæ suapte natura & conditione uergunt. Hoc unum studium soli deo se probat. nec ut alia studia literarum populo se uendicat. Agedum Francisce compone nunc cum hac tranquillitate uitæ aulicam turbulentiam, istorumq; beatorum obnoxiam obseruantiam ad quam tu me hortaris, & aude quamuis argutus & disertus ultra unum uerbum addere. Iamprimum (quandoquidem tu mihi)ut dicitur(bilem concalefeci)in illa conuenarum ciuitate uel apolidum potius qui sine lare, sine sedibus uiuunt, quonam tandem pacto recte uita institui potest? nisi uero componi rite penates possunt, & uitæ ratio recte atq; ordine in eo loco constitui, ubi colluuies ambitionis, cupiditatis, simulationis, impostura, curiositatis delatoriæ, fraudis ueteratoriæ, inuidiæ fascinatoriæ, superbiæ titanicæ, fastus deniq; & impotentissimæ insolentiæ diuersorium habet & commune conuenticulum. ubi nunquam supremis curis locus est, nunquam rebus ultimis consulere uacat & in æternum prospicere. uisendus uero conuentus, in quo strophарum opifices, noxiarum rerum spintriæ, nec dicendi censendiq; artifices, nec iusti iniustiq; prudentes, primas sæpe & secundas partes ferunt. Hic est enim aulicarum rerum status, aut certe fuit memoria nostra ut est opinio constans inter prudentiores. Ecquis est autem honestatis amans & compositæ uitæ, qui non modo sine molestia sed etiam sine rubore possit in eo comitatu uideri in quo omnium sententijs itur in potentiorum laudem dignorum iuxta indignorumq;? in quo rumorum aucupes, criminum consarcinatores, auræ temerariæ captatores, assentandi artifices, blanditiarum magis q̃ eloquentiæ gnari, in omnem obsequendi necessitatem sese industriamq; suam potentiæ uenditantes,

diuini cultus uel nescij uel negligentes, hominum uiuentium inter di uos relatores, officiosi & comes atq; etiam elegantes dicuntur? ueritatis autem tenaces, curam honestatis antiquissimam habentes, liberalioris institutionis retinentes, & pudori imprimis consulendum esse atq; existimationi ducentes, aut rustici aut tardi aut socordes iudicantur? Quis enim aut edictorum cœlestium prudens, aut interdictorũ metuens non prorsus ineptire inter aulicos semper uisus est, aut etiam delirare? quare in eo licentiæ & erroris gurgite demersi, nec in cœlum postea suspiciunt, nec unquam inde ita existunt ut emersisse uideantur. id quod clarissimus quotidie exẽplis innotescit. Prorsus quidem (inquit ille) si ita in ambitum & fastum seſe ingurgitarint, ut regressus ad uitam ciuilem liber non sit, aut sui oblitus sint. cuiusmodi nonnullos helluones honoris & pecuniæ nouimus, quorũ hians cupiditas quærẽdo intenditur. at uero liberaliter homines instituti & literarum studio politi, certos cuiusq; rei numeros esse sciunt, intra quos tantum moueri modestia dictante didicerunt. tibi uero Guillielme eo facilius ansam cupiditatis & ambitionis porrigo, q̃ te in re nulla immodicum animaduerti præterq̃ in literarũ studio, à quo nec rei unquam familiaris iactura reuocari, nec ualetudinis incommodæ tedio potuisti. Vidi enim te annos plus septem ita infirma ualetudine, ut uelut dioscuri alternis uiuus mortuusq; uiderere. Itaq; libẽtius te in eum (ut ita dicam) campum immitto, in quo te longius latiusq; non expatiaturũ puto. Idq; maxime ut istam philologiam amicam tuam & contubernalem crimine magno liberes. Scio enim medicos amicosq; multam sæpe tibi capitalem interminatos, nisi eius amore (propè dixerim) insano interdiceres tibi primo quoq; tempore, q̃ te lenta tabe exugere exesscq; compertus est. Quãdiu enim quæso hanc pellicem in thalamo & geniali interdum lecto retines? Quam usqueadeo deperire uideris o' coniugum omnium & uirorum ingratissime atq; inuenustissime, ut ne uxoris quidem blanditijs & suauijs eam unquam posthabueris. & si tot te illa pignoribus perquam tibi charis uinctum tenet & obstrictum. quippe quæ bis trium te liberorum iure decennio reddiderit auctum. Qui te sæpe commentantem iucundo obturbant gritatu, cum unicis sua sororcula lusitantes, & pueriliter supplositantes tripudio quodam solistimo. Quid si igitur (inquam) moderationis frenos momorderim, atque inter indomitos illos hominum affectus, philosophiæ iugum excusserim, num tu præsto eris auriga cum uoles qui mihi moderere? sed fac me tecum sentire, & in hac

re quoq; authore te ut in plerisq; alijs uti uelle, qui fieri posse putas, ut qui moribus municipalibus non modo imbutus est, sed etiam in ijs ita callum obduxit, ut omnino reformari non possit, & ut in prouerbio est nostro, qui iam maduit & contractus est, is ad aulicos ritus afformare aut certe affingere sese possit? Hoc enim perin de esse puto atq; si me natura uerecundum, iubeas exuto statim pudore frontem acriter perfricare ad summam usque impudentiam. quod quemadmodum tueri possis, ipse certe non uideo, præsertim q me à teneris (quod aiunt) unguiculis noueris. Verum esto, frontem quoquo modo perfricare potero, etiam ne sermonem ita affingere ut fronti iam duriori sermo interpollis subseruiat? Hæc alijs q̃ pro na sint nescio, mihi certe habitus illos gestusq; & flexus corporis sermonisq; non tenenti, nec alioqui etiam gnaro figuratæ istius & aulicæ urbanitatis, si quando inter illos Logodædalos loquor & flexiloquos, identidem solœcismum admittere contingit, etiam si lepidus esse aut disertus loquitando mediter. non enim numeros assequi possum aulicæ istius elegantiæ, quæ suam quandam palæstram habet anniuersaria mutatione & propémodum menstrua interpolabilem, sine cuius peritia moueri aut proloqui nemo non inconcinne potest. Iam uero uestem illam ancipitem aulico homini penula magis necessariam, an tu habilem esse censes philosophiæ alumnis? qd cothurnis illis aulicis quemadmodum pares esse possumus? Theramenes illos intelligi uolo qui ita temperare officia, ita iura amicitiæ interpretari nouerunt, ut inter simultates exercenteis utrinq; gratiam summam ineant, cum neutris plenum officium exhibeant. Hæc & alia permulta eius institutionis documenta cum nec tenere satis possim, ingenij forta sse refractarioli uitio, nec in ore sedeant Romanæ affecto facundiæ, per me licet alij natura sciti & elegantes, illustreis se & beatos faciant in uita tenebricosa. me uero lubentem curia illa nunquam tenebit, cum etiam si maxime cupiam ne longo quidem usu suum facere possit. Quin & ut imperare mihi possim istos fortis fortunæ conciliatores colere & eorum fastidia perpeti, (neque enim aut turpe esse credo eos homines obseruare quibus apud principem gratia flagrare contigit, si non eosdem ad populum & ordines infamia flagrare uideamus, nec ita me hebeti ingenio esse puto ut non id efficiam si uelim quod omnibus obuium est & pronum) ut igitur istos beatores hominum liberali quadam obseruantia prosequi possim, non tamen eorum riualis esse uelim, ut eam quoque uitam adamem quã ipsi consertis manibus ample-

xantur. siquidem ut est hodie auliearum rerum status & faci-
es, uix tertius quisq; hominum rationem habere futuræ uitæ &
æternæ uidetur, Vsqpadeo uæsanus ille amor honorum & diui-
tiarum excordes homines reddit. Prorsus certe (inquit ille) si
quidem est nimius. tibi enim hac de re assentior, ut memini sæ-
pe me tecum disputare solitum. etenim cum in corde homnis re-
ligioni nostræ initiati persidere amor rerum diuinarum de-
beat, atque etiam deus ipse humanæ animæ sponsus, quasi in
thalamo sic in corde cum pacta sibi anima acquiescere, (hoc
enim poscit Christiani hominis sacramentum in prima lustratio-
ne susceptum) is certe cor habere non uidetur, qui mentem ad
captum rerum cœlestium natam ac dei consortium, ad commoda
fortunæ & externa ita transfert, ut nunquam apud deum, ac
ne apud hominem quidem ipsum homo esse uideatur, id est sua
negocia & propria æternaq; curare, sed alias semper res agere,
ut est in prouerbio. etenim scelerati illi spiritus, Orci emissarij, earũ
sæpe rerum sequestres atq; interuentores quæ in aula transiguntur,
ambitionis & cupiditatis affectibus uelut uncinis cardiulcis corda
hominum etiam doctissimorum è sede sua euellunt, ut exemplis lu
culentis post memoriam tuam meamq; cognitum est. adijciunt enim
subdoli instinctores suauitatem quærendi aut uoluptatem honores
assequendi, cum quibus uelut catapotijs quæ anodyna medici uo-
cant, hamus ille cardiulcus id est eximendo cordi aptus, nullo sensu
uoratur. At uero philosophia uitæ instituendæ magistra cordatos ho
mines reddit, humani etiam alioquin animi excitatrix ad uirtutem
capessendam. Istos autem aulicæ disciplinæ alumnos, hamo iam uo-
rato & pernicie intus grassante uidemus futuri æui securos malis
suis indormire somnum Epimenidis. nec antequam uadante in cra-
stinum uiatore mortis, quicq̃ summæ & ultimæ curæ animo agita-
re. tunc trepidos uideas uel uerius stupidos disiecta uasa sua colli-
gentes. & ut sero' fortasse quoquo modo resipiscentes, sic nondum
Adrastiæ legis formulam intelligentes, qua causam ipsi ad summũ
tribunal dicturi sunt. Hæc est enim iustitiæ summæ seueritas ex bo-
no quidem & æquo iudicans, sed non ex iure gentium, & huma-
ni sensus placitis, elicito, aut principum ordinum huius sæculi respon
sis. Cuius interpretationem deus idem & homo sacris quatuor uo-
luminibus eorumq; appendicibus enarrauit, ijs quidem qui aures nõ
audiendæ tantum, sed etiam exaudiendæ atq; etiam hauriendæ
æquitati sortiti sunt. Philosophia uero è contemplationis specula ad

uentantem mortem prouidens, cuius diem cessisse homini iam inde ab auspicatu uiuendi spirandiq; intelligit, uix unquam opprimi morte nec opinata potest. compositos enim penates suos seruans, in proinctu semper excubat, quasi nunquam non immunente tumultu quod in horam incertam prædixit imperator, qui pro uigiliarum tessera Herculis erumnas militibus suis dedit. Ipse enim Christus uerus fuit Hercules qui per uitam erumnosam omnia monstra superauit. Hæc & alia huiusmodi philosophiæ dictata mihi excidisse putas, qui me inescatum illicijs Aulicorum cauillaris? Cuius rei suspicionem ita à me abesse uelim, ut tamen hanc esse sententiam meam intelligas, aulicam uitam sapienti non statim ut sphingem quandam exitialiter ambagiosam, præsumpta in uniuersum atq; in omne tempus opinione fugiendam esse, aut auersandam. sed eam instituendæ uitæ rationem uel ætate hominis, uel sorte oblata, uel necessitate temporis temperari, uel commoditate debere. Atque ut obsignatis literis tecum agam, tu modo philosophiam nec inertem ad res gerendas esse dicebas, nec solifugam. nunc pedem efferre extra pomœria uetas, & propemodum extra limen ædium priuatarum, uidelicet quasi ad solem & puluerem caligaturam, aut quasi conuenarum illum sermonem aspectumq; non laturam. Vide igitur ut constanter hæc tibi & congruenter dixeris. mihi quidem multa ferre uidetur ciuilis & humanioris institutionis ratio. multa temporum conditio, multa ingenium cuiusque & captus, & naturæ aptitudo ad hoc & illud genus uitæ uersatilis cum res hoc familiaris postulauerit. quæ omnia obseruare debent literarum studiosi, ne studium ignauiæ animi tantum & uoluptatis instituisse causa, non etiam ad subsidium uitæ accommodasse uideantur. Hoc cum Cato, cum Brutus ille Ciceroni probatus, cum Seneca, cum alij permulti literarum eruditione præditi facitarunt, ut à studiorum secessu ad celebritatem rerum administrandarum transirent, tum etiam publicarum hodie rerum interest magnopere. quin & ad priuatarum imaginum claritatem, & nominis cuiusque gentilitij illustrationem suapte ui maxime ualere solet, etiam si nunc friget temporum iniquitate, ut tu antea quæstus es. Proinde ut Crassus orator ille nobilitatus elogijs Ciceronis, in eiusdem authoris dialogis inquit, se cum honores antiquo more præhensandi singulorum peteret, (sic enim tum ferebat ambiendi ratio) solitum esse à se Scæuolam socerum suum iurisconsultum gra-

uissimum dimittere, cum ei ita dicæret se aliquantisper esse uelle ineptum, sic si olim aut propediem tempus existat cum uiri doctrina eleganti perpoliti, inter aulicos agere honeste ac commode possint, cur non etiam libentes faciant ut quod moribus ciuilibus conuenit, pacæ philosophiæ ad aliquot annos uerecunde suscipiant, & ad aliud institutum uitæ non migrent sed commeent? id quod si fieri bona philosophiæ uenia nequit, quid causæ est quin literarum studiosi ut caudices marcidi tantum in tenebris fulgeant? Enimuero ut philosophiæ studiosi circũferre philosophiam mansionatim nequeunt, sic à literarum amore quasi quodam Lysania comite nunquam derelinquuntur, qui molestias omneis insuetæ uitæ discutit. Peractis autem stipendijs honestæ ambitionis quæ nullo ipsa certo numero præfiniuntur, sed alia quadam ratione modum suum sortiuntur, tum demum philosophia receptui canens, iterum sibi reddit homines quasiq; natalibus restituit, quos ambitio ciuilis aut cupiditas non improbata in claris ingenijs, liberæ seruituti ac temporariæ mancipauerant. Quod si refractaria illa philosophia gaudentes studiosi inexpiabili odio dissidere cum uita ciuili aulicaq; perseuerarint, quid aliud q̃ in mantica Cratetis ut aiunt extremum fati uadimonium expectare dicentur? Hæc est mea de tota hac disputatione sententia, quam tu fusius, ut opinor, atq; eloquentius dixisses. ego cæn sentis more & deliberantis, ut in curia summa solemus, non exornantis more dixi. Quasi uero (inquã) tu leuiter hanc artem dicendi attigeris, in qua tibi iam par esse non possum. ut nisi te studium istud iuris teneret, in quo tu matutinas horas & pomeridianas collocas, (nec immerito, ferè enim primarij uiri eo studio inclaruerunt) scribendi nobis occasionem facile præreptturus fueris. unus tu uero à regno hoc condito inuentus es, qui modum in ea re tenere possis quæ modum nullum nouit, ut annos & dies præstitutas stipendijs cupiditatis æra in comitatu principali merentis. & rursus cum emeritam quoquo modo senseris, ut causariæ aut ueteranæ missionem à ratione imperatricæ postules. Quis autem post hominum memoriam missionem ante ab aula postulauit, q̃ uno aut altero stipendio ære dirutus fuit? quasi uero ratio ambitionem & cupiditatem exauthorare possit, quas liberum arbitrium sacramento ita obstrinxit, ut non milites sed deuotæ potius dici debeant. Cedo nunc unũ igitur quem uel in præcipiti canicie missionem impetrasse fateamur, nam multos numeris expunctos nouimus, qui nunc falso inter causarios & uoluntarios profitentur, periti autem rerum nouerunt

plane

plane exauthoratos esse, quibus illi frustra fucum facitare nituntur. Proinde aut tu ex sententia animo non loqueris, aut parum nosse uidere naturam & pellaciam eius belluæ quam uulgus hominum curiam, perspicatiores autem Androsphingen uocitant, cuius ambages dissoluere si aulicarum rerũ homines consultissimi nequeunt (quotus enim quisq; (ut dixi) explicare semel ab eis se potuit?) quo modo temerarium non est eam rem arbitrij nostri futuram existimare? Mitto nunc q̃ si eius uitæ dies atros ac candidos numeres, multis partibus maiorem illorum numerũ inuenies, etiam si eos tantum spectes qui potentiæ successu obseruantiam omniũ ad se trahunt, nedum si unum è multis consideres quibus anguste et incommode tentoriũ habere in castris illis non statuis necesse est, in quorũ manipulis simules nostri centuriari solent. Atqui (inqt) sic existimo, uirũ literarum uere studiosum, honestatis amantem, & Dei metuentem, nunq̃ ita deprehensum, ita indagine q̃libet nexa arctáq; cinctum esse, quin liberum arbitrium à philosophia uindice hominum & assertrice commonefactum & adiutum, eas plagas (ut aiunt) ipsi summissurum sit, quibus nonnulli perdite ambitiosi circũcluſos esse se fingunt, nullo interlapsu relicto. Hic etiam tu delitias facies, & fortuita hospitia, angustáq; causabere, homo scilicet uitæ uagæ & peregrinæ insolens. ceu uero nesciã Italiam te & urbem Romam non semel adijsse difficillimo tempore, partim animi causa, partim cum potestate, cum tu liberã legationem suscepisse dicerere uisendæ Italiæ causa. & in ipso etiam aulæ comitatu pridem munia obiuisse. Sed rursus q̃ me illicio aliquo inescatum esse dicebas, num tandẽ tibi uideor aut grauitatem magistratus mei immunuisse, aut anteactæ uitæ opinionem qualis est cũq; de me, cuiuis homini aut causæ aduerso rumore addixisse? addidisti etiam me tibi esse uisum ad ambitionem pronum, non tam proposito q̃ ingenio. Nam etsi ambitionẽ honestam claris ferè ingenijs cognatam esse uideo aut agnatam, gestientis tamen ambitionis culpã quã turpem semp esse censui, haud libenter agnoscam. et tamen ioculari hac tua reprehensione admonitus, uereor ne quid imprudens in ea re admiserim ut est humana conditio, aut ex statu constantiæ & grauitatis ita exciderim, ut immunuisse maiestatem mei magistratus uidear. Amabo te mi Budæe si quid in me tale animaduertisti, obiurgato me strenue, & pro ea amicitia quã iam tot annos colimus. nosti enim me nihil unq̃ antiquius bonorum & grauium existimatione habuisse duntaxat secundum conscientiam rectam, cuius Deus unus & solus explorator est. Cum autem iudicium tuum nunquam aspernatus sum, tum ue-

ro maxime intelligo tibi me notum esse, ut pote cui in usu familiarissimo indicare me q̃ simplicissime soleo. simul illud memini sæpe te mecũ ita esse collocutum, ut nihil commodius esse posse diceres uiro in magistratu constituto, aut ad magnos honores aspiranti, q̃ si amicum sibi unum delectum ac probatum, adhiberet castigatorem, aut certe emissarium et subausultatorem, qui ad eum uelut iure suo referret cuiusmodi esset populi de moribus eius actibuśq; iudicium. quæ actio eius motuśq; cuneorum plausum frigus'ue, quæ aduersum rumorem ordinum, quæ bonorum & grauium calculum mereri uideretur. sic enim fieri ut iure improbari non posset qui omnium prope arbitratu sese emendauisset. Hoc autem cum pauci animaduerterent, hactenus factum esse, ut egregij sæpe uiri summos statim honores adepti, ad populum (ut dicitur) et ordines offenderent, suarũ scilicet ipsi inconcinnitatum ignari, quæ p ora tot hominũ magno strepitu inuulgantur. Quod uero ad me attinet, ut ambitionis suspitione uindicare me non admodum laboro, sic hoc deprecari uelim ne me cupiditas trãsuersum egisse, aut extra numeros probitatis & honestatis extulisse uideatur. nec enim mei obliuisci possum, nec personæ quam mihi cum literarum studium flagrantissimum, tum uero collegium grauissimum amplissimuḿq; imposuit, in quod non pœnitendis (ut opinor) auspicijs ipse adoptatus sum. Sed quid ego hæc tecum nequicquam? qui me propémodum ab incunabulis & crepundijs nouisti, & cui me iam tot annos explorandum bona fide & ad manum aspiciendum præbui? ut notiores animi mei sensus omnes ei sacerdoti esse non possint, quem à confessionibus religiosis habeo, quàm tibi Budæe mens mea pernotuit. Tum renidens, equidem (inquam) Deloine uideor te non leuiter commouisse. cuius rei indices sunt malæ istæ tuæ pleniores insolito rubore suffusæ. quod nisi ut facerem in mentem mihi ueniisset, nunquam isti facundiæ tuæ par esse potuissem. Etenim q̃s tibi hoc concedat, ut mihi te semp Scæuolam, et rursus cum uoles etiã Crassum præbeas? Vt enim si q̃d in foro tuo possim (tuum autem uoco in quo primaria esse authoritate te dicunt homines doctissimi) sed ut siq̃d ad intelligentiam enarrationeḿq; iuris uestri ciuilis comminisci aliquando & afferre in medium possim, quod ex ea penu prompserim quæ uobis iurisprudentibus usualis esse nõ solet (cuiusmodi nonnulla in annotationibus nostris scripsimus in pandectas editis, & iterum fortasse scribemus. siquando uacauerit) id totum iudicio tuo tuiq; similium submitto. sic te uicissim decebat amicitiæ saltem iure doctrinæ nubi fasceis in ea re summittere in

qua non

quà nou ætatulam quidem (quod uehementer doleo) ſed ætatis bonam partem te ſtimulante contriui, etiam ſi ui maiore ingenij tu in eadem ipſa re nos ſuperare uideare. quippe ius hoc poſcit amicitiæ ut inter diſſerendum conſulta nonnunquam uel infantia uel inſcitia ab amico uincare, cum ſi nihil de contentione remittas, poſſis animum eius non leuiter ſauciare. Itaque quando te nihil mihi condonaturum uincere alia ratione non poteram, non inuitus feci ut acriore altercandi uelitatione te è ſtatu peruicacis facundiæ depellerem, quæ copioſius ipſa mihi ſemper uidetur uerba uobis non uſitata fundere, quàm ut è libris tantum iuris hauſtam eſſe quis credat. quãquam haud lubens facio ut eam tibi facultatem concedam homini in alijs ſtudijs occupatiſſimo, quam omnium difficillime artium comparari contendere tecum ſoleo. Sed enim id pene muto quod nuper de te affirmaueram. Ambitioſum eſſe te natura dicebam, non propoſito, nunc natura ab ambitione abhorrere te uel uerius ab ambitu dico, non item fortaſſe propoſito. Nemo eſt enim omnium quos noui ingenio & doctrina præditos, qui minus te præhenſare homines, aut colere potentes, & omnino numeros implere efficacis ambitus aptus ſit, ſiquidem oportet eos qui hoc ſcire facere uolunt quo iure quaque iniuria morigeros ſe ſpondere poſtulantibus, & ad feſtiuos uultus ſemper eſſe compoſitos, etiam ſi probi uiri eſſe animo obfirmauerint. Alioquin fruſtrari nemo poteſt aut deuorare iniquitatem mortalium iniuſta poſtulantium, in quorum odium & iurgium etiam incidas neceſſe eſt, quaſiq; in campo & inter comitia offendas, ſi quid æqui boniq; non obſequioſe dixeris. Ita qui ritus eius diſciplinæ tenere uelit, hunc neceſſe eſt duplicem quam uocant philoſophiã et ancipitem noſſe, ut exotericus, ipſe ſit et eſotericus, nec idẽ inteſtinus homo ſit et externus. ſermo tantum ſpecioſus & urbanus. Ac uultus blandus et feſtiuus inter ſe nõ diſcrepent. Ad hanc autem diſciplinam & alias quas homines ambituros percallere opus eſt, cum parum te docilem ſemper animaduerterim, miror cur tibi in mentem uenerit Ariſtippi meminiſſe, quem omnis (ut inquis ipſe) decuit ſtatus & color & res, quaſi uerſatile mihi ſit, & tibi cum uoles futurum ſit ad iſta ingenium.

Quo modo autem tu non ineptam ſententiam tueris, qui cum non ignores illic hominum iudicia atque etiam propoſita ferè eſſe corruptiſſima, eis tamen ſuadeas in eo conuentu eſſe uiuendum qui in ſimplicitate & candore morum ſpes omneis ſuas repoſitas habeant? Neque etenim mihi ludibundi ſunt oculi, quibus in occur-

ſu & in circulis iſti uenuſtuli gratioſi eſſe didicerunt. nec lepores illos urbanitatis aulicæ noui, quibus pro illecebris logodædali ad aucupandam famam ſcitæ comitatis utuntur. Cum ille rurſus ſermonem excæpiſſet, nuncius regiæ mortis diſputationem abrupit conſternatione ſubita. Poſt aliquot autem dies cum eum domi offendiſſem otioſum (interuiſere enim ſæpe inuicem ſolebamus) continuo ut aſſedimus, ecquid (inquit) Budæe aliud tibi in mentem uenit de diſputatione noſtra? an in ſententia permanes? Vides enim triduo eam mutationem rerum factam ut iam alius omnino ſenſus publicæ mentis exiſtat, diuerſiq; mores molituri putentur, ut fere omnia circumagit & plurima inuertit regni noui exortus. certe uox famæ publicæ iucundiſſima ad aures omnium ferme ordinum uenit natali huius regni. At qui eo (inquam) pene euaſimus, ut non facundia tantum tibi huius diſputationis palmam, ſed etiam rerum euentus daturus ſit. nam ſi feſtis huius principatus auſpicijs rerum gerēdarum progreſſus reſponderit, erit omnino cur uirtus & doctrina exeant ex umbraculis, & ferre ſolem non renuant. id adeo licet ex præteriti & præſentis temporis contentione æſtimare. cum enim ante orba reſpublica ſummus magiſtratibus eſſet, maximáq; munia partim uicarijs operis obirentur, partim omnino non obirentur, primum nihil nec recte, nec ordine (id quod neceſſe erat euenire) fiebat. deinde uelut abdicatis uel abrogatis magiſtratibus informis ac deſtituta Reſp. iniurijs inteſtinis, externiſq; expoſita & obuia iacebat. Cuius indignitatis cauſam nunc magnopere non inquiro. id tantum dicam quod fama circūfert in duas ſententias diuiſa. partim hominum culpam à uertice ipſo arcebant, qui bona magis uoluntate, q̄ ſtrenua & cordata ſolertia fuiſſe exiſtimatur. partim ad actores ipſos rerum & diſpenſatores copiarum ſummum crimen referebant, qui hebetes oculos domini non uerentes, nec ab auribus eius metuentes, quas obfirmatæ obaudientiæ cera obſtructas eſſe confidebant, in libera adminiſtratione ſummæ rerum remiſſi fuiſſe dicuntur, & in tumultu ſecuri, ſic enim homines tū ſobrij loquebantur, aut nimiū ſeſe in arduis conſulētes, ut prudētes dictitabant. Commune autem utriſq; crimen illud erat, q̄ orbæ rerum ſummæ tutores ſuſpecti poſtulari non poterant, cum honorarij ex diadematico genere adhibiti nulli eſſent, qui cuſtodes ſaltem adminiſtrantium in ſpeciem uiderentur. ex qua rerum deformitate (ut paraſſime loquar) ſecuta eſt ea Francici nominis ſuggillatio, quæ ſine inſigni mutatione rerum diſcuti non poterat. Affuit igitur precibus non publicis ſed populi tutelare

telare numen Franciæ, cum Calendis Ianuarijs Rex ſocer fato functus Franciſcum nobis regem æquo animo reliquit, ut filiam quoq; ſuam reginam relinqueret. Proh ſuperi immortales quid hic primum, quid poſtremum exequar? Iãpridem calendæ Ianuariæ quid non pollicëri ad inſtaurandam rei Francicæ formam ac dignitatem uidentur? quo die ſtrenæ uicẽ aurea (ut antiquo uerbo loquar) fortuna ad eum regem tranſiuit, qui et corpore & animo implere uices ſummi Imperatoris poſſit, ut ſi quis unquam maiorum. deinde nominis eius omen nonne certam ſpem præmonſtrat illuſtrandæ gloriæ noſtræ, cum à condito hoc imperio Franci tunc primum de ſuo uocabulo denominatum habere regem cœperint? Iam uero manus illæ cinctricẽs ſummorum magiſtratuum, nonne militum mentes afflictas inſolitæ ignominia, & humi propemodum ſerpentes ordinum omnium animos triduo ita erexerunt, ut altiores etiam priſtinis ſpiritus excitarint? prorſus ut magnificum quoddam atq; amplum huius regni principium fuerit hoc maxime nomine. nullum enim auſpicatius eſſe poterat, q̃ ut pacis belliq; artes, longo ſummorum magiſtratuum interregno conſopitæ, ſtatim uelut è ſomno diuturno expergiſcerentur. Quare Cancellario primo quoq; tempore dicto, uiro eximiæ doctrinæ et induſtriæ, cũ in purpura ſumma probatæ, tum aliâs principi ipſi ſpectatæ et cognitæ, quid aliud q̃ ueluti iuſtitium diuturnum ſolutũ eſſe uiſum eſt? Eſt enim ille magiſtratus inter togatos ſummus. cuius domus (quod Nomophylacium dicitur uerbo priſco) iuris cuſtodia, legum ac conſtitutionum præſidium, oppreſſorum aſylum, flagitioſorum ſcopulus, æquitatis officina, ara ſupplicum, & iure ſummo lapſorum adminiculum eſſe debet. Atqui (inquit ille) cum de eo magiſtratu in annotationibus tuis loquerere, et originem eius à Minois tempore repeteres, nullis propè finibus munia eius circumſcripſiſti, quaſi unus ille honor ad ſe ſummam omnium rerũ munerumq; traheret, cum principis uires propemodum impleret, præſertim ut eſt hodie ratio gerendi eius honoris. nũc ut uideo partes eius magiſtratus tanq̃ Nomophylacis tantum exequeris, quaſiq; antiſtitis cuiuſdam æqui & boni & uiuæ legis indulgẽtiæ, cuius interpretationem à benignitate principali poſtulaturi, Nomophylaciũ uelut oraculũ quoddã clementiæ principalis ſupplices adeunt. quẽ magiſtratum q̃diu deſiderauimus, tandiu æqui boniq; oraculũ obmutuiſſe creditur. quod nunc cum luculento aditu princeps patefecerit, & alias quoq; partes manens in Rep. conſtituenda repleuerit, utiq; imperium iuri & legibus, & dignitatem ſuam imperio, et regnum deniq; ipſum ſibi re=

ſtituiſſe dicetur. ſed perge porro'. Omnia enim hæc quæ nunc dicis, in cauſam meam uertam, quaſi non tibi aqua, ſed mihi iam ſoli fluat. Quid mea refert? inquam, cum iãiam tibi herbã porrecturus ſim, quod ad controuerſiam qdem ipſam, non quod ad me pertinet. iuuat etiam me uictum à te in publica lætitia fateri. ita te ſuperiorem fecit non tua facundia aut mea mala cauſa, ſed euentus felicior. cuius utinam expectatio ita nobis ſatisfaciat ne tibi rurſum huius rei quam coniectura iudicauimus, controuerſiã olim ipſe referre poſſim. At qui (inqt) non uideo Budæe qd ultra cauſaturus ſis, omnia nunc uides ex ſententia animi tui contigiſſe. Cancellarius is eſt factus quẽ tu maxime exoptabas, non tua magis cauſa q̃ omnium q in literarum ſtudium ſpes ſuas contuliſſent. is eſt Antonius à Prato, uir non modo literarum amore captus, ſed etiam literatorũ amantiſſimus, qui cum doctis in uniuerſum & ingenioſis fautorẽ ſe præbebit, et apud hunc noſtrum Auguſtum alterũ Mœcenatem, tum uero proprius & æternus tibi erit ſuffragator. ut pote qui iãdiu (ut noſti) omnia tua cauſa cupiat. id quod & ſi tibi auditum compertuḿq; eſſe non dubito, ipſe tamen tibi fidem facere uberiorẽ debeo, q̃cum ille pridem duduḿq; familiarius ſermonem his de rebus factitauit. de quo hoc tibi tantũ dicam, quoniam parcus eſſe ſoleo (ut noſti) in laudibus hominum uiuentium. Hunc (niſi fallor) habebis imitatorẽ, et (quod maius eſt) æmulum Guidonis à Rupeforti, ſummi illius uiri cuius tu memoriam (ut arbitror) illuſtriſſimã apud poſteros reddes clariſſimo aliquo elogio, ut quidem te ſemp affici erga illius manes uideo. ſiquando in ſermone mentio eius incidit. Prorſus (inquam) recte opinaris, ſi qdem ipſe aliqd poſſim dicendi facultate. neq; enim eſt aut fuit unq̃ hominum quiſq̃ cui ſecundum parentes plus me debere exiſtimem, etiã ſi nihil eſt aut fuit quod ei acceptum referre poſſem. ut qui eo tpe mortuus ſit quo mihi abſenti & prope modum inuito optime cupere cœperat. ita fortuna cui nihil adhuc præter otium literariũ debeo, obſtitit ne illius beneficia calendariũ meũ implerent. tu enim noſti fruſtra me ab eo nuncijs & literis eius chirographis accerſitum, cum ego ualitudinem tum mihi incõmodiſſimam excuſarẽ, ille autem exiſtimaret p detrectationem ualitudinarium me eſſe. & iterũ me admonens ægre ferret ignauo me literarum ſtudio animũ maioris fortunæ deſpondiſſe. eo me maxime nomine increpitans (ó uirũ ſumma laude dignum) q̃ eam ignominiæ notam literis et ſuo tempori inurerem, quaſi docti homines neglecti tum uiderentur et abiecti, cum tñ nulla arte homines memorabili præditi, opima interdum decora opinione doctrinæ

temeraria

ferrent. Gratum est autem mihi q̄ eius uiri nunc memoriam refricas nunq̄ non uiris bonis iucundissimam. cuius utinam tam uere imitatorem hunc Antonium spoponderis, q̄ ego libenter hanc stipulationē ab eodem ipso fecerim si licēat. ad quod etiā eum suapte spōte animatum esse fama est. id qdem certe decet. In utroq; enim eorū ingenij ac fortunæ partes, ita æquæ fuerunt, ut utri plus debuerit ille, hic nūc debeat, uix constituere possis. ille summo magistratu honorificentissime delato accersitus, statim eo euasit unde altius subuehi non poterat. hic nihil non facile et scansim assecutus est quo togæ prætextæ aspirare ius fuerit. uerum ille præstantissimi ingenij ornamentis instructus, et fortunæ adminiculis erectus, cū fato concessisset, memoriā sui magistratus clarissimā reliqt. Hic eandē sortem adeptus, qd in extremo eodēq; summo uitæ actu sit gesturus, qđ fastigiū Laudis anteactis uitæ partibus additurus, adhuc in expectatione est. quare (qđ est in prouerbio priscō) hic magistratuum uertex qualis sit ipse uir oñdet. Nunc qm̄ tu tanto pe me urges, causam haud dico qn doctrinæ et uirtuti ex secessu prodeundū sit, et generosa ambitione documentum sui dandū, uel in atrio regiæ uel in aula, si pateant eis aditus, nō etiam si inter miscellaneā turbā possint quouis modo irrūpere. hoc tn̄ exigā ut doceas cæteris in partibus rēp. ita esse constitutā, ut illis uelut matronis qbusdam pudicis et honestis, tuto & citra pudoris suggillationem licēat in publicum prodire. Scilicet (inqt) ab armatis istis metuis, q̄ nescio qua fama excitati primas et secundas suas partes hoc rege sperant fore. Ego aūt accinctos uiros ita rerū potituros arbitror, si nō plus armis q̄ consilio tribuant. cuius rei argumentū duco ab ipso loricatorū uertice, quē omniū uotis expetitū princeps rei summæ militari præfecit. Nēpe ducem (inquā) Borbonianū dicis? illū ipsum (inqt) superi boni quē uirū, q̄tum principem, q̄ magnum futurū ductorē sinu mini diuino (ut speramus) res frācicæ cordi fuerint. Atq (inquā) memini cū auspicando regno princeps Cācellario statim creato, hūc magistrum eq̄tum absentem tum dixisset, ut uotis hominū & famæ flagitanti satisfaceret, q̄ta omniū lætitia, q̄ certa spes quāq; magnifica expectatio p omne genus hominum excitata sit. Quis enim rei summæ constitutionem non speraret, qui censuram militarem magistratū desitum & pene obliteratum reuocatam uideret? Deinde cuius prudentiæ fuit, quàm rectæ uoluntatis, regem ut primo quoq; tempore, sic non tumultuarie, non propere eum ducem ense dictatorio sed sibi hæreditario cingere, quem claris documentis cognitum, fama iāmdudum auguratrix, & prærogatiua uota omnium ordinum de-

ſignauerant? Magnum erat per ſe cẽſuram armorum, quaſiq; regi
men reſtituiſſe morum militarium. Nomen *enim ipſum eius honoris*
multum habet reuerentiæ ad diſciplinam rei militaris ut cunq; reti-
nendam. ſed maius multo fuit ei duci iniungere qui generis ſplendo-
re auguſtus, moribus generoſis inſuper uenerandus, belli paciſq; arti
bus æque pollens, in prætexta, in paludamento uiſendus, in conſeſſu,
in procinctu cordatus, domi & militiæ, in urbe et ſub ſignis gratio-
ſus, Martis *(ut ita dicam) & Palladis ſuffragia tuliſſe uidebatur. Atq;*
eqdem Deloine *nunc in memoriã mihi uenit eius temporis quod hiſce*
annis uidimus, cum turebus afflictis mœſtus, tanq; præſciſcente animo
dicæres, te uiã unã ſalutis uidere, ſi dux Borbonianus *ſummæ rei mi*
litaris admoueretur. Nam cum authoritas multum & morum maie
ſtas in ductoribus exercituum ualent, qbus hic dono quodã Palladis
præditus eſt, tum eum omneis uirtutes habere dictitabas huius regni
tutelares. Quas eſſe pietatem imprimis aiebas et religionis reueren
tiam, prudentiam, continentiam, liberalitatem, magnanimitatem, &
conſulendi pitorum prudentumq; ſolertiam, quæ regum ſumma la-
us ſemper fuit. addebas ſeuerum ſimul & clementem eſſe, eo tem=
peramento ut nunquam iracundus niſi in animaduertendis indigni=
tatibus aut ſceleribus uideretur. & cum firma ac decora corpo-
ris conſtitutione natura præditus eſſet, ad naturæ cõmoda accẽſiſſe
educationis diſciplinam dicebas ſub ſocru fœmina cordatiſſima, quæ
numeros omneis memoriter teneret inſtituẽdorum principum, qppe
quæ regis filia eadẽ & ſoror regnum olim ſecundo rumore admi-
niſtraſſet. Itaq; cum eum regem habeamus, qui cum ſpecimen ſui tum
aliãs, tum in decurſione militari, & ſimulachro ſplẽdidiſſimo pugnæ
iuſtæ fãcitauiſſet, ad regnum ſtatim aſſumptus eſt, & mox magiſtrũ
eqtum gentilem ſuũ dixit, eum uirũ (ut uno uerbo abſoluam) quẽ fa-
ta rebus noſtris alleuandis debebant, cuius ſi ætas maior indoli reſpõ
derit, ne Momus *qdẽ Aeſopi inueniet quod in eo reprendat, eadẽq;*
prouidentia princeps reliquas Reip. *parteis conſtituturus eſſe uidea=*
tur, non inuitus faciã ut in tuam tandem ſententiam tranſeam, & ui
ris ſtudioſis etiã author ſim ut in ſpem accingantur capeſſendæ Reip.
qppe ſi ad lineamenta præſcripta princeps regni ſui curſum pagere
contenderit, haud piculum erit ne uirtus aulicæ ſuperbiæ ut dudum
mancipetur. Abſit enim ut hoc rege, his proceribus, his conſultis qui
rerũ potiri putantur, uirtus & doctrina turpiter in aula ſeruientes
& cultu indecoro cernantur ut Hercules *in* Lydia. *Vidimus quã indo*
lem regnandi princeps in tyrocinio, id eſt nondum Remis *inaugura-*
tus oñdit.

tus oſtendit.quanto honore,quantis liberalitatibus Cæſarem (ut ita dicam)ſuum,ſororis ſuæ uirũ,ducem optimum & regiæ indolis proſecutus ſit.quos uiros ſummæ rerum ſecundum ſe præfecerit,quanta pietate parentem olim indulgentiſſimam, nunc officioſiſſimam colere & obſeruare inſtituerit, ut ſi ad huius auſpicatus præſcriptum uniuerſam ipſe formam principatus deliniarit ,ſpondere auſim apocatáſtaſim quandam inſignem priſcæ Frãcorum gloriæ extiturã. Francia quidem certe tantarũ rerum expectatione excitata , animos illos alacreis denuo iã ſuſtulit,quos haud ita dudum tacta de cœlo abierat.exiſtimant enim omnes ſupplicationibus populi cataractas cœli apertas eſſe,& lucem nobis redditam.Cuius ſpei cum omen haud aſpernandum habemus à nomine Franciſci regis ductum,tum uelut repromiſſore Deo acquieſcimus,qui ſignis & oſtentis clariſſimis lætitiam nobis publicam ratam fecit.His tam magnificis,tam regijs rerũ adminiſtrandarum primordijs ſi hoc quoq; accęſſerit , ut literis & doctrinæ honos habeatur à principe & primoribus , haud ſcio an nihil ſit quod addi ad regni amplitudinem poſſit . Id quidem certe fidenter affirmauerim ad poſteros memorabile maxime fore , nos ex obſoleta & triſti ſordidq; facie regni,nulla temporis intercapedine in magnificentiſſimam regni ſpeciem atq; alacerrimam tranſiuiſſe,unamq; tantum noctem conſilium fuiſſe ſceptrorum ſqualentiũ atq; nitidiſſimorum.uſqueadeo numen aliquod uertumni repente nos circumegit uelut theatro quodam uerſatili,quod utinam benignitate diuina fauſte et feliciter regi,rectoribus,nobisq; regendis eueniat.

Vidimus dudum gallici nominis genium antea ſemp cultum ac nitidum planipedis habitu in theatrum tot finitimarum gentium ſub choragis imperitis & puſillis inductum.ijdem(ut ſpes eſt)uidebimus propediem in cothurnum priſtino altiorem excitatum . Si modo qui ſummam rerum tenebunt,hoc intelligere intellectumq; meminiſſe poterunt.Mineruæ q̃ Bellonæ numen maius ac præſentius ſemp ab Alexãdro Magno Romanisq; ducibus exiſtimatum eſſe,qui imperia ipſi maxima ac clariſſima omnis æui condiderunt.Vt enim magiſter equum dux ſummus,et polemarchi creati uiri decora multa militiæ meriti,quaſi optiones eius allecti,bellicis in rebus ſpeciem quandam magnificam,& tanto imperio dignam præbebunt,recte atq; ordine cõſtituentes omnia,ſic in rebus pacatis conſiliatores adhiberi neceſſe eſt, rerum adminiſtrandarum prudentes quæ procul à claſſicis tranſigantur . aut ipſos bellicarum rerum conſultos quaſi quoſdã Neſtores utraq; facultate pollere,id quod fieri nequit ſi literatos oderint aut

ſpreuerint. magno enim errore regibus olim noſtris & ſummæ nobilitati perſuaſum eſt Galliæ campos naturam, Martis (ut aiunt) orcheſtram eſſe, non etiam muſarum odeum uoluiſſe, in quo regum ac ducum geſta clariſſime celebrantur. Qua de re quoniam multa in præcedentibus libris diximus, non neceſſarium hic habeo longius rem proſequi. proinde faſtigium principale nihil generoſius inſtituere, nihil auguſtius uelle poteſt, q̃ ut rebus bellicis quaſi in tumultu conſtitutis, literarum ſtudioſos excitare q̃plurimos contendat, partim à conſilijs ei futuros & munera togata ac ciuilia obituros, partim res noſtras monumentis literarum illuſtraturos. id quod Alexander Magnus cum maxime exoptaret, uix aſſequi potuit. ob quod Achillem felicem identidem appellabat, cui contigiſſet ipſi poſt mortem Homerum præconem rerum ſuarũ habere. Reges autem noſtri ne Chœrilos quidem ſuarum rerum ſcriptores habuerunt, ut qui nihil exiſtimarent literas pertinere ad memoriam ſuam ſuorumq; æternitati prodendam. qua temporum incuria factum ut res eorum geſtæ & inſtituta patria authorum ſilentio ſepulta ſint, uel ita memoriæ prodita ut authores pudendos magnarum rerum laudare uereamur. Quam gentis noſtræ ignominiam ſi reges & proceres ſatis æſtimare potuiſſent, præclare cum uiris literatis hactenus actum eſſet. Verum enimuero quando ea quæ ad hunc principatum pertinent nunc primum ineuntem, non tam in commendatione ac laude poſita ſunt, quàm in expectatione, ſuſtinendum nobis ulterius iudicium ad progreſſum uſque rerum magnificè cœptarum. ne ſi quid ſecus acciderit (quod ominari nolim) aut rebus nimium ſecundis proceres mandragoram (ut fit) biberint, præpropere occaſionem res inexploratas laudandi, admirandiq; arripuiſſe uideamur. Quod cum dixiſſem, & ille annuiſſet, dirempto hoc colloquio, ſermonem alium quæſiuimus. eam autem diſputationem noſtrã ſimul animi cauſa huic operi attexendam eſſe duxi, ſimul ut monumentum eſſet æternum (ut ſpero) amicitiæ noſtræ. Deloinus enim & Budæus inſigne par amicorum in hac urbe exiſtimatur.

FINIS.

Nostrum semper fuit consilium, ijs, quæ ab alijs edita sunt, si bona sunt, aliquid addere, non demere. quod propterea dictum uolumus, ne quis miretur nos in calce operis id non remouisse, quod in Parisiensib. editionib. scriptum habebatur. Legetis igitur annotatiunculas quasdam in loca operis abstrusiora, & expositiones uerborum obscurorum, quarum intelligentia necessaria est hos libros euoluenti.

Proaum, limen est, & frons templi.

Cella autem interior est pars ædis sacræ in quam ingredi non cuiuis licebat.

Musæum ædes est Musis sacra.

Album est tabula in qua nomina iudicum in foro Romano proponebantur, qui anno quoque causas iudicaturi essent. erant enim plures iudicum decuriæ uicibus iudicantes.

Reijcere ex albo, significat iudicem ut suspectum & iniquum recusare, & auersari. pag. XV.

Critica seueritas dicitur propter criticos, ideſt poëmatum iudices, qui sibi eam authoritatem sumebant, ut quos uisum esset in ordinem poëtarum redigerent, uel numero eximerent, & eximium poëtam pronũciarent.

Metaphoricè dictum est uerbum à militia tractum. est enim eximere è numeris, milites ex manipulis expungere & reijcere, stipendioq; priuare. licet eximere numero aliud significet. pag. XVI.

Basilicanas ambulationes uocat quæ in palatio fiunt ingenti mentiendi licentia, & noua comminiscendi.

Statiua habere, est quod uulgo dicunt campum tenere, hoc est castra stataria metari.

Iudicem ferre, est arbitrio alicuius pmittere litem, uerbum antiq iuris.

Stylo exigere, est scribendo assequi, & latine explicare.

Mancipes societatum sunt magistri & capita quarumcunq; factionum. metaphora sumpta à redemptoribus, aut publicanis.

Optiones pro adiutoribus & subministrantibus accipiuntur. uerbum est à militia ductum, quo Plautus in Asinaria utitur. pag. XVII.

Astes Minerua dicitur, quæ lateri astat, quasi socia & custos sapientis.

Præstes quæ præcedit quasi dux. Sic præstites dij homini nascenti assignabantur ab antiquis authoribus Macrobio, Festo, & Martiano.

Cerœpum, ideſt lucripetarum appellatione ij significantur inter aulicos qui Reip. administratione priuatum compendium sequuntur, &

publicas opes in ſuum lucrum uertunt. Quo nomine quæſtorum & præfectorum ærarij natio ſignificari uidetur, quorum uerſutias & commenta principes & populus uidentes, tamen intelligere nequeũt. Cercopes latine lucriones appellati ſunt. Inde ut Budæus ipſe indicauit Cercopum hedra κερκώπων ἕδρα apud Herodotum in ſeptimo, hoc eſt impoſtorum & lucripetarum ſedes, & inde natum apud græcos prouerbium. pag. XVIII.

Obnunciare & uitium obuenire uerba ſunt tracta à more comitiorum Romanorum. Obnunciantes enim augures, ideſt affirmantes infauſtum aliquod ſignum è cœlo ſeſe obſeruaſſe, prohibebant ne magiſtratus eo die crearentur. Vitium autem obueniſſe dicebatur quando oſtentum aliquod creationem uitians apparuerat. Vtitur his uerbis Cicero in ſecunda Antoniana. Hic autem metaphoricè accipiuntur. Obnunciare enim eos intelligit, qui nocere ijs uolentes quos publica fama commendat clàm eis detrectant, quaſi uitia in eis compererint, & ſic eos à beneficijs principalibus arcent. Ibidem etiam Præterire uerbum eſt antiquum. & præteriti ſenatores dicebantur, quorum nomina tacebantur in recenſendo ſenatu. Et præteriti candidati in comitijs apud Ciceronem & Plinium leguntur, quorum ratio in comitijs non habebatur, & qui repulſam tulerant. Hic pro ijs accipiuntur, quorum fama ſupprimitur ab, ijs, qui nouerunt eorum merita & uirtutem. Seruare de cælo, ibidem uerbum eſt augurale, ſed metaphoricè accipitur pro eo quod eſt ex ſententia animi ſui homines probare uel improbare, obſeruato diuino mandato. hoc eſt rationem cœleſtium rerum habere, nec affectibus inſeruire, & amori uel odio obſequi.

Prærogatiuum ſuffragium dicitur, ut prærogatiua tribus. In comitijs enim Romanis Prærogatiua tribus dicebatur, cui ſorte obuenerat ut prima rogaretur, hoc eſt ſuffragium ferret. Sic prærogatiuum ſuffragium dicto loco dicitur eorum hominum ſententia qui primi cenſere iubentur à principe de uno quoq; præficiendo. pag. XIX.

Amare à lenone, antiqua eſt locutio, & ſignificat amare proſtitutam meretricem, non mulierem impudicam quidem, ſed delectum tamen amatorum habentem, nec ſe cuiuis permittentem.

Cernere hæreditatem, uerbum eſt antiqui iuris, ſed apud Ciceronem frequens, & ſignificat adire hæreditatem.

Donatiua uenialia dicuntur, quæ uulgo indulgentiæ uocantur, metapho ra à donatiuis imperatorijs ſumpta.

Motorij actus dicuntur alluſione Comœdiarum priſcarum. Comœdiæ enim motoriæ dicebantur, quæ turbulentæ erant. Quæ autem quietiores eæ ſtatariæ uocabãtur. Alludit igitur ad Reip. ſummã quæ turbulẽtis actibus adminiſtrata eſt propter tumultuoſa bella. pag. XXI.

Pyrrhica ſaltatio eſt armata. Choragus, chori hoc eſt ſaltantium primus eſt & dux choreæ. Choragi autem Paſtophori intelliguntur antiſtites & pontifices res bellicas tractantes. Paſtos enim ueſtis eſt ſacerdotalis, & præſules dicuntur quaſi præſultores ſeu præſaltantes. Indecorum autem eſſe oſtendit & abſonum ſacerdotes choragos eſſe ſaltationis armatæ, hoc eſt in conſilijs ſuſcipiendorum bellorum præſidere, et rerum bello gerendarum principatum habere, & ueluti claſſicum pugnaturis canere. pag. XXII.

Haſtæ Amentatæ dicuntur quæ anſula & habenula inſtructæ ſunt. Amentum enim eiuſmodi eſt habenula, qua uelites. i. leuis armaturæ milites in prima acie ſtantes, & anteſignanos præcedentes iacula ſua concitabant, pugnamq; hac iaculatione committebant, quod latine uelitari dicitur, quaſi pugnam irritare & incipere. Haſtas autem amentatas mutuari metaphoricè dicitur, pro eo quod eſt dictatas orationes uel ſententias à uiris doctis accipere, et pro ſuis uti, quaſi iaculo ab alio ſumpto brachium ſuum accommodare, & digitos amento inſerere, & alienis orationibus reſpõdere, non ſua ſed corrogata Minerua. Perſtat autem in metaphora propter uerbum uelitari, quo paulo ante uſus eſt.

Catonis animo ferre, eſt mortem ſibi conſciſcere ob iniquum fortunæ arbitrium & incommodum ſummæ rerum euentum. Ciceronis autem ſtomacho ferre eſt partim tempori inſeruire, partim in ſeceſſum ſtudiorum ſe conferre, & incommodarum rerum ſolatium quærere, ut Cicero poſt Cæſaris uictoriam fecit. pag. XXIIII.

Adumbrare placita principum. ijs quæ paucis placita ſunt, hoc ſignificat cum quid paucis libuit & utile eſt, id ut nullo refragante aut reclamante fiat, diplomatibus à principe elicitis et in omnes regni partes dimiſſis. edictalem authoritatem ei rei accommodare, ut ſub umbra & prætextu regij nominis ipſi animo ſuo obſequantur, et nullus in eos obloquatur, ne in regem obloqui uideatur.

Fucum facere ordinibus ſignificat ita aſtute et callide agere in adminiſtratione ſummæ Reip. ut proceres & nobiles & magiſtratus oppidani & populus falli ſe & ſimplicitati ſuæ impoſturam fieri non intelligant.

Arbitri oculati rerum ſanctiore præiudicio tranſactarum, ſunt illi qui ad ſpeciem tantum & prætextum in conſilium adhibentur, ut res nõ ex paucorum libidine, ſed conſulto agi uideantur, cum tamen ipſi in conſilium admiſſi non cenſere iubeantur ab ijs qui conſilio principis præſident, ſed uel aſſentiri ijs quæ ipſi ſecretiore conſilio ſtatuerunt, uel adeſſe tantum rebus decernendis, non autem ſententiam dicere, ut pote cum ad res iam antea decretas & præiudicatas uocentur. Arbitrari enim oculariter tantum, hoc eſt ſpectare, non etiam uocaliter eis datum eſt.

Translatitium eſt id quod uſitatum iam eſſe cœpit, et cuius multa ſunt exempla.

Paludati duces ſunt ad bellum iam accincti, et in expeditionem exeũtes.

Togati ſunt qui pacis tantum artes nouerunt. Inſulati ſunt antiſtites.

Diras imprecari dicitur populus ſub paucorum regimine uexatus, cum abrupta patientia eorum improbitatem execratur, et eos pœnis æternis deuouet. uerbum eſt antiquum, quo in fauſta exitialia rerum euenta imprecari ſignificabant.

Vultus ſordibus excuſſis ferocem præferentes ſecuritatem, his uerbis ij homines ſignificari uidentur, qui cum aliquando rei peculatus eſſent, et in ſummum diſcrimen adducti propter infamiam interuerſæ publicæ pecuniæ, cum præpotentis alicuius aulici ſuffragatione ampliati eſſent magis quàm ex reis exempti, langueſcentibus tamen criminationibus conniuentia principum et curiæ ſummæ, uelut abſoluti, ſuperbiores ſolito facti erant. In ſordibus enim eſſe dicebantur olim qui rei publici criminis erant. pag. XXVII.

Nullum genus annotationis Lector aſcripſimus marginib. huius operis, cum tamen Pariſienſes impreſſores multa addiderint. atque id propterea factum eſt, quod conſueuimus nulla eiuſmodi re inquinare libros, qui in noſtra officina excuduntur, ut lectori liberum ſit, quæ uelit annotare. Et certe mos iſte adſcribendi tot res in marginib. recentior eſt, & à barbaris librarijs emanauit, quos imitari nullo pacto debemus. Vale.

aa bb a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u
A B C D E F G H I K L M N. *Omnes quaterniones præter bb duernionem.*

VENETIIS IN AEDIBVS ALDI;
ET ANDREAE ASVLANI SOCERI MENSE SEPTEMBRI. M. D. XXII.

09648

Aldine.
522
B127d